નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

દીઘનિકાયે

સીલક્ખન્ધવગ્ગટ્ઠકથા

ગન્થારમ્ભકથા

કરુણાસીતલહદયં , પઞ્ઞાપજ્જોતવિહતમોહતમં;
સનરામરલોકગરું, વન્દે **સુગતં** ગતિવિમુત્તં.

બુદ્ધોપિ બુદ્ધભાવં, ભાવેત્વા ચેવ સચ્છિકત્વા ચ;
યં ઉપગતો ગતમલં, વન્દે તમનુત્તરં **ધમ્મં**.

સુગતસ્સ ઓરસાનં, પુત્તાનં મારસેનમથનાનં;
અટ્ઠન્નમ્પિ સમૂહં, સિરસા વન્દે **અરિયસઙ્ઘં**.

ઇતિ મે પસન્નમતિનો, રતનત્તયવન્દનામયં પુઞ્ઞં;
યં સુવિહતન્તરાયો, હુત્વા તસ્સાનુભાવેન.

દીઘસ્સ દીઘસુત્તઙ્કિતસ્સ, નિપુણસ્સ **આગમવરસ્સ**;
બુદ્ધાનુબુદ્ધસંવણ્ણિતસ્સ, સદ્ધાવહગુણસ્સ.

અત્થપ્પકાસનત્થં, **અટ્ઠકથા** આદિતો વસિસતેહિ;
પઞ્ચહિ યા સઙ્ગીતા, અનુસઙ્ગીતા ચ પચ્છાપિ.

સીહળદીપં પન આભતાથ, વસિના મહામહિન્દેન;
ઠપિતા સીહળભાસાય, દીપવાસીનમત્થાય.

અપનેત્વાન તતોહં, સીહળભાસં મનોરમં ભાસં;
તન્તિનયાનુચ્છવિકં, આરોપેન્તો વિગતદોસં.

સમયં અવિલોમેન્તો, થેરાનં થેરવંસપદીપાનં;
સુનિપુણવિનિચ્છયાનં, મહાવિહારે નિવાસીનં.

હિત્વા પુનપ્પુનાગતમત્થં, અત્થં પકાસયિસ્સામિ;
સુજનસ્સ ચ તુટ્ઠત્થં, ચિરટ્ઠિતત્થઞ્ચ ધમ્મસ્સ.

સીલકથા ધુતધમ્મા, કમ્મટ્ઠાનાનિ ચેવ સબ્બાનિ;
ચરિયાવિધાનસહિતો, ઝાનસમાપત્તિવિત્થારો.

સબ્બા ચ અભિઞ્ઞાયો, પઞ્ઞાસઙ્કલનનિચ્છયો ચેવ;
ખન્ધધાતાયતનિન્દ્રિયાનિ, અરિયાનિ ચેવ ચત્તારિ.

સચ્ચાનિ પચ્ચયાકારદેસના, સુપરિસુદ્ધનિપુણનયા;
અવિમુત્તતન્તિમગ્ગા, વિપસ્સના ભાવના ચેવ.

ઇતિ પન સબ્બં યસ્મા, **વિસુદ્ધિમગ્ગે** મયા સુપરિસુદ્ધં;
વુત્તં તસ્મા ભિય્યો, ન તં ઇધ વિચારયિસ્સામિ.

''મજ્ઝે **વિસુદ્ધિમગ્ગો**, એસ ચતુન્નમ્પિ આગમાનઞ્હિ;
ઠત્વા પકાસયિસ્સતિ, તત્થ યથા ભાસિતં અત્થં''.

ઇચ્ચેવ કતો તસ્મા, તમ્પિ ગહેત્વાન સદ્ધિમેતાય;
અટ્ઠકથાય વિજાનથ, દીઘાગમનિસ્સિતં અત્થન્તિ.

નિદાનકથા

તત્થ **દીઘાગમો** નામ સીલક્ખન્ધવગ્ગો, મહાવગ્ગો, પાથિકવગ્ગોતિ વગ્ગતો તિવગ્ગો હોતિ; સુત્તતો ચતુત્તિંસસુત્તસઙ્ગહો. તસ્સ વગ્ગેસુ **સીલક્ખન્ધવગ્ગો** આદિ, સુત્તેસુ **બ્રહ્મજાલં**. બ્રહ્મજાલસ્સાપિ ''એવં મે સુત''ન્તિઆદિકં આયસ્મતા આનન્દેન પઠમમહાસઙ્ગીતિકાલે વુત્તં નિદાનમાદિ.

પઠમમહાસઙ્ગીતિકથા

પઠમમહાસઙ્ગીતિ નામ ચેસા કિઞ્ચાપિ વિનયપિટકે તન્તિમારુળ્હા, નિદાનકોસલ્લત્થં પન ઇધાપિ એવં વેદિતબ્બા. ધમ્મચક્કપ્પવત્તનઞ્હિ આદિં કત્વા યાવ સુભદ્દપરિબ્બાજકવિનયના કતબુદ્ધકિચ્ચે, કુસિનારાયં ઉપવત્તને મલ્લાનં સાલવને યમકસાલાનમન્તરે વિસાખપુણ્ણમદિવસે પચ્ચૂસસમયે અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતે ભગવતિ લોકનાથે, ભગવતો ધાતુભાજનદિવસે સન્નિપતિતાનં સત્તન્નં ભિક્ખુસતસહસ્સાનં સઙ્ઘત્થેરો આયસ્મા મહાકસ્સપો સત્તાહપરિનિબ્બુતે ભગવતિ સુભદ્દેન વુડ્ઢપબ્બજિતેન – ''અલં, આવુસો, મા સોચિત્થ, મા પરિદેવિત્થ, સુમુત્તા મયં તેન મહાસમણેન, ઉપદ્દુતા ચ હોમ – 'ઇદં વો કપ્પતિ, ઇદં વો ન કપ્પતી'તિ, ઇદાનિ પન મયં યં ઇચ્છિસ્સામ, તં કરિસ્સામ, યં ન ઇચ્છિસ્સામ ન તં કરિસ્સામા''તિ (ચૂળવ॰ ૪૩૭) વુત્તવચનમનુસ્સરન્તો, ઈદિસસ્સ ચ સઙ્ઘસન્નિપાતસ્સ પુન દુલ્લભભાવં મઞ્ઞમાનો, ''ઠાનં ખો પનેતં વિજ્જતિ, યં પાપભિક્ખૂ 'અતીતસત્થુકં પાવચન'ન્તિ મઞ્ઞમાના પક્ખં લભિત્વા નચિરસ્સેવ સદ્ધમ્મં અન્તરધાપેય્યું, યાવ ચ ધમ્મવિનયો તિટ્ઠતિ, તાવ અનતીતસત્થુકમેવ પાવચનં હોતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

'યો વો, આનન્દ, મયા ધમ્મો ચ વિનયો ચ દેસિતો પઞ્ઞત્તો, સો વો મમચ્ચયેન સત્થા'તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૬).

‘યંનૂનાહં ધમ્મઞ્ચ વિનયઞ્ચ સઙ્ગાયેય્યં, યથયિદં સાસનં અદ્ધનિયં અસ્સ ચિરટ્ઠિતિકં’.

યઞ્ચાહં ભગવતા –

> ‘ધારેસ્સસિ પન મે ત્વં, કસ્સપ, સાણાનિ પંસુકૂલાનિ નિબ્બસનાની’તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪) વત્વા ચીવરે સાધારણપરિભોગેન.

> ‘અહં, ભિક્ખવે, યાવદેવ આકઙ્ખામિ વિવિચ્ચેવ કામેહિ વિવિચ્ચ અકુસલેહિ ધમ્મેહિ સવિતક્કં સવિચારં વિવેકજં પીતિસુખં પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરામિ; કસ્સપોપિ, ભિક્ખવે, યાવદેવ, આકઙ્ખતિ વિવિચ્ચેવ કામેહિ વિવિચ્ચ અકુસલેહિ ધમ્મેહિ સવિતક્કં સવિચારં વિવેકજં પીતિસુખં પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતી’તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૨).

એવમાદિના નયેન નવાનુપુબ્બવિહારછળભિઞ્ઞાપ્પભેદે ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મે અત્તના સમસમટ્ઠપનેન ચ અનુગ્ગહિતો, તથા આકાસે પાણિં ચાલેત્વા અલગ્ગચિત્તતાય ચેવ ચન્દોપમપટિપદાય ચ પસંસિતો, તસ્સ કિમઞ્ઞં આણણ્યં ભવિસ્સતિ. નનુ મં ભગવા રાજા વિય સકકવચઇસ્સરિયાનુપ્પદાનેન અત્તનો કુલવંસપ્પતિટ્ઠાપકં પુત્તં ‘સદ્ધમ્મવંસપ્પતિટ્ઠાપકો મે અયં ભવિસ્સતી’તિ, મન્ત્વા ઇમિના અસાધારણેન અનુગ્ગહેન અનુગ્ગહેસિ, ઇમાય ચ ઉળારાય પસંસાય પસંસીતિ ચિન્તયન્તો ધમ્મવિનયસઙ્ગાયનત્થં ભિક્ખૂનં ઉસ્સાહં જનેસિ. યથાહ –

> ‘‘અથ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ‘એકમિદાહં, આવુસો, સમયં પાવાય કુસિનારં અદ્ધાનમગ્ગપ્પટિપન્નો મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં પઞ્ચમત્તેહિ ભિક્ખુસતેહી’’તિ (ચૂળવ॰ ૪૩૭) સબ્બં **સુભદ્દકણ્ડં** વિત્થારતો વેદિતબ્બં. અત્થં પનસ્સ મહાપરિનિબ્બાનાવસાને આગતટ્ઠાનેયેવ કથયિસ્સામ.

તતો પરં આહ –

> ‘‘હન્દ મયં, આવુસો, ધમ્મઞ્ચ વિનયઞ્ચ સઙ્ગાયામ, પુરે અધમ્મો દિપ્પતિ, ધમ્મો પટિબાહિય્યતિ; પુરે અવિનયો દિપ્પતિ, વિનયો પટિબાહિય્યતિ; પુરે અધમ્મવાદિનો બલવન્તો હોન્તિ, ધમ્મવાદિનો દુબ્બલા હોન્તિ, પુરે અવિનયવાદિનો બલવન્તો હોન્તિ, વિનયવાદિનો દુબ્બલા હોન્તી’’તિ (ચૂળવ॰ ૪૩૭).

ભિક્ખૂ આહંસુ – ‘‘તેન હિ, ભન્તે, થેરો ભિક્ખૂ ઉચ્ચિનતૂ’’તિ. થેરો પન સકલનવઙ્ગસત્થુસાસનપરિયત્તિધરે પુથુજ્જનસોતાપન્નસકદાગામિઅનાગામિ સુક્ખવિપસ્સક ખીણાસવભિક્ખૂ અનેકસતે, અનેકસહસ્સે ચ વજ્જેત્વા તિપિટકસબ્બપરિયત્તિપ્પભેદધરે પટિસમ્ભિદાપ્પત્તે મહાનુભાવે યેભુય્યેન ભગવતો એતદગ્ગં આરોપિતે તેવિજ્જાદિભેદે ખીણાસવભિક્ખૂયેવ એકૂનપઞ્ચસતે પરિગ્ગહેસિ. યે સન્ધાય ઇદં વુત્તં – ‘‘અથ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો એકેનૂનાનિ પઞ્ચ અરહન્તસતાનિ ઉચ્ચિની’’તિ (ચૂળવ॰ ૪૩૭).

કિસ્સ પન થેરો એકેનૂનમકાસીતિ? આયસ્મતો આનન્દત્થેરસ્સ ઓકાસકરણત્થં. તેનહાયસ્મતા સહાપિ, વિનાપિ, ન સક્કા ધમ્મસઙ્ગીતિં કાતું. સો હાયસ્મા સેક્ખો સકરણીયો, તસ્મા સહાપિ ન સક્કા. યસ્મા પનસ્સ કિઞ્ચિ દસબલદેસિતં સુત્તગેય્યાદિકં અપ્પચ્ચક્ખં નામ નત્થિ. યથાહ –

“દ્વાસીતિ બુદ્ધતો ગણ્હિં, દ્વે સહસ્સાનિ ભિક્ખુતો;
ચતુરાસીતિ સહસ્સાનિ, યે મે ધમ્મા પવત્તિનો”તિ. (થેરગા॰ ૧૦૨૭);

તસ્મા વિનાપિ ન સક્કા.

યદિ એવં સેક્ખોપિ સમાનો ધમ્મસઙ્ગીતિયા બહુકારત્તા થેરેન ઉચ્ચિનિતબ્બો અસ્સ, અથ કસ્મા ન ઉચ્ચિનિતોતિ? પરૂપવાદવિવજ્જનતો. થેરો હિ આયસ્મન્તે આનન્દે અતિવિય વિસ્સત્થો અહોસિ, તથા હિ નં સિરસ્મિં પલિતેસુ જાતેસુપિ ‘ન વાયં કુમારકો મત્તમઞ્ઞાસી’તિ, (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪) કુમારકવાદેન ઓવદતિ. સક્યકુલપ્પસુતો ચાયસ્મા તથાગતસ્સ ભાતા ચૂળપિતુપુત્તો. તત્થ કેચિ ભિક્ખૂ છન્દાગમનં વિય મઞ્ઞમાના – “બહૂ અસેક્ખપટિસમ્ભિદાપ્પત્તે ભિક્ખૂ ઠપેત્વા આનન્દં સેક્ખપટિસમ્ભિદાપ્પત્તં થેરો ઉચ્ચિની”તિ ઉપવદેય્યું. તં પરૂપવાદં પરિવજ્જેન્તો, ‘આનન્દં વિના ધમ્મસઙ્ગીતિં ન સક્કા કાતું, ભિક્ખૂનંયેવ નં અનુમતિયા ગહેસ્સામી’તિ ન ઉચ્ચિનિ.

અથ સયમેવ ભિક્ખૂ આનન્દસ્સત્થાય થેરં યાચિંસુ. યથાહ –

> “ભિક્ખૂ આયસ્મન્તં મહાકસ્સપં એતદવોચું – ‘અયં, ભન્તે, આયસ્મા આનન્દો કિઞ્ચાપિ સેક્ખો અભબ્બો છન્દા દોસા મોહા ભયા અગતિં ગન્તું, બહુ ચાનેન ભગવતો સન્તિકે ધમ્મો ચ વિનયો ચ પરિયત્તો, તેન હિ, ભન્તે, થેરો આયસ્મન્તમ્પિ આનન્દં ઉચ્ચિનતૂ’તિ. અથ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો આયસ્મન્તમ્પિ આનન્દં ઉચ્ચિની”તિ (ચૂળવ॰ ૪૩૭).

એવં ભિક્ખૂનં અનુમતિયા ઉચ્ચિનિતેન તેનાયસ્મતા સદ્ધિં પઞ્ચથેરસતાનિ અહેસું.

અથ ખો થેરાનં ભિક્ખૂનં એતદહોસિ – “કત્થ નુ ખો મયં ધમ્મઞ્ચ વિનયઞ્ચ સઙ્ગાયેય્યામા”તિ? અથ ખો થેરાનં ભિક્ખૂનં એતદહોસિ – “રાજગહં ખો મહાગોચરં પહૂતસેનાસનં, યંનૂન મયં રાજગહે વસ્સં વસન્તા ધમ્મઞ્ચ વિનયઞ્ચ સઙ્ગાયેય્યામ, ન અઞ્ઞે ભિક્ખૂ રાજગહે વસ્સં ઉપગચ્છેય્યુ”ન્તિ (ચૂળવ॰ ૪૩૭).

કસ્મા પન નેસં એતદહોસિ? “ઇદં પન અમ્હાકં થાવરકમ્મં, કોચિ વિસભાગપુગ્ગલો સઙ્ઘમજ્ઝં પવિસિત્વા ઉક્કોટેય્યા”તિ. અથાયસ્મા મહાકસ્સપો ઞત્તિદુતિયેન કમ્મેન સાવેસિ –

> “સુણાતુ મે, આવુસો સઙ્ઘો, યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં સઙ્ઘો ઇમાનિ પઞ્ચ ભિક્ખુસતાનિ સમ્મન્નેય્ય રાજગહે વસ્સં વસન્તાનિ ધમ્મઞ્ચ વિનયઞ્ચ સઙ્ગાયિતું, ન અઞ્ઞેહિ ભિક્ખૂહિ રાજગહે વસ્સં વસિતબ્બ”ન્તિ. એસા ઞત્તિ.

> “સુણાતુ મે, આવુસો સઙ્ઘો, સઙ્ઘો ઇમાનિ પઞ્ચભિક્ખુસતાનિ સમ્મન્ન”તિ ‘રાજગહે વસ્સં વસન્તાનિ ધમ્મઞ્ચ વિનયઞ્ચ સઙ્ગાયિતું, ન અઞ્ઞેહિ ભિક્ખૂહિ રાજગહે વસ્સં વસિતબ્બન્તિ. યસ્સાયસ્મતો ખમતિ ઇમેસં પઞ્ચન્નં ભિક્ખુસતાનં સમ્મુતિ’ રાજગહે વસ્સં વસન્તાનં ધમ્મઞ્ચ વિનયઞ્ચ સઙ્ગાયિતું, ન અઞ્ઞેહિ ભિક્ખૂહિ રાજગહે વસ્સં વસિતબ્બન્તિ, સો તુણ્હસ્સ; યસ્સ નક્ખમતિ, સો ભાસેય્ય.

‘‘સમ્મતાનિ સઙ્ઘેન ઇમાનિ પઞ્ચભિક્ખુસતાનિ રાજગહે વસ્સં વસન્તાનિ ધમ્મઞ્ચ વિનયઞ્ચ સઙ્ગાયિતું, ન અઞ્ઞેહિ ભિક્ખૂહિ રાજગહે વસ્સં વસિતબ્બન્તિ, ખમતિ સઙ્ઘસ્સ, તસ્મા તુણ્હી, એવમેતં ધારયામી’’તિ (ચૂળવ॰ ૪૩૮).

અયં પન કમ્મવાચા તથાગતસ્સ પરિનિબ્બાનતો એકવીસતિમે દિવસે કતા. ભગવા હિ વિસાખપુણ્ણમાયં પચ્ચૂસસમયે પરિનિબ્બુતો, અથસ્સ સત્તાહં સુવણ્ણવણ્ણં સરીરં ગન્ધમાલાદીહિ પૂજયિંસુ. એવં સત્તાહં સાધુકીળનદિવસા નામ અહેસું. તતો સત્તાહં ચિતકાય અગ્ગિના ઝાયિ, સત્તાહં સત્તિપઞ્જરં કત્વા સન્ધાગારસાલાયં ધાતુપૂજં કરિંસૂતિ, એકવીસતિ દિવસા ગતા. જેટ્ઠમૂલસુક્કપક્ખપઞ્ચમિયંયેવ ધાતુયો ભાજયિંસુ. એતસ્મિં ધાતુભાજનદિવસે સન્નિપતિતસ્સ મહાભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ સુભદ્દેન વુડ્ઢપબ્બજિતેન કતં અનાચારં આરોચેત્વા વુત્તનયેનેવ ચ ભિક્ખૂ ઉચ્ચિનિત્વા અયં કમ્મવાચા કતા.

ઇમઞ્ચ પન કમ્મવાચં કત્વા થેરો ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ‘‘આવુસો, ઇદાનિ તુમ્હાકં ચત્તાલીસ દિવસા ઓકાસો કતો, તતો પરં ‘અયં નામ નો પલિબોધો અત્થી’તિ, વત્તું ન લબ્ભા, તસ્મા એત્થન્તરે યસ્સ રોગપલિબોધો વા આચરિયુપજ્ઝાયપલિબોધો વા માતાપિતુપલિબોધો વા અત્થિ, પત્તં વા પન પચિતબ્બં, ચીવરં વા કાતબ્બં, સો તં પલિબોધં છિન્દિત્વા તં કરણીયં કરોતૂ’’તિ.

એવઞ્ચ પન વત્વા થેરો અત્તનો પઞ્ચસતાય પરિસાય પરિવુતો રાજગહં ગતો. અઞ્ઞેપિ મહાથેરા અત્તનો અત્તનો પરિવારે ગહેત્વા સોકસલ્લસમપ્પિતં મહાજનં અસ્સાસેતુકામા તં તં દિસં પક્કન્તા. પુણ્ણત્થેરો પન સત્તસતભિક્ખુપરિવારો ‘તથાગતસ્સ પરિનિબ્બાનટ્ઠાનં આગતાગતં મહાજનં અસ્સાસેસ્સામી’તિ કુસિનારાયંયેવ અટ્ઠાસિ.

આયસ્મા આનન્દો યથા પુબ્બે અપરિનિબ્બુતસ્સ, એવં પરિનિબ્બુતસ્સાપિ ભગવતો સયમેવ પત્તચીવરમાદાય પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં યેન સાવત્થિ તેન ચારિકં પક્કામિ. ગચ્છતો ગચ્છતો પનસ્સ પરિવારા ભિક્ખૂ ગણનપથં વીતિવત્તા. તેનાયસ્મતા ગતગતટ્ઠાને મહાપરિદેવો અહોસિ . અનુપુબ્બેન પન સાવત્થિમનુપ્પત્તે થેરે સાવત્થિવાસિનો મનુસ્સા ‘‘થેરો કિર આગતો’’તિ સુત્વા ગન્ધમાલાદિહત્થા પચ્ચુગ્ગન્ત્વા – ‘‘ભન્તે, આનન્દ, પુબ્બે ભગવતા સદ્ધિં આગચ્છથ, અજ્જ કુહિં ભગવન્તં ઠપેત્વા આગતત્થા’’તિઆદીનિ વદમાના પરોદિંસુ. બુદ્ધસ્સ ભગવતો પરિનિબ્બાનદિવસે વિય મહાપરિદેવો અહોસિ.

તત્ર સુદં આયસ્મા આનન્દો અનિચ્ચતાદિપટિસંયુત્તાય ધમ્મિયાકથાય તં મહાજનં સઞ્ઞાપેત્વા જેતવનં પવિસિત્વા દસબલેન વસિતગન્ધકુટિં વન્દિત્વા દ્વારં વિવરિત્વા મઞ્ચપીઠં નીહરિત્વા પપ્ફોટેત્વા ગન્ધકુટિં સમ્મજ્જિત્વા મિલાતમાલાકચવરં છડ્ડેત્વા મઞ્ચપીઠં અતિહરિત્વા પુન યથાઠાને ઠપેત્વા ભગવતો ઠિતકાલે કરણીયં વત્તં સબ્બમકાસિ. કુરુમાનો ચ ન્હાનકોટ્ઠકસમ્મજ્જનઉદકુપટ્ઠાપનાદિકાલેસુ ગન્ધકુટિં વન્દિત્વા – ‘‘નનુ ભગવા, અયં તુમ્હાકં ન્હાનકાલો, અયં ધમ્મદેસનાકાલો, અયં ભિક્ખૂનં ઓવાદદાનકાલો, અયં સીહસેય્યકપ્પનકાલો, અયં મુખધોવનકાલો’’તિઆદિના નયેન પરિદેવમાનોવ અકાસિ, યથા તં ભગવતો ગુણગણામતરસઞ્ઞુતાય પતિટ્ઠિતપેમો ચેવ અખીણાસવો ચ અનેકેસુ ચ જાતિસતસહસ્સેસુ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સૂપકારસઞ્જનિતચિત્તમદ્દવો. તમેનં અઞ્ઞતરા દેવતા – ‘‘ભન્તે, આનન્દ, તુમ્હે એવં પરિદેવમાના કથં અઞ્ઞે અસ્સાસેસ્સથા’’તિ સંવેજેસિ. સો તસ્સા વચનેન સંવિગ્ગહદયો સન્થમ્ભિત્વા તથાગતસ્સ પરિનિબ્બાનતો પભુતિ ઠાનનિસજ્જબહુલત્તા ઉસ્સન્નધાતુકં કાયં

સમસ્સાસેતું દુતિયદિવસે ખીરવિરેચનં પિવિત્વા વિહારેયેવ નિસીદિ. યં સન્ધાય સુભેન માણવેન પહિતં માણવકં એતદવોચ –

> ‘‘અકાલો, ખો માણવક, અત્થિ મે અજ્જ ભેસજ્જમત્તા પીતા, અપ્પેવ નામ સ્વેપિ ઉપસઙ્કમેય્યામા’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૪૭).

દુતિયદિવસે ચેતકત્થેરેન પચ્છાસમણેન ગન્ત્વા સુભેન માણવેન પુટ્ઠો ઇમસ્મિં દીઘનિકાયે **સુભસુત્તં** નામ દસમં સુત્તં અભાસિ.

અથ આનન્દત્થેરો જેતવનમહાવિહારે ખણ્ડફુલ્લપ્પટિસઙ્ખરણં કારાપેત્વા ઉપકટ્ઠાય વસ્સૂપનાયિકાય ભિક્ખુસઙ્ઘં ઓહાય રાજગહં ગતો તથા અઞ્ઞેપિ ધમ્મસઙ્ગાહકા ભિક્ખૂતિ. એવઞ્હિ ગતે, તે સન્ધાય ચ ઇદં વુત્તં – ‘‘અથ ખો થેરા ભિક્ખૂ રાજગહં અગમંસુ, ધમ્મઞ્ચ વિનયઞ્ચ સઙ્ગાયિતુ’’ન્તિ (ચૂળવ॰ ૪૩૮). તે આસળ્હીપુણ્ણમાયં ઉપોસથં કત્વા પાટિપદદિવસે સન્નિપતિત્વા વસ્સં ઉપગચ્છિંસુ.

તેન ખો પન સમયેન રાજગહં પરિવારેત્વા અટ્ઠારસ મહાવિહારા હોન્તિ, તે સબ્બેપિ છડ્ડિતપતિતઉક્લાપા અહેસું. ભગવતો હિ પરિનિબ્બાને સબ્બેપિ ભિક્ખૂ અત્તનો અત્તનો પત્તચીવરમાદાય વિહારે ચ પરિવેણે ચ છડ્ડેત્વા અગમંસુ. તત્થ કતિકવત્તં કુરુમાના થેરા ભગવતો વચનપૂજનત્થં તિત્થિયવાદપરિમોચનત્થઞ્ચ – ‘પઠમં માસં ખણ્ડફુલ્લપ્પટિસઙ્ખરણં કરોમા’તિ ચિન્તેસું. તિત્થિયા હિ એવં વદેય્યું – ‘‘સમણસ્સ ગોતમસ્સ સાવકા સત્થરિ ઠિતેયેવ વિહારે પટિજગ્ગિંસુ, પરિનિબ્બુતે છડ્ડેસું, કુલાનં મહાધનપરિચ્ચાગો વિનસ્સતી’’તિ. તેસઞ્ચ વાદપરિમોચનત્થં ચિન્તેસુન્તિ વુત્તં હોતિ. એવં ચિન્તયિત્વા ચ પન કતિકવત્તં કરિંસુ. યં સન્ધાય વુત્તં –

> ‘‘અથ ખો થેરાનં ભિક્ખૂનં એતદહોસિ – ભગવતા, ખો આવુસો, ખણ્ડફુલ્લપ્પટિસઙ્ખરણં વણ્ણિતં, હન્દ મયં, આવુસો, પઠમં માસં ખણ્ડફુલ્લપ્પટિસઙ્ખરણં કરોમ, મજ્ઝિમં માસં સન્નિપતિત્વા ધમ્મઞ્ચ વિનયઞ્ચ સઙ્ગાયિસ્સામા’’તિ (ચૂળવ॰ ૪૩૮).

તે દુતિયદિવસે ગન્ત્વા રાજદ્વારે અટ્ઠંસુ. રાજા આગન્ત્વા વન્દિત્વા – ‘‘કિં ભન્તે, આગતત્થા’’તિ અત્તના કત્તબ્બકિચ્ચં પુચ્છિ. થેરા અટ્ઠારસ મહાવિહારપટિસઙ્ખરણત્થાય હત્થકમ્મં પટિવેદેસું. રાજા હત્થકમ્મકારકે મનુસ્સે અદાસિ. થેરા પઠમં માસં સબ્બવિહારે પટિસઙ્ખરાપેત્વા રઞ્ઞો આરોચેસું – ‘‘નિટ્ઠિતં, મહારાજ, વિહારપટિસઙ્ખરણં, ઇદાનિ ધમ્મવિનયસઙ્ગહં કરોમા’’તિ. ‘‘સાધુ ભન્તે વિસટ્ઠા કરોથ, મય્હં આણાચક્કં , તુમ્હાકઞ્ચ ધમ્મચક્કં હોતુ, આણાપેથ, ભન્તે, કિં કરોમી’’તિ. ‘‘સઙ્ગહં કરોન્તાનં ભિક્ખૂનં સન્નિસજ્જટ્ઠાનં મહારાજા’’તિ. ‘‘કત્થ કરોમિ, ભન્તે’’તિ? ‘‘વેભારપબ્બતપસ્સે સત્તપણ્ણિ ગુહાદ્વારે કાતું યુત્તં મહારાજા’’તિ. ‘‘સાધુ, ભન્તે’’તિ ખો રાજા અજાતસત્તુ વિસ્સકમ્મુના નિમ્મિતસદિસં સુવિભત્તભિત્તિથમ્ભસોપાનં, નાનાવિધમાલાકમ્મલતાકમ્મવિચિત્તં, અભિભવન્તમિવ રાજભવનવિભૂતિં, અવહસન્તમિવ દેવવિમાનસિરિં, સિરિયા નિકેતનમિવ એકનિપાતતિત્થમિવ ચ દેવમનુસ્સનયનવિહઙ્ગાનં, લોકરામણેય્યકમિવ સમ્પિણ્ડિતં દટ્ઠબ્બસારમણ્ડં મણ્ડપં કારાપેત્વા વિવિધકુસુમદામોલમ્બકવિનિગ્ગલન્તચારુવિતાનં નાનારતનવિચિત્તમણિકોટ્ટિમતલમિવ ચ, નં નાનાપુપ્ફૂપહારવિચિત્તસુપરિનિટ્ઠિતભૂમિકમ્મં બ્રહ્મવિમાનસદિસં અલઙ્કરિત્વા, તસ્મિં મહામણ્ડપે પઞ્ચસતાનં ભિક્ખૂનં અનગ્ઘાનિ પઞ્ચ કપ્પિયપચ્ચત્થરણસતાનિ પઞ્ઞપેત્વા, દક્ખિણભાગં નિસ્સાય ઉત્તરાભિમુખં થેરાસનં,

મણ્ડપમજ્ઝે પુરત્થાભિમુખં બુદ્ધસ્સ ભગવતો આસનારહં ધમ્માસનં પઞ્ઞપેત્વા, દન્તખચિતં બીજનિઞ્ચેત્થ ઠપેત્વા, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ આરોચાપેસિ – ''નિટ્ઠિતં, ભન્તે, મમ કિચ્ચ''ન્તિ.

તસ્મિઞ્ચ પન દિવસે એકચ્ચે ભિક્ખૂ આયસ્મન્તં આનન્દં સન્ધાય એવમાહંસુ – ''ઇમસ્મિં ભિક્ખુસઙ્ઘે એકો ભિક્ખુ વિસ્સગન્ધં વાયન્તો વિચરતી''તિ. થેરો તં સુત્વા ઇમસ્મિં ભિક્ખુસઙ્ઘે અઞ્ઞો વિસ્સગન્ધં વાયન્તો વિચરણકભિક્ખુ નામ નત્થિ. અદ્ધા એતે મં સન્ધાય વદન્તીતિ સંવેગં આપજ્જિ. એકચ્ચે નં આહંસુયેવ – ''સ્વે આવુસો, આનન્દ, સન્નિપાતો, ત્વઞ્ચ સેક્ખો સકરણીયો, તેન તે ન યુત્તં સન્નિપાતં ગન્તું, અપ્પમત્તો હોહી''તિ.

અથ ખો આયસ્મા આનન્દો – 'સ્વે સન્નિપાતો, ન ખો મેતં પતિરૂપં ય્વાહં સેક્ખો સમાનો સન્નિપાતં ગચ્છેય્ય'ન્તિ, બહુદેવ રત્તિં કાયગતાય સતિયા વીતિનામેત્વા રત્તિયા પચ્ચૂસસમયે ચઙ્કમા ઓરોહિત્વા વિહારં પવિસિત્વા ''નિપજ્જિસ્સામી''તિ કાયં આવજ્જેસિ, દ્વે પાદા ભૂમિતો મુત્તા, અપત્તઞ્ચ સીસં બિમ્બોહનં, એતસ્મિં અન્તરે અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચિ. અયઞ્હિ આયસ્મા ચઙ્કમેન બહિ વીતિનામેત્વા વિસેસં નિબ્બત્તેતું અસક્કોન્તો ચિન્તેસિ – ''નનુ મં ભગવા એતદવોચ – 'કતપુઞ્ઞોસિ ત્વં, આનન્દ, પધાનમનુયુઞ્જ, ખિપ્પં હોહિસિ અનાસવો'તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૦૭). બુદ્ધાનઞ્ચ કથાદોસો નામ નત્થિ, મમ પન અચ્ચારદ્ધં વીરિયં, તેન મે ચિત્તં ઉદ્ધચ્ચાય સંવત્તતિ. હન્દાહં વીરિયસમતં યોજેમી''તિ, ચઙ્કમા ઓરોહિત્વા પાદધોવનટ્ઠાને ઠત્વા પાદે ધોવિત્વા વિહારં પવિસિત્વા મઞ્ચકે નિસીદિત્વા, ''થોકં વિસ્સમિસ્સામી''તિ કાયં મઞ્ચકે અપનામેસિ. દ્વે પાદા ભૂમિતો મુત્તા, સીસં બિમ્બોહનમપ્પત્તં, એતસ્મિં અન્તરે અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુત્તં, ચતુઇરિયાપથવિરહિતં થેરસ્સ અરહત્તં. તેન ''ઇમસ્મિં સાસને અનિપન્નો અનિસિન્નો અટ્ઠિતો અચઙ્કમન્તો કો ભિક્ખુ અરહત્તં પત્તો''તિ વુત્તે ''આનન્દત્થેરો''તિ વત્તું વટ્ટતિ.

અથ થેરા ભિક્ખૂ દુતિયદિવસે પઞ્ચમિયં કાળપક્ખસ્સ કતભત્તકિચ્ચા પત્તચીવરં પટિસામેત્વા ધમ્મસભાયં સન્નિપતિંસુ. અથ ખો આયસ્મા આનન્દો અરહા સમાનો સન્નિપાતં અગમાસિ. કથં અગમાસિ? ''ઇદાનિમ્હિ સન્નિપાતમજ્ઝં પવિસનારહો''તિ હટ્ઠતુટ્ઠચિત્તો એકંસં ચીવરં કત્વા બન્ધના મુત્તતાલપક્કં વિય, પણ્ડુકમ્બલે નિક્ખિત્તજાતિમણિ વિય, વિગતવલાહકે નભે સમુગ્ગતપુણ્ણચન્દો વિય, બાલાતપસમ્ફસ્સવિકસિતરેણુપિઞ્જરગબ્ભં પદુમં વિય ચ, પરિસુદ્ધેન પરિયોદાતેન સપ્પભેન સસ્સિરીકેન ચ મુખવરેન અત્તનો અરહત્તપ્પત્તિં આરોચયમાનો વિય અગમાસિ. અથ નં દિસ્વા આયસ્મતો મહાકસ્સપસ્સ એતદહોસિ – ''સોભતિ વત ભો અરહત્તપ્પત્તો આનન્દો, સચે સત્થા ધરેય્ય, અદ્ધા અજ્જાનન્દસ્સ સાધુકારં દદેય્ય, હન્દ , દાનિસ્સાહં સત્થારા દાતબ્બં સાધુકારં દદામી''તિ, તિક્ખત્તું સાધુકારમદાસિ.

મજ્ઝિમભાણકા પન વદન્તિ – ''આનન્દત્થેરો અત્તનો અરહત્તપ્પત્તિં ઞાપેતુકામો ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં નાગતો, ભિક્ખૂ યથાવુડ્ઢં અત્તનો અત્તનો પત્તાસને નિસીદન્તા આનન્દત્થેરસ્સ આસનં ઠપેત્વા નિસિન્ના. તત્થ કેચિ એવમાહંસુ – 'એતં આસનં કસ્સા'તિ? 'આનન્દસ્સા'તિ. 'આનન્દો પન કુહિં ગતો'તિ? તસ્મિં સમયે થેરો ચિન્તેસિ – 'ઇદાનિ મય્હં ગમનકાલો'તિ. તતો અત્તનો આનુભાવં દસ્સેન્તો પથવિયં નિમુજ્જિત્વા અત્તનો આસનેયેવ અત્તાનં દસ્સેસી''તિ, આકાસેન ગન્ત્વા નિસીદીતિપિ એકે. યથા વા તથા વા હોતુ. સબ્બથાપિ તં દિસ્વા આયસ્મતો મહાકસ્સપસ્સ સાધુકારદાનં યુત્તમેવ.

એવં આગતે પન તસ્મિં આયસ્મન્તે મહાકસ્સપત્થેરો ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ''આવુસો, કિં પઠમં સઙ્ગાયામ, ધમ્મં વા વિનયં વા''તિ? ભિક્ખૂ આહંસુ – ''ભન્તે, મહાકસ્સપ, **વિનયો નામ** બુદ્ધસાસનસ્સ આયુ. વિનયે ઠિતે સાસનં ઠિતં નામ હોતિ. તસ્મા પઠમં વિનયં સઙ્ગાયામા''તિ. ''કં ધુરં કત્વા''તિ? ''આયસ્મન્તં ઉપાલિ''ન્તિ. ''કિં આનન્દો નપ્પહોતી''તિ? ''નો નપ્પહોતિ''. અપિ ચ ખો પન સમ્માસમ્બુદ્ધો ધરમાનોયેવ વિનયપરિયત્તિં નિસ્સાય આયસ્મન્તં ઉપાલિં એતદગ્ગે ઠપેસિ – ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં વિનયધરાનં યદિદં ઉપાલી''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૨૮). 'તસ્મા ઉપાલિત્થેરં પુચ્છિત્વા વિનયં સઙ્ગાયામા'તિ.

તતો થેરો વિનયં પુચ્છનત્થાય અત્તનાવ અત્તાનં સમ્મન્નિ. ઉપાલિત્થેરોપિ વિસ્સજ્જનત્થાય સમ્મન્નિ. તત્રાયં પાળિ – અથ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો સઙ્ઘં ઞાપેસિ –

''સુણાતુ મે, આવુસો, સઙ્ઘો, યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં,
અહં ઉપાલિં વિનયં પુચ્છેય્ય''ન્તિ.

આયસ્માપિ ઉપાલિ સઙ્ઘં ઞાપેસિ –

''સુણાતુ મે, ભન્તે, સઙ્ઘો, યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં,
અહં આયસ્મતા મહાકસ્સપેન વિનયં પુટ્ઠો વિસ્સજ્જેય્ય''ન્તિ. (ચૂળવ॰ ૪૩૯);

એવં અત્તાનં સમ્મન્નિત્વા આયસ્મા ઉપાલિ ઉટ્ઠાયાસના એકંસં ચીવરં કત્વા થેરે ભિક્ખૂ વન્દિત્વા ધમ્માસને નિસીદિ દન્તખચિતં બીજનિં ગહેત્વા, તતો મહાકસ્સપત્થેરો થેરાસને નિસીદિત્વા આયસ્મન્તં ઉપાલિં વિનયં પુચ્છિ. ''પઠમં આવુસો, ઉપાલિ, પારાજિકં કત્થ પઞ્ઞત્ત''ન્તિ? ''વેસાલિયં, ભન્તે''તિ. ''કં આરબ્ભા''તિ? ''સુદિન્નં કલન્દપુત્તં આરબ્ભા''તિ. ''કિસ્મિં વત્થુસ્મિ''ન્તિ? ''મેથુનધમ્મે''તિ.

''અથ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો આયસ્મન્તં ઉપાલિં પઠમસ્સ પારાજિકસ્સ વત્થુમ્પિ પુચ્છિ, નિદાનમ્પિ પુચ્છિ, પુગ્ગલમ્પિ પુચ્છિ, પઞ્ઞત્તિમ્પિ પુચ્છિ, અનુપઞ્ઞત્તિમ્પિ પુચ્છિ, આપત્તિમ્પિ પુચ્છિ, અનાપત્તિમ્પિ પુચ્છિ'' (ચૂળવ॰ ૪૩૯). પુટ્ઠો પુટ્ઠો આયસ્મા ઉપાલિ વિસ્સજ્જેસિ.

કિં પનેત્થ પઠમપારાજિકે કિઞ્ચિ અપનેતબ્બં વા પક્ખિપિતબ્બં વા અત્થિ નત્થીતિ? અપનેતબ્બં નત્થિ. બુદ્ધસ્સ હિ ભગવતો ભાસિતે અપનેતબ્બં નામ નત્થિ. ન હિ તથાગતા એકબ્યઞ્જનમ્પિ નિરત્થકં વદન્તિ. સાવકાનં પન દેવતાનં વા ભાસિતે અપનેતબ્બમ્પિ હોતિ, તં ધમ્મસઙ્ગાહકત્થેરા અપનયિંસુ. પક્ખિપિતબ્બં પન સબ્બત્થાપિ અત્થિ, તસ્મા યં યત્થ પક્ખિપિતું યુત્તં, તં પક્ખિપિંસુયેવ. કિં પન તન્તિ? 'તેન સમયેના'તિ વા, 'તેન ખો પન સમયેના'તિ વા, 'અથ ખોતિ વા', 'એવં વુત્તેતિ' વા, 'એતદવોચા'તિ વા, એવમાદિકં સમ્બન્ધવચનમત્તં. એવં પક્ખિપિતબ્બયુત્તં પક્ખિપિત્વા પન – ''ઇદં પઠમપારાજિક''ન્તિ ઠપેસું. પઠમપારાજિકે સઙ્ગહમારૂળ્હે પઞ્ચ અરહન્તસતાનિ સઙ્ગહં આરોપિતનયેનેવ ગણસજ્ઝાયમકંસુ – ''તેન સમયેન બુદ્ધો ભગવા વેરઞ્જાયં વિહરતી''તિ. તેસં સજ્ઝાયારદ્ધકાલેયેવ સાધુકારં દદમાના વિય મહાપથવી ઉદકપરિયન્તં કત્વા અકમ્પિત્થ.

એતેનેવ નયેન સેસાનિ તીણિ પારાજિકાનિ સઙ્ગહં આરોપેત્વા ''ઇદં પારાજિકકણ્ડ''ન્તિ ઠપેસું. તેરસ સઙ્ઘાદિસેસાનિ ''તેરસક''ન્તિ ઠપેસું. દ્વે સિક્ખાપદાનિ ''અનિયતાની''તિ ઠપેસું. તિંસ સિક્ખાપદાનિ

‘‘નિસ્સગ્ગિયાનિ પાચિત્તિયાની’’તિ ઠપેસું . દ્વેનવુતિ સિક્ખાપદાનિ ‘‘પાચિત્તિયાની’’તિ ઠપેસું. ચત્તારિ સિક્ખાપદાનિ ‘‘પાટિદેસનીયાની’’તિ ઠપેસું. પઞ્ચસત્તતિ સિક્ખાપદાનિ ‘‘સેખિયાની’’તિ ઠપેસું. સત્ત ધમ્મે ‘‘અધિકરણસમથા’’તિ ઠપેસું. એવં સત્તવીસાધિકાનિ દ્વે સિક્ખાપદસતાનિ ‘‘મહાવિભઙ્ગો’’તિ કિત્તેત્વા ઠપેસું. મહાવિભઙ્ગાવસાનેપિ પુરિમનયેનેવ મહાપથવી અકમ્પિત્થ.

તતો ભિક્ખુનીવિભઙ્ગે અટ્ઠ સિક્ખાપદાનિ ‘‘પારાજિકકણ્ડં નામ ઇદ’’ન્તિ ઠપેસું. સત્તરસ સિક્ખાપદાનિ ‘‘સત્તરસક’’ન્તિ ઠપેસું. તિંસ સિક્ખાપદાનિ ‘‘નિસ્સગ્ગિયાનિ પાચિત્તિયાની’’તિ ઠપેસું. છસટ્ઠિસતસિક્ખાપદાનિ ‘‘પાચિત્તિયાની’’તિ ઠપેસું. અટ્ઠ સિક્ખાપદાનિ ‘‘પાટિદેસનીયાની’’તિ ઠપેસું. પઞ્ચસત્તતિ સિક્ખાપદાનિ ‘‘સેખિયાની’’તિ ઠપેસું. સત્ત ધમ્મે ‘‘અધિકરણસમથા’’તિ ઠપેસું. એવં તીણિ સિક્ખાપદસતાનિ ચત્તારિ ચ સિક્ખાપદાનિ ‘‘ભિક્ખુનીવિભઙ્ગો’’તિ કિત્તેત્વા – ‘‘અયં ઉભતો વિભઙ્ગો નામ ચતુસટ્ઠિભાણવારો’’તિ ઠપેસું. ઉભતોવિભઙ્ગાવસાનેપિ વુત્તનયેનેવ મહાપથવિકમ્પો અહોસિ.

એતેનેવુપાયેન અસીતિભાણવારપરિમાણં ખન્ધકં, પઞ્ચવીસતિભાણવારપરિમાણં પરિવારઞ્ચ સઙ્ગહં આરોપેત્વા ‘‘ઇદં **વિનયપિટકં** નામા’’તિ ઠપેસું . વિનયપિટકાવસાનેપિ વુત્તનયેનેવ મહાપથવિકમ્પો અહોસિ. તં આયસ્મન્તં ઉપાલિં પટિચ્છાપેસું – ‘‘આવુસો, ઇમં તુય્હં નિસ્સિતકે વાચેહી’’તિ. વિનયપિટકસઙ્ગહાવસાને ઉપાલિત્થેરો દન્તખચિતં બીજનિં નિક્ખિપિત્વા ધમ્માસના ઓરોહિત્વા થેરે ભિક્ખૂ વન્દિત્વા અત્તનો પત્તાસને નિસીદિ.

વિનયં સઙ્ગાયિત્વા ધમ્મં સઙ્ગાયિતુકામો આયસ્મા મહાકસ્સપો ભિક્ખૂ પુચ્છિ – ‘‘ધમ્મં સઙ્ગાયન્તે હિ કં પુગ્ગલં ધુરં કત્વા ધમ્મો સઙ્ગાયિતબ્બો’’તિ? ભિક્ખૂ – ‘‘આનન્દત્થેરં ધુરં કત્વા’’તિ આહંસુ.

અથ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો સઙ્ઘં ઞાપેસિ –

‘‘સુણાતુ મે, આવુસો, સઙ્ઘો, યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં,
અહં આનન્દં ધમ્મં પુચ્છેય્ય’’ન્તિ;

અથ ખો આયસ્મા આનન્દો સઙ્ઘં ઞાપેસિ –

‘‘સુણાતુ મે, ભન્તે, સઙ્ઘો, યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં,
અહં આયસ્મતા મહાકસ્સપેન ધમ્મં પુટ્ઠો વિસ્સજ્જેય્ય’’ન્તિ;

અથ ખો આયસ્મા આનન્દો ઉટ્ઠાયાસના એકંસં ચીવરં કત્વા થેરે ભિક્ખૂ વન્દિત્વા ધમ્માસને નિસીદિ દન્તખચિતં બીજનિં ગહેત્વા. અથ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો ભિક્ખૂ પુચ્છિ – ‘‘કતરં, આવુસો, પિટકં પઠમં સઙ્ગાયામા’’તિ? ‘‘સુત્તન્તપિટકં, ભન્તે’’તિ. ‘‘સુત્તન્તપિટકે ચતસ્સો સઙ્ગીતિયો, તાસુ પઠમં કતરં સઙ્ગીતિ’’ન્તિ? ‘‘દીઘસઙ્ગીતિં, ભન્તે’’તિ. ‘‘દીઘસઙ્ગીતિયં ચતુતિંસ સુત્તાનિ, તયો વગ્ગા, તેસુ પઠમં કતરં વગ્ગ’’ન્તિ? ‘‘સીલક્ખન્ધવગ્ગં, ભન્તે’’તિ. ‘‘સીલક્ખન્ધવગ્ગે તેરસ સુત્તન્તા, તેસુ પઠમં કતરં સુત્ત’’ન્તિ? ‘‘બ્રહ્મજાલસુત્તં નામ ભન્તે, તિવિધસીલાલઙ્કતં, નાનાવિધમિચ્છાજીવકુહ લપનાદિવિદ્ધંસનં, દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિજાલવિનિવેઠનં, દસસહસ્સિલોકધાતુકમ્પનં, તં પઠમં સઙ્ગાયામા’’તિ.

અથ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો આયસ્મન્તં આનન્દં એતદવોચ, ‘‘બ્રહ્મજાલં, આવુસો આનન્દ, કત્થ ભાસિત’’ન્તિ? ‘‘અન્તરા ચ, ભન્તે, રાજગહં અન્તરા ચ નાળન્દં રાજાગારકે અમ્બલટ્ઠિકાય’’ન્તિ. ‘‘કં આરબ્ભા’’તિ ? ‘‘સુપ્પિયઞ્ચ પરિબ્બાજકં, બ્રહ્મદત્તઞ્ચ માણવ’’ન્તિ. ‘‘કિસ્મિં વત્થુસ્મિ’’ન્તિ? ‘‘વણ્ણાવણ્ણે’’તિ. અથ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો આયસ્મન્તં આનન્દં બ્રહ્મજાલસ્સ નિદાનમ્પિ પુચ્છિ, પુગ્ગલમ્પિ પુચ્છિ, વત્થુમ્પિ પુચ્છિ (ચૂળવ॰ ૪૪૦). આયસ્મા આનન્દો વિસ્સજ્જેસિ. વિસ્સજ્જનાવસાને પઞ્ચ અરહન્તસતાનિ ગણસજ્ઝાયમકંસુ. વુત્તનયેનેવ ચ પથવિકમ્પો અહોસિ.

એવં બ્રહ્મજાલં સઙ્ગાયિત્વા તતો પરં ‘‘સામઞ્ઞફલં, પનાવુસો આનન્દ, કત્થ ભાસિત’’ન્તિઆદિના નયેન પુચ્છાવિસ્સજ્જનાનુક્કમેન સદ્ધિં બ્રહ્મજાલેન સબ્બેપિ તેરસ સુત્તન્તે સઙ્ગાયિત્વા – ‘‘અયં સીલક્ખન્ધવગ્ગો નામા’’તિ કિત્તેત્વા ઠપેસું.

તદનન્તરં મહાવગ્ગં, તદનન્તરં પાથિકવગ્ગન્તિ, એવં તિવગ્ગસઙ્ગહં ચતુતિંસસુત્તપટિમણ્ડિતં ચતુસટ્ઠિભાણવારપરિમાણં તન્તિં સઙ્ગાયિત્વા ‘‘અયં **દીઘનિકાયો** નામા’’તિ વત્વા આયસ્મન્તં આનન્દં પટિચ્છાપેસું – ‘‘આવુસો, ઇમં તુય્હં નિસ્સિતકે વાચેહી’’તિ.

તતો અનન્તરં અસીતિભાણવારપરિમાણં **મજ્ઝિમનિકાયં** સઙ્ગાયિત્વા ધમ્મસેનાપતિસારિપુત્તત્થેરસ્સ નિસ્સિતકે પટિચ્છાપેસું – ‘‘ઇમં તુમ્હે પરિહરથા’’તિ.

તતો અનન્તરં સતભાણવારપરિમાણં **સંયુત્તનિકાયં** સઙ્ગાયિત્વા મહાકસ્સપત્થેરં પટિચ્છાપેસું – ‘‘ભન્તે, ઇમં તુમ્હાકં નિસ્સિતકે વાચેથા’’તિ.

તતો અનન્તરં વીસતિભાણવારસતપરિમાણં **અઙ્ગુત્તરનિકાયં** સઙ્ગાયિત્વા અનુરુદ્ધત્થેરં પટિચ્છાપેસું – ‘‘ઇમં તુમ્હાકં નિસ્સિતકે વાચેથા’’તિ.

તતો અનન્તરં ધમ્મસઙ્ગહવિભઙ્ગધાતુકથાપુગ્ગલપઞ્ઞત્તિકથાવત્થુયમકપટ્ઠાનં અભિધમ્મોતિ વુચ્ચતિ. એવં સંવણ્ણિતં સુખુમઞાણગોચરં તન્તિં સઙ્ગાયિત્વા – ‘‘ઇદં **અભિધમ્મપિટકં** નામા’’તિ વત્વા પઞ્ચ અરહન્તસતાનિ સજ્ઝાયમકંસુ. વુત્તનયેનેવ પથવિકમ્પો અહોસીતિ.

તતો પરં જાતકં, નિદ્દેસો, પટિસમ્ભિદામગ્ગો, અપદાનં, સુત્તનિપાતો, ખુદ્દકપાઠો, ધમ્મપદં, ઉદાનં, ઇતિવુત્તકં, વિમાનવત્થુ, પેતવત્થુ, થેરગાથા , થેરીગાથાતિ ઇમં તન્તિં સઙ્ગાયિત્વા ‘‘**ખુદ્દકગન્થો** નામાય’’ન્તિ ચ વત્વા ‘‘અભિધમ્મપિટકસ્મિંયેવ સઙ્ગહં આરોપયિંસૂ’’તિ દીઘભાણકા વદન્તિ. મજ્ઝિમભાણકા પન ‘‘ચરિયાપિટકબુદ્ધવંસેહિ સદ્ધિં સબ્બમ્પેતં ખુદ્દકગન્થં નામ સુત્તન્તપિટકે પરિયાપન્ન’’ન્તિ વદન્તિ.

એવમેતં સબ્બમ્પિ બુદ્ધવચનં રસવસેન એકવિધં, ધમ્મવિનયવસેન દુવિધં, પઠમમજ્ઝિમપચ્છિમવસેન તિવિધં. તથા પિટકવસેન. નિકાયવસેન પઞ્ચવિધં, અઙ્ગવસેન નવવિધં, ધમ્મક્ખન્ધવસેન ચતુરાસીતિસહસ્સવિધન્તિ વેદિતબ્બં.

કથં **રસવસેન એકવિધં?** યઞ્હિ ભગવતા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝિત્વા યાવ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયતિ, એત્થન્તરે પઞ્ચચત્તાલીસવસ્સાનિ દેવમનુસ્સનાગયક્ખાદયો અનુસાસન્તેન વા

પચ્ચવેક્ખન્તેન વા વુત્તં, સબ્બં તં એકરસં વિમુત્તિરસમેવ હોતિ. એવં રસવસેન એકવિધં.

કથં **ધમ્મવિનયવસેન દુવિધં?** સબ્બમેવ ચેતં ધમ્મો ચેવ વિનયો ચાતિ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. તત્થ વિનયપિટકં વિનયો, અવસેસં બુદ્ધવચનં ધમ્મો. તેનેવાહ ''યન્નૂન મયં ધમ્મઞ્ચ વિનયઞ્ચ સઙ્ગાયેય્યામા''તિ (ચૂળવ॰ ૪૩૭). ''અહં ઉપાલિં વિનયં પુચ્છેય્યં, આનન્દં ધમ્મં પુચ્છેય્ય''ન્તિ ચ. એવં ધમ્મવિનયવસેન દુવિધં.

કથં **પઠમમજ્ઝિમપચ્છિમવસેન તિવિધં?** સબ્બમેવ હિદં પઠમબુદ્ધવચનં, મજ્ઝિમબુદ્ધવચનં, પચ્છિમબુદ્ધવચનન્તિ તિપ્પભેદં હોતિ. તત્થ –

''અનેકજાતિસંસારં, સન્ધાવિસ્સં અનિબ્બિસં;
ગહકારં ગવેસન્તો, દુક્ખા જાતિ પુનપ્પુનં.
ગહકારક દિટ્ઠોસિ, પુન ગેહં ન કાહસિ;
સબ્બા તે ફાસુકા ભગ્ગા, ગહકૂટં વિસઙ્ખતં;
વિસઙ્ખારગતં ચિત્તં, તણ્હાનં ખયમજ્ઝગા''તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૫૩-૫૪);

ઇદં પઠમબુદ્ધવચનં. કેચિ ''યદા હવે પાતુભવન્તિ ધમ્મા''તિ (મહાવ॰ ૧) ખન્ધકે ઉદાનગાથં વદન્તિ. એસા પન પાટિપદદિવસે સબ્બઞ્ઞુભાવપ્પત્તસ્સ સોમનસ્સમયઞાણેન પચ્ચયાકારં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ ઉપ્પન્ના ઉદાનગાથાતિ વેદિતબ્બા.

યં પન પરિનિબ્બાનકાલે અભાસિ – ''હન્દ દાનિ, ભિક્ખવે, આમન્તયામિ વો, વયધમ્મા સઙ્ખારા, અપ્પમાદેન સમ્પાદેથા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૮) ઇદં પચ્છિમબુદ્ધવચનં. ઉભિન્નમન્તરે યં વુત્તં, એતં મજ્ઝિમબુદ્ધવચનં નામ. એવં પઠમમજ્ઝિમપચ્છિમબુદ્ધવચનવસેન તિવિધં.

કથં **પિટકવસેન તિવિધં?** સબ્બમ્પિ ચેતં વિનયપિટકં સુત્તન્તપિટકં અભિધમ્મપિટકન્તિ તિપ્પભેદમેવ હોતિ. તત્થ પઠમસઙ્ગીતિયં સઙ્ગીતઞ્ચ અસઙ્ગીતઞ્ચ સબ્બમ્પિ સમોધાનેત્વા ઉભયાનિ પાતિમોક્ખાનિ, દ્વે વિભઙ્ગા, દ્વાવીસતિ ખન્ધકા, સોળસપરિવારાતિ – ઇદં **વિનયપિટકં** નામ. બ્રહ્મજાલાદિચતુત્તિંસસુત્તસઙ્ગહો દીઘનિકાયો, મૂલપરિયાયસુત્તાદિદિયડ્ઢસતદ્વેસુત્તસઙ્ગહો મજ્ઝિમનિકાયો, ઓઘતરણસુત્તાદિસત્તસુત્તસહસ્સસત્તસતદ્વાસટ્ઠિસુત્તસઙ્ગહો સંયુત્તનિકાયો, ચિત્તપરિયાદાનસુત્તાદિનવસુત્તસહસ્સપઞ્ચસતસત્તપઞ્ઞાસસુત્તસઙ્ગહો અઙ્ગુત્તરનિકાયો, ખુદ્દકપાઠ-ધમ્મપદ-ઉદાન-ઇતિવુત્તક-સુત્તનિપાત-વિમાનવત્થુ-પેતવત્થુ-થેરગાથા-થેરીગાથા-જાતક-નિદ્દેસ-પટિસમ્ભિદામગ્ગ-અપદાન-બુદ્ધવંસ-ચરિયાપિટકવસેન પન્નરસપ્પભેદો ખુદ્દકનિકાયોતિ ઇદં **સુત્તન્તપિટકં** નામ. ધમ્મસઙ્ગહો, વિભઙ્ગો, ધાતુકથા, પુગ્ગલપઞ્ઞત્તિ, કથાવત્થુ, યમકં, પટ્ઠાનન્તિ – ઇદં **અભિધમ્મપિટકં** નામ. તત્થ –

''વિવિધવિસેસનયત્તા, વિનયનતો ચેવ કાયવાચાનં;
વિનયત્થવિદૂહિ અયં, વિનયો વિનયોતિ અક્ખાતો''.

વિવિધા હિ એત્થ પઞ્ચવિધપાતિમોક્ખુદ્દેસપારાજિકાદિ સત્ત આપત્તિક્ખન્ધમાતિકા વિભઙ્ગાદિપ્પભેદા નયા. વિસેસભૂતા ચ દળ્હીકમ્મસિથિલકરણપ્પયોજના અનુપઞ્ઞત્તિનયા. કાયિકવાચસિકઅજ્ઝાચારનિસેધનતો ચેસ

કાયં વાચઞ્ચ વિનેતિ, તસ્મા વિવિધનયત્તા વિસેસનયત્તા કાયવાચાનં વિનયનતો ચેવ વિનયોતિ અક્ખાતો. તેનેતમેતસ્સ વચનત્થકોસલ્લત્થં વુત્તં –

‘‘વિવિધવિસેસનયત્તા, વિનયનતો ચેવ કાયવાચાનં;
વિનયત્થવિદૂહિ અયં, વિનયો વિનયોતિ અક્ખાતો’’તિ.

ઇતરં પન –

‘‘અત્થાનં સૂચનતો સુવુત્તતો, સવનતોથ સૂદનતો;
સુત્તાણા સુત્તસભાગતો ચ, સુત્તન્તિ અક્ખાતં.

તઞ્હિ અત્તત્થપરત્થાદિભેદે અત્થે સૂચેતિ. સુવુત્તા ચેત્થ અત્થા, વેનેય્યજ્ઝાસયાનુલોમેન વુત્તત્તા. સવતિ ચેતં અત્થે સસ્સમિવ ફલં, પસવતીતિ વુત્તં હોતિ. સૂદતિ ચેતં ધેનુ વિય ખીરં, પગ્ઘરાપેતીતિ વુત્તં હોતિ. સુટ્ઠુ ચ ને તાયતિ, રક્ખતીતિ વુત્તં હોતિ. સુત્તસભાગઞ્ચેતં, યથા હિ તચ્છકાનં સુત્તં પમાણં હોતિ, એવમેતમ્પિ વિઞ્ઞૂનં. યથા ચ સુત્તેન સઙ્ગહિતાનિ પુપ્ફાનિ ન વિકિરીયન્તિ, ન વિદ્ધંસીયન્તિ, એવમેવ તેન સઙ્ગહિતા અત્થા. તેનેતમેતસ્સ વચનત્થકોસલ્લત્થં વુત્તં –

‘‘અત્થાનં સૂચનતો, સુવુત્તતો સવનતોથ સૂદનતો;
સુત્તાણા સુત્તસભાગતો ચ, સુત્તન્તિ અક્ખાત’’ન્તિ.

ઇતરો પન –

‘‘યં એત્થ વુડ્ઢિમન્તો, સલક્ખણા પૂજિતા પરિચ્છિન્ના;
વુત્તાધિકા ચ ધમ્મા, અભિધમ્મો તેન અક્ખાતો’’.

અયઞ્હિ અભિસદ્દો વુડ્ઢિલક્ખણપૂજિતપરિચ્છિન્નાધિકેસુ દિસ્સતિ. તથા હેસ ‘‘બાળ્હા મે દુક્ખા વેદના અભિક્કમન્તિ, નો પટિક્કમન્તી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૮૯) વુડ્ઢિયં આગતો. ‘‘યા તા રત્તિયો અભિઞ્ઞાતા અભિલક્ખિતા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૯) સલક્ખણે. ‘‘રાજાભિરાજા મનુજિન્દો’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૯૯) પૂજિતે. ‘‘પટિબલો વિનેતું અભિધમ્મે અભિવિનયે’’તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૮૫) પરિચ્છિન્ને. અઞ્ઞમઞ્ઞસઙ્કરવિરહિતે ધમ્મે ચ વિનયે ચાતિ વુત્તં હોતિ. ‘‘અભિક્કન્તેન વણ્ણેના’’તિઆદીસુ (વિ॰ વ॰ ૮૧૯) અધિકે.

એત્થ ચ ‘‘રૂપૂપપત્તિયા મગ્ગં ભાવેતિ’’ (ધ॰ સ॰ ૨૫૧), ‘‘મેત્તાસહગતેન ચેતસા એકં દિસં ફરિત્વા વિહરતી’’તિઆદિના (વિભ॰ ૬૪૨) નયેન વુડ્ઢિમન્તોપિ ધમ્મા વુત્તા. ‘‘રૂપારમ્મણં વા સદ્દારમ્મણં વા’’તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧) નયેન આરમ્મણાદીહિ લક્ખણીયત્તા સલક્ખણાપિ. ‘‘સેક્ખા ધમ્મા, અસેક્ખા ધમ્મા, લોકુત્તરા ધમ્મા’’તિઆદિના (ધ॰ સ॰ તિકમાતિકા ૧૧, દુકમાતિકા ૧૨) નયેન પૂજિતાપિ, પૂજારહાતિ અધિપ્પાયો. ‘‘ફસ્સો હોતિ, વેદના હોતી’’તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧) નયેન સભાવપરિચ્છિન્નત્તા પરિચ્છિન્નાપિ. ‘‘મહગ્ગતા ધમ્મા, અપ્પમાણા ધમ્મા (ધ॰ સ॰ તિકમાતિકા ૧૧), અનુત્તરા ધમ્મા’’તિઆદિના (ધ॰ સ॰ દુકમાતિકા ૧૧) નયેન અધિકાપિ ધમ્મા વુત્તા. તેનેતમેતસ્સ વચનત્થકોસલ્લત્થં વુત્તં –

‘‘યં એત્થ વુદ્ધિમન્તો, સલક્ખણા પૂજિતા પરિચ્છિન્ના;
વુત્તાધિકા ચ ધમ્મા, અભિધમ્મો તેન અક્ખાતો’’તિ.

યં પનેત્થ અવિસિટ્ઠં, તં –

‘‘પિટકં પિટકત્થવિદૂ, પરિયત્તિબ્ભાજનત્થતો આહુ;
તેન સમોધાનેત્વા, તયોપિ વિનયાદયો ઞેય્યા’’.

પરિયત્તિપિ હિ ‘‘મા પિટકસમ્પદાનેના’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૬૬) પિટકન્તિ વુચ્ચતિ. ‘‘અથ પુરિસો આગચ્છેય્ય કુદાલપિટકમાદાયા’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૭૦) યં કિઞ્ચિ ભાજનમ્પિ. તસ્મા ‘પિટકં પિટકત્થવિદૂ પરિયત્તિભાજનત્થતો આહુ.

ઇદાનિ ‘**તેન સમોધાનેત્વા તયોપિ વિનયાદયો ઞેય્યા**’તિ, તેન એવં દુવિધત્થેન પિટકસદ્દેન સહ સમાસં કત્વા વિનયો ચ સો પિટકઞ્ચ પરિયત્તિભાવતો, તસ્સ તસ્સ અત્થસ્સ ભાજનતો ચાતિ વિનયપિટકં, યથાવુત્તેનેવ નયેન સુત્તન્તઞ્ચ તં પિટકઞ્ચાતિ સુત્તન્તપિટકં, અભિધમ્મો ચ સો પિટકઞ્ચાતિ અભિધમ્મપિટકન્તિ. એવમેતે તયોપિ વિનયાદયો ઞેય્યા.

એવં ઞત્વા ચ પુનપિ તેસુયેવ પિટકેસુ નાનપ્પકારકોસલ્લત્થં –

‘‘દેસનાસાસનકથાભેદં તેસુ યથારહં;
સિક્ખાપ્પહાનગમ્ભીરભાવઞ્ચ પરિદીપયે.
પરિયત્તિભેદં સમ્પત્તિં, વિપત્તિઞ્ચાપિ યં યહિં;
પાપુણાતિ યથા ભિક્ખુ, તમ્પિ સબ્બં વિભાવયે’’.

તત્રાયં પરિદીપના વિભાવના ચ. એતાનિ હિ તીણિ પિટકાનિ યથાક્કમં આણાવોહારપરમત્થદેસના, યથાપરાધયથાનુલોમયથાધમ્મસાસનાનિ, સંવરાસંવરદિટ્ઠિવિનિવેઠનનામરૂપપરિચ્છેદકથાતિ ચ વુચ્ચન્તિ. એત્થ હિ વિનયપિટકં આણારહેન ભગવતા આણાબાહુલ્લતો દેસિતત્તા **આણાદેસના**, સુત્તન્તપિટકં વોહારકુસલેન ભગવતા વોહારબાહુલ્લતો દેસિતત્તા **વોહારદેસના**, અભિધમ્મપિટકં પરમત્થકુસલેન ભગવતા પરમત્થબાહુલ્લતો દેસિતત્તા **પરમત્થદેસના**તિ વુચ્ચતિ.

તથા પઠમં – ‘યે તે પચુરાપરાધા સત્તા, તે યથાપરાધં એત્થ સાસિતા’તિ **યથાપરાધસાસનં**, દુતિયં – ‘અનેકજ્ઝાસયાનુસયચરિયાધિમુત્તિકા સત્તા યથાનુલોમં એત્થ સાસિતા’તિ **યથાનુલોમસાસનં**, તતિયં – ‘ધમ્મપુઞ્જમત્તે ‘‘અહં મમા’’તિ સઞ્ઞિનો સત્તા યથાધમ્મં એત્થ સાસિતા’તિ **યથાધમ્મસાસનન્**તિ વુચ્ચતિ.

તથા પઠમં – અજ્ઝાચારપટિપક્ખભૂતો સંવરાસંવરો એત્થ કથિતોતિ **સંવરાસંવરકથા**. સંવરાસંવરોતિ ખુદ્દકો ચેવ મહન્તો ચ સંવરો, કમ્માકમ્મં વિય, ફલાફલં વિય ચ, દુતિયં – ‘‘દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિપટિપક્ખભૂતા દિટ્ઠિવિનિવેઠના એત્થ કથિતા’’તિ **દિટ્ઠિવિનિવેઠનકથા**, તતિયં – ‘‘રાગાદિપટિપક્ખભૂતો નામરૂપપરિચ્છેદો એત્થ કથિતો’’તિ **નામરૂપપરિચ્છેદકથા**તિ વુચ્ચતિ.

તીસુપિ ચેતેસુ તિસ્સો સિક્ખા, તીણિ પહાનાનિ, ચતુબ્બિધો ચ ગમ્ભીરભાવો વેદિતબ્બો. તથા હિ વિનયપિટકે વિસેસેન **અધિસીલસિક્ખા** વુત્તા, સુત્તન્તપિટકે **અધિચિત્તસિક્ખા**, અભિધમ્મપિટકે **અધિપઞ્ઞાસિક્ખા**.

વિનયપિટકે ચ **વીતિક્કમપ્પહાનં** , કિલેસાનં વીતિક્કમપટિપક્ખત્તા સીલસ્સ. સુત્તન્તપિટકે **પરિયુટ્ઠાનપ્પહાનં**, પરિયુટ્ઠાનપટિપક્ખત્તા સમાધિસ્સ. અભિધમ્મપિટકે **અનુસયપ્પહાનં**, અનુસયપટિપક્ખત્તા પઞ્ઞાય. પઠમે ચ **તદઙ્ગપ્પહાનં**, ઇતરેસુ **વિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદપ્પહાનાનિ**. પઠમે ચ દુચ્ચરિતસંકિલેસપ્પહાનં, ઇતરેસુ **તણ્હાદિટ્ઠિસંકિલેસપ્પહાનં**.

એકમેકસ્મિઞ્ચેત્થ ચતુબ્બિધોપિ ધમ્મત્થદેસના પટિવેધગમ્ભીરભાવો વેદિતબ્બો. તત્થ **ધમ્મો**તિ તન્તિ. **અત્થો**તિ તસ્સાયેવ અત્થો. **દેસના**તિ તસ્સા મનસા વવત્થાપિતાય તન્તિયા દેસના. **પટિવેધો**તિ તન્તિયા તન્તિઅત્થસ્સ ચ યથાભૂતાવબોધો. તીસુપિ ચેતેસુ એતે ધમ્મત્થદેસનાપટિવેધા. યસ્મા સસાદીહિ વિય મહાસમુદ્દો મન્દબુદ્ધીહિ દુક્ખોગાળ્હા અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠા ચ, તસ્મા ગમ્ભીરા. એવં એકમેકસ્મિં એત્થ ચતુબ્બિધોપિ ગમ્ભીરભાવો વેદિતબ્બો.

અપરો નયો, **ધમ્મો**તિ હેતુ. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘હેતુમ્હિ ઞાણં ધમ્મપટિસમ્ભિદા’’તિ. **અત્થો**તિ હેતુફલં, વુત્તઞ્હેતં – ‘‘હેતુફલે ઞાણં અત્થપટિસમ્ભિદા’’તિ (વિભ॰ ૭૨૦). **દેસના**તિ પઞ્ઞત્તિ, યથા ધમ્મં ધમ્માભિલાપોતિ અધિપ્પાયો. અનુલોમપટિલોમસઙ્ખેપવિત્થારાદિવસેન વા કથનં. **પટિવેધો**તિ અભિસમયો, સો ચ લોકિયલોકુત્તરો વિસયતો અસમ્મોહતો ચ, અત્થાનુરૂપં ધમ્મેસુ, ધમ્માનુરૂપં અત્થેસુ, પઞ્ઞત્તિપથાનુરૂપં પઞ્ઞત્તીસુ અવબોધો. તેસં તેસં વા તત્થ તત્થ વુત્તધમ્માનં પટિવિજ્ઝિતબ્બો સલક્ખણસઙ્ખાતો અવિપરીતસભાવો.

ઇદાનિ યસ્મા એતેસુ પિટકેસુ યં યં ધમ્મજાતં વા અત્થજાતં વા, યા ચાયં યથા યથા ઞાપેતબ્બો અત્થો સોતૂનં ઞાણસ્સ અભિમુખો હોતિ, તથા તથા તદત્થજોતિકા દેસના, યો ચેત્થ અવિપરીતાવબોધસઙ્ખાતો પટિવેધો, તેસં તેસં વા ધમ્માનં પટિવિજ્ઝિતબ્બો સલક્ખણસઙ્ખાતો અવિપરીતસભાવો. સબ્બમ્પેતં અનુપચિતકુસલસમ્ભારેહિ દુપ્પઞ્ઞેહિ સસાદીહિ વિય મહાસમુદ્દો દુક્ખોગાળ્હં અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠઞ્ચ, તસ્મા ગમ્ભીરં. એવમ્પિ એકમેકસ્મિં એત્થ ચતુબ્બિધોપિ ગમ્ભીરભાવો વેદિતબ્બો.

એત્તાવતા ચ –

‘‘દેસનાસાસનકથા, ભેદં તેસુ યથારહં;
સિક્ખાપ્પહાનગમ્ભીર, ભાવઞ્ચ પરિદીપયે’’તિ –

અયં ગાથા વુત્તત્થાવ હોતિ.

‘‘પરિયત્તિભેદં સમ્પત્તિં, વિપત્તિઞ્ચાપિ યં યહિં;
પાપુણાતિ યથા ભિક્ખુ, તમ્પિ સબ્બં વિભાવયે’’તિ –

એત્થ પન તીસુ પિટકેસુ તિવિધો પરિયત્તિભેદો દટ્ઠબ્બો. તિસ્સો હિ પરિયત્તિયો – અલગદ્દૂપમા, નિસ્સરણત્થા, ભણ્ડાગારિકપરિયત્તીતિ.

તત્થ યા દુગ્ગહિતા, ઉપારમ્ભાદિહેતુ પરિયાપુટા, અયં **અલગદ્દૂપમા**. યં સન્ધાય વુત્તં ''સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, પુરિસો અલગદ્દત્થિકો અલગદ્દગવેસી અલગદ્દપરિયેસનં ચરમાનો, સો પસ્સેય્ય મહન્તં અલગદ્દં, તમેનં ભોગે વા નઙ્ગુટ્ઠે વા ગણ્હેય્ય, તસ્સ સો અલગદ્દો પટિપરિવત્તિત્વા હત્થે વા બાહાયં વા અઞ્ઞતરસ્મિં વા અઙ્ગપચ્ચઙ્ગે ડંસેય્ય, સો તતો નિદાનં મરણં વા નિગચ્છેય્ય, મરણમત્તં વા દુક્ખં. તં કિસ્સ હેતુ? દુગ્ગહિતત્તા, ભિક્ખવે, અલગદ્દસ્સ. એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, ઇધેકચ્ચે મોઘપુરિસા ધમ્મં પરિયાપુણન્તિ, સુત્તં...પે॰... વેદલ્લં, તે તં ધમ્મં પરિયાપુણિત્વા તેસં ધમ્માનં પઞ્ઞાય અત્થં ન ઉપપરિક્ખન્તિ, તેસં તે ધમ્મા પઞ્ઞાય અત્થં અનુપપરિક્ખતં ન નિજ્ઝાનં ખમન્તિ, તે ઉપારમ્ભાનિસંસા ચેવ ધમ્મં પરિયાપુણન્તિ, ઇતિવાદપ્પમોક્ખાનિસંસા ચ, યસ્સ ચત્થાય ધમ્મં પરિયાપુણન્તિ, તઞ્ચસ્સ અત્થં નાનુભોન્તિ, તેસં તે ધમ્મા દુગ્ગહિતા દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તન્તિ. તં કિસ્સ હેતુ? દુગ્ગહિતત્તા, ભિક્ખવે, ધમ્માન''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૮).

યા પન સુગ્ગહિતા સીલક્ખન્ધાદિપારિપૂરિંયેવ આકઙ્ખમાનેન પરિયાપુટા, ન ઉપારમ્ભાદિહેતુ, અયં **નિસ્સરણત્થા**. યં સન્ધાય વુત્તં – ''તેસં તે ધમ્મા સુગ્ગહિતા દીઘરત્તં હિતાય સુખાય સંવત્તન્તિ. તં કિસ્સ હેતુ? સુગ્ગહિતત્તા, ભિક્ખવે, ધમ્માન''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૯).

યં પન પરિઞ્ઞાતક્ખન્ધો પહીનકિલેસો ભાવિતમગ્ગો પટિવિદ્ધાકુપ્પો સચ્છિકતનિરોધો ખીણાસવો કેવલં પવેણીપાલનત્થાય વંસાનુરક્ખણત્થાય પરિયાપુણાતિ, અયં **ભણ્ડાગારિકપરિયત્તી**તિ.

વિનયે પન સુપ્પટિપન્નો ભિક્ખુ સીલસમ્પદં નિસ્સાય તિસ્સો વિજ્જા પાપુણાતિ, તાસંયેવ ચ તત્થ પભેદવચનતો. સુત્તે સુપ્પટિપન્નો સમાધિસમ્પદં નિસ્સાય છ અભિઞ્ઞા પાપુણાતિ, તાસંયેવ ચ તત્થ પભેદવચનતો. અભિધમ્મે સુપ્પટિપન્નો પઞ્ઞાસમ્પદં નિસ્સાય ચતસ્સો પટિસમ્ભિદા પાપુણાતિ, તાસઞ્ચ તત્થેવ પભેદવચનતો, એવમેતેસુ સુપ્પટિપન્નો યથાક્કમેન ઇમં વિજ્જાત્તયછળભિઞ્ઞાચતુપ્પટિસમ્ભિદાભેદં સમ્પત્તિં પાપુણાતિ.

વિનયે પન દુપ્પટિપન્નો અનુઞ્ઞાતસુખસમ્ફસ્સઅત્થરણપાવુરણાદિફસ્સસામઞ્ઞતો પટિક્ખિત્તેસુ ઉપાદિન્નકફસ્સાદીસુ અનવજ્જસઞ્ઞી હોતિ. વુત્તમ્પિ હેતં – ''તથાહં ભગવતા ધમ્મં દેસિતં આજાનામિ, યથા યે મે અન્તરાયિકા ધમ્મા અન્તરાયિકા વુત્તા ભગવતા, તે પટિસેવતો નાલં અન્તરાયાયા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૪). તતો દુસ્સીલભાવં પાપુણાતિ. સુત્તે દુપ્પટિપન્નો – ''ચત્તારો મે, ભિક્ખવે, પુગ્ગલા સન્તો સંવિજ્જમાના''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૫) અધિપ્પાયં અજાનન્તો દુગ્ગહિતં ગણ્હાતિ, યં સન્ધાય વુત્તં – ''અત્તના દુગ્ગહિતેન અમ્હે ચેવ અબ્ભાચિક્ખતિ, અત્તાનઞ્ચ ખણતિ, બહુઞ્ચ અપુઞ્ઞં પસવતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૬). તતો મિચ્છાદિટ્ઠિતં પાપુણાતિ. અભિધમ્મે દુપ્પટિપન્નો ધમ્મચિન્તં અતિધાવન્તો અચિન્તેય્યાનિપિ ચિન્તેતિ. તતો ચિત્તક્ખેપં પાપુણાતિ, વુત્તઞ્હેતં – ''ચત્તારિમાનિ, ભિક્ખવે, અચિન્તેય્યાનિ, ન ચિન્તેતબ્બાનિ, યાનિ ચિન્તેન્તો ઉમ્માદસ્સ વિઘાતસ્સ ભાગી અસ્સા''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૭૭). એવમેતેસુ દુપ્પટિપન્નો યથાક્કમેન ઇમં દુસ્સીલભાવ મિચ્છાદિટ્ઠિતા ચિત્તક્ખેપભેદં વિપત્તિં પાપુણાતી''તિ.

એત્તાવતા ચ –

> ''પરિયત્તિભેદં સમ્પત્તિં, વિપત્તિઞ્ચાપિ યં યહિં;
> પાપુણાતિ યથા ભિક્ખુ, તમ્પિ સબ્બં વિભાવયે''તિ –

અયમ્પિ ગાથા વુત્તત્થાવ હોતિ. એવં નાનપ્પકારતો પિટકાનિ ઞત્વા તેસં વસેનેતં બુદ્ધવચનં તિવિધન્તિ ઞાતબ્બં.

કથં નિકાયવસેન પઞ્ચવિધં? સબ્બમેવ ચેતં દીઘનિકાયો, મજ્ઝિમનિકાયો, સંયુત્તનિકાયો, અઙ્ગુત્તરનિકાયો, ખુદ્દકનિકાયોતિ પઞ્ચપ્પભેદં હોતિ. તત્થ કતમો **દીઘનિકાયો?** તિવગ્ગસઙ્ગહાનિ બ્રહ્મજાલાદીનિ ચતુત્તિંસ સુત્તાનિ.

> ‘‘ચતુત્તિંસેવ સુત્તન્તા, તિવગ્ગો યસ્સ સઙ્ગહો;
> એસ દીઘનિકાયોતિ, પઠમો અનુલોમિકો’’તિ.

કસ્મા પનેસ દીઘનિકાયોતિ વુચ્ચતિ? દીઘપ્પમાણાનં સુત્તાનં સમૂહતો નિવાસતો ચ. સમૂહનિવાસા હિ નિકાયોતિ વુચ્ચન્તિ. ‘‘નાહં, ભિક્ખવે, અઞ્ઞં એકનિકાયમ્પિ સમનુપસ્સામિ એવં ચિત્તં, યથયિદં, ભિક્ખવે , તિરચ્છાનગતા પાણા’’ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૦૦). પોણિકનિકાયો ચિક્ખલ્લિકનિકાયોતિ એવમાદીનિ ચેત્થ સાધકાનિ સાસનતો લોકતો ચ. એવં સેસાનમ્પિ નિકાયભાવે વચનત્થો વેદિતબ્બો.

કતમો **મજ્ઝિમનિકાયો?** મજ્ઝિમપ્પમાણાનિ પઞ્ચદસવગ્ગસઙ્ગહાનિ મૂલપરિયાયસુત્તાદીનિ દિયડ્ઢસતં દ્વે ચ સુત્તાનિ.

> ‘‘દિયડ્ઢસતસુત્તન્તા, દ્વે ચ સુત્તાનિ યત્થ સો;
> નિકાયો મજ્ઝિમો પઞ્ચ, દસવગ્ગપરિગ્ગહો’’તિ.

કતમો **સંયુત્તનિકાયો?** દેવતાસંયુત્તાદિવસેન કથિતાનિ ઓઘતરણાદીનિ સત્ત સુત્તસહસ્સાનિ સત્ત ચ સુત્તસતાનિ દ્વાસટ્ઠિ ચ સુત્તાનિ.

> ‘‘સત્તસુત્તસહસ્સાનિ , સત્તસુત્તસતાનિ ચ;
> દ્વાસટ્ઠિ ચેવ સુત્તન્તા, એસો સંયુત્તસઙ્ગહો’’તિ.

કતમો **અઙ્ગુત્તરનિકાયો?** એકેકઅઙ્ગાતિરેકવસેન કથિતાનિ ચિત્તપરિયાદાનાદીનિ નવ સુત્તસહસ્સાનિ પઞ્ચ સુત્તસતાનિ સત્તપઞ્ઞાસઞ્ચ સુત્તાનિ.

> ‘‘નવ સુત્તસહસ્સાનિ, પઞ્ચ સુત્તસતાનિ ચ;
> સત્તપઞ્ઞાસ સુત્તાનિ, સઙ્ખ્યા અઙ્ગુત્તરે અય’’ન્તિ.

કતમો **ખુદ્દકનિકાયો?** સકલં વિનયપિટકં, અભિધમ્મપિટકં, ખુદ્દકપાઠાદયો ચ પુબ્બે દસ્સિતા પઞ્ચદસપ્પભેદા, ઠપેત્વા ચત્તારો નિકાયે અવસેસં બુદ્ધવચનં.

> ‘‘ઠપેત્વા ચતુરોપેતે, નિકાયે દીઘઆદિકે;
> તદઞ્ઞં બુદ્ધવચનં, નિકાયો ખુદ્દકો મતો’’તિ.

એવં નિકાયવસેન પઞ્ચવિધં.

કથં અઙ્ગવસેન નવવિધં? સબ્બમેવ હિદં સુત્તં, ગેય્યં, વેય્યાકરણં, ગાથા, ઉદાનં, ઇતિવુત્તકં, જાતકં, અબ્ભુતધમ્મં, વેદલ્લન્તિ નવપ્પભેદં હોતિ. તત્થ ઉભતોવિભઙ્ગનિદ્દેસખન્ધકપરિવારા, સુત્તનિપાતે મઙ્ગલસુત્તરતનસુત્તનાલકસુત્તતુવટ્ટકસુત્તાનિ ચ અઞ્ઞમ્પિ ચ સુત્તનામકં તથાગતવચનં **સુત્ત**ન્તિ વેદિતબ્બં. સબ્બમ્પિ સગાથકં સુત્તં **ગેય્ય**ન્તિ વેદિતબ્બં. વિસેસેન સંયુત્તકે સકલોપિ સગાથવગ્ગો, સકલમ્પિ અભિધમ્મપિટકં, નિગ્ગાથકં સુત્તં, યઞ્ચ અઞ્ઞમ્પિ અટ્ઠહિ અઙ્ગેહિ અસઙ્ગહિતં બુદ્ધવચનં, તં **વેય્યાકરણ**ન્તિ વેદિતબ્બં. ધમ્મપદં, થેરગાથા, થેરીગાથા, સુત્તનિપાતે નોસુત્તનામિકા સુદ્ધિકગાથા ચ **ગાથા**તિ વેદિતબ્બા. સોમનસ્સઞાણમયિકગાથા પટિસંયુત્તા દ્વેઅસીતિ સુત્તન્તા **ઉદાન**ન્તિ વેદિતબ્બં. ''વુત્તઞ્હેતં ભગવતા''તિઆદિનયપ્પવત્તા દસુત્તરસતસુત્તન્તા **ઇતિવુત્તક**ન્તિ વેદિતબ્બં. અપણ્ણકજાતકાદીનિ પઞ્ઞાસાધિકાનિ પઞ્ચજાતકસતાનિ '**જાતક**'ન્તિ વેદિતબ્બં. ''ચત્તારોમે, ભિક્ખવે, અચ્છરિયા અબ્ભુતા ધમ્મા આનન્દે''તિઆદિનયપ્પવત્તા (દી॰ નિ॰ ૨.૨૦૯) સબ્બેપિ અચ્છરિયબ્ભુતધમ્મપટિસંયુત્તસુત્તન્તા **અબ્ભુતધમ્મ**ન્તિ વેદિતબ્બં. ચૂળવેદલ્લ-મહાવેદલ્લ-સમ્માદિટ્ઠિ-સક્કપઞ્હ-સઙ્ખારભાજનિય-મહાપુણ્ણમસુત્તાદયો સબ્બેપિ વેદઞ્ચ તુટ્ઠિઞ્ચ લદ્ધા લદ્ધા પુચ્છિતસુત્તન્તા **વેદલ્લ**ન્તિ વેદિતબ્બં. એવં અઙ્ગવસેન નવવિધં.

કથં ધમ્મક્ખન્ધવસેન ચતુરાસીતિસહસ્સવિધં? સબ્બમેવ ચેતં બુદ્ધવચનં –

''દ્વાસીતિ બુદ્ધતો ગણ્હિં, દ્વે સહસ્સાનિ ભિક્ખુતો;
ચતુરાસીતિ સહસ્સાનિ, યે મે ધમ્મા પવત્તિનો''તિ.

એવં પરિદીપિતધમ્મક્ખન્ધવસેન ચતુરાસીતિસહસ્સપ્પભેદં હોતિ. તત્થ એકાનુસન્ધિકં સુત્તં એકો ધમ્મક્ખન્ધો. યં અનેકાનુસન્ધિકં, તત્થ અનુસન્ધિવસેન ધમ્મક્ખન્ધગણના. ગાથાબન્ધેસુ પઞ્હાપુચ્છનં એકો ધમ્મક્ખન્ધો, વિસ્સજ્જનં એકો. અભિધમ્મે એકમેકં તિકદુકભાજનં, એકમેકઞ્ચ ચિત્તવારભાજનં, એકમેકો ધમ્મક્ખન્ધો. વિનયે અત્થિ વત્થુ, અત્થિ માતિકા, અત્થિ પદભાજનીયં, અત્થિ અન્તરાપત્તિ, અત્થિ આપત્તિ, અત્થિ અનાપત્તિ, અત્થિ તિકચ્છેદો. તત્થ એકમેકો કોટ્ઠાસો એકમેકો ધમ્મક્ખન્ધોતિ વેદિતબ્બો. એવં ધમ્મક્ખન્ધવસેન ચતુરાસીતિસહસ્સવિધં.

એવમેતં અભેદતો રસવસેન એકવિધં, ભેદતો ધમ્મવિનયાદિવસેન દુવિધાદિભેદં બુદ્ધવચનં સઙ્ગાયન્તેન મહાકસ્સપપ્પમુખેન વસીગણેન ''અયં ધમ્મો, અયં વિનયો, ઇદં પઠમબુદ્ધવચનં, ઇદં મજ્ઝિમબુદ્ધવચનં, ઇદં પચ્છિમબુદ્ધવચનં, ઇદં વિનયપિટકં, ઇદં સુત્તન્તપિટકં, ઇદં અભિધમ્મપિટકં, અયં દીઘનિકાયો...પે॰... અયં ખુદ્દકનિકાયો, ઇમાનિ સુત્તાદીનિ નવઙ્ગાનિ, ઇમાનિ ચતુરાસીતિ ધમ્મક્ખન્ધસહસ્સાની''તિ, ઇમં પભેદં વવત્થપેત્વાવ સઙ્ગીતં. ન કેવલઞ્ચ ઇમમેવ, અઞ્ઞમ્પિ ઉદ્દાનસઙ્ગહ-વગ્ગસઙ્ગહ-પેય્યાલસઙ્ગહ-એકકનિપાત-દુકનિપાતાદિનિપાતસઙ્ગહ-સંયુત્તસઙ્ગહ-પણ્ણાસસઙ્ગહાદિ-અનેકવિધં તીસુ પિટકેસુ સન્દિસ્સમાનં સઙ્ગહપ્પભેદં વવત્થપેત્વા એવ સત્તહિ માસેહિ સઙ્ગીતં.

સઙ્ગીતિપરિયોસાને ચસ્સ – ''ઇદં મહાકસ્સપત્થેરેન દસબલસ્સ સાસનં પઞ્ચવસ્સસહસ્સપરિમાણકાલં પવત્તનસમત્થં કત''ન્તિ સઞ્જાતપ્પમોદા સાધુકારં વિય દદમાના અયં મહાપથવી ઉદકપરિયન્તં કત્વા અનેકપ્પકારં કમ્પિ સઙ્કમ્પિ સમ્પકમ્પિ સમ્પવેધિ, અનેકાનિ ચ અચ્છરિયાનિ પાતુરહેસુન્તિ, અયં પઠમમહાસઙ્ગીતિ નામ. યા લોકે –

‘‘સતેહિ પઞ્ચહિ કતા, તેન પઞ્ચસતાતિ ચ;
થેરેહેવ કતત્તા ચ, થેરિકાતિ પવુચ્ચતી’’તિ.

૧. બ્રહ્મજાલસુત્તવણ્ણના

પરિબ્બાજકકથાવણ્ણના

ઇમિસ્સા પઠમમહાસઙ્ગીતિયા વત્તમાનાય વિનયસઙ્ગહાવસાને સુત્તન્તપિટકે આદિનિકાયસ્સ આદિસુત્તં બ્રહ્મજાલં પુચ્છન્તેન આયસ્મતા મહાકસ્સપેન – ‘‘બ્રહ્મજાલં, આવુસો આનન્દ, કત્થ ભાસિત’’ન્તિ, એવમાદિવુત્તવચનપરિયોસાને યત્થ ચ ભાસિતં, યઞ્ચારબ્ભ ભાસિતં, તં સબ્બં પકાસેન્તો આયસ્મા આનન્દો એવં મે સુતન્તિઆદિમાહ. તેન વુત્તં ‘‘બ્રહ્મજાલસ્સાપિ એવં મે સુતન્તિઆદિકં આયસ્મતા આનન્દેન પઠમમહાસઙ્ગીતિકાલે વુત્તં નિદાનમાદી’’તિ.

૧. તત્થ **એવન્તિ** નિપાતપદં. **મે**તિઆદીનિ નામપદાનિ. **પટિપન્નો હોતીતિ** એત્થ **પટી**તિ ઉપસગ્ગપદં, **હોતી**તિ આખ્યાતપદન્તિ. ઇમિના તાવ નયેન પદવિભાગો વેદિતબ્બો.

અત્થતો પન **એવં**-સદ્દો તાવ ઉપમૂપદેસસમ્પહંસનગરહણવચનસમ્પટિગ્ગહાકારનિદસ્સનાવધારણાદિઅનેકત્થપ્પભેદો. તથાહેસ – ‘‘એવં જાતેન મચ્ચેન, કત્તબ્બં કુસલં બહુ’’ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૫૩) એવમાદીસુ ઉપમાયં આગતો. ‘‘એવં તે અભિક્કમિતબ્બં, એવં તે પટિક્કમિતબ્બ’’ન્તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૨) ઉપદેસે. ‘‘એવમેતં ભગવા, એવમેતં સુગતા’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૬૬) સમ્પહંસને. ‘‘એવમેવં પનાયં વસલી યસ્મિં વા તસ્મિં વા તસ્સ મુણ્ડકસ્સ સમણકસ્સ વણ્ણં ભાસતી’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૮૭) ગરહણે. ‘‘એવં, ભન્તેતિ ખો તે ભિક્ખૂ ભગવતો પચ્ચસ્સોસુ’’ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧) વચનસમ્પટિગ્ગહે. ‘‘એવં બ્યા ખો અહં, ભન્તે, ભગવતા ધમ્મં દેસિતં આજાનામી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૯૮) આકારે. ‘‘એહિ ત્વં, માણવક, યેન સમણો આનન્દો તેનુપસઙ્કમ, ઉપસઙ્કમિત્વા મમ વચનેન સમણં આનન્દં અપ્પાબાધં અપ્પાતઙ્કં લહુટ્ઠાનં બલં ફાસુવિહારં પુચ્છ. ‘‘સુભો માણવો તોદેય્યપુત્તો ભવન્તં આનન્દં અપ્પાબાધં અપ્પાતઙ્કં લહુટ્ઠાનં બલં ફાસુવિહારં પુચ્છતી’’તિ. ‘‘એવઞ્ચ વદેહિ, સાધુ કિર ભવં આનન્દો યેન સુભસ્સ માણવસ્સ તોદેય્યપુત્તસ્સ નિવેસનં, તેનુપસઙ્કમતુ અનુકમ્પં ઉપાદાયા’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૪૫) નિદસ્સને. ‘‘તં કિં મઞ્ઞથ, કાલામા, ઇમે ધમ્મા કુસલા વા અકુસલા વાતિ? અકુસલા, ભન્તે. સાવજ્જા વા અનવજ્જા વાતિ? સાવજ્જા, ભન્તે. વિઞ્ઞુગરહિતા વા વિઞ્ઞુપ્પસત્થા વાતિ? વિઞ્ઞુગરહિતા, ભન્તે. સમત્તા સમાદિન્ના અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તન્તિ નો વા, કથં વો એત્થ હોતીતિ? સમત્તા, ભન્તે, સમાદિન્ના અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તન્તિ, એવં નો એત્થ હોતી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૬૬) અવધારણે. સ્વાયમિધ આકારનિદસ્સનાવધારણેસુ દટ્ઠબ્બો.

તત્થ આકારત્થેન **એવં**-સદ્દેન એતમત્થં દીપેતિ, નાનાનયનિપુણમનેકજ્ઝાસયસમુટ્ઠાનં, અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્નં, વિવિધપાટિહારિયં, ધમ્મત્થદેસનાપટિવેધગમ્ભીરં, સબ્બસત્તાનં સકસકભાસાનુરૂપતો સોતપથમાગચ્છન્તં તસ્સ ભગવતો વચનં સબ્બપ્પકારેન કો સમત્થો વિઞ્ઞાતું, સબ્બથામેન પન સોતુકામતં જનેત્વાપિ ‘એવં મે સુતં’ મયાપિ એકેનાકારેન સુતન્તિ.

નિદસ્સનત્થેન – ‘‘નાહં સયમ્ભૂ, ન મયા ઇદં સચ્છિકત’’ન્તિ અત્તાનં પરિમોચેન્તો – ‘એવં મે સુતં’, ‘મયાપિ એવં સુત’ન્તિ ઇદાનિ વત્તબ્બં સકલં સુત્તં નિદસ્સેતિ.

અવધારણત્થેન – ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં બહુસ્સુતાનં યદિદં આનન્દો, ગતિમન્તાનં, સતિમન્તાનં, ધિતિમન્તાનં, ઉપટ્ઠાકાનં યદિદં આનન્દો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૨૩). એવં ભગવતા – ‘‘આયસ્મા આનન્દો અત્થકુસલો, ધમ્મકુસલો, બ્યઞ્જનકુસલો, નિરુત્તિકુસલો, પુબ્બાપરકુસલો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૬૯). એવં ધમ્મસેનાપતિના ચ પસત્થભાવાનુરૂપં અત્તનો ધારણબલં દસ્સેન્તો સત્તાનં સોતુકામતં જનેતિ – ‘એવં મે સુતં’, તઞ્ચ ખો અત્થતો વા બ્યઞ્જનતો વા અનૂનમનધિકં, એવમેવ ન અઞ્ઞથા દટ્ઠબ્બ’’ન્તિ.

મે-સદ્દો તીસુ અત્થેસુ દિસ્સતિ. તથા હિસ્સ – ‘‘ગાથાભિગીતં મે અભોજનેય્ય’’ન્તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૮૧) મયાતિ અત્થો. ‘‘સાધુ મે, ભન્તે, ભગવા સઙ્ખિત્તેન ધમ્મં દેસેતૂ’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૪.૮૮) મય્હન્તિ અત્થો. ‘‘ધમ્મદાયાદા મે, ભિક્ખવે , ભવથા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૯) મમાતિ અત્થો. ઇધ પન મયા સુતન્તિ ચ, મમ સુતન્તિ ચ અત્થદ્વયે યુજ્જતિ.

સુતન્તિ અયં **સુત**-સદ્દો સઉપસગ્ગો ચ અનુપસગ્ગો ચ – ગમનવિસ્સુતકિલિન્ન-ઉપચિતાનુયોગ-સોતવિઞ્ઞેય્ય-સોતદ્વારાનુસાર-વિઞ્ઞાતાદિઅનેકત્થપ્પભેદો, તથા હિસ્સ ‘‘સેનાય પસુતો’’તિઆદીસુ ગચ્છન્તોતિ અત્થો. ‘‘સુતધમ્મસ્સ પસ્સતો’’તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૧૧) વિસ્સુતધમ્મસ્સાતિ અત્થો. ‘‘અવસ્સુતા અવસ્સુતસ્સા’’તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૬૫૭) કિલિન્નાકિલિન્નસ્સાતિ અત્થો. ‘‘તુમ્હેહિ પુઞ્ઞં પસુતં અનપ્પક’’ન્તિઆદીસુ (ખુ॰ પા॰ ૭.૧૨) ઉપચિતન્તિ અત્થો. ‘‘યે ઝાનપસુતા ધીરા’’તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૧૮૧) ઝાનાનુયુત્તાતિ અત્થો. ‘દિટ્ઠં સુતં મુત’ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૧) સોતવિઞ્ઞેય્યન્તિ અત્થો. ‘‘સુતધરો સુતસન્નિચયો’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૩૯) સોતદ્વારાનુસારવિઞ્ઞાતધરોતિ અત્થો. ઇધ પનસ્સ સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારિતન્તિ વા ઉપધારણન્તિ વાતિ અત્થો. ‘મે’ સદ્દસ્સ હિ ‘મયા’તિ અત્થે સતિ ‘એવં મયા સુતં’ સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારિતન્તિ યુજ્જતિ. ‘મમા’તિ અત્થે સતિ એવં મમ સુતં સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારણન્તિ યુજ્જતિ.

એવમેતેસુ તીસુ પદેસુ **એવન્તિ** સોતવિઞ્ઞાણાદિવિઞ્ઞાણકિચ્ચનિદસ્સનં. **મેતિ** વુત્તવિઞ્ઞાણસમઙ્ગિપુગ્ગલનિદસ્સનં. **સુતન્તિ** અસ્સવનભાવપટિક્ખેપતો અનૂનાધિકાવિપરીતગ્ગહણનિદસ્સનં. તથા **એવન્તિ** તસ્સા સોતદ્વારાનુસારેન પવત્તાય વિઞ્ઞાણવીથિયા નાનપ્પકારેન આરમ્મણે પવત્તિભાવપ્પકાસનં. **મેતિ** અત્તપ્પકાસનં. **સુતન્તિ** ધમ્મપ્પકાસનં. અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપો – ‘‘નાનપ્પકારેન આરમ્મણે પવત્તાય વિઞ્ઞાણવીથિયા મયા ન અઞ્ઞં કતં, ઇદં પન કતં, અયં ધમ્મો સુતો’’તિ.

તથા **એવન્તિ** નિદ્દિસિતબ્બધમ્મપ્પકાસનં. **મેતિ** પુગ્ગલપ્પકાસનં. **સુતન્તિ** પુગ્ગલકિચ્ચપ્પકાસનં. ઇદં વુત્તં હોતિ. ‘‘યં સુત્તં નિદ્દિસિસ્સામિ, તં મયા એવં સુત’’ન્તિ.

તથા **એવન્તિ** યસ્સ ચિત્તસન્તાનસ્સ નાનાકારપ્પવત્તિયા નાનત્થબ્યઞ્જનગ્ગહણં હોતિ, તસ્સ નાનાકારનિદ્દેસો. **એવન્તિ** હિ અયમાકારપઞ્ઞત્તિ. **મેતિ** કત્તુનિદ્દેસો. **સુતન્તિ** વિસયનિદ્દેસો. એત્તાવતા નાનાકારપ્પવત્તેન ચિત્તસન્તાનેન તં સમઙ્ગિનો કત્તુ વિસયગ્ગહણસન્નિટ્ઠાનં કતં હોતિ.

અથવા **એવન્તિ** પુગ્ગલકિચ્ચનિદ્દેસો. **સુતન્તિ** વિઞ્ઞાણકિચ્ચનિદ્દેસો. **મેતિ** ઉભયકિચ્ચયુત્તપુગ્ગલનિદ્દેસો. અયં પનેત્થ સઙ્ખેપો, ‘‘મયા સવનકિચ્ચવિઞ્ઞાણસમઙ્ગિના પુગ્ગલેન વિઞ્ઞાણવસેન લદ્ધસવનકિચ્ચવોહારેન સુત’’ન્તિ.

તત્થ એવન્તિ ચ મેતિ ચ સચ્ચિકટ્ઠપરમત્થવસેન અવિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિ. કિઞ્હેત્થ તં પરમત્થતો અત્થિ, યં એવન્તિ વા મેતિ વા નિદ્દેસં લભેથ? સુતન્તિ વિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિ. યઞ્હિ તં એત્થ સોતેન ઉપલદ્ધં, તં પરમત્થતો વિજ્જમાનન્તિ. તથા 'એવ'ન્તિ ચ, મેતિ ચ, તં તં ઉપાદાય વત્તબ્બતો ઉપાદાપઞ્ઞત્તિ. 'સુત'ન્તિ દિટ્ઠાદીનિ ઉપનિધાય વત્તબ્બતો ઉપનિધાપઞ્ઞત્તિ. એત્થ ચ એવન્તિ વચનેન અસમ્મોહં દીપેતિ. ન હિ સમ્મૂળ્હો નાનપ્પકારપટિવેધસમત્થો હોતિ. 'સુત'ન્તિ વચનેન સુતસ્સ અસમ્મોસં દીપેતિ. યસ્સ હિ સુતં સમ્મુટ્ઠં હોતિ, ન સો કાલન્તરેન મયા સુતન્તિ પટિજાનાતિ. ઇચ્ચસ્સ અસમ્મોહેન પઞ્ઞાસિદ્ધિ, અસમ્મોસેન પન સતિસિદ્ધિ. તત્થ પઞ્ઞાપુબ્બઙ્ગમાય સતિયા બ્યઞ્જનાવધારણસમત્થતા, સતિપુબ્બઙ્ગમાય પઞ્ઞાય અત્થપટિવેધસમત્થતા. તદુભયસમત્થતાયોગેન અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્નસ્સ ધમ્મકોસસ્સ અનુપાલનસમત્થતો ધમ્મભણ્ડાગારિકત્તસિદ્ધિ.

અપરો નયો, એવન્તિ વચનેન યોનિસો મનસિકારં દીપેતિ. અયોનિસો મનસિકરોતો હિ નાનપ્પકારપટિવેધાભાવતો. સુતન્તિ વચનેન અવિક્ખેપં દીપેતિ, વિક્ખિત્તચિત્તસ્સ સવનાભાવતો. તથા હિ વિક્ખિત્તચિત્તો પુગ્ગલો સબ્બસમ્પત્તિયા વુચ્ચમાનોપિ ''ન મયા સુતં, પુન ભણથા''તિ ભણતિ. યોનિસો મનસિકારેન ચેત્થ અત્તસમ્માપણિધિં પુબ્બે ચ કતપુઞ્ઞતં સાધેતિ, સમ્મા અપ્પણિહિતત્તસ્સ પુબ્બે અકતપુઞ્ઞસ્સ વા તદભાવતો. અવિક્ખેપેન સદ્ધમ્મસ્સવનં સપ્પુરિસૂપનિસ્સયઞ્ચ સાધેતિ. ન હિ વિક્ખિત્તચિત્તો સોતું સક્કોતિ, ન ચ સપ્પુરિસે અનુપસ્સયમાનસ્સ સવનં અત્થીતિ.

અપરો નયો, યસ્મા એવન્તિ યસ્સ ચિત્તસન્તાનસ્સ નાનાકારપ્પવત્તિયા નાનત્થબ્યઞ્જનગ્ગહણં હોતિ, તસ્સ નાનાકારનિદ્દેસોતિ વુત્તં, સો ચ એવં ભદ્દકો આકારો ન સમ્માઅપ્પણિહિતત્તનો પુબ્બે અકતપુઞ્ઞસ્સ વા હોતિ, તસ્મા એવન્તિ ઇમિના ભદ્દકેનાકારેન પચ્છિમચક્કદ્વયસમ્પત્તિમત્તનો દીપેતિ. સુતન્તિ સવનયોગેન પુરિમચક્કદ્વયસમ્પત્તિં. ન હિ અપ્પતિરૂપદેસે વસતો સપ્પુરિસૂપનિસ્સયવિરહિતસ્સ વા સવનં અત્થિ. ઇચ્ચસ્સ પચ્છિમચક્કદ્વયસિદ્ધિયા આસયસુદ્ધિસિદ્ધા હોતિ, પુરિમચક્કદ્વયસિદ્ધિયા પયોગસુદ્ધિ, તાય ચ આસયસુદ્ધિયા અધિગમબ્યત્તિસિદ્ધિ, પયોગસુદ્ધિયા આગમબ્યત્તિસિદ્ધિ. ઇતિ પયોગાસયસુદ્ધસ્સ આગમાધિગમસમ્પન્નસ્સ વચનં અરુણુગ્ગં વિય સૂરિયસ્સ ઉદયતો યોનિસો મનસિકારો વિય ચ કુસલકમ્મસ્સ અરહતિ ભગવતો વચનસ્સ પુબ્બઙ્ગમં ભવિતુન્તિ ઠાને નિદાનં ઠપેન્તો – ''એવં મે સુત''ન્તિઆદિમાહ.

અપરો નયો, 'એવ'ન્તિ ઇમિના નાનપ્પકારપટિવેધદીપકેન વચનેન અત્તનો અત્થપટિભાનપટિસમ્ભિદાસમ્પત્તિસબ્ભાવં દીપેતિ. 'સુત'ન્તિ ઇમિના સોતબ્બપ્પભેદપટિવેધદીપકેન ધમ્મનિરુત્તિપટિસમ્ભિદાસમ્પત્તિસબ્ભાવં. 'એવ'ન્તિ ચ ઇદં યોનિસો મનસિકારદીપકં વચનં ભાસમાનો – ''એતે મયા ધમ્મા મનસાનુપેક્ખિતા, દિટ્ઠિયા સુપ્પટિવિદ્ધા''તિ દીપેતિ. 'સુત'ન્તિ ઇદં સવનયોગદીપકં વચનં ભાસમાનો – ''બહૂ મયા ધમ્મા સુતા ધાતા વચસા પરિચિતા''તિ દીપેતિ. તદુભયેનાપિ અત્થબ્યઞ્જનપારિપૂરિં દીપેન્તો સવને આદરં જનેતિ. અત્થબ્યઞ્જનપરિપુણ્ણઞ્હિ ધમ્મં આદરેન અસ્સુણન્તો મહતા હિતા પરિબાહિરો હોતીતિ, તસ્મા આદરં જનેત્વા સક્કચ્ચં અયં ધમ્મો સોતબ્બોતિ.

''એવં મે સુત''ન્તિ ઇમિના પન સકલેન વચનેન આયસ્મા આનન્દો તથાગતપ્પવેદિતં ધમ્મં અત્તનો અદહન્તો અસપ્પુરિસભૂમિં અતિક્કમતિ. સાવકત્તં પટિજાનન્તો સપ્પુરિસભૂમિં ઓક્કમતિ. તથા અસદ્ધમ્મા ચિત્તં વુટ્ઠાપેતિ, સદ્ધમ્મે ચિત્તં પતિટ્ઠાપેતિ. ''કેવલં સુતમેવેતં મયા, તસ્સેવ ભગવતો વચન''ન્તિ દીપેન્તો અત્તાનં પરિમોચેતિ, સત્થારં અપદિસતિ, જિનવચનં અપ્પેતિ, ધમ્મનેત્તિં પતિટ્ઠાપેતિ.

અપિચ ‘‘એવં મે સુત’’ન્તિ અત્તના ઉપ્પાદિતભાવં અપ્પટિજાનન્તો પુરિમવચનં વિવરન્તો – ‘‘સમ્મુખા પટિગ્ગહિતમિદં મયા તસ્સ ભગવતો ચતુવેસારજ્જવિસારદસ્સ દસબલધરસ્સ આસભટ્ઠાનટ્ઠાયિનો સીહનાદનાદિનો સબ્બસત્તુત્તમસ્સ ધમ્મિસ્સરસ્સ ધમ્મરાજસ્સ ધમ્માધિપતિનો ધમ્મદીપસ્સ ધમ્મસરણસ્સ સદ્ધમ્મવરચક્કવત્તિનો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ વચનં, ન એત્થ અત્થે વા ધમ્મે વા પદે વા બ્યઞ્જને વા કઙ્ખા વા વિમતિ વા કાતબ્બા’’તિ સબ્બેસં દેવમનુસ્સાનં ઇમસ્મિં ધમ્મે અસ્સદ્ધિયં વિનાસેતિ, સદ્ધાસમ્પદં ઉપ્પાદેતિ. તેનેતં વુચ્ચતિ –

‘‘વિનાસયતિ અસ્સદ્ધં, સદ્ધં વડ્ઢેતિ સાસને;
એવં મે સુતમિચ્ચેવં, વદં ગોતમસાવકો’’તિ.

એકન્તિ ગણનપરિચ્છેદનિદ્દેસો. **સમય**ન્તિ પરિચ્છિન્નનિદ્દેસો. **એકં સમય**ન્તિ અનિયમિતપરિદીપનં. તત્થ **સમય**સદ્દો –

‘‘સમવાયે ખણે કાલે, સમૂહે હેતુદિટ્ઠિસુ;
પટિલાભે પહાને ચ, પટિવેધે ચ દિસ્સતિ’’.

તથા હિસ્સ – ‘‘અપ્પેવનામ સ્વેપિ ઉપસઙ્કમેય્યામ કાલઞ્ચ સમયઞ્ચ ઉપાદાયા’’તિ એવમાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૪૭) સમવાયો અત્થો. ‘‘એકોવ ખો ભિક્ખવે, ખણો ચ સમયો ચ બ્રહ્મચરિયવાસાયા’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૮.૨૯) ખણો. ‘‘ઉણ્હસમયો પરિળાહસમયો’’તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૩૫૮) કાલો. ‘‘મહાસમયો પવનસ્મિ’’ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૨) સમૂહો. ‘‘સમયોપિ ખો તે, ભદ્દાલિ, અપ્પટિવિદ્ધો અહોસિ, ભગવા ખો સાવત્થિયં વિહરતિ, ભગવાપિ મં જાનિસ્સતિ, ભદ્દાલિ નામ ભિક્ખુ સત્થુસાસને સિક્ખાય અપરિપૂરકારી’તિ. અયમ્પિ ખો, તે ભદ્દાલિ, સમયો અપ્પટિવિદ્ધો અહોસી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૩૫) હેતુ. ‘‘તેન ખો પન સમયેન ઉગ્ગહમાનો પરિબ્બાજકો સમણમુણ્ડિકાપુત્તો સમયપ્પવાદકે તિન્દુકાચીરે એકસાલકે મલ્લિકાય આરામે પટિવસતી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૬૦) દિટ્ઠિ.

‘‘દિટ્ઠે ધમ્મે ચ યો અત્થો, યો ચત્થો સમ્પરાયિકો;
અત્થાભિસમયા ધીરો, પણ્ડિતોતિ પવુચ્ચતી’’તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૮) –

આદીસુ પટિલાભો. ‘‘સમ્મા માનાભિસમયા અન્તમકાસિ દુક્ખસ્સા’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૭.૯) પહાનં. ‘‘દુક્ખસ્સ પીળનટ્ઠો સઙ્ખતટ્ઠો સન્તાપટ્ઠો વિપરિણામટ્ઠો અભિસમયટ્ઠો’’તિઆદીસુ (પટિ॰ ૧૦૮) પટિવેધો. ઇધ પનસ્સ કાલો અત્થો. તેન સંવચ્છરઉતુમાસડ્ઢમાસરત્તિદિવપુબ્બણ્હમજ્ઝન્હિકસાયન્હપઠમમજ્ઝિ-મપચ્છિમયામમુહુત્તાદીસુ કાલપ્પભેદભૂતેસુ સમયેસુ એકં સમયન્તિ દીપેતિ.

તત્થ કિઞ્ચાપિ એતેસુ સંવચ્છરાદીસુ સમયેસુ યં યં સુત્તં યસ્મિં યસ્મિં સંવચ્છરે ઉતુમ્હિ માસે પક્ખે રત્તિભાગે વા દિવસભાગે વા વુત્તં, સબ્બં તં થેરસ્સ સુવિદિતં સુવવત્થાપિતં પઞ્ઞાય. યસ્મા પન – ‘‘એવં મે સુતં’’ અસુકસંવચ્છરે અસુકઉતુમ્હિ અસુકમાસે અસુકપક્ખે અસુકરત્તિભાગે અસુકદિવસભાગે વાતિ એવં વુત્તે ન સક્કા સુખેન ધારેતું વા ઉદ્દિસિતું વા ઉદ્દિસાપેતું વા, બહુ ચ વત્તબ્બં હોતિ, તસ્મા એકેનેવ પદેન તમત્થં સમોધાનેત્વા ‘‘એકં સમય’’ન્તિ આહ. યે વા ઇમે ગબ્ભોક્કન્તિસમયો, જાતિસમયો, સંવેગસમયો, અભિનિક્ખમનસમયો,

દુક્કરકારિકસમયો, મારવિજયસમયો, અભિસમ્બોધિસમયો દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારસમયો, દેસનાસમયો, પરિનિબ્બાનસમયોતિ, એવમાદયો ભગવતો દેવમનુસ્સેસુ અતિવિય પકાસા અનેકકાલપ્પભેદા એવ સમયા. તેસુ સમયેસુ દેસનાસમયસઙ્ખાતં એકં સમયન્તિ દીપેતિ. યો ચાયં ઞાણકરુણાકિચ્ચસમયેસુ કરુણાકિચ્ચસમયો, અત્તહિતપરહિતપટિપત્તિસમયેસુ પરહિતપટિપત્તિસમયો, સન્નિપતિતાનં કરણીયદ્વયસમયેસુ ધમ્મિકથાસમયો દેસનાપટિપત્તિસમયેસુ દેસનાસમયો, તેસુપિ સમયેસુ અઞ્ઞતરં સમયં સન્ધાય "**એકં સમય**"ન્તિ આહ.

કસ્મા પનેત્થ યથા અભિધમ્મે ''યસ્મિં સમયે કામાવચર''ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૧) ચ, ઇતો અઞ્ઞેસુ ચ સુત્તપદેસુ – ''યસ્મિં સમયે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ વિવિચ્ચેવ કામેહી''તિ ચ ભુમ્મવચનનિદ્દેસો કતો, વિનયે ચ – ''તેન સમયેન બુદ્ધો ભગવા''તિ કરણવચનેન, તથા અકત્વા ''એકં સમય''ન્તિ ઉપયોગવચનનિદ્દેસો કતોતિ? તત્થ તથા ઇધ ચ અઞ્ઞથા અત્થસમ્ભવતો. તત્થ હિ અભિધમ્મે ઇતો અઞ્ઞેસુ સુત્તપદેસુ ચ અધિકરણત્થો ભાવેન ભાવલક્ખણત્થો ચ સમ્ભવતિ. અધિકરણઞ્હિ કાલત્થો, સમૂહત્થો ચ સમયો, તત્થ તત્થ વુત્તાનં ફસ્સાદિધમ્માનં ખણસમવાયહેતુસઙ્ખાતસ્સ ચ સમયસ્સ ભાવેન તેસં ભાવો લક્ખીયતિ, તસ્મા તદત્થજોતનત્થં તત્થ ભુમ્મવચનનિદ્દેસો કતો.

વિનયે ચ હેતુઅત્થો કરણત્થો ચ સમ્ભવતિ. યો હિ સો સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિસમયો સારિપુત્તાદીહિપિ દુબ્બિઞ્ઞેય્યો, તેન સમયેન હેતુભૂતેન કરણભૂતેન ચ સિક્ખાપદાનિ પઞ્ઞાપયન્તો સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિહેતુઞ્ચ અપેક્ખમાનો ભગવા તત્થ તત્થ વિહાસિ, તસ્મા તદત્થજોતનત્થં તત્થ કરણવચનેન નિદ્દેસો કતો.

ઇધ પન અઞ્ઞસ્મિઞ્ચ એવં જાતિકે અચ્ચન્તસંયોગત્થો સમ્ભવતિ. યઞ્હિ સમયં ભગવા ઇમં અઞ્ઞં વા સુત્તન્તં દેસેસિ, અચ્ચન્તમેવ તં સમયં કરુણાવિહારેન વિહાસિ, તસ્મા તદત્થજોતનત્થં ઇધ ઉપયોગવચનનિદ્દેસો કતોતિ.

તેનેતં વુચ્ચતિ –

''તં તં અત્થમપેક્ખિત્વા, ભુમ્મેન કરણેન ચ;
અઞ્ઞત્ર સમયો વુત્તો, ઉપયોગેન સો ઇધા''તિ.

પોરાણા પન વણ્ણયન્તિ – ''તસ્મિં સમયે''તિ વા, ''તેન સમયેના''તિ વા, ''એકં સમય''ન્તિ વા, અભિલાપમત્તભેદો એસ, સબ્બત્થ ભુમ્મમેવત્થોતિ. તસ્મા ''એકં સમય''ન્તિ વુત્તેપિ ''એકસ્મિં સમયે''તિ અત્થો વેદિતબ્બો.

ભગવાતિ ગરુ. ગરુઞ્હિ લોકે ભગવાતિ વદન્તિ. અયઞ્ચ સબ્બગુણવિસિટ્ઠતાય સબ્બસત્તાનં ગરુ, તસ્મા ભગવાતિ વેદિતબ્બો. પોરાણેહિપિ વુત્તં –

''ભગવાતિ વચનં સેટ્ઠં, ભગવાતિ વચનમુત્તમં;
ગરુ ગારવયુત્તો સો, ભગવા તેન વુચ્ચતી''તિ.

અપિ ચ –

‘‘ભાગ્યવા ભગ્ગવા યુત્તો, ભગેહિ ચ વિભત્તવા;
ભત્તવા વન્તગમનો, ભવેસુ ભગવા તતો’’તિ.

ઇમિસ્સા ગાથાય વસેનસ્સ પદસ્સ વિત્થારઅત્થો વેદિતબ્બો. સો ચ વિસુદ્ધિમગ્ગે બુદ્ધાનુસ્સતિનિદ્દેસે વુત્તોયેવ.

એત્તાવતા ચેત્થ **એવં મે સુત**ન્તિ વચનેન યથાસુતં ધમ્મં દસ્સેન્તો ભગવતો ધમ્મકાયં પચ્ચક્ખં કરોતિ. તેન ‘‘નયિદં અતિક્કન્તસત્થુકં પાવચનં, અયં વો સત્થા’’તિ સત્થુ અદસ્સનેન ઉક્કણ્ઠિતં જનં સમસ્સાસેતિ.

એકં સમયં ભગવાતિ વચનેન તસ્મિં સમયે ભગવતો અવિજ્જમાનભાવં દસ્સેન્તો રૂપકાયપરિનિબ્બાનં સાધેતિ. તેન ‘‘એવંવિધસ્સ નામ અરિયધમ્મસ્સ દેસકો દસબલધરો વજિરસઙ્ઘાત સમાનકાયો સોપિ ભગવા પરિનિબ્બુતો, કેન અઞ્ઞેન જીવિતે આસા જનેતબ્બા’’તિ જીવિતમદમત્તં જનં સંવેજેતિ, સદ્ધમ્મે ચસ્સ ઉસ્સાહં જનેતિ.

એવન્તિ ચ ભણન્તો દેસનાસમ્પત્તિં નિદ્દિસતિ. **મે સુત**ન્તિ સાવકસમ્પત્તિં. **એકં સમય**ન્તિ કાલસમ્પત્તિં. **ભગવા**તિ દેસકસમ્પત્તિં.

અન્તરા ચ રાજગહં અન્તરા ચ નાળન્દન્તિ **અન્તરા**-સદ્દો કારણખણચિત્તવેમજ્ઝવિવરાદીસુ દિસ્સતિ. ‘‘તદન્તરં કો જાનેય્ય અઞ્ઞત્ર તથાગતા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૬.૪૪) ચ, ‘‘જના સઙ્ગમ્મ મન્તેન્તિ મઞ્ચ તઞ્ચ કિમન્તર’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૨૮) ચ આદીસુ હિ કારણે અન્તરા-સદ્દો. ‘‘અદ્દસ મં, ભન્તે, અઞ્ઞતરા ઇત્થી વિજ્જન્તરિકાય ભાજનં ધોવન્તી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૪૯) ખણે. ‘‘યસ્સન્તરતો ન સન્તિ કોપા’’તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૨૦) ચિત્તે. ‘‘અન્તરા વોસાનમાપાદી’’તિઆદીસુ (ચૂળવ॰ ૩૫૦) વેમજ્ઝે. ‘‘અપિ ચાયં, ભિક્ખવે, તપોદા દ્વિન્નં મહાનિરયાનં અન્તરિકાય આગચ્છતી’’તિઆદીસુ (પારા॰ ૨૩૧) વિવરે. સ્વાયમિધ વિવરે વત્તતિ, તસ્મા રાજગહસ્સ ચ નાળન્દાય ચ વિવરેતિ એવમેત્થત્થો વેદિતબ્બો. અન્તરા-સદ્દેન પન યુત્તત્તા ઉપયોગવચનં કતં. ઈદિસેસુ ચ ઠાનેસુ અક્ખરચિન્તકા ‘‘અન્તરા ગામઞ્ચ નદિઞ્ચ યાતી’’તિ એવં એકમેવ અન્તરાસદ્દં પયુજ્જન્તિ, સો દુતિયપદેનપિ યોજેતબ્બો હોતિ, અયોજિયમાને ઉપયોગવચનં ન પાપુણાતિ. ઇધ પન યોજેત્વાયેવ વુત્તોતિ.

અદ્ધાનમગ્ગપ્પટિપન્નો હોતીતિ અદ્ધાનસઙ્ખાતં મગ્ગં પટિપન્નો હોતિ, ‘‘દીઘમગ્ગ’’ન્તિ અત્થો. અદ્ધાનગમનસમયસ્સ હિ વિભઙ્ગે ‘‘અડ્ઢયોજનં ગચ્છિસ્સામીતિ ભુઞ્જિતબ્બ’’ન્તિઆદિવચનતો (પાચિ॰ ૨૧૮) અડ્ઢયોજનમ્પિ અદ્ધાનમગ્ગો હોતિ. રાજગહતો પન નાળન્દા યોજનમેવ.

મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિન્તિ ‘મહતા’તિ ગુણમહત્તેનપિ મહતા, સઙ્ખ્યામહત્તેનપિ મહતા. સો હિ ભિક્ખુસઙ્ઘો ગુણેહિપિ મહા અહોસિ, અપ્પિચ્છતાદિગુણસમન્નાગતત્તા. સઙ્ખ્યાયપિ મહા, પઞ્ચસતસઙ્ખ્યત્તા. ભિક્ખૂનં સઙ્ઘો ‘ભિક્ખુસઙ્ઘો’, તેન ભિક્ખુસઙ્ઘેન. દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞસઙ્ઘાતસઙ્ખાતેન સમણગણેનાતિ અત્થો. **સદ્ધિ**ન્તિ એકતો.

પઞ્ચમત્તેહિ ભિક્ખુસતેહીતિ પઞ્ચમત્તા એતેસન્તિ પઞ્ચમત્તાનિ. મત્તાતિ પમાણં વુચ્ચતિ, તસ્મા યથા ‘‘ભોજને મત્તઞ્ઞૂ’’તિ વુત્તે ‘‘ભોજને મત્તં જાનાતિ, પમાણં જાનાતી’’તિ અત્થો હોતિ, એવમિધાપિ – ‘‘તેસં ભિક્ખુસતાનં પઞ્ચમત્તા પઞ્ચપમાણ’’ન્તિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો. ભિક્ખૂનં સતાનિ ભિક્ખુસતાનિ, તેહિ પઞ્ચમત્તેહિ ભિક્ખુસતેહિ.

સુપ્પિયોપિ ખો પરિબ્બાજકોતિ સુપ્પિયોતિ તસ્સ નામં. **પિ**-કારો મગ્ગપ્પટિપન્નસભાગતાય પુગ્ગલસમ્પિણ્ડનત્થો. **ખો**-કારો પદસન્ધિકરો, બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતાવસેન વુત્તો. **પરિબ્બાજકોતિ** સઞ્ચયસ્સ અન્તેવાસી છન્નપરિબ્બાજકો. ઇદં વુત્તં હોતિ – ''યદા ભગવા તં અદ્ધાનમગ્ગં પટિપન્નો, તદા સુપ્પિયોપિ પરિબ્બાજકો પટિપન્નો અહોસી''તિ. અતીતકાલત્થો હેત્થ હોતિ-સદ્દો.

સદ્ધિં અન્તેવાસિના બ્રહ્મદત્તેન માણવેનાતિ – એત્થ અન્તે વસતીતિ અન્તેવાસી. સમીપચારો સન્તિકાવચરો સિસ્સોતિ અત્થો. **બ્રહ્મદત્તોતિ** તસ્સ નામં. **માણવોતિ** સત્તોપિ ચોરોપિ તરુણોપિ વુચ્ચતિ.

''ચોદિતા દેવદૂતેહિ, યે પમજ્જન્તિ માણવા;
તે દીઘરત્તં સોચન્તિ, હીનકાયૂપગા નરા''તિ. (મ॰ નિ॰ ૩.૨૭૧) –

આદીસુ હિ સત્તો માણવોતિ વુત્તો. ''માણવેહિપિ સમાગચ્છન્તિ કતકમ્મેહિપિ અકતકમ્મેહિપી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૪૯) ચોરો. ''અમ્બટ્ઠો માણવો, અઙ્ગકો માણવો''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૧૬) તરુણો 'માણવો'તિ વુત્તો. ઇધાપિ અયમેવત્થો. ઇદઞ્હિ વુત્તં હોતિ – બ્રહ્મદત્તેન નામ તરુણન્તેવાસિના સદ્ધિન્તિ.

તત્રાતિ તસ્મિં અદ્ધાનમગ્ગે, તેસુ વા દ્વીસુ જનેસુ. **સુદન્તિ** નિપાતમત્તં. **અનેકપરિયાયેનાતિ** પરિયાય-સદ્દો તાવ વારદેસનાકારણેસુ વત્તતિ. ''કસ્સ નુ ખો, આનન્દ, અજ્જ પરિયાયો ભિક્ખુનિયો ઓવદિતુ''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૯૮) હિ વારે પરિયાયસદ્દો વત્તતિ. ''મધુપિણ્ડિકપરિયાયોત્વેવ નં ધારેહી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૦૫) દેસનાયં. ''ઇમિનાપિ ખો, તે રાજઞ્ઞ, પરિયાયેન એવં હોતૂ''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૪૧૧) કારણે. સ્વાયમિધાપિ કારણે વત્તતિ, તસ્મા અયમેત્થ અત્થો – ''અનેકવિધેન કારણેના''તિ, ''બહૂહિ કારણેહી''તિ વુત્તં હોતિ.

બુદ્ધસ્સ અવણ્ણં ભાસતીતિ અવણ્ણવિરહિતસ્સ અપરિમાણવણ્ણસમન્નાગતસ્સાપિ બુદ્ધસ્સ ભગવતો – ''યં લોકે જાતિવુદ્ધેસુ કત્તબ્બં અભિવાદનાદિસામીચિકમ્મં 'સામગ્ગિરસો'તિ વુચ્ચતિ, તં સમણસ્સ ગોતમસ્સ નત્થિ તસ્મા અરસરૂપો સમણો ગોતમો, નિબ્ભોગો, અકિરિયવાદો, ઉચ્છેદવાદો, જેગુચ્છી, વેનયિકો, તપસ્સી, અપગબ્ભો. નત્થિ સમણસ્સ ગોતમસ્સ ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મો અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસો. તક્કપરિયાહતં સમણો ગોતમો ધમ્મં દેસેતિ, વીમંસાનુચરિતં, સયંપટિભાનં. સમણો ગોતમો ન સબ્બઞ્ઞૂ, ન લોકવિદૂ, ન અનુત્તરો, ન અગ્ગપુગ્ગલો''તિ. એવં તં તં અકારણમેવ કારણન્તિ વત્વા તથા તથા અવણ્ણં દોસં નિન્દં ભાસતિ.

યથા ચ બુદ્ધસ્સ, એવં ધમ્મસ્સાપિ તં તં અકારણમેવ કારણતો વત્વા – ''સમણસ્સ ગોતમસ્સ ધમ્મો દુરક્ખાતો, દુપ્પટિવેદિતો, અનિય્યાનિકો, અનુપસમસંવત્તનિકો''તિ તથા તથા અવણ્ણં ભાસતિ.

યથા ચ ધમ્મસ્સ, એવં સઙ્ઘસ્સાપિ યં વા તં વા અકારણમેવ કારણતો વત્વા – ''મિચ્છાપટિપન્નો સમણસ્સ ગોતમસ્સ સાવકસઙ્ઘો, કુટિલપટિપન્નો, પચ્ચનીકપટિપદં અનનુલોમપટિપદં અધમ્માનુલોમપટિપદં પટિપન્નો''તિ તથા તથા અવણ્ણં ભાસતિ.

અન્તેવાસી પનસ્સ – ''અમ્હાકં આચરિયો અપરામસિતબ્બં પરામસતિ, અનક્કમિતબ્બં અક્કમતિ, સ્વાયં અગ્ગિં ગિલન્તો વિય, હત્થેન અસિધારં પરામસન્તો વિય, મુટ્ઠિના સિનેરું પદાલેતુકામો વિય, કકચદન્તપન્તિયં કીળમાનો વિય, પભિન્નમદં ચણ્ડહત્થિં હત્થેન ગણ્હન્તો વિય ચ વણ્ણારહસ્સેવ રતનત્તયસ્સ અવણ્ણં ભાસમાનો

અનયબ્યસનં પાપુણિસ્સતિ. આચરિયે ખો પન ગૂથં વા અગ્ગિં વા કણ્ટકં વા કણ્હસપ્પં વા અક્કમન્તે, સૂલં વા અભિરૂહન્તે, હલાહલં વા વિસં ખાદન્તે, ખારોદકં વા પક્ખલન્તે, નરકપપાતં વા પપતન્તે, ન અન્તેવાસિના તં સબ્બમનુકાતબ્બં હોતિ. કમ્મસ્સકા હિ સત્તા અત્તનો કમ્માનુરૂપમેવ ગતિં ગચ્છન્તિ. નેવ પિતા પુત્તસ્સ કમ્મેન ગચ્છતિ, ન પુત્તો પિતુ કમ્મેન, ન માતા પુત્તસ્સ, ન પુત્તો માતુયા, ન ભાતા ભગિનિયા, ન ભગિની ભાતુ, ન આચરિયો અન્તેવાસિનો, ન અન્તેવાસી આચરિયસ્સ કમ્મેન ગચ્છતિ. મય્હઞ્ચ આચરિયો તિણ્ણં રતનાનં અવણ્ણં ભાસતિ, મહાસાવજ્જો ખો પનારિયૂપવાદોતિ. એવં યોનિસો ઉમ્મુજ્જિત્વા આચરિયવાદં મદ્દમાનો સમ્માકારણમેવ કારણતો અપદિસન્તો અનેકપરિયાયેન તિણ્ણં રતનાનં વણ્ણં ભાસિતુમારદ્ધો, યથા તં પણ્ડિતજાતિકો કુલપુત્તો''. તેન વુત્તં – ''સુપ્પિયસ્સ પન પરિબ્બાજકસ્સ અન્તેવાસી બ્રહ્મદત્તો માણવો અનેકપરિયાયેન બુદ્ધસ્સ વણ્ણં ભાસતિ, ધમ્મસ્સ વણ્ણં ભાસતિ, સઙ્ઘસ્સ વણ્ણં ભાસતી''તિ.

તત્થ **વણ્ણ**ન્તિ વણ્ણ-સદ્દો સણ્ઠાન-જાતિ-રૂપાયતન-કારણ-પમાણ-ગુણ-પસંસાદીસુ દિસ્સતિ . તત્થ ''મહન્તં સપ્પરાજવણ્ણં અભિનિમ્મિનિત્વા''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૪૨) સણ્ઠાનં વુચ્ચતિ. ''બ્રાહ્મણોવ સેટ્ઠો વણ્ણો, હીનો અઞ્ઞો વણ્ણો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૪૦૨) જાતિ. ''પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાય સમન્નાગતો''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૦૩) રૂપાયતનં.

> ''ન હરામિ ન ભઞ્જામિ, આરા સિઙ્ઘામિ વારિજં;
> અથ કેન નુ વણ્ણેન, ગન્ધત્થેનોતિ વુચ્ચતી''તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩૪) –

આદીસુ કારણં. ''તયો પત્તસ્સ વણ્ણા''તિઆદીસુ (પારા॰ ૬૦૨) પમાણં. ''કદા સઞ્ઞૂળ્હા પન, તે ગહપતિ, ઇમે સમણસ્સ ગોતમસ્સ વણ્ણા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૭૭) ગુણો. ''વણ્ણારહસ્સ વણ્ણં ભાસતી''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૨.૧૩૫) પસંસા. ઇધ ગુણોપિ પસંસાપિ. અયં કિર તં તં ભૂતમેવ કારણં અપદિસન્તો અનેકપરિયાયેન રતનત્તયસ્સ ગુણૂપસઞ્હિતં પસંસં અભાસિ. તત્થ – ''ઇતિપિ સો ભગવા અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો''તિઆદિના (પારા॰ ૧) નયેન, ''યે ભિક્ખવે, બુદ્ધે પસન્ના અગ્ગે તે પસન્ના''તિઆદિના ''એકપુગ્ગલો, ભિક્ખવે, લોકે ઉપ્પજ્જમાનો ઉપ્પજ્જતિ...પે॰... અસમો અસમસમો''તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૧.૧૭૪) ચ નયેન બુદ્ધસ્સ વણ્ણો વેદિતબ્બો. ''સ્વાક્ખાતો ભગવતા ધમ્મો''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૫૯) ચ ''આલયસમુગ્ઘાતો વટ્ટુપચ્છેદો''તિ (ઇતિ॰ ૯૦, અ॰ નિ॰ ૪.૩૪) ચ, ''યે ભિક્ખવે, અરિયે અટ્ઠઙ્ગિકે મગ્ગે પસન્ના, અગ્ગે તે પસન્ના''તિ ચ એવમાદીહિ નયેહિ ધમ્મસ્સ વણ્ણો વેદિતબ્બો. ''સુપ્પટિપન્નો ભગવતો સાવકસઙ્ઘો''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૫૯) ચ, ''યે, ભિક્ખવે, સઙ્ઘે પસન્ના, અગ્ગે તે પસન્ના''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪) ચ એવમાદીહિ પન નયેહિ સઙ્ઘસ્સ વણ્ણો વેદિતબ્બો. પહોન્તેન પન ધમ્મકથિકેન પઞ્ચનિકાયે નવઙ્ગં સત્થુસાસનં ચતુરાસીતિધમ્મક્ખન્ધસહસ્સાનિ ઓગાહિત્વા બુદ્ધાદીનં વણ્ણો પકાસેતબ્બો. ઇમસ્મિઞ્હિ ઠાને બુદ્ધાદીનં ગુણે પકાસેન્તો અતિત્થેન પક્ખન્દો ધમ્મકથિકોતિ ન સક્કા વત્તું. ઈદિસેસુ હિ ઠાનેસુ ધમ્મકથિકસ્સ થામો વેદિતબ્બો. બ્રહ્મદત્તો પન માણવો અનુસ્સવાદિમત્તસમ્બન્ધિતેન અત્તનો થામેન રતનત્તયસ્સ વણ્ણં ભાસતિ.

ઇતિહ તે ઉભો આચરિયન્તેવાસીતિ એવં તે દ્વે આચરિયન્તેવાસિકા. **અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સા**તિ અઞ્ઞો અઞ્ઞસ્સ. **ઉજુવિપચ્ચનીકવાદા**તિ ઈસકમ્પિ અપરિહરિત્વા ઉજુમેવ વિવિધપચ્ચનીકવાદા, અનેકવારં વિરુદ્ધવાદા એવ હુત્વાતિ અત્થો. આચરિયેન હિ રતનત્તયસ્સ અવણ્ણે ભાસિતે અન્તેવાસી વણ્ણં ભાસતિ, પુન ઇતરો અવણ્ણં, ઇતરો વણ્ણન્તિ એવં આચરિયો સારફલકે વિસરુક્ખઆણિં આકોટયમાનો વિય પુનપ્પુનં રતનત્તયસ્સ અવણ્ણં

ભાસતિ. અન્તેવાસી પન સુવણ્ણરજતમણિમયાય આણિયા તં આણિં પટિબાહયમાનો વિય પુનપ્પુનં રતનત્તયસ્સ વણ્ણં ભાસતિ. તેન વુત્તં – ''ઉજુવિપચ્ચનીકવાદા''તિ.

ભગવન્તં પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતો અનુબન્ધા હોન્તિ ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચાતિ ભગવન્તઞ્ચ ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ પચ્છતો પચ્છતો દસ્સનં અવિજહન્તા ઇરિયાપથાનુબન્ધનેન અનુબન્ધા હોન્તિ, સીસાનુલોકિનો હુત્વા અનુગતા હોન્તીતિ અત્થો.

કસ્મા પન ભગવા તં અદ્ધાનં પટિપન્નો? કસ્મા ચ સુપ્પિયો અનુબન્ધો? કસ્મા ચ સો રતનત્તયસ્સ અવણ્ણં ભાસતીતિ? ભગવા તાવ તસ્મિં કાલે રાજગહપરિવત્તકેસુ અટ્ઠારસસુ મહાવિહારેસુ અઞ્ઞતરસ્મિં વસિત્વા પાતોવ સરીરપ્પટિજગ્ગનં કત્વા ભિક્ખાચારવેલાયં ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો રાજગહે પિણ્ડાય ચરતિ. સો તં દિવસં ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ સુલભપિણ્ડપાતં કત્વા પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો ભિક્ખુસઙ્ઘં પત્તચીવરં ગાહાપેત્વા – ''નાળન્દં ગમિસ્સામી''તિ, રાજગહતો નિક્ખમિત્વા તં અદ્ધાનં પટિપન્નો. સુપ્પિયોપિ ખો તસ્મિં કાલે રાજગહપરિવત્તકે અઞ્ઞતરસ્મિં પરિબ્બાજકારામે વસિત્વા પરિબ્બાજકપરિવુતો રાજગહે ભિક્ખાય ચરતિ. સોપિ તં દિવસં પરિબ્બાજકપરિસાય સુલભભિક્ખં કત્વા ભુત્તપાતરાસો પરિબ્બાજકે પરિબ્બાજકપરિક્ખારં ગાહાપેત્વા – નાળન્દં ગમિસ્સામિચ્ચેવ ભગવતો તં મગ્ગં પટિપન્નભાવં અજાનન્તોવ અનુબન્ધો. સચે પન જાનેય્ય નાનુબન્ધેય્ય. સો અજાનિત્વાવ ગચ્છન્તો ગીવં ઉક્ખિપિત્વા ઓલોકયમાનો ભગવન્તં અદ્દસ બુદ્ધસિરિયા સોભમાનં રત્તકમ્બલપરિક્ખિત્તમિવ જઙ્ગમકનકગિરિસિખરં.

તસ્મિં કિર સમયે દસબલસ્સ સરીરતો નિક્ખમિત્વા છબ્બણ્ણરસ્મિયો સમન્તા અસીતિહત્થપ્પમાણે પદેસે આધાવન્તિ વિધાવન્તિ રતનાવેળરતનદામરતનચુણ્ણવિપ્પકિણ્ણં વિય, પસારિતરતનચિત્તકઞ્ચનપટમિવ, રત્તસુવણ્ણરસનિસિઞ્ચમાનમિવ, ઉક્કાસતનિપાતસમાકુલમિવ, નિરન્તરવિપ્પકિણ્ણકણિકારપુપ્ફમિવ વાયુવેગક્ખિત્તચીનપિટ્ઠચુણ્ણમિવ, ઇન્દધનુવિજ્જુલતાતારાગણપ્પભાવિસરવિપ્ફુરિતવિચ્છરિતમિવ ચ તં વનન્તરં હોતિ.

અસીતિ અનુબ્યઞ્જનાનુરઞ્જિતઞ્ચ પન ભગવતો સરીરં વિકસિતકમલુપ્પલમિવ, સરં સબ્બપાલિફુલ્લમિવ પારિચ્છત્તકં, તારામરીચિવિકસિતમિવ, ગગનતલં સિરિયા અવહસન્તમિવ, બ્યામપ્પભાપરિક્ખેપવિલાસિની ચસ્સ દ્વત્તિંસવરલક્ખણમાલા ગન્થેત્વા ઠપિતદ્વત્તિંસચન્દમાલાય દ્વત્તિંસસૂરિયમાલાય પટિપાટિયા ઠપિતદ્વત્તિંસચક્કવત્તિદ્વત્તિંસસક્કદેવરાજદ્વત્તિંસમહાબ્રહ્માનં સિરિં સિરિયા અભિભવન્તિમિવ. તઞ્ચ પન ભગવન્તં પરિવારેત્વા ઠિતા ભિક્ખૂ સબ્બેવ અપ્પિચ્છા સન્તુટ્ઠા પવિવિત્તા અસંસટ્ઠા ચોદકા પાપગરહિનો વત્તારો વચનક્ખમા સીલસમ્પન્ના સમાધિપઞ્ઞાવિમુત્તિવિમુત્તિઞાણદસ્સનસમ્પન્ના. તેસં મજ્ઝે ભગવા રત્તકમ્બલપાકારપરિક્ખિત્તો વિય કઞ્ચનથમ્ભો, રત્તપદુમસણ્ડમજ્ઝગતા વિય સુવણ્ણનાવા, પવાળવેદિકાપરિક્ખિત્તો વિય અગ્ગિક્ખન્ધો, તારાગણપરિવારિતો વિય પુણ્ણચન્દો મિગપક્ખીનમ્પિ ચક્ખૂનિ પીણયતિ, પગેવ દેવમનુસ્સાનં. તસ્મિઞ્ચ પન દિવસે યેભુય્યેન અસીતિમહાથેરા મેઘવણ્ણં પંસુકૂલં એકંસં કરિત્વા કત્તરદણ્ડં આદાય સુવમ્મવમ્મિતા વિય ગન્ધહત્થિનો વિગતદોસા વન્તદોસા ભિન્નકિલેસા વિજટિતજટા છિન્નબન્ધના ભગવન્તં પરિવારયિંસુ. સો સયં વીતરાગો વીતરાગેહિ, સયં વીતદોસો વીતદોસેહિ, સયં વીતમોહો વીતમોહેહિ, સયં વીતતણ્હો વીતતણ્હેહિ, સયં નિક્કિલેસો નિક્કિલેસેહિ, સયં બુદ્ધો અનુબુદ્ધેહિ પરિવારિતો; પત્તપરિવારિતં વિય કેસરં, કેસરપરિવારિતા વિય કણ્ણિકા, અટ્ઠનાગસહસ્સપરિવારિતો વિય છદ્દન્તો નાગરાજા, નવુતિહંસસહસ્સપરિવારિતો વિય ધતરટ્ઠો હંસરાજા, સેનઙ્ગપરિવારિતો વિય ચક્કવત્તિરાજા, દેવગણપરિવારિતો

વિય સક્કો દેવરાજા, બ્રહ્મગણપરિવારિતો વિય હારિતો મહાબ્રહ્મા, અપરિમિતકાલસઞ્ચિતપુઞ્ઞબલનિબ્બત્તાય અચિન્તેય્યાય અનોપમાય બુદ્ધલીલાય ચન્દો વિય ગગનતલં તં મગ્ગં પટિપન્નો હોતિ.

અથેવં ભગવન્તં અનોપમાય બુદ્ધલીલાય ગચ્છન્તં ભિક્ખૂ ચ ઓક્ખિત્તચક્ખૂ સન્તિન્દ્રિયે સન્તમાનસે ઉપરિનભે ઠિતં પુણ્ણચન્દં વિય ભગવન્તંયેવ નમસ્સમાને દિસ્વાવ પરિબ્બાજકો અત્તનો પરિસં અવલોકેસિ. સા હોતિ કાજદણ્ડકે ઓલમ્બેત્વા ગહિતોલુગ્ગવિલુગ્ગપિટ્ઠકતિદણ્ડમોરપિઞ્છમત્તિકાપત્તપસિબ્બકકુણ્ડિકાદિઅનેકપરિક્ખારભારભરિતા . ''અસુકસ્સ હત્થા સોભણા, અસુકસ્સ પાદા''તિ એવમાદિનિરત્થકવચના મુખરા વિકિણ્ણવાચા અદસ્સનીયા અપાસાદિકા. તસ્સ તં દિસ્વા વિપ્પટિસારો ઉદપાદિ.

ઇદાનિ તેન ભગવતો વણ્ણો વત્તબ્બો ભવેય્ય. યસ્મા પનેસ લાભસક્કારહાનિયા ચેવ પક્ખહાનિયા ચ નિચ્ચમ્પિ ભગવન્તં ઉસૂયતિ. અઞ્ઞતિત્થિયાનઞ્હિ યાવ બુદ્ધો લોકે નુપ્પજ્જતિ, તાવદેવ લાભસક્કારા નિબ્બત્તન્તિ, બુદ્ધુપ્પાદતો પન પટ્ઠાય પરિહીનલાભસક્કારા હોન્તિ , સૂરિયુગ્ગમને ખજ્જોપનકા વિય નિસ્સિરીકતં આપજ્જન્તિ. ઉપતિસ્સકોલિતાનઞ્ચ સઞ્ચયસ્સ સન્તિકે પબ્બજિતકાલેયેવ પરિબ્બાજકા મહાપરિસા અહેસું, તેસુ પન પક્કન્તેસુ સાપિ તેસં પરિસા ભિન્ના. ઇતિ ઇમેહિ દ્વીહિ કારણેહિ અયં પરિબ્બાજકો યસ્મા નિચ્ચમ્પિ ભગવન્તં ઉસૂયતિ, તસ્મા તં ઉસૂયવિસુગ્ગારં ઉગ્ગિરન્તો રતનત્તયસ્સ અવણ્ણમેવ ભાસતીતિ વેદિતબ્બો.

૨. અથ ખો ભગવા અમ્બલટ્ઠિકાયં રાજાગારકે એકરત્તિવાસં ઉપગચ્છિ સદ્ધિં ભિક્ખુસઙ્ઘેનાતિ ભગવા તાય બુદ્ધલીલાય ગચ્છમાનો અનુપુબ્બેન અમ્બલટ્ઠિકાદ્વારં પાપુણિત્વા સૂરિયં ઓલોકેત્વા – ''અકાલો દાનિ ગન્તું, અત્થસમીપં ગતો સૂરિયો''તિ અમ્બલટ્ઠિકાયં રાજાગારકે એકરત્તિવાસં ઉપગચ્છિ.

તત્થ **અમ્બલટ્ઠિકા**તિ રઞ્ઞો ઉય્યાનં. તસ્સ કિર દ્વારસમીપે તરુણઅમ્બરુક્ખો અત્થિ, તં ''અમ્બલટ્ઠિકા''તિ વદન્તિ. તસ્સ અવિદૂરે ભવત્તા ઉય્યાનમ્પિ અમ્બલટ્ઠિકા ત્વેવ સઙ્ખ્યં ગતં. તં છાયૂદકસમ્પન્નં પાકારપરિક્ખિત્તં સુયોજિતદ્વારં મઞ્જુસા વિય સુગુત્તં. તત્થ રઞ્ઞો કીળનત્થં પટિભાનચિત્તવિચિત્તં અગારં અકંસુ. તં ''રાજાગારક''ન્તિ વુચ્ચતિ.

સુપ્પિયોપિ ખોતિ સુપ્પિયોપિ તસ્મિં ઠાને સૂરિયં ઓલોકેત્વા – ''અકાલો દાનિ ગન્તું, બહૂ ખુદ્દકમહલ્લકા પરિબ્બાજકા, બહુપરિસ્સયો ચ અયં મગ્ગો ચોરેહિપિ વાળયક્ખેહિપિ વાળમિગેહિપિ. અયં ખો પન સમણો ગોતમો ઉય્યાનં પવિટ્ઠો, સમણસ્સ ચ ગોતમસ્સ વસનટ્ઠાને દેવતા આરક્ખં ગણ્હન્તિ, હન્દાહમ્પિ ઇધ એકરત્તિવાસં ઉપગન્ત્વા સ્વેવ ગમિસ્સામી''તિ તદેવુય્યાનં પાવિસિ. તતો ભિક્ખુસઙ્ઘો ભગવતો વત્તં દસ્સેત્વા અત્તનો અત્તનો વસનટ્ઠાનં સલ્લક્ખેસિ. પરિબ્બાજકોપિ ઉય્યાનસ્સ એકપસ્સે પરિબ્બાજકપરિક્ખારે ઓતારેત્વા વાસં ઉપગચ્છિ સદ્ધિં અત્તનો પરિસાય. પાળિયમારૂળ્હવસેનેવ પન – ''સદ્ધિં અત્તનો અન્તેવાસિના બ્રહ્મદત્તેન માણવેના''તિ વુત્તં.

એવં વાસં ઉપગતો પન સો પરિબ્બાજકો રત્તિભાગે દસબલં ઓલોકેસિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે સમન્તા વિપ્પકિણ્ણતારકા વિય પદીપા જલન્તિ, મજ્ઝે ભગવા નિસિન્નો હોતિ, ભિક્ખુસઙ્ઘો ચ ભગવન્તં પરિવારેત્વા. તત્થ એકભિક્ખુસ્સપિ હત્થકુક્કુચ્ચં વા પાદકુક્કુચ્ચં વા ઉક્કાસિતસદ્દો વા ખિપિતસદ્દો વા નત્થિ. સા હિ પરિસા અત્તનો ચ સિક્ખિતસિક્ખતાય સત્થરિ ચ ગારવેનાતિ દ્વીહિ કારણેહિ નિવાતે પદીપસિખા વિય નિચ્ચલા સન્નિસિન્નાવ અહોસિ. પરિબ્બાજકો તં વિભૂતિં દિસ્વા અત્તનો પરિસં ઓલોકેસિ. તત્થ કેચિ હત્થં ખિપન્તિ, કેચિ પાદં, કેચિ

વિપ્પલપન્તિ, કેચિ નિલ્લાલિતજિવ્હા પગ્ઘરિતખેળા, દન્તે ખાદન્તા કાકચ્છમાના ઘરુઘરુપસ્સાસિનો સયન્તિ. સો રતનત્તયસ્સ ગુણવણ્ણે વત્તબ્બેપિ ઇસ્સાવસેન પુન અવણ્ણમેવ આરભિ. બ્રહ્મદત્તો પન વુત્તનયેનેવ વણ્ણં. તેન વુત્તં – ''તત્રાપિ સુદં સુપ્પિયો પરિબ્બાજકો''તિ સબ્બં વત્તબ્બં. તત્થ **તત્રાપી**તિ તસ્મિમ્પિ, અમ્બલટ્ઠિકાયં ઉય્યાનેતિ અત્થો.

3. **સમ્બહુલાન**ન્તિ બહુકાનં. તત્થ વિનયપરિયાયેન તયો જના ''સમ્બહુલા''તિ વુચ્ચન્તિ. તતો પરં સઙ્ઘો. સુત્તન્તપરિયાયેન પન તયો તયોવ તતો પટ્ઠાય સમ્બહુલા. ઇધ સુત્તન્તપરિયાયેન ''સમ્બહુલા''તિ વેદિતબ્બા. **મણ્ડલમાળે**તિ કત્થચિ દ્વે કણ્ણિકા ગહેત્વા હંસવટ્ટકચ્છન્નેન કતા કૂટાગારસાલાપિ ''મણ્ડલમાળો''તિ વુચ્ચતિ, કત્થચિ એકં કણ્ણિકં ગહેત્વા થમ્ભપન્તિં પરિક્ખિપિત્વા કતા ઉપટ્ઠાનસાલાપિ ''મણ્ડલમાળો''તિ વુચ્ચતિ. ઇધ પન નિસીદનસાલા ''મણ્ડલમાળો''તિ વેદિતબ્બો. **સન્નિસિન્નાન**ન્તિ નિસજ્જનવસેન. **સન્નિપતિતાન**ન્તિ સમોધાનવસેન. **અયં સઙ્ખિયધમ્મો**તિ સઙ્ખિયા વુચ્ચતિ કથા , કથાધમ્મોતિ અત્થો. **ઉદપાદી**તિ ઉપ્પન્નો. કતમો પન સોતિ? અચ્છરિયં આવુસોતિ એવમાદિ. તત્થ અન્ધસ્સ પબ્બતારોહણં વિય નિચ્ચં ન હોતીતિ **અચ્છરિયં**. અયં તાવ સદ્દનયો. અયં પન અટ્ઠકથાનયો – અચ્છરાયોગ્ગન્તિ **અચ્છરિયં**. અચ્છરં પહરિતું યુત્તન્તિ અત્થો. અભૂતપુબ્બં ભૂતન્તિ **અબ્ભુતં**. ઉભયં પેતં વિમ્હયસ્સેવાધિવચનં. **યાવઞ્ચિદ**ન્તિ યાવ ચ ઇદં તેન સુપ્પટિવિદિતતાય અપ્પમેય્યત્તં દસ્સેતિ.

તેન ભગવતા જાનતા...પે॰... સુપ્પટિવિદિતાતિ એત્થાયં સઙ્ખેપત્થો. યો સો ભગવા સમતિંસ પારમિયો પૂરેત્વા સબ્બકિલેસે ભઞ્જિત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો, તેન ભગવતા તેસં તેસં સત્તાનં આસયાનુસયં **જાનતા**, હત્થતલે ઠપિતં આમલકં વિય સબ્બઞેય્યધમ્મં **પસ્સતા**.

અપિ ચ પુબ્બેનિવાસાદીહિ **જાનતા**, દિબ્બેન ચક્ખુના **પસ્સતા**. તીહિ વિજ્જાહિ છહિ વા પન અભિઞ્ઞાહિ **જાનતા**, સબ્બત્થ અપ્પટિહતેન સમન્તચક્ખુના **પસ્સતા**. સબ્બધમ્મજાનનસમત્થાય વા પઞ્ઞાય **જાનતા**, સબ્બસત્તાનં ચક્ખુવિસયાતીતાનિ તિરોકુટ્ટાદિગતાનિપિ રૂપાનિ અતિવિસુદ્ધેન મંસચક્ખુના **પસ્સતા**. અત્તહિતસાધિકાય વા સમાધિપદટ્ઠાનાય પટિવેધપઞ્ઞાય **જાનતા**, પરહિતસાધિકાય કરુણાપદટ્ઠાનાય દેસનાપઞ્ઞાય **પસ્સતા**.

અરીનં હતત્તા પચ્ચયાદીનઞ્ચ અરહત્તા **અરહતા**. સમ્મા સામઞ્ચ સબ્બધમ્માનં બુદ્ધત્તા સમ્માસમ્બુદ્ધેન અન્તરાયિકધમ્મે વા **જાનતા**, નિય્યાનિકધમ્મે **પસ્સતા**, કિલેસારીનં હતત્તા **અરહતા**. સમ્મા સામઞ્ચ સબ્બધમ્માનં બુદ્ધત્તા **સમ્માસમ્બુદ્ધેના**તિ. એવં ચતૂવેસારજ્જવસેન ચતૂહાકારેહિ થોમિતેન સત્તાનં **નાનાધિમુત્તિકતા** નાનજ્ઝાસયતા સુપ્પટિવિદિતા યાવ ચ **સુટ્ઠુ પટિવિદિતા**.

ઇદાનિસ્સ સુપ્પટિવિદિતભાવં દસ્સેતું **અયઞ્હી**તિઆદિમાહ. ઇદં વુત્તં હોતિ યા ચ અયં ભગવતા ''ધાતુસો, ભિક્ખવે, સત્તા સંસન્દન્તિ સમેન્તિ, હીનાધિમુત્તિકા હીનાધિમુત્તિકેહિ સદ્ધિં સંસન્દન્તિ સમેન્તિ, કલ્યાણાધિમુત્તિકા કલ્યાણાધિમુત્તિકેહિ સદ્ધિં સંસન્દન્તિ સમેન્તિ. અતીતમ્પિ ખો, ભિક્ખવે, અદ્ધાનં ધાતુસોવ સત્તા સંસન્દિંસુ સમિંસુ, હીનાધિમુત્તિકા હીનાધિમુત્તિકેહિ...પે॰... કલ્યાણાધિમુત્તિકા કલ્યાણાધિમુત્તિકેહિ સદ્ધિં સંસન્દિંસુ સમિંસુ, અનાગતમ્પિ ખો, ભિક્ખવે, અદ્ધાનં...પે॰... સંસન્દિસ્સન્તિ સમેસ્સન્તિ, એતરહિપિ ખો, ભિક્ખવે, પચ્ચુપ્પન્નં અદ્ધાનં ધાતુસોવ સત્તા સંસન્દન્તિ સમેન્તિ, હીનાધિમુત્તિકા હીનાધિમુત્તિકેહિ...પે॰... કલ્યાણાધિમુત્તિકા કલ્યાણાધિમુત્તિકેહિ સદ્ધિં

સંસન્દન્તિ સમેન્તી''તિ એવં સત્તાનં નાનાધિમુત્તિકતા, નાનજ્ઝાસયતા, નાનાદિટ્ઠિકતા, નાનાખન્તિતા, નાનારુચિતા, નાળિયા મિનન્તેન વિય તુલાય તુલયન્તેન વિય ચ નાનાધિમુત્તિકતાઞાણેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન વિદિતા, સા યાવ સુપ્પટિવિદિતા. દ્વેપિ નામ સત્તા એકજ્ઝાસયા દુલ્લભા લોકસ્મિં. એકસ્મિં ગન્તુકામે એકો ઠાતુકામો હોતિ, એકસ્મિં પિવિતુકામે એકો ભુઞ્જિતુકામો. ઇમેસુ ચાપિ દ્વીસુ આચરિયન્તેવાસીસુ **અયઞ્હિ "સુપ્પિયો પરિબ્બાજકો...પે॰... ભગવન્તં પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતો અનુબન્ધા હોન્તિ ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચા**''તિ. તત્થ **ઇતિહમે**તિ ઇતિહ ઇમે, એવં ઇમેતિ અત્થો. સેસં વુત્તનયમેવ.

૪. **અથ ખો ભગવા તેસં ભિક્ખૂનં ઇમં સઙ્ખિયધમ્મં વિદિત્વા**તિ એત્થ **વિદિત્વા**તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન જાનિત્વા. ભગવા હિ કત્થચિ મંસચક્ખુના દિસ્વા જાનાતિ – ''અદ્દસા ખો ભગવા મહન્તં દારુક્ખન્ધં ગઙ્ગાય નદિયા સોતેન વુય્હમાન''ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૪૧) વિય. કત્થચિ દિબ્બચક્ખુના દિસ્વા જાનાતિ – ''અદ્દસા ખો ભગવા દિબ્બેન ચક્ખુના વિસુદ્ધેન અતિક્કન્તમાનુસકેન તા દેવતાયો સહસ્સસ્સેવ પાટલિગામે વત્થૂનિ પરિગણ્હન્તિયો''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૫૨) વિય. કત્થચિ પકતિસોતેન સુત્વા જાનાતિ – ''અસ્સોસિ ખો ભગવા આયસ્મતો આનન્દસ્સ સુભદ્દેન પરિબ્બાજકેન સદ્ધિં ઇમં કથાસલ્લાપ''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૩) વિય. કત્થચિ દિબ્બસોતેન સુત્વા જાનાતિ – ''અસ્સોસિ ખો ભગવા દિબ્બાય સોતધાતુયા વિસુદ્ધાય અતિક્કન્તમાનુસિકાય સન્ધાનસ્સ ગહપતિસ્સ નિગ્રોધેન પરિબ્બાજકેન સદ્ધિં ઇમં કથાસલ્લાપ''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૫૪) વિય. ઇધ પન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સુત્વા અઞ્ઞાસિ. કિં કરોન્તો અઞ્ઞાસિ? પચ્છિમયામકિચ્ચં, કિચ્ચઞ્ચ નામેતં સાત્થકં, નિરત્થકન્તિ દુવિધં હોતિ. તત્થ નિરત્થકકિચ્ચં ભગવતા બોધિપલ્લઙ્કેયેવ અરહત્તમગ્ગેન સમુગ્ઘાતં કતં. સાત્થકંયેવ પન ભગવતો કિચ્ચં હોતિ. તં પઞ્ચવિધં – પુરેભત્તકિચ્ચં, પચ્છાભત્તકિચ્ચં, પુરિમયામકિચ્ચં, મજ્ઝિમયામકિચ્ચં, પચ્છિમયામકિચ્ચન્તિ.

તત્રિદં પુરેભત્તકિચ્ચં –

ભગવા હિ પાતોવ ઉટ્ઠાય ઉપટ્ઠાકાનુગ્ગહત્થં સરીરફાસુકત્થઞ્ચ મુખધોવનાદિસરીરપરિકમ્મં કત્વા યાવ ભિક્ખાચારવેલા તાવ વિવિત્તાસને વીતિનામેત્વા, ભિક્ખાચારવેલાયં નિવાસેત્વા કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા ચીવરં પારુપિત્વા પત્તમાદાય કદાચિ એકકો, કદાચિ ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો, ગામં વા નિગમં વા પિણ્ડાય પવિસતિ; કદાચિ પકતિયા, કદાચિ અનેકેહિ પાટિહારિયેહિ વત્તમાનેહિ. સેય્યથિદં, પિણ્ડાય પવિસતો લોકનાથસ્સ પુરતો પુરતો ગન્ત્વા મુદુગતવાતા પથવિં સોધેન્તિ, વલાહકા ઉદકફુસિતાનિ મુઞ્ચન્તા મગ્ગે રેણું વૂપસમેત્વા ઉપરિ વિતાનં હુત્વા તિટ્ઠન્તિ, અપરે વાતા પુપ્ફાનિ ઉપસંહરિત્વા મગ્ગે ઓકિરન્તિ, ઉન્નતા ભૂમિપ્પદેસા ઓનમન્તિ, ઓનતા ઉન્નમન્તિ, પાદનિક્ખેપસમયે સમાવ ભૂમિ હોતિ, સુખસમ્ફસ્સાનિ પદુમપુપ્ફાનિ વા પાદે સમ્પટિચ્છન્તિ. ઇન્દખીલસ્સ અન્તો ઠપિતમત્તે દક્ખિણપાદે સરીરતો છબ્બણ્ણરસ્મિયો નિક્ખમિત્વા સુવણ્ણરસપિઞ્જરાનિ વિય ચિત્રપટપરિક્ખિત્તાનિ વિય ચ પાસાદકૂટાગારાદીનિ અલઙ્કરોન્તિયો ઇતો ચિતો ચ ધાવન્તિ, હત્થિઅસ્સવિહઙ્ગાદયો સકસકટ્ઠાનેસુ ઠિતાયેવ મધુરેનાકારેન સદ્દં કરોન્તિ, તથા ભેરિવીણાદીનિ તૂરિયાનિ મનુસ્સાનઞ્ચ કાયૂપગાનિ આભરણાનિ. તેન સઞ્ઞાણેન મનુસ્સા જાનન્તિ – ''અજ્જ ભગવા ઇધ પિણ્ડાય પવિટ્ઠો''તિ. તે સુનિવત્થા સુપારુતા ગન્ધપુપ્ફાદીનિ આદાય ઘરા નિક્ખમિત્વા અન્તરવીથિં પટિપજ્જિત્વા ભગવન્તં ગન્ધપુપ્ફાદીહિ સક્કચ્ચં પૂજેત્વા વન્દિત્વા – ''અમ્હાકં, ભન્તે, દસ ભિક્ખૂ, અમ્હાકં વીસતિ, પઞ્ઞાસં...પે॰... સતં દેથા''તિ યાચિત્વા ભગવતોપિ પત્તં ગહેત્વા આસનં પઞ્ઞપેત્વા સક્કચ્ચં પિણ્ડપાતેન પટિમાનેન્તિ. ભગવા કતભત્તકિચ્ચો તેસં સત્તાનં ચિત્તસન્તાનાનિ ઓલોકેત્વા તથા ધમ્મં દેસેતિ, યથા કેચિ સરણગમનેસુ પતિટ્ઠહન્તિ, કેચિ પઞ્ચસુ

સીલેસુ, કેચિ સોતાપત્તિસકદાગામિઅનાગામિફલાનં અઞ્ઞતરસ્મિં; કેચિ પબ્બજિત્વા અગ્ગફલે અરહત્તેતિ. એવં મહાજનં અનુગ્ગહેત્વા ઉટ્ઠાયાસના વિહારં ગચ્છતિ. તત્થ ગન્ત્વા મણ્ડલમાળે પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસીદતિ, ભિક્ખૂનં ભત્તકિચ્ચપરિયોસાનં આગમયમાનો. તતો ભિક્ખૂનં ભત્તકિચ્ચપરિયોસાને ઉપટ્ઠાકો ભગવતો નિવેદેતિ. અથ ભગવા ગન્ધકુટિં પવિસતિ. ઇદં તાવ **પુરેભત્તકિચ્ચં**.

અથ ભગવા એવં કતપુરેભત્તકિચ્ચો ગન્ધકુટિયા ઉપટ્ઠાને નિસીદિત્વા પાદે પક્ખાલેત્વા પાદપીઠે ઠત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં ઓવદતિ – ''ભિક્ખવે, અપ્પમાદેન સમ્પાદેથ, દુલ્લભો બુદ્ધુપ્પાદો લોકસ્મિં, દુલ્લભો મનુસ્સત્તપટિલાભો, દુલ્લભા સમ્પત્તિ, દુલ્લભા પબ્બજ્જા, દુલ્લભં સદ્ધમ્મસ્સવન''ન્તિ. તત્થ કેચિ ભગવન્તં કમ્મટ્ઠાનં પુચ્છન્તિ. ભગવાપિ તેસં ચરિયાનુરૂપં કમ્મટ્ઠાનં દેતિ. તતો સબ્બેપિ ભગવન્તં વન્દિત્વા અત્તનો અત્તનો રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનાનિ ગચ્છન્તિ. કેચિ અરઞ્ઞં, કેચિ રુક્ખમૂલં, કેચિ પબ્બતાદીનં અઞ્ઞતરં, કેચિ ચાતુમહારાજિકભવનં…પે॰… કેચિ વસવત્તિભવનન્તિ. તતો ભગવા ગન્ધકુટિં પવિસિત્વા સચે આકઙ્ખતિ, દક્ખિણેન પસ્સેન સતો સમ્પજાનો મુહુત્તં સીહસેય્યં કપ્પેતિ. અથ સમસ્સાસિતકાયો વુટ્ઠહિત્વા દુતિયભાગે લોકં વોલોકેતિ. તતિયભાગે યં ગામં વા નિગમં વા ઉપનિસ્સાય વિહરતિ તત્થ મહાજનો પુરેભત્તં દાનં દત્વા પચ્છાભત્તં સુનિવત્થો સુપારુતો ગન્ધપુપ્ફાદીનિ આદાય વિહારે સન્નિપતતિ. તતો ભગવા સમ્પત્તપરિસાય અનુરૂપેન પાટિહારિયેન ગન્ત્વા ધમ્મસભાયં પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસજ્જ ધમ્મં દેસેતિ કાલયુત્તં સમયયુત્તં, અથ કાલં વિદિત્વા પરિસં ઉય્યોજેતિ, મનુસ્સા ભગવન્તં વન્દિત્વા પક્કમન્તિ. ઇદં **પચ્છાભત્તકિચ્ચં**.

સો એવં નિટ્ઠિતપચ્છાભત્તકિચ્ચો સચે ગત્તાનિ ઓસિઞ્ચિતુકામો હોતિ, બુદ્ધાસના વુટ્ઠાય ન્હાનકોટ્ઠકં પવિસિત્વા ઉપટ્ઠાકેન પટિયાદિતઉદકેન ગત્તાનિ ઉતું ગણ્હાપેતિ. ઉપટ્ઠાકોપિ બુદ્ધાસનં આનેત્વા ગન્ધકુટિપરિવેણે પઞ્ઞપેતિ. ભગવા સુરત્તદુપટ્ટં નિવાસેત્વા કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા ઉત્તરાસઙ્ગં એકંસં કરિત્વા તત્થ ગન્ત્વા નિસીદતિ એકકોવ મુહુત્તં પટિસલ્લીનો, અથ ભિક્ખૂ તતો તતો આગમ્મ ભગવતો ઉપટ્ઠાનં આગચ્છન્તિ. તત્થ એકચ્ચે પઞ્હં પુચ્છન્તિ, એકચ્ચે કમ્મટ્ઠાનં, એકચ્ચે ધમ્મસ્સવનં યાચન્તિ. ભગવા તેસં અધિપ્પાયં સમ્પાદેન્તો પુરિમયામં વીતિનામેતિ. ઇદં **પુરિમયામકિચ્ચં**.

પુરિમયામકિચ્ચપરિયોસાને પન ભિક્ખૂસુ ભગવન્તં વન્દિત્વા પક્કન્તેસુ સકલદસસહસ્સિલોકધાતુદેવતાયો ઓકાસં લભમાના ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છન્તિ, યથાભિસઙ્ખતં અન્તમસો ચતુરક્ખરમ્પિ. ભગવા તાસં દેવતાનં પઞ્હં વિસ્સજ્જેન્તો મજ્ઝિમયામં વીતિનામેતિ. ઇદં **મજ્ઝિમયામકિચ્ચં**.

પચ્છિમયામં પન તયો કોટ્ઠાસે કત્વા પુરેભત્તતો પટ્ઠાય નિસજ્જાય પીળિતસ્સ સરીરસ્સ કિલાસુભાવમોચનત્થં એકં કોટ્ઠાસં ચઙ્કમેન વીતિનામેતિ. દુતિયકોટ્ઠાસે ગન્ધકુટિં પવિસિત્વા દક્ખિણેન પસ્સેન સતો સમ્પજાનો સીહસેય્યં કપ્પેતિ. તતિયકોટ્ઠાસે પચ્ચુટ્ઠાય નિસીદિત્વા પુરિમબુદ્ધાનં સન્તિકે દાનસીલાદિવસેન કતાધિકારપુગ્ગલદસ્સનત્થં બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેતિ. ઇદં **પચ્છિમયામકિચ્ચં**.

તસ્મિં પન દિવસે ભગવા પુરેભત્તકિચ્ચં રાજગહે પરિયોસાપેત્વા પચ્છાભત્તે મગ્ગં આગતો, પુરિમયામે ભિક્ખૂનં કમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા, મજ્ઝિમયામે દેવતાનં પઞ્હં વિસ્સજ્જેત્વા, પચ્છિમયામે ચઙ્કમં આરુય્હ ચઙ્કમમાનો પઞ્ચન્નં ભિક્ખુસતાનં ઇમં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં આરબ્ભ પવત્તં કથં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેનેવ સુત્વા અઞ્ઞાસીતિ. તેન વુત્તં – ''પચ્છિમયામકિચ્ચં કરોન્તો અઞ્ઞાસી''તિ.

ગત્વા ચ પનસ્સ એતદહોસિ – ‘‘ઇમે ભિક્ખૂ મય્હં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં આરબ્ભ ગુણં કથેન્તિ, એતેસઞ્ચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણકિચ્ચં ન પાકટં, મય્હમેવ પાકટં. મયિ પન ગતે એતે અત્તનો કથં નિરન્તરં આરોચેસ્સન્તિ, તતો નેસં અહં તં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા તિવિધં સીલં વિભજન્તો, દ્વાસટ્ઠિયા ઠાનેસુ અપ્પટિવત્તિયં સીહનાદં નદન્તો, પચ્ચયાકારં સમોધાનેત્વા બુદ્ધગુણે પાકટે કત્વા, સિનેરું ઉક્ખિપેન્તો વિય સુવણ્ણકૂટેન નભં પહરન્તો વિય ચ દસસહસ્સિલોકધાતુકમ્પનં બ્રહ્મજાલસુત્તન્તં અરહત્તનિકૂટેન નિટ્ઠાપેન્તો દેસેસ્સામિ, સા મે દેસના પરિનિબ્બુતસ્સાપિ પઞ્ચવસ્સસહસ્સાનિ સત્તાનં અમતમહાનિબ્બાનં સમ્પાપિકા ભવિસ્સતી’’તિ. એવં ચિન્તેત્વા યેન મણ્ડલમાળો તેનુપસઙ્કમીતિ . **યેના**તિ યેન દિસાભાગેન, સો ઉપસઙ્કમિતબ્બો. ભુમ્મત્થે વા એતં કરણવચનં, યસ્મિં પદેસે સો મણ્ડલમાળો, તત્થ ગતોતિ અયમેત્થ અત્થો.

પઞ્ઞત્તે આસને નિસીદીતિ બુદ્ધકાલે કિર યત્થ યત્થ એકોપિ ભિક્ખુ વિહરતિ સબ્બત્થ બુદ્ધાસનં પઞ્ઞત્તમેવ હોતિ. કસ્મા? ભગવા કિર અત્તનો સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ફાસુકટ્ઠાને વિહરન્તે મનસિ કરોતિ – ‘‘અસુકો મય્હં સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ગતો, સક્ખિસ્સતિ નુ ખો વિસેસં નિબ્બત્તેતું નો વા’’તિ. અથ નં પસ્સતિ કમ્મટ્ઠાનં વિસ્સજ્જેત્વા અકુસલવિતક્કં વિતક્કયમાનં, તતો ‘‘કથઞ્હિ નામ માદિસસ્સ સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વિહરન્તં ઇમં કુલપુત્તં અકુસલવિતક્કા અભિભવિત્વા અનમતગ્ગે વટ્ટદુક્ખે સંસારેસ્સન્તી’’તિ તસ્સ અનુગ્ગહત્થં તત્થેવ અત્તાનં દસ્સેત્વા તં કુલપુત્તં ઓવદિત્વા આકાસં ઉપ્પતિત્વા પુન અત્તનો વસનટ્ઠાનમેવ ગચ્છતિ. અથેવં ઓવદિયમાના તે ભિક્ખૂ ચિન્તયિંસુ – ‘‘સત્થા અમ્હાકં મનં જાનિત્વા આગન્ત્વા અમ્હાકં સમીપે ઠિતંયેવ અત્તાનં દસ્સેતિ’’. તસ્મિં ખણે – ‘‘ભન્તે, ઇધ નિસીદથ, ઇધ નિસીદથા’’તિ આસનપરિયેસનં નામ ભારોતિ. તે આસનં પઞ્ઞપેત્વાવ વિહરન્તિ. યસ્સ પીઠં અત્થિ, સો તં પઞ્ઞપેતિ. યસ્સ નત્થિ, સો મઞ્ચં વા ફલકં વા કટ્ઠં વા પાસાણં વા વાલુકપુઞ્જં વા પઞ્ઞપેતિ. તં અલભમાના પુરાણપણ્ણાનિપિ સઙ્કડ્ઢિત્વા તત્થ પંસુકૂલં પત્થરિત્વા ઠપેન્તિ. ઇધ પન રઞ્ઞો નિસીદનાસનમેવ અત્થિ, તં પપ્ફોટેત્વા પઞ્ઞપેત્વા પરિવારેત્વા તે ભિક્ખૂ ભગવતો અધિમુત્તિકઞાણમારબ્ભ ગુણં થોમયમાના નિસીદિંસુ. તં સન્ધાય વુત્તં – ‘‘પઞ્ઞત્તે આસને નિસીદી’’તિ.

એવં નિસિન્નો પન જાનન્તોયેવ કથાસમુટ્ઠાપનત્થં ભિક્ખૂ પુચ્છિ. તે ચસ્સ સબ્બં કથયિંસુ. તેન વુત્તં – ‘‘નિસજ્જ ખો ભગવા’’તિઆદિ. તત્થ **કાય નુત્થા**તિ કતમાય નુ કથાય સન્નિસિન્ના ભવથાતિ અત્થો. **કાય નેત્થા**તિપિ પાળિ, તસ્સા કતમાય નુ એત્થાતિ અત્થો **કાય નોત્થા**તિપિ પાળિ. તસ્સાપિ પુરિમોયેવ અત્થો.

અન્તરાકથાતિ , કમ્મટ્ઠાનમનસિકારઉદ્દેસપરિપુચ્છાદીનં અન્તરા અઞ્ઞા એકા કથા. **વિપ્પકતા**તિ, મમ આગમનપચ્ચયા અપરિનિટ્ઠિતા સિખં અપ્પત્તા. તેન કિં દસ્સેતિ? ‘‘નાહં તુમ્હાકં કથાભઙ્ગત્થં આગતો, અહં પન સબ્બઞ્ઞુતાય તુમ્હાકં કથં નિટ્ઠાપેત્વા મત્થકપ્પત્તં કત્વા દસ્સામીતિ આગતો’’તિ નિસજ્જેવ સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેતિ. **અયં ખો નો, ભન્તે, અન્તરાકથા વિપ્પકતા , અથ ભગવા અનુપ્પત્તો**તિ એત્થાપિ અયમધિપ્પાયો. અયં ભન્તે અમ્હાકં ભગવતો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં આરબ્ભ ગુણકથા વિપ્પકતા, ન રાજકથાદિકા તિરચ્છાનકથા, અથ ભગવા અનુપ્પત્તો; તં નો ઇદાનિ નિટ્ઠાપેત્વા દેસેથાતિ.

એત્તાવતા ચ યં આયસ્મતા આનન્દેન કમલકુવલયુજ્જલવિમલસાધુરસસલિલાય પોક્ખરણિયા સુખાવતરણત્થં નિમ્મલસિલાતલરચનવિલાસસોભિતરતનસોપાનં, વિપ્પકિણ્ણમુત્તાતલસદિસવાલુકાકિણ્ણપણ્ડરભૂમિભાગં તિત્થં વિય સુવિભત્તભિત્તિવિચિત્રવેદિકાપરિક્ખિત્તસ્સ નક્ખત્તપથં ફુસિતુકામતાય વિય, વિજમ્ભિતસમુસ્સયસ્સ પાસાદવરસ્સ સુખારોહણત્થં

દન્તમયસણ્હમુદુફલકકઞ્ચનલતાવિનદ્ધમણિગણપ્પભાસમુદયુજ્જલસોભં સોપાનં વિય, સુવણ્ણવલયનૂપુરાદિસઙ્ઘટ્ટનસદ્દસમ્મિસ્સિતકથિતહસિતમધુરસ્સરગેહજનવિચરિતસ્સ ઉળારિસ્સરિવિભવસોભિતસ્સ મહાઘરસ્સ સુખપ્પવેસનત્થં સુવણ્ણરજતમણિમુત્તપવાળાદિજુતિવિસ્સરવિજ્જોતિતસુપ્પતિટ્ઠિતવિસાલદ્વારબાહં મહાદ્વારં વિય ચ અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્નસ્સ બુદ્ધગુણાનુભાવસંસૂચકસ્સ ઇમસ્સ સુત્તસ્સ સુખાવગહણત્થં કાલદેસદેસકવત્થુપરિસાપદેસપટિમણ્ડિતં નિદાનં ભાસિતં, તસ્સત્થવણ્ણના સમત્તાતિ.

૫. ઇદાનિ – ''મમં વા, ભિક્ખવે, પરે અવણ્ણં ભાસેય્યુ''ન્તિઆદિના નયેન ભગવતા નિક્ખિત્તસ્સ સુત્તસ્સ વણ્ણનાય ઓકાસો અનુપ્પત્તો. સા પનેસા સુત્તવણ્ણના. યસ્મા સુત્તનિક્ખેપં વિચારેત્વા વુચ્ચમાના પાકટા હોતિ, તસ્મા સુત્તનિક્ખેપં તાવ વિચારયિસ્સામ. ચત્તારો હિ સુત્તનિક્ખેપા – અત્તજ્ઝાસયો, પરજ્ઝાસયો, પુચ્છાવસિકો, અટ્ઠુપ્પત્તિકોતિ.

તત્થ યાનિ સુત્તાનિ ભગવા પરેહિ અનજ્ઝિટ્ઠો કેવલં અત્તનો અજ્ઝાસયેનેવ કથેસિ; સેય્યથિદં, આકઙ્ખેય્યસુત્તં, વત્થસુત્તં, મહાસતિપટ્ઠાનં, મહાસળાયતનવિભઙ્ગસુત્તં, અરિયવંસસુત્તં, સમ્મપ્પધાનસુત્તન્તહારકો, ઇદ્ધિપાદઇન્દ્રિયબલબોજ્ઝઙ્ગમગ્ગઙ્ગસુત્તન્તહારકોતિ એવમાદીનિ; તેસં અત્તજ્ઝાસયો નિક્ખેપો.

યાનિ પન ''પરિપક્કા ખો રાહુલસ્સ વિમુત્તિપરિપાચનિયા ધમ્મા; યંનૂનાહં રાહુલં ઉત્તરિં આસવાનં ખયે વિનેય્ય''ન્તિ; (સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૧) એવં પરેસં અજ્ઝાસયં ખન્તિં મનં અભિનીહારં બુજ્ઝનભાવઞ્ચ અવેક્ખિત્વા પરજ્ઝાસયવસેન કથિતાનિ; સેય્યથિદં, ચૂળરાહુલોવાદસુત્તં, મહારાહુલોવાદસુત્તં, ધમ્મચક્કપ્પવત્તનં, ધાતુવિભઙ્ગસુત્તન્તિ એવમાદીનિ; તેસં પરજ્ઝાસયો નિક્ખેપો.

ભગવન્તં પન ઉપસઙ્કમિત્વા ચતસ્સો પરિસા, ચત્તારો વણ્ણા, નાગા, સુપણ્ણા, ગન્ધબ્બા, અસુરા, યક્ખા, મહારાજાનો, તાવતિંસાદયો દેવા, મહાબ્રહ્માતિ એવમાદયો – ''બોજ્ઝઙ્ગા બોજ્ઝઙ્ગા''તિ, ભન્તે, વુચ્ચન્તિ. ''નીવરણા નીવરણા''તિ, ભન્તે, વુચ્ચન્તિ; ''ઇમે નુ ખો, ભન્તે, પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા''. ''કિં સૂધ વિત્તં પુરિસસ્સ સેટ્ઠ''ન્તિઆદિના નયેન પઞ્હં પુચ્છન્તિ. એવં પુટ્ઠેન ભગવતા યાનિ કથિતાનિ બોજ્ઝઙ્ગસંયુત્તાદીનિ, યાનિ વા પનઞ્ઞાનિપિ દેવતાસંયુત્ત-મારસંયુત્ત-બ્રહ્મસંયુત્ત-સક્કપઞ્હ-ચૂળવેદલ્લ-મહાવેદલ્લ-સામઞ્ઞફલ-આળવક-સૂચિલોમ-ખરલોમસુત્તાદીનિ; તેસં પુચ્છાવસિકો નિક્ખેપો.

યાનિ પન તાનિ ઉપ્પન્નં કારણં પટિચ્ચ કથિતાનિ, સેય્યથિદં – ધમ્મદાયાદં, ચૂળસીહનાદં, ચન્દૂપમં, પુત્તમંસૂપમં, દારુક્ખન્ધૂપમં, અગ્ગિક્ખન્ધૂપમં, ફેણપિણ્ડૂપમં, પારિચ્છત્તકૂપમન્તિ એવમાદીનિ; તેસં અટ્ઠુપ્પત્તિકો નિક્ખેપો.

એવમેતેસુ ચતૂસુ નિક્ખેપેસુ ઇમસ્સ સુત્તસ્સ અટ્ઠુપ્પત્તિકો નિક્ખેપો. અટ્ઠુપ્પત્તિયા હિ ઇદં ભગવતા નિક્ખિત્તં. કતરાય અટ્ઠુપ્પત્તિયા? વણ્ણાવણ્ણે. આચરિયો રતનત્તયસ્સ અવણ્ણં અભાસિ, અન્તેવાસી વણ્ણં. ઇતિ ઇમં વણ્ણાવણ્ણં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા દેસનાકુસલો ભગવા – ''મમં વા, ભિક્ખવે, પરે અવણ્ણં ભાસેય્યુ''ન્તિ દેસનં આરભિ. તત્થ **મમન્તિ** , સામિવચનં, મમાતિ અત્થો. **વા**સદ્દો વિકપ્પનત્થો. **પરે**તિ, પટિવિરુદ્ધા સત્તા. **તત્રા**તિ યે અવણ્ણં વદન્તિ તેસુ.

ન આઘાતોતિઆદીહિ કિઞ્ચાપિ તેસં ભિક્ખૂનં આઘાતોયેવ નત્થિ, અથ ખો આયતિં કુલપુત્તાનં ઈદિસેસુપિ ઠાનેસુ અકુસલુપ્પત્તિં પટિસેધેન્તો ધમ્મનેત્તિં ઠપેતિ. તત્થ આહનતિ ચિત્તન્તિ '**આઘાતો**'; કોપસ્સેતં અધિવચનં. અપ્પતીતા હોન્તિ તેન અતુટ્ઠા અસોમનસ્સિકાતિ **અપ્પચ્ચયો**; દોમનસ્સસ્સેતં અધિવચનં. નેવ અત્તનો ન પરેસં હિતં અભિરાધયતીતિ **અનભિરદ્ધિ**; કોપસ્સેતં અધિવચનં. એવમેત્થ દ્વીહિ પદેહિ સઙ્ખારક્ખન્ધો, એકેન વેદનાક્ખન્ધોતિ દ્વે ખન્ધા વુત્તા. તેસં વસેન સેસાનમ્પિ સમ્પયુત્તધમ્માનં કારણં પટિક્ખિત્તમેવ.

એવં પઠમેન નયેન મનોપદોસં નિવારેત્વા, દુતિયેન નયેન તત્થ આદીનવં દસ્સેન્તો આહ – ''તત્ર ચે તુમ્હે અસ્સથ કુપિતા વા અનત્તમના વા, તુમ્હં યેવસ્સ તેન અન્તરાયો''તિ. તત્થ '**તત્ર ચે તુમ્હે અસ્સથા**'તિ તેસુ અવણ્ણભાસકેસુ, તસ્મિં વા અવણ્ણે તુમ્હે ભવેય્યાથ ચે; યદિ ભવેય્યાથાતિ અત્થો. 'કુપિતા' કોપેન, અનત્તમના દોમનસ્સેન. '**તુમ્હં યેવસ્સ તેન અન્તરાયો**'તિ તુમ્હાકંયેવ તેન કોપેન, તાય ચ અનત્તમનતાય પઠમજ્ઝાનાદીનં અન્તરાયો ભવેય્ય.

એવં દુતિયેન નયેન આદીનવં દસ્સેત્વા, તતિયેન નયેન વચનત્થસલ્લક્ખણમત્તેપિ અસમત્થતં દસ્સેન્તો – ''અપિ નુ તુમ્હે પરેસ''ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **પરેસ**ન્તિ યેસં કેસં ચિ. કુપિતો હિ નેવ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધઅરિયસાવકાનં, ન માતાપિતૂનં, ન પચ્ચત્થિકાનં સુભાસિતદુબ્ભાસિતસ્સ અત્થં આજાનાતિ. યથાહ –

''કુદ્ધો અત્થં ન જાનાતિ, કુદ્ધો ધમ્મં ન પસ્સતિ;
અન્ધં તમં તદા હોતિ, યં કોધો સહતે નરં.

અનત્થજનનો કોધો, કોધો ચિત્તપ્પકોપનો;
ભયમન્તરતો જાતં, તં જનો નાવબુજ્ઝતી''તિ. (અ॰ નિ॰ ૭.૬૪);

એવં સબ્બથાપિ અવણ્ણે મનોપદોસં નિસેધેત્વા ઇદાનિ પટિપજ્જિતબ્બાકારં દસ્સેન્તો – ''તત્ર તુમ્હેહિ અભૂતં અભૂતતો''તિઆદિમાહ.

તત્થ **તત્ર તુમ્હેહી**તિ, તસ્મિં અવણ્ણે તુમ્હેહિ. **અભૂતં અભૂતતો નિબ્બેઠેતબ્બ**ન્તિ યં અભૂતં, તં અભૂતભાવેનેવ અપનેતબ્બં. કથં? **ઇતિપેતં અભૂત**ન્તિઆદિના નયેન. તત્રાયં યોજના – ''તુમ્હાકં સત્થા ન સબ્બઞ્ઞૂ, ધમ્મો દુરક્ખાતો, સઙ્ઘો દુપ્પટિપન્નો''તિઆદીનિ સુત્વા ન તુણ્હી ભવિતબ્બં. એવં પન વત્તબ્બં – ''ઇતિ પેતં અભૂતં, યં તુમ્હેહિ વુત્તં, તં ઇમિનાપિ કારણેન અભૂતં, ઇમિનાપિ કારણેન અતચ્છં, '**નત્થિ ચેતં અમ્હેસુ**', 'ન ચ પનેતં અમ્હેસુ સંવિજ્જતિ', સબ્બઞ્ઞૂયેવ અમ્હાકં સત્થા, સ્વાક્ખાતો ધમ્મો, સુપ્પટિપન્નો સઙ્ઘો, તત્ર ઇદઞ્ચિદઞ્ચ કારણ''ન્તિ. એત્થ ચ દુતિયં પદં પઠમસ્સ, ચતુત્થઞ્ચ તતિયસ્સ વેવચનન્તિ વેદિતબ્બં. ઇદઞ્ચ અવણ્ણેયેવ નિબ્બેઠનં કાતબ્બં, ન સબ્બત્થ. યદિ હિ ''ત્વં દુસ્સીલો, તવાચરિયો દુસ્સીલો, ઇદઞ્ચિદઞ્ચ તયા કતં, તવાચરિયેન કત''ન્તિ વુત્તે તુણ્હીભૂતો અધિવાસેતિ, આસઙ્કનીયો હોતિ. તસ્મા મનોપદોસં અકત્વા અવણ્ણો નિબ્બેઠેતબ્બો. ''ઓટ્ઠોસિ, ગોણોસી''તિઆદિના પન નયેન દસહિ અક્કોસવત્થૂહિ અક્કોસન્તં પુગ્ગલં અજ્ઝુપેક્ખિત્વા અધિવાસનખન્તિયેવ તત્થ કાતબ્બા.

૬. એવં અવણ્ણભૂમિયં તાદિલક્ખણં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વણ્ણભૂમિયં દસ્સેતું ''મમં વા, ભિક્ખવે, પરે વણ્ણં ભાસેય્યુ''ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **પરે**તિ યે કેચિ પસન્ના દેવમનુસ્સા. આનન્દન્તિ એતેનાતિ **આનન્દો**, પીતિયા એતં

અધિવચનં. સુમનસ્સ ભાવો **સોમનસ્સં**, ચેતસિકસુખસ્સેતં અધિવચનં. ઉપ્પિલાવિનો ભાવો **ઉપ્પિલાવિતત્તં**. કસ્સ ઉપ્પિલાવિતત્તન્તિ? **ચેતસો**તિ. ઉદ્ધચ્ચાવહાય ઉપ્પિલાપનપીતિયા એતં અધિવચનં. ઇધાપિ દ્વીહિ પદેહિ સઙ્ખારક્ખન્ધો, એકેન વેદનાક્ખન્ધો વુત્તો.

એવં પઠમનયેન ઉપ્પિલાવિતત્તં નિવારેત્વા, દુતિયેન તત્થ આદીનવં દસ્સેન્તો – ''તત્ર ચે તુમ્હે અસ્સથા''તિઆદિમાહ. ઇધાપિ **તુમ્હં યેવસ્સ તેન અન્તરાયો**તિ તેન ઉપ્પિલાવિતત્તેન તુમ્હાકંયેવ પઠમજ્ઝાનાદીનં અન્તરાયો ભવેય્યાતિ અત્થો વેદિતબ્બો. કસ્મા પનેતં વુત્તં? નનુ ભગવતા –

''બુદ્ધોતિ કિત્તયન્તસ્સ, કાયે ભવતિ યા પીતિ;
વરમેવ હિ સા પીતિ, કસિણેનાપિ જમ્બુદીપસ્સ.

ધમ્મોતિ કિત્તયન્તસ્સ, કાયે ભવતિ યા પીતિ;
વરમેવ હિ સા પીતિ, કસિણેનાપિ જમ્બુદીપસ્સ.

સઙ્ઘોતિ કિત્તયન્તસ્સ, કાયે ભવતિ યા પીતિ;
વરમેવ હિ સા પીતિ, કસિણેનાપિ જમ્બુદીપસ્સા''તિ ચ.

''યે, ભિક્ખવે, બુદ્ધે પસન્ના, અગ્ગે તે પસન્ના''તિ ચ એવમાદીહિ અનેકસતેહિ સુત્તેહિ રતનત્તયે પીતિસોમનસ્સમેવ વણ્ણિતન્તિ. સચ્ચં વણ્ણિતં, તં પન નેક્ખમ્મનિસ્સિતં. ઇધ – ''અમ્હાકં બુદ્ધો, અમ્હાકં ધમ્મો''તિઆદિના નયેન આયસ્મતો છન્નસ્સ ઉપ્પન્નસદિસં ગેહસ્સિતં પીતિસોમનસ્સં અધિપ્પેતં. ઇદઞ્હિ ઝાનાદિપટિલાભાય અન્તરાયકરં હોતિ. તેનેવાયસ્મા છન્નોપિ યાવ બુદ્ધો ન પરિનિબ્બાયિ, તાવ વિસેસં નિબ્બત્તેતું નાસક્ખિ, પરિનિબ્બાનકાલે પઞ્ઞત્તેન પન બ્રહ્મદણ્ડેન તજ્જિતો તં પીતિસોમનસ્સં પહાય વિસેસં નિબ્બત્તેસિ. તસ્મા અન્તરાયકરંયેવ સન્ધાય ઇદં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. અયઞ્હિ લોભસહગતા પીતિ. લોભો ચ કોધસદિસોવ. યથાહ –

''લુદ્ધો અત્થં ન જાનાતિ, લુદ્ધો ધમ્મં ન પસ્સતિ;
અન્ધં તમં તદા હોતિ, યં લોભો સહતે નરં.

અનત્થજનનો લોભો, લોભો ચિત્તપ્પકોપનો;
ભયમન્તરતો જાતં, તં જનો નાવબુજ્ઝતી''તિ. (ઇતિવુ॰ ૮૮);

તતિયવારો પન ઇધ અનાગતોપિ અત્થતો આગતો યેવાતિ વેદિતબ્બો. યથેવ હિ કુદ્ધો, એવં લુદ્ધોપિ અત્થં ન જાનાતીતિ.

પટિપજ્જિતબ્બાકારદસ્સનવારે પનાયં યોજના – ''તુમ્હાકં સત્થા સબ્બઞ્ઞૂ અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો, ધમ્મો સ્વાક્ખાતો, સઙ્ઘો સુપ્પટિપન્નો''તિઆદીનિ સુત્વા ન તુણ્હી ભવિતબ્બં. એવં પન પટિજાનિતબ્બં – ''**ઇતિપેતં ભૂતં** , યં તુમ્હેહિ વુત્તં, તં ઇમિનાપિ કારણેન ભૂતં, ઇમિનાપિ કારણેન તચ્છં. સો હિ ભગવા ઇતિપિ અરહં, ઇતિપિ સમ્માસમ્બુદ્ધો; ધમ્મો ઇતિપિ સ્વાક્ખાતો, ઇતિપિ સન્દિટ્ઠિકો ; સઙ્ઘો ઇતિપિ સુપ્પટિપન્નો, ઇતિપિ ઉજુપ્પટિપન્નો''તિ. ''ત્વં સીલવા''તિ પુચ્છિતેનાપિ સચે સીલવા, ''સીલવાહમસ્મી''તિ પટિજાનિતબ્બમેવ. ''ત્વં પઠમસ્સ ઝાનસ્સ

લાભી...પે॰... અરહા''તિ પુટ્ઠેનાપિ સભાગાનં ભિક્ખૂનંયેવ પટિજાનિતબ્બં. એવઞ્હિ પાપિચ્છતા ચેવ પરિવજ્જિતા હોતિ, સાસનસ્સ ચ અમોઘતા દીપિતા હોતીતિ. સેસં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

ચૂળસીલવણ્ણના

૭. અપ્પમત્તકં ખો પનેતં, ભિક્ખવેતિ કો અનુસન્ધિ? ઇદં સુત્તં દ્વીહિ પદેહિ આબદ્ધં વણ્ણેન ચ અવણ્ણેન ચ. તત્થ અવણ્ણો – ''ઇતિ પેતં અભૂતં ઇતિ પેતં અતચ્છ''ન્તિ, એત્થેવ ઉદકન્તં પત્વા અગ્ગિવિય નિવત્તો. વણ્ણો પન ભૂતં ભૂતતો પટિજાનિતબ્બં – ''ઇતિ પેતં ભૂત''ન્તિ એવં અનુવત્તતિયેવ. સો પન દુવિધો બ્રહ્મદત્તેન ભાસિતવણ્ણો ચ ભિક્ખુસઙ્ઘેન અચ્છરિયં આવુસોતિઆદિના નયેન આરદ્ધવણ્ણો ચ. તેસુ ભિક્ખુસઙ્ઘેન વુત્તવણ્ણસ્સ ઉપરિ સુઞ્ઞતાપકાસને અનુસન્ધિં દસ્સેસ્સતિ. ઇધ પન બ્રહ્મદત્તેન વુત્તવણ્ણસ્સ અનુસન્ધિં દસ્સેતું ''અપ્પમત્તકં ખો પનેતં, ભિક્ખવે''તિ દેસના આરદ્ધા.

તત્થ **અપ્પમત્તક**ન્તિ પરિત્તસ્સ નામં. **ઓરમત્તક**ન્તિ તસ્સેવ વેવચનં. **મત્તા**તિ વુચ્ચતિ પમાણં. અપ્પં મત્તા એતસ્સાતિ **અપ્પમત્તકં**. ઓરં મત્તા એતસ્સાતિ **ઓરમત્તકં**. સીલમેવ **સીલમત્તકં**. ઇદં વુત્તં હોતિ – 'અપ્પમત્તકં ખો, પનેતં ભિક્ખવે, ઓરમત્તકં સીલમત્તકં' નામ યેન ''તથાગતસ્સ વણ્ણં વદામી''તિ ઉસ્સાહં કત્વાપિ વણ્ણં વદમાનો પુથુજ્જનો વદેય્યાતિ. તત્થ સિયા – નનુ ઇદં સીલં નામ યોગિનો અગ્ગવિભૂસનં? યથાહુ પોરાણા –

''સીલં યોગિસ્સ'લઙ્કારો, સીલં યોગિસ્સ મણ્ડનં;
સીલેહિ'લઙ્કતો યોગી, મણ્ડને અગ્ગતં ગતો''તિ.

ભગવતાપિ ચ અનેકેસુ સુત્તસતેસુ સીલં મહન્તમેવ કત્વા કથિતં. યથાહ – ''આકઙ્ખેય્ય ચે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ 'સબ્રહ્મચારીનં પિયો ચસ્સં મનાપો ચ ગરુ ચ ભાવનીયો ચા'તિ, સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૬૫) ચ.

''કિકીવ અણ્ડં, ચમરીવ વાલધિં;
પિયંવ પુત્તં, નયનંવ એકકં.
તથેવ સીલં, અનુરક્ખમાના;
સુપેસલા હોથ, સદા સગારવા''તિ ચ.

''ન પુપ્ફગન્ધો પટિવાતમેતિ;
ન ચન્દનં તગ્ગરમલ્લિકા વા.
સતઞ્ચ ગન્ધો પટિવાતમેતિ;
સબ્બા દિસા સપ્પુરિસો પવાયતિ.

ચન્દનં તગરં વાપિ, ઉપ્પલં અથ વસ્સિકી;
એતેસં ગન્ધજાતાનં, સીલગન્ધો અનુત્તરો.

અપ્પમત્તો અયં ગન્ધો, ય્વાયં તગરચન્દનં;
યો ચ સીલવતં ગન્ધો, વાતિ દેવેસુ ઉત્તમો.

તેસં સમ્પન્નસીલાનં, અપ્પમાદવિહારિનં;
સમ્મદઞ્ઞા વિમુત્તાનં, મારો મગ્ગં ન વિન્દતી''તિ ચ. (ધ॰ પ॰ ૫૭);

''સીલે પતિટ્ઠાય નરો સપઞ્ઞો, ચિત્તં પઞ્ઞઞ્ચ ભાવયં;
આતાપી નિપકો ભિક્ખુ, સો ઇમં વિજટયે જટ''ન્તિ ચ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩);

''સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, યે કેચિ બીજગામભૂતગામા વુડ્ઢિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લં આપજ્જન્તિ, સબ્બે તે પથવિં નિસ્સાય, પથવિયં પતિટ્ઠાય; એવમેતે બીજગામભૂતગામા વુડ્ઢિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લં આપજ્જન્તિ. એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સીલં નિસ્સાય સીલે પતિટ્ઠાય સત્તબોજ્ઝઙ્ગે ભાવેન્તો સત્તબોજ્ઝઙ્ગે બહુલીકરોન્તો વુડ્ઢિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લં પાપુણાતિ ધમ્મેસૂ''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૫૦) ચ. એવં અઞ્ઞાનિપિ અનેકાનિ સુત્તાનિ દટ્ઠબ્બાનિ. એવમનેકેસુ સુત્તસતેસુ સીલં મહન્તમેવ કત્વા કથિતં. તં ''કસ્મા ઇમસ્મિં ઠાને અપ્પમત્તક''ન્તિ આહાતિ? ઉપરિ ગુણે ઉપનિધાય. સીલઞ્હિ સમાધિં ન પાપુણાતિ, સમાધિ પઞ્ઞં ન પાપુણાતિ, તસ્મા ઉપરિમં ઉપનિધાય હેટ્ઠિમં ઓરમત્તકં નામ હોતિ. કથં સીલં સમાધિં ન પાપુણાતિ? ભગવા હિ અભિસમ્બોધિતો સત્તમે સંવચ્છરે સાવત્થિનગર – દ્વારે કણ્ડમ્બરુક્ખમૂલે દ્વાદસયોજને રતનમણ્ડપે યોજનપ્પમાણે રતનપલ્લઙ્કે નિસીદિત્વા તિયોજનિકે દિબ્બસેતચ્છત્તે ધારિયમાને દ્વાદસયોજનાય પરિસાય અત્તાદાનપરિદીપનં તિત્થિયમદ્દનં – ''ઉપરિમકાયતો અગ્ગિક્ખન્ધો પવત્તતિ, હેટ્ઠિમકાયતો ઉદકધારા પવત્તતિ...પે॰... એકેકલોમકૂપતો અગ્ગિક્ખન્ધો પવત્તતિ, એકેકલોમકૂપતો ઉદકધારા પવત્તતિ, છન્નં વણ્ણાન''ન્તિઆદિનયપ્પવત્તં યમકપાટિહારિયં દસ્સેતિ. તસ્સ સુવણ્ણવણ્ણસરીરતો સુવણ્ણવણ્ણા રસ્મિયો ઉગ્ગન્ત્વા યાવ ભવગ્ગા ગચ્છન્તિ, સકલદસસહસ્સચક્કવાળસ્સ અલઙ્કરણકાલો વિય હોતિ, દુતિયા દુતિયા રસ્મિયો પુરિમાય પુરિમાય યમકયમકા વિય એકક્ખણે વિય પવત્તન્તિ.

દ્વિન્નઞ્ચ ચિત્તાનં એકક્ખણે પવત્તિ નામ નત્થિ. બુદ્ધાનં પન ભગવન્તાનં ભવઙ્ગપરિવાસસ્સ લહુકતાય પઞ્ચહાકારેહિ આચિણ્ણવસિતાય ચ, તા એકક્ખણે વિય પવત્તન્તિ. તસ્સા તસ્સા પન રસ્મિયા આવજ્જનપરિકમ્માધિટ્ઠાનાનિ વિસું વિસુંયેવ.

નીલરસ્મિઅત્થાય હિ ભગવા નીલકસિણં સમાપજ્જતિ, પીતરસ્મિઅત્થાય પીતકસિણં, લોહિતઓદાતરસ્મિઅત્થાય લોહિતઓદાતકસિણં, અગ્ગિક્ખન્ધત્થાય તેજોકસિણં, ઉદકધારત્થાય આપોકસિણં સમાપજ્જતિ. સત્થા ચઙ્કમતિ, નિમ્મિતો તિટ્ઠતિ વા નિસીદતિ વા સેય્યં વા કપ્પેતીતિ સબ્બં વિત્થારેતબ્બં. એત્થ એકમ્પિ સીલસ્સ કિચ્ચં નત્થિ, સબ્બં સમાધિકિચ્ચમેવ. એવં સીલં સમાધિં ન પાપુણાતિ.

યં પન ભગવા કપ્પસતસહસ્સાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ પારમિયો પૂરેત્વા, એકૂનતિંસવસ્સકાલે ચક્કવત્તિસિરીનિવાસભૂતા ભવના નિક્ખમ્મ અનોમાનદીતીરે પબ્બજિત્વા, છબ્બસ્સાનિ પધાનયોગં કત્વા, વિસાખપુણ્ણમાયં ઉરુવેલગામે સુજાતાય દિન્નં પક્ખિત્તદિબ્બોજં મધુપાયાસં પરિભુઞ્જિત્વા, સાયન્હસમયે દક્ખિણુત્તરેન બોધિમણ્ડં પવિસિત્વા અસ્સત્થદુમરાજાનં તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા, પુબ્બુત્તરભાગે ઠિતો તિણસન્થારં સન્થરિત્વા, તિસન્ધિપલ્લઙ્કં આભુજિત્વા, ચતુરઙ્ગસમન્નાગતં મેત્તાકમ્મટ્ઠાનં પુબ્બઙ્ગમં કત્વા, વીરિયાધિટ્ઠાનં અધિટ્ઠાય, ચુદ્દસહત્થપલ્લઙ્કવરગતો સુવણ્ણપીઠે ઠપિતં રજતક્ખન્ધં વિય પઞ્ઞાસહત્થં બોધિક્ખન્ધં પિટ્ઠિતો કત્વા, ઉપરિ મણિછત્તેન વિય બોધિસાખાય ધારિયમાનો, સુવણ્ણવણ્ણે ચીવરે પવાળસદિસેસુ

બોધિઅઙ્કુરેસુ પતમાનેસુ, સૂરિયે અત્થં ઉપગચ્છન્તે મારબલં વિધમિત્વા, પઠમયામે પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરિત્વા, મજ્ઝિમયામે દિબ્બચક્ખું વિસોધેત્વા, પચ્ચૂસકાલે સબ્બબુદ્ધાનમાચિણ્ણે પચ્ચયાકારે ઞાણં ઓતારેત્વા, આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા, તદેવ પાદકં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા, મગ્ગપટિપાટિયા અધિગતેન ચતુત્થમગ્ગેન સબ્બકિલેસે ખેપેત્વા સબ્બબુદ્ધગુણે પટિવિજ્ઝિ, ઇદમસ્સ પઞ્ઞાકિચ્ચં. એવં સમાધિ પઞ્ઞં ન પાપુણાતિ.

તત્થ યથા હત્થે ઉદકં પાતિયં ઉદકં ન પાપુણાતિ, પાતિયં ઉદકં ઘટે ઉદકં ન પાપુણાતિ, ઘટે ઉદકં કોલમ્બે ઉદકં ન પાપુણાતિ, કોલમ્બે ઉદકં ચાટિયં ઉદકં ન પાપુણાતિ, ચાટિયં ઉદકં મહાકુમ્ભિયં ઉદકં ન પાપુણાતિ, મહાકુમ્ભિયં ઉદકં કુસોબ્ભે ઉદકં ન પાપુણાતિ, કુસોબ્ભે ઉદકં કન્દરે ઉદકં ન પાપુણાતિ, કન્દરે ઉદકં કુન્નદિયં ઉદકં ન પાપુણાતિ, કુન્નદિયં ઉદકં પઞ્ચમહાનદિયં ઉદકં ન પાપુણાતિ, પઞ્ચમહાનદિયં ઉદકં ચક્કવાળમહાસમુદ્દે ઉદકં ન પાપુણાતિ, ચક્કવાળમહાસમુદ્દે ઉદકં સિનેરુપાદકે મહાસમુદ્દે ઉદકં ન પાપુણાતિ. પાતિયં ઉદકં ઉપનિધાય હત્થે ઉદકં પરિત્તં…પે॰… સિનેરુપાદકમહાસમુદ્દે ઉદકં ઉપનિધાય ચક્કવાળમહાસમુદ્દે ઉદકં પરિત્તં. ઇતિ ઉપરૂપરિ ઉદકં બહુકં ઉપાદાય હેટ્ઠા હેટ્ઠા ઉદકં પરિત્તં હોતિ.

એવમેવ ઉપરિ ઉપરિ ગુણે ઉપાદાય હેટ્ઠા હેટ્ઠા સીલં અપ્પમત્તકં ઓરમત્તકન્તિ વેદિતબ્બં. તેનાહ – ‘‘અપ્પમત્તકં ખો પનેતં, ભિક્ખવે, ઓરમત્તકં સીલમત્તક’’ન્તિ.

યેન પુથુજ્જનોતિ, એત્થ –

‘‘દ્વે પુથુજ્જના વુત્તા, બુદ્ધેનાદિચ્ચબન્ધુના;
અન્ધો પુથુજ્જનો એકો, કલ્યાણેકો પુથુજ્જનો’’તિ.

તત્થ યસ્સ ખન્ધધાતુઆયતનાદીસુ ઉગ્ગહપરિપુચ્છાસવનધારણપચ્ચવેક્ખણાનિ નત્થિ, અયં અન્ધપુથુજ્જનો. યસ્સ તાનિ અત્થિ, સો કલ્યાણપુથુજ્જનો. દુવિધોપિ પનેસ –

‘‘પુથૂનં જનનાદીહિ, કારણેહિ પુથુજ્જનો;
પુથુજ્જનન્તોગધત્તા, પુથુવાયં જનો ઇતિ’’.

સો હિ પુથૂનં નાનપ્પકારાનં કિલેસાદીનં જનનાદીહિ કારણેહિ પુથુજ્જનો. યથાહ –

‘‘પુથુ કિલેસે જનેન્તીતિ પુથુજ્જના, પુથુ અવિહતસક્કાયદિટ્ઠિકાતિ પુથુજ્જના, પુથુ સત્થારાનં મુખુલ્લોકિકાતિ પુથુજ્જના, પુથુ સબ્બગતીહિ અવુટ્ઠિતાતિ પુથુજ્જના, પુથુ નાનાભિસઙ્ખારે અભિસઙ્ખરોન્તીતિ પુથુજ્જના, પુથુ નાનાઓઘેહિ વુય્હન્તિ, પુથુ સન્તાપેહિ સન્તપ્પન્તિ, પુથુ પરિળાહેહિ પરિડય્હન્તિ, પુથુ પઞ્ચસુ કામગુણેસુ રત્તા ગિદ્ધા ગથિતા મુચ્છિતા અજ્ઝોપન્ના લગ્ગા લગ્ગિતા પલિબુદ્ધાતિ પુથુજ્જના, પુથુ પઞ્ચહિ નીવરણેહિ આવુતા નિવુતા ઓવુતા પિહિતા પટિચ્છન્ના પટિકુજ્જિતાતિ પુથુજ્જના’’તિ. પુથૂનં ગણનપથમતીતાનં અરિયધમ્મપરમ્મુખાનં નીચધમ્મસમાચારાનં જનાનં અન્તોગધત્તાપિ પુથુજ્જનો, પુથુવાયં વિસુંયેવ સઙ્ખ્યં ગતો વિસંસટ્ઠો સીલસુતાદિગુણયુત્તેહિ અરિયેહિ જનેહીતિ પુથુજ્જનોતિ.

તથાગતસ્સાતિ અટ્ઠહિ કારણેહિ ભગવા તથાગતો. તથા આગતોતિ તથાગતો, તથા ગતોતિ તથાગતો, તથલક્ખણં આગતોતિ તથાગતો, તથધમ્મે યાથાવતો અભિસમ્બુદ્ધોતિ તથાગતો, તથદસ્સિતાય તથાગતો, તથવાદિતાય તથાગતો, તથાકારિતાય તથાગતો, અભિભવનટ્ઠેન તથાગતોતિ.

કથં ભગવા **તથા આગતોતિ તથાગતો?** યથા સબ્બલોકહિતાય ઉસ્સુક્કમાપન્ના પુરિમકા સમ્માસમ્બુદ્ધા આગતા, યથા વિપસ્સી ભગવા આગતો, યથા સિખી ભગવા, યથા વેસ્સભૂ ભગવા, યથા કકુસન્ધો ભગવા, યથા કોણાગમનો ભગવા, યથા કસ્સપો ભગવા આગતો . કિં વુત્તં હોતિ? યેન અભિનીહારેન એતે ભગવન્તો આગતા, તેનેવ અમ્હાકમ્પિ ભગવા આગતો. અથ વા યથા વિપસ્સી ભગવા…પે॰… યથા કસ્સપો ભગવા દાનપારમિં પૂરેત્વા, સીલનેક્ખમ્મપઞ્ઞાવીરિયખન્તિસચ્ચઅધિટ્ઠાનમેત્તાઉપેક્ખાપારમિં પૂરેત્વા, ઇમા દસ પારમિયો, દસ ઉપપારમિયો, દસ પરમત્થપારમિયોતિ સમતિંસપારમિયો પૂરેત્વા અઙ્ગપરિચ્ચાગં, નયનધનરજ્જપુત્તદારપરિચ્ચાગન્તિ ઇમે પઞ્ચ મહાપરિચ્ચાગે પરિચ્ચજિત્વા પુબ્બયોગપુબ્બચરિયધમ્મક્ખાનઞાતત્થચરિયાદયો પૂરેત્વા બુદ્ધિચરિયાય કોટિં પત્વા આગતો; તથા અમ્હાકમ્પિ ભગવા આગતો. અથ વા યથા વિપસ્સી ભગવા…પે॰… કસ્સપો ભગવા ચત્તારો સતિપટ્ઠાને, ચત્તારો સમ્મપ્પધાને, ચત્તારો ઇદ્ધિપાદે, પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ, પઞ્ચ બલાનિ, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે, અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેત્વા બ્રૂહેત્વા આગતો, તથા અમ્હાકમ્પિ ભગવા આગતો. એવં તથા આગતોતિ તથાગતો.

> ‘‘યથેવ લોકમ્હિ વિપસ્સિઆદયો,
> સબ્બઞ્ઞુભાવં મુનયો ઇધાગતા;
> તથા અયં સક્યમુનીપિ આગતો,
> તથાગતો વુચ્ચતિ તેન ચક્ખુમા’’તિ.

એવં તથા આગતોતિ તથાગતો.

કથં **તથા ગતોતિ તથાગતો?** યથા સમ્પતિજાતો વિપસ્સી ભગવા ગતો…પે॰… કસ્સપો ભગવા ગતો.

કથઞ્ચ સો ભગવા ગતો ? સો હિ સમ્પતિ જાતોવ સમેહિ પાદેહિ પથવિયં પતિટ્ઠાય ઉત્તરાભિમુખો સત્તપદવીતિહારેન ગતો. યથાહ – ‘‘સમ્પતિજાતો ખો, આનન્દ, બોધિસત્તો સમેહિ પાદેહિ પતિટ્ઠહિત્વા ઉત્તરાભિમુખો સત્તપદવીતિહારેન ગચ્છતિ, સેતમ્હિ છત્તે અનુધારિયમાને સબ્બા ચ દિસા અનુવિલોકેતિ, આસભિં વાચં ભાસતિ – ‘અગ્ગોહમસ્મિ લોકસ્સ, જેટ્ઠોહમસ્મિ લોકસ્સ, સેટ્ઠોહમસ્મિ લોકસ્સ, અયમન્તિમા જાતિ, નત્થિદાનિ પુનબ્ભવો’તિ’’ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૧).

તઞ્ચસ્સ ગમનં તથં અહોસિ? અવિતથં અનેકેસં વિસેસાધિગમાનં પુબ્બનિમિત્તભાવેન. યઞ્હિ સો સમ્પતિજાતોવ સમેહિ પાદેહિ પતિટ્ઠહિ. ઇદમસ્સ ચતુરિદ્ધિપાદપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં.

ઉત્તરાભિમુખભાવો પન સબ્બલોકુત્તરભાવસ્સ પુબ્બનિમિત્તં.

સત્તપદવીતિહારો, સત્તબોજ્ઝઙ્ગરતનપટિલાભસ્સ.

‘‘સુવણ્ણદણ્ડા વીતિપતન્તિ ચામરા’’તિ, એત્થ વુત્તચામરુક્ખેપો પન સબ્બતિત્થિયનિમ્મદ્દનસ્સ.

સેતચ્છત્તધારણં, અરહત્તવિમુત્તિવરવિમલસેતચ્છત્તપટિલાભસ્સ.

સત્તમપદૂપરિ ઠત્વા સબ્બદિસાનુવિલોકનં, સબ્બઞ્ઞુતાનાવરણઞાણપટિલાભસ્સ.

આસભિવાચાભાસનં અપ્પટિવત્તિયવરધમ્મચક્કપ્પવત્તનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં.

તથા અયં ભગવાપિ ગતો, તઞ્ચસ્સ ગમનં તથં અહોસિ, અવિતથં, તેસંયેવ વિસેસાધિગમાનં પુબ્બનિમિત્તભાવેન.

તેનાહુ પોરાણા –

“મુહુત્તજાતોવ ગવમ્પતી યથા,
સમેહિ પાદેહિ ફુસી વસુન્ધરં;
સો વિક્કમી સત્ત પદાનિ ગોતમો,
સેતઞ્ચ છત્તં અનુધારયું મરૂ.

ગન્ત્વાન સો સત્ત પદાનિ ગોતમો,
દિસા વિલોકેસિ સમા સમન્તતો;
અટ્ઠઙ્ગુપેતં ગિરમબ્ભુદીરયિ,
સીહો યથા પબ્બતમુદ્ધનિટ્ઠિતો”તિ.

એવં તથા ગતોતિ તથાગતો.

અથ વા યથા વિપસ્સી ભગવા…પે॰… યથા કસ્સપો ભગવા, અયમ્પિ ભગવા તથેવ નેક્ખમ્મેન કામચ્છન્દં પહાય ગતો , અબ્યાપાદેન બ્યાપાદં, આલોકસઞ્ઞાય થિનમિદ્ધં, અવિક્ખેપેન ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં, ધમ્મવવત્થાનેન વિચિકિચ્છં પહાય ઞાણેન અવિજ્જં પદાલેત્વા, પામોજ્જેન અરતિં વિનોદેત્વા, પઠમજ્ઝાનેન નીવરણકવાટં ઉગ્ઘાટેત્વા, દુતિયજ્ઝાનેન વિતક્કવિચારં વૂપસમેત્વા, તતિયજ્ઝાનેન પીતિં વિરાજેત્વા, ચતુત્થજ્ઝાનેન સુખદુક્ખં પહાય, આકાસાનઞ્ચાયતનસમાપત્તિયા રૂપસઞ્ઞાપટિઘસઞ્ઞાનાનત્તસઞ્ઞાયો સમતિક્કમિત્વા, વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનસમાપત્તિયા આકાસાનઞ્ચાયતનસઞ્ઞં, આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિયા વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનસઞ્ઞં, નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિયા આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસઞ્ઞં સમતિક્કમિત્વા ગતો.

અનિચ્ચાનુપસ્સનાય નિચ્ચસઞ્ઞં પહાય, દુક્ખાનુપસ્સનાય સુખસઞ્ઞં, અનત્તાનુપસ્સનાય અત્તસઞ્ઞં, નિબ્બિદાનુપસ્સનાય નન્દિં, વિરાગાનુપસ્સનાય રાગં, નિરોધાનુપસ્સનાય સમુદયં, પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સનાય આદાનં, ખયાનુપસ્સનાય ઘનસઞ્ઞં, વયાનુપસ્સનાય આયૂહનં, વિપરિણામાનુપસ્સનાય ધુવસઞ્ઞં, અનિમિત્તાનુપસ્સનાય નિમિત્તં, અપ્પણિહિતાનુપસ્સનાય પણિધિં, સુઞ્ઞતાનુપસ્સનાય અભિનિવેસં, અધિપઞ્ઞાધમ્મવિપસ્સનાય સારાદાનાભિનિવેસં, યથાભૂતઞાણદસ્સનેન સમ્મોહાભિનિવેસં, આદીનવાનુપસ્સનાય આલયાભિનિવેસં, પટિસઙ્ખાનુપસ્સનાય અપ્પટિસઙ્ખં, વિવટ્ટાનુપસ્સનાય સંયોગાભિનિવેસં, સોતાપત્તિમગ્ગેન દિટ્ઠેકટ્ઠે કિલેસે ભઞ્જિત્વા, સકદાગામિમગ્ગેન ઓળારિકે કિલેસે પહાય, અનાગામિમગ્ગેન અણુસહગતે કિલેસે સમુગ્ઘાટેત્વા, અરહત્તમગ્ગેન સબ્બકિલેસે સમુચ્છિન્દિત્વા ગતો. એવમ્પિ તથા ગતોતિ તથાગતો.

કથં **તથલક્ખણં આગતોતિ તથાગતો?**પથવીધાતુયા કક્ખળત્તલક્ખણં તથં અવિતથં. આપોધાતુયા પગ્ઘરણલક્ખણં. તેજોધાતુયા ઉણ્હત્તલક્ખણં. વાયોધાતુયા વિત્થમ્ભનલક્ખણં. આકાસધાતુયા અસમ્ફુટ્ઠલક્ખણં. વિઞ્ઞાણધાતુયા વિજાનનલક્ખણં.

રૂપસ્સ રુપ્પનલક્ખણં. વેદનાય વેદયિતલક્ખણં. સઞ્ઞાય સઞ્જાનનલક્ખણં. સઙ્ખારાનં અભિસઙ્ખરણલક્ખણં. વિઞ્ઞાણસ્સ વિજાનનલક્ખણં.

વિતક્કસ્સ અભિનિરોપનલક્ખણં. વિચારસ્સ અનુમજ્જનલક્ખણં પીતિયા ફરણલક્ખણં. સુખસ્સ સાતલક્ખણં. ચિત્તેકગ્ગતાય અવિક્ખેપલક્ખણં. ફસ્સસ્સ ફુસનલક્ખણં.

સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ અધિમોક્ખલક્ખણં. વીરિયિન્દ્રિયસ્સ પગ્ગહલક્ખણં. સતિન્દ્રિયસ્સ ઉપટ્ઠાનલક્ખણં. સમાધિન્દ્રિયસ્સ અવિક્ખેપલક્ખણં. પઞ્ઞિન્દ્રિયસ્સ પજાનનલક્ખણં.

સદ્ધાબલસ્સ અસ્સદ્ધિયે અકમ્પિયલક્ખણં. વીરિયબલસ્સ કોસજ્જે, સતિબલસ્સ મુટ્ઠસ્સચ્ચે. સમાધિબલસ્સ ઉદ્ધચ્ચે, પઞ્ઞાબલસ્સ અવિજ્જાય અકમ્પિયલક્ખણં.

સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપટ્ઠાનલક્ખણં. ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ પવિચયલક્ખણં. વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ પગ્ગહલક્ખણં. પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ફરણલક્ખણં. પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ વૂપસમલક્ખણં. સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ અવિક્ખેપલક્ખણં. ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ પટિસઙ્ખાનલક્ખણં.

સમ્માદિટ્ઠિયા દસ્સનલક્ખણં. સમ્માસઙ્કપ્પસ્સ અભિનિરોપનલક્ખણં. સમ્માવાચાય પરિગ્ગહલક્ખણં. સમ્માકમ્મન્તસ્સ સમુટ્ઠાનલક્ખણં. સમ્માઆજીવસ્સ વોદાનલક્ખણં. સમ્માવાયામસ્સ પગ્ગહલક્ખણં. સમ્માસતિયા ઉપટ્ઠાનલક્ખણં. સમ્માસમાધિસ્સ અવિક્ખેપલક્ખણં.

અવિજ્જાય અઞ્ઞાણલક્ખણં. સઙ્ખારાનં ચેતનાલક્ખણં. વિઞ્ઞાણસ્સ વિજાનનલક્ખણં. નામસ્સ નમનલક્ખણં. રૂપસ્સ રુપ્પનલક્ખણં. સળાયતનસ્સ આયતનલક્ખણં. ફસ્સસ્સ ફુસનલક્ખણં. વેદનાય વેદયિતલક્ખણં. તણ્હાય હેતુલક્ખણં. ઉપાદાનસ્સ ગહણલક્ખણં. ભવસ્સ આયૂહનલક્ખણં. જાતિયા નિબ્બત્તિલક્ખણં. જરાય જીરણલક્ખણં. મરણસ્સ ચુતિલક્ખણં.

ધાતૂનં સુઞ્ઞતાલક્ખણં. આયતનાનં આયતનલક્ખણં. સતિપટ્ઠાનાનં ઉપટ્ઠાનલક્ખણં. સમ્મપ્પધાનાનં પદહનલક્ખણં. ઇદ્ધિપાદાનં ઇજ્ઝનલક્ખણં. ઇન્દ્રિયાનં અધિપતિલક્ખણં. બલાનં અકમ્પિયલક્ખણં. બોજ્ઝઙ્ગાનં નિય્યાનલક્ખણં. મગ્ગસ્સ હેતુલક્ખણં.

સચ્ચાનં તથલક્ખણં. સમથસ્સ અવિક્ખેપલક્ખણં. વિપસ્સનાય અનુપસ્સનાલક્ખણં. સમથવિપસ્સનાનં એકરસલક્ખણં. યુગનદ્ધાનં અનતિવત્તનલક્ખણં.

સીલવિસુદ્ધિયા સંવરલક્ખણં. ચિત્તવિસુદ્ધિયા અવિક્ખેપલક્ખણં. દિટ્ઠિવિસુદ્ધિયા દસ્સનલક્ખણં.

ખયે ઞાણસ્સ સમુચ્છેદનલક્ખણં. અનુપ્પાદે ઞાણસ્સ પસ્સદ્ધિલક્ખણં.

છન્દસ્સ મૂલલક્ખણં. મનસિકારસ્સ સમુટ્ઠાપનલક્ખણં. ફસ્સસ્સ સમોધાનલક્ખણં. વેદનાય સમોસરણલક્ખણં. સમાધિસ્સ પમુખલક્ખણં. સતિયા આધિપતેય્યલક્ખણં. પઞ્ઞાય તતુત્તરિયલક્ખણં. વિમુત્તિયા સારલક્ખણં... અમતોગધસ્સ નિબ્બાનસ્સ પરિયોસાનલક્ખણં તથં અવિતથં. એવં તથલક્ખણં ઞાણગતિયા આગતો અવિરજ્ઝિત્વા પત્તો અનુપ્પત્તોતિ તથાગતો. એવં તથલક્ખણં આગતોતિ તથાગતો.

કથં **તથધમ્મે યાથાવતો અભિસમ્બુદ્ધોતિ તથાગતો?** તથધમ્મા નામ ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ. યથાહ – ''ચત્તારિમાનિ, ભિક્ખવે, તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ. કતમાનિ ચત્તારિ? 'ઇદં દુક્ખ'ન્તિ ભિક્ખવે, તથમેતં અવિતથમેતં અનઞ્ઞથમેત''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૯૦) વિત્થારો. તાનિ ચ ભગવા અભિસમ્બુદ્ધો, તસ્મા તથાનં ધમ્માનં અભિસમ્બુદ્ધત્તા તથાગતોતિ વુચ્ચતિ. અભિસમ્બુદ્ધત્થો હેત્થ ગતસદ્દો.

અપિ ચ જરામરણસ્સ જાતિપચ્ચયસમ્ભૂતસમુદાગતટ્ઠો તથો અવિતથો અનઞ્ઞથો...પે॰..., સઙ્ખારાનં અવિજ્જાપચ્ચયસમ્ભૂતસમુદાગતટ્ઠો તથો અવિતથો અનઞ્ઞથો...પે॰..., તથા અવિજ્જાય સઙ્ખારાનં પચ્ચયટ્ઠો, સઙ્ખારાનં વિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયટ્ઠો...પે॰..., જાતિયા જરામરણસ્સ પચ્ચયટ્ઠો તથો અવિતથો અનઞ્ઞથો. તં સબ્બં ભગવા અભિસમ્બુદ્ધો, તસ્માપિ તથાનં ધમ્માનં અભિસમ્બુદ્ધત્તા તથાગતોતિ વુચ્ચતિ. એવં તથધમ્મે યાથાવતો અભિસમ્બુદ્ધોતિ તથાગતો.

કથં **તથદસ્સિતાય તથાગતો?** ભગવા યં સદેવકે લોકે...પે॰..., સદેવમનુસ્સાય પજાય અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ અપરિમાણાનં સત્તાનં ચક્ખુદ્વારે આપાથમાગચ્છન્તં રૂપારમ્મણં નામ અત્થિ, તં સબ્બાકારતો જાનાતિ પસ્સતિ. એવં જાનતા પસ્સતા ચ, તેન તં ઇટ્ઠાનિટ્ઠાદિવસેન વા દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતેસુ લબ્ભમાનકપદવસેન વા. ''કતમં તં રૂપં રૂપાયતનં? યં રૂપં ચતુન્નં મહાભૂતાનં ઉપાદાય વણ્ણનિભા સનિદસ્સનં સપ્પટિઘં નીલં પીતક''ન્તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૬૧૬) નયેન અનેકેહિ નામેહિ તેરસહિ વારેહિ દ્વેપઞ્ઞાસાય નયેહિ વિભજ્જમાનં તથમેવ હોતિ, વિતથં નત્થિ. એસ નયો સોતદ્વારાદીસુપિ આપાથં આગચ્છન્તેસુ સદ્દાદીસુ. વુત્તઞ્ચેતં ભગવતા – ''યં ભિક્ખવે, સદેવકસ્સ લોકસ્સ...પે॰... સદેવમનુસ્સાય પજાય દિટ્ઠં સુતં મુતં વિઞ્ઞાતં પત્તં પરિયેસિતં અનુવિચરિતં મનસા, તમહં જાનામિ. તમહં અબ્ભઞ્ઞાસિં, તં તથાગતસ્સ વિદિતં, તં તથાગતો ન ઉપટ્ઠાસી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪). એવં તથદસ્સિતાય તથાગતો. તત્થ તથદસ્સી અત્થે તથાગતોતિ પદસમ્ભવો વેદિતબ્બો.

કથં **તથવાદિતાય તથાગતો?** યં રત્તિં ભગવા બોધિમણ્ડે અપરાજિતપલ્લઙ્કે નિસિન્નો તિણ્ણં મારાનં મત્થકં મદ્દિત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો, યઞ્ચ રત્તિં યમકસાલાનમન્તરે અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિ, એત્થન્તરે પઞ્ચચત્તાલીસવસ્સપરિમાણે કાલે પઠમબોધિયાપિ મજ્ઝિમબોધિયાપિ પચ્છિમબોધિયાપિ યં ભગવતા ભાસિતં – સુત્તં, ગેય્યં...પે॰... વેદલ્લં, તં સબ્બં અત્થતો ચ બ્યઞ્જનતો ચ અનુપવજ્જં, અનૂનમનધિકં, સબ્બાકારપરિપુણ્ણં, રાગમદનિમ્મદનં, દોસમોહમદનિમ્મદનં. નત્થિ તત્થ વાલગ્ગમત્તમ્પિ અવક્ખલિતં, સબ્બં તં એકમુદ્દિકાય લઞ્છિતં વિય, એકનાળિયા મિતં વિય, એકતુલાય તુલિતં વિય ચ, તથમેવ હોતિ અવિતથં અનઞ્ઞથં. તેનાહ – ''યઞ્ચ, ચુન્દ, રત્તિં તથાગતો અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝતિ, યઞ્ચ રત્તિં અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયતિ, યં એતસ્મિં અન્તરે ભાસતિ લપતિ નિદ્દિસતિ, સબ્બં તં તથેવ હોતિ, નો અઞ્ઞથા. તસ્મા 'તથાગતો'તિ વુચ્ચતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૩). ગદત્થો હેત્થ ગતસદ્દો. એવં તથવાદિતાય તથાગતો.

અપિ ચ આગદનં આગદો, વચનન્તિ અત્થો. તયો અવિપરીતો આગદો અસ્સાતિ, દ-કારસ્સ ત-કારં કત્વા તથાગતોતિ એવમેતસ્મિં અત્થે પદસિદ્ધિ વેદિતબ્બા.

કથં **તથાકારિતાય તથાગતો?** ભગવતો હિ વાચાય કાયો અનુલોમેતિ, કાયસ્સપિ વાચા, તસ્મા યથાવાદી તથાકારી, યથાકારી તથાવાદી ચ હોતિ. એવંભૂતસ્સ ચસ્સ યથાવાચા, કાયોપિ તથા ગતો પવત્તોતિ અત્થો. યથા ચ કાયો, વાચાપિ તથા ગતા પવત્તાતિ તથાગતો. તેનેવાહ – ''યથાવાદી, ભિક્ખવે, તથાગતો તથાકારી, યથાકારી તથાવાદી . ઇતિ યથાવાદી તથાકારી યથાકારી તથાવાદી. તસ્મા 'તથાગતો'તિ વુચ્ચતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૩). એવં તથાકારિતાય તથાગતો.

કથં **અભિભવનટ્ઠેન તથાગતો?** ઉપરિ ભવગ્ગં હેટ્ઠા અવીચિં પરિયન્તં કત્વા તિરિયં અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ સબ્બસત્તે અભિભવતિ સીલેનપિ સમાધિનાપિ પઞ્ઞાયપિ વિમુત્તિયાપિ, વિમુત્તિઞાણદસ્સનેનપિ ન તસ્સ તુલા વા પમાણં વા અત્થિ; અતુલો અપ્પમેય્યો અનુત્તરો રાજાતિરાજા દેવદેવો સક્કાનં અતિસક્કો બ્રહ્માનં અતિબ્રહ્મા. તેનાહ – ''સદેવકે, ભિક્ખવે, લોકે...પે॰... સદેવમનુસ્સાય પજાય તથાગતો અભિભૂ અનભિભૂતો અઞ્ઞદત્થુદસો વસવત્તી, તસ્મા 'તથાગતો'તિ વુચ્ચતી''તિ.

તત્રેવં પદસિદ્ધિ વેદિતબ્બા. અગદો વિય અગદો. કો પનેસ? દેસનાવિલાસમયો ચેવ પુઞ્ઞુસ્સયો ચ. તેન હેસ મહાનુભાવો ભિસક્કો દિબ્બાગદેન સપ્પે વિય સબ્બપરપ્પવાદિનો સદેવકઞ્ચ લોકં અભિભવતિ. ઇતિ સબ્બાલોકાભિભવને તથો અવિપરીતો દેસનાવિલાસમયો ચેવ પુઞ્ઞુસ્સયો ચ અગદો અસ્સાતિ. દ-કારસ્સ ત-કારં કત્વા તથાગતોતિ વેદિતબ્બો. એવં અભિભવનટ્ઠેન તથાગતો.

અપિ ચ તથાય ગતોતિપિ તથાગતો, તથં ગતોતિપિ તથાગતો. **ગતો**તિ અવગતો, અતીતો પત્તો પટિપન્નોતિ અત્થો.

તત્થ સકલલોકં તીરણપરિઞ્ઞાય તથાય ગતો અવગતોતિ તથાગતો. લોકસમુદયં પહાનપરિઞ્ઞાય તથાય ગતો અતીતોતિ તથાગતો. લોકનિરોધં સચ્છિકિરિયાય તથાય ગતો પત્તોતિ તથાગતો. લોકનિરોધગામિનિં પટિપદં તથં ગતો પટિપન્નોતિ તથાગતો. તેન વુત્તં ભગવતા –

> ''લોકો, ભિક્ખવે, તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધો, લોકસ્મા તથાગતો વિસંયુત્તો. લોકસમુદયો, ભિક્ખવે, તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધો, લોકસમુદયો તથાગતસ્સ પહીનો. લોકનિરોધો, ભિક્ખવે, તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધો, લોકનિરોધો તથાગતસ્સ સચ્છિકતો. લોકનિરોધગામિની પટિપદા, ભિક્ખવે, તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધા, લોકનિરોધગામિની પટિપદા તથાગતસ્સ ભાવિતા. યં ભિક્ખવે, સદેવકસ્સ લોકસ્સ...પે॰... સબ્બં તં તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધં. તસ્મા, તથાગતોતિ વુચ્ચતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૩).

તસ્સપિ એવં અત્થો વેદિતબ્બો. ઇદમ્પિ ચ તથાગતસ્સ તથાગતભાવદીપને મુખમત્તમેવ. સબ્બાકારેન પન તથાગતોવ તથાગતસ્સ તથાગતભાવં વણ્ણેય્ય.

કતમઞ્ચ તં ભિક્ખવેતિ યેન અપ્પમત્તકેન ઓરમત્તકેન સીલમત્તકેન પુથુજ્જનો તથાગતસ્સ વણ્ણં વદમાનો વદેય્ય, તં કતમન્તિ પુચ્છતિ? તત્થ પુચ્છા નામ અદિટ્ઠજોતના પુચ્છા, દિટ્ઠસંસન્દના પુચ્છા, વિમતિચ્છેદના

પુચ્છા, અનુમતિપુચ્છા, કથેતુકમ્યતા પુચ્છાતિ પઞ્ચવિધા હોતિ.

તત્થ કતમા **અદિટ્ઠજોતના પુચ્છા?** પકતિયા લક્ખણં અઞ્ઞાતં હોતિ, અદિટ્ઠં અતુલિતં અતીરિતં અવિભૂતં અવિભાવિતં, તસ્સ ઞાણાય દસ્સનાય તુલનાય તીરણાય વિભાવનાય પઞ્હં પુચ્છતિ, અયં અદિટ્ઠજોતના પુચ્છા.

કતમા **દિટ્ઠસંસન્દના પુચ્છા?** પકતિયા લક્ખણં ઞાતં હોતિ, દિટ્ઠં તુલિતં તીરિતં વિભૂતં વિભાવિતં, તસ્સ અઞ્ઞેહિ પણ્ડિતેહિ સદ્ધિં સંસન્દનત્થાય પઞ્હં પુચ્છતિ, અયં દિટ્ઠસંસન્દના પુચ્છા.

કતમા **વિમતિચ્છેદના પુચ્છા?** પકતિયા સંસયપક્ખન્દો હોતિ, વિમતિપક્ખન્દો, દ્વેળ્હકજાતો, ''એવં નુ ખો, ન નુ ખો, કિન્નુ ખો, કથં નુ ખો''તિ. સો વિમતિચ્છેદનત્થાય પઞ્હં પુચ્છતિ. અયં વિમતિચ્છેદના પુચ્છા.

કતમા **અનુમતિપુચ્છા?** ભગવા ભિક્ખૂનં અનુમતિયા પઞ્હં પુચ્છતિ – ''તં કિં મઞ્ઞથ, ભિક્ખવે, રૂપં નિચ્ચં વા અનિચ્ચં વા''તિ. અનિચ્ચં, ભન્તે. યં પનાનિચ્ચં , દુક્ખં વા તં સુખં વાતિ? દુક્ખં ભન્તેતિ (મહાવ॰ ૨૧) સબ્બં વત્તબ્બં, અયં અનુમતિપુચ્છા.

કતમા **કથેતુકમ્યતા પુચ્છા?** ભગવા ભિક્ખૂનં કથેતુકમ્યતાય પઞ્હં પુચ્છતિ. ચત્તારોમે, ભિક્ખવે, સતિપટ્ઠાના. કતમે ચત્તારો?...પે॰... અટ્ઠિમે ભિક્ખવે મગ્ગઙ્ગા. કતમે અટ્ઠાતિ, અયં કથેતુકમ્યતા પુચ્છા.

ઇતિ ઇમાસુ પઞ્ચસુ પુચ્છાસુ અદિટ્ઠસ્સ તાવ કસ્સચિ ધમ્મસ્સ અભાવતો તથાગતસ્સ અદિટ્ઠજોતના પુચ્છા નત્થિ. ''ઇદં નામ અઞ્ઞેહિ પણ્ડિતેહિ સમણબ્રાહ્મણેહિ સદ્ધિં સંસન્દિત્વા દેસેસ્સામી''તિ સમન્નાહારસ્સેવ અનુપ્પજ્જનતો દિટ્ઠસંસન્દના પુચ્છાપિ નત્થિ. યસ્મા પન બુદ્ધાનં એકધમ્મેપિ આસપ્પના પરિસપ્પના નત્થિ, બોધિમણ્ડેયેવ સબ્બા કઙ્ખા છિન્ના; તસ્મા વિમતિચ્છેદના પુચ્છાપિ નત્થિયેવ. અવસેસા પન દ્વે પુચ્છા બુદ્ધાનં અત્થિ, તાસુ અયં કથેતુકમ્યતા પુચ્છા નામ.

૮. ઇદાનિ તં કથેતુકમ્યતાય પુચ્છાય પુચ્છિતમત્થં કથેતું ''પાણાતિપાતં પહાયા''તિઆદિમાહ.

તત્થ પાણસ્સ અતિપાતો પાણાતિપાતો, પાણવધો, પાણઘાતોતિ વુત્તં હોતિ. **પાણો**તિ ચેત્થ વોહારતો સત્તો, પરમત્થતો જીવિતિન્દ્રિયં, તસ્મિં પન પાણે પાણસઞ્ઞિનો જીવિતિન્દ્રિયુપચ્છેદકઉપક્કમસમુટ્ઠાપિકા કાયવચીદ્વારાનં અઞ્ઞતરદ્વારપ્પવત્તા વધકચેતના પાણાતિપાતો. સો ગુણવિરહિતેસુ તિરચ્છાનગતાદીસુ પાણેસુ ખુદ્દકે પાણે અપ્પસાવજ્જો, મહાસરીરે મહાસાવજ્જો, કસ્મા? પયોગમહન્તતાય. પયોગસમત્તેપિ વત્થુમહન્તતાય. ગુણવન્તેસુ મનુસ્સાદીસુ અપ્પગુણે પાણે અપ્પસાવજ્જો, મહાગુણે મહાસાવજ્જો. સરીરગુણાનં પન સમભાવે સતિ કિલેસાનં ઉપક્કમાનઞ્ચ મુદુતાય અપ્પસાવજ્જો, તિબ્બતાય મહાસાવજ્જોતિ વેદિતબ્બો.

તસ્સ પઞ્ચ સમ્ભારા હોન્તિ – પાણો, પાણસઞ્ઞિતા, વધકચિત્તં, ઉપક્કમો, તેન મરણન્તિ . છ પયોગા – સાહત્થિકો, આણત્તિકો, નિસ્સગ્ગિયો, થાવરો, વિજ્જામયો, ઇદ્ધિમયોતિ. ઇમસ્મિં પનત્થે વિત્થારિયમાને અતિવિય પપઞ્ચો હોતિ, તસ્મા તં ન વિત્થારયામ, અઞ્ઞઞ્ચ એવરૂપં. અત્થિકેહિ પન સમન્તપાસાદિકં વિનયટ્ઠકથં ઓલોકેત્વા ગહેતબ્બં.

પહાયાતિ ઇમં પાણાતિપાતચેતનાસઙ્ખાતં દુસ્સીલ્યં પજહિત્વા. **પટિવિરતો**તિ પહીનકાલતો પટ્ઠાય તતો દુસ્સીલ્યતો ઓરતો વિરતોવ. નત્થિ તસ્સ વીતિક્કમિસ્સામીતિ ચક્ખુસોતવિઞ્ઞેય્યા ધમ્મા પગેવ કાયિકાતિ ઇમિનાવ નયેન અઞ્ઞેસુપિ એવરૂપેસુ પદેસુ અત્થો વેદિતબ્બો.

સમણોતિ ભગવા સમિતપાપતાય લદ્ધવોહારો. **ગોતમો**તિ ગોત્તવસેન. ન કેવલઞ્ચ ભગવાયેવ પાણાતિપાતા પટિવિરતો, ભિક્ખુસઙ્ઘોપિ પટિવિરતો, દેસના પન આદિતો પટ્ઠાય એવં આગતા, અત્થં પન દીપેન્તેન ભિક્ખુસઙ્ઘવસેનાપિ દીપેતું વટ્ટતિ.

નિહિતદણ્ડો નિહિતસત્થોતિ પરૂપઘાતત્થાય દણ્ડં વા સત્થં વા આદાય અવત્તનતો નિક્ખિત્તદણ્ડો ચેવ નિક્ખિત્તસત્થો ચાતિ અત્થો. એત્થ ચ ઠપેત્વા દણ્ડં સબ્બમ્પિ અવસેસં ઉપકરણં સત્તાનં વિહેઠનભાવતો સત્થન્તિ વેદિતબ્બં. યં પન ભિક્ખૂ કત્તરદણ્ડં વા દન્તકટ્ઠં વા વાસિં પિપ્ફલિકં વા ગહેત્વા વિચરન્તિ, ન તં પરૂપઘાતત્થાય. તસ્મા નિહિતદણ્ડો નિહિતસત્થો ત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ.

લજ્જીતિ પાપજિગુચ્છનલક્ખણાય લજ્જાય સમન્નાગતો. **દયાપન્નો**તિ દયં મેત્તચિત્તતં આપન્નો. **સબ્બપાણભૂતહિતાનુકમ્પી**તિ; સબ્બે પાણભૂતે હિતેન અનુકમ્પકો. તાય દયાપન્નતાય સબ્બેસં પાણભૂતાનં હિતચિત્તકોતિ અત્થો. **વિહરતી**તિ ઇરિયતિ યપેતિ યાપેતિ પાલેતિ . **ઇતિ વા હિ**, **ભિક્ખવે**તિ એવં વા ભિક્ખવે. વા સદ્દો ઉપરિ ''અદિન્નાદાનં પહાયા''તિઆદીનિ અપેક્ખિત્વા વિકપ્પત્થો વુત્તો, એવં સબ્બત્થ પુરિમં વા પચ્છિમં વા અપેક્ખિત્વા વિકપ્પભાવો વેદિતબ્બો.

અયં પનેત્થ સઙ્ખેપો – ભિક્ખવે, પુથુજ્જનો તથાગતસ્સ વણ્ણં વદમાનો એવં વદેય્ય – ''સમણો ગોતમો પાણં ન હનતિ, ન ઘાતેતિ, ન તત્થ સમનુઞ્ઞો હોતિ, વિરતો ઇમસ્મા દુસ્સીલ્યા; અહો, વત રે બુદ્ધગુણા મહન્તા''તિ, ઇતિ મહન્તં ઉસ્સાહં કત્વા વણ્ણં વત્તુકામોપિ અપ્પમત્તકં ઓરમત્તકં આચારસીલમત્તકમેવ વક્ખતિ. ઉપરિ અસાધારણભાવં નિસ્સાય વણ્ણં વત્તું ન સક્ખિસ્સતિ. ન કેવલઞ્ચ પુથુજ્જનોવ સોતાપન્નસકદાગામિઅનાગામિઅરહન્તોપિ પચ્ચેકબુદ્ધાપિ ન સક્કોન્તિયેવ; તથાગતોયેવ પન સક્કોતિ, તં વો ઉપરિ વક્ખામીતિ, અયમેત્થ સાધિપ્પાયા અત્થવણ્ણના. ઇતો પરં પન અપુબ્બપદમેવ વણ્ણયિસ્સામ.

અદિન્નાદાનં પહાયાતિ એત્થ અદિન્નસ્સ આદાનં અદિન્નાદાનં, પરસંહરણં, થેય્યં, ચોરિકાતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ **અદિન્ન**ન્તિ પરપરિગ્ગહિતં, યત્થ પરો યથાકામકારિતં આપજ્જન્તો અદણ્ડારહો અનુપવજ્જો ચ હોતિ. તસ્મિં પરપરિગ્ગહિતે પરપરિગ્ગહિતસઞ્ઞિનો, તદાદાયકઉપક્કમસમુટ્ઠાપિકા થેય્યચેતના અદિન્નાદાનં. તં હીને પરસન્તકે અપ્પસાવજ્જં, પણીતે મહાસાવજ્જં, કસ્મા? વત્થુપણીતતાય. વત્થુસમત્તે સતિ ગુણાધિકાનં સન્તકે વત્થુસ્મિં મહાસાવજ્જં . તં તં ગુણાધિકં ઉપાદાય તતો તતો હીનગુણસ્સ સન્તકે વત્થુસ્મિં અપ્પસાવજ્જં.

તસ્સ પઞ્ચ સમ્ભારા હોન્તિ – પરપરિગ્ગહિતં, પરપરિગ્ગહિતસઞ્ઞિતા, થેય્યચિત્તં, ઉપક્કમો, તેન હરણન્તિ. છ પયોગા – સાહત્થિકાદયોવ. તે ચ ખો યથાનુરૂપં થેય્યાવહારો, પસય્હાવહારો, પટિચ્છન્નાવહારો, પરિકપ્પાવહારો, કુસાવહારોતિ ઇમેસં અવહારાનં વસેન પવત્તા, અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારો પન સમન્તપાસાદિકાયં વુત્તો.

દિન્નમેવ આદિયતીતિ **દિન્નાદાયી**. ચિત્તેનપિ દિન્નમેવ પટિકઙ્ખતીતિ **દિન્નપાટિકઙ્ખી**. થેનેતીતિ થેનો. ન થેનેન **અથેનેન**. અથેનત્તાયેવ **સુચિભૂતેન**. **અત્તના**તિ અત્તભાવેન. અથેનં સુચિભૂતં અત્તાનં કત્વા વિહરતીતિ વુત્તં હોતિ. સેસં પઠમસિક્ખાપદે વુત્તનયેનેવ યોજેતબ્બં. યથા ચ ઇધ, એવં સબ્બત્થ.

અબ્રહ્મચરિયન્તિ અસેટ્ઠચરિયં. બ્રહ્મં સેટ્ઠં આચારં ચરતીતિ બ્રહ્મચારી. **આરાચારી**તિ અબ્રહ્મચરિયતો દૂરચારી. **મેથુના**તિ રાગપરિયુટ્ઠાનવસેન સદિસત્તા મેથુનકાતિ લદ્ધવોહારેહિ પટિસેવિતબ્બતો મેથુનાતિ સઙ્ખ્યં ગતા અસદ્ધમ્મા. **ગામધમ્મા**તિ ગામવાસીનં ધમ્મા.

૯. **મુસાવાદં પહાયા**તિ એત્થ **મુસા**તિ વિસંવાદનપુરેક્ખારસ્સ અત્થભઞ્જનકો વચીપયોગો કાયપયોગો, વા વિસંવાદનાધિપ્પાયેન પનસ્સ પરવિસંવાદકકાયવચીપયોગસમુટ્ઠાપિકા ચેતના મુસાવાદો.

અપરો નયો, ‘**મુસા**’તિ અભૂતં અતચ્છં વત્થુ. ‘**વાદો**’તિ તસ્સ ભૂતતો તચ્છતો વિઞ્ઞાપનં. લક્ખણતો પન અતથં વત્થું તથતો પરં વિઞ્ઞાપેતુકામસ્સ તથાવિઞ્ઞત્તિસમુટ્ઠાપિકા ચેતના મુસાવાદો. સો યમત્થં ભઞ્જતિ, તસ્સ અપ્પતાય અપ્પસાવજ્જો, મહન્તતાય મહાસાવજ્જો.

અપિ ચ ગહટ્ઠાનં અત્તનો સન્તકં અદાતુકામતાય નત્થીતિઆદિનયપ્પવત્તો અપ્પસાવજ્જો, સક્ખિના હુત્વા અત્થભઞ્જનત્થં વુત્તો મહાસાવજ્જો, પબ્બજિતાનં અપ્પકમ્પિ તેલં વા સપ્પિં વા લભિત્વા હસાધિપ્પાયેન – ‘‘અજ્જ ગામે તેલં નદી મઞ્ઞે સન્દતી’’તિ પૂરણકથાનયેન પવત્તો અપ્પસાવજ્જો, અદિટ્ઠંયેવ પન દિટ્ઠન્તિઆદિના નયેન વદન્તાનં મહાસાવજ્જો.

તસ્સ ચત્તારો સમ્ભારા હોન્તિ – અતથં વત્થુ, વિસંવાદનચિત્તં, તજ્જો વાયામો, પરસ્સ તદત્થવિજાનનન્તિ. એકો પયોગો સાહત્થિકોવ. સો કાયેન વા કાયપટિબદ્ધેન વા વાચાય વા પરવિસંવાદનકિરિયાકરણેન દટ્ઠબ્બો. તાય ચે કિરિયાય પરો તમત્થં જાનાતિ, અયં કિરિયસમુટ્ઠાપિકચેતનાક્ખણેયેવ મુસાવાદકમ્મુના બજ્ઝતિ.

યસ્મા પન યથા કાયકાયપટિબદ્ધવાચાહિ પરં વિસંવાદેતિ, તથા ‘‘ઇદમસ્સ ભણાહી’’તિ આણાપેન્તોપિ પણ્ણં લિખિત્વા પુરતો નિસ્સજ્જન્તોપિ, ‘‘અયમત્થો એવં દટ્ઠબ્બો’’તિ કુટ્ટાદીસુ લિખિત્વા ઠપેન્તોપિ. તસ્મા એત્થ આણત્તિકનિસ્સગ્ગિયથાવરાપિ પયોગા યુજ્જન્તિ, અટ્ઠકથાસુ પન અનાગતત્તા વીમંસિત્વા ગહેતબ્બા.

સચ્ચં વદતીતિ **સચ્ચવાદી**. સચ્ચેન સચ્ચં સન્દહતિ ઘટેતીતિ **સચ્ચસન્ધો**. ન અન્તરન્તરા મુસા વદતીતિ અત્થો. યો હિ પુરિસો કદાચિ મુસા વદતિ, કદાચિ સચ્ચં, તસ્સ મુસાવાદેન અન્તરિતત્તા સચ્ચં સચ્ચેન ન ઘટીયતિ; તસ્મા સો ન સચ્ચસન્ધો. અયં પન ન તાદિસો, જીવિતહેતુપિ મુસા અવત્વા સચ્ચેન સચ્ચં સન્દહતિ યેવાતિ સચ્ચસન્ધો.

થેતોતિ થિરો થિરકથોતિ અત્થો. એકો હિ પુગ્ગલો હલિદ્દિરાગો વિય, થુસરાસિમ્હિ નિખાતખાણુ વિય, અસ્સપિટ્ઠે ઠપિતકુમ્ભણ્ડમિવ ચ ન થિરકથો હોતિ, એકો પાસાણલેખા વિય, ઇન્દખીલો વિય ચ થિરકથો હોતિ, અસિના સીસં છિન્દન્તેપિ દ્વે કથા ન કથેતિ, અયં વુચ્ચતિ થેતો.

પચ્ચયિકોતિ પત્તિયાયિતબ્બકો, સદ્ધાયિતબ્બકોતિ અત્થો. એકચ્ચો હિ પુગ્ગલો ન પચ્ચયિકો હોતિ, ‘‘ઇદં કેન વુત્તં, અસુકેના’’તિ વુત્તે ‘‘મા તસ્સ વચનં સદ્દહથા’’તિ વત્તબ્બતં આપજ્જતિ. એકો પચ્ચયિકો હોતિ, ‘‘ઇદં કેન

વુત્તં, અસુકેના''તિ વુત્તે ''યદિ તેન વુત્તં, ઇદમેવ પમાણં, ઇદાનિ ઉપપરિક્ખિતબ્બં નત્થિ, એવમેવ ઇદ''ન્તિ વત્તબ્બતં આપજ્જતિ, અયં વુચ્ચતિ પચ્ચયિકો. **અવિસંવાદકો લોકસ્સા**તિ તાય સચ્ચવાદિતાય લોકં ન વિસંવાદેતીતિ અત્થો.

પિસુણં વાચં પહાયાતિઆદીસુ યાય વાચાય યસ્સ તં વાચં ભાસતિ, તસ્સ હદયે અત્તનો પિયભાવં, પરસ્સ ચ સુઞ્ઞભાવં કરોતિ, સા પિસુણા વાચા.

યાય પન અત્તાનમ્પિ પરમ્પિ ફરુસં કરોતિ, યા વાચા સયમ્પિ ફરુસા, નેવ કણ્ણસુખા ન હદયઙ્ગમા, અયં ફરુસા વાચા.

યેન સમ્ફં પલપતિ નિરત્થકં, સો સમ્ફપ્પલાપો.

તેસં મૂલભૂતા ચેતનાપિ પિસુણવાચાદિનામેવ લભતિ, સા એવ ચ ઇધાધિપ્પેતાતિ.

તત્થ સંકિલિટ્ઠચિત્તસ્સ પરેસં વા ભેદાય અત્તનો પિયકમ્યતાય વા કાયવચીપયોગસમુટ્ઠાપિકા ચેતના પિસુણવાચા. સા યસ્સ ભેદં કરોતિ, તસ્સ અપ્પગુણતાય અપ્પસાવજ્જા, મહાગુણતાય મહાસાવજ્જા.

તસ્સા ચત્તારો સમ્ભારા – ભિન્દિતબ્બો પરો, ''ઇતિ ઇમે નાના ભવિસ્સન્તિ, વિના ભવિસ્સન્તી''તિ ભેદપુરેક્ખારતા વા, ''ઇતિ અહં પિયો ભવિસ્સામિ વિસ્સાસિકો''તિ પિયકમ્યતા વા, તજ્જો વાયામો, તસ્સ તદત્થવિજાનનન્તિ. **ઇમેસં ભેદાયા**તિ, યેસં ઇતોતિ વુત્તાનં સન્તિકે સુતં તેસં ભેદાય.

ભિન્નાનં વા સન્ધાતાતિ દ્વિન્નં મિત્તાનં વા સમાનુપજ્ઝાયકાદીનં વા કેનચિદેવ કારણેન ભિન્નાનં એકમેકં ઉપસઙ્કમિત્વા ''તુમ્હાકં ઈદિસે કુલે જાતાનં એવં બહુસ્સુતાનં ઇદં ન યુત્ત''ન્તિઆદીનિ વત્વા સન્ધાનં કત્તા અનુકત્તા. **અનુપ્પદાતા**તિ સન્ધાનાનુપ્પદાતા. દ્વે જને સમગ્ગે દિસ્વા – ''તુમ્હાકં એવરૂપે કુલે જાતાનં એવરૂપેહિ ગુણેહિ સમન્નાગતાનં અનુચ્છવિકમેત''ન્તિઆદીનિ વત્વા દળ્હીકમ્મં કત્તાતિ અત્થો. સમગ્ગો આરામો અસ્સાતિ **સમગ્ગારામો**. યત્થ સમગ્ગા નત્થિ, તત્થ વસિતુમ્પિ ન ઇચ્છતીતિ અત્થો. સમગ્ગરામોતિપિ પાળિ, અયમેવેત્થ અત્થો. **સમગ્ગરતો**તિ સમગ્ગેસુ રતો, તે પહાય અઞ્ઞત્થ ગન્તુમ્પિ ન ઇચ્છતીતિ અત્થો. સમગ્ગે દિસ્વાપિ સુત્વાપિ નન્દતીતિ **સમગ્ગનન્દી**, **સમગ્ગકરણિં વાચં ભાસિતા**તિ યા વાચા સત્તે સમગ્ગેયેવ કરોતિ , તં સામગ્ગિગુણપરિદીપિકમેવ વાચં ભાસતિ, ન ઇતરન્તિ.

પરસ્સ મમ્મચ્છેદકકાયવચીપયોગસમુટ્ઠાપિકા એકન્તફરુસચેતના ફરુસાવાચા. તસ્સા આવિભાવત્થમિદં વત્થુ – એકો કિર દારકો માતુવચનં અનાદિયિત્વા અરઞ્ઞં ગચ્છતિ, તં માતા નિવત્તેતુમસક્કોન્તી – ''ચણ્ડા તં મહિંસી અનુબન્ધતૂ''તિ અક્કોસિ. અથસ્સ તથેવ અરઞ્ઞે મહિંસી ઉટ્ઠાસિ. દારકો ''યં મમ માતા મુખેન કથેસિ, તં મા હોતુ, યં ચિત્તેન ચિન્તેસિ તં હોતૂ''તિ, સચ્ચકિરિયમકાસિ. મહિંસી તત્થેવ બદ્ધા વિય અટ્ઠાસિ. એવં મમ્મચ્છેદકોપિ પયોગો ચિત્તસણ્હતાય ન ફરુસા વાચા હોતિ. માતાપિતરો હિ કદાચિ પુત્તકે એવં વદન્તિ – ''ચોરા વો ખણ્ડાખણ્ડં કરોન્તૂ''તિ, ઉપ્પલપત્તમ્પિ ચ નેસં ઉપરિ પતન્તં ન ઇચ્છન્તિ. આચરિયુપજ્ઝાયા ચ કદાચિ નિસ્સિતકે એવં વદન્તિ – ''કિં ઇમે અહિરીકા અનોત્તપ્પિનો ચરન્તિ, નિદ્ધમથ ને''તિ, અથ ચ નેસં આગમાધિગમસમ્પત્તિં ઇચ્છન્તિ. યથા ચ ચિત્તસણ્હતાય ફરુસા વાચા ન હોતિ, એવં વચનસણ્હતાય અફરુસા વાચા ન હોતિ. ન હિ

મારાપેતુકામસ્સ – ‘‘ઇમં સુખં સયાપેથા’’તિ વચનં અફરુસા વાચા હોતિ, ચિત્તફરુસતાય પનેસા ફરુસા વાચાવ. સા યં સન્ધાય પવત્તિતા, તસ્સ અપ્પગુણતાય અપ્પસાવજ્જા, મહાગુણતાય મહાસાવજ્જા. તસ્સા તયો સમ્ભારા – અક્કોસિતબ્બો પરો, કુપિતચિત્તં, અક્કોસનાતિ.

નેલાતિ એલં વુચ્ચતિ દોસો, નાસ્સા એલન્તિ નેલા, નિદ્દોસાતિ અત્થો. ‘‘નેલઙ્ગો સેતપચ્છાદો’’તિ, (ઉદા॰ ૬૫) એત્થ વુત્તનેલં વિય. **કણ્ણસુખા**તિ બ્યઞ્જનમધુરતાય કણ્ણાનં સુખા, સૂચિવિજ્ઝનં વિય કણ્ણસૂલં ન જનેતિ. અત્થમધુરતાય સકલસરીરે કોપં અજનેત્વા પેમં જનેતીતિ **પેમનીયા**. હદયં ગચ્છતિ, અપ્પટિહઞ્ઞમાના સુખેન ચિત્તં પવિસતીતિ **હદયઙ્ગમા**. ગુણપરિપુણ્ણતાય પુરે ભવાતિ **પોરી** પુરે સંવડ્ઢનારી વિય સુકુમારાતિપિ **પોરી**. પુરસ્સ એસાતિપિ **પોરી**. નગરવાસીનં કથાતિ અત્થો. નગરવાસિનો હિ યુત્તકથા હોન્તિ. પિતિમત્તં પિતાતિ વદન્તિ, ભાતિમત્તં ભાતાતિ વદન્તિ, માતિમત્તં માતાતિ વદન્તિ. એવરૂપી કથા બહુનો જનસ્સ કન્તા હોતીતિ **બહુજનકન્તા**. કન્તભાવેનેવ બહુનો જનસ્સ મનાપા ચિત્તવુડ્ઢિકરાતિ **બહુજનમનાપા**.

અનત્થવિઞ્ઞાપિકા કાયવચીપયોગસમુટ્ઠાપિકા અકુસલચેતના સમ્ફપ્પલાપો. સો આસેવનમન્દતાય અપ્પસાવજ્જો, આસેવનમહન્તતાય મહાસાવજ્જો, તસ્સ દ્વે સમ્ભારા – ભારતયુદ્ધસીતાહરણાદિનિરત્થકકથાપુરેક્ખારતા, તથારૂપી કથા કથનઞ્ચ.

કાલેન વદતીતિ **કાલવાદી** વત્તબ્બયુત્તકાલં સલ્લક્ખેત્વા વદતીતિ અત્થો. ભૂતં તથં તચ્છં સભાવમેવ વદતીતિ **ભૂતવાદી**. દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકત્થસન્નિસ્સિતમેવ કત્વા વદતીતિ **અત્થવાદી**. નવલોકુત્તરધમ્મસન્નિસ્સિતં કત્વા વદતીતિ **ધમ્મવાદી** સંવરવિનયપહાનવિનયસન્નિસ્સિતં કત્વા વદતીતિ **વિનયવાદી**.

નિધાનં વુચ્ચતિ ઠપનોકાસો, નિધાનમસ્સા અત્થીતિ **નિધાનવતી**. હદયે નિધાતબ્બયુત્તકં વાચં ભાસિતાતિ અત્થો. **કાલેના**તિ એવરૂપિં ભાસમાનોપિ ચ – ‘‘અહં નિધાનવતિં વાચં ભાસિસ્સામી’’તિ ન અકાલેન ભાસતિ, યુત્તકાલં પન અપેક્ખિત્વાવ ભાસતીતિ અત્થો. **સાપદેસ**ન્તિ સઉપમં, સકારણન્તિ અત્થો. **પરિયન્તવતિ**ન્તિ પરિચ્છેદં દસ્સેત્વા યથાસ્સા પરિચ્છેદો પઞ્ઞાયતિ, એવં ભાસતીતિ અત્થો. **અત્થસંહિત**ન્તિ અનેકેહિપિ નયેહિ વિભજન્તેન પરિયાદાતું અસક્કુણેય્યતાય અત્થસમ્પન્નં ભાસતિ. યં વા સો અત્થવાદી અત્થં વદતિ, તેન અત્થેન સહિતત્તા અત્થસંહિતં વાચં ભાસતિ, ન અઞ્ઞં નિક્ખિપિત્વા અઞ્ઞં ભાસતીતિ વુત્તં હોતિ.

૧૦. **બીજગામભૂતગામસમારમ્ભા**તિ મૂલબીજં ખન્ધબીજં ફળુબીજં અગ્ગબીજં બીજબીજન્તિ પઞ્ચવિધસ્સ બીજગામસ્સ ચેવ, યસ્સ કસ્સચિ નીલતિણરુક્ખાદિકસ્સ ભૂતગામસ્સ ચ સમારમ્ભા, છેદનભેદનપચનાદિભાવેન વિકોપના પટિવિરતોતિ અત્થો.

એકભત્તિકોતિ પાતરાસભત્તં સાયમાસભત્તન્તિ દ્વે ભત્તાનિ, તેસુ પાતરાસભત્તં અન્તોમજ્ઝન્હિકેન પરિચ્છિન્નં, ઇતરં મજ્ઝન્હિકતો ઉદ્ધં અન્તો અરુણેન. તસ્મા અન્તોમજ્ઝન્હિકે દસક્ખત્તું ભુઞ્જમાનોપિ એકભત્તિકોવ હોતિ. તં સન્ધાય વુત્તં ‘‘એકભત્તિકો’’તિ.

રત્તિયા ભોજનં રત્તિ, તતો ઉપરતોતિ **રત્તૂપરતો**. અતિક્કન્તે મજ્ઝન્હિકે યાવ સૂરિયત્થઙ્ગમના ભોજનં વિકાલભોજનં નામ. તતો વિરતત્તા **વિરતો વિકાલભોજના**. કદા વિરતો? અનોમાનદીતીરે પબ્બજિતદિવસતો

પટ્ઠાય.

સાસનસ્સ અનનુલોમત્તા વિસૂકં પટાણીભૂતં દસ્સનન્તિ વિસૂકદસ્સનં. અત્તના નચ્ચનનચ્ચાપનાદિવસેન નચ્ચા ચ ગીતા ચ વાદિતા ચ અન્તમસો મયૂરનચ્ચાદિવસેનપિ પવત્તાનં નચ્ચાદીનં વિસૂકભૂતા દસ્સના ચાતિ **નચ્ચગીતવાદિતવિસૂકદસ્સના**. નચ્ચાદીનિ હિ અત્તના પયોજેતું વા પરેહિ પયોજાપેતું વા પયુત્તાનિ પસ્સિતું વા નેવ ભિક્ખૂનં ન ભિક્ખુનીનઞ્ચ વટ્ટન્તિ.

માલાદીસુ **માલા**તિ યં કિઞ્ચિ પુપ્ફં. **ગન્ધ**ન્તિ યં કિઞ્ચિ ગન્ધજાતં. **વિલેપન**ન્તિ છવિરાગકરણં. તત્થ પિળન્ધન્તો ધારેતિ નામ, ઊનટ્ઠાનં પૂરેન્તો મણ્ડેતિ નામ, ગન્ધવસેન છવિરાગવસેન ચ સાદિયન્તો વિભૂસેતિ નામ. **ઠાનં** વુચ્ચતિ કારણં. તસ્મા યાય દુસ્સીલ્યચેતનાય તાનિ માલાધારણાદીનિ મહાજનો કરોતિ, તતો પટિવિરતોતિ અત્થો.

ઉચ્ચાસયનં વુચ્ચતિ પમાણાતિક્કન્તં. **મહાસયન**ન્તિ અકપ્પિયપચ્ચત્થરણં. તતો વિરતોતિ અત્થો.

જાતરૂપન્તિ સુવણ્ણં. **રજત**ન્તિ કહાપણો, લોહમાસકો, જતુમાસકો, દારુમાસકોતિ યે વોહારં ગચ્છન્તિ. તસ્સ ઉભયસ્સાપિ પટિગ્ગહણા પટિવિરતો, નેવ નં ઉગ્ગણ્હાતિ, ન ઉગ્ગણ્હાપેતિ, ન ઉપનિક્ખિત્તં સાદિયતીતિ અત્થો.

આમકધઞ્ઞપટિગ્ગહણાતિ, સાલિવીહિયવગોધૂમકઙ્ગુવરકકુદ્રૂસકસઙ્ખાતસ્સ સત્તવિધસ્સાપિ આમકધઞ્ઞસ્સ પટિગ્ગહણા. ન કેવલઞ્ચ એતેસં પટિગ્ગહણમેવ, આમસનમ્પિ ભિક્ખૂનં ન વટ્ટતિયેવ. **આમકમંસપટિગ્ગહણા**તિ એત્થ અઞ્ઞત્ર ઓદિસ્સ અનુઞ્ઞાતા આમકમંસમચ્છાનં પટિગ્ગહણમેવ ભિક્ખૂનં ન વટ્ટતિ, નો આમસનં.

ઇત્થિકુમારિકપટિગ્ગહણાતિ એત્થ **ઇત્થી**તિ પુરિસન્તરગતા, ઇતરા કુમારિકા નામ, તાસં પટિગ્ગહણમ્પિ આમસનમ્પિ અકપ્પિયમેવ.

દાસિદાસપટિગ્ગહણાતિ એત્થ દાસિદાસવસેનેવ તેસં પટિગ્ગહણં ન વટ્ટતિ. ''કપ્પિયકારકં દમ્મિ, આરામિકં દમ્મી''તિ એવં વુત્તે પન વટ્ટતિ.

અજેળકાદીસુ ખેત્તવત્થુપરિયોસાનેસુ કપ્પિયાકપ્પિયનયો વિનયવસેન ઉપપરિક્ખિતબ્બો. તત્થ **ખેત્તં** નામ યસ્મિં પુબ્બણ્ણં રુહતિ. **વત્થુ** નામ યસ્મિં અપરણ્ણં રુહતિ. યત્થ વા ઉભયમ્પિ રુહતિ, તં ખેત્તં. તદત્થાય અકતભૂમિભાગો **વત્થુ**. ખેત્તવત્થુસીસેન ચેત્થ વાપિતળાકાદીનિપિ સઙ્ગહિતાનેવ.

દૂતેય્યં વુચ્ચતિ દૂતકમ્મં, ગિહીનં પહિતં પણ્ણં વા સાસનં વા ગહેત્વા તત્થ તત્થ ગમનં. **પહિણગમનં** વુચ્ચતિ ઘરા ઘરં પેસિતસ્સ ખુદ્દકગમનં. અનુયોગો નામ તદુભયકરણં. તસ્મા દૂતેય્યપહિણગમનાનં અનુયોગાતિ. એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

કયવિક્કયાતિ કયા ચ વિક્કયા ચ. તુલાકૂટાદીસુ **કૂટ**ન્તિ વઞ્ચનં. તત્થ તુલાકૂટં નામ રૂપકૂટં અઙ્ગકૂટં, ગહણકૂટં, પટિચ્છન્નકૂટન્તિ ચતુબ્બિધં હોતિ. તત્થ **રૂપકૂટં** નામ દ્વે તુલા સમરૂપા કત્વા ગણ્હન્તો મહતિયા ગણ્હાતિ, દદન્તો ખુદ્દિકાય દેતિ. **અઙ્ગકૂટં** નામ ગણ્હન્તો પચ્છાભાગે હત્થેન તુલં અક્કમતિ, દદન્તો પુબ્બભાગે. **ગહણકૂટં**

નામ ગણ્હન્તો મૂલે રજ્જું ગણ્હાતિ, દદન્તો અગ્ગે. **પટિચ્છન્નકૂટં** નામ તુલં સુસિરં કત્વા અન્તો અયચુણ્ણં પક્ખિપિત્વા ગણ્હન્તો તં પચ્છાભાગે કરોતિ, દદન્તો અગ્ગભાગે.

કંસો વુચ્ચતિ સુવણ્ણપાતિ, તાય વઞ્ચનં **કંસકૂટં**. કથં? એકં સુવણ્ણપાતિં કત્વા અઞ્ઞા દ્વે તિસ્સો લોહપાતિયો સુવણ્ણવણ્ણે કરોતિ, તતો જનપદં ગન્ત્વા કિઞ્ચિદેવ અડ્ઢં કુલં પવિસિત્વા – ''સુવણ્ણભાજનાનિ કિણથા''તિ વત્વા અગ્ઘે પુચ્છિતે સમગ્ઘતરં દાતુકામા હોન્તિ. તતો તેહિ – ''કથં ઇમેસં સુવણ્ણભાવો જાનિતબ્બો''તિ વુત્તે, ''વીમંસિત્વા ગણ્હથા''તિ સુવણ્ણપાતિં પાસાણે ઘંસિત્વા સબ્બા પાતિયો દત્વા ગચ્છતિ.

માનકૂટં નામ હદયભેદસિખાભેદરજ્જુભેદવસેન તિવિધં હોતિ. તત્થ **હદયભેદો** સપ્પિતેલાદિમિનનકાલે લબ્ભતિ. તાનિ હિ ગણ્હન્તો હેટ્ઠાછિદ્દેન માનેન – ''સણિકં આસિઞ્ચા''તિ વત્વા અન્તોભાજને બહું પગ્ઘરાપેત્વા ગણ્હાતિ, દદન્તો છિદ્દં પિધાય સીઘં પૂરેત્વા દેતિ.

સિખાભેદો તિલતણ્ડુલાદિમિનનકાલે લબ્ભતિ. તાનિ હિ ગણ્હન્તો સણિકં સિખં ઉસ્સાપેત્વા ગણ્હાતિ, દદન્તો વેગેન પૂરેત્વા સિખં છિન્દન્તો દેતિ.

રજ્જુભેદો ખેત્તવત્થુમિનનકાલે લબ્ભતિ. લઞ્જં અલભન્તા હિ ખેત્તં અમહન્તમ્પિ મહન્તં કત્વા મિનન્તિ.

ઉક્કોટનાદીસુ **ઉક્કોટન**ન્તિ અસ્સામિકે સામિકે કાતું લઞ્જગ્ગહણં. **વઞ્ચન**ન્તિ તેહિ તેહિ ઉપાયેહિ પરેસં વઞ્ચનં. તત્રિદમેકં વત્થુ – એકો કિર લુદ્દકો મિગઞ્ચ મિગપોતકઞ્ચ ગહેત્વા આગચ્છતિ , તમેકો ધુત્તો – ''કિં ભો, મિગો અગ્ઘતિ, કિં મિગપોતકો''તિ આહ. ''મિગો દ્વે કહાપણે, મિગપોતકો એક''ન્તિ ચ વુત્તે એકં કહાપણં દત્વા મિગપોતકં ગહેત્વા થોકં ગન્ત્વા નિવત્તો – ''ન મે ભો, મિગપોતકેન અત્થો, મિગં મે દેહી''તિ આહ. તેન હિ – દ્વે કહાપણે દેહીતિ. સો આહ – ''નનુ તે ભો, મયા પઠમં એકો કહાપણો દિન્નો''તિ? ''આમ, દિન્નો''તિ. ''ઇદં મિગપોતકં ગણ્હ, એવં સો ચ કહાપણો, અયઞ્ચ કહાપણગ્ઘનકો મિગપોતકોતિ દ્વે કહાપણા ભવિસ્સન્તી''તિ. સો ''કારણં વદતી''તિ સલ્લક્ખેત્વા મિગપોતકં ગહેત્વા મિગં અદાસીતિ. **નિકતી**તિ યોગવસેન વા માયાવસેન વા અપામઙ્ગં પામઙ્ગન્તિ, અમણિં મણિન્તિ, અસુવણ્ણં સુવણ્ણન્તિ કત્વા પતિરૂપકેન વઞ્ચનં. **સાચિયોગો**તિ કુટિલયોગો, એતેસંયેવ ઉક્કોટનાદીનમેતં નામં. તસ્મા – ઉક્કોટનસાચિયોગો, વઞ્ચનસાચિયોગો, નિકતિસાચિયોગોતિ, એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. કેચિ અઞ્ઞં દસ્સેત્વા અઞ્ઞસ્સ પરિવત્તનં સાચિયોગોતિ વદન્તિ. તં પન વઞ્ચનેનેવ સઙ્ગહિતં.

છેદનાદીસુ **છેદન**ન્તિ હત્થચ્છેદનાદિ. **વધો**તિ મારણં. **બન્ધો**તિ રજ્જુબન્ધનાદીહિ બન્ધનં. **વિપરામોસો**તિ હિમવિપરામોસો, ગુમ્બવિપરામોસોતિ દુવિધો. યં હિમપાતસમયે હિમેન પટિચ્છન્ના હુત્વા મગ્ગપ્પટિપન્નં જનં મુસન્તિ, અયં હિમવિપરામોસો. યં ગુમ્બાદીહિ પટિચ્છન્ના મુસન્તિ, અયં ગુમ્બવિપરામોસો. **આલોપો** વુચ્ચતિ ગામનિગમાદીનં વિલોપકરણં. **સહસાકારો**તિ સાહસિકકિરિયા. ગેહં પવિસિત્વા મનુસ્સાનં ઉરે સત્થં ઠપેત્વા ઇચ્છિતભણ્ડાનં ગહણં. એવમેતસ્મા છેદન...પે॰... સહસાકારા પટિવિરતો સમણો ગોતમોતિ. ઇતિ વા હિ, ભિક્ખવે, પુથુજ્જનો તથાગતસ્સ વણ્ણં વદમાનો વદેય્યાતિ.

એત્તાવતા ચૂળસીલં નિટ્ઠિતં હોતિ.

મજ્ઝિમસીલવણ્ણના

૧૧. ઇદાનિ મજ્ઝિમસીલં વિત્થારેન્તો ''યથા વા પનેકે ભોન્તો''તિઆદિમાહ. તત્રાયં અનુત્તાનપદવણ્ણના. **સદ્ધાદેય્યાની**તિ કમ્મઞ્ચ ફલઞ્ચ ઇધલોકઞ્ચ પરલોકઞ્ચ સદ્દહિત્વા દિન્નાનિ. 'અયં મે ઞાતી'તિ વા, 'મિત્તો'તિ વા, ઇદં પટિકરિસ્સતિ, ઇદં વા તેન કતપુબ્બન્તિ વા, એવં ન દિન્નાનીતિ અત્થો. એવં દિન્નાનિ હિ ન સદ્ધાદેય્યાનિ નામ હોન્તિ . **ભોજનાની**તિ દેસનાસીસમત્તમેતં, અત્થતો પન સદ્ધાદેય્યાનિ ભોજનાનિ ભુઞ્જિત્વા ચીવરાનિ પારુપિત્વા સેનાસનાનિ સેવમાના ગિલાનભેસજ્જં પરિભુઞ્જમાનાતિ સબ્બમેતં વુત્તમેવ હોતિ.

સેય્યથિદન્તિ નિપાતો. તસ્સત્થો કતમો સો બીજગામભૂતગામો, યસ્સ સમારમ્ભં અનુયુત્તા વિહરન્તીતિ. તતો તં દસ્સેન્તો **મૂલબીજ**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **મૂલબીજં** નામ હલિદ્દિ, સિઙ્ગિવેરં, વચા, વચત્તં, અતિવિસા, કટુકરોહિણી, ઉસીરં, ભદ્દમુત્તકન્તિ એવમાદિ. **ખન્ધબીજં** નામ અસ્સત્થો, નિગ્રોધો, પિલક્ખો, ઉદુમ્બરો, કચ્છકો, કપિત્થનોતિ એવમાદિ. **ફળુબીજં** નામ ઉચ્છુ, નળો, વેળૂતિ એવમાદિ. **અગ્ગબીજં** નામ અજ્જકં, ફણિજ્જકં, હિરિવેરન્તિ એવમાદિ. **બીજબીજં** નામ પુબ્બણ્ણં અપરણ્ણન્તિ એવમાદિ. સબ્બઞ્હેતં રુક્ખતો વિયોજિતં વિરુહનસમત્થમેવ ''બીજગામો''તિ વુચ્ચતિ. રુક્ખતો પન અવિયોજિતં અસુક્ખં ''ભૂતગામો''તિ વુચ્ચતિ. તત્થ ભૂતગામસમારમ્ભો પાચિત્તિયવત્થુ, બીજગામસમારમ્ભો દુક્કટવત્થૂતિ વેદિતબ્બો.

૧૨. **સન્નિધિકારપરિભોગ**ન્તિ સન્નિધિકતસ્સ પરિભોગં. તત્થ દુવિધા કથા, વિનયવસેન ચ સલ્લેખવસેન ચ. વિનયવસેન તાવ યં કિઞ્ચિ અન્નં અજ્જ પટિગ્ગહિતં અપરજ્જુ સન્નિધિકારકં હોતિ, તસ્સ પરિભોગે પાચિત્તિયં . અત્તના લદ્ધં પન સામણેરાનં દત્વા, તેહિ લદ્ધં ઠપાપેત્વા દુતિયદિવસે ભુઞ્જિતું વટ્ટતિ, સલ્લેખો પન ન હોતિ.

પાનસન્નિધિમ્હિપિ એસેવ નયો. તત્થ પાનં નામ અમ્બપાનાદીનિ અટ્ઠ પાનાનિ, યાનિ ચ તેસં અનુલોમાનિ. તેસં વિનિચ્છયો સમન્તપાસાદિકાયં વુત્તો.

વત્થસન્નિધિમ્હિ અનધિટ્ઠિતં અવિકપ્પિતં સન્નિધિ ચ હોતિ, સલ્લેખઞ્ચ કોપેતિ, અયં પરિયાયકથા. નિપ્પરિયાયતો પન તિચીવરસન્તુટ્ઠેન ભવિતબ્બં, ચતુત્થં લભિત્વા અઞ્ઞસ્સ દાતબ્બં. સચે યસ્સ કસ્સચિ દાતું ન સક્કોતિ, યસ્સ પન દાતુકામો હોતિ, સો ઉદ્દેસત્થાય વા પરિપુચ્છત્થાય વા ગતો, આગતમત્તે દાતબ્બં, અદાતું ન વટ્ટતિ. ચીવરે પન અપ્પહોન્તે સતિયા પચ્ચાસાય અનુઞ્ઞાતકાલં ઠપેતું વટ્ટતિ. સૂચિસુત્તચીવરકારકાનં અલાભેન તતો પરમ્પિ વિનયકમ્મં કત્વા ઠપેતું વટ્ટતિ. ''ઇમસ્મિં જિણ્ણે પુન ઈદિસં કુતો લભિસ્સામી''તિ પન ઠપેતું ન વટ્ટતિ, સન્નિધિ ચ હોતિ, સલ્લેખઞ્ચ કોપેતિ.

યાનસન્નિધિમ્હિ યાનં નામ વય્હં, રથો, સકટં, સન્દમાનિકા, સિવિકા, પાટઙ્કીતિ; નેતં પબ્બજિતસ્સ યાનં. ઉપાહના પન પબ્બજિતસ્સ યાનંયેવ. એકભિક્ખુસ્સ હિ એકો અરઞ્ઞત્થાય, એકો ધોતપાદકત્થાયાતિ, ઉક્કંસતો દ્વે ઉપાહનસઙ્ઘાટા વટ્ટન્તિ. તતિયં લભિત્વા અઞ્ઞસ્સ દાતબ્બો. ''ઇમસ્મિં જિણ્ણે અઞ્ઞં કુતો લભિસ્સામી''તિ હિ ઠપેતું ન વટ્ટતિ, સન્નિધિ ચ હોતિ, સલ્લેખઞ્ચ કોપેતિ.

સયનસન્નિધિમ્હિ સયનન્તિ મઞ્ચો. એકસ્સ ભિક્ખુનો એકો ગબ્ભે, એકો દિવાઠાનેતિ ઉક્કંસતો દ્વે મઞ્ચા વટ્ટન્તિ. તતો ઉત્તરિ લભિત્વા અઞ્ઞસ્સ ભિક્ખુનો વા ગણસ્સ વા દાતબ્બો; અદાતું ન વટ્ટતિ. સન્નિધિ ચ હોતિ, સલ્લેખઞ્ચ કોપેતિ.

ગન્ધસન્નિધિમ્હિ ભિક્ખુનો કણ્ડુકચ્છુછવિદોસાદિઆબાધે સતિ ગન્ધા વટ્ટન્તિ. તે ગન્ધે આહરાપેત્વા તસ્મિં રોગે વૂપસન્તે અઞ્ઞેસં વા આબાધિકાનં દાતબ્બા, દ્વારે પઞ્ચઙ્ગુલિઘરધૂપનાદીસુ વા ઉપનેતબ્બા. ''પુન રોગે સતિ ભવિસ્સન્તી''તિ પન ઠપેતું ન વટ્ટતિ, સન્નિધિ ચ હોતિ, સલ્લેખઞ્ચ કોપેતિ.

આમિસન્તિ વુત્તાવસેસં દટ્ઠબ્બં. સેય્યથિદં, ઇધેકચ્ચો ભિક્ખુ – ''તથારૂપે કાલે ઉપકારાય ભવિસ્સતી''તિ તિલતણ્ડુલમુગ્ગમાસનાળિકેરલોણમચ્છમંસવલ્લૂરસપ્પિતેલગુળભાજનાદીનિ આહરાપેત્વા ઠપેતિ. સો વસ્સકાલે કાલસ્સેવ સામણેરેહિ યાગું પચાપેત્વા પરિભુઞ્જિત્વા ''સામણેર, ઉદકકદ્દમે દુક્ખં ગામં પવિસિતું, ગચ્છ અસુકં કુલં ગન્ત્વા મય્હં વિહારે નિસિન્નભાવં આરોચેહિ; અસુકકુલતો દધિઆદીનિ આહરા''તિ પેસેતિ. ભિક્ખૂહિ – ''કિં, ભન્તે, ગામં પવિસિસ્સથા''તિ વુત્તેપિ, ''દુપ્પવેસો, આવુસો, ઇદાનિ ગામો''તિ વદતિ. તે – ''હોતુ, ભન્તે, અચ્છથ તુમ્હે, મયં ભિક્ખં પરિયેસિત્વા આહરિસ્સામા''તિ ગચ્છન્તિ. અથ સામણેરોપિ દધિઆદીનિ આહરિત્વા ભત્તઞ્ચ બ્યઞ્જનઞ્ચ સમ્પાદેત્વા ઉપનેતિ, તં ભુઞ્જન્તસ્સેવ ઉપટ્ઠાકા ભત્તં પહિણન્તિ, તતોપિ મનાપં મનાપં ભુઞ્જતિ. અથ ભિક્ખૂ પિણ્ડપાતં ગહેત્વા આગચ્છન્તિ, તતોપિ મનાપં મનાપં ગીવાયામકં ભુઞ્જતિયેવ. એવં ચતુમાસમ્પિ વીતિનામેતિ. અયં વુચ્ચતિ – ''ભિક્ખુ મુણ્ડકુટુમ્બિકજીવિકં જીવતિ, ન સમણજીવિક''ન્તિ. એવરૂપો આમિસસન્નિધિ નામ હોતિ.

ભિક્ખુનો પન વસનટ્ઠાને એકા તણ્ડુલનાળિ, એકો ગુળપિણ્ડો, ચતુભાગમત્તં સપ્પીતિ એત્તકં નિધેતું વટ્ટતિ, અકાલે સમ્પત્તચોરાનં અત્થાય. તે હિ એત્તકમ્પિ આમિસપટિસન્થારં અલભન્તા જીવિતાપિ વોરોપેય્યું, તસ્મા સચે એત્તકં નત્થિ, આહરાપેત્વાપિ ઠપેતું વટ્ટતિ. અફાસુકકાલે ચ યદેત્થ કપ્પિયં, તં અત્તનાપિ પરિભુઞ્જિતું વટ્ટતિ. કપ્પિયકુટિયં પન બહું ઠપેન્તસ્સાપિ સન્નિધિ નામ નત્થિ. તથાગતસ્સ પન તણ્ડુલનાળિઆદીસુ વા યં કિઞ્ચિ ચતુરતનમત્તં વા પિલોતિકખણ્ડં ''ઇદં મે અજ્જ વા સ્વે વા ભવિસ્સતી''તિ ઠપિતં નામ નત્થિ.

૧૩. વિસૂકદસ્સનેસુ **નચ્ચં** નામ યં કિઞ્ચિ નચ્ચં, તં મગ્ગં ગચ્છન્તેનાપિ ગીવં પસારેત્વા દટ્ઠું ન વટ્ટતિ. વિત્થારવિનિચ્છયો પનેત્થ સમન્તપાસાદિકાયં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. યથા ચેત્થ, એવં સબ્બેસુ સિક્ખાપદપટિસંયુત્તેસુ સુત્તપદેસુ. ઇતો પરઞ્હિ એત્તકમ્પિ અવત્વા તત્થ તત્થ પયોજનમત્તમેવ વણ્ણયિસ્સામાતિ.

પેક્ખન્તિ નટસમજ્જં. **અક્ખાન**ન્તિ ભારતયુજ્ઝનાદિકં. યસ્મિં ઠાને કથીયતિ, તત્થ ગન્તુમ્પિ ન વટ્ટતિ. **પાણિસ્સર**ન્તિ કંસતાળં, પાણિતાળન્તિપિ વદન્તિ. **વેતાળ**ન્તિ ઘનતાળં, મન્તેન મતસરીરુટ્ઠાપનન્તિપિ એકે. **કુમ્ભથૂણ**ન્તિ ચતુરસ્સઅમ્બણકતાળં, કુમ્ભસદ્દન્તિપિ એકે. **સોભનક**ન્તિ નટાનં અબ્ભોક્કિરણં, સોભનકરં વા, પટિભાનચિત્તન્તિ વુત્તં હોતિ. **ચણ્ડાલ**ન્તિ અયોગુળકીળા, ચણ્ડાલાનં સાણધોવનકીળાતિપિ વદન્તિ. **વંસ**ન્તિ વેળું ઉસ્સાપેત્વા કીળનં.

ધોવનન્તિ અટ્ઠિધોવનં, એકચ્ચેસુ કિર જનપદેસુ કાલઙ્કતે ઞાતકે ન ઝાપેન્તિ, નિખણિત્વા ઠપેન્તિ. અથ નેસં પૂતિભૂતં કાયં ઞત્વા નીહરિત્વા અટ્ઠીનિ ધોવિત્વા ગન્ધેહિ મક્ખેત્વા ઠપેન્તિ. તે નક્ખત્તકાલે એકસ્મિં ઠાને અટ્ઠીનિ ઠપેત્વા એકસ્મિં ઠાને સુરાદીનિ ઠપેત્વા રોદન્તા પરિદેવન્તા સુરં પિવન્તિ. વુત્તમ્પિ ચેતં – ''અત્થિ, ભિક્ખવે , દક્ખિણેસુ જનપદેસુ અટ્ઠિધોવનં નામ, તત્થ હોતિ અન્નમ્પિ પાનમ્પિ ખજ્જમ્પિ ભોજ્જમ્પિ લેય્યમ્પિ પેય્યમ્પિ નચ્ચમ્પિ ગીતમ્પિ વાદિતમ્પિ. અત્થેતં, ભિક્ખવે, ધોવનં, નેતં નત્થીતિ વદામી''તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૧૦૭). એકચ્ચે પન ઇન્દજાલેન અટ્ઠિધોવનં ધોવનન્તિપિ વદન્તિ.

હત્થિયુદ્ધાદીસુ ભિક્ખુનો નેવ હત્થિઆદીહિ સદ્ધિં યુજ્ઝિતું, ન તે યુજ્ઝાપેતું, ન યુજ્ઝન્તે દટ્ઠું વટ્ટતિ. **નિબ્બુદ્ધ**ન્તિ મલ્લયુદ્ધં. **ઉય્યોધિક**ન્તિ યત્થ સમ્પહારો દિસ્સતિ. **બલગ્ગ**ન્તિ બલગણનટ્ઠાનં. **સેનાબ્યૂહ**ન્તિ સેનાનિવેસો, સકટબ્યૂહાદિવસેન સેનાય નિવેસનં. **અનીકદસ્સન**ન્તિ – ''તયો હત્થી પચ્છિમં હત્થાનીક''ન્તિઆદિના (પાચિ॰ ૩૨૪) નયેન વુત્તસ્સ અનીકસ્સ દસ્સનં.

૧૪. પમાદો એત્થ તિટ્ઠતીતિ પમાદટ્ઠાનં. જૂતઞ્ચ તં પમાદટ્ઠાનઞ્ચાતિ **જૂતપ્પમાદટ્ઠાનં**. એકેકાય પન્તિયા અટ્ઠ અટ્ઠ પદાનિ અસ્સાતિ **અટ્ઠપદં** દસપદેપિ એસેવ નયો. **આકાસ**ન્તિ અટ્ઠપદદસપદેસુ વિય આકાસેયેવ કીળનં. **પરિહારપથ**ન્તિ ભૂમિયં નાનાપથમણ્ડલં કત્વા તત્થ તત્થ પરિહરિતબ્બં, પથં પરિહરન્તાનં કીળનં. **સન્તિક**ન્તિ સન્તિકકીળનં. એકજ્ઝં ઠપિતા સારિયો વા સક્ખરાયો વા અચાલેન્તા નખેનેવ અપનેન્તિ ચ ઉપનેન્તિ ચ, સચે તત્થ કાચિ ચલતિ, પરાજયો હોતિ, એવરૂપાય કીળાયેતં અધિવચનં. **ખલિક**ન્તિ જૂતફલકે પાસકકીળનં. **ઘટિકા** વુચ્ચતિ દીઘદણ્ડકેન રસ્સદણ્ડકં પહરણકીળનં. **સલાકહત્થ**ન્તિ લાખાય વા મઞ્જિટ્ઠિકાય વા પિટ્ઠોદકેન વા સલાકહત્થં તેમેત્વા – ''કિં હોતૂ''તિ ભૂમિયં વા ભિત્તિયં વા તં પહરિત્વા હત્થિઅસ્સાદિરૂપદસ્સનકીળનં. **અક્ખ**ન્તિ ગુળકીળા. **પઙ્ગચીરં** વુચ્ચતિ પણ્ણનાળિકં, તં ધમન્તા કીળન્તિ. **વઙ્કક**ન્તિ ગામદારકાનં કીળનકં ખુદ્દકનઙ્ગલં. **મોક્ખચિકા** વુચ્ચતિ સમ્પરિવત્તનકીળા, આકાસે વા દણ્ડકં ગહેત્વા ભૂમિયં વા સીસં ઠપેત્વા હેટ્ઠુપરિયભાવેન પરિવત્તનકીળાતિ વુત્તં હોતિ. **ચિઙ્ગુલિકં** વુચ્ચતિ તાલપણ્ણાદીહિ કતં વાતપ્પહારેન પરિબ્ભમનચક્કં. **પત્તાળ્હકં** વુચ્ચતિ પણ્ણનાળિકા. તાય વાલુકાદીનિ મિનન્તા કીળન્તિ. **રથક**ન્તિ ખુદ્દકરથં. **ધનુક**ન્તિ ખુદ્દકધનુમેવ. **અક્ખરિકા** વુચ્ચતિ આકાસે વા પિટ્ઠિયં વા અક્ખરજાનનકીળા. **મનેસિકા** નામ મનસા ચિન્તિતજાનનકીળા. **યથાવજ્જં** નામ કાણકુણિખુજ્જાદીનં યં યં વજ્જં, તં તં પયોજેત્વા દસ્સનકીળા.

૧૫. આસન્દિન્તિ પમાણાતિક્કન્તાસનં. અનુયુત્તા વિહરન્તીતિ ઇદં અપેક્ખિત્વા પન સબ્બપદેસુ ઉપયોગવચનં કતં. **પલ્લઙ્કો**તિ પાદેસુ વાળરૂપાનિ ઠપેત્વા કતો. **ગોનકો**તિ દીઘલોમકો મહાકોજવો, ચતુરઙ્ગુલાધિકાનિ કિર તસ્સ લોમાનિ. **ચિત્તક**ન્તિ વાનવિચિત્તં ઉણ્ણામયત્થરણં. **પટિકા**તિ ઉણ્ણામયો સેતત્થરણો. **પટલિકા**તિ ઘનપુપ્ફકો ઉણ્ણામયત્થરણો. યો આમલકપત્તોતિપિ વુચ્ચતિ. **તૂલિકા**તિ તિણ્ણં તૂલાનં અઞ્ઞતરપુણ્ણા તૂલિકા. **વિકતિકા**તિ સીહબ્યગ્ઘાદિરૂપવિચિત્રો ઉણ્ણામયત્થરણો. **ઉદ્દલોમી**તિ ઉભયતોદસં ઉણ્ણામયત્થરણં, કેચિ ''એકતોઉગ્ગતપુપ્ફ''ન્તિ વદન્તિ. **એકન્તલોમી**તિ એકતોદસં ઉણ્ણામયત્થરણં. કેચિ ''ઉભતોઉગ્ગતપુપ્ફ''ન્તિ વદન્તિ. **કટ્ટિસ્સ**ન્તિ રતનપરિસિબ્બિતં કોસેય્યકટ્ટિસ્સમયપચ્ચત્થરણં. **કોસેય્ય**ન્તિ રતનપરિસિબ્બિતમેવ કોસિયસુત્તમયપચ્ચત્થરણં. સુદ્ધકોસેય્યં પન વટ્ટતીતિ વિનયે વુત્તં. દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં પન ''ઠપેત્વા તૂલિકં સબ્બાનેવ ગોનકાદીનિ રતનપરિસિબ્બિતાનિ ન વટ્ટન્તી''તિ વુત્તં.

કુત્તકન્તિ સોળસન્નં નાટકિત્થીનં ઠત્વા નચ્ચનયોગ્ગં ઉણ્ણામયત્થરણં. **હત્થત્થરં અસ્સત્થર**ન્તિ હત્થિઅસ્સપિટ્ઠીસુ અત્થરણઅત્થરકાયેવ. રથત્થરેપિ એસેવ નયો. **અજિનપ્પવેણી**તિ અજિનચમ્મેહિ મઞ્ચપ્પમાણેન સિબ્બિત્વા કતા પવેણી. **કદલીમિગપવરપચ્ચત્થરણ**ન્તિ કદલીમિગચમ્મં નામ અત્થિ, તેન કતં પવરપચ્ચત્થરણં; ઉત્તમપચ્ચત્થરણન્તિ અત્થો. તં કિર સેતવત્થસ્સ ઉપરિ કદલીમિગચમ્મં પત્થરિત્વા સિબ્બેત્વા કરોન્તિ. **સઉત્તરચ્છદ**ન્તિ સહ ઉત્તરચ્છદેન, ઉપરિબદ્ધેન રત્તવિતાનેન સદ્ધિન્તિ અત્થો. સેતવિતાનમ્પિ હેટ્ઠા અકપ્પિયપચ્ચત્થરણે સતિ ન વટ્ટતિ, અસતિ પન વટ્ટતિ. **ઉભતોલોહિતકૂપધાન**ન્તિ સીસૂપધાનઞ્ચ પાદૂપધાનઞ્ચાતિ મઞ્ચસ્સ ઉભતોલોહિતકં ઉપધાનં, એતં ન કપ્પતિ. યં પન એકમેવ ઉપધાનં ઉભોસુ પસ્સેસુ રત્તં વા હોતિ પદુમવણ્ણં વા વિચિત્રં વા, સચે પમાણયુત્તં, વટ્ટતિ. મહાઉપધાનં પન પટિક્ખિત્તં. અલોહિતકાનિ દ્વેપિ

વટ્ટન્તિયેવ. તતો ઉત્તરિ લભિત્વા અઞ્ઞેસં દાતબ્બાનિ. દાતું અસક્કોન્તો મઞ્ચે તિરિયં અત્થરિત્વા ઉપરિ પચ્ચત્થરણં દત્વા નિપજ્જિતુમ્પિ લભતિ. આસન્દીઆદીસુ પન વુત્તનયેનેવ પટિપજ્જિતબ્બં. વુત્તઞ્હેતં – ''અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, આસન્દિયા પાદે છિન્દિત્વા પરિભુઞ્જિતું, પલ્લઙ્કસ્સ વાળે ભિન્દિત્વા પરિભુઞ્જિતું, તૂલિકં વિજટેત્વા બિમ્બોહનં કાતું, અવસેસં ભુમ્મત્થરણં કાતુ''ન્તિ (ચૂળવ॰ ૨૯૭).

૧૬. ઉચ્છાદનાદીસુ માતુકુચ્છિતો નિક્ખન્તદારકાનં સરીરગન્ધો દ્વાદસવસ્સપત્તકાલે નસ્સતિ, તેસં સરીરદુગ્ગન્ધહરણત્થાય ગન્ધચુણ્ણાદીહિ ઉચ્છાદેન્તિ, એવરૂપં ઉચ્છાદનં ન વટ્ટતિ. પુઞ્ઞવન્તે પન દારકે ઊરૂસુ નિપજ્જાપેત્વા તેલેન મક્ખેત્વા હત્થપાદઊરુનાભિઆદીનં સણ્ઠાનસમ્પાદનત્થં પરિમદ્દન્તિ, એવરૂપં પરિમદ્દનં ન વટ્ટતિ.

ન્હાપનન્તિ તેસંયેવ દારકાનં ગન્ધાદીહિ ન્હાપનં. **સમ્બાહનન્તિ** મહામલ્લાનં વિય હત્થપાદે મુગ્ગરાદીહિ પહરિત્વા બાહુવટ્ટનં. **આદાસન્તિ** યં કિઞ્ચિ આદાસં પરિહરિતું ન વટ્ટતિ. **અઞ્જનન્તિ** અલઙ્કારઞ્જનમેવ. **માલાતિ** બદ્ધમાલા વા અબદ્ધમાલા વા. **વિલેપનન્તિ** યં કિઞ્ચિ છવિરાગકરણં. **મુખચુણ્ણં મુખલેપનન્તિ** મુખે કાળપીળકાદીનં હરણત્થાય મત્તિકકક્કં દેન્તિ, તેન લોહિતે ચલિતે સાસપકક્કં દેન્તિ, તેન દોસે ખાદિતે તિલકક્કં દેન્તિ, તેન લોહિતે સન્નિસિન્ને હલિદ્દિકક્કં દેન્તિ, તેન છવિવણ્ણે આરુળ્હે મુખચુણ્ણકેન મુખં ચુણ્ણેન્તિ, તં સબ્બં ન વટ્ટતિ.

હત્થબન્ધાદીસુ હત્થે વિચિત્રસઙ્ખકપાલાદીનિ બન્ધિત્વા વિચરન્તિ, તં વા અઞ્ઞં વા સબ્બમ્પિ હત્થાભરણં ન વટ્ટતિ, અપરે સિખં બન્ધિત્વા વિચરન્તિ. સુવણ્ણચીરકમુત્તલતાદીહિ ચ તં પરિક્ખિપન્તિ; તં સબ્બં ન વટ્ટતિ. અપરે ચતુહત્થદણ્ડં વા અઞ્ઞં વા પન અલઙ્કતદણ્ડકં ગહેત્વા વિચરન્તિ, તથા ઇત્થિપુરિસરૂપાદિવિચિત્તં ભેસજ્જનાળિકં સુપરિક્ખિત્તં વામપસ્સે ઓલગ્ગિતં; અપરે કણ્ણિકરતનપરિક્ખિત્તકોસં અતિતિખિણં અસિં, પઞ્ચવણ્ણસુત્તસિબ્બિતં મકરદન્તકાદિવિચિત્તં છત્તં, સુવણ્ણરજતાદિવિચિત્રા મોરપિઞ્છાદિપરિક્ખિત્તા ઉપાહના, કેચિ રતનમત્તાયામં ચતુરઙ્ગુલવિત્થતં કેસન્તપરિચ્છેદં દસ્સેત્વા મેઘમુખે વિજ્જુલતં વિય નલાટે ઉણ્હીસપટ્ટં બન્ધન્તિ, ચૂળામણિં ધારેન્તિ, ચામરવાલબીજનિં ધારેન્તિ, તં સબ્બં ન વટ્ટતિ.

૧૭. અનિય્યાનિકત્તા સગ્ગમોક્ખમગ્ગાનં તિરચ્છાનભૂતા કથાતિ **તિરચ્છાનકથા**. તત્થ રાજાનં આરબ્ભ મહાસમ્મતો મન્ધાતા ધમ્માસોકો એવં મહાનુભાવોતિઆદિના નયેન પવત્તા કથા **રાજકથા**. એસ નયો **ચોરકથાદીસુ**. તેસુ અસુકો રાજા અભિરૂપો દસ્સનીયોતિઆદિના નયેન ગેહસ્સિતકથાવ **તિરચ્છાનકથા** હોતિ. સોપિ નામ એવં મહાનુભાવો ખયં ગતોતિ એવં પવત્તા પન કમ્મટ્ઠાનભાવે તિટ્ઠતિ. ચોરેસુ મૂલદેવો એવં મહાનુભાવો, મેઘમાલો એવં મહાનુભાવોતિ તેસં કમ્મં પટિચ્ચ અહો સૂરાતિ ગેહસ્સિતકથાવ **તિરચ્છાનકથા**. યુદ્ધેપિ ભારતયુદ્ધાદીસુ અસુકેન અસુકો એવં મારિતો, એવં વિદ્ધોતિ કામસ્સાદવસેનેવ કથા **તિરચ્છાનકથા**. તેપિ નામ ખયં ગતાતિ એવં પવત્તા પન સબ્બત્થ કમ્મટ્ઠાનમેવ હોતિ. અપિ ચ અન્નાદીસુ એવં વણ્ણવન્તં ગન્ધવન્તં રસવન્તં ફસ્સસમ્પન્નં ખાદિમ્હ ભુઞ્જિમ્હાતિ કામસ્સાદવસેન કથેતું ન વટ્ટતિ. સાત્થકં પન કત્વા પુબ્બે એવં વણ્ણાદિસમ્પન્નં અન્નં પાનં વત્થં સયનં માલં ગન્ધં સીલવન્તાનં અદમ્હ, ચેતિયે પૂજં કરિમ્હાતિ કથેતું વટ્ટતિ. **ઞાતિકથાદીસુ** પન ''અમ્હાકં ઞાતકા સૂરા સમત્થા''તિ વા ''પુબ્બે મયં એવં વિચિત્રેહિ યાનેહિ વિચરિમ્હા''તિ વા અસ્સાદવસેન વત્તું ન વટ્ટતિ. સાત્થકં પન કત્વા ''તેપિ નો ઞાતકા ખયં ગતા''તિ વા ''પુબ્બે મયં એવરૂપા ઉપાહના સઙ્ઘસ્સ અદમ્હા''તિ વા કથેતું વટ્ટતિ. **ગામકથાપિ** સુનિવિટ્ઠદુન્નિવિટ્ઠસુભિક્ખદુબ્ભિક્ખાદિવસેન વા

‘‘અસુકગામવાસિનો સૂરા સમત્થા’’તિ વા એવં અસ્સાદવસેન ન વટ્ટતિ. સાત્થકં પન કત્વા ‘‘સદ્ધા પસન્ના’’તિ વા ‘‘ખયવયં ગતા’’તિ વા વત્તું વટ્ટતિ. **નિગમનગરજનપદકથાદીસુપિ** એસેવ નયો.

ઇત્થિકથાપિ વણ્ણસણ્ઠાનાદીનિ પટિચ્ચ અસ્સાદવસેન ન વટ્ટતિ, સદ્ધા પસન્ના ખયવયં ગતાતિ એવમેવ વટ્ટતિ. **સૂરકથાપિ** ‘નન્દિમિત્તો નામ યોધો સૂરો અહોસી’તિ અસ્સાદવસેન ન વટ્ટતિ. સદ્ધો અહોસિ ખયં ગતોતિ એવમેવ વટ્ટતિ. **વિસિખાકથાપિ** ‘‘અસુકા વિસિખા સુનિવિટ્ઠા દુન્નિવિટ્ઠા સૂરા સમત્થા’’તિ અસ્સાદવસેન ન વટ્ટતિ. સદ્ધા પસન્ના ખયવયં ગતાતિ એવમેવ વટ્ટતિ.

કુમ્ભટ્ઠાનકથાતિ ઉદકટ્ઠાનકથા, ઉદકતિત્થકથાતિપિ વુચ્ચતિ, કુમ્ભદાસિકથા વા, સાપિ ‘‘પાસાદિકા નચ્ચિતું ગાયિતું છેકા’’તિ અસ્સાદવસેન ન વટ્ટતિ; સદ્ધા પસન્નાતિઆદિના નયેનેવ વટ્ટતિ. **પુબ્બપેતકથા**તિ અતીતઞાતિકથા. તત્થ વત્તમાનઞાતિકથાસદિસો વિનિચ્છયો.

નાનત્તકથાતિ પુરિમપચ્છિમકથાહિ વિમુત્તા અવસેસા નાનાસભાવા નિરત્થકકથા. **લોકક્ખાયિકા**તિ અયં લોકો કેન નિમ્મિતો, અસુકેન નામ નિમ્મિતો. કાકો સેતો, અટ્ઠીનં સેતત્તા; બલાકા રત્તા. લોહિતસ્સ રત્તત્તાતિ એવમાદિકા લોકાયતવિતણ્ડસલ્લાપકથા.

સમુદ્દક્ખાયિકા નામ કસ્મા સમુદ્દો સાગરો? સાગરદેવેન ખતો, તસ્મા સાગરો. ખતો મેતિ હત્થમુદ્દાય સયં નિવેદિતત્તા ‘‘સમુદ્દો’’તિ એવમાદિકા નિરત્થકા સમુદ્દક્ખાયનકથા. **ભવો**તિ વુદ્ધિ. **અભવો**તિ હાનિ. ઇતિ ભવો, ઇતિ અભવોતિ યં વા તં વા નિરત્થકકારણં વત્વા પવત્તિતકથા **ઇતિભવાભવકથા**.

૧૮. **વિગ્ગાહિકકથા**તિ વિગ્ગહકથા, સારમ્ભકથા. તત્થ **સહિતં મે**તિ મય્હં વચનં સહિતં સિલિટ્ઠં અત્થયુત્તં કારણયુત્તન્તિ અત્થો. **અસહિતં તે**તિ તુય્હં વચનં અસહિતં અસિલિટ્ઠં. **અધિચિણ્ણં તે વિપરાવત્ત**ન્તિ યં તુય્હં દીઘરત્તાચિણ્ણવસેન સુપ્પગુણં, તં મય્હં એકવચનેનેવ વિપરાવત્તં પરિવત્તિત્વા ઠિતં, ન કિઞ્ચિ જાનાસીતિ અત્થો.

આરોપિતો તે વાદોતિ મયા તવ દોસો આરોપિતો. **ચર વાદપ્પમોક્ખાયા**તિ દોસમોચનત્થં ચર, વિચર; તત્થ તત્થ ગન્ત્વા સિક્ખાતિ અત્થો. **નિબ્બેઠેહિ વા સચે પહોસી**તિ અથ સયં પહોસિ, ઇદાનિમેવ નિબ્બેઠેહીતિ.

૧૯. દૂતેય્યકથાયં **ઇધ ગચ્છા**તિ ઇતો અસુકં નામ ઠાનં ગચ્છ. **અમુત્રાગચ્છા**તિ તતો અસુકં નામ ઠાનં આગચ્છ. **ઇદં હરા**તિ ઇતો ઇદં નામ હર. **અમુત્ર ઇદં આહરા**તિ અસુકટ્ઠાનતો ઇદં નામ ઇધ આહર. સઙ્ખેપતો પન ઇદં દૂતેય્યં નામ ઠપેત્વા પઞ્ચ સહધમ્મિકે રતનત્તયસ્સ ઉપકારપટિસંયુત્તઞ્ચ ગિહીસાસનં અઞ્ઞેસં ન વટ્ટતિ.

૨૦. **કુહકા**તિઆદીસુ તિવિધેન કુહનવત્થુના લોકં કુહયન્તિ, વિમ્હાપયન્તીતિ કુહકા. લાભસક્કારત્થિકા હુત્વા લપન્તીતિ **લપકા**. નિમિત્તં સીલમેતેસન્તિ **નેમિત્તિકા**. નિપ્પેસો સીલમેતેસન્તિ **નિપ્પેસિકા**. લાભેન લાભં નિજિગીસન્તિ મગ્ગન્તિ પરિયેસન્તીતિ **લાભેન લાભં નિજિગીસિતારો**. કુહના, લપના, નેમિત્તિકતા, નિપ્પેસિકતા, લાભેન લાભં નિજિગીસનતાતિ એતાહિ સમન્નાગતાનં પુગ્ગલાનં એતં અધિવચનં. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારેન પનેતા કુહનાદિકા વિસુદ્ધિમગ્ગે સીલનિદ્દેસેયેવ પાળિઞ્ચ અટ્ઠકથઞ્ચ આહરિત્વા પકાસિતાતિ.

એત્તાવતા મજ્ઝિમસીલં નિટ્ઠિતં હોતિ.

મહાસીલવણ્ણના

૨૧. ઇતો પરં મહાસીલં હોતિ. **અઙ્ગન્તિ** હત્થપાદાદીસુ યેન કેનચિ એવરૂપેન અઙ્ગેન સમન્નાગતો દીઘાયુ યસવા હોતીતિઆદિનયપ્પવત્તં અઙ્ગસત્થં. **નિમિત્તન્તિ** નિમિત્તસત્થં. પણ્ડુરાજા કિર તિસ્સો મુત્તાયો મુટ્ઠિયં કત્વા નેમિત્તિકં પુચ્છિ – ''કિં મે હત્થે''તિ? સો ઇતો ચિતો ચ વિલોકેસિ, તસ્મિઞ્ચ સમયે ઘરગોલિકાય મક્ખિકા ગય્હન્તી મુત્તા, સો ''મુત્તા''તિ આહ. પુન ''કતી''તિ પુટ્ઠો કુક્કુટસ્સ તિક્ખત્તું રવન્તસ્સ સદ્દં સુત્વા ''તિસ્સો''તિ આહ. એવં તં તં આદિસિત્વા નિમિત્તમનુયુત્તા વિહરન્તિ.

ઉપ્પાતન્તિ અસનિપાતાદીનં મહન્તાનં ઉપ્પતિતં, તઞ્હિ દિસ્વા ''ઇદં ભવિસ્સતિ, એવં ભવિસ્સતી''તિ આદિસન્તિ. **સુપિનન્તિ** યો પુબ્બણ્હસમયે સુપિનં પસ્સતિ, એવં વિપાકો હોતિ; યો ઇદં નામ પસ્સતિ, તસ્સ ઇદં નામ હોતીતિઆદિના નયેન સુપિનકં અનુયુત્તા વિહરન્તિ. **લક્ખણન્તિ** ઇમિના લક્ખણેન સમન્નાગતો રાજા હોતિ, ઇમિના ઉપરાજાતિઆદિકં. **મૂસિકચ્છિન્નન્તિ** ઉન્દૂરખાયિતં. તેનાપિ હિ અહતે વા વત્થે અનહતે વા વત્થે ઇતો પટ્ઠાય એવં છિન્ને ઇદં નામ હોતીતિ આદિસન્તિ. **અગ્ગિહોમન્તિ** એવરૂપેન દારુના એવં હુતે ઇદં નામ હોતીતિ અગ્ગિજુહનં. દબ્બિહોમાદીનિપિ અગ્ગિહોમાનેવ, એવરૂપાય દબ્બિયા ઈદિસેહિ કણાદીહિ હુતે ઇદં નામ હોતીતિ એવં પવત્તિવસેન પન વિસું વુત્તાનિ.

તત્થ **કણો**તિ કુણ્ડકો. **તણ્ડુલા**તિ સાલિઆદીનઞ્ચેવ તિણજાતીનઞ્ચ તણ્ડુલા. **સપ્પી**તિ ગોસપ્પિઆદિકં. **તેલન્તિ** તિલતેલાદિકં. સાસપાદીનિ પન મુખેન ગહેત્વા અગ્ગિમ્હિ પક્ખિપનં, વિજ્જં પરિજપ્પિત્વા જુહનં વા **મુખહોમં**. દક્ખિણક્ખકજણ્ણુલોહિતાદીહિ જુહનં **લોહિતહોમં**. **અઙ્ગવિજ્જા**તિ પુબ્બે અઙ્ગમેવ દિસ્વા બ્યાકરણવસેન અઙ્ગં વુત્તં, ઇધ અઙ્ગુલટ્ઠિં દિસ્વા વિજ્જં પરિજપ્પિત્વા અયં કુલપુત્તો વા નો વા, સિરીસમ્પન્નો વા નો વાતિઆદિબ્યાકરણવસેન અઙ્ગવિજ્જા વુત્તા. **વત્થુવિજ્જા**તિ ઘરવત્થુઆરામવત્થાદીનં ગુણદોસસલ્લક્ખણવિજ્જા. મત્તિકાદિવિસેસં દિસ્વાપિ હિ વિજ્જં પરિજપ્પિત્વા હેટ્ઠા પથવિયં તિંસરતનમત્તે, આકાસે ચ અસીતિરતનમત્તે પદેસે ગુણદોસં પસ્સન્તિ. **ખત્તવિજ્જા**તિ અબ્ભેય્યમાસુરક્ખરાજસત્થાદિસત્થં. **સિવવિજ્જા**તિ સુસાને પવિસિત્વા સન્તિકરણવિજ્જા, સિઙ્ગાલરુતવિજ્જાતિપિ વદન્તિ. **ભૂતવિજ્જા**તિ ભૂતવેજ્જમન્તો. **ભૂરિવિજ્જા**તિ ભૂરિઘરે વસન્તેન ઉગ્ગહેતબ્બમન્તો. **અહિવિજ્જા**તિ સપ્પદટ્ઠતિકિચ્છનવિજ્જા ચેવ સપ્પાવ્હાયનવિજ્જા ચ. **વિસવિજ્જા**તિ યાય, પુરાણવિસં વા રક્ખન્તિ, નવવિસં વા કરોન્તિ વિસવન્તમેવ વા. **વિચ્છિકવિજ્જા**તિ વિચ્છિકદટ્ઠતિકિચ્છનવિજ્જા. **મૂસિકવિજ્જાય**પિ એસેવ નયો. **સકુણવિજ્જા**તિ સપક્ખકઅપક્ખકદ્વિપદચતુપ્પદાનં રુતગતાદિવસેન સકુણઞાણં. **વાયસવિજ્જા**તિ કાકરુતઞાણં, તં વિસુઞ્ઞેવ સત્થં, તસ્મા વિસું વુત્તં.

પક્કજ્ઝાનન્તિ પરિપાકગતચિન્તા. ઇદાનિ ''અયં એત્તકં જીવિસ્સતિ, અયં એત્તક''ન્તિ એવં પવત્તં આદિટ્ઠઞાણન્તિ અત્થો. **સરપરિત્તાણન્તિ** સરરક્ખણં, યથા અત્તનો ઉપરિ ન આગચ્છતિ, એવં કરણવિજ્જા. **મિગચક્કન્તિ** ઇદં સબ્બસઙ્ગાહિકં સબ્બસકુણચતુપ્પદાનં રુતઞાણવસેન વુત્તં.

૨૨. **મણિલક્ખણાદીસુ** એવરૂપો મણિ પસત્થો, એવરૂપો અપસત્થો, સામિનો આરોગ્યઇસ્સરિયાદીનં હેતુ હોતિ, ન હોતીતિ, એવં વણ્ણસણ્ઠાનાદિવસેન મણિઆદીનં લક્ખણં અનુયુત્તા વિહરન્તીતિ અત્થો. તત્થ **આવુધન્તિ** ઠપેત્વા અસિઆદીનિ અવસેસં આવુધં. **ઇત્થિલક્ખણાદીનિપિ** યમ્હિ કુલે તે ઇત્થિપુરિસાદયો વસન્તિ, તસ્સ

વુટ્ઠિહાનિવસેનેવ વેદિતબ્બાનિ. **અજલક્ખણાદીસુ** પન એવરૂપાનં અજાદીનં મંસં ખાદિતબ્બં, એવરૂપાનં ન ખાદિતબ્બન્તિ અયં વિસેસો વેદિતબ્બો.

અપિ ચેત્થ **ગોધાય લક્ખણે** ચિત્તકમ્મપિળન્ધનાદીસુપિ એવરૂપાય ગોધાય સતિ ઇદં નામ હોતીતિ અયં વિસેસો વેદિતબ્બો. ઇદઞ્ચેત્થ વત્થુ – એકસ્મિં કિર વિહારે ચિત્તકમ્મે ગોધં અગ્ગિં ધમમાનં અકંસુ. તતો પટ્ઠાય ભિક્ખૂનં મહાવિવાદો જાતો. એકો આગન્તુકભિક્ખુ તં દિસ્વા મક્ખેસિ. તતો પટ્ઠાય વિવાદો મન્દીભૂતો હોતિ. **કણ્ણિકલક્ખણં** પિળન્ધનકણ્ણિકાયપિ ગેહકણ્ણિકાયપિ વસેન વેદિતબ્બં. **કચ્છપલક્ખણં** ગોધાલક્ખણસદિસમેવ. **મિગલક્ખણં** સબ્બસઙ્ગાહિકં સબ્બચતુપ્પદાનં લક્ખણવસેન વુત્તં.

૨૩. **રઞ્ઞં નિય્યાનં ભવિસ્સતી**તિ અસુકદિવસે અસુકનક્ખત્તેન અસુકસ્સ નામ રઞ્ઞો નિગ્ગમનં ભવિસ્સતીતિ એવં રાજૂનં પવાસગમનં બ્યાકરોતિ. એસ નયો સબ્બત્થ. કેવલં પનેત્થ **અનિય્યાન**ન્તિ વિપ્પવુત્થાનં પુન આગમનં. **અબ્ભન્તરાનં રઞ્ઞં ઉપયાનં ભવિસ્સતિ , બાહિરાનં રઞ્ઞં અપયાન**ન્તિ અન્તોનગરે અમ્હાકં રાજા પટિવિરુદ્ધં બહિરાજાનં ઉપસઙ્કમિસ્સતિ, તતો તસ્સ પટિક્કમનં ભવિસ્સતીતિ એવં રઞ્ઞં ઉપયાનાપયાનં બ્યાકરોતિ. દુતિયપદેપિ એસેવ નયો. જયપરાજયા પાકટાયેવ.

૨૪. **ચન્દગ્ગાહાદયો** અસુકદિવસે રાહુ ચન્દં ગહેસ્સતીતિ બ્યાકરણવસેનેવ વેદિતબ્બા. અપિ ચ નક્ખત્તસ્સ અઙ્ગારકાદિગાહસમાયોગોપિ નક્ખત્તગાહોયેવ. **ઉક્કાપાતો**તિ આકાસતો ઉક્કાનં પતનં. **દિસાડાહો**તિ દિસાકાલુસિયં અગ્ગિસિખધૂમસિખાદીહિ આકુલભાવો વિય. **દેવદુદ્રભી**તિ સુક્ખવલાહકગજ્જનં. **ઉગ્ગમન**ન્તિ ઉદયનં. **ઓક્કમન**ન્તિ અત્થઙ્ગમનં. **સંકિલેસ**ન્તિ અવિસુદ્ધતા. **વોદાન**ન્તિ વિસુદ્ધતા. **એવં વિપાકો**તિ લોકસ્સ એવં વિવિધસુખદુક્ખાવહો.

૨૫. **સુવુટ્ઠિકા**તિ દેવસ્સ સમ્માધારાનુપ્પવેચ્છનં. **દુબ્બુટ્ઠિકા**તિ અવગ્ગાહો, વસ્સવિબન્ધોતિ વુત્તં હોતિ. **મુદ્દા**તિ હત્થમુદ્દા. **ગણના** વુચ્ચતિ અચ્છિદ્દકગણના. **સઙ્ખાન**ન્તિ સઙ્કલનસટુપ્પાદનાદિવસેન પિણ્ડગણના. યસ્સ સા પગુણા હોતિ, સો રુક્ખમ્પિ દિસ્વા એત્તકાનિ એત્થ પણ્ણાનીતિ જાનાતિ. **કાવેય્ય**ન્તિ ''ચત્તારોમે, ભિક્ખવે, કવી. કતમે ચત્તારો? ચિન્તાકવિ, સુતકવિ, અત્થકવિ, પટિભાનકવી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૩૧). ઇમેસં ચતુન્નં કવીનં અત્તનો ચિન્તાવસેન વા; ''વેસ્સન્તરો નામ રાજા અહોસી''તિઆદીનિ સુત્વા સુતવસેન વા; ઇમસ્સ અયં અત્થો, એવં તં યોજેસ્સામીતિ એવં અત્થવસેન વા; કિઞ્ચિદેવ દિસ્વા તપ્પટિભાગં કત્તબ્બં કરિસ્સામીતિ એવં ઠાનુપ્પત્તિકપટિભાનવસેન વા; જીવિકત્થાય કબ્યકરણં. લોકાયતં વુત્તમેવ.

૨૬. **આવાહનં** નામ ઇમસ્સ દારકસ્સ અસુકકુલતો અસુકનક્ખત્તેન દારિકં આનેથાતિ આવાહકરણં. **વિવાહન**ન્તિ ઇમં દારિકં અસુકસ્સ નામ દારકસ્સ અસુકનક્ખત્તેન દેથ, એવમસ્સા વુડ્ઢિ ભવિસ્સતીતિ વિવાહકરણં. **સંવરણ**ન્તિ સંવરણં નામ 'અજ્જ નક્ખત્તં સુન્દરં, અજ્જેવ સમગ્ગા હોથ, ઇતિ વો વિયોગો ન ભવિસ્સતી'તિ એવં સમગ્ગકરણં. વિવરણં નામ 'સચે વિયુજ્જિતુકામત્થ, અજ્જેવ વિયુજ્જથ , ઇતિ વો પુન સંયોગો ન ભવિસ્સતી'તિ એવં વિસંયોગકરણં. **સઙ્કિરણ**ન્તિ 'ઉટ્ઠાનં વા ઇણં વા દિન્નં ધનં અજ્જ સઙ્કડ્ઢથ, અજ્જ સઙ્કડ્ઢિતઞ્હિ તં થાવરં હોતી'તિ એવં ધનપિણ્ડાપનં. **વિકિરણ**ન્તિ 'સચે પયોગઉદ્ધારાદિવસેન ધનં પયોજિતુકામત્થ, અજ્જ પયોજિતં દિગુણચતુગ્ગુણં હોતી'તિ એવં ધનપયોજાપનં. **સુભગકરણ**ન્તિ પિયમનાપકરણં વા સસ્સિરીકકરણં વા. **દુબ્ભગકરણ**ન્તિ તબ્બિપરીતં. **વિરુદ્ધગબ્ભકરણ**ન્તિ વિરુદ્ધસ્સ વિલીનસ્સ અટ્ઠિતસ્સ મતસ્સ ગબ્ભસ્સ કરણં. પુન

અવિનાસાય ભેસજ્જદાનન્તિ અત્થો. ગબ્ભો હિ વાતેન, પાણકેહિ, કમ્મુના ચાતિ તીહિ કારણેહિ વિનસ્સતિ. તત્થ વાતેન વિનસ્સન્તે નિબ્બાપનીયં સીતલં ભેસજ્જં દેતિ, પાણકેહિ વિનસ્સન્તે પાણકાનં પટિકમ્મં કરોતિ, કમ્મુના વિનસ્સન્તે પન બુદ્ધાપિ પટિબાહિતું ન સક્કોન્તિ.

જિવ્હાનિબન્ધનન્તિ મન્તેન જિવ્હાય બન્ધકરણં. **હનુસંહનન**ન્તિ મુખબન્ધમન્તેન યથા હનુકં ચાલેતું ન સક્કોન્તિ, એવં બન્ધકરણં. **હત્થાભિજપ્પન**ન્તિ હત્થાનં પરિવત્તનત્થં મન્તજપ્પનં. તસ્મિં કિર મન્તે સત્તપદન્તરે ઠત્વા જપ્પિતે ઇતરો હત્થે પરિવત્તેત્વા ખિપતિ. **કણ્ણજપ્પન**ન્તિ કણ્ણેહિ સદ્દં અસ્સવનત્થાય વિજ્જાય જપ્પનં. તં કિર જપ્પિત્વા વિનિચ્છયટ્ઠાને યં ઇચ્છતિ, તં ભણતિ, પચ્ચત્થિકો તં ન સુણાતિ, તતો પટિવચનં સમ્પાદેતું ન સક્કોતિ. **આદાસપઞ્હ**ન્તિ આદાસે દેવતં ઓતારેત્વા પઞ્હપુચ્છનં. **કુમારિકપઞ્હ**ન્તિ કુમારિકાય સરીરે દેવતં ઓતારેત્વા પઞ્હપુચ્છનં. **દેવપઞ્હ**ન્તિ દાસિયા સરીરે દેવતં ઓતારેત્વા પઞ્હપુચ્છનં. **આદિચ્ચુપટ્ઠાન**ન્તિ જીવિકત્થાય આદિચ્ચપારિચરિયા. **મહતુપટ્ઠાન**ન્તિ તથેવ મહાબ્રહ્મપારિચરિયા. **અબ્ભુજ્જલન**ન્તિ મન્તેન મુખતો અગ્ગિજાલાનીહરણં. **સિરિવ્હાયન**ન્તિ ''એહિ સિરિ, મય્હં સિરે પતિટ્ઠાહી''તિ એવં સિરેન સિરિયા અવ્હાયનં.

૨૭. **સન્તિકમ્મ**ન્તિ દેવટ્ઠાનં ગન્ત્વા સચે મે ઇદં નામ સમિજ્ઝિસ્સતિ, તુમ્હાકં ઇમિના ચ ઇમિના ચ ઉપહારં કરિસ્સામીતિ સમિદ્ધિકાલે કત્તબ્બં સન્તિપટિસ્સવકમ્મં. તસ્મિં પન સમિદ્ધે તસ્સ કરણં **પણિધિકમ્મં** નામ. **ભૂરિકમ્મ**ન્તિ ભૂરિઘરે વસિત્વા ગહિતમન્તસ્સ પયોગકરણં. **વસ્સકમ્મં વોસ્સકમ્મ**ન્તિ એત્થ વસ્સોતિ પુરિસો, વોસ્સોતિ પણ્ડકો . ઇતિ વોસ્સસ્સ વસ્સકરણં વસ્સકમ્મં, વસ્સસ્સ વોસ્સકરણં વોસ્સકમ્મં. તં પન કરોન્તો અચ્છન્દિકભાવમત્તં પાપેતિ, ન લિઙ્ગં અન્તરધાપેતું સક્કોતિ. **વત્થુકમ્મ**ન્તિ અકતવત્થુસ્મિં ગેહપતિટ્ઠાપનં. **વત્થુપરિકમ્મ**ન્તિ ''ઇદઞ્ચિદઞ્ચાહરથા''તિ વત્વા વત્થુબલિકમ્મકરણં. **આચમન**ન્તિ ઉદકેન મુખસુદ્ધિકરણં. **ન્હાપન**ન્તિ અઞ્ઞેસં ન્હાપનં. **જુહન**ન્તિ તેસં અત્થાય અગ્ગિજુહનં. **વમન**ન્તિ યોગં દત્વા વમનકરણં. **વિરેચનેપિ** એસેવ નયો. **ઉદ્ધંવિરેચન**ન્તિ ઉદ્ધં દોસાનં નીહરણં. **અધોવિરેચન**ન્તિ અધો દોસાનં નીહરણં. **સીસવિરેચન**ન્તિ સિરોવિરેચનં. **કણ્ણતેલ**ન્તિ કણ્ણાનં બન્ધનત્થં વા વણહરણત્થં વા ભેસજ્જતેલપચનં. **નેત્તતપ્પન**ન્તિ અક્ખિતપ્પનતેલં. **નત્થુકમ્મ**ન્તિ તેલેન યોજેત્વા નત્થુકરણં. **અઞ્જન**ન્તિ દ્વે વા તીણિ વા પટલાનિ નીહરણસમત્થં ખારઞ્જનં. **પચ્ચઞ્જન**ન્તિ નિબ્બાપનીયં સીતલભેસજ્જઞ્જનં. **સાલાકિય**ન્તિ સલાકવેજ્જકમ્મં. **સલ્લકત્તિય**ન્તિ સલ્લકત્તવેજ્જકમ્મં. **દારકતિકિચ્છા** વુચ્ચતિ કોમારભચ્ચવેજ્જકમ્મં. **મૂલભેસજ્જાનં અનુપ્પાદન**ન્તિ ઇમિના કાયતિકિચ્છનં દસ્સેતિ. **ઓસધીનં પટિમોક્ખો**તિ ખારાદીનિ દત્વા તદનુરૂપે વણે ગતે તેસં અપનયનં.

એત્તાવતા મહાસીલં નિટ્ઠિતં હોતિ.

પુબ્બન્તકપ્પિકસસ્સતવાદવણ્ણના

૨૮. એવં બ્રહ્મદત્તેન વુત્તવણ્ણસ્સ અનુસન્ધિવસેન તિવિધં સીલં વિત્થારેત્વા ઇદાનિ ભિક્ખુસઙ્ઘેન વુત્તવણ્ણસ્સ અનુસન્ધિવસેન – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, અઞ્ઞેવ ધમ્મા ગમ્ભીરા દુદ્દસા''તિઆદિના નયેન સુઞ્ઞતાપકાસનં આરભિ. તત્થ **ધમ્મા**તિ ગુણે, દેસનાયં, પરિયત્તિયં, નિસ્સત્તેતિ એવમાદીસુ ધમ્મસદ્દો વત્તતિ.

''ન હિ ધમ્મો અધમ્મો ચ, ઉભો સમવિપાકિનો;
અધમ્મો નિરયં નેતિ, ધમ્મો પાપેતિ સુગ્ગતિ''ન્તિ. (થેરગા॰ ૩૦૪);

આદીસુ હિ ગુણે ધમ્મસદ્દો. ‘‘ધમ્મં, વો ભિક્ખવે, દેસેસ્સામિ આદિકલ્યાણ’’ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૪૨૦) દેસનાયં. ‘‘ઇધ ભિક્ખુ ધમ્મં પરિયાપુણાતિ સુત્તં , ગેય્ય’’ન્તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૫.૭૩) પરિયત્તિયં. ‘‘તસ્મિં ખો પન સમયે ધમ્મા હોન્તિ, ખન્ધા હોન્તી’’તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૧૨૧) નિસ્સત્તે. ઇધ પન ગુણે વત્તતિ. તસ્મા અત્થિ, ભિક્ખવે, અઞ્ઞેવ તથાગતસ્સ ગુણાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

ગમ્ભીરાતિ મહાસમુદ્દો વિય મકસતુણ્ડસૂચિયા અઞ્ઞત્ર તથાગતા અઞ્ઞેસં ઞાણેન અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠા, ગમ્ભીરત્તાયેવ **દુદ્દસા**. દુદ્દસત્તાયેવ **દુરનુબોધા**. નિબ્બુતસબ્બપરિળાહત્તા **સન્તા**, સન્તારમ્મણેસુ પવત્તનતોપિ સન્તા. અતિત્તિકરણટ્ઠેન **પણીતા**, સાદુરસભોજનં વિય. ઉત્તમઞાણવિસયત્તા ન તક્કેન અવચરિતબ્બાતિ **અતક્કાવચરા**. **નિપુણા**તિ સણ્હસુખુમસભાવત્તા. બાલાનં અવિસયત્તા, પણ્ડિતેહિયેવ વેદિતબ્બાતિ **પણ્ડિતવેદનીયા**.

યે તથાગતો સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા પવેદેતીતિ યે ધમ્મે તથાગતો અનઞ્ઞનેય્યો હુત્વા સયમેવ અભિવિસિટ્ઠેન ઞાણેન પચ્ચક્ખં કત્વા પવેદેતિ, દીપેતિ, કથેતિ, પકાસેતીતિ અત્થો. **યેહી**તિ યેહિ ગુણધમ્મેહિ. **યથાભુચ્ચન્તિ** યથાભૂતં. **વણ્ણં સમ્મા વદમાના વદેય્યુન્તિ** તથાગતસ્સ વણ્ણં વત્તુકામા સમ્મા વદેય્યું, અહાપેત્વા વત્તું સક્કુણેય્યુન્તિ અત્થો. કતમે ચ પન તે ધમ્મા ભગવતા એવં થોમિતાતિ? સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં. યદિ એવં, કસ્મા બહુવચનનિદ્દેસો કતોતિ? પુથુચિત્તસમાયોગતો ચેવ, પુથુઆરમ્મણતો ચ. તઞ્હિ ચતૂસુ ઞાણસમ્પયુત્તમહાકિરિયચિત્તેસુ લબ્ભતિ, ન ચસ્સ કોચિ ધમ્મો આરમ્મણં નામ ન હોતિ. યથાહ – ‘‘અતીતં સબ્બં જાનાતીતિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં, તત્થ આવરણં નત્થીતિ અનાવરણઞાણ’’ન્તિઆદિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૨૦). ઇતિ પુથુચિત્તસમાયોગતો પુનપ્પુનં ઉપ્પત્તિવસેન પુથુઆરમ્મણતો ચ બહુવચનનિદ્દેસો કતોતિ.

‘‘અઞ્ઞેવા’’તિ ઇદં પનેત્થ વવત્થાપનવચનં, ‘‘અઞ્ઞેવ, ન પાણાતિપાતા વેરમણિઆદયો. ગમ્ભીરાવ ન ઉત્તાના’’તિ એવં સબ્બપદેહિ યોજેતબ્બં. સાવકપારમીઞાણઞ્હિ ગમ્ભીરં, પચ્ચેકબોધિઞાણં પન તતો ગમ્ભીરતરન્તિ તત્થ વવત્થાનં નત્થિ, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણઞ્ચ તતોપિ ગમ્ભીરતરન્તિ તત્થાપિ વવત્થાનં નત્થિ, ઇતો પનઞ્ઞં ગમ્ભીરતરં નત્થિ; તસ્મા ગમ્ભીરા વાતિ વવત્થાનં લબ્ભતિ. તથા દુદ્દસાવ દુરનુબોધા વાતિ સબ્બં વેદિતબ્બં.

કતમે ચ તે ભિક્ખવેતિ અયં પન તેસં ધમ્માનં કથેતુકમ્યતા પુચ્છા. **સન્તિ**, **ભિક્ખવે**, **એકે સમણબ્રાહ્મણા**તિઆદિ પુચ્છાવિસ્સજ્જનં. કસ્મા પનેતં એવં આરદ્ધન્તિ ચે? બુદ્ધાનઞ્હિ ચત્તારિ ઠાનાનિ પત્વા ગજ્જિતં મહન્તં હોતિ, ઞાણં અનુપવિસતિ, બુદ્ધઞાણસ્સ મહન્તભાવો પઞ્ઞાયતિ, દેસના ગમ્ભીરા હોતિ, તિલક્ખણાહતા, સુઞ્ઞતાપટિસંયુત્તા. કતમાનિ ચત્તારિ? વિનયપઞ્ઞત્તિં, ભૂમન્તરં, પચ્ચયાકારં, સમયન્તરન્તિ. તસ્મા – ‘‘ઇદં લહુકં, ઇદં ગરુકં, ઇદં સતેકિચ્છં, ઇદં અતેકિચ્છં, અયં આપત્તિ, અયં અનાપત્તિ, અયં છેજ્જગામિની, અયં વુટ્ઠાનગામિની, અયં દેસનાગામિની, અયં લોકવજ્જા, અયં પણ્ણત્તિવજ્જા, ઇમસ્મિં વત્થુસ્મિં ઇદં પઞ્ઞપેતબ્બ’’ન્તિ યં એવં ઓતિણ્ણે વત્થુસ્મિં સિક્ખાપદપઞ્ઞાપનં નામ, તત્થ અઞ્ઞેસં થામો વા બલં વા નત્થિ; અવિસયો એસ અઞ્ઞેસં, તથાગતસ્સેવ વિસયો. ઇતિ વિનયપઞ્ઞત્તિં પત્વા બુદ્ધાનં ગજ્જિતં મહન્તં હોતિ, ઞાણં અનુપવિસતિ...પે॰... સુઞ્ઞતાપટિસંયુત્તાતિ.

તથા ઇમે ચત્તારો સતિપટ્ઠાના નામ...પે॰... અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો નામ, પઞ્ચ ખન્ધા નામ, દ્વાદસ આયતનાનિ નામ, અટ્ઠારસ ધાતુયો નામ, ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ નામ, બાવીસતિન્દ્રિયાનિ નામ, નવ હેતૂ નામ, ચત્તારો આહારા નામ, સત્ત ફસ્સા નામ, સત્ત વેદના નામ, સત્ત સઞ્ઞા નામ, સત્ત ચેતના નામ, સત્ત ચિત્તાનિ નામ. એતેસુ એત્તકા કામાવચરા ધમ્મા નામ, એત્તકા રૂપાવચરઅરૂપાવચરપરિયાપન્ના ધમ્મા નામ, એત્તકા લોકિયા ધમ્મા નામ, એત્તકા લોકુત્તરા ધમ્મા નામાતિ ચતુવીસતિસમન્તપટ્ઠાનં અનન્તનયં અભિધમ્મપિટકં વિભજિત્વા કથેતું અઞ્ઞેસં થામો વા બલં વા નત્થિ, અવિસયો એસ અઞ્ઞેસં, તથાગતસ્સેવ વિસયો. ઇતિ ભૂમન્તરપરિચ્છેદં પત્વા બુદ્ધાનં ગજ્જિતં મહન્તં હોતિ, ઞાણં અનુપવિસતિ...પે॰... સુઞ્ઞતાપટિસંયુત્તાતિ.

તથા અયં અવિજ્જા સઙ્ખારાનં નવહાકારેહિ પચ્ચયો હોતિ, ઉપ્પાદો હુત્વા પચ્ચયો હોતિ, પવત્તં હુત્વા, નિમિત્તં, આયૂહનં, સંયોગો, પલિબોધો, સમુદયો, હેતુ, પચ્ચયો હુત્વા પચ્ચયો હોતિ, તથા સઙ્ખારાદયો વિઞ્ઞાણાદીનં. યથાહ – ‘‘કથં પચ્ચયપરિગ્ગહે પઞ્ઞા ધમ્મટ્ઠિતિઞાણં? અવિજ્જા સઙ્ખારાનં ઉપ્પાદટ્ઠિતિ ચ પવત્તટ્ઠિતિ ચ, નિમિત્તટ્ઠિતિ ચ, આયૂહનટ્ઠિતિ ચ, સંયોગટ્ઠિતિ ચ, પલિબોધટ્ઠિતિ ચ, સમુદયટ્ઠિતિ ચ, હેતુટ્ઠિતિ ચ, પચ્ચયટ્ઠિતિ ચ, ઇમેહિ નવહાકારેહિ અવિજ્જા પચ્ચયો, સઙ્ખારા પચ્ચયસમુપ્પન્ના, ઉભોપેતે ધમ્મા પચ્ચયસમુપ્પન્નાતિ પચ્ચયપરિગ્ગહે પઞ્ઞા ધમ્મટ્ઠિતિઞાણં. અતીતમ્પિ અદ્ધાનં, અનાગતમ્પિ અદ્ધાનં અવિજ્જા સઙ્ખારાનં ઉપ્પાદટ્ઠિતિ ચ...પે॰... જાતિ જરામરણસ્સ ઉપ્પાદટ્ઠિતિ ચ...પે॰... પચ્ચયટ્ઠિતિ ચ, ઇમેહિ નવહાકારેહિ જાતિ પચ્ચયો, જરામરણં પચ્ચયસમુપ્પન્નં, ઉભોપેતે ધમ્મા પચ્ચયસમુપ્પન્નાતિ પચ્ચયપરિગ્ગહે પઞ્ઞા ધમ્મટ્ઠિતિઞાણ’’ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૪૫). એવમિમં તસ્સ તસ્સ ધમ્મસ્સ તથા તથા પચ્ચયભાવેન પવત્તં તિવટ્ટં તિયદ્ધં તિસન્ધિં ચતુસઙ્ખેપં વીસતાકારં પટિચ્ચસમુપ્પાદં વિભજિત્વા કથેતું અઞ્ઞેસં થામો વા બલં વા નત્થિ, અવિસયો એસ અઞ્ઞેસં, તથાગતસ્સેવ વિસયો, ઇતિ પચ્ચયાકારં પત્વા બુદ્ધાનં ગજ્જિતં મહન્તં હોતિ, ઞાણં અનુપવિસતિ...પે॰... સુઞ્ઞતાપટિસંયુત્તાતિ.

તથા ચત્તારો જના સસ્સતવાદા નામ, ચત્તારો એકચ્ચસસ્સતવાદા, ચત્તારો અન્તાનન્તિકા, ચત્તારો અમરાવિક્ખેપિકા, દ્વે અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકા, સોળસ સઞ્ઞીવાદા, અટ્ઠ અસઞ્ઞીવાદા, અટ્ઠ નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીવાદા, સત્ત ઉચ્છેદવાદા, પઞ્ચ દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદા નામ. તે ઇદં નિસ્સાય ઇદં ગણ્હન્તીતિ દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિગતાનિ ભિન્દિત્વા નિજ્જટં નિગ્ગુમ્બં કત્વા કથેતું અઞ્ઞેસં થામો વા બલં વા નત્થિ, અવિસયો એસ અઞ્ઞેસં, તથાગતસ્સેવ વિસયો. ઇતિ સમયન્તરં પત્વા બુદ્ધાનં ગજ્જિતં મહન્તં હોતિ, ઞાણં અનુપવિસતિ, બુદ્ધઞાણસ્સ મહન્તતા પઞ્ઞાયતિ, દેસના ગમ્ભીરા હોતિ, તિલક્ખણાહતા, સુઞ્ઞતાપટિસંયુત્તાતિ.

ઇમસ્મિં પન ઠાને સમયન્તરં લબ્ભતિ, તસ્મા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ મહન્તભાવદસ્સનત્થં દેસનાય ચ સુઞ્ઞતાપકાસનવિભાવનત્થં સમયન્તરં અનુપવિસન્તો ધમ્મરાજા – ‘‘સન્તિ, ભિક્ખવે, એકે સમણબ્રાહ્મણા’’તિ એવં પુચ્છાવિસ્સજ્જનં આરભિ.

૨૯. તત્થ **સન્તી**તિ અત્થિ સંવિજ્જન્તિ ઉપલબ્ભન્તિ. **ભિક્ખવે**તિ આલપનવચનં. **એકે**તિ એકચ્ચે. **સમણબ્રાહ્મણા**તિ પબ્બજ્જૂપગતભાવેન સમણા, જાતિયા બ્રાહ્મણા. લોકેન વા સમણાતિ ચ બ્રાહ્મણાતિ ચ એવં સમ્મતા. પુબ્બન્તં કપ્પેત્વા વિકપ્પેત્વા ગણ્હન્તીતિ **પુબ્બન્તકપ્પિકા**. પુબ્બન્તકપ્પો વા એતેસં અત્થીતિ પુબ્બન્તકપ્પિકા. તત્થ અન્તોતિ અયં સદ્દો અન્તઅબ્ભન્તરમરિયાદલામકપરભાગકોટ્ઠાસેસુ દિસ્સતિ. ‘‘અન્તપૂરો ઉદરપૂરો’’તિઆદીસુ હિ અન્તે અન્તસદ્દો. ‘‘ચરન્તિ લોકે પરિવારછન્ના અન્તો અસુદ્ધા બહિ સોભમાના’’તિઆદીસુ

(સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૨) અબ્ભન્તરે. ‘‘કાયબન્ધનસ્સ અન્તો જીરતિ (ચૂળવ॰ ૨૭૮). ‘‘સા હરિતન્તં વા પન્થન્તં વા સેલન્તં વા ઉદકન્તં વા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦૪) મરિયાદાયં. ‘‘અન્તમિદં, ભિક્ખવે, જીવિકાનં યદિદં પિણ્ડોલ્ય’’ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૩.૮૦) લામકે. ‘‘એસેવન્તો દુક્ખસ્સા’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૫૧) પરભાગે. સબ્બપચ્ચયસઙ્ખયો હિ દુક્ખસ્સ પરભાગો કોટીતિ વુચ્ચતિ. ‘‘સક્કાયો ખો, આવુસો, એકો અન્તો’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૬.૬૧) કોટ્ઠાસે. સ્વાયં ઇધાપિ કોટ્ઠાસે વત્તતિ.

કપ્પસદ્દોપિ – ‘‘તિટ્ઠતુ, ભન્તે ભગવા કપ્પં’’ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૬૭), ‘‘અત્થિ કપ્પો નિપજ્જિતું’’ (અ॰ નિ॰ ૮.૮૦), ‘‘કપ્પકતેન અકપ્પકતં સંસિબ્બિતં હોતી’’તિ, (પાચિ॰ ૩૭૧) એવં આયુકપ્પલેસકપ્પવિનયકપ્પાદીસુ સમ્બહુલેસુ અત્થેસુ વત્તતિ. ઇધ તણ્હાદિટ્ઠીસુ વત્તતીતિ વેદિતબ્બો. વુત્તમ્પિ ચેતં – ‘‘કપ્પાતિ દ્વે કપ્પા, તણ્હાકપ્પો ચ દિટ્ઠિકપ્પો ચા’’તિ (મહાનિ॰ ૨૮). તસ્મા તણ્હાદિટ્ઠિવસેન અતીતં ખન્ધકોટ્ઠાસં કપ્પેત્વા પકપ્પેત્વા ઠિતાતિ પુબ્બન્તકપ્પિકાતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. તેસં એવં પુબ્બન્તં કપ્પેત્વા ઠિતાનં પુનપ્પુનં ઉપ્પજ્જનવસેન પુબ્બન્તમેવ અનુગતા દિટ્ઠીતિ પુબ્બન્તાનુદિટ્ઠિનો. તે એવંદિટ્ઠિનો તં પુબ્બન્તં આરબ્ભ આગમ્મ પટિચ્ચ અઞ્ઞમ્પિ જનં દિટ્ઠિગતિકં કરોન્તા અનેકવિહિતાનિ અધિમુત્તિપદાનિ અભિવદન્તિ અટ્ઠારસહિ વત્થૂહિ.

તત્થ **અનેકવિહિતાની**તિ અનેકવિધાનિ. **અધિમુત્તિપદાની**તિ અધિવચનપદાનિ. અથ વા ભૂતં અત્થં અભિભવિત્વા યથાસભાવતો અગ્ગહેત્વા પવત્તનતો અધિમુત્તિયોતિ દિટ્ઠિયો વુચ્ચન્તિ. અધિમુત્તીનં પદાનિ અધિમુત્તિપદાનિ, દિટ્ઠિદીપકાનિ વચનાનીતિ અત્થો. **અટ્ઠારસહિ વત્થૂહી**તિ અટ્ઠારસહિ કારણેહિ.

૩૦. ઇદાનિ યેહિ અટ્ઠારસહિ વત્થૂહિ અભિવદન્તિ, તેસં કથેતુકમ્યતાય પુચ્છાય ‘‘તે ચ ખો ભોન્તો’’તિઆદિના નયેન પુચ્છિત્વા તાનિ વત્થૂનિ વિભજિત્વા દસ્સેતું ‘‘સન્તિ, ભિક્ખવે’’તિઆદિમાહ. તત્થ વદન્તિ એતેનાતિ વાદો, દિટ્ઠિગતસ્સેતં અધિવચનં. સસ્સતો વાદો એતેસન્તિ **સસ્સતવાદા**, સસ્સતદિટ્ઠિનોતિ અત્થો. એતેનેવ નયેન ઇતો પરેસમ્પિ એવરૂપાનં પદાનં અત્થો વેદિતબ્બો. **સસ્સતં અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચા**તિ રૂપાદીસુ અઞ્ઞતરં અત્તાતિ ચ લોકોતિ ચ ગહેત્વા તં સસ્સતં અમરં નિચ્ચં ધુવં પઞ્ઞપેન્તિ. યથાહ – ‘‘રૂપં અત્તા ચેવ લોકો ચ સસ્સતો ચાતિ અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચ પઞ્ઞપેન્તિ તથા વેદનં, સઞ્ઞં, સઙ્ખારે, વિઞ્ઞાણં અત્તા ચેવ લોકો ચ સસ્સતો ચાતિ અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચ પઞ્ઞપેન્તી’’તિ.

૩૧. **આતપ્પમન્વાયા**તિઆદીસુ વીરિયં કિલેસાનં આતાપનભાવેન આતપ્પન્તિ વુત્તં. તદેવ પદહનવસેન **પધાનં**. પુનપ્પુનં યુત્તવસેન **અનુયોગો**તિ. એવં તિપ્પભેદં વીરિયં અન્વાય આગમ્મ પટિચ્ચાતિ અત્થો. **અપ્પમાદો** વુચ્ચતિ સતિયા અવિપ્પવાસો. **સમ્મા મનસિકારો**તિ ઉપાયમનસિકારો, પથમનસિકારો, અત્થતો ઞાણન્તિ વુત્તં હોતિ. યસ્મિઞ્હિ મનસિકારે ઠિતસ્સ પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિ ઞાણં ઇજ્ઝતિ, અયં ઇમસ્મિં ઠાને મનસિકારોતિ અધિપ્પેતો. તસ્મા વીરિયઞ્ચ સતિઞ્ચ ઞાણઞ્ચ આગમ્માતિ અયમેત્થ સઙ્ખેપત્થો. **તથારૂપન્તિ** તથાજાતિકં. **ચેતોસમાધિન્તિ** ચિત્તસમાધિં. **ફુસતી**તિ વિન્દતિ પટિલભતિ. **યથા સમાહિતે ચિત્તે**તિ યેન સમાધિના સમ્મા આહિતે સુટ્ઠુ ઠપિતે ચિત્તમ્હિ **અનેકવિહિતં પુબ્બેનિવાસ**ન્તિઆદીનં અત્થો વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તો.

સો એવમાહાતિ સો એવં ઝાનાનુભાવસમ્પન્નો હુત્વા દિટ્ઠિગતિકો એવં વદતિ. **વઞ્ઝો**તિ વઞ્ઝપસુવઞ્ઝતાલાદયો વિય અફલો કસ્સચિ અજનકોતિ. એતેન ‘‘અત્તા’’તિ ચ ‘‘લોકો’’તિ ચ ગહિતાનં ઝાનાદીનં રૂપાદિજનકભાવં પટિક્ખિપતિ. પબ્બતકૂટં વિય ઠિતોતિ **કૂટટ્ઠો**. **એસિકટ્ઠાયિટ્ઠિતો**તિ એસિકટ્ઠાયી વિય

હુત્વા ઠિતોતિ એસિકટ્ઠાયિટ્ઠિતો. યથા સુનિખાતો એસિકત્થમ્ભો નિચ્ચલો તિટ્ઠતિ, એવં ઠિતોતિ અત્થો. ઉભયેનપિ લોકસ્સ વિનાસાભાવં દીપેતિ. કેચિ પન ઈસિકટ્ઠાયિટ્ઠિતોતિ પાળિં વત્વા મુઞ્જે ઈસિકા વિય ઠિતોતિ વદન્તિ . તત્રાયમધિપ્પાયો – યદિદં જાયતીતિ વુચ્ચતિ, તં મુઞ્જતો ઈસિકા વિય વિજ્જમાનમેવ નિક્ખમતિ. યસ્મા ચ ઈસિકટ્ઠાયિટ્ઠિતો, તસ્મા તેવ સત્તા સન્ધાવન્તિ, ઇતો અઞ્ઞત્થ ગચ્છન્તીતિ અત્થો.

સંસરન્તીતિ અપરાપરં સઞ્ચરન્તિ. **ચવન્તી**તિ એવં સઙ્ખ્યં ગચ્છન્તિ. તથા **ઉપપજ્જન્તી**તિ. અટ્ઠકથાયં પન પુબ્બે ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ વત્વા ઇદાનિ તે ચ સત્તા સન્ધાવન્તીતિઆદિના વચનેન અયં દિટ્ઠિગતિકો અત્તનાયેવ અત્તનો વાદં ભિન્દતિ, દિટ્ઠિગતિકસ્સ દસ્સનં નામ ન નિબદ્ધં, થુસરાસિમ્હિ નિખાતખાણુ વિય ચઞ્ચલં, ઉમ્મત્તકપચ્છિયં પૂવખણ્ડગૂથગોમયાદીનિ વિય ચેત્થ સુન્દરમ્પિ અસુન્દરમ્પિ હોતિ યેવાતિ વુત્તં. **અત્થિત્વેવ સસ્સતિસમ**ન્તિ એત્થ **સસ્સતી**તિ નિચ્ચં વિજ્જમાનતાય મહાપથવિં વિય મઞ્ઞતિ, તથા સિનેરુપબ્બતચન્દિમસૂરિયે. તતો તેહિ સમં અત્તાનં મઞ્ઞમાના અત્થિ ત્વેવ સસ્સતિસમન્તિ વદન્તિ.

ઇદાનિ **સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા**તિઆદિકાય પટિઞ્ઞાય સાધનત્થં હેતું દસ્સેન્તો ''તં કિસ્સ હેતુ? અહઞ્હિ આતપ્પમન્વાયા''તિઆદિમાહ. તત્થ **ઇમિનામહં એતં જાનામી**તિ ઇમિના વિસેસાધિગમેન અહં એતં પચ્ચક્ખતો જાનામિ, ન કેવલં સદ્ધામત્તકેનેવ વદામીતિ દસ્સેતિ, મકારો પનેત્થ પદસન્ધિકરણત્થં વુત્તો. **ઇદં**, **ભિક્ખવે**, **પઠમં ઠાન**ન્તિ ચતૂહિ વત્થૂહીતિ વત્થુસદ્દેન વુત્તેસુ ચતૂસુ ઠાનેસુ ઇદં પઠમં ઠાનં, ઇદં જાતિસતસહસ્સમત્તાનુસ્સરણં પઠમં કારણન્તિ અત્થો.

૩૨-૩૩. ઉપરિ વારદ્વયેપિ એસેવ નયો. કેવલઞ્હિ અયં વારો અનેકજાતિસતસહસ્સાનુસ્સરણવસેન વુત્તો. ઇતરે દસચત્તાલીસસંવટ્ટવિવટ્ટકપ્પાનુસ્સરણવસેન. મન્દપઞ્ઞો હિ તિત્થિયો અનેકજાતિસતસહસ્સમત્તં અનુસ્સરતિ, મજ્ઝિમપઞ્ઞો દસસંવટ્ટવિવટ્ટકપ્પાનિ, તિક્ખપઞ્ઞો ચત્તાલીસં, ન તતો ઉદ્ધં.

૩૪. ચતુત્થવારે તક્કયતીતિ **તક્કી**, તક્કો વા અસ્સ અત્થીતિ **તક્કી**. તક્કેત્વા વિતક્કેત્વા દિટ્ઠિગાહિનો એતં અધિવચનં. વીમંસાય સમન્નાગતોતિ **વીમંસી**. વીમંસા નામ તુલના રુચ્ચના ખમના. યથા હિ પુરિસો યટ્ઠિયા ઉદકં વીમંસિત્વા ઓતરતિ, એવમેવ યો તુલયિત્વા રુચ્ચિત્વા ખમાપેત્વા દિટ્ઠિં ગણ્હાતિ, સો ''વીમંસી''તિ વેદિતબ્બો. **તક્કપરિયાહત**ન્તિ તક્કેન પરિયાહતં, તેન તેન પરિયાયેન તક્કેત્વાતિ અત્થો. **વીમંસાનુચરિત**ન્તિ તાય વુત્તપ્પકારાય વીમંસાય અનુચરિતં. **સયંપટિભાન**ન્તિ અત્તનો પટિભાનમત્તસઞ્જાતં. **એવમાહા**તિ સસ્સતદિટ્ઠિં ગહેત્વા એવં વદતિ.

તત્થ ચતુબ્બિધો તક્કી – અનુસ્સુતિકો, જાતિસ્સરો, લાભી, સુદ્ધતક્કિકોતિ. તત્થ યો ''વેસ્સન્તરો નામ રાજા અહોસી''તિઆદીનિ સુત્વા ''તેન હિ યદિ વેસ્સન્તરોવ ભગવા, સસ્સતો અત્તા''તિ તક્કયન્તો દિટ્ઠિં ગણ્હાતિ, અયં અનુસ્સુતિકો નામ. દ્વે તિસ્સો જાતિયો સરિત્વા – ''અહમેવ પુબ્બે અસુકસ્મિં નામ અહોસિં, તસ્મા સસ્સતો અત્તા''તિ તક્કયન્તો જાતિસ્સરતક્કિકો નામ. યો પન લાભિતાય ''યથા મે ઇદાનિ અત્તા સુખી હોતિ, અતીતેપિ એવં અહોસિ, અનાગતેપિ ભવિસ્સતી''તિ તક્કયિત્વા દિટ્ઠિં ગણ્હાતિ, અયં લાભીતક્કિકો નામ. ''એવં સતિ ઇદં હોતી''તિ તક્કમત્તેનેવ ગણ્હન્તો પન સુદ્ધતક્કિકો નામ.

૩૫. **એતેસં વા અઞ્ઞતરેના**તિ એતેસંયેવ ચતુન્નં વત્થૂનં અઞ્ઞતરેન એકેન વા દ્વીહિ વા તીહિ વા. **નત્થિ ઇતો બહિદ્ધા**તિ ઇમેહિ પન વત્થૂહિ બહિ અઞ્ઞં એકં કારણમ્પિ સસ્સતપઞ્ઞત્તિયા નત્થીતિ અપ્પટિવત્તિયં સીહનાદં

નદતિ.

૩૬. **તયિદં, ભિક્ખવે, તથાગતો પજાનાતી**તિ ભિક્ખવે, તં ઇદં ચતુબ્બિધમ્પિ દિટ્ઠિગતં તથાગતો નાનપ્પકારતો જાનાતિ. તતો તં પજાનનાકારં દસ્સેન્તો ઇમે દિટ્ઠિટ્ઠાનાતિઆદિમાહ. તત્થ દિટ્ઠિયોવ દિટ્ઠિટ્ઠાના નામ. અપિ ચ દિટ્ઠીનં કારણમ્પિ દિટ્ઠિટ્ઠાનમેવ. યથાહ ''કતમાનિ અટ્ઠ દિટ્ઠિટ્ઠાનાનિ? ખન્ધાપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં, અવિજ્જાપિ, ફસ્સોપિ , સઞ્ઞાપિ, વિતક્કોપિ, અયોનિસોમનસિકારોપિ, પાપમિત્તોપિ, પરતોઘોસોપિ દિટ્ઠિટ્ઠાન''ન્તિ. ''ખન્ધા હેતુ, ખન્ધા પચ્ચયો દિટ્ઠિટ્ઠાનં ઉપાદાય સમુટ્ઠાનટ્ઠેન, એવં ખન્ધાપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં. અવિજ્જા હેતુ...પે॰... પાપમિત્તો હેતુ. પરતોઘોસો હેતુ, પરતોઘોસો પચ્ચયો દિટ્ઠિટ્ઠાનં ઉપાદાય સમુટ્ઠાનટ્ઠેન, એવં પરતોઘોસોપિ દિટ્ઠિટ્ઠાન''ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૨૪). **એવંગહિતા**તિ દિટ્ઠિસઙ્ખાતા તાવ દિટ્ઠિટ્ઠાના – ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ એવંગહિતા આદિન્ના, પવત્તિતાતિ અત્થો. **એવંપરામટ્ઠા**તિ નિરાસઙ્કચિત્તતાય પુનપ્પુનં આમટ્ઠા પરામટ્ઠા, 'ઇદમેવ સચ્ચં, મોઘમઞ્ઞ'ન્તિ પરિનિટ્ઠાપિતા . કારણસઙ્ખાતા પન દિટ્ઠિટ્ઠાના યથા ગય્હમાના દિટ્ઠિયો સમુટ્ઠાપેન્તિ, એવં આરમ્મણવસેન ચ પવત્તનવસેન ચ આસેવનવસેન ચ ગહિતા. અનાદીનવદસ્સિતાય પુનપ્પુનં ગહણવસેન પરામટ્ઠા. **એવંગતિકા**તિ એવં નિરયતિરચ્છાનપેત્તિવિસયગતિકાનં અઞ્ઞતરગતિકા. **એવં અભિસમ્પરાયા**તિ ઇદં પુરિમપદસ્સેવ વેવચનં, એવંવિધપરલોકાતિ વુત્તં હોતિ.

તઞ્ચ તથાગતો પજાનાતીતિ ન કેવલઞ્ચ તથાગતો સકારણં સગતિકં દિટ્ઠિગતમેવ પજાનાતિ, અથ ખો તઞ્ચ સબ્બં પજાનાતિ, તતો ચ ઉત્તરિતરં સીલઞ્ચેવ સમાધિઞ્ચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણઞ્ચ પજાનાતિ. **તઞ્ચ પજાનનં ન પરામસતી**તિ તઞ્ચ એવંવિધં અનુત્તરં વિસેસં પજાનન્તોપિ અહં પજાનામીતિ તણ્હાદિટ્ઠિમાનપરામાસવસેન તઞ્ચ ન પરામસતિ. **અપરામસતો ચસ્સ પચ્ચત્તઞ્ઞેવ નિબ્બુતિ વિદિતા**તિ એવં અપરામસતો ચસ્સ અપરામાસપચ્ચયા સયમેવ અત્તનાયેવ તેસં પરામાસકિલેસાનં નિબ્બુતિ વિદિતા. પાકટં, ભિક્ખવે, તથાગતસ્સ નિબ્બાનન્તિ દસ્સેતિ.

ઇદાનિ યથાપટિપન્નેન તથાગતેન સા નિબ્બુતિ અધિગતા, તં પટિપત્તિં દસ્સેતું યાસુ વેદનાસુ રત્તા તિત્થિયા ''ઇધ સુખિનો ભવિસ્સામ, એત્થ સુખિનો ભવિસ્સામા''તિ દિટ્ઠિગહનં પવિસન્તિ, તાસંયેવ વેદનાનં વસેન કમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખન્તો વેદનાનં સમુદયઞ્ચાતિઆદિમાહ. તત્થ **યથાભૂતં વિદિત્વા**તિ ''અવિજ્જાસમુદયા વેદનાસમુદયોતિ પચ્ચયસમુદયટ્ઠેન વેદનાક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સતિ, તણ્હાસમુદયા વેદનાસમુદયોતિ પચ્ચયસમુદયટ્ઠેન વેદનાક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સતિ, કમ્મસમુદયા વેદનાસમુદયોતિ પચ્ચયસમુદયટ્ઠેન વેદનાક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સતિ, ફસ્સસમુદયા વેદનાસમુદયોતિ પચ્ચયસમુદયટ્ઠેન વેદનાક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સતિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૫૦). નિબ્બત્તિલક્ખણં પસ્સન્તોપિ વેદનાક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સતી''તિ ઇમેસં પઞ્ચન્નં લક્ખણાનં વસેન વેદનાનં સમુદયં યથાભૂતં વિદિત્વા; ''અવિજ્જાનિરોધા વેદનાનિરોધોતિ પચ્ચયનિરોધટ્ઠેન વેદનાક્ખન્ધસ્સ વયં પસ્સતિ, તણ્હાનિરોધા વેદનાનિરોધોતિ પચ્ચયનિરોધટ્ઠેન વેદનાક્ખન્ધસ્સ વયં પસ્સતિ , કમ્મનિરોધા વેદનાનિરોધોતિ પચ્ચયનિરોધટ્ઠેન વેદનાક્ખન્ધસ્સ વયં પસ્સતિ, ફસ્સનિરોધા વેદનાનિરોધોતિ પચ્ચયનિરોધટ્ઠેન વેદનાક્ખન્ધસ્સ વયં પસ્સતિ. વિપરિણામલક્ખણં પસ્સન્તોપિ વેદનાક્ખન્ધસ્સ વયં પસ્સતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૫૦) ઇમેસં પઞ્ચન્નં લક્ખણાનં વસેન વેદનાનં અત્થઙ્ગમં યથાભૂતં વિદિત્વા, ''યં વેદનં પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ સુખં સોમનસ્સં, અયં વેદનાય અસ્સાદો''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૨૬) એવં અસ્સાદઞ્ચ યથાભૂતં વિદિત્વા, ''યં વેદના અનિચ્ચા દુક્ખા વિપરિણામધમ્મા, અયં વેદનાય આદીનવો''તિ એવં આદીનવઞ્ચ યથાભૂતં વિદિત્વા, ''યો વેદનાય છન્દરાગવિનયો છન્દરાગપ્પહાનં, ઇદં વેદનાય નિસ્સરણ''ન્તિ એવં નિસ્સરણઞ્ચ યથાભૂતં વિદિત્વા

વિગતછન્દરાગતાય અનુપાદાનો અનુપાદાવિમુત્તો, ભિક્ખવે, તથાગતો; યસ્મિં ઉપાદાને સતિ કિઞ્ચિ ઉપાદિયેય્ય, ઉપાદિન્નત્તા ચ ખન્ધો ભવેય્ય, તસ્સ અભાવા કિઞ્ચિ ધમ્મં અનુપાદિયિત્વાવ વિમુત્તો ભિક્ખવે તથાગતોતિ.

૩૭. **ઇમે ખો તે, ભિક્ખવે**તિ યે તે અહં – ''કતમે, ચ તે, ભિક્ખવે, ધમ્મા ગમ્ભીરા''તિ અપુચ્છિં, ''ઇમે ખો તે, ભિક્ખવે, તઞ્ચ તથાગતો પજાનાતિ તતો ચ ઉત્તરિતરં પજાનાતી''તિ એવં નિદ્દિટ્ઠા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણધમ્મા ગમ્ભીરા દુદ્દસા...પે॰... પણ્ડિતવેદનીયાતિ વેદિતબ્બા. યેહિ તથાગતસ્સ નેવ પુથુજ્જનો, ન સોતાપન્નાદીસુ અઞ્ઞતરો વણ્ણં યથાભૂતં વત્તું સક્કોતિ, અથ ખો તથાગતોવ યથાભૂતં વણ્ણં સમ્મા વદમાનો વદેય્યાતિ એવં પુચ્છમાનેનાપિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમેવ પુટ્ઠં, નિય્યાતેન્તેનાપિ તદેવ નિય્યાતિતં, અન્તરા પન દિટ્ઠિયો વિભત્તાતિ.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

એકચ્ચસસ્સતવાદવણ્ણના

૩૮. **એકચ્ચસસ્સતિકા**તિ એકચ્ચસસ્સતવાદા. તે દુવિધા હોન્તિ – સત્તેકચ્ચસસ્સતિકા, સઙ્ખારેકચ્ચસસ્સતિકાતિ. દુવિધાપિ ઇધ ગહિતાયેવ.

૩૯. **યન્તિ** નિપાતમત્તં. **કદાચી**તિ કિસ્મિઞ્ચિ કાલે. **કરહચી**તિ તસ્સેવ વેવચનં. **દીઘસ્સ અદ્ધુનો**તિ દીઘસ્સ કાલસ્સ. **અચ્ચયેના**તિ અતિક્કમેન . **સંવટ્ટતી**તિ વિનસ્સતિ. **યેભુય્યેના**તિ યે ઉપરિબ્રહ્મલોકેસુ વા અરૂપેસુ વા નિબ્બત્તન્તિ, તદવસેસે સન્ધાય વુત્તં. ઝાનમનેન નિબ્બત્તત્તા **મનોમયા**. પીતિ તેસં ભક્ખો આહારોતિ **પીતિભક્ખા**. અત્તનોવ તેસં પભાતિ **સયંપભા**. અન્તલિક્ખે ચરન્તીતિ **અન્તલિક્ખચરા**. સુભેસુ ઉય્યાનવિમાનકપ્પરુક્ખાદીસુ તિટ્ઠન્તીતિ, **સુભટ્ઠાયિનો** સુભા વા મનોરમ્મવત્થાભરણા હુત્વા તિટ્ઠન્તીતિ **સુભટ્ઠાયિનો**. **ચિરં દીઘમદ્ધાન**ન્તિ ઉક્કંસેન અટ્ઠ કપ્પે.

૪૦. **વિવટ્ટતી**તિ સણ્ઠાતિ. **સુઞ્ઞં બ્રહ્મવિમાન**ન્તિ પકતિયા નિબ્બત્તસત્તાનં નત્થિતાય સુઞ્ઞં, બ્રહ્મકાયિકભૂમિ નિબ્બત્તતીતિ અત્થો. તસ્સ કત્તા વા કારેતા વા નત્થિ, વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તનયેન પન કમ્મપચ્ચયઉતુસમુટ્ઠાના રતનભૂમિ નિબ્બત્તતિ. પકતિનિબ્બત્તિટ્ઠાનેસુયેવ ચેત્થ ઉય્યાનકપ્પરુક્ખાદયો નિબ્બત્તન્તિ. અથ સત્તાનં પકતિયા વસિતટ્ઠાને નિકન્તિ ઉપ્પજ્જતિ, તે પઠમજ્ઝાનં ભાવેત્વા તતો ઓતરન્તિ, તસ્મા અથ ખો અઞ્ઞતરો સત્તોતિઆદિમાહ. **આયુક્ખયા વા પુઞ્ઞક્ખયા વા**તિ યે ઉળારં પુઞ્ઞકમ્મં કત્વા યત્થ કત્થચિ અપ્પાયુકે દેવલોકે નિબ્બત્તન્તિ, તે અત્તનો પુઞ્ઞબલેન ઠાતું ન સક્કોન્તિ, તસ્સ પન દેવલોકસ્સ આયુપ્પમાણેનેવ ચવન્તીતિ આયુક્ખયા ચવન્તીતિ વુચ્ચન્તિ. યે પન પરિત્તં પુઞ્ઞકમ્મં કત્વા દીઘાયુકદેવલોકે નિબ્બત્તન્તિ, તે યાવતાયુકં ઠાતું ન સક્કોન્તિ, અન્તરાવ ચવન્તીતિ પુઞ્ઞક્ખયા ચવન્તીતિ વુચ્ચન્તિ. **દીઘમદ્ધાનં તિટ્ઠતી**તિ કપ્પં વા ઉપડ્ઢકપ્પં વા.

૪૧. **અનભિરતી**તિ અપરસ્સાપિ સત્તસ્સ આગમનપત્થના. યા પન પટિઘસમ્પયુત્તા ઉક્કણ્ઠિતા, સા બ્રહ્મલોકે નત્થિ. **પરિતસ્સના**તિ ઉબ્બિજ્જના ફન્દના, સા પનેસા તાસતસ્સના, તણ્હાતસ્સના, દિટ્ઠિતસ્સના, ઞાણતસ્સનાતિ ચતુબ્બિધા હોતિ. તત્થ ''જાતિં પટિચ્ચ ભયં ભયાનકં છમ્ભિતત્તં લોમહંસો ચેતસો ઉત્રાસો. જરં... બ્યાધિં... મરણં પટિચ્ચ...પે॰... ઉત્રાસો''તિ (વિભ॰ ૯૨૧) અયં **તાસતસ્સના** નામ. ''અહો વત અઞ્ઞેપિ સત્તા ઇત્થત્તં આગચ્છેય્યુ''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૮) અયં **તણ્હાતસ્સના** નામ. ''પરિતસ્સિતવિપ્ફન્દિતમેવા''તિ અયં **દિટ્ઠિતસ્સના**

નામ. ‘‘તેપિ તથાગતસ્સ ધમ્મદેસનં સુત્વા યેભુય્યેન ભયં સંવેગં સન્તાસં આપજ્જન્તી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૩) અયં **ઞાણતસ્સના** નામ. ઇધ પન તણ્હાતસ્સનાપિ દિટ્ઠિતસ્સનાપિ વટ્ટતિ. **બ્રહ્મવિમાનન્તિ** ઇધ પન પઠમાભિનિબ્બત્તસ્સ અત્થિતાય સુઞ્ઞન્તિ ન વુત્તં. **ઉપપજ્જન્તી**તિ ઉપપત્તિવસેન ઉપગચ્છન્તિ. **સહબ્યતન્તિ** સહભાવં.

૪૨. **અભિભૂ**તિ અભિભવિત્વા ઠિતો જેટ્ઠકોહમસ્મીતિ. **અનભિભૂતો**તિ અઞ્ઞેહિ અનભિભૂતો. **અઞ્ઞદત્થૂ**તિ એકંસવચને નિપાતો. દસ્સનવસેન **દસો**, સબ્બં પસ્સામીતિ અત્થો. **વસવત્તી**તિ સબ્બં જનં વસે વત્તેમિ. **ઇસ્સરો કત્તા નિમ્માતા**તિ અહં લોકે ઇસ્સરો, અહં લોકસ્સ કત્તા ચ નિમ્માતા ચ, પથવી – હિમવન્ત-સિનેરુ-ચક્કવાળ-મહાસમુદ્દ-ચન્દિમ-સૂરિયા મયા નિમ્મિતાતિ. **સેટ્ઠો સજિતા**તિ અહં લોકસ્સ ઉત્તમો ચ સજિતા ચ, ‘‘ત્વં ખત્તિયો નામ હોહિ, ત્વં બ્રાહ્મણો, વેસ્સો, સુદ્દો, ગહટ્ઠો, પબ્બજિતો નામ. અન્તમસો ત્વં ઓટ્ઠો હોહિ, ગોણો હોહી’’તિ ‘‘એવં સત્તાનં સંવિસજેતા અહ’’ન્તિ મઞ્ઞતિ. **વસી પિતા ભૂતભબ્યાનન્તિ** (દી॰ નિ॰ ૧.૧૭) અહમસ્મિ ચિણ્ણવસિતાય વસી, અહં પિતા ભૂતાનઞ્ચ ભબ્યાનઞ્ચાતિ મઞ્ઞતિ. તત્થ અણ્ડજજલાબુજા સત્તા અન્તોઅણ્ડકોસે ચેવ અન્તોવત્થિમ્હિ ચ ભબ્યા નામ, બહિ નિક્ખન્તકાલતો પટ્ઠાય ભૂતા નામ. સંસેદજા પઠમચિત્તક્ખણે ભબ્યા, દુતિયતો પટ્ઠાય ભૂતા. ઓપપાતિકા પઠમઇરિયાપથે ભબ્યા, દુતિયતો પટ્ઠાય ભૂતાતિ વેદિતબ્બા. તે સબ્બેપિ મય્હં પુત્તાતિ સઞ્ઞાય ‘‘અહં પિતા ભૂતભબ્યાન’’ન્તિ મઞ્ઞતિ.

ઇદાનિ કારણતો સાધેતુકામો – ‘‘મયા ઇમે સત્તા નિમ્મિતા’’તિ પટિઞ્ઞં કત્વા ‘‘તં કિસ્સ હેતૂ’’તિઆદિમાહ. **ઇત્થત્તન્તિ** ઇત્થભાવં, બ્રહ્મભાવન્તિ અત્થો. **ઇમિના મયન્તિ** અત્તનો કમ્મવસેન ચુતાપિ ઉપપન્નાપિ ચ કેવલં મઞ્ઞનામત્તેનેવ ‘‘ઇમિના મયં નિમ્મિતા’’તિ મઞ્ઞમાના વઙ્કચ્છિદ્દે વઙ્કઆણી વિય ઓનમિત્વા તસ્સેવ પાદમૂલં ગચ્છન્તીતિ.

૪૩. **વણ્ણવન્તતરો ચા**તિ વણ્ણવન્તતરો, અભિરૂપો પાસાદિકોતિ અત્થો. **મહેસક્ખતરો**તિ ઇસ્સરિયપરિવારવસેન મહાયસતરો.

૪૪. **ઠાનં ખો પનેતન્તિ** કારણં ખો પનેતં. સો તતો ચવિત્વા અઞ્ઞત્ર ન ગચ્છતિ, ઇધેવ આગચ્છતિ, તં સન્ધાયેતં વુત્તં. **અગારસ્મા**તિ ગેહા. **અનગારિયન્તિ** પબ્બજ્જં. પબ્બજ્જા હિ યસ્મા અગારસ્સ હિ તં કસિગોરક્ખાદિકમ્મં તત્થ નત્થિ, તસ્મા અનગારિયન્તિ વુચ્ચતિ. **પબ્બજતી**તિ ઉપગચ્છતિ. **તતો પરં નાનુસ્સરતી**તિ તતો પુબ્બેનિવાસા પરં ન સરતિ, સરિતું અસક્કોન્તો તત્થ ઠત્વા દિટ્ઠિં ગણ્હાતિ.

નિચ્ચોતિઆદીસુ તસ્સ ઉપપત્તિં અપસ્સન્તો **નિચ્ચો**તિ વદતિ, મરણં અપસ્સન્તો **ધુવો**તિ, સદાભાવતો **સસ્સતો**તિ, જરાવસેનાપિ વિપરિણામસ્સ અભાવતો અવિપરિણામધમ્મોતિ. સેસમેત્થ પઠમવારે ઉત્તાનમેવાતિ.

૪૫-૪૬. દુતિયવારે ખિડ્ડાય પદુસ્સન્તિ વિનસ્સન્તીતિ **ખિડ્ડાપદોસિકા**, પદૂસિકાતિપિ પાળિં લિખન્તિ, સા અટ્ઠકથાયં નત્થિ. **અતિવેલન્તિ** અતિકાલં, અતિચિરન્તિ અત્થો. **હસ્સખિડ્ડારતિધમ્મસમાપન્ના**તિ હસ્સરતિ ધમ્મઞ્ચેવ ખિડ્ડારતિધમ્મઞ્ચ સમાપન્ના અનુયુત્તા, કેળિહસ્સસુખઞ્ચેવ કાયિકવાચસિકકીળાસુખઞ્ચ અનુયુત્તા, વુત્તપ્પકારરતિધમ્મસમઙ્ગિનો હુત્વા વિહરન્તીતિ અત્થો.

સતિ સમ્મુસ્સતીતિ ખાદનીયભોજનીયેસુ સતિ સમ્મુસ્સતિ. તે કિર પુઞ્ઞવિસેસાધિગતેન મહન્તેન અત્તનો સિરિવિભવેન નક્ખત્તં કીળન્તા તાય સમ્પત્તિમહન્તતાય – ''આહારં પરિભુઞ્જિમ્હ, ન પરિભુઞ્જિમ્હા''તિપિ ન જાનન્તિ. અથ એકાહારાતિક્કમનતો પટ્ઠાય નિરન્તરં ખાદન્તાપિ પિવન્તાપિ ચવન્તિયેવ, ન તિટ્ઠન્તિ. કસ્મા? કમ્મજતેજસ્સ બલવતાય, કરજકાયસ્સ મન્દતાય, મનુસ્સાનઞ્હિ કમ્મજતેજો મન્દો, કરજકાયો બલવા. તેસં તેજસ્સ મન્દતાય કરજકાયસ્સ બલવતાય સત્તાહમ્પિ અતિક્કમિત્વા ઉણ્હોદકઅચ્છયાગુઆદીહિ સક્કા વત્થું ઉપત્થમ્ભેતું. દેવાનં પન તેજો બલવા હોતિ, કરજં મન્દં. તે એકં આહારવેલં અતિક્કમિત્વાવ સણ્ઠાતું ન સક્કોન્તિ. યથા નામ ગિમ્હાનં મજ્ઝન્હિકે તત્તપાસાણે ઠપિતં પદુમં વા ઉપ્પલં વા સાયન્હસમયે ઘટસતેનાપિ સિઞ્ચિયમાનં પાકતિકં ન હોતિ, વિનસ્સતિયેવ. એવમેવ પચ્છા નિરન્તરં ખાદન્તાપિ પિવન્તાપિ ચવન્તિયેવ, ન તિટ્ઠન્તિ. તેનાહ ''**સતિયા સમ્મોસા તે દેવા તમ્હા કાયા ચવન્તી**''તિ. કતમે પન તે દેવાતિ? ઇમે દેવાતિ અટ્ઠકથાયં વિચારણા નત્થિ, ''દેવાનં કમ્મજતેજો બલવા હોતિ, કરજં મન્દ''ન્તિ અવિસેસેન વુત્તત્તા પન યે કેચિ કબળીકારાહારૂપજીવિનો દેવા એવં કરોન્તિ, તેયેવ ચવન્તીતિ વેદિતબ્બા. કેચિ પનાહુ – ''નિમ્માનરતિપરનિમ્મિતવસવત્તિનો તે દેવા''તિ. ખિડ્ડાપદુસ્સનમત્તેનેવ હેતે ખિડ્ડાપદોસિકાતિ વુત્તા. સેસમેત્થ પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બં.

૪૭-૪૮. તતિયવારે મનેન પદુસ્સન્તિ વિનસ્સન્તીતિ **મનોપદોસિકા**, એતે ચાતુમહારાજિકા. તેસુ કિર એકો દેવપુત્તો – નક્ખત્તં કીળિસ્સામીતિ સપરિવારો રથેન વીથિં પટિપજ્જતિ, અથઞ્ઞો નિક્ખમન્તો તં પુરતો ગચ્છન્તં દિસ્વા – 'ભો અયં કપણો', અદિટ્ઠપુબ્બં વિય એતં દિસ્વા – ''પીતિયા ઉદ્ધુમાતો વિય ભિજ્જમાનો વિય ચ ગચ્છતી''તિ કુજ્ઝતિ. પુરતો ગચ્છન્તોપિ નિવત્તિત્વા તં કુદ્ધં દિસ્વા – કુદ્ધા નામ સુવિદિતા હોન્તીતિ કુદ્ધભાવમસ્સ ઞત્વા – ''ત્વં કુદ્ધો, મય્હં કિં કરિસ્સસિ, અયં સમ્પત્તિ મયા દાનસીલાદીનં વસેન લદ્ધા, ન તુય્હં વસેના''તિ પટિકુજ્ઝતિ. એકસ્મિઞ્હિ કુદ્ધે ઇતરો અકુદ્ધો રક્ખતિ, ઉભોસુ પન કુદ્ધેસુ એકસ્સ કોધો ઇતરસ્સ પચ્ચયો હોતિ. તસ્સપિ કોધો ઇતરસ્સ પચ્ચયો હોતીતિ ઉભો કન્દન્તાનંયેવ ઓરોધાનં ચવન્તિ. અયમેત્થ ધમ્મતા. સેસં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

૪૯-૫૨. તક્કીવાદે અયં ચક્ખાદીનં ભેદં પસ્સતિ, ચિત્તં પન યસ્મા પુરિમં પુરિમં પચ્છિમસ્સ પચ્છિમસ્સ પચ્ચયં દત્વાવ નિરુજ્ઝતિ, તસ્મા ચક્ખાદીનં ભેદતો બલવતરમ્પિ ચિત્તસ્સ ભેદં ન પસ્સતિ. સો તં અપસ્સન્તો યથા નામ સકુણો એકં રુક્ખં જહિત્વા અઞ્ઞસ્મિં નિલીયતિ, એવમેવ ઇમસ્મિં અત્તભાવે ભિન્ને ચિત્તં અઞ્ઞત્ર ગચ્છતીતિ ગહેત્વા એવમાહ. સેસમેત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

અન્તાનન્તવાદવણ્ણના

૫૩. **અન્તાનન્તિકા**તિ અન્તાનન્તવાદા, અન્તં વા અનન્તં વા અન્તાનન્તં વા નેવન્તાનાનન્તં વા આરબ્ભ પવત્તવાદાતિ અત્થો.

૫૪-૬૦. **અન્તસઞ્ઞી લોકસ્મિં વિહરતી**તિ પટિભાગનિમિત્તં ચક્કવાળપરિયન્તં અવડ્ઢેત્વા તં – ''લોકો''તિ ગહેત્વા અન્તસઞ્ઞી લોકસ્મિં વિહરતિ, ચક્કવાળપરિયન્તં કત્વા વડ્ઢિતકસિણો પન અનન્તસઞ્ઞી હોતિ, ઉદ્ધમધો અવડ્ઢેત્વા પન તિરિયં વડ્ઢેત્વા ઉદ્ધમધો અન્તસઞ્ઞી, તિરિયં અનન્તસઞ્ઞી. તક્કીવાદો વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. ઇમે ચત્તારોપિ અત્તના દિટ્ઠપુબ્બાનુસારેનેવ દિટ્ઠિયા ગહિતત્તા પુબ્બન્તકપ્પિકેસુ પવિટ્ઠા.

અમરાવિક્ખેપવાદવણ્ણના

૬૧. ન મરતીતિ **અમરા**. કા સા? એવન્તિપિ મે નોતિઆદિના નયેન પરિયન્તરહિતા દિટ્ઠિગતિકસ્સ દિટ્ઠિ ચેવ વાચા ચ. વિવિધો ખેપોતિ **વિક્ખેપો**, અમરાય દિટ્ઠિયા વાચાય ચ વિક્ખેપોતિ **અમરાવિક્ખેપો**, સો એતેસં અત્થીતિ **અમરાવિક્ખેપિકા**, અપરો નયો – અમરા નામ એકા મચ્છજાતિ, સા ઉમ્મુજ્જનનિમુજ્જનાદિવસેન ઉદકે સન્ધાવમાના ગહેતું ન સક્કાતિ, એવમેવ અયમ્પિ વાદો ઇતોચિતો ચ સન્ધાવતિ, ગાહં ન ઉપગચ્છતીતિ **અમરાવિક્ખેપો**તિ વુચ્ચતિ. સો એતેસં અત્થીતિ **અમરાવિક્ખેપિકા**.

૬૨. **''ઇદં કુસલ''ન્તિ યથાભૂતં નપ્પજાનાતી**તિ દસ કુસલકમ્મપથે યથાભૂતં નપ્પજાનાતીતિ અત્થો. અકુસલેપિ દસ અકુસલકમ્મપથાવ અધિપ્પેતા. **સો મમસ્સ વિઘાતો**તિ ''મુસા મયા ભણિત''ન્તિ વિપ્પટિસારુપ્પત્તિયા મમ વિઘાતો અસ્સ, દુક્ખં ભવેય્યાતિ અત્થો. **સો મમસ્સ અન્તરાયો**તિ સો મમ સગ્ગસ્સ ચેવ મગ્ગસ્સ ચ અન્તરાયો અસ્સ. **મુસાવાદભયા મુસાવાદપરિજેગુચ્છા**તિ મુસાવાદે ઓત્તપ્પેન ચેવ હિરિયા ચ. **વાચાવિક્ખેપં આપજ્જતી**તિ વાચાય વિક્ખેપં આપજ્જતિ. કીદિસં? અમરાવિક્ખેપં, અપરિયન્તવિક્ખેપન્તિ અત્થો.

એવન્તિપિ મે નોતિઆદીસુ એવન્તિપિ મે નોતિ અનિયમિતવિક્ખેપો . **તથાતિપિ મે નો**તિ ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ વુત્તં સસ્સતવાદં પટિક્ખિપતિ. **અઞ્ઞથાતિપિ મે નો**તિ સસ્સતતો અઞ્ઞથા વુત્તં એકચ્ચસસ્સતં પટિક્ખિપતિ. **નોતિપિ મે નો**તિ – ''ન હોતિ તથાગતો પરં મરણા''તિ વુત્તં ઉચ્છેદં પટિક્ખિપતિ. **નો નોતિપિ મે નો**તિ ''નેવ હોતિ ન ન હોતી''તિ વુત્તં તક્કીવાદં પટિક્ખિપતિ. સયં પન ''ઇદં કુસલ''ન્તિ વા ''અકુસલ''ન્તિ વા પુટ્ઠો ન કિઞ્ચિ બ્યાકરોતિ. ''ઇદં કુસલ''ન્તિ પુટ્ઠો ''એવન્તિપિ મે નો''તિ વદતિ. તતો ''કિં અકુસલ''ન્તિ વુત્તે ''તથાતિપિ મે નો''તિ વદતિ. ''કિં ઉભયતો અઞ્ઞથા''તિ વુત્તે ''અઞ્ઞથાતિપિ મે નો''તિ વદતિ. તતો ''તિવિધેનાપિ ન હોતિ, કિં તે લદ્ધી''તિ વુત્તે ''નોતિપિ મે નો''તિ વદતિ. તતો ''કિં નો નોતિ તે લદ્ધી''તિ વુત્તે ''નો નોતિપિ મે નો''તિ એવં વિક્ખેપમેવ આપજ્જતિ, એકસ્મિમ્પિ પક્ખે ન તિટ્ઠતિ.

૬૩. **છન્દો વા રાગો વા**તિ અજાનન્તોપિ સહસા કુસલમેવ ''કુસલ''ન્તિ વત્વા અકુસલમેવ ''અકુસલ''ન્તિ વત્વા મયા અસુકસ્સ નામ એવં બ્યાકતં, કિં તં સુબ્યાકતન્તિ અઞ્ઞે પણ્ડિતે પુચ્છિત્વા તેહિ – ''સુબ્યાકતં, ભદ્રમુખ, કુસલમેવ તયા કુસલં, અકુસલમેવ અકુસલન્તિ બ્યાકત''ન્તિ વુત્તે નત્થિ મયા સદિસો પણ્ડિતોતિ એવં મે તત્થ છન્દો વા રાગો વા અસ્સાતિ અત્થો. એત્થ ચ છન્દો દુબ્બલરાગો, રાગો બલવરાગો. **દોસો વા પટિઘો વા**તિ કુસલં પન ''અકુસલ''ન્તિ, અકુસલં વા ''કુસલ''ન્તિ વત્વા અઞ્ઞે પણ્ડિતે પુચ્છિત્વા તેહિ – ''દુબ્યાકતં તયા''તિ વુત્તે એત્તકમ્પિ નામ ન જાનામીતિ તત્થ મે અસ્સ દોસો વા પટિઘો વાતિ અત્થો. ઇધાપિ દોસો દુબ્બલકોધો, પટિઘો બલવકોધો.

તં મમસ્સ ઉપાદાનં, સો મમસ્સ વિઘાતોતિ તં છન્દરાગદ્વયં મમ ઉપાદાનં અસ્સ, દોસપટિઘદ્વયં વિઘાતો. ઉભયમ્પિ વા દળ્હગ્ગહણવસેન ઉપાદાનં , વિહનનવસેન વિઘાતો. રાગો હિ અમુઞ્ચિતુકામતાય આરમ્મણં ગણ્હાતિ જલૂકા વિય. દોસો વિનાસેતુકામતાય આસીવિસો વિય. ઉભોપિ ચેતે સન્તાપકટ્ઠેન વિહનન્તિ ચેવાતિ ''ઉપાદાન''ન્તિ ચ ''વિઘાતો''તિ ચ વુત્તા. સેસં પઠમવારસદિસમેવ.

૬૪. **પણ્ડિતા**તિ પણ્ડિચ્ચેન સમન્નાગતા. **નિપુણા**તિ સણ્હસુખુમબુદ્ધિનો સુખુમઅત્થન્તરં પટિવિજ્ઝનસમત્થા. **કતપરપ્પવાદા**તિ વિઞ્ઞાતપરપ્પવાદા ચેવ પરેહિ સદ્ધિં કતવાદપરિચયા ચ. **વાલવેધિરૂપા**તિ વાલવેધિધનુગ્ગહસદિસા. **તે ભિન્દન્તા મઞ્ઞે**તિ વાલવેધિ વિય વાલં સુખુમાનિપિ પરેસં દિટ્ઠિગતાનિ અત્તનો પઞ્ઞાગતેન ભિન્દન્તા વિય ચરન્તીતિ અત્થો. **તે મં તત્થા**તિ તે સમણબ્રાહ્મણા મં તેસુ કુસલાકુસલેસુ. **સમનુયુઞ્જેય્યુ**ન્તિ ''કિં કુસલં, કિં અકુસલન્તિ અત્તનો લદ્ધિં વદા''તિ લદ્ધિં પુચ્છેય્યું. **સમનુગાહેય્યુ**ન્તિ ''ઇદં નામા''તિ વુત્તે ''કેન કારણેન એતમત્થં ગાહેય્યુ''ન્તિ કારણં પુચ્છેય્યું. **સમનુભાસેય્યુ**ન્તિ ''ઇમિના નામ કારણેના''તિ વુત્તે કારણે દોસં દસ્સેત્વા ''ન ત્વં ઇદં જાનાસિ, ઇદં પન ગણ્હ, ઇદં વિસ્સજ્જેહી''તિ એવં સમનુયુઞ્જેય્યું. **ન સમ્પાયેય્ય**ન્તિ ન સમ્પાદેય્યં, સમ્પાદેત્વા કથેતું ન સક્કુણેય્યન્તિ અત્થો. **સો મમસ્સ વિઘાતો**તિ યં તં પુનપ્પુનં વત્વાપિ અસમ્પાયનં નામ, સો મમ વિઘાતો અસ્સ, ઓટ્ઠતાલુજિવ્હાગલસોસનદુક્ખમેવ અસ્સાતિ અત્થો. સેસમેત્થાપિ પઠમવારસદિસમેવ.

૬૫-૬૬. **મન્દો**તિ મન્દપઞ્ઞો અપઞ્ઞસ્સેવેતં નામં. **મોમૂહો**તિ અતિસમ્મૂળ્હો. **હોતિ તથાગતો**તિઆદીસુ સત્તો ''તથાગતો''તિ અધિપ્પેતો. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ. ઇમેપિ ચત્તારો પુબ્બે પવત્તધમ્માનુસારેનેવ દિટ્ઠિયા ગહિતત્તા પુબ્બન્તકપ્પિકેસુ પવિટ્ઠા.

અધિચ્ચસમુપ્પન્નવાદવણ્ણના

૬૭. ''અધિચ્ચસમુપ્પન્નો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ દસ્સનં અધિચ્ચસમુપ્પન્નં. તં એતેસં અત્થીતિ **અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકા**. **અધિચ્ચસમુપ્પન્ન**ન્તિ અકારણસમુપ્પન્નં.

૬૮-૭૩. **અસઞ્ઞસત્તા**તિ દેસનાસીસમેતં, અચિત્તુપ્પાદા રૂપમત્તકઅત્તભાવાતિ અત્થો. તેસં એવં ઉપ્પત્તિ વેદિતબ્બા – એકચ્ચો હિ તિત્થાયતને પબ્બજિત્વા વાયોકસિણે પરિકમ્મં કત્વા ચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા ઝાના વુટ્ઠાય – ''ચિત્તે દોસં પસ્સતિ, ચિત્તે સતિ હત્થચ્છેદાદિદુક્ખઞ્ચેવ સબ્બભયાનિ ચ હોન્તિ, અલં ઇમિના ચિત્તેન, અચિત્તકભાવોવ સન્તો''તિ, એવં ચિત્તે દોસં પસ્સિત્વા અપરિહીનજ્ઝાનો કાલં કત્વા અસઞ્ઞસત્તેસુ નિબ્બત્તતિ, ચિત્તમસ્સ ચુતિચિત્તનિરોધેન ઇધેવ નિવત્તતિ, રૂપક્ખન્ધમત્તમેવ તત્થ પાતુભવતિ. તે તત્થ યથા નામ જિયાવેગક્ખિત્તો સરો યત્તકો જિયાવેગો, તત્તકમેવ આકાસે ગચ્છતિ. એવમેવ ઝાનવેગક્ખિત્તા ઉપપજ્જિત્વા યત્તકો ઝાનવેગો, તત્તકમેવ કાલં તિટ્ઠન્તિ, ઝાનવેગે પન પરિહીને તત્થ રૂપક્ખન્ધો અન્તરધાયતિ, ઇધ પન પટિસન્ધિસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ. યસ્મા પન તાય ઇધ ઉપ્પન્નસઞ્ઞાય તેસં તત્થ ચુતિ પઞ્ઞાયતિ, તસ્મા ''સઞ્ઞુપ્પાદા ચ પન તે દેવા તમ્હા કાયા ચવન્તી''તિ વુત્તં. **સન્તતાયા**તિ સન્તભાવાય. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવ. તક્કીવાદોપિ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બોતિ.

અપરન્તકપ્પિકવણ્ણના

૭૪. એવં અટ્ઠારસ પુબ્બન્તકપ્પિકે દસ્સેત્વા ઇદાનિ ચતુચત્તારીસં અપરન્તકપ્પિકે દસ્સેતું – ''સન્તિ, ભિક્ખવે''તિઆદિમાહ. તત્થ અનાગતકોટ્ઠાસસઙ્ખાતં અપરન્તં કપ્પેત્વા ગણ્હન્તીતિ **અપરન્તકપ્પિકા**, અપરન્તકપ્પો વા એતેસં અત્થીતિ **અપરન્તકપ્પિકા**. એવં સેસમ્પિ પુબ્બે વુત્તપ્પકારનયેનેવ વેદિતબ્બં.

સઞ્ઞીવાદવણ્ણના

૭૫. **ઉદ્ધમાઘાતનિકા**તિ આઘાતનં વુચ્ચતિ મરણં, ઉદ્ધમાઘાતના અત્તાનં વદન્તીતિ **ઉદ્ધમાઘાતનિકા**. સઞ્ઞીતિ પવત્તો વાદો, સઞ્ઞીવાદો, સો એતેસં અત્થીતિ **સઞ્ઞીવાદા**.

૭૬-૭૭. **રૂપી અત્તા**તિઆદીસુ કસિણરૂપં ''અત્તા''તિ તત્થ પવત્તસઞ્ઞઞ્ચસ્સ ''સઞ્ઞા''તિ ગહેત્વા વા આજીવકાદયો વિય તક્કમત્તેનેવ વા ''રૂપી અત્તા હોતિ, અરોગો પરં મરણા સઞ્ઞી''તિ નં પઞ્ઞપેન્તિ. તત્થ **અરોગો**તિ નિચ્ચો. અરૂપસમાપત્તિનિમિત્તં પન ''અત્તા''તિ સમાપત્તિસઞ્ઞઞ્ચસ્સ ''સઞ્ઞા''તિ ગહેત્વા વા નિગણ્ઠાદયો વિય તક્કમત્તેનેવ વા ''અરૂપી અત્તા હોતિ, અરોગો પરં મરણા સઞ્ઞી''તિ નં પઞ્ઞપેન્તિ. તતિયા પન મિસ્સકગાહવસેન પવત્તા દિટ્ઠિ. ચતુત્થા તક્કગાહેનેવ. દુતિયચતુક્કં અન્તાનન્તિકવાદે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. તતિયચતુક્કે સમાપન્નકવસેન એકત્તસઞ્ઞી , અસમાપન્નકવસેન નાનત્તસઞ્ઞી, પરિત્તકસિણવસેન પરિત્તસઞ્ઞી, વિપુલકસિણવસેન અપ્પમાણસઞ્ઞીતિ વેદિતબ્બા. ચતુત્થચતુક્કે પન દિબ્બેન ચક્ખુના તિકચતુક્કજ્ઝાનભૂમિયં નિબ્બત્તમાનં દિસ્વા ''એકન્તસુખી''તિ ગણ્હાતિ. નિરયે નિબ્બત્તમાનં દિસ્વા ''એકન્તદુક્ખી''તિ. મનુસ્સેસુ નિબ્બત્તમાનં દિસ્વા ''સુખદુક્ખી''તિ. વેહપ્ફલદેવેસુ નિબ્બત્તમાનં દિસ્વા ''અદુક્ખમસુખી''તિ ગણ્હાતિ. વિસેસતો હિ પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઞાણલાભિનો પુબ્બન્તકપ્પિકા હોન્તિ, દિબ્બચક્ખુકા અપરન્તકપ્પિકાતિ.

અસઞ્ઞીવાદવણ્ણના

૭૮-૮૩. અસઞ્ઞીવાદો સઞ્ઞીવાદે આદિમ્હિ વુત્તાનં દ્વિન્નં ચતુક્કાનં વસેન વેદિતબ્બો. તથા નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીવાદો. કેવલઞ્હિ તત્થ ''સઞ્ઞી અત્તા''તિ ગણ્હન્તાનં તા દિટ્ઠિયો, ઇધ ''અસઞ્ઞી''તિ ચ ''નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞી''તિ ચ. તત્થ ન એકન્તેન કારણં પરિયેસિતબ્બં. દિટ્ઠિગતિકસ્સ હિ ગાહો ઉમ્મત્તકપચ્છિસદિસોતિ વુત્તમેતં.

ઉચ્છેદવાદવણ્ણના

૮૪. ઉચ્છેદવાદે **સતો**તિ વિજ્જમાનસ્સ. **ઉચ્છેદ**ન્તિ ઉપચ્છેદં . **વિનાસ**ન્તિ અદસ્સનં. **વિભવ**ન્તિ ભાવવિગમં. સબ્બાનેતાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞવેવચનાનેવ. તત્થ દ્વે જના ઉચ્છેદદિટ્ઠિં ગણ્હન્તિ, લાભી ચ અલાભી ચ. લાભી અરહતો દિબ્બેન ચક્ખુના ચુતિં દિસ્વા ઉપપત્તિં અપસ્સન્તો, યો વા ચુતિમત્તમેવ દટ્ઠું સક્કોતિ, ન ઉપપાતં; સો ઉચ્છેદદિટ્ઠિં ગણ્હાતિ. અલાભી ચ ''કો પરલોકં ન જાનાતી''તિ કામસુખગિદ્ધતાય વા. ''યથા રુક્ખતો પણ્ણાનિ પતિતાનિ ન પુન વિરુહન્તિ, એવમેવ સત્તા''તિઆદિના તક્કેન વા ઉચ્છેદં ગણ્હાતિ. ઇધ પન તણ્હાદિટ્ઠીનં વસેન તથા ચ અઞ્ઞથા ચ વિકપ્પેત્વાવ ઇમા સત્ત દિટ્ઠિયો ઉપ્પન્નાતિ વેદિતબ્બા.

૮૫. તત્થ **રૂપી**તિ રૂપવા. **ચાતુમહાભૂતિકો**તિ ચતુમહાભૂતમયો. માતાપિતૂનં એતન્તિ માતાપેત્તિકં. કિં તં? સુક્કસોણિતં. માતાપેત્તિકે સમ્ભૂતો જાતોતિ **માતાપેત્તિકસમ્ભવો**. ઇતિ રૂપકાયસીસેન મનુસ્સત્તભાવં ''અત્તા''તિ વદતિ. **ઇત્થેકે**તિ ઇત્થં એકે એવમેકેતિ અત્થો.

૮૬. દુતિયો તં પટિક્ખિપિત્વા દિબ્બત્તભાવં વદતિ. **દિબ્બો**તિ દેવલોકે સમ્ભૂતો. **કામાવચરો**તિ છ કામાવચરદેવપરિયાપન્નો. કબળીકારં આહારં ભક્ખતીતિ કબળીકારાહારભક્ખો.

૮૭. **મનોમયો**તિ ઝાનમનેન નિબ્બત્તો. **સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગી**તિ સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગયુત્તો. **અહીનિન્દ્રિયો**તિ પરિપુણ્ણિન્દ્રિયો. યાનિ બ્રહ્મલોકે અત્થિ, તેસં વસેન ઇતરેસઞ્ચ સણ્ઠાનવસેનેતં વુત્તં.

૮૮-૯૨. **સબ્બસો રૂપસઞ્ઞાનં સમતિક્કમા**તિઆદીનં અત્થો વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તો. **આકાસાનઞ્ચાયતનૂપગો**તિઆદીસુ પન આકાસાનઞ્ચાયતનભવં ઉપગતોતિ, એવમત્થો વેદિતબ્બો. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદવણ્ણના

૯૩. દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદે **દિટ્ઠધમ્મો**તિ પચ્ચક્ખધમ્મો વુચ્ચતિ, તત્થ તત્થ પટિલદ્ધત્તભાવસ્સેતં અધિવચનં. દિટ્ઠધમ્મે નિબ્બાનં દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનં, ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે દુક્ખવૂપસમનન્તિ અત્થો. તં વદન્તીતિ **દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદા**. પરમદિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનન્તિ પરમં દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનં ઉત્તમન્તિ અત્થો.

૯૪. **પઞ્ચહિ કામગુણેહી**તિ મનાપિયરૂપાદીહિ પઞ્ચહિ કામકોટ્ઠાસેહિ બન્ધનેહિ વા. **સમપ્પિતો**તિ સુટ્ઠુ અપ્પિતો અલ્લીનો હુત્વા. **સમઙ્ગીભૂતો**તિ સમન્નાગતો. **પરિચારેતી**તિ તેસુ કામગુણેસુ યથાસુખં ઇન્દ્રિયાનિ ચારેતિ સઞ્ચારેતિ ઇતોચિતો ચ ઉપનેતિ. અથ વા લળતિ રમતિ કીળતિ. એત્થ ચ દુવિધા કામગુણા – માનુસકા ચેવ દિબ્બા ચ. માનુસકા મન્ધાતુકામગુણસદિસા દટ્ઠબ્બા, દિબ્બા પરનિમ્મિતવસવત્તિદેવરાજસ્સ કામગુણસદિસાતિ. એવરૂપે કામે ઉપગતાનઞ્હિ તે દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનસમ્પત્તિં પઞ્ઞપેન્તિ.

૯૫. દુતિયવારે હુત્વા અભાવટ્ઠેન **અનિચ્ચા** પટિપીળનટ્ઠેન **દુક્ખા**, પકતિજહનટ્ઠેન **વિપરિણામધમ્મા**તિ વેદિતબ્બા. **તેસં વિપરિણામઞ્ઞથાભાવા**તિ તેસં કામાનં વિપરિણામસઙ્ખાતા અઞ્ઞથાભાવા, યમ્પિ મે અહોસિ, તમ્પિ મે નત્થીતિ વુત્તનયેન **ઉપ્પજ્જન્તિ સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસા**. તત્થ અન્તોનિજ્ઝાયનલક્ખણો સોકો, તન્નિસ્સિતલાલપ્પનલક્ખણો પરિદેવો, કાયપ્પટિપીળનલક્ખણં દુક્ખં, મનોવિઘાતલક્ખણં દોમનસ્સં, વિસાદલક્ખણો ઉપાયાસો, વિવિચ્ચેવ કામેહીતિઆદીનમત્થો વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તો.

૯૬. **વિતક્કિત**ન્તિ અભિનિરોપનવસેન પવત્તો વિતક્કો. **વિચારિત**ન્તિ અનુમજ્જનવસેન પવત્તો વિચારો. **એતેનેત**ન્તિ એતેન વિતક્કિતેન ચ વિચારિતેન ચ એતં પઠમજ્ઝાનં ઓળારિકં સકણ્ડકં વિય ખાયતિ.

૯૭-૯૮. **પીતિગત**ન્તિ પીતિયેવ. **ચેતસો ઉપ્પિલાવિતત્ત**ન્તિ ચિત્તસ્સ ઉપ્પિલભાવકરણં. **ચેતસો આભોગો**તિ ઝાના વુટ્ઠાય તસ્મિં સુખે પુનપ્પુનં ચિત્તસ્સ આભોગો મનસિકારો સમન્નાહારોતિ. સેસમેત્થ દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદે ઉત્તાનમેવ.

એત્તાવતા સબ્બાપિ દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિયો કથિતા હોન્તિ. યાસં સત્તેવ ઉચ્છેદદિટ્ઠિયો, સેસા સસ્સતદિટ્ઠિયો.

૧૦૦-૧૦૪. ઇદાનિ – ‘‘ઇમેહિ ખો તે, ભિક્ખવે’’તિ ઇમિના વારેન સબ્બેપિ તે અપરન્તકપ્પિકે એકજ્ઝં નિય્યાતેત્વા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં વિસ્સજ્જેતિ. પુન – ‘‘ઇમેહિ, ખો તે ભિક્ખવે’’તિઆદિના વારેન સબ્બેપિ તે પુબ્બન્તાપરન્તકપ્પિકે એકજ્ઝં નિય્યાતેત્વા તદેવ ઞાણં વિસ્સજ્જેતિ. ઇતિ ‘‘કતમે ચ તે, ભિક્ખવે, ધમ્મા’’તિઆદિમ્હિ પુચ્છમાનોપિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમેવ પુચ્છિત્વા વિસ્સજ્જમાનોપિ સત્તાનં અજ્ઝાસયં તુલાય

તુલયન્તો વિય સિનેરુપાદતો વાલુકં ઉદ્ધરન્તો વિય દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિગતાનિ ઉદ્ધરિત્વા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમેવ વિસ્સજ્જેતિ. એવમયં યથાનુસન્ધિવસેન દેસના આગતા.

તયો હિ સુત્તસ્સ અનુસન્ધી – પુચ્છાનુસન્ધિ, અજ્ઝાસયાનુસન્ધિ, યથાનુસન્ધીતિ. તત્થ ''એવં વુત્તે અઞ્ઞતરો ભિક્ખુ ભગવન્તં એતદવોચ – કિં નુ ખો, ભન્તે, ઓરિમં તીરં, કિં પારિમં તીરં, કો મજ્ઝે સંસીદો, કો થલે ઉસ્સાદો, કો મનુસ્સગ્ગાહો, કો અમનુસ્સગ્ગાહો, કો આવટ્ટગ્ગાહો, કો અન્તોપૂતિભાવો''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૪૧) એવં પુચ્છન્તાનં ભગવતા વિસ્સજ્જિતસુત્તવસેન પુચ્છાનુસન્ધિ વેદિતબ્બો.

અથ ખો અઞ્ઞતરસ્સ ભિક્ખુનો એવં ચેતસો પરિવિતક્કો ઉદપાદિ – ''ઇતિ કિર ભો રૂપં અનત્તા..., વેદના..., સઞ્ઞા..., સઙ્ખારા ..., વિઞ્ઞાણં અનત્તા, અનત્તકતાનિ કિર કમ્માનિ કમત્તાનં ફુસિસ્સન્તી''તિ. અથ ખો ભગવા તસ્સ ભિક્ખુનો ચેતસા ચેતો પરિવિતક્કમઞ્ઞાય ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ''ઠાનં ખો પનેતં, ભિક્ખવે, વિજ્જતિ, યં ઇધેકચ્ચો મોઘપુરિસો અવિદ્વા અવિજ્જાગતો તણ્હાધિપતેય્યેન ચેતસા સત્થુસાસનં અતિધાવિતબ્બં મઞ્ઞેય્ય – ''ઇતિ કિર ભો રૂપં અનત્તા...પે॰... ફુસિસ્સન્તી''તિ. તં કિં મઞ્ઞથ, ભિક્ખવે, રૂપં નિચ્ચં વા અનિચ્ચં વા''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૦). એવં પરેસં અજ્ઝાસયં વિદિત્વા ભગવતા વુત્તસુત્તવસેન અજ્ઝાસયાનુસન્ધિ વેદિતબ્બો.

યેન પન ધમ્મેન આદિમ્હિ દેસના ઉટ્ઠિતા, તસ્સ ધમ્મસ્સ અનુરૂપધમ્મવસેન વા પટિપક્ખવસેન વા યેસુ સુત્તેસુ ઉપરિ દેસના આગચ્છતિ, તેસં વસેન યથાનુસન્ધિ વેદિતબ્બો. સેય્યથિદં, આકઙ્ખેય્યસુત્તે હેટ્ઠા સીલેન દેસના ઉટ્ઠિતા, ઉપરિ છ અભિઞ્ઞા આગતા. વત્થસુત્તે હેટ્ઠા કિલેસેન દેસના ઉટ્ઠિતા, ઉપરિ બ્રહ્મવિહારા આગતા. કોસમ્બકસુત્તે હેટ્ઠા ભણ્ડનેન ઉટ્ઠિતા, ઉપરિ સારણીયધમ્મા આગતા. કકચૂપમે હેટ્ઠા અક્ખન્તિયા ઉટ્ઠિતા, ઉપરિ કકચૂપમા આગતા. ઇમસ્મિમ્પિ બ્રહ્મજાલે હેટ્ઠા દિટ્ઠિવસેન દેસના ઉટ્ઠિતા, ઉપરિ સુઞ્ઞતાપકાસનં આગતં. તેન વુત્તં – ''એવમયં યથાનુસન્ધિવસેન દેસના આગતા''તિ.

પરિતસ્સિતવિપ્ફન્દિતવારવણ્ણના

૧૦૫-૧૧૭. ઇદાનિ મરિયાદવિભાગદસ્સનત્થં – ''તત્ર ભિક્ખવે''તિઆદિકા દેસના આરદ્ધા. **તદપિ તેસં ભવતં સમણબ્રાહ્મણાનં અજાનતં અપસ્સતં વેદયિતં તણ્હાગતાનં પરિતસ્સિતવિપ્ફન્દિતમેવા**તિ યેન દિટ્ઠિઅસ્સાદેન દિટ્ઠિસુખેન દિટ્ઠિવેદયિતેન તે સોમનસ્સજાતા સસ્સતં અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચ પઞ્ઞપેન્તિ ચતૂહિ વત્થૂહિ, તદપિ તેસં ભવન્તાનં સમણબ્રાહ્મણાનં યથાભૂતં ધમ્માનં સભાવં અજાનન્તાનં અપસ્સન્તાનં વેદયિતં તણ્હાગતાનં કેવલં તણ્હાગતાનંયેવ તં વેદયિતં, તઞ્ચ ખો પનેતં પરિતસ્સિતવિપ્ફન્દિતમેવ. દિટ્ઠિસઙ્ખાતેન ચેવ તણ્હાસઙ્ખાતેન ચ પરિતસ્સિતેન વિપ્ફન્દિતમેવ ચલિતમેવ કમ્પિતમેવ થુસરાસિમ્હિ નિખાતખાણુસદિસં, ન સોતાપન્નસ્સ દસ્સનમિવ નિચ્ચલન્તિ દસ્સેતિ. એસ નયો એકચ્ચસસ્સતવાદાદીસુપિ.

ફસ્સપચ્ચયવારવણ્ણના

૧૧૮-૧૩૦. પુન – ''તત્ર, ભિક્ખવે, યે તે સમણબ્રાહ્મણા સસ્સતવાદા''તિઆદિ પરમ્પરપચ્ચયદસ્સનત્થં આરદ્ધં . તત્થ **તદપિ ફસ્સપચ્ચયા**તિ યેન દિટ્ઠિઅસ્સાદેન દિટ્ઠિસુખેન દિટ્ઠિવેદયિતેન તે સોમનસ્સજાતા સસ્સતં અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચ પઞ્ઞપેન્તિ ચતૂહિ વત્થૂહિ, તદપિ તણ્હાદિટ્ઠિપરિફન્દિતં વેદયિતં ફસ્સપચ્ચયાતિ દસ્સેતિ. એસ નયો સબ્બત્થ.

૧૩૧-૧૪૩. ઇદાનિ તસ્સ પચ્ચયસ્સ દિટ્ઠિવેદયિતે બલવભાવદસ્સનત્થં પુન – ‘‘તત્ર, ભિક્ખવે, યે તે સમણબ્રાહ્મણા સસ્સતવાદા’’તિઆદિમાહ. તત્થ **તે વત અઞ્ઞત્ર ફસ્સા**તિ તે વત સમણબ્રાહ્મણા તં વેદયિતં વિના ફસ્સેન પટિસંવેદિસ્સન્તીતિ કારણમેતં નત્થીતિ. યથા હિ પતતો ગેહસ્સ ઉપત્થમ્ભનત્થાય થૂણા નામ બલવપચ્ચયો હોતિ, ન તં થૂણાય અનુપત્થમ્ભિતં ઠાતું સક્કોતિ, એવમેવ ફસ્સોપિ વેદનાય બલવપચ્ચયો, તં વિના ઇદં દિટ્ઠિવેદયિતં નત્થીતિ દસ્સેતિ. એસ નયો સબ્બત્થ.

દિટ્ઠિગતિકાધિટ્ઠાનવટ્ટકથાવણ્ણના

૧૪૪. ઇદાનિ તત્ર ભિક્ખવે, યે તે સમણબ્રાહ્મણા સસ્સતવાદા સસ્સતં અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચ પઞ્ઞપેન્તિ ચતૂહિ વત્થૂહિ, યેપિ તે સમણબ્રાહ્મણા એકચ્ચસસ્સતિકાતિઆદિના નયેન સબ્બદિટ્ઠિવેદયિતાનિ સમ્પિણ્ડેતિ. કસ્મા? ઉપરિ ફસ્સે પક્ખિપનત્થાય. કથં? સબ્બે તે છહિ ફસ્સાયતનેહિ ફુસ્સ ફુસ્સ પટિસંવેદેન્તીતિ. તત્થ છ ફસ્સાયતનાનિ નામ – ચક્ખુફસ્સાયતનં, સોતફસ્સાયતનં, ઘાનફસ્સાયતનં, જિવ્હાફસ્સાયતનં, કાયફસ્સાયતનં, મનોફસ્સાયતનન્તિ ઇમાનિ છ. સઞ્જાતિ-સમોસરણ-કારણ-પણ્ણત્તિમત્તત્થેસુ હિ અયં આયતનસદ્દો પવત્તતિ. તત્થ – ‘‘કમ્બોજો અસ્સાનં આયતનં, ગુન્નં દક્ખિણાપથો’’તિ સઞ્જાતિયં પવત્તતિ, સઞ્જાતિટ્ઠાનેતિ અત્થો. ‘‘મનોરમે આયતને, સેવન્તિ નં વિહઙ્ગમા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૩૮) સમોસરણે. ‘‘સતિ સતિઆયતને’’તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૦૨) કારણે. ‘‘અરઞ્ઞાયતને પણ્ણકુટીસુ સમ્મન્તી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૫૫) પણ્ણત્તિમત્તે. સ્વાયમિધ સઞ્જાતિઆદિઅત્થત્તયેપિ યુજ્જતિ. ચક્ખાદીસુ હિ ફસ્સપઞ્ચમકા ધમ્મા સઞ્જાયન્તિ સમોસરન્તિ, તાનિ ચ તેસં કારણન્તિ આયતનાનિ. ઇધ પન ‘‘ચક્ખુઞ્ચ પટિચ્ચ રૂપે ચ ઉપ્પજ્જતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણં, તિણ્ણં સઙ્ગતિ ફસ્સો’’તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૪૩) ઇમિના નયેન ફસ્સસીસેનેવ દેસનં આરોપેત્વા ફસ્સં આદિં કત્વા પચ્ચયપરમ્પરં દસ્સેતું ફસ્સાયતનાદીનિ વુત્તાનિ.

ફુસ્સ ફુસ્સ પટિસંવેદેન્તીતિ ફુસિત્વા ફુસિત્વા પટિસંવેદેન્તિ. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ આયતનાનં ફુસનકિચ્ચં વિય વુત્તં, તથાપિ ન તેસં ફુસનકિચ્ચતા વેદિતબ્બા. ન હિ આયતનાનિ ફુસન્તિ, ફસ્સોવ તં તં આરમ્મણં ફુસતિ, આયતનાનિ પન ફસ્સે ઉપનિક્ખિપિત્વા દસ્સિતાનિ; તસ્મા સબ્બે તે છ ફસ્સાયતનસમ્ભવેન ફસ્સેન રૂપાદીનિ આરમ્મણાનિ ફુસિત્વા તં દિટ્ઠિવેદનં પટિસંવેદયન્તીતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

તેસં વેદનાપચ્ચયા તણ્હાતિઆદીસુ **વેદના**તિ છ ફસ્સાયતનસમ્ભવા વેદના. સા રૂપતણ્હાદિભેદાય તણ્હાય ઉપનિસ્સયકોટિયા પચ્ચયો હોતિ. તેન વુત્તં – ‘‘તેસં વેદનાપચ્ચયા તણ્હા’’તિ. સા પન ચતુબ્બિધસ્સ ઉપાદાનસ્સ ઉપનિસ્સયકોટિયા ચેવ સહજાતકોટિયા ચ પચ્ચયો હોતિ. તથા ઉપાદાનં ભવસ્સ. ભવો જાતિયા ઉપનિસ્સયકોટિયા પચ્ચયો હોતિ.

જાતીતિ પનેત્થ સવિકારા પઞ્ચક્ખન્ધા દટ્ઠબ્બા, જાતિ જરામરણસ્સ ચેવ સોકાદીનઞ્ચ ઉપનિસ્સયકોટિયા પચ્ચયો હોતિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારતો પન પટિચ્ચસમુપ્પાદકથા વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તા. ઇધ પનસ્સ પયોજનમત્તમેવ વેદિતબ્બં. ભગવા હિ વટ્ટકથં કથેન્તો – ‘‘પુરિમા, ભિક્ખવે, કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ અવિજ્જાય, ‘ઇતો પુબ્બે અવિજ્જા નાહોસિ, અથ પચ્છા સમભવી’તિ એવઞ્ચેતં, ભિક્ખવે, વુચ્ચતિ, અથ ચ પન પઞ્ઞાયતિ ‘‘ઇદપ્પચ્ચયા અવિજ્જા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૬૧) એવં અવિજ્જાસીસેન વા, પુરિમા, ભિક્ખવે, કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ ભવતણ્હાય…પે॰… ‘‘ઇદપ્પચ્ચયા ભવતણ્હા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૬૨) એવં તણ્હાસીસેન વા, પુરિમા, ભિક્ખવે, કોટિ

ન પઞ્ઞાયતિ ભવદિટ્ઠિયા…પે॰… ‘‘ઇદપ્પચ્ચયા ભવદિટ્ઠી’’તિ એવં દિટ્ઠિસીસેન વા કથેસિ’’. ઇધ પન દિટ્ઠિસીસેન કથેન્તો વેદનારાગેન ઉપ્પજ્જમાના દિટ્ઠિયો કથેત્વા વેદનામૂલકં પટિચ્ચસમુપ્પાદં કથેસિ. તેન ઇદં દસ્સેતિ – ‘‘એવમેતે દિટ્ઠિગતિકા, ઇદં દસ્સનં ગહેત્વા તીસુ ભવેસુ ચતૂસુ યોનીસુ પઞ્ચસુ ગતીસુ સત્તસુ વિઞ્ઞાણટ્ઠિતીસુ નવસુ સત્તાવાસેસુ ઇતો એત્થ એત્તો ઇધાતિ સન્ધાવન્તા સંસરન્તા યન્તે યુત્તગોણો વિય, થમ્ભે ઉપનિબદ્ધકુક્કુરો વિય, વાતેન વિપ્પન્નટ્ઠનાવા વિય ચ વટ્ટદુક્ખમેવ અનુપરિવત્તન્તિ, વટ્ટદુક્ખતો સીસં ઉક્ખિપિતું ન સક્કોન્તી’’તિ.

વિવટ્ટકથાદિવણ્ણના

૧૪૫. એવં દિટ્ઠિગતિકાધિટ્ઠાનં વટ્ટં કથેત્વા ઇદાનિ યુત્તયોગભિક્ખુઅધિટ્ઠાનં કત્વા વિવટ્ટં દસ્સેન્તો – ‘‘યતો ખો, ભિક્ખવે, ભિક્ખૂ’’તિઆદિમાહ. તત્થ **યતો**તિ યદા. **છન્નં ફસ્સાયતનાનન્તિ** યેહિ છહિ ફસ્સાયતનેહિ ફુસિત્વા પટિસંવેદયમાનાનં દિટ્ઠિગતિકાનં વટ્ટં વત્તતિ, તેસંયેવ છન્નં ફસ્સાયતનાનં. **સમુદયન્તિ**આદીસુ અવિજ્જાસમુદયા ચક્ખુસમુદયોતિઆદિના વેદનાકમ્મટ્ઠાને વુત્તનયેન ફસ્સાયતનાનં સમુદયાદયો વેદિતબ્બા. યથા પન તત્થ ‘‘ફસ્સસમુદયા ફસ્સનિરોધા’’તિ વુત્તં, એવમિધ, તં ચક્ખાદીસુ – ‘‘આહારસમુદયા આહારનિરોધા’’તિ વેદિતબ્બં. મનાયતને ‘‘નામરૂપસમુદયા નામરૂપનિરોધા’’તિ.

ઉત્તરિતરં પજાનાતીતિ દિટ્ઠિગતિકો દિટ્ઠિમેવ જાનાતિ. અયં પન દિટ્ઠિઞ્ચ દિટ્ઠિતો ચ ઉત્તરિતરં સીલસમાધિપઞ્ઞાવિમુત્તિન્તિ યાવ અરહત્તા જાનાતિ. કો એવં જાનાતીતિ? ખીણાસવો જાનાતિ, અનાગામી, સકદાગામી, સોતાપન્નો, બહુસ્સુતો, ગન્થધરો ભિક્ખુ જાનાતિ, આરદ્ધવિપસ્સકો જાનાતિ. દેસના પન અરહત્તનિકૂટેનેવ નિટ્ઠાપિતાતિ.

૧૪૬. એવં વિવટ્ટં કથેત્વા ઇદાનિ ‘‘દેસનાજાલવિમુત્તો દિટ્ઠિગતિકો નામ નત્થી’’તિ દસ્સનત્થં પુન – ‘‘યે હિ કેચિ, ભિક્ખવે’’તિ આરભિ. તત્થ **અન્તોજાલીકતા**તિ ઇમસ્સ મય્હં દેસનાજાલસ્સ અન્તોયેવ કતા. **એત્થ સિતા વા**તિ એતસ્મિં મમ દેસનાજાલે સિતા નિસ્સિતા અવસિતાવ. **ઉમ્મુજ્જમાના ઉમ્મુજ્જન્તી**તિ કિં વુત્તં હોતિ? તે અધો ઓસીદન્તાપિ ઉદ્ધં ઉગ્ગચ્છન્તાપિ મમ દેસનાજાલે સિતાવ હુત્વા ઓસીદન્તિ ચ ઉગ્ગચ્છન્તિ ચ. **એત્થ પરિયાપન્ના**તિ એત્થ મય્હં દેસનાજાલે પરિયાપન્ના, એતેન આબદ્ધા અન્તોજાલીકતા ચ હુત્વા ઉમ્મુજ્જમાના ઉમ્મુજ્જન્તિ, ન હેત્થ અસઙ્ગહિતો દિટ્ઠિગતિકો નામ અત્થીતિ.

સુખુમચ્છિકેનાતિ સણ્હઅચ્છિકેન સુખુમચ્છિદ્દેનાતિ અત્થો. કેવટ્ટો વિય હિ ભગવા, જાલં વિય દેસના, પરિત્તઉદકં વિય દસસહસ્સિલોકધાતુ, ઓળારિકા પાણા વિય દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતિકા. તસ્સ તીરે ઠત્વા ઓલોકેન્તસ્સ ઓળારિકાનં પાણાનં અન્તોજાલીકતભાવદસ્સનં વિય ભગવતો સબ્બદિટ્ઠિગતાનં દેસનાજાલસ્સ અન્તોકતભાવદસ્સનન્તિ એવમેત્થ ઓપમ્મસંસન્દનં વેદિતબ્બં.

૧૪૭. એવં ઇમાહિ દ્વાસટ્ઠિયા દિટ્ઠીહિ સબ્બદિટ્ઠીનં સઙ્ગહિતત્તા સબ્બેસં દિટ્ઠિગતિકાનં એતસ્મિં દેસનાજાલે પરિયાપન્નભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અત્તનો કત્થચિ અપરિયાપન્નભાવં દસ્સેન્તો – ‘‘ઉચ્છિન્નભવનેત્તિકો, ભિક્ખવે, તથાગતસ્સ કાયો’’તિઆદિમાહ. તત્થ નયન્તિ એતાયાતિ નેત્તિ. **નયન્તી**તિ ગીવાય બન્ધિત્વા આકડ્ઢન્તિ, રજ્જુયા એતં નામં. ઇધ પન નેત્તિસદિસતાય ભવતણ્હા નેત્તીતિ અધિપ્પેતા. સા હિ મહાજનં ગીવાય બન્ધિત્વા તં તં ભવં નેતિ ઉપનેતીતિ ભવનેત્તિ. અરહત્તમગ્ગસત્થેન ઉચ્છિન્ના ભવનેત્તિ અસ્સાતિ **ઉચ્છિન્નભવનેત્તિકો**.

કાયસ્સ ભેદા ઉદ્ધન્તિ કાયસ્સ ભેદતો ઉદ્ધં. **જીવિતપરિયાદાના**તિ જીવિતસ્સ સબ્બસો પરિયાદિન્નત્તા પરિક્ખીણત્તા, પુન અપ્પટિસન્ધિકભાવાતિ અત્થો. **ન તં દક્ખન્તી**તિ તં તથાગતં. દેવા વા મનુસ્સા વા ન દક્ખિસ્સન્તિ, અપણ્ણત્તિકભાવં ગમિસ્સતીતિ અત્થો.

સેય્યથાપિ , **ભિક્ખવે**તિ, ઉપમાયં પન ઇદં સંસન્દનં. અમ્બરુક્ખો વિય હિ તથાગતસ્સ કાયો, રુક્ખે જાતમહાવણ્ટો વિય તં નિસ્સાય પુબ્બે પવત્તતણ્હા. તસ્મિં વણ્ટે ઉપનિબદ્ધા પઞ્ચપક્કદ્વાદસપક્કઅટ્ઠારસપક્કપરિમાણા અમ્બપિણ્ડી વિય તણ્હાય સતિ તણ્હૂપનિબન્ધના હુત્વા આયતિં નિબ્બત્તનકા પઞ્ચક્ખન્ધા દ્વાદસાયતનાનિ અટ્ઠારસ ધાતુયો. યથા પન તસ્મિં વણ્ટે છિન્ને સબ્બાનિ તાનિ અમ્બાનિ તદન્વયાનિ હોન્તિ, તંયેવ વણ્ટં અનુગતાનિ, વણ્ટચ્છેદા છિન્નાનિ યેવાતિ અત્થો; એવમેવ યે ભવનેત્તિવણ્ટસ્સ અનુપચ્છિન્નત્તા આયતિં ઉપ્પજ્જેય્યું પઞ્ચક્ખન્ધા દ્વાદસાયતનાનિ અટ્ઠારસધાતુયો, સબ્બે તે ધમ્મા તદન્વયા હોન્તિ ભવનેત્તિં અનુગતા, તાય છિન્નાય છિન્ના યેવાતિ અત્થો.

યથા પન તસ્મિમ્પિ રુક્ખે મણ્ડૂકકણ્ટકવિસસમ્ફસ્સં આગમ્મ અનુપુબ્બેન સુસ્સિત્વા મતે – ‘‘ઇમસ્મિં ઠાને એવરૂપો નામ રુક્ખો અહોસી’’તિ વોહારમત્તમેવ હોતિ, ન તં રુક્ખં કોચિ પસ્સતિ, એવં અરિયમગ્ગસમ્ફસ્સં આગમ્મ તણ્હાસિનેહસ્સ પરિયાદિન્નત્તા અનુપુબ્બેન સુસ્સિત્વા વિય ભિન્ને ઇમસ્મિં કાયે, કાયસ્સ ભેદા ઉદ્ધં જીવિતપરિયાદાના ન તં દક્ખન્તિ, તથાગતમ્પિ દેવમનુસ્સા ન દક્ખિસ્સન્તિ, એવરૂપસ્સ નામ કિર સત્થુનો ઇદં સાસનન્તિ વોહારમત્તમેવ ભવિસ્સતીતિ અનુપાદિસેસનિબ્બાનધાતું પાપેત્વા દેસનં નિટ્ઠપેસિ.

૧૪૮. એવં વુત્તે આયસ્મા આનન્દોતિ એવં ભગવતા ઇમસ્મિં સુત્તે વુત્તે થેરો આદિતો પટ્ઠાય સબ્બં સુત્તં સમન્નાહરિત્વા એવં બુદ્ધબલં દીપેત્વા કથિતસુત્તસ્સ ન ભગવતા નામં ગહિતં, હન્દસ્સ નામં ગણ્હાપેસ્સામીતિ ચિન્તેત્વા ભગવન્તં એતદવોચ.

તસ્માતિહ ત્વન્તિઆદીસુ અયમત્થયોજના – આનન્દ, યસ્મા ઇમસ્મિં ધમ્મપરિયાયે ઇધત્થોપિ પરત્થોપિ વિભત્તો, તસ્માતિહ ત્વં ઇમં ધમ્મપરિયાયં ‘‘અત્થજાલ’’ન્તિપિ નં ધારેહિ; યસ્મા પનેત્થ બહૂ તન્તિધમ્મા કથિતા, તસ્મા ‘‘ધમ્મજાલ’’ન્તિપિ નં ધારેહિ; યસ્મા ચ એત્થ સેટ્ઠટ્ઠેન બ્રહ્મં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં વિભત્તં, તસ્મા ‘‘બ્રહ્મજાલ’’ન્તિપિ નં ધારેહિ; યસ્મા એત્થ દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિયો વિભત્તા, તસ્મા ‘‘દિટ્ઠિજાલ’’ન્તિપિ નં ધારેહિ; યસ્મા પન ઇમં ધમ્મપરિયાયં સુત્વા દેવપુત્તમારમ્પિ ખન્ધમારમ્પિ મચ્ચુમારમ્પિ કિલેસમારમ્પિ સક્કા મદ્દિતું, તસ્મા ‘‘અનુત્તરો સઙ્ગામવિજયોતિપિ નં ધારેહી’’તિ.

ઇદમવોચ ભગવાતિ ઇદં નિદાનાવસાનતો પભુતિ યાવ ‘‘અનુત્તરો સઙ્ગામવિજયોતિપિ નં ધારેહી’’તિ સકલં સુત્તન્તં ભગવા પરેસં પઞ્ઞાય અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠં પરમગમ્ભીરં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પકાસેન્તો સૂરિયો વિય અન્ધકારં દિટ્ઠિગતમહન્ધકારં વિધમન્તો અવોચ.

૧૪૯. અત્તમના તે ભિક્ખૂતિ તે ભિક્ખૂ અત્તમના સકમના, બુદ્ધગતાય પીતિયા ઉદગ્ગચિત્તા હુત્વાતિ વુત્તં હોતિ. **ભગવતો ભાસિત**ન્તિ એવં વિચિત્રનયદેસનાવિલાસયુત્તં ઇદં સુત્તં કરવીકરુતમઞ્જુના કણ્ણસુખેન પણ્ડિતજનહદયાનં અમતાભિસેકસદિસેન બ્રહ્મસ્સરેન ભાસમાનસ્સ ભગવતો વચનં. **અભિનન્દુ**ન્તિ અનુમોદિંસુ ચેવ સમ્પટિચ્છિંસુ ચ. અયઞ્હિ **અભિનન્દ**સદ્દો – ‘‘અભિનન્દતિ અભિવદતી’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૩.૫) તણ્હાયમ્પિ આગતો. ‘‘અન્નમેવાભિનન્દન્તિ, ઉભયે દેવમાનુસા’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૪૩) ઉપગમનેપિ.

‘‘ચિરપ્પવાસિં પુરિસં, દૂરતો સોત્થિમાગતં;
ઞાતિમિત્તા સુહજ્જા ચ, અભિનન્દન્તિ આગત’’ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૧૯);

આદીસુ સમ્પટિચ્છનેપિ. ‘‘અભિનન્દિત્વા અનુમોદિત્વા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૦૫) અનુમોદનેપિ. સ્વાયમિધ અનુમોદનસમ્પટિચ્છનેસુ યુજ્જતિ. તેન વુત્તં – ‘‘અભિનન્દુન્તિ અનુમોદિંસુ ચેવ સમ્પટિચ્છિંસુ ચા’’તિ.

સુભાસિતં સુલપિતં, ‘‘સાધુ સાધૂ’’તિ તાદિનો;
અનુમોદમાના સિરસા, સમ્પટિચ્છિંસુ ભિક્ખવોતિ.

ઇમસ્મિઞ્ચ પન વેય્યાકરણસ્મિન્તિ ઇમસ્મિં નિગ્ગાથકસુત્તે. નિગ્ગાથકત્તા હિ ઇદં વેય્યાકરણન્તિ વુત્તં.

દસસહસ્સી લોકધાતૂતિ દસસહસ્સચક્કવાળપરિમાણા લોકધાતુ. **અકમ્પિત્થા**તિ ન સુત્તપરિયોસાનેયેવ અકમ્પિત્થાતિ વેદિતબ્બા. ભઞ્ઞમાનેતિ હિ વુત્તં. તસ્મા દ્વાસટ્ઠિયા દિટ્ઠિગતેસુ વિનિવેઠેત્વા દેસિયમાનેસુ તસ્સ તસ્સ દિટ્ઠિગતસ્સ પરિયોસાને પરિયોસાનેતિ દ્વાસટ્ઠિયા ઠાનેસુ અકમ્પિત્થાતિ વેદિતબ્બા.

તત્થ અટ્ઠહિ કારણેહિ પથવીકમ્પો વેદિતબ્બો – ધાતુક્ખોભેન, ઇદ્ધિમતો આનુભાવેન, બોધિસત્તસ્સ ગબ્ભોક્કન્તિયા, માતુકુચ્છિતો નિક્ખમનેન, સમ્બોધિપ્પત્તિયા, ધમ્મચક્કપ્પવત્તનેન, આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનેન, પરિનિબ્બાનેનાતિ. તેસં વિનિચ્છયં – ‘‘અટ્ઠ ખો ઇમે, આનન્દ, હેતૂ અટ્ઠ પચ્ચયા મહતો ભૂમિચાલસ્સ પાતુભાવાયા’’તિ એવં મહાપરિનિબ્બાને આગતાય તન્તિયા વણ્ણનાકાલે વક્ખામ. અયં પન મહાપથવી અપરેસુપિ અટ્ઠસુ ઠાનેસુ અકમ્પિત્થ – મહાભિનિક્ખમને, બોધિમણ્ડૂપસઙ્કમને, પંસુકૂલગ્ગહણે, પંસુકૂલધોવને, કાળકારામસુત્તે, ગોતમકસુત્તે, વેસ્સન્તરજાતકે, ઇમસ્મિં બ્રહ્મજાલેતિ. તત્થ મહાભિનિક્ખમનબોધિમણ્ડૂપસઙ્કમનેસુ વીરિયબલેન અકમ્પિત્થ. પંસુકૂલગ્ગહણે દ્વિસહસ્સદીપપરિવારે ચત્તારો મહાદીપે પહાય પબ્બજિત્વા સુસાનં ગન્ત્વા પંસુકૂલં ગણ્હન્તેન દુક્કરં ભગવતા કતન્તિ અચ્છરિયવેગાભિહતા અકમ્પિત્થ. પંસુકૂલધોવનવેસ્સન્તરજાતકેસુ અકાલકમ્પનેન અકમ્પિત્થ. કાળકારામગોતમકસુત્તેસુ – ‘‘અહં સક્ખી ભગવા’’તિ સક્ખિભાવેન અકમ્પિત્થ. ઇમસ્મિં પન બ્રહ્મજાલે દ્વાસટ્ઠિયા દિટ્ઠિગતેસુ વિજટેત્વા નિગ્ગુમ્બં કત્વા દેસિયમાનેસુ સાધુકારદાનવસેન અકમ્પિત્થાતિ વેદિતબ્બા.

ન કેવલઞ્ચ એતેસુ ઠાનેસુયેવ પથવી અકમ્પિત્થ, અથ ખો તીસુ સઙ્ગહેસુપિ મહામહિન્દત્થેરસ્સ ઇમં દીપં આગન્ત્વા જોતિવને નિસીદિત્વા ધમ્મં દેસિતદિવસેપિ અકમ્પિત્થ. કલ્યાણિયવિહારે ચ પિણ્ડપાતિયત્થેરસ્સ ચેતિયઙ્ગણં સમ્મજ્જિત્વા તત્થેવ નિસીદિત્વા બુદ્ધારમ્મણં પીતિં ગહેત્વા ઇમં સુત્તન્તં આરદ્ધસ્સ સુત્તપરિયોસાને ઉદકપરિયન્તં કત્વા અકમ્પિત્થ. લોહપાસાદસ્સ પાચીનઅમ્બલટ્ઠિકટ્ઠાનં નામ અહોસિ. તત્થ નિસીદિત્વા દીઘભાણકત્થેરા બ્રહ્મજાલસુત્તં આરભિંસુ, તેસં સજ્ઝાયપરિયોસાનેપિ ઉદકપરિયન્તમેવ કત્વા પથવી અકમ્પિત્થાતિ.

એવં યસ્સાનુભાવેન, અકમ્પિત્થ અનેકસો;
મેદની સુત્તસેટ્ઠસ્સ, દેસિતસ્સ સયમ્ભુના.

બ્રહ્મજાલસ્સ તસ્સીધ, ધમ્મં અત્થઞ્ચ પણ્ડિતા;

સક્કચ્ચં ઉગ્ગહેત્વાન, પટિપજ્જન્તુ યોનિસોતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

બ્રહ્મજાલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સામઞ્ઞફલસુત્તવણ્ણના

રાજામચ્ચકથાવણ્ણના

૧૫૦. એવં મે સુતં…પે॰… રાજગહેતિ સામઞ્ઞફલસુત્તં. તત્રાયં અપુબ્બપદવણ્ણના – **રાજગહે**તિ એવંનામકે નગરે. તઞ્હિ મન્ધાતુમહાગોવિન્દાદીહિ પરિગ્ગહિતત્તા રાજગહન્તિ વુચ્ચતિ. અઞ્ઞેપિ એત્થ પકારે વણ્ણયન્તિ, કિં તેહિ? નામમત્તમેતં તસ્સ નગરસ્સ. તં પનેતં બુદ્ધકાલે ચ ચક્કવત્તિકાલે ચ નગરં હોતિ, સેસકાલે સુઞ્ઞં હોતિ યક્ખપરિગ્ગહિતં, તેસં વસનવનં હુત્વા તિટ્ઠતિ. **વિહરતી**તિ અવિસેસેન ઇરિયાપથદિબ્બબ્રહ્મઅરિયવિહારેસુ અઞ્ઞતરવિહારસમઙ્ગિપરિદીપનમેતં. ઇધ પન ઠાનગમનનિસજ્જસયનપ્પભેદેસુ ઇરિયાપથેસુ અઞ્ઞતરઇરિયાપથસમાયોગપરિદીપનં. તેન ઠિતોપિ ગચ્છન્તોપિ નિસિન્નોપિ સયાનોપિ ભગવા વિહરતિ ચેવ વેદિતબ્બો. સો હિ એકં ઇરિયાપથબાધનં અઞ્ઞેન ઇરિયાપથેન વિચ્છિન્દિત્વા અપરિપતન્તં અત્તભાવં હરતિ પવત્તેતિ, તસ્મા વિહરતીતિ વુચ્ચતિ.

જીવકસ્સ કોમારભચ્ચસ્સ અમ્બવનેતિ ઇદમસ્સ યં ગોચરગામં ઉપનિસ્સાય વિહરતિ, તસ્સ સમીપનિવાસનટ્ઠાનપરિદીપનં. તસ્મા – રાજગહે વિહરતિ જીવકસ્સ કોમારભચ્ચસ્સ અમ્બવનેતિ રાજગહસમીપે જીવકસ્સ કોમારભચ્ચસ્સ અમ્બવને વિહરતીતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. સમીપત્થે હેતં ભુમ્મવચનં. તત્થ જીવતીતિ **જીવકો**, કુમારેન ભતોતિ **કોમારભચ્ચો**. યથાહ – ''કિં ભણે, એતં કાકેહિ સમ્પરિકિણ્ણન્તિ? દારકો દેવાતિ. જીવતિ ભણેતિ? જીવતિ, દેવાતિ. તેન હિ, ભણે તં દારકં અમ્હાકં અન્તેપુરં નેત્વા ધાતીનં દેથ પોસેતુન્તિ. તસ્સ જીવતીતિ જીવકોતિ નામં અકંસુ. કુમારેન પોસાપિતોતિ કોમારભચ્ચોતિ નામં અકંસૂ''તિ (મહાવ॰ ૩૨૮) અયં પનેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારેન પન જીવકવત્થુખન્ધકે આગતમેવ. વિનિચ્છયકથાપિસ્સ સમન્તપાસાદિકાય વિનયટ્ઠકથાયં વુત્તા.

અયં પન જીવકો એકસ્મિં સમયે ભગવતો દોસાભિસન્નં કાયં વિરેચેત્વા સિવેય્યકં દુસ્સયુગં દત્વા વત્થાનુમોદનાપરિયોસાને સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાય ચિન્તેસિ – ''મયા દિવસસ્સ દ્વત્તિક્ખત્તું બુદ્ધુપટ્ઠાનં ગન્તબ્બં, ઇદઞ્ચ વેળુવનં અતિદૂરે, મય્હં પન અમ્બવનં ઉય્યાનં આસન્નતરં, યંનૂનાહં એત્થ ભગવતો વિહારં કારેય્ય''ન્તિ. સો તસ્મિં અમ્બવને રત્તિટ્ઠાનદિવાઠાનલેણકુટિમણ્ડપાદીનિ સમ્પાદેત્વા ભગવતો અનુચ્છવિકં ગન્ધકુટિં કારાપેત્વા અમ્બવનં અટ્ઠારસહત્થુબ્બેધેન તમ્બપટ્ટવણ્ણેન પાકારેન પરિક્ખિપાપેત્વા બુદ્ધપ્પમુખં ભિક્ખુસઙ્ઘં સચીવરભત્તેન સન્તપ્પેત્વા દક્ખિણોદકં પાતેત્વા વિહારં નિય્યાતેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''જીવકસ્સ કોમારભચ્ચસ્સ અમ્બવને''તિ.

અડ્ઢતેળસેહિ ભિક્ખુસતેહીતિ અડ્ઢસતેન ઊનેહિ તેરસહિ ભિક્ખુસતેહિ. **રાજા**તિઆદીસુ રાજતિ અત્તનો ઇસ્સરિયસમ્પત્તિયા ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ મહાજનં રઞ્જેતિ વડ્ઢેતીતિ **રાજા**. મગધાનં ઇસ્સરોતિ **માગધો**. અજાતોયેવ રઞ્ઞો સત્તુ ભવિસ્સતીતિ નેમિત્તકેહિ નિદ્દિટ્ઠોતિ **અજાતસત્તુ**.

તસ્મિં કિર કુચ્છિગતે દેવિયા એવરૂપો દોહળો ઉપ્પજ્જિ – ''અહો વતાહં રઞ્ઞો દક્ખિણબાહુલોહિતં પિવેય્ય''ન્તિ, સા ''ભારિયે ઠાને દોહળો ઉપ્પન્નો, ન સક્કા કસ્સચિ આરોચેતુ''ન્તિ તં કથેતું અસક્કોન્તી કિસા દુબ્બણ્ણા અહોસિ. તં રાજા પુચ્છિ – ''ભદ્દે, તુય્હં અત્તભાવો ન પકતિવણ્ણો, કિં કારણ''ન્તિ? ''મા પુચ્છ,

મહારાજાતિ". "ભદ્દે, ત્વં અત્તનો અજ્ઝાસયં મય્હં અકથેન્તી કસ્સ કથેસ્સસી"તિ તથા તથા નિબન્ધિત્વા કથાપેસિ. સુત્વા ચ – "બાલે, કિં એત્થ તુય્હં ભારિયસઞ્ઞા અહોસી"તિ વેજ્જં પક્કોસાપેત્વા સુવણ્ણસત્થકેન બાહું ફાલાપેત્વા સુવણ્ણસરકેન લોહિતં ગહેત્વા ઉદકેન સમ્ભિન્દિત્વા પાયેસિ. નેમિત્તકા તં સુત્વા – "એસ ગબ્ભો રઞ્ઞો સત્તુ ભવિસ્સતિ, ઇમિના રાજા હઞ્ઞિસ્સતી"તિ બ્યાકરિંસુ. દેવી સુત્વા – "મય્હં કિર કુચ્છિતો નિક્ખન્તો રાજાનં મારેસ્સતી"તિ ગબ્ભં પાતેતુકામા ઉય્યાનં ગન્ત્વા કુચ્છિં મદ્દાપેસિ, ગબ્ભો ન પતતિ. સા પુનપ્પુનં ગન્ત્વા તથેવ કારેસિ. રાજા કિમત્થં અયં અભિણ્હં ઉય્યાનં ગચ્છતીતિ પરિવીમંસન્તો તં કારણં સુત્વા – "ભદ્દે, તવ કુચ્છિયં પુત્તોતિ વા ધીતાતિ વા ન પઞ્ઞાયતિ, અત્તનો નિબ્બત્તદારકં એવમકાસીતિ મહા અગુણરાસિપિ નો જમ્બુદીપતલે આવિભવિસ્સતિ, મા ત્વં એવં કરોહી"તિ નિવારેત્વા આરક્ખં અદાસિ. સા ગબ્ભવુટ્ઠાનકાલે "મારેસ્સામી"તિ ચિન્તેસિ. તદાપિ આરક્ખમનુસ્સા દારકં અપનયિંસુ. અથાપરેન સમયેન વુડ્ઢિપ્પત્તં કુમારં દેવિયા દસ્સેસું. સા તં દિસ્વાવ પુત્તસિનેહં ઉપ્પાદેસિ, તેન નં મારેતું નાસક્ખિ. રાજાપિ અનુક્કમેન પુત્તસ્સ ઓપરજ્જમદાસિ.

અથેકસ્મિં સમયે દેવદત્તો રહોગતો ચિન્તેસિ – "સારિપુત્તસ્સ પરિસા મહામોગ્ગલ્લાનસ્સ પરિસા મહાકસ્સપસ્સ પરિસાતિ, એવમિમે વિસું વિસું ધુરા, અહમ્પિ એકં ધુરં નીહરામી"તિ. સો "ન સક્કા વિના લાભેન પરિસં ઉપ્પાદેતું, હન્દાહં લાભં નિબ્બત્તેમી"તિ ચિન્તેત્વા ખન્ધકે આગતનયેન અજાતસત્તું કુમારં ઇદ્ધિપાટિહારિયેન પસાદેત્વા સાયં પાતં પઞ્ચહિ રથસતેહિ ઉપટ્ઠાનં આગચ્છન્તં અતિવિસ્સત્થં ઞત્વા એકદિવસં ઉપસઙ્કમિત્વા એતદવોચ – "પુબ્બે ખો, કુમાર, મનુસ્સા દીઘાયુકા, એતરહિ અપ્પાયુકા, તેન હિ ત્વં કુમાર, પિતરં હન્ત્વા રાજા હોહિ, અહં ભગવન્તં હન્ત્વા બુદ્ધો ભવિસ્સામી"તિ કુમારં પિતુવધે ઉય્યોજેતિ.

સો – "અય્યો દેવદત્તો મહાનુભાવો, એતસ્સ અવિદિતં નામ નત્થી"તિ ઊરુયા પોત્થનિયં બન્ધિત્વા દિવા દિવસ્સ ભીતો ઉબ્બિગ્ગો ઉસ્સઙ્કી ઉત્રસ્તો અન્તેપુરં પવિસિત્વા વુત્તપ્પકારં વિપ્પકારં અકાસિ. અથ નં અમચ્ચા ગહેત્વા અનુયુઞ્જિત્વા – "કુમારો ચ હન્તબ્બો, દેવદત્તો ચ, સબ્બે ચ ભિક્ખૂ હન્તબ્બા"તિ સમ્મન્તયિત્વા રઞ્ઞો આણાવસેન કરિસ્સામાતિ રઞ્ઞો આરોચેસું.

રાજા યે અમચ્ચા મારેતુકામા અહેસું, તેસં ઠાનન્તરાનિ અચ્છિન્દિત્વા, યે ન મારેતુકામા, તે ઉચ્ચેસુ ઠાનેસુ ઠપેત્વા કુમારં પુચ્છિ – "કિસ્સ પન ત્વં, કુમાર, મં મારેતુકામોસી"તિ? "રજ્જેનમ્હિ, દેવ, અત્થિકો"તિ. રાજા તસ્સ રજ્જં અદાસિ.

સો મય્હં મનોરથો નિપ્ફન્નોતિ દેવદત્તસ્સ આરોચેસિ. તતો નં સો આહ – "ત્વં સિઙ્ગાલં અન્તોકત્વા ભેરિપરિયોનદ્ધપુરિસો વિય સુકિચ્ચકારિમ્હીતિ મઞ્ઞસિ, કતિપાહેનેવ તે પિતા તયા કતં અવમાનં ચિન્તેત્વા સયમેવ રાજા ભવિસ્સતી"તિ. અથ, ભન્તે, કિં કરોમીતિ? મૂલઘચ્ચં ઘાતેહીતિ. નનુ, ભન્તે, મય્હં પિતા ન સત્થવજ્ઝોતિ? આહારુપચ્છેદેન નં મારેહીતિ. સો પિતરં તાપનગેહે પક્ખિપાપેસિ, તાપનગેહં નામ કમ્મકરણત્થાય કતં ધૂમઘરં. "મમ માતરં ઠપેત્વા અઞ્ઞસ્સ દટ્ઠું મા દેથા"તિ આહ. દેવી સુવણ્ણસરકે ભત્તં પક્ખિપિત્વા ઉચ્છઙ્ગેનાદાય પવિસતિ. રાજા તં ભુઞ્જિત્વા યાપેતિ. સો – "મય્હં પિતા કથં યાપેતી"તિ પુચ્છિત્વા તં પવત્તિં સુત્વા – "મય્હં માતુ ઉચ્છઙ્ગં કત્વા પવિસિતું મા દેથા"તિ આહ. તતો પટ્ઠાય દેવી મોળિયં પક્ખિપિત્વા પવિસતિ. તમ્પિ સુત્વા "મોળિં બન્ધિત્વા પવિસિતું મા દેથા"તિ. તતો સુવણ્ણપાદુકાસુ ભત્તં ઠપેત્વા પિદહિત્વા પાદુકા આરુય્હ પવિસતિ. રાજા તેન યાપેતિ. પુન "કથં યાપેતી"તિ પુચ્છિત્વા તમત્થં સુત્વા "પાદુકા આરુય્હ પવિસિતુમ્પિ મા દેથા"તિ આહ. તતો પટ્ઠાય દેવી ગન્ધોદકેન ન્હાયિત્વા સરીરં ચતુમધુરેન મક્ખેત્વા પારુપિત્વા

પવિસતિ. રાજા તસ્સા સરીરં લેહિત્વા યાપેતિ. પુન પુચ્છિત્વા તં પવત્તિં સુત્વા ‘‘ઇતો પટ્ઠાય મય્હં માતુ પવેસનં નિવારેથા’’તિ આહ. દેવી દ્વારમૂલે ઠત્વા ‘‘સામિ, બિમ્બિસાર, એતં દહરકાલે મારેતું ન અદાસિ, અત્તનો સત્તું અત્તનાવ પોસેસિ, ઇદં પન દાનિ તે પચ્છિમદસ્સનં, નાહં ઇતો પટ્ઠાય તુમ્હે પસ્સિતું લભામિ, સચે મય્હં દોસો અત્થિ, ખમથ દેવા’’તિ રોદિત્વા કન્દિત્વા નિવત્તિ.

તતો પટ્ઠાય રઞ્ઞો આહારો નત્થિ. રાજા મગ્ગફલસુખેન ચઙ્કમેન યાપેતિ. અતિવિય અસ્સ અત્તભાવો વિરોચતિ. સો – ‘‘કથં, મે ભણે, પિતા યાપેતી’’તિ પુચ્છિત્વા ‘‘ચઙ્કમેન, દેવ, યાપેતિ; અતિવિય ચસ્સ અત્તભાવો વિરોચતી’’તિ સુત્વા ‘ચઙ્કમં દાનિસ્સ હારેસ્સામી’તિ ચિન્તેત્વા – ‘‘મય્હં પિતુ પાદે ખુરેન ફાલેત્વા લોણતેલેન મક્ખેત્વા ખદિરઙ્ગારેહિ વીતચ્ચિતેહિ પચથા’’તિ ન્હાપિતે પેસેસિ. રાજા તે દિસ્વા – ‘‘નૂન મય્હં પુત્તો કેનચિ સઞ્ઞત્તો ભવિસ્સતિ, ઇમે મમ મસ્સુકરણત્થાયાગતા’’તિ ચિન્તેસિ. તે ગન્ત્વા વન્દિત્વા અટ્ઠંસુ. ‘કસ્મા આગતત્થા’તિ ચ પુટ્ઠા તં સાસનં આરોચેસું. ‘‘તુમ્હાકં રઞ્ઞો મનં કરોથા’’તિ ચ વુત્તા ‘નિસીદ, દેવા’તિ વત્વા ચ રાજાનં વન્દિત્વા – ‘‘દેવ, મયં રઞ્ઞો આણં કરોમ, મા અમ્હાકં કુજ્ઝિત્થ, નયિદં તુમ્હાદિસાનં ધમ્મરાજૂનં અનુચ્છવિક’’ન્તિ વત્વા વામહત્થેન ગોપ્ફકે ગહેત્વા દક્ખિણહત્થેન ખુરં ગહેત્વા પાદતલાનિ ફાલેત્વા લોણતેલેન મક્ખેત્વા ખદિરઙ્ગારેહિ વીતચ્ચિતેહિ પચિંસુ. રાજા કિર પુબ્બે ચેતિયઙ્ગણે સઉપાહનો અગમાસિ, નિસજ્જનત્થાય પઞ્ઞત્તકટસારકઞ્ચ અધોતેહિ પાદેહિ અક્કમિ, તસ્સાયં નિસ્સન્દોતિ વદન્તિ. રઞ્ઞો બલવવેદના ઉપ્પન્ના. સો – ‘‘અહો બુદ્ધો, અહો ધમ્મો, અહો સઙ્ઘો’’તિ અનુસ્સરન્તોયેવ ચેતિયઙ્ગણે ખિત્તમાલા વિય મિલાયિત્વા ચાતુમહારાજિકદેવલોકે વેસ્સવણસ્સ પરિચારકો જનવસભો નામ યક્ખો હુત્વા નિબ્બત્તિ.

તં દિવસમેવ અજાતસત્તુસ્સ પુત્તો જાતો, પુત્તસ્સ જાતભાવઞ્ચ પિતુમતભાવઞ્ચ નિવેદેતું દ્વે લેખા એકક્ખણેયેવ આગતા. અમચ્ચા – ‘‘પઠમં પુત્તસ્સ જાતભાવં આરોચેસ્સામા’’તિ તં લેખં રઞ્ઞો હત્થે ઠપેસું. રઞ્ઞો તઙ્ખણેયેવ પુત્તસિનેહો ઉપ્પજ્જિત્વા સકલસરીરં ખોભેત્વા અટ્ઠિમિઞ્જં આહચ્ચ અટ્ઠાસિ. તસ્મિં ખણે પિતુગુણમઞ્ઞાસિ – ‘‘મયિ જાતેપિ મય્હં પિતુ એવમેવ સિનેહો ઉપ્પન્નો’’તિ. સો – ‘‘ગચ્છથ, ભણે, મય્હં પિતરં વિસ્સજ્જેથા’’તિ આહ. ‘‘કિં વિસ્સજ્જાપેથ, દેવા’’તિ ઇતરં લેખં હત્થે ઠપયિંસુ.

સો તં પવત્તિં સુત્વા રોદમાનો માતુસમીપં ગન્ત્વા – ‘‘અહોસિ નુ, ખો, અમ્મ, મય્હં પિતુ મયિ જાતે સિનેહો’’તિ? સા આહ – ‘‘બાલપુત્ત, કિં વદેસિ, તવ દહરકાલે અઙ્ગુલિયા પીળકા ઉટ્ઠહિ. અથ તં રોદમાનં સઞ્ઞાપેતું અસક્કોન્તા તં ગહેત્વા વિનિચ્છયટ્ઠાને નિસિન્નસ્સ તવ પિતુ સન્તિકં અગમંસુ. પિતા તે અઙ્ગુલિં મુખે ઠપેસિ. પીળકા મુખેયેવ ભિજ્જિ. અથ ખો પિતા તવ સિનેહેન તં લોહિતમિસ્સકં પુબ્બં અનિટ્ઠુભિત્વાવ અજ્ઝોહરિ. એવરૂપો તે પિતુ સિનેહો’’તિ. સો રોદિત્વા પરિદેવિત્વા પિતુ સરીરકિચ્ચં અકાસિ.

દેવદત્તોપિ અજાતસત્તું ઉપસઙ્કમિત્વા – ‘‘પુરિસે, મહારાજ, આણાપેહિ, યે સમણં ગોતમં જીવિતા વોરોપેસ્સન્તી’’તિ વત્વા તેન દિન્ને પુરિસે પેસેત્વા સયં ગિજ્ઝકૂટં આરુય્હ યન્તેન સિલં પવિજ્ઝિત્વા નાળાગિરિહત્થિં મુઞ્ચાપેત્વાપિ કેનચિ ઉપાયેન ભગવન્તં મારેતું અસક્કોન્તો પરિહીનલાભસક્કારો પઞ્ચ વત્થૂનિ યાચિત્વા તાનિ અલભમાનો તેહિ જનં સઞ્ઞાપેસ્સામીતિ સઙ્ઘભેદં કત્વા સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનેસુ પરિસં આદાય પક્કન્તેસુ ઉણ્હલોહિતં મુખેન છડ્ડેત્વા નવમાસે ગિલાનમઞ્ચે નિપજ્જિત્વા વિપ્પટિસારજાતો – ‘‘કુહિં એતરહિ સત્થા વસતી’’તિ પુચ્છિત્વા ‘‘જેતવને’’તિ વુત્તે મઞ્ચકેન મં આહરિત્વા સત્થારં દસ્સેથાતિ વત્વા આહરિયમાનો ભગવતો દસ્સનારહસ્સ કમ્મસ્સ અકતત્તા જેતવને પોક્ખરણીસમીપેયેવ દ્વેધા ભિન્નં પથવિં પવિસિત્વા મહાનિરયે

પતિટ્ઠિતોતિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારકથાનયો ખન્ધકે આગતો. આગતત્તા પન સબ્બં ન વુત્તન્તિ. એવં અજાતોયેવ રઞ્ઞો સત્તુ ભવિસ્સતીતિ નેમિત્તકેહિ નિદ્દિટ્ઠોતિ અજાતસત્તુ.

વેદેહિપુત્તોતિ અયં કોસલરઞ્ઞો ધીતાય પુત્તો, ન વિદેહરઞ્ઞો. વેદેહીતિ પન પણ્ડિતાધિવચનમેતં. યથાહ – ''વેદેહિકા ગહપતાની (મ॰ નિ॰ ૧.૨૨૬), અય્યો આનન્દો વેદેહમુની''તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪). તત્રાયં વચનત્થો – વિદન્તિ એતેનાતિ વેદો, ઞાણસ્સેતં અધિવચનં. વેદેન ઈહતિ ઘટતિ વાયમતીતિ વેદેહી. વેદેહિયા પુત્તો વેદેહિપુત્તો.

તદહૂતિ તસ્મિં અહુ, તસ્મિં દિવસેતિ અત્થો. ઉપવસન્તિ એત્થાતિ ઉપોસથો, ઉપવસન્તીતિ સીલેન વા અનસનેન વા ઉપેતા હુત્વા વસન્તીતિ અત્થો. અયં પનેત્થ અત્થુદ્ધારો – ''આયામાવુસો, કપ્પિન, ઉપોસથં ગમિસ્સામા''તિઆદીસુ પાતિમોક્ખુદ્દેસો ઉપોસથો. ''એવં અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતો ખો, વિસાખે, ઉપોસથો ઉપવુત્થો''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૮.૪૩) સીલં. ''સુદ્ધસ્સ વે સદા ફગ્ગુ, સુદ્ધસ્સુપોસથો સદા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૭૯) ઉપવાસો. ''ઉપોસથો નામ નાગરાજા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૬) પઞ્ઞત્તિ . ''ન, ભિક્ખવે, તદહુપોસથે સભિક્ખુકા આવાસા''તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૧૮૧) ઉપવસિતબ્બદિવસો. ઇધાપિ સોયેવ અધિપ્પેતો. સો પનેસ અટ્ઠમી ચાતુદ્દસી પન્નરસીભેદેન તિવિધો. તસ્મા સેસદ્વયનિવારણત્થં પન્નરસેતિ વુત્તં. તેનેવ વુત્તં – ''ઉપવસન્તિ એત્થાતિ ઉપોસથો''તિ.

કોમુદિયાતિ કુમુદવતિયા. તદા કિર કુમુદાનિ સુપુપ્ફિતાનિ હોન્તિ, તાનિ એત્થ સન્તીતિ કોમુદી. **ચાતુમાસિનિયા**તિ ચાતુમાસિયા, સા હિ ચતુન્નં માસાનં પરિયોસાનભૂતાતિ ચાતુમાસી. ઇધ પન ચાતુમાસિનીતિ વુચ્ચતિ. માસપુણ્ણતાય ઉતુપુણ્ણતાય સંવચ્છરપુણ્ણતાય પુણ્ણા સમ્પુણ્ણાતિ પુણ્ણા. મા ઇતિ ચન્દો વુચ્ચતિ, સો એત્થ પુણ્ણોતિ પુણ્ણમા. એવં પુણ્ણાય પુણ્ણમાયાતિ ઇમસ્મિં પદદ્વયે ચ અત્થો વેદિતબ્બો.

રાજામચ્ચપરિવુતોતિ એવરૂપાય રજતઘટવિનિગ્ગતાહિ ખીરધારાહિ ધોવિયમાનદિસાભાગાય વિય, રજતવિમાનવિચ્ચુતેહિ મુત્તાવળિસુમનકુસુમદામસેતદુકૂલકુમુદવિસરેહિ સમ્પરિકિણ્ણાય વિય ચ, ચતુરૂપક્કિલેસવિમુત્તપુણ્ણચન્દપ્પભાસમુદયોભાસિતાય રત્તિયા રાજામચ્ચેહિ પરિવુતોતિ અત્થો. **ઉપરિપાસાદવરગતો**તિ પાસાદવરસ્સ ઉપરિગતો. મહારહે સમુસ્સિતસેતચ્છત્તે કઞ્ચનાસને નિસિન્નો હોતિ. કસ્મા નિસિન્નો? નિદ્દાવિનોદનત્થં. અયઞ્હિ રાજા પિતરિ ઉપક્કન્તદિવસતો પટ્ઠાય – ''નિદ્દં ઓક્કમિસ્સામી''તિ નિમીલિતમત્તેસુયેવ અક્ખીસુ સત્તિસતઅબ્ભાહતો વિય કન્દમાનોયેવ પબુજ્ઝિ. કિમેતન્તિ ચ વુત્તે, ન કિઞ્ચીતિ વદતિ. તેનસ્સ અમનાપા નિદ્દા, ઇતિ નિદ્દાવિનોદનત્થં નિસિન્નો. અપિ ચ તસ્મિં દિવસે નક્ખત્તં સઙ્ઘુટ્ઠં હોતિ. સબ્બં નગરં સિત્તસમ્મટ્ઠં વિપ્પકિણ્ણવાલુકં પઞ્ચવણ્ણકુસુમલાજપુણ્ણઘટપટિમણ્ડિતઘરદ્વારં સમુસ્સિતધજપટાકવિચિત્રસમુજ્જલિતદીપમાલાલઙ્કતસબ્બદિસાભાગં વીથિસભાગેન રચ્છાસભાગેન નક્ખત્તકીળં અનુભવમાનેન મહાજનેન સમાકિણ્ણં હોતિ. ઇતિ નક્ખત્તદિવસતાયપિ નિસિન્નોતિ વદન્તિ. એવં પન વત્વાપિ – ''રાજકુલસ્સ નામ સદાપિ નક્ખત્તમેવ, નિદ્દાવિનોદનત્થંયેવ પનેસ નિસિન્નો''તિ સન્નિટ્ઠાનં કતં.

ઉદાનં ઉદાનેસીતિ ઉદાહારં ઉદાહરિ, યથા હિ યં તેલં માનં ગહેતું ન સક્કોતિ, વિસ્સન્દિત્વા ગચ્છતિ, તં અવસેકોતિ વુચ્ચતિ. યઞ્ચ જલં તળાકં ગહેતું ન સક્કોતિ, અજ્ઝોત્થરિત્વા ગચ્છતિ, તં ઓઘોતિ વુચ્ચતિ; એવમેવ

યં પીતિવચનં હદયં ગહેતું ન સક્કોતિ, અધિકં હુત્વા અન્તો અસણ્ઠહિત્વા બહિનિક્ખમતિ, તં ઉદાનન્તિ વુચ્ચતિ. એવરૂપં પીતિમયં વચનં નિચ્છારેસીતિ અત્થો.

દોસિનાતિ દોસાપગતા, અબ્ભા, મહિકા, ધૂમો, રજો, રાહૂતિ ઇમેહિ પઞ્ચહિ ઉપક્કિલેસેહિ વિરહિતાતિ વુત્તં હોતિ. તસ્મા **રમણીયા**તિઆદીનિ પઞ્ચ થોમનવચનાનિ. સા હિ મહાજનસ્સ મનં રમયતીતિ **રમણીયા**. વુત્તદોસવિમુત્તાય ચન્દપ્પભાય ઓભાસિતત્તા અતિવિય સુરૂપાતિ **અભિરૂપા**. દસ્સિતું યુત્તાતિ **દસ્સનીયા**. ચિત્તં પસાદેતીતિ **પાસાદિકા**. દિવસમાસાદીનં લક્ખણં ભવિતું યુત્તાતિ **લક્ખઞ્ઞા**.

કં નુ ખ્વજ્જાતિ કં નુ ખો અજ્જ. **સમણં વા બ્રાહ્મણં વા**તિ સમિતપાપતાય સમણં. બાહિતપાપતાય બ્રાહ્મણં. **યં નો પયિરુપાસતો**તિ વચનબ્યત્તયો એસ, યં અમ્હાકં પઞ્હપુચ્છનવસેન પયિરુપાસન્તાનં મધુરં ધમ્મં સુત્વા ચિત્તં પસીદેય્યાતિ અત્થો. ઇતિ રાજા ઇમિના સબ્બેનપિ વચનેન ઓભાસનિમિત્તકમ્મં અકાસિ. કસ્સ અકાસીતિ? જીવકસ્સ. કિમત્થં? ભગવતો દસ્સનત્થં. કિં ભગવન્તં સયં દસ્સનાય ઉપગન્તું ન સક્કોતીતિ? આમ, ન સક્કોતિ. કસ્મા? મહાપરાધતાય.

તેન હિ ભગવતો ઉપટ્ઠાકો અરિયસાવકો અત્તનો પિતા મારિતો, દેવદત્તો ચ તમેવ નિસ્સાય ભગવતો બહું અનત્થમકાસિ, ઇતિ મહાપરાધો એસ, તાય મહાપરાધતાય સયં ગન્તું ન સક્કોતિ. જીવકો પન ભગવતો ઉપટ્ઠાકો, તસ્સ પિટ્ઠિછાયાય ભગવન્તં પસ્સિસ્સામીતિ ઓભાસનિમિત્તકમ્મં અકાસિ. કિં જીવકો પન – ''મય્હં ઇદં ઓભાસનિમિત્તકમ્મ''ન્તિ જાનાતીતિ? આમ જાનાતિ. અથ કસ્મા તુણ્હી અહોસીતિ? વિક્ખેપપચ્છેદનત્થં.

તસ્સઞ્હિ પરિસતિ છન્નં સત્થારાનં ઉપટ્ઠાકા બહૂ સન્નિપતિતા, તે અસિક્ખિતાનં પયિરુપાસનેન સયમ્પિ અસિક્ખિતાવ. તે મયિ ભગવતો ગુણકથં આરદ્ધે અન્તરન્તરા ઉટ્ઠાયુટ્ઠાય અત્તનો સત્થારાનં ગુણં કથેસ્સન્તિ, એવં મે સત્થુ ગુણકથા પરિયોસાનં ન ગમિસ્સતિ. રાજા પન ઇમેસં કુલૂપકે ઉપસઙ્કમિત્વા ગહિતાસારતાય તેસં ગુણકથાય અનત્તમનો હુત્વા મં પટિપુચ્છિસ્સતિ, અથાહં નિબ્બિક્ખેપં સત્થુ ગુણં કથેત્વા રાજાનં સત્થુ સન્તિકં ગહેત્વા ગમિસ્સામીતિ જાનન્તોવ વિક્ખેપપચ્છેદનત્થં તુણ્હી અહોસીતિ.

તેપિ અમચ્ચા એવં ચિન્તેસું – ''અજ્જ રાજા પઞ્ચહિ પદેહિ રત્તિં થોમેતિ, અદ્ધા કિઞ્ચિ સમણં વા બ્રાહ્મણં વા ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છિત્વા ધમ્મં સોતુકામો, યસ્સ ચેસ ધમ્મં સુત્વા પસીદિસ્સતિ, તસ્સ ચ મહન્તં સક્કારં કરિસ્સતિ, યસ્સ પન કુલૂપકો સમણો રાજકુલૂપકો હોતિ, ભદ્દં તસ્સા''તિ.

૧૫૧-૧૫૨. તે એવં ચિન્તેત્વા – ''અહં અત્તનો કુલૂપકસમણસ્સ વણ્ણં વત્વા રાજાનં ગહેત્વા ગમિસ્સામિ, અહં ગમિસ્સામી''તિ અત્તનો અત્તનો કુલૂપકાનં વણ્ણં કથેતું આરદ્ધા. તેનાહ – ''**એવં વુત્તે અઞ્ઞતરો રાજામચ્ચો**''તિઆદિ. તત્થ **પૂરણો**તિ તસ્સ સત્થુપટિઞ્ઞસ્સ નામં. **કસ્સપો**તિ ગોત્તં. સો કિર અઞ્ઞતરસ્સ કુલસ્સ એકૂનદાસસતં પૂરયમાનો જાતો, તેનસ્સ પૂરણોતિ નામં અકંસુ. મઙ્ગલદાસત્તા ચસ્સ ''દુક્કટ''ન્તિ વત્તા નત્થિ, અકતં વા ન કતન્તિ. સો ''કિમહં એત્થ વસામી''તિ પલાયિ. અથસ્સ ચોરા વત્થાનિ અચ્છિન્દિંસુ, સો પણ્ણેન વા તિણેન વા પટિચ્છાદેતુમ્પિ અજાનન્તો જાતરૂપેનેવ એકં ગામં પાવિસિ. મનુસ્સા તં દિસ્વા ''અયં સમણો અરહા અપ્પિચ્છો, નત્થિ ઇમિના સદિસો''તિ પૂવભત્તાદીનિ ગહેત્વા ઉપસઙ્કમન્તિ. સો – ''મય્હં સાટકં અનિવત્થભાવેન ઇદં ઉપ્પન્ન''ન્તિ તતો પટ્ઠાય સાટકં લભિત્વાપિ ન નિવાસેસિ, તદેવ પબ્બજ્જં અગ્ગહેસિ, તસ્સ સન્તિકે અઞ્ઞેપિ અઞ્ઞેપીતિ પઞ્ચસતમનુસ્સા પબ્બજિંસુ. તં સન્ધાયાહ – ''પૂરણો કસ્સપો''તિ.

પબ્બજિતસમૂહસઙ્ખાતો સઙ્ઘો અસ્સ અત્થીતિ **સઙ્ઘી**. સ્વેવ ગણો અસ્સ અત્થીતિ **ગણી**. આચારસિક્ખાપનવસેન તસ્સ ગણસ્સ આચરિયોતિ **ગણાચરિયો**. **ઞાતો**તિ પઞ્ઞાતો પાકટો. ''અપ્પિચ્છો સન્તુટ્ઠો. અપ્પિચ્છતાય વત્થમ્પિ ન નિવાસેતી''તિ એવં સમુગ્ગતો યસો અસ્સ અત્થીતિ **યસસ્સી**. **તિત્થકરો**તિ લદ્ધિકરો. **સાધુસમ્મતો**તિ અયં સાધુ, સુન્દરો, સપ્પુરિસોતિ એવં સમ્મતો. **બહુજનસ્સા**તિ અસ્સુતવતો અન્ધબાલપુથુજ્જનસ્સ. પબ્બજિતતો પટ્ઠાય અતિક્કન્તા બહૂ રત્તિયો જાનાતીતિ **રત્તઞ્ઞૂ**. ચિરં પબ્બજિતસ્સ અસ્સાતિ **ચિરપબ્બજિતો**, અચિરપબ્બજિતસ્સ હિ કથા ઓકપ્પનીયા ન હોતિ, તેનાહ ''ચિરપબ્બજિતો''તિ. **અદ્ધગતો**તિ અદ્ધાનં ગતો, દ્વે તયો રાજપરિવટ્ટે અતીતોતિ અધિપ્પાયો. **વયોઅનુપ્પત્તો**તિ પચ્છિમવયં અનુપ્પત્તો. ઇદં ઉભયમ્પિ – ''દહરસ્સ કથા ઓકપ્પનીયા ન હોતી''તિ એતં સન્ધાય વુત્તં.

તુણ્હી અહોસીતિ સુવણ્ણવણ્ણં મધુરરસં અમ્બપક્કં ખાદિતુકામો પુરિસો આહરિત્વા હત્થે ઠપિતં કાજરપક્કં દિસ્વા વિય ઝાનાભિઞ્ઞાદિગુણયુત્તં તિલક્ખણબ્ભાહતં મધુરં ધમ્મકથં સોતુકામો પુબ્બે પૂરણસ્સ દસ્સનેનાપિ અનત્તમનો ઇદાનિ ગુણકથાય સુટ્ઠુતરં અનત્તમનો હુત્વા તુણ્હી અહોસિ. અનત્તમનો સમાનોપિ પન ''સચાહં એતં તજ્જેત્વા ગીવાયં ગહેત્વા નીહરાપેસ્સામિ, 'યો યો કથેસિ, તં તં રાજા એવં કરોતી'તિ ભીતો અઞ્ઞોપિ કોચિ કિઞ્ચિ ન કથેસ્સતી''તિ અમનાપમ્પિ તં કથં અધિવાસેત્વા તુણ્હી એવ અહોસિ. અથઞ્ઞો – ''અહં અત્તનો કુલૂપકસ્સ વણ્ણં કથેસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા વત્તું આરભિ. તેન વુત્તં – અઞ્ઞતરોપિ ખોતિઆદિ. તં સબ્બં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

એત્થ પન **મક્ખલી**તિ તસ્સ નામં. ગોસાલાય જાતત્તા **ગોસાલો**તિ દુતિયં નામં. તં કિર સકદ્દમાય ભૂમિયા તેલઘટં ગહેત્વા ગચ્છન્તં – ''તાત, મા ખલી''તિ સામિકો આહ. સો પમાદેન ખલિત્વા પતિત્વા સામિકસ્સ ભયેન પલાયિતું આરદ્ધો. સામિકો ઉપધાવિત્વા દુસ્સકણ્ણે અગ્ગહેસિ. સો સાટકં છડ્ડેત્વા અચેલકો હુત્વા પલાયિ. સેસં પૂરણસદિસમેવ.

૧૫૩. **અજિતો**તિ તસ્સ નામં. કેસકમ્બલં ધારેતીતિ **કેસકમ્બલો**. ઇતિ નામદ્વયં સંસન્દિત્વા અજિતો કેસકમ્બલોતિ વુચ્ચતિ . તત્થ **કેસકમ્બલો નામ** મનુસ્સકેસેહિ કતકમ્બલો. તતો પટિકિટ્ઠતરં વત્થં નામ નત્થિ. યથાહ – ''સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, યાનિ કાનિચિ તન્તાવુતાનં વત્થાનં, કેસકમ્બલો તેસં પટિકિટ્ઠો અક્ખાયતિ. કેસકમ્બલો, ભિક્ખવે, સીતે સીતો, ઉણ્હે ઉણ્હો, દુબ્બણ્ણો દુગ્ગન્ધો દુક્ખસમ્ફસ્સો''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૩૮).

૧૫૪. **પકુધો**તિ તસ્સ નામં. **કચ્ચાયનો**તિ ગોત્તં. ઇતિ નામગોત્તં સંસન્દિત્વા પકુધો કચ્ચાયનોતિ વુચ્ચતિ. સીતુદકપટિક્ખિત્તકો એસ, વચ્ચં કત્વાપિ ઉદકકિચ્ચં ન કરોતિ, ઉણ્હોદકં વા કઞ્જિયં વા લભિત્વા કરોતિ, નદિં વા મગ્ગોદકં વા અતિક્કમ્મ – ''સીલં મે ભિન્ન''ન્તિ વાલિકથૂપં કત્વા સીલં અધિટ્ઠાય ગચ્છતિ. એવરૂપો નિસ્સિરીકલદ્ધિકો એસ.

૧૫૫. **સઞ્ચયો**તિ તસ્સ નામં. બેલટ્ઠસ્સ પુત્તોતિ **બેલટ્ઠપુત્તો**.

૧૫૬. અમ્હાકં ગણ્ઠનકિલેસો પલિબન્ધનકિલેસો નત્થિ, કિલેસગણ્ઠરહિતા મયન્તિ એવંવાદિતાય લદ્ધનામવસેન **નિગણ્ઠો**. નાટસ્સ પુત્તો **નાટપુત્તો**.

કોમારભચ્ચજીવકકથાવણ્ણના

૧૫૭. અથ ખો રાજાતિ રાજા કિર તેસં વચનં સુત્વા ચિન્તેસિ – ''અહં યસ્સ યસ્સ વચનં ન સોતુકામો, સો સો એવ કથેસિ. યસ્સ પનમ્હિ વચનં સોતુકામો, એસ નાગવસં પિવિત્વા ઠિતો સુપણ્ણો વિય તુણ્હીભૂતો, અનત્થો વત મે''તિ. અથસ્સ એતદહોસિ – ''જીવકો ઉપસન્તસ્સ બુદ્ધસ્સ ભગવતો ઉપટ્ઠાકો, સયમ્પિ ઉપસન્તો, તસ્મા વત્તસમ્પન્નો ભિક્ખુ વિય તુણ્હીભૂતોવ નિસિન્નો, ન એસ મયિ અકથેન્તે કથેસ્સતિ, હત્થિમ્હિ ખો પન મદ્દન્તે હત્થિસ્સેવ પાદો ગહેતબ્બો''તિ તેન સદ્ધિં સયં મન્તેતુમારદ્ધો. તેન વુત્તં – ''અથ ખો રાજા''તિ. તત્થ **કિં તુણ્હી**તિ કેન કારણેન તુણ્હી. ઇમેસં અમચ્ચાનં અત્તનો અત્તનો કુલૂપકસમણસ્સ વણ્ણં કથેન્તાનં મુખં નપ્પહોતિ . કિં યથા એતેસં, એવં તવ કુલૂપકસમણો નત્થિ, કિં ત્વં દલિદ્દો, ન તે મમ પિતરા ઇસ્સરિયં દિન્નં, ઉદાહુ અસ્સદ્ધોતિ પુચ્છતિ.

તતો જીવકસ્સ એતદહોસિ – ''અયં રાજા મં કુલૂપકસમણસ્સ ગુણં કથાપેતિ, ન દાનિ મે તુણ્હીભાવસ્સ કાલો, યથા ખો પનિમે રાજાનં વન્દિત્વા નિસિન્નાવ અત્તનો કુલૂપકસમણાનં ગુણં કથયિંસુ, ન મય્હં એવં સત્થુગુણે કથેતું યુત્ત''ન્તિ ઉટ્ઠાયાસના ભગવતો વિહારાભિમુખો પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા દસનખસમોધાનસમુજ્જલં અઞ્જલિં સિરસિ પગ્ગહેત્વા – ''મહારાજ, મા મં એવં ચિન્તયિત્થ, 'અયં યં વા તં વા સમણં ઉપસઙ્કમતી'તિ, મમ સત્થુનો હિ માતુકુચ્છિઓક્કમને, માતુકુચ્છિતો નિક્ખમને, મહાભિનિક્ખમને, સમ્બોધિયં, ધમ્મચક્કપ્પવત્તને ચ, દસસહસ્સિલોકધાતુ કમ્પિત્થ, એવં યમકપાટિહારિયં અકાસિ, એવં દેવોરોહણં, અહં સત્થુનો ગુણે કથયિસ્સામિ, એકગ્ગચિત્તો સુણ, મહારાજા''તિ વત્વા – ''અયં દેવ, ભગવા અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો''તિઆદિમાહ. તત્થ **તં ખો પન ભગવન્ત**ન્તિ ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થે ઉપયોગવચનં, તસ્સ ખો પન ભગવતોતિ અત્થો. **કલ્યાણો**તિ કલ્યાણગુણસમન્નાગતો, સેટ્ઠોતિ વુત્તં હોતિ. **કિત્તિસદ્દો**તિ કિત્તિયેવ. થુતિઘોસો વા. **અબ્ભુગ્ગતો**તિ સદેવકં લોકં અજ્ઝોત્થરિત્વા ઉગ્ગતો. કિન્તિ? ''ઇતિપિ સો ભગવા અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો…પે॰… ભગવા''તિ.

તત્રાયં પદસમ્બન્ધો – સો ભગવા ઇતિપિ અરહં ઇતિપિ સમ્માસમ્બુદ્ધો…પે॰… ઇતિપિ ભગવાતિ. ઇમિના ચ ઇમિના ચ કારણેનાતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ આરકત્તા અરીનં, અરાનઞ્ચ હતત્તા, પચ્ચયાદીનં અરહત્તા, પાપકરણે રહાભાવાતિ, ઇમેહિ તાવ કારણેહિ સો ભગવા અરહન્તિ વેદિતબ્બોતિઆદિના નયેન માતિકં નિક્ખિપિત્વા સબ્બાનેવ ચેતાનિ પદાનિ વિસુદ્ધિમગ્ગે બુદ્ધાનુસ્સતિનિદ્દેસે વિત્થારિતાનીતિ તતો નેસં વિત્થારો ગહેતબ્બો.

જીવકો પન એકમેકસ્સ પદસ્સ અત્થં નિટ્ઠાપેત્વા – ''એવં, મહારાજ, અરહં મય્હં સત્થા, એવં સમ્માસમ્બુદ્ધો…પે॰… એવં ભગવા''તિ વત્વા – ''તં, દેવો, ભગવન્તં પયિરુપાસતુ, અપ્પેવ નામ દેવસ્સ તં ભગવન્તં પયિરુપાસતો ચિત્તં પસીદેય્યા''તિ આહ. એત્થ ચ **તં દેવો પયિરુપાસતૂ**તિ વદન્તો ''મહારાજ, તુમ્હાદિસાનઞ્હિ સતેનપિ સહસ્સેનપિ સતસહસ્સેનપિ પુટ્ઠસ્સ મય્હં સત્થુનો સબ્બેસં ચિત્તં ગહેત્વા કથેતું થામો ચ બલઞ્ચ અત્થિ, વિસ્સત્થો ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છેય્યાસિ મહારાજા''તિ આહ.

રઞ્ઞોપિ ભગવતો ગુણકથં સુણન્તસ્સ સકલસરીરં પઞ્ચવણ્ણાય પીતિયા નિરન્તરં ફુટં અહોસિ. સો તઙ્ખણઞ્ઞેવ ગન્તુકામો હુત્વા – ''ઇમાય ખો પન વેલાય મય્હં દસબલસ્સ સન્તિકં ગચ્છતો ન અઞ્ઞો કોચિ ખિપ્પં યાનાનિ યોજેતું સક્ખિસ્સતિ અઞ્ઞત્ર જીવકા''તિ ચિન્તેત્વા – ''તેન હિ, સમ્મ જીવક, હત્થિયાનાનિ કપ્પાપેહી''તિ આહ.

૧૫૮. તત્થ **તેન હી**તિ ઉય્યોજનત્થે નિપાતો. ગચ્છ, સમ્મ જીવકાતિ વુત્તં હોતિ. **હત્થિયાનાની**તિ અનેકેસુ અસ્સરથાદીસુ યાનેસુ વિજ્જમાનેસુપિ હત્થિયાનં ઉત્તમં; ઉત્તમસ્સ સન્તિકં ઉત્તમયાનેનેવ ગન્તબ્બન્તિ ચ, અસ્સયાનરથયાનાનિ સસદ્દાનિ, દૂરતોવ તેસં સદ્દો સુય્યતિ, હત્થિયાનસ્સ પદાનુપદં ગચ્છન્તાપિ સદ્દં ન સુણન્તિ. નિબ્બુતસ્સ પન ખો ભગવતો સન્તિકે નિબ્બુતેહેવ યાનેહિ ગન્તબ્બન્તિ ચ ચિન્તયિત્વા હત્થિયાનાનીતિ આહ.

પઞ્ચમત્તાનિ હત્થિનિકાસતાનીતિ પઞ્ચ કરેણુસતાનિ. **કપ્પાપેત્વા**તિ આરોહણસજ્જાનિ કારેત્વા. **આરોહણીયન્તિ** આરોહણયોગ્ગં, ઓપગુય્હન્તિ અત્થો. કિં પનેસ રઞ્ઞા વુત્તં અકાસિ અવુત્તન્તિ? અવુત્તં. કસ્મા? પણ્ડિતતાય. એવં કિરસ્સ અહોસિ – રાજા ઇમાય વેલાય ગચ્છામીતિ વદતિ, રાજાનો ચ નામ બહુપચ્ચત્થિકા. સચે અન્તરામગ્ગે કોચિ અન્તરાયો હોતિ, મમ્પિ ગરહિસ્સન્તિ – ''જીવકો રાજા મે કથં ગણ્હાતીતિ અકાલેપિ રાજાનં ગહેત્વા નિક્ખમતી''તિ. ભગવન્તમ્પિ ગરહિસ્સન્તિ ''સમણો ગોતમો, 'મય્હં કથા વત્તતી'તિ કાલં અસલ્લક્ખેત્વાવ ધમ્મં કથેતી''તિ. તસ્મા યથા નેવ મય્હં, ન ભગવતો, ગરહા ઉપ્પજ્જતિ; રઞ્ઞો ચ રક્ખા સુસંવિહિતા હોતિ, તથા કરિસ્સામી''તિ.

તતો ઇત્થિયો નિસ્સાય પુરિસાનં ભયં નામ નત્થિ, 'સુખં ઇત્થિપરિવુતો ગમિસ્સામી'તિ પઞ્ચ હત્થિનિકાસતાનિ કપ્પાપેત્વા પઞ્ચ ઇત્થિસતાનિ પુરિસવેસં ગાહાપેત્વા – ''અસિતોમરહત્થા રાજાનં પરિવારેય્યાથા''તિ વત્વા પુન ચિન્તેસિ – ''ઇમસ્સ રઞ્ઞો ઇમસ્મિં અત્તભાવે મગ્ગફલાનં ઉપનિસ્સયો નત્થિ, બુદ્ધા ચ નામ ઉપનિસ્સયં દિસ્વાવ ધમ્મં કથેન્તિ. હન્દાહં, મહાજનં સન્નિપાતાપેમિ, એવઞ્હિ સતિ સત્થા કસ્સચિદેવ ઉપનિસ્સયેન ધમ્મં દેસેસ્સતિ, સા મહાજનસ્સ ઉપકારાય ભવિસ્સતી''તિ. સો તત્થ તત્થ સાસનં પેસેસિ, ભેરિં ચરાપેસિ – ''અજ્જ રાજા ભગવતો સન્તિકં ગચ્છતિ, સબ્બે અત્તનો વિભવાનુરૂપેન રઞ્ઞો આરક્ખં ગણ્હન્તૂ''તિ.

તતો મહાજનો ચિન્તેસિ – ''રાજા કિર સત્થુદસ્સનત્થં ગચ્છતિ, કીદિસી વત ભો ધમ્મદેસના ભવિસ્સતિ, કિં નો નક્ખત્તકીળાય, તત્થેવ ગમિસ્સામા''તિ. સબ્બે ગન્ધમાલાદીનિ ગહેત્વા રઞ્ઞો આગમનં આકઙ્ખમાના મગ્ગે અટ્ઠંસુ. જીવકોપિ રઞ્ઞો પટિવેદેસિ – ''કપ્પિતાનિ ખો તે, દેવ, હત્થિયાનાનિ, યસ્સ દાનિ કાલં મઞ્ઞસી''તિ. તત્થ **યસ્સ દાનિ કાલં મઞ્ઞસી**તિ ઉપચારવચનમેતં. ઇદં વુત્તં હોતિ – ''યં તયા આણત્તં, તં મયા કતં, ઇદાનિ ત્વં યસ્સ ગમનસ્સ વા અગમનસ્સ વા કાલં મઞ્ઞસિ, તદેવ અત્તનો રુચિયા કરોહી''તિ.

૧૫૯. **પચ્ચેકા ઇત્થિયો**તિ પાટિયેક્કા ઇત્થિયો, એકેકિસ્સા હત્થિનિયા એકેકં ઇત્થિન્તિ વુત્તં હોતિ. **ઉક્કાસુ ધારિયમાનાસૂ**તિ દણ્ડદીપિકાસુ ધારિયમાનાસુ. **મહચ્ચ રાજાનુભાવેના**તિ મહતા રાજાનુભાવેન. મહચ્ચાતિપિ પાળિ, મહતિયાતિ અત્થો, લિઙ્ગવિપરિયાયો એસ. **રાજાનુભાવો** વુચ્ચતિ રાજિદ્ધિ. કા પનસ્સ રાજિદ્ધિ? તિયોજનસતાનં દ્વિન્નં મહારટ્ઠાનં ઇસ્સરિયસિરી. તસ્સ હિ અસુકદિવસં રાજા તથાગતં ઉપસઙ્કમિસ્સતીતિ પઠમતરં સંવિદહને અસતિપિ તઙ્ખણઞ્ઞેવ પઞ્ચ ઇત્થિસતાનિ પુરિસવેસં ગહેત્વા પટિમુક્કવેઠનાનિ અંસે આસત્તખગ્ગાનિ મણિદણ્ડતોમરે ગહેત્વા નિક્ખમિંસુ. યં સન્ધાય વુત્તં – ''પચ્ચેકા ઇત્થિયો આરોપેત્વા''તિ.

અપરાપિ સોળસસહસ્સખત્તિયનાટકિત્થિયો રાજાનં પરિવારેસું. તાસં પરિયન્તે ખુજ્જવામનકકિરાતાદયો. તાસં પરિયન્તે અન્તેપુરપાલકા વિસ્સાસિકપુરિસા. તેસં પરિયન્તે વિચિત્રવેસવિલાસિનો સટ્ઠિસહસ્સમત્તા મહામત્તા. તેસં પરિયન્તે વિવિધાલઙ્કારપટિમણ્ડિતા નાનપ્પકારઆવુધહત્થા વિજ્જાધરતરુણા વિય નવુતિસહસ્સમત્તા રટ્ઠિયપુત્તા. તેસં પરિયન્તે સતગ્ઘનિકાનિ નિવાસેત્વા પઞ્ચસતગ્ઘનિકાનિ એકંસં કત્વા સુન્હાતા

સુવિલિત્તા કઞ્ચનમાલાદિનાનાભરણસોભિતા દસસહસ્સમત્તા બ્રાહ્મણા દક્ખિણહત્થં ઉસ્સાપેત્વા જયસદ્દં ઘોસન્તા ગચ્છન્તિ. તેસં પરિયન્તે પઞ્ચઙ્ગિકાનિ તૂરિયાનિ. તેસં પરિયન્તે ધનુપન્તિપરિક્ખેપો. તસ્સ પરિયન્તે હત્થિઘટા. હત્થીનં પરિયન્તે ગીવાય ગીવં પહરમાના અસ્સપન્તિ. અસ્સપરિયન્તે અઞ્ઞમઞ્ઞં સઙ્ઘટ્ટનરથા. રથપરિયન્તે બાહાય બાહં પહરયમાના યોધા. તેસં પરિયન્તે અત્તનો અત્તનો અનુરૂપાય આભરણસમ્પત્તિયા વિરોચમાના અટ્ઠારસ સેનિયો. ઇતિ યથા પરિયન્તે ઠત્વા ખિત્તો સરો રાજાનં ન પાપુણાતિ, એવં જીવકો કોમારભચ્ચો રઞ્ઞો પરિસં સંવિદહિત્વા અત્તના રઞ્ઞો અવિદૂરેનેવ ગચ્છતિ – ‘‘સચે કોચિ ઉપદ્દવો હોતિ, પઠમતર રઞ્ઞો જીવિતદાનં દસ્સામી’’તિ. ઉક્કાનં પન એત્તકાનિ સતાનિ વા સહસ્સાનિ વાતિ પરિચ્છેદો નત્થીતિ એવરૂપિં રાજિદ્ધિં સન્ધાય વુત્તં – ‘‘મહચ્ચરાજાનુભાવેન યેન જીવકસ્સ કોમારભચ્ચસ્સ અમ્બવનં, તેન પાયાસી’’તિ.

અહુદેવ ભયન્તિ એત્થ ચિત્તુત્રાસભયં, ઞાણભયં, આરમ્મણભયં, ઓત્તપ્પભયન્તિ ચતુબ્બિધં ભયં, તત્થ ‘‘જાતિં પટિચ્ચ ભયં ભયાનક’’ન્તિઆદિના નયેન વુત્તં ચિત્તુત્રાસભયં નામ. ‘‘તેપિ તથાગતસ્સ ધમ્મદેસનં સુત્વા યેભુય્યેન ભયં સંવેગં સન્તાસં આપજ્જન્તી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૭૮) એવમાગતં ઞાણભયં નામ. ‘‘એતં નૂન તં ભયભેરવં આગચ્છતી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૯) એત્થ વુત્તં આરમ્મણભયં નામ.

‘‘ભીરું પસંસન્તિ, ન હિ તત્થ સૂરં;
ભયા હિ સન્તો, ન કરોન્તિ પાપ’’ન્તિ . (સં॰ નિ॰ ૧.૩૩);

ઇદં ઓત્તપ્પભયં નામ. તેસુ ઇધ ચિત્તુત્રાસભયં, અહુ અહોસીતિ અત્થો. **છમ્ભિતત્તન્તિ** છમ્ભિતસ્સ ભાવો. સકલસરીરચલનન્તિ અત્થો. **લોમહંસોતિ** લોમહંસનં, ઉદ્ધં ઠિતલોમતાતિ અત્થો. સો પનાયં લોમહંસો ધમ્મસ્સવનાદીસુ પીતિઉપ્પત્તિકાલે પીતિયાપિ હોતિ . ભીરુકજાતિકાનં સમ્પહારપિસાચાદિદસ્સનેસુ ભયેનાપિ. ઇધ ભયલોમહંસોતિ વેદિતબ્બો.

કસ્મા પનેસ ભીતોતિ? અન્ધકારેનાતિ એકે વદન્તિ. રાજગહે કિર દ્વત્તિંસ મહાદ્વારાનિ, ચતુસટ્ઠિ ખુદ્દકદ્વારાનિ. જીવકસ્સ અમ્બવનં પાકારસ્સ ચ ગિજ્ઝકૂટસ્સ ચ અન્તરા હોતિ. સો પાચીનદ્વારેન નિક્ખમિત્વા પબ્બતચ્છાયાય પાવિસિ, તત્થ પબ્બતકૂટેન ચન્દો છાદિતો, પબ્બતચ્છાયાય ચ રુક્ખચ્છાયાય ચ અન્ધકારં અહોસીતિ, તમ્પિ અકારણં. તદા હિ ઉક્કાનં સતસહસ્સાનમ્પિ પરિચ્છેદો નત્થિ.

અયં પન અપ્પસદ્દતં નિસ્સાય જીવકે આસઙ્કાય ભીતો. જીવકો કિરસ્સ ઉપરિપાસાદેયેવ આરોચેસિ – ‘‘મહારાજ અપ્પસદ્દકામો ભગવા, અપ્પસદ્દેનેવ ઉપસઙ્કમિતબ્બો’’તિ. તસ્મા રાજા તૂરિયસદ્દં નિવારેસિ. તૂરિયાનિ કેવલં ગહિતમત્તાનેવ હોન્તિ, વાચમ્પિ ઉચ્ચં અનિચ્છારયમાના અચ્છરાસઞ્ઞાય ગચ્છન્તિ. અમ્બવનેપિ કસ્સચિ ખિપિતસદ્દોપિ ન સુય્યતિ. રાજાનો ચ નામ સદ્દાભિરતા હોન્તિ. સો તં અપ્પસદ્દતં નિસ્સાય ઉક્કણ્ઠિતો જીવકેપિ આસઙ્કં ઉપ્પાદેસિ. ‘‘અયં જીવકો મય્હં અમ્બવને અડ્ઢતેળસાનિ ભિક્ખુસતાની’’તિ આહ. એત્થ ચ ખિપિતસદ્દમત્તમ્પિ ન સુય્યતિ, અભૂતં મઞ્ઞે, એસ વઞ્ચેત્વા મં નગરતો નીહરિત્વા પુરતો બલકાયં ઉપટ્ઠપેત્વા મં ગણ્હિત્વા અત્તના છત્તં ઉસ્સાપેતુકામો. અયઞ્હિ પઞ્ચન્નં હત્થીનં બલં ધારેતિ. મમ ચ અવિદૂરેનેવ ગચ્છતિ, સન્તિકે ચ મે આવુધહત્થો એકપુરિસોપિ નત્થિ. અહો વત મે અનત્થો’’તિ. એવં ભાયિત્વા ચ પન અભીતો વિય સન્ધારેતુમ્પિ નાસક્ખિ. અત્તનો ભીતભાવં તસ્સ આવિ અકાસિ. તેન વુત્તં. ‘‘અથ ખો રાજા…પે॰… ન

નિગ્ઘોસો''તિ. તત્થ **સમ્મા**તિ વયસ્સાભિલાપો એસ, કચ્ચિ મં વયસ્સાતિ વુત્તં હોતિ. **ન પલમ્ભેસી**તિ યં નત્થિ તં અત્થીતિ વત્વા કચ્ચિ મં ન વિપ્પલમ્ભયસિ. **નિગ્ઘોસો**તિ કથાસલ્લાપનિગ્ઘોસો.

મા ભાયિ, મહારાજાતિ જીવકો – ''અયં રાજા મં ન જાનાતિ 'નાયં પરં જીવિતા વોરોપેતી'તિ; સચે ખો પન નં ન અસ્સાસેસ્સામિ, વિનસ્સેય્યા''તિ ચિન્તયિત્વા દળ્હં કત્વા સમસ્સાસેન્તો ''મા ભાયિ મહારાજા''તિ વત્વા ''**ન તં દેવા**''તિઆદિમાહ. **અભિક્કમા**તિ અભિમુખો કમ ગચ્છ, પવિસાતિ અત્થો. સકિં વુત્તે પન દળ્હં ન હોતીતિ તરમાનોવ દ્વિક્ખત્તું આહ. **એતે મણ્ડલમાળે દીપા ઝાયન્તી**તિ મહારાજ, ચોરબલં નામ ન દીપે જાલેત્વા તિટ્ઠતિ, એતે ચ મણ્ડલમાળે દીપા જલન્તિ. એતાય દીપસઞ્ઞાય યાહિ મહારાજાતિ વદતિ.

સામઞ્ઞફલપુચ્છાવણ્ણના

૧૬૦. **નાગસ્સ ભૂમી**તિ યત્થ સક્કા હત્થિં અભિરૂળ્હેન ગન્તું, અયં નાગસ્સ ભૂમિ નામ. **નાગા પચ્ચોરોહિત્વા**તિ વિહારસ્સ બહિદ્વારકોટ્ઠકે હત્થિતો ઓરોહિત્વા. ભૂમિયં પતિટ્ઠિતસમકાલમેવ પન ભગવતો તેજો રઞ્ઞો સરીરં ફરિ. અથસ્સ તાવદેવ સકલસરીરતો સેદા મુચ્ચિંસુ, સાટકા પીળેત્વા અપનેતબ્બા વિય અહેસું. અત્તનો અપરાધં સરિત્વા મહાભયં ઉપ્પજ્જિ. સો ઉજુકં ભગવતો સન્તિકં ગન્તું અસક્કોન્તો જીવકં હત્થે ગહેત્વા આરામચારિકં ચરમાનો વિય ''ઇદં તે સમ્મ જીવક સુટ્ઠુ કારિતં ઇદં સુટ્ઠુ કારિત''ન્તિ વિહારસ્સ વણ્ણં ભણમાનો અનુક્કમેન યેન મણ્ડલમાળસ્સ દ્વારં તેનુપસઙ્કમિ, સમ્પત્તોતિ અત્થો.

કહં પન સમ્માતિ કસ્મા પુચ્છીતિ. એકે તાવ ''અજાનન્તો''તિ વદન્તિ. ઇમિના કિર દહરકાલે પિતરા સદ્ધિં આગમ્મ ભગવા દિટ્ઠપુબ્બો, પચ્છા પન પાપમિત્તસંસગ્ગેન પિતુઘાતં કત્વા અભિમારે પેસેત્વા ધનપાલં મુઞ્ચાપેત્વા મહાપરાધો હુત્વા ભગવતો સમ્મુખીભાવં ન ઉપગતપુબ્બોતિ અસઞ્જાનન્તો પુચ્છતીતિ. તં અકારણં, ભગવા હિ આકિણ્ણવરલક્ખણો અનુબ્યઞ્જનપટિમણ્ડિતો છબ્બણ્ણાહિ રસ્મીહિ સકલં આરામં ઓભાસેત્વા તારાગણપરિવુતો વિય પુણ્ણચન્દો ભિક્ખુગણપરિવુતો મણ્ડલમાળમજ્ઝે નિસિન્નો, તં કો ન જાનેય્ય. અયં પન અત્તનો ઇસ્સરિયલીલાય પુચ્છતિ. પકતિ હેસા રાજકુલાનં, યં જાનન્તાપિ અજાનન્તા વિય પુચ્છન્તિ. જીવકો પન તં સુત્વા – 'અયં રાજા પથવિયં ઠત્વા કુહિં પથવીતિ, નભં ઉલ્લોકેત્વા કુહિં ચન્દિમસૂરિયાતિ, સિનેરુમૂલે ઠત્વા કુહિં સિનેરૂતિ વદમાનો વિય દસબલસ્સ પુરતો ઠત્વા કુહિં ભગવા'તિ પુચ્છતિ. ''હન્દસ્સ ભગવન્તં દસ્સેસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા યેન ભગવા તેનઞ્જલિં પણામેત્વા ''એસો મહારાજા''તિઆદિમાહ. **પુરક્ખતો**તિ પરિવારેત્વા નિસિન્નસ્સ પુરતો નિસિન્નો.

૧૬૧. **યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમી**તિ યત્થ ભગવા તત્થ ગતો, ભગવતો સન્તિકં ઉપગતોતિ અત્થો. **એકમન્તં અટ્ઠાસી**તિ ભગવન્તં વા ભિક્ખુસંઘં વા અસઙ્ઘટ્ટયમાનો અત્તનો ઠાતું અનુચ્છવિકે એકસ્મિં પદેસે ભગવન્તં અભિવાદેત્વા એકોવ અટ્ઠાસિ. **તુણ્હીભૂતં તુણ્હીભૂત**ન્તિ યતો યતો અનુવિલોકેતિ, તતો તતો તુણ્હીભૂતમેવાતિ અત્થો. તત્થ હિ એકભિક્ખુસ્સપિ હત્થકુક્કુચ્ચં વા પાદકુક્કુચ્ચં વા ખિપિતસદ્દો વા નત્થિ, સબ્બાલઙ્કારપટિમણ્ડિતં નાટકપરિવારં ભગવતો અભિમુખે ઠિતં રાજાનં વા રાજપરિસં વા એકભિક્ખુપિ ન ઓલોકેસિ. સબ્બે ભગવન્તંયેવ ઓલોકયમાના નિસીદિંસુ.

રાજા તેસં ઉપસમે પસીદિત્વા વિગતપઙ્કતાય વિપ્પસન્નરહદમિવ ઉપસન્તિન્દ્રિયં ભિક્ખુસઙ્ઘં પુનપ્પુનં અનુવિલોકેત્વા ઉદાનં ઉદાનેસિ. તત્થ **ઇમિના**તિ યેન કાયિકેન ચ વાચસિકેન ચ માનસિકેન ચ સીલૂપસમેન

ભિક્ખુસઙ્ઘો ઉપસન્તો, ઇમિના ઉપસમેનાતિ દીપેતિ. તત્થ ''અહો વત મે પુત્તો પબ્બજિત્વા ઇમે ભિક્ખૂ વિય ઉપસન્તો ભવેય્યા''તિ નયિદં સન્ધાય એસ એવમાહ. અયં પન ભિક્ખુસઙ્ઘં દિસ્વા પસન્નો પુત્તં અનુસ્સરિ. દુલ્લભઞ્હિ લદ્ધા અચ્છરિયં વા દિસ્વા પિયાનં ઞાતિમિત્તાદીનં અનુસ્સરણં નામ લોકસ્સ પકતિયેવ. ઇતિ ભિક્ખુસઙ્ઘં દિસ્વા પુત્તં અનુસ્સરમાનો એસ એવમાહ.

અપિ ચ પુત્તે આસઙ્કાય તસ્સ ઉપસમં ઇચ્છમાનો પેસ એવમાહ. એવં કિરસ્સ અહોસિ, પુત્તો મે પુચ્છિસ્સતિ – ''મય્હં પિતા દહરો. અય્યકો મે કુહિ''ન્તિ. સો ''પિતરા તે ઘાતિતો''તિ સુત્વા ''અહમ્પિ પિતરં ઘાતેત્વા રજ્જં કારેસ્સામી''તિ મઞ્ઞિસ્સતિ. ઇતિ પુત્તે આસઙ્કાય તસ્સ ઉપસમં ઇચ્છમાનો પેસ એવમાહ. કિઞ્ચાપિ હિ એસ એવમાહ. અથ ખો નં પુત્તો ઘાતેસ્સતિયેવ. તસ્મિઞ્હિ વંસે પિતુવધો પઞ્ચપરિવટ્ટે ગતો. અજાતસત્તુ બિમ્બિસારં ઘાતેસિ, ઉદયો અજાતસત્તું . તસ્સ પુત્તો મહામુણ્ડિકો નામ ઉદયં. તસ્સ પુત્તો અનુરુદ્ધો નામ મહામુણ્ડિકં. તસ્સ પુત્તો નાગદાસો નામ અનુરુદ્ધં. નાગદાસં પન – ''વંસચ્છેદકરાજાનો ઇમે, કિં ઇમેહી''તિ રટ્ઠવાસિનો કુપિતા ઘાતેસું.

અગમા ખો ત્વન્તિ કસ્મા એવમાહ? ભગવા કિર રઞ્ઞો વચીભેદે અકતેયેવ ચિન્તેસિ – ''અયં રાજા આગન્ત્વા તુણ્હી નિરવો ઠિતો, કિં નુ ખો ચિન્તેસી''તિ. અથસ્સ ચિત્તં ઞત્વા – ''અયં મયા સદ્ધિં સલ્લપિતું અસક્કોન્તો ભિક્ખુસઙ્ઘં અનુવિલોકેત્વા પુત્તં અનુસ્સરિ, ન ખો પનાયં મયિ અનાલપન્તે કિઞ્ચિ કથેતું સક્ખિસ્સતિ, કરોમિ તેન સદ્ધિં કથાસલ્લાપ''ન્તિ. તસ્મા રઞ્ઞો વચનાનન્તરં ''**અગમા ખો ત્વં, મહારાજ, યથાપેમ**''ન્તિ આહ. તસ્સત્થો – મહારાજ, યથા નામ ઉન્નમે વુટ્ઠં ઉદકં યેન નિન્નં તેન ગચ્છતિ, એવમેવ ત્વં ભિક્ખુસઙ્ઘં અનુવિલોકેત્વા યેન પેમં તેન ગતોતિ.

અથ રઞ્ઞો એતદહોસિ – ''અહો અચ્છરિયા બુદ્ધગુણા, મયા સદિસો ભગવતો અપરાધકારકો નામ નત્થિ, મયા હિસ્સ અગ્ગુપટ્ઠાકો ઘાતિતો, દેવદત્તસ્સ ચ કથં ગહેત્વા અભિમારા પેસિતા, નાળાગિરિ મુત્તો, મં નિસ્સાય દેવદત્તેન સિલા પવિદ્ધા, એવં મહાપરાધં નામ મં આલપતો દસબલસ્સ મુખં નપ્પહોતિ; અહો ભગવા પઞ્ચહાકારેહિ તાદિલક્ખણે સુપ્પતિટ્ઠિતો. એવરૂપં નામ સત્થારં પહાય બહિદ્ધા ન પરિયેસિસ્સામા''તિ સો સોમનસ્સજાતો ભગવન્તં આલપન્તો ''પિયો મે, ભન્તે''તિઆદિમાહ.

૧૬૨. ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ અઞ્જલિં પણામેત્વાતિ એવં કિરસ્સ અહોસિ ભગવન્તં વન્દિત્વા ઇતોચિતો ચ ગન્ત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં વન્દન્તેન ચ ભગવા પિટ્ઠિતો કાતબ્બો હોતિ, ગરુકારોપિ ચેસ ન હોતિ. રાજાનં વન્દિત્વા ઉપરાજાનં વન્દન્તેનપિ હિ રઞ્ઞો અગારવો કતો હોતિ. તસ્મા ભગવન્તં વન્દિત્વા ઠિતટ્ઠાનેયેવ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ અઞ્જલિં પણામેત્વા એકમન્તં નિસીદિ. **કઞ્ચિદેવ દેસ**ન્તિ કઞ્ચિ ઓકાસં.

અથસ્સ ભગવા પઞ્હપુચ્છને ઉસ્સાહં જનેન્તો આહ – ''**પુચ્છ, મહારાજ, યદાકઙ્ખસી**''તિ. તસ્સત્થો – ''પુચ્છ યદિ આકઙ્ખસિ, ન મે પઞ્હવિસ્સજ્જને ભારો અત્થિ''. અથ વા ''પુચ્છ, યં આકઙ્ખસિ, સબ્બં તે વિસ્સજ્જેસ્સામી''તિ સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેસિ, અસાધારણં પચ્ચેકબુદ્ધઅગ્ગસાવકમહાસાવકેહિ. તે હિ યદાકઙ્ખસીતિ ન વદન્તિ, સુત્વા વેદિસ્સામાતિ વદન્તિ. બુદ્ધા પન – ''પુચ્છ, આવુસો, યદાકઙ્ખસી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩૭), વા ''પુચ્છ, મહારાજ, યદાકઙ્ખસી''તિ વા,

''પુચ્છ, વાસવ, મં પઞ્હં, યં કિઞ્ચિ મનસિચ્છસિ;

તસ્સ તસ્સેવ પઞ્હસ્સ, અહં અન્તં કરોમિ તે''તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૫૬) વા;

તેન હિ ત્વં, ભિક્ખુ, સકે આસને નિસીદિત્વા પુચ્છ, યદાકઙ્ખસીતિ વા,

''બાવરિસ્સ ચ તુય્હં વા, સબ્બેસં સબ્બસંસયં;
કતાવકાસા પુચ્છવ્હો, યં કિઞ્ચિ મનસિચ્છથા''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૧૦૩૬) વા;

''પુચ્છ મં, સભિય, પઞ્હં, યં કિઞ્ચિ મનસિચ્છસિ;
તસ્સ તસ્સેવ પઞ્હસ્સ, અહં અન્તં કરોમિ તે''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૫૧૭) વા;

તેસં તેસં યક્ખનરિન્દદેવસમણબ્રાહ્મણપરિબ્બાજકાનં સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેન્તિ. અનચ્છરિયઞ્ચેતં, યં ભગવા બુદ્ધભૂમિં પત્વા એતં પવારણં પવારેય્ય. યો બોધિસત્તભૂમિયં પદેસઞાણે ઠિતો –

''કોણ્ડઞ્ઞ , પઞ્હાનિ વિયાકરોહિ;
યાચન્તિ તં ઇસયો સાધુરૂપા.
કોણ્ડઞ્ઞ, એસો મનુજેસુ ધમ્મો;
યં વુદ્ધમાગચ્છતિ એસ ભારો''તિ. (જા॰ ૨.૧૭.૬૦);

એવં સક્કાદીનં અત્થાય ઇસીહિ યાચિતો –

''કતાવકાસા પુચ્છન્તુ ભોન્તો,
યં કિઞ્ચિ પઞ્હં મનસાભિપત્થિતં;
અહઞ્હિ તં તં વો વિયાકરિસ્સં,
ઞત્વા સયં લોકમિમં પરઞ્ચા''તિ. (જા॰ ૨.૧૭.૬૧);

એવં સરભઙ્ગકાલે. સમ્ભવજાતકે ચ સકલજમ્બુદીપં તિક્ખત્તું વિચરિત્વા પઞ્હાનં અન્તકરં અદિસ્વા સુચિરતેન બ્રાહ્મણેન, પઞ્હં પુટ્ઠં ઓકાસે કારિતે જાતિયા સત્તવસ્સિકો રથિકાય પંસું કીળન્તો પલ્લઙ્કમાભુજિત્વા અન્તરવીથિયં નિસિન્નોવ –

''તગ્ઘ તે અહમક્ખિસ્સં, યથાપિ કુસલો તથા;
રાજા ચ ખો તં જાનાતિ, યદિ કાહતિ વા ન વા''તિ. (જા॰ ૧.૧૬.૧૭૨);

સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેસિ.

૧૬૩. એવં ભગવતા સબ્બઞ્ઞુપવારણાય પવારિતાય અત્તમનો રાજા પઞ્હં પુચ્છન્તો – ''યથા નુ ખો ઇમાનિ, ભન્તે''તિઆદિમાહ. તત્થ સિપ્પમેવ સિપ્પાયતનં. **પુથુસિપ્પાયતનાની**તિ બહૂનિ સિપ્પાનિ. **સેય્યથિદ**ન્તિ કતમે પન તે. **હત્થારોહા**તિઆદીહિ યે તં તં સિપ્પં નિસ્સાય જીવન્તિ, તે દસ્સેતિ. અયઞ્હિ અસ્સાધિપ્પાયો – ''યથા ઇમેસં સિપ્પૂપજીવીનં તં તં સિપ્પં નિસ્સાય સન્દિટ્ઠિકં સિપ્પફલં પઞ્ઞાયતિ. સક્કા નુ ખો એવં સન્દિટ્ઠિકં સામઞ્ઞફલં પઞ્ઞાપેતુ''ન્તિ. તસ્મા સિપ્પાયતનાનિ આહરિત્વા સિપ્પૂપજીવિનો દસ્સેતિ.

તત્થ **હત્થારોહા**તિ સબ્બેપિ હત્થાચરિયહત્થિવેજ્જહત્થિમેણ્ડાદયો દસ્સેતિ. **અસ્સારોહા**તિ સબ્બેપિ અસ્સાચરિયઅસ્સવેજ્જઅસ્સમેણ્ડાદયો. **રથિકા**તિ સબ્બેપિ રથાચરિયરથયોધરથરક્ખાદયો. **ધનુગ્ગહા**તિ ધનુઆચરિયા ઇસ્સાસા. **ચેલકા**તિ યે યુદ્ધે જયધજં ગહેત્વા પુરતો ગચ્છન્તિ. **ચલકા**તિ ઇધ રઞ્ઞો ઠાનં હોતુ, ઇધ અસુકમહામત્તસ્સાતિ એવં સેનાબ્યૂહકારકા. **પિણ્ડદાયકા**તિ સાહસિકમહાયોધા. તે કિર પરસેનં પવિસિત્વા પરસીસં પિણ્ડમિવ છેત્વા છેત્વા દયન્તિ, ઉપ્પતિત્વા ઉપ્પતિત્વા નિગ્ગચ્છન્તીતિ અત્થો. યે વા સઙ્ગામમજ્ઝે યોધાનં ભત્તપાતિં ગહેત્વા પરિવિસન્તિ, તેસમ્પેતં નામં. **ઉગ્ગા રાજપુત્તા**તિ ઉગ્ગતુગ્ગતા સઙ્ગામાવચરા રાજપુત્તા. **પક્ખન્દિનો**તિ યે ''કસ્સ સીસં વા આવુધં વા આહરામા''તિ ''વત્વા અસુકસ્સા''તિ વુત્તા સઙ્ગામં પક્ખન્દિત્વા તદેવ આહરન્તિ, ઇમે પક્ખન્દન્તીતિ પક્ખન્દિનો. **મહાનાગા**તિ મહાનાગા વિય મહાનાગા, હત્થિઆદીસુપિ અભિમુખં આગચ્છન્તેસુ અનિવત્તિતયોધાનમેતં અધિવચનં. **સૂરા**તિ એકન્તસૂરા, યે સજાલિકાપિ સચમ્મિકાપિ સમુદ્દં તરિતું સક્કોન્તિ. **ચમ્મયોધિનો**તિ યે ચમ્મકઞ્ચુકં વા પવિસિત્વા સરપરિત્તાણચમ્મં વા ગહેત્વા યુજ્ઝન્તિ. **દાસિકપુત્તા**તિ બલવસિનેહા ઘરદાસયોધા. **આળારિકા**તિ પૂવિકા. **કપ્પકા**તિ ન્હાપિકા. **ન્હાપકા**તિ યે ન્હાપેન્તિ. **સૂદા**તિ ભત્તકારકા. માલાકારાદયો પાકટાયેવ. **ગણકા**તિ અચ્છિદ્દકપાઠકા. **મુદ્દિકા**તિ હત્થમુદ્દાય ગણનં નિસ્સાય જીવિનો. **યાનિ વા પનઞ્ઞાનિપી**તિ અયકારદન્તકારચિત્તકારાદીનિ. **એવંગતાની**તિ એવં પવત્તાનિ. **તે દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ તે હત્થારોહાદયો તાનિ પુથુસિપ્પાયતનાનિ દસ્સેત્વા રાજકુલતો મહાસમ્પત્તિં લભમાના સન્દિટ્ઠિકમેવ સિપ્પફલં ઉપજીવન્તિ. **સુખેન્તી**તિ સુખિતં કરોન્તિ. **પીણેન્તી**તિ પીણિતં થામબલૂપેતં કરોન્તિ. **ઉદ્ધગ્ગિકા**દીસુ ઉપરિ ફલનિબ્બત્તનતો ઉદ્ધં અગ્ગમસ્સા અત્થીતિ **ઉદ્ધગ્ગિકા**. સગ્ગં અરહતીતિ **સોવગ્ગિકા**. સુખો વિપાકો અસ્સાતિ **સુખવિપાકા**. સુટ્ઠુ અગ્ગે રૂપસદ્દગન્ધરસફોટ્ઠબ્બઆયુવણ્ણસુખયસઆધિપતેય્યસઙ્ખાતે દસ ધમ્મે સંવત્તેતિ નિબ્બત્તેતીતિ **સગ્ગસંવત્તનિકા**. તં એવરૂપં દક્ખિણં દાનં પતિટ્ઠપેન્તીતિ અત્થો. **સામઞ્ઞફલ**ન્તિ એત્થ પરમત્થતો મગ્ગો સામઞ્ઞં. અરિયફલં સામઞ્ઞફલં. યથાહ – ''કતમઞ્ચ, ભિક્ખવે, સામઞ્ઞં? અયમેવ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો. સેય્યથિદં, સમ્માદિટ્ઠિ…પે॰… સમ્માસમાધિ. ઇદં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, સામઞ્ઞં. કતમાનિ ચ, ભિક્ખવે, સામઞ્ઞફલાનિ? સોતાપત્તિફલં…પે॰… અરહત્તફલ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૫). તં એસ રાજા ન જાનાતિ. ઉપરિ આગતં પન દાસકસ્સકોપમં સન્ધાય પુચ્છતિ.

અથ ભગવા પઞ્હં અવિસ્સજ્જેત્વાવ ચિન્તેસિ – ''ઇમે બહૂ અઞ્ઞતિત્થિયસાવકા રાજામચ્ચા ઇધાગતા, તે કણ્હપક્ખઞ્ચ સુક્કપક્ખઞ્ચ દીપેત્વા કથીયમાને અમ્હાકં રાજા મહન્તેન ઉસ્સાહેન ઇધાગતો, તસ્સાગતકાલતો પટ્ઠાય સમણો ગોતમો સમણકોલાહલં સમણભણ્ડનમેવ કથેતીતિ ઉજ્ઝાયિસ્સન્તિ, ન સક્કચ્ચં ધમ્મં સોસ્સન્તિ, રઞ્ઞા પન કથીયમાને ઉજ્ઝાયિતું ન સક્ખિસ્સન્તિ, રાજાનમેવ અનુવત્તિસ્સન્તિ. ઇસ્સરાનુવત્તકો હિ લોકો. 'હન્દાહં રઞ્ઞોવ ભારં કરોમી'તિ રઞ્ઞો ભારં કરોન્તો **''અભિજાનાસિ નો ત્વ''**ન્તિઆદિમાહ.

૧૬૪. તત્થ **અભિજાનાસિ નો ત્વ**ન્તિ અભિજાનાસિ નુ ત્વં. અયઞ્ચ નો-સદ્દો પરતો પુચ્છિતાતિ પદેન યોજેતબ્બો. ઇદઞ્હિ વુત્તં હોતિ – ''મહારાજ, ત્વં ઇમં પઞ્હં અઞ્ઞે સમણબ્રાહ્મણે પુચ્છિતા નુ, અભિજાનાસિ ચ નં પુટ્ઠભાવં, ન તે સમ્મુટ્ઠ''ન્તિ. **સચે તે અગરૂ**તિ સચે તુય્હં યથા તે બ્યાકરિંસુ, તથા ઇધ ભાસિતું ભારિયં ન હોતિ, યદિ ન કોચિ અફાસુકભાવો અત્થિ, ભાસસ્સૂતિ અત્થો. **ન ખો મે ભન્તે**તિ કિં સન્ધાયાહ? પણ્ડિતપતિરૂપકાનઞ્હિ સન્તિકે કથેતું દુક્ખં હોતિ, તે પદે પદે અક્ખરે અક્ખરે દોસમેવ વદન્તિ. એકન્તપણ્ડિતા પન કથં સુત્વા સુકથિતં પસંસન્તિ, દુક્કથિતેસુ પાળિપદઅત્થબ્યઞ્જનેસુ યં યં વિરુજ્ઝતિ, તં તં ઉજુકં કત્વા દેન્તિ. ભગવતા ચ સદિસો એકન્તપણ્ડિતો નામ નત્થિ. તેનાહ – ''ન ખો મે, ભન્તે, ગરુ; યત્થસ્સ ભગવા નિસિન્નો ભગવન્તરૂપો વા''તિ.

પૂરણકસ્સપવાદવણ્ણના

૧૬૫. એકમિદાહન્તિ એકં ઇધ અહં. **સમ્મોદનીયં કથં સારણીયં વીતિસારેત્વા**તિ સમ્મોદજનકં સરિતબ્બયુત્તકં કથં પરિયોસાપેત્વા.

૧૬૬. “**કરોતો ખો, મહારાજ, કારયતો**”તિઆદીસુ **કરોતો**તિ સહત્થા કરોન્તસ્સ. **કારયતો**તિ આણત્તિયા કારેન્તસ્સ. **છિન્દતો**તિ પરેસં હત્થાદીનિ છિન્દન્તસ્સ. **પચતો**તિ પરે દણ્ડેન પીળેન્તસ્સ. **સોચયતો**તિ પરસ્સ ભણ્ડહરણાદીહિ સોચયતો. **સોચાપયતો**તિ સોકં સયં કરોન્તસ્સપિ પરેહિ કારાપેન્તસ્સપિ . **કિલમતો**તિ આહારુપચ્છેદબન્ધનાગારપ્પવેસનાદીહિ સયં કિલમન્તસ્સપિ પરેહિ કિલમાપેન્તસ્સપિ. **ફન્દતો ફન્દાપયતો**તિ પરં ફન્દન્તં ફન્દનકાલે સયમ્પિ ફન્દતો પરમ્પિ ફન્દાપયતો. **પાણમતિપાતાપયતો**તિ પાણં હનન્તસ્સપિ હનાપેન્તસ્સપિ. એવં સબ્બત્થ કરણકારણવસેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો.

સન્ધિન્તિ ઘરસન્ધિં. **નિલ્લોપ**ન્તિ મહાવિલોપં. **એકાગારિક**ન્તિ એકમેવ ઘરં પરિવારેત્વા વિલુપ્પનં. **પરિપન્થે**તિ આગતાગતાનં અચ્છિન્દનત્થં મગ્ગે તિટ્ઠતો. **કરોતો ન કરીયતિ પાપ**ન્તિ યં કિઞ્ચિ પાપં કરોમીતિ સઞ્ઞાય કરોતોપિ પાપં ન કરીયતિ, નત્થિ પાપં. સત્તા પન પાપં કરોમાતિ એવંસઞ્ઞિનો હોન્તીતિ દીપેતિ. **ખુરપરિયન્તેના**તિ ખુરનેમિના, ખુરધારસદિસપરિયન્તેન વા. **એકં મંસખલ**ન્તિ એકં મંસરાસિં. **પુઞ્જ**ન્તિ તસ્સેવ વેવચનં. **તતોનિદાન**ન્તિ એકમંસખલકરણનિદાનં.

દક્ખિણન્તિ દક્ખિણતીરે મનુસ્સા કક્ખળા દારુણા, તે સન્ધાય ‘‘હનન્તો’’તિઆદિમાહ. ઉત્તરતીરે સત્તા સદ્ધા હોન્તિ પસન્ના બુદ્ધમામકા ધમ્મમામકા સઙ્ઘમામકા, તે સન્ધાય દદન્તોતિઆદિમાહ. તત્થ **યજન્તો**તિ મહાયાગં કરોન્તો. **દમેના**તિ ઇન્દ્રિયદમેન ઉપોસથકમ્મેન વા. **સંયમેના**તિ સીલસંયમેન. **સચ્ચવજ્જેના**તિ સચ્ચવચનેન. **આગમો**તિ આગમનં, પવત્તીતિ અત્થો. સબ્બથાપિ પાપપુઞ્ઞાનં કિરિયમેવ પટિક્ખિપતિ.

અમ્બં પુટ્ઠો લબુજં બ્યાકરોતિ નામ, યો કીદિસો અમ્બો કીદિસાનિ વા અમ્બસ્સ ખન્ધપણ્ણપુપ્ફફલાનીતિ વુત્તે એદિસો લબુજો એદિસાનિ વા લબુજસ્સ ખન્ધપણ્ણપુપ્ફફલાનીતિ બ્યાકરોતિ. **વિજિતે**તિ આણાપવત્તિદેસે. **અપસાદેતબ્બ**ન્તિ વિહેઠેતબ્બં. **અનભિનન્દિત્વા**તિ ‘‘સાધુ સાધૂ’’તિ એવં પસંસં અકત્વા. **અપ્પટિક્કોસિત્વા**તિ બાલદુબ્ભાસિતં તયા ભાસિતન્તિ એવં અપ્પટિબાહિત્વા. **અનુગ્ગણ્હન્તો**તિ સારતો અગ્ગણ્હન્તો. **અનિક્કુજ્જન્તો**તિ સારવસેનેવ ઇદં નિસ્સરણં, અયં પરમત્થોતિ હદયે અટ્ઠપેન્તો. બ્યઞ્જનં પન તેન ઉગ્ગહિતઞ્ચેવ નિક્કુજ્જિતઞ્ચ.

મક્ખલિગોસાલવાદવણ્ણના

૧૬૭-૧૬૯. મક્ખલિવાદે પચ્ચયોતિ હેતુવેવચનમેવ, ઉભયેનાપિ વિજ્જમાનમેવ કાયદુચ્ચરિતાદીનં સંકિલેસપચ્ચયં, કાયસુચરિતાદીનઞ્ચ વિસુદ્ધિપચ્ચયં પટિક્ખિપતિ. **અત્તકારે**તિ અત્તકારો. યેન અત્તના કતકમ્મેન ઇમે સત્તા દેવત્તમ્પિ મારત્તમ્પિ બ્રહ્મત્તમ્પિ સાવકબોધિમ્પિ પચ્ચેકબોધિમ્પિ સબ્બઞ્ઞુતમ્પિ પાપુણન્તિ, તમ્પિ પટિક્ખિપતિ. દુતિયપદેન યં પરકારં પરસ્સ ઓવાદાનુસાસનિં નિસ્સાય ઠપેત્વા મહાસત્તં અવસેસો જનો મનુસ્સસોભગ્યતં આદિં કત્વા યાવ અરહત્તં પાપુણાતિ, તં પરકારં પટિક્ખિપતિ. એવમયં બાલો જિનચક્કે પહારં દેતિ નામ. **નત્થિ પુરિસકારે**તિ યેન પુરિસકારેન સત્તા વુત્તપ્પકારા સમ્પત્તિયો પાપુણન્તિ , તમ્પિ પટિક્ખિપતિ. **નત્થિ બલ**ન્તિ યમ્હિ અત્તનો બલે પતિટ્ઠિતા સત્તા વીરિયં કત્વા તા સમ્પત્તિયો પાપુણન્તિ, તં બલં પટિક્ખિપતિ.

નત્થિ વીરિયન્તિઆદીનિ સબ્બાનિ પુરિસકારવેવચનાનેવ. ‘‘ઇદં નો વીરિયેન ઇદં પુરિસથામેન, ઇદં પુરિસપરક્કમેન પવત્ત’’ન્તિ એવં પવત્તવચનપટિક્ખેપકરણવસેન પનેતાનિ વિસું આદિયન્તિ.

સબ્બે સત્તાતિ ઓટ્ઠગોણગદ્રભાદયો અનવસેસે પરિગ્ગણ્હાતિ. **સબ્બે પાણા**તિ એકિન્દ્રિયો પાણો, દ્વિન્દ્રિયો પાણોતિઆદિવસેન વદતિ. **સબ્બે ભૂતા**તિ અણ્ડકોસવત્થિકોસેસુ ભૂતે સન્ધાય વદતિ. **સબ્બે જીવા**તિ સાલિયવગોધુમાદયો સન્ધાય વદતિ. તેસુ હિ સો વિરૂહનભાવેન જીવસઞ્ઞી. **અવસા અબલા અવીરિયા**તિ તેસં અત્તનો વસો વા બલં વા વીરિયં વા નત્થિ. **નિયતિસઙ્ગતિભાવપરિણતા**તિ એત્થ **નિયતી**તિ નિયતા. **સઙ્ગતી**તિ છન્નં અભિજાતીનં તત્થ તત્થ ગમનં. **ભાવો**તિ સભાવોયેવ. એવં નિયતિયા ચ સઙ્ગતિયા ચ ભાવેન ચ પરિણતા નાનપ્પકારતં પત્તા. યેન હિ યથા ભવિતબ્બં, સો તથેવ ભવતિ. યેન ન ભવિતબ્બં, સો ન ભવતીતિ દસ્સેતિ. **છસ્વેવાભિજાતીસૂ**તિ છસુ એવ અભિજાતીસુ ઠત્વા સુખઞ્ચ દુક્ખઞ્ચ પટિસંવેદેન્તિ. અઞ્ઞા સુખદુક્ખભૂમિ નત્થીતિ દસ્સેતિ.

યોનિપમુખસતસહસ્સાનીતિ પમુખયોનીનં ઉત્તમયોનીનં ચુદ્દસસતસહસ્સાનિ અઞ્ઞાનિ ચ સટ્ઠિસતાનિ અઞ્ઞાનિ ચ છસતાનિ. **પઞ્ચ ચ કમ્મુનો સતાની**તિ પઞ્ચકમ્મસતાનિ ચ. કેવલં તક્કમત્તકેન નિરત્થકં દિટ્ઠિં દીપેતિ. પઞ્ચ ચ કમ્માનિ તીણિ ચ કમ્માનીતિઆદીસુપિ એસેવ નયો. કેચિ પનાહુ – ‘‘પઞ્ચ ચ કમ્માનીતિ પઞ્ચિન્દ્રિયવસેન ભણતિ. તીણીતિ કાયકમ્માદિવસેના’’તિ. **કમ્મે ચ ઉપડ્ઢકમ્મે ચા**તિ એત્થ પનસ્સ કાયકમ્મઞ્ચ વચીકમ્મઞ્ચ કમ્મન્તિ લદ્ધિ, મનોકમ્મં ઉપડ્ઢકમ્મન્તિ. **દ્વટ્ઠિપટિપદા**તિ દ્વાસટ્ઠિ પટિપદાતિ વદતિ. **દ્વટ્ઠન્તરકપ્પા**તિ એકસ્મિં કપ્પે ચતુસટ્ઠિ અન્તરકપ્પા નામ હોન્તિ. અયં પન અઞ્ઞે દ્વે અજાનન્તો એવમાહ.

છળાભિજાતિયોતિ કણ્હાભિજાતિ, નીલાભિજાતિ, લોહિતાભિજાતિ, હલિદ્દાભિજાતિ, સુક્કાભિજાતિ, પરમસુક્કાભિજાતીતિ ઇમા છ અભિજાતિયો વદતિ. તત્થ ઓરબ્ભિકા, સાકુણિકા, માગવિકા, સૂકરિકા, લુદ્દા, મચ્છઘાતકા ચોરા, ચોરઘાતકા, બન્ધનાગારિકા, યે વા પનઞ્ઞેપિ કેચિ કુરૂરકમ્મન્તા, અયં કણ્હાભિજાતીતિ (અ॰ નિ॰ ૬.૫૭) વદતિ. ભિક્ખૂ નીલાભિજાતીતિ વદતિ, તે કિર ચતૂસુ પચ્ચયેસુ કણ્ટકે પક્ખિપિત્વા ખાદન્તિ. ‘‘ભિક્ખૂ કણ્ટકવુત્તિકા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૬.૫૭) અયઞ્હિસ્સ પાળિયેવ. અથ વા કણ્ટકવુત્તિકા એવ નામ એકે પબ્બજિતાતિ વદતિ. લોહિતાભિજાતિ નામ નિગણ્ઠા એકસાટકાતિ વદતિ. ઇમે કિર પુરિમેહિ દ્વીહિ પણ્ડરતરા. ગિહી ઓદાતવસના અચેલકસાવકા હલિદ્દાભિજાતીતિ વદતિ. એવં અત્તનો પચ્ચયદાયકે નિગણ્ઠેહિપિ જેટ્ઠકતરે કરોતિ. આજીવકા આજીવકિનિયો સુક્કાભિજાતીતિ વદતિ. તે કિર પુરિમેહિ ચતૂહિ પણ્ડરતરા. નન્દો, વચ્છો, કિસો, સઙ્કિચ્ચો, મક્ખલિગોસાલો, પરમસુક્કાભિજાતીતિ (અ॰ નિ॰ ૬.૫૭) વદતિ. તે કિર સબ્બેહિ પણ્ડરતરા.

અટ્ઠ પુરિસભૂમિયોતિ મન્દભૂમિ, ખિડ્ડાભૂમિ, પદવીમંસભૂમિ, ઉજુગતભૂમિ, સેક્ખભૂમિ, સમણભૂમિ , જિનભૂમિ, પન્નભૂમીતિ ઇમા અટ્ઠ પુરિસભૂમિયોતિ વદતિ. તત્થ જાતદિવસતો પટ્ઠાય સત્તદિવસે સમ્બાધટ્ઠાનતો નિક્ખન્તત્તા સત્તા મન્દા હોન્તિ મોમૂહા, અયં મન્દભૂમીતિ વદતિ. યે પન દુગ્ગતિતો આગતા હોન્તિ, તે અભિણ્હં રોદન્તિ ચેવ વિરવન્તિ ચ, સુગતિતો આગતા તં અનુસ્સરિત્વા હસન્તિ, અયં ખિડ્ડાભૂમિ નામ. માતાપિતૂનં હત્થં વા પાદં વા મઞ્ચં વા પીઠં વા ગહેત્વા ભૂમિયં પદનિક્ખિપનં પદવીમંસભૂમિ નામ. પદસા ગન્તું સમત્થકાલે ઉજુગતભૂમિ નામ. સિપ્પાનિ સિક્ખિતકાલે સેક્ખભૂમિ નામ. ઘરા નિક્ખમ્મ પબ્બજિતકાલે સમણભૂમિ નામ. આચરિયં સેવિત્વા જાનનકાલે જિનભૂમિ નામ. ભિક્ખુ ચ પન્નકો જિનો ન કિઞ્ચિ આહાતિ એવં અલાભિં સમણં પન્નભૂમીતિ વદતિ.

એકૂનપઞ્ઞાસ આજીવકસતેતિ એકૂનપઞ્ઞાસઆજીવકવુત્તિસતાનિ. **પરિબ્બાજકસતે**તિ પરિબ્બાજકપબ્બજ્જાસતાનિ. **નાગાવાસસતે**તિ નાગમણ્ડલસતાનિ. **વીસે ઇન્દ્રિયસતે**તિ વીસતિન્દ્રિયસતાનિ. **તિંસે નિરયસતે**તિ તિંસ નિરયસતાનિ. **રજોધાતુયો**તિ રજઓકિરણટ્ઠાનાનિ, હત્થપિટ્ઠિપાદપિટ્ઠાદીનિ સન્ધાય વદતિ. **સત્ત સઞ્ઞીગબ્ભા**તિ ઓટ્ઠગોણગદ્રભઅજપસુમિગમહિંસે સન્ધાય વદતિ. **સત્ત અસઞ્ઞીગબ્ભા**તિ સાલિવીહિયવગોધૂમકઙ્ગુવરકકુદ્રૂસકે સન્ધાય વદતિ. **નિગણ્ઠિગબ્ભા**તિ ગણ્ઠિમ્હિ જાતગબ્ભા, ઉચ્છુવેળુનળાદયો સન્ધાય વદતિ. **સત્ત દેવા**તિ બહૂ દેવા. સો પન સત્તાતિ વદતિ. મનુસ્સાપિ અનન્તા, સો સત્તાતિ વદતિ. **સત્ત પિસાચા**તિ પિસાચા મહન્તમહન્તા સત્તાતિ વદતિ. **સરા**તિ મહાસરા, કણ્ણમુણ્ડરથકારઅનોતત્તસીહપ્પપાતછદ્દન્તમન્દાકિનીકુણાલદહે ગહેત્વા વદતિ.

પવુટાતિ ગણ્ઠિકા. **પપાતા**તિ મહાપપાતા. **પપાતસતાની**તિ ખુદ્દકપપાતસતાનિ. **સુપિના**તિ મહાસુપિના. **સુપિનસતાની**તિ ખુદ્દકસુપિનસતાનિ. **મહાકપ્પિનો**તિ મહાકપ્પાનં. તત્થ એકમ્હા મહાસરા વસ્સસતે વસ્સસતે કુસગ્ગેન એકં ઉદકબિન્દું નીહરિત્વા સત્તક્ખત્તું તમ્હિ સરે નિરુદકે કતે એકો મહાકપ્પોતિ વદતિ. એવરૂપાનં મહાકપ્પાનં ચતુરાસીતિસતસહસ્સાનિ ખેપેત્વા બાલે ચ પણ્ડિતે ચ દુક્ખસ્સન્તં કરોન્તીતિ અયમસ્સ લદ્ધિ. પણ્ડિતોપિ કિર અન્તરા વિસુજ્ઝિતું ન સક્કોતિ. બાલોપિ તતો ઉદ્ધં ન ગચ્છતિ.

સીલેનાતિ અચેલકસીલેન વા અઞ્ઞેન વા યેન કેનચિ. **વતેના**તિ તાદિસેનેવ વતેન. **તપેના**તિ તપોકમ્મેન. અપરિપક્કં પરિપાચેતિ નામ, યો ''અહં પણ્ડિતો''તિ અન્તરા વિસુજ્ઝતિ. પરિપક્કં ફુસ્સ ફુસ્સ બ્યન્તિં કરોતિ નામ યો ''અહં બાલો''તિ વુત્તપરિમાણં કાલં અતિક્કમિત્વા યાતિ. **હેવં નત્થી**તિ એવં નત્થિ. તઞ્હિ ઉભયમ્પિ ન સક્કા કાતુન્તિ દીપેતિ. **દોણમિતે**તિ દોણેન મિતં વિય. **સુખદુક્ખે**તિ સુખદુક્ખં. **પરિયન્તકતે**તિ વુત્તપરિમાણેન કાલેન કતપરિયન્તે. **નત્થિ હાયનવડ્ઢને**તિ નત્થિ હાયનવડ્ઢનાનિ. ન સંસારો પણ્ડિતસ્સ હાયતિ, ન બાલસ્સ વડ્ઢતીતિ અત્થો. **ઉક્કંસાવકંસે**તિ ઉક્કંસાવકંસા. હાયનવડ્ઢનાનમેતં અધિવચનં.

ઇદાનિ તમત્થં ઉપમાય સાધેન્તો ''સેય્યથાપિ નામા''તિઆદિમાહ. તત્થ **સુત્તગુળે**તિ વેઠેત્વા કતસુત્તગુળે. **નિબ્બેઠિયમાનમેવ પલેતી**તિ પબ્બતે વા રુક્ખગ્ગે વા ઠત્વા ખિત્તં સુત્તપ્પમાણેન નિબ્બેઠિયમાનમેવ ગચ્છતિ, સુત્તે ખીણે તત્થેવ તિટ્ઠતિ, ન ગચ્છતિ. એવમેવ વુત્તકાલતો ઉદ્ધં ન ગચ્છતીતિ દસ્સેતિ.

અજિતકેસકમ્બલવાદવણ્ણના

૧૭૦-૧૭૨. અજિતવાદે **નત્થિ દિન્નન્તિ** દિન્નફલાભાવં સન્ધાય વદતિ. યિટ્ઠં વુચ્ચતિ મહાયાગો. **હુતન્તિ** પહેણકસક્કારો અધિપ્પેતો. તમ્પિ ઉભયં ફલાભાવમેવ સન્ધાય પટિક્ખિપતિ. **સુકતદુક્કટાનન્તિ** સુકતદુક્કટાનં, કુસલાકુસલાનન્તિ અત્થો. **ફલં વિપાકો**તિ યં ફલન્તિ વા વિપાકોતિ વા વુચ્ચતિ, તં નત્થીતિ વદતિ. **નત્થિ અયં લોકો**તિ પરલોકે ઠિતસ્સ અયં લોકો નત્થિ, **નત્થિ પરો લોકો**તિ ઇધ લોકે ઠિતસ્સાપિ પરો લોકો નત્થિ, સબ્બે તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જન્તીતિ દસ્સેતિ. **નત્થિ માતા નત્થિ પિતા**તિ તેસુ સમ્માપટિપત્તિમિચ્છાપટિપત્તીનં ફલાભાવવસેન વદતિ. **નત્થિ સત્તા ઓપપાતિકા**તિ ચવિત્વા ઉપપજ્જનકા સત્તા નામ નત્થીતિ વદતિ.

ચાતુમહાભૂતિકોતિ ચતુમહાભૂતમયો. **પથવી પથવિકાયન્તિ** અજ્ઝત્તિકપથવીધાતુ બાહિરપથવીધાતું. **અનુપેતી**તિ અનુયાયતિ. **અનુપગચ્છતી**તિ તસ્સેવ વેવચનં. અનુગચ્છતીતિપિ અત્થો. ઉભયેનાપિ ઉપેતિ, ઉપગચ્છતીતિ દસ્સેતિ. આપાદીસુપિ એસેવ નયો. **ઇન્દ્રિયાની**તિ મનચ્છટ્ઠાનિ ઇન્દ્રિયાનિ આકાસં પક્ખન્દન્તિ.

આસન્દિપઞ્ચમાતિ નિપન્નમઞ્ચેન પઞ્ચમા, મઞ્ચો ચેવ ચત્તારો મઞ્ચપાદે ગહેત્વા ઠિતા ચત્તારો પુરિસા ચાતિ અત્થો. **યાવાળાહના**તિ યાવ સુસાના. **પદાની**તિ 'અયં એવં સીલવા અહોસિ, એવં દુસ્સીલો'તિઆદિના નયેન પવત્તાનિ ગુણાગુણપદાનિ, સરીરમેવ વા એત્થ પદાનીતિ અધિપ્પેતં. **કાપોતકાની**તિ કપોતવણ્ણાનિ, પારાવતપક્ખવણ્ણાનીતિ અત્થો. **ભસ્સન્તા**તિ ભસ્મન્તા, અયમેવ વા પાળિ. **આહુતિયો**તિ યં પહેણકસક્કારાદિભેદં દિન્નદાનં, સબ્બં તં છારિકાવસાનમેવ હોતિ, ન તતો પરં ફલદાયકં હુત્વા ગચ્છતીતિ અત્થો. **દત્તુપઞ્ઞત્ત**ન્તિ દત્તૂહિ બાલમનુસ્સેહિ પઞ્ઞત્તં. ઇદં વુત્તં હોતિ – 'બાલેહિ અબુદ્ધીહિ પઞ્ઞત્તમિદં દાનં, ન પણ્ડિતેહિ. બાલા દેન્તિ, પણ્ડિતા ગણ્હન્તી'તિ દસ્સેતિ.

તત્થ પૂરણો ''કરોતો ન કરીયતિ પાપ''ન્તિ વદન્તો કમ્મં પટિબાહતિ. અજિતો ''કાયસ્સ ભેદા ઉચ્છિજ્જતી''તિ વદન્તો વિપાકં પટિબાહતિ. મક્ખલિ ''નત્થિ હેતૂ''તિ વદન્તો ઉભયં પટિબાહતિ. તત્થ કમ્મં પટિબાહન્તેનાપિ વિપાકો પટિબાહિતો હોતિ, વિપાકં પટિબાહન્તેનાપિ કમ્મં પટિબાહિતં હોતિ. ઇતિ સબ્બેપેતે અત્થતો ઉભયપ્પટિબાહકા અહેતુકવાદા ચેવ અકિરિયવાદા ચ નત્થિકવાદા ચ હોન્તિ.

યે વા પન તેસં લદ્ધિં ગહેત્વા રત્તિટ્ઠાને દિવાઠાને નિસિન્ના સજ્ઝાયન્તિ વીમંસન્તિ, તેસં ''કરોતો ન કરીયતિ પાપં, નત્થિ હેતુ, નત્થિ પચ્ચયો, મતો ઉચ્છિજ્જતી''તિ તસ્મિં આરમ્મણે મિચ્છાસતિ સન્તિટ્ઠતિ, ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ, જવનાનિ જવન્તિ, પઠમજવને સતેકિચ્છા હોન્તિ, તથા દુતિયાદીસુ, સત્તમે બુદ્ધાનમ્પિ અતેકિચ્છા અનિવત્તિનો અરિટ્ઠકણ્ટકસદિસા. તત્થ કોચિ એકં દસ્સનં ઓક્કમતિ, કોચિ દ્વે, કોચિ તીણિપિ, એકસ્મિં ઓક્કન્તેપિ, દ્વીસુ તીસુ ઓક્કન્તેસુપિ, નિયતમિચ્છાદિટ્ઠિકોવ હોતિ; પત્તો સગ્ગમગ્ગાવરણઞ્ચેવ મોક્ખમગ્ગાવરણઞ્ચ, અભબ્બો તસ્સત્તભાવસ્સ અનન્તરં સગ્ગમ્પિ ગન્તું, પગેવ મોક્ખં. વટ્ટખાણુ નામેસ સત્તો પથવિગોપકો, યેભુય્યેન એવરૂપસ્સ ભવતો વુટ્ઠાનં નત્થિ.

''તસ્મા અકલ્યાણજનં, આસીવિસમિવોરગં;
આરકા પરિવજ્જેય્ય, ભૂતિકામો વિચક્ખણો''તિ.

પકુધકચ્ચાયનવાદવણ્ણના

૧૭૩-૧૭૫. પકુધવાદે **અકટા**તિ અકતા. **અકટવિધા**તિ અકતવિધાના. **એવં કરોહી**તિ કેનચિ કારાપિતાપિ ન હોન્તીતિ અત્થો. **અનિમ્મિતા**તિ ઇદ્ધિયાપિ ન નિમ્મિતા. **અનિમ્માતા**તિ અનિમ્માપિતા, કેચિ અનિમ્માપેતબ્બાતિ પદં વદન્તિ, તં નેવ પાળિયં, ન અટ્ઠકથાયં દિસ્સતિ. વઞ્ઝાદિપદત્તયં વુત્તત્થમેવ. **ન ઇઞ્જન્તી**તિ એસિકત્થમ્ભો વિય ઠિતત્તા ન ચલન્તિ. **ન વિપરિણમન્તી**તિ પકતિં ન જહન્તિ. **ન અઞ્ઞમઞ્ઞં બ્યાબાધેન્તી**તિ ન અઞ્ઞમઞ્ઞં ઉપહનન્તિ. **નાલ**ન્તિ ન સમત્થા. **પથવિકાયો**તિઆદીસુ પથવીયેવ પથવિકાયો, પથવિસમૂહો વા. **તત્થા**તિ તેસુ જીવસત્તમેસુ કાયેસુ. **સત્તન્નં ત્વેવ કાયાન**ન્તિ યથા મુગ્ગરાસિઆદીસુ પહતં સત્થં મુગ્ગાદીનં અન્તરેન પવિસતિ, એવં સત્તન્નં કાયાનં અન્તરેન છિદ્દેન વિવરેન સત્થં પવિસતિ. તત્થ અહં ઇમં જીવિતા વોરોપેમીતિ કેવલં સઞ્ઞામત્તમેવ હોતીતિ દસ્સેતિ.

નિગણ્ઠનાટપુત્તવાદવણ્ણના

૧૭૬-૧૭૮. નાટપુત્તવાદે **ચાતુયામસંવરસંવુતો**તિ ચતુકોટ્ઠાસેન સંવરેન સંવુતો. **સબ્બવારિવારિતો ચા**તિ વારિતસબ્બઉદકો પટિક્ખિત્તસબ્બસીતોદકોતિ અત્થો. સો કિર સીતોદકે સત્તસઞ્ઞી હોતિ, તસ્મા ન તં વળઞ્જેતિ. **સબ્બવારિયુત્તો**તિ સબ્બેન પાપવારણેન યુત્તો. **સબ્બવારિધુતો**તિ સબ્બેન પાપવારણેન ધુતપાપો. **સબ્બવારિફુટો**તિ સબ્બેન પાપવારણેન ફુટ્ઠો. **ગતત્તો**તિ કોટિપ્પત્તચિત્તો. **યતત્તો**તિ સંયતચિત્તો. **ઠિતત્તો**તિ સુપ્પતિટ્ઠિતચિત્તો. એતસ્સ વાદે કિઞ્ચિ સાસનાનુલોમમ્પિ અત્થિ, અસુદ્ધલદ્ધિતાય પન સબ્બા દિટ્ઠિયેવ જાતા.

સઞ્ચયબેલટ્ઠપુત્તવાદવણ્ણના

૧૭૯-૧૮૧. સઞ્ચયવાદો અમરાવિક્ખેપે વુત્તનયો એવ.

પઠમસન્દિટ્ઠિકસામઞ્ઞફલવણ્ણના

૧૮૨. સોહં , ભન્તેતિ સો અહં ભન્તે, વાલુકં પીળેત્વા તેલં અલભમાનો વિય તિત્થિયવાદેસુ સારં અલભન્તો ભગવન્તં પુચ્છામીતિ અત્થો.

૧૮૩. યથા તે ખમેય્યાતિ યથા તે રુચ્ચેય્ય. **દાસો**તિ અન્તોજાતધનક્કીતકરમરાનીતસામંદાસબ્યોપગતાનં અઞ્ઞતરો. **કમ્મકારો**તિ અનલસો કમ્મકરણસીલોયેવ. દૂરતો દિસ્વા પઠમમેવ ઉટ્ઠહતીતિ **પુબ્બુટ્ઠાયી**. એવં ઉટ્ઠિતો સામિનો આસનં પઞ્ઞપેત્વા પાદધોવનાદિકત્તબ્બકિચ્ચં કત્વા પચ્છા નિપતતિ નિસીદતીતિ **પચ્છાનિપાતી**. સામિકમ્હિ વા સયનતો અવુટ્ઠિતે પુબ્બેયેવ વુટ્ઠાતીતિ **પુબ્બુટ્ઠાયી**. પચ્ચૂસકાલતો પટ્ઠાય યાવ સામિનો રત્તિં નિદ્દોક્કમનં, તાવ સબ્બકિચ્ચાનિ કત્વા પચ્છા નિપતતિ, સેય્યં કપ્પેતીતિ **પચ્છાનિપાતી**. કિં કરોમિ, કિં કરોમીતિ એવં કિંકારમેવ પટિસુણન્તો વિચરતીતિ **કિં કારપટિસ્સાવી**. મનાપમેવ કિરિયં કરોતીતિ **મનાપચારી**. પિયમેવ વદતીતિ **પિયવાદી**. સામિનો તુટ્ઠપહટ્ઠં મુખં ઉલ્લોકયમાનો વિચરતીતિ **મુખુલ્લોકકો**.

દેવો મઞ્ઞેતિ દેવો વિય. **સો વતસ્સાહં પુઞ્ઞાનિ કરેય્ય**ન્તિ સો વત અહં એવરૂપો અસ્સં, યદિ પુઞ્ઞાનિ કરેય્યન્તિ અત્થો. ''સો વતસ્સ'સ્સ''ન્તિપિ પાઠો, અયમેવત્થો. **યંનૂનાહ**ન્તિ સચે દાનં દસ્સામિ, યં રાજા એકદિવસં દેતિ, તતો સતભાગમ્પિ યાવજીવં ન સક્ખિસ્સામિ દાતુન્તિ પબ્બજ્જાયં ઉસ્સાહં કત્વા એવં ચિન્તનભાવં દસ્સેતિ.

કાયેન સંવુતોતિ કાયેન પિહિતો હુત્વા અકુસલસ્સ પવેસનદ્વારં થકેત્વાતિ અત્થો. એસેવ નયો સેસપદદ્વયેપિ. **ઘાસચ્છાદનપરમતાયા**તિ ઘાસચ્છાદનેન પરમતાય ઉત્તમતાય, એતદત્થમ્પિ અનેસનં પહાય અગ્ગસલ્લેખેન સન્તુટ્ઠોતિ અત્થો. **અભિરતો પવિવેકે**તિ ''કાયવિવેકો ચ વિવેકટ્ઠકાયાનં, ચિત્તવિવેકો ચ નેક્ખમ્માભિરતાનં, પરમવોદાનપ્પત્તાનં ઉપધિવિવેકો ચ નિરુપધીનં પુગ્ગલાનં વિસઙ્ખારગતાન''ન્તિ એવં વુત્તે તિવિધેપિ વિવેકે રતો; ગણસઙ્ગણિકં પહાય કાયેન એકો વિહરતિ, ચિત્તકિલેસસઙ્ગણિકં પહાય અટ્ઠસમાપત્તિવસેન એકો વિહરતિ, ફલસમાપત્તિં વા નિરોધસમાપત્તિં વા પવિસિત્વા નિબ્બાનં પત્વા વિહરતીતિ અત્થો. **યગ્ઘે**તિ ચોદનત્થે નિપાતો.

૧૮૪. આસનેનપિ નિમન્તેય્યામાતિ નિસિન્નાસનં પપ્ફોટેત્વા ઇધ નિસીદથાતિ વદેય્યામ. **અભિનિમન્તેય્યામપિ ન**ન્તિ અભિહરિત્વાપિ નં નિમન્તેય્યામ. તત્થ દુવિધો અભિહારો – વાચાય ચેવ કાયેન ચ. તુમ્હાકં ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે અમ્હાકં ચીવરાદીહિ વદેય્યાથ યેનત્થોતિ વદન્તો હિ વાચાય અભિહરિત્વા નિમન્તેતિ નામ. ચીવરાદિવેકલ્લં સલ્લક્ખેત્વા ઇદં ગણ્હથાતિ તાનિ દેન્તો પન કાયેન અભિહરિત્વા નિમન્તેતિ નામ.

તદુભયમ્પિ સન્ધાય અભિનિમન્તેય્યામપિ નન્તિ આહ. એત્થ ચ **ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારો**તિ યં કિઞ્ચિ ગિલાનસ્સ સપ્પાયં ઓસધં. વચનત્થો પન વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તો. **રક્ખાવરણગુત્તિ**ન્તિ રક્ખાસઙ્ખાતઞ્ચેવ આવરણસઙ્ખાતઞ્ચ ગુત્તિં. સા પનેસા ન આવુધહત્થે પુરિસે ઠપેન્તેન ધમ્મિકા નામ સંવિદહિતા હોતિ. યથા પન અવેલાય કટ્ઠહારિકપણ્ણહારિકાદયો વિહારં ન પવિસન્તિ, મિગલુદ્દકાદયો વિહારસીમાય મિગે વા મચ્છે વા ન ગણ્હન્તિ, એવં સંવિદહન્તેન ધમ્મિકા નામ રક્ખા સંવિહિતા હોતિ, તં સન્ધાયાહ – ''ધમ્મિક''ન્તિ.

૧૮૫. **યદિ એવં સન્તે**તિ યદિ તવ દાસો તુય્હં સન્તિકા અભિવાદનાદીનિ લભેય્ય. એવં સન્તે. **અદ્ધા**તિ એકંસવચનમેતં. **પઠમ**ન્તિ ભણન્તો અઞ્ઞસ્સાપિ અત્થિતં દીપેતિ. તેનેવ ચ રાજા **સક્કા પન, ભન્તે, અઞ્ઞમ્પી**તિઆદિમાહ.

દુતિયસન્દિટ્ઠિકસામઞ્ઞફલવણ્ણના

૧૮૬-૧૮૮. કસતીતિ **કસ્સકો**. ગેહસ્સ પતિ, એકગેહમત્તે જેટ્ઠકોતિ **ગહપતિકો**. બલિસઙ્ખાતં કરં કરોતીતિ **કરકારકો**. ધઞ્ઞરાસિં ધનરાસિઞ્ચ વડ્ઢેતીતિ **રાસિવડ્ઢકો**.

અપ્પં વાતિ પરિત્તકં વા અન્તમસો તણ્ડુલનાળિમત્તકમ્પિ. **ભોગક્ખન્ધ**ન્તિ ભોગરાસિં. **મહન્તં વા**તિ વિપુલં વા. યથા હિ મહન્તં પહાય પબ્બજિતું દુક્કરં, એવં અપ્પમ્પીતિ દસ્સનત્થં ઉભયમાહ. દાસવારે પન યસ્મા દાસો અત્તનોપિ અનિસ્સરો, પગેવ ભોગાનં. યઞ્હિ તસ્સ ધનં, તં સામિકાનઞ્ઞેવ હોતિ, તસ્મા ભોગગ્ગહણં ન કતં. ઞાતિયેવ ઞાતિપરિવટ્ટો.

પણીતતરસામઞ્ઞફલવણ્ણના

૧૮૯. **સક્કા પન, ભન્તે, અઞ્ઞમ્પિ દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ ઇધ એવમેવાતિ ન વુત્તં. તં કસ્માતિ ચે, એવમેવાતિ હિ વુચ્ચમાને પહોતિ ભગવા સકલમ્પિ રત્તિન્દિવં તતો વા ભિય્યોપિ એવરૂપાહિ ઉપમાહિ સામઞ્ઞફલં દીપેતું. તત્થ કિઞ્ચાપિ એતસ્સ ભગવતો વચનસવને પરિયન્તં નામ નત્થિ, તથાપિ અત્થો તાદિસોયેવ ભવિસ્સતીતિ ચિન્તેત્વા ઉપરિ વિસેસં પુચ્છન્તો એવમેવાતિ અવત્વા – ''અભિક્કન્તતરઞ્ચ પણીતતરઞ્ચા''તિ આહ. તત્થ **અભિક્કન્તતર**ન્તિ અભિમનાપતરં અતિસેટ્ઠતરન્તિ અત્થો. **પણીતતર**ન્તિ ઉત્તમતરં. **તેન હી**તિ ઉય્યોજનત્થે નિપાતો. સવને ઉય્યોજેન્તો હિ નં એવમાહ. **સુણોહી**તિ અભિક્કન્તતરઞ્ચ પણીતતરઞ્ચ સામઞ્ઞફલં સુણાતિ.

સાધુકં મનસિકરોહીતિ એત્થ પન સાધુકં સાધૂતિ એકત્થમેતં. અયઞ્હિ સાધુ-સદ્દો આયાચનસમ્પટિચ્છનસમ્પહંસનસુન્દર દળ્હીકમ્માદીસુ દિસ્સતિ. ''સાધુ મે, ભન્તે, ભગવા સઙ્ખિત્તેન ધમ્મં દેસેતૂ''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૪.૯૫) હિ આયાચને દિસ્સતિ. ''સાધુ, ભન્તેતિ ખો સો ભિક્ખુ ભગવતો ભાસિતં અભિનન્દિત્વા અનુમોદિત્વા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૮૬) સમ્પટિચ્છને. ''સાધુ સાધુ, સારિપુત્તા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૪૯) સમ્પહંસને.

''સાધુ ધમ્મરુચિ રાજા, સાધુ પઞ્ઞાણવા નરો;
સાધુ મિત્તાનમદુબ્ભો, પાપસ્સાકરણં સુખ''ન્તિ. (જા॰ ૨.૧૭.૧૦૧);

આદીસુ સુન્દરે. ‘‘તેન હિ, બ્રાહ્મણ, સુણોહિ સાધુકં મનસિ કરોહી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૯૨) સાધુકસદ્દોયેવ દળ્હીકમ્મે, આણત્તિયન્તિપિ વુચ્ચતિ . ઇધાપિ અસ્સ એત્થેવ દળ્હીકમ્મે ચ આણત્તિયઞ્ચ વેદિતબ્બો. સુન્દરેપિ વટ્ટતિ. દળ્હીકમ્મત્થેન હિ દળ્હમિમં ધમ્મં સુણાહિ, સુગ્ગહિતં ગણ્હન્તો. આણત્તિઅત્થેન મમ આણત્તિયા સુણાહિ, સુન્દરત્થેન સુન્દરમિમં ભદ્દકં ધમ્મં સુણાહીતિ એવં દીપિતં હોતિ.

મનસિ કરોહીતિ આવજ્જ, સમન્નાહરાતિ અત્થો, અવિક્ખિત્તચિત્તો હુત્વા નિસામેહિ, ચિત્તે કરોહીતિ અધિપ્પાયો. અપિ ચેત્થ સુણોહીતિ સોતિન્દ્રિયવિક્ખેપનિવારણમેતં. સાધુકં મનસિ કરોહીતિ મનસિકારે દળ્હીકમ્મનિયોજનેન મનિન્દ્રિયવિક્ખેપનિવારણં. પુરિમઞ્ચેત્થ બ્યઞ્જનવિપલ્લાસગ્ગાહવારણં, પચ્છિમં અત્થવિપલ્લાસગ્ગાહવારણં. પુરિમેન ચ ધમ્મસ્સવને નિયોજેતિ, પચ્છિમેન સુતાનં ધમ્માનં ધારણૂપપરિક્ખાદીસુ. પુરિમેન ચ સબ્યઞ્જનો અયં ધમ્મો, તસ્મા સવનીયોતિ દીપેતિ . પચ્છિમેન સત્થો, તસ્મા સાધુકં મનસિ કાતબ્બોતિ. સાધુકપદં વા ઉભયપદેહિ યોજેત્વા યસ્મા અયં ધમ્મો ધમ્મગમ્ભીરો ચેવ દેસનાગમ્ભીરો ચ, તસ્મા સુણાહિ સાધુકં, યસ્મા અત્થગમ્ભીરો ચ પટિવેધગમ્ભીરો ચ, તસ્મા સાધુકં મનસિ કરોહીતિ એવં યોજના વેદિતબ્બા. **ભાસિસ્સામી**તિ સક્કા મહારાજાતિ એવં પટિઞ્ઞાતં સામઞ્ઞફલદેસનં વિત્થારતો ભાસિસ્સામિ. ‘‘દેસેસ્સામી’’તિ હિ સઙ્ખિત્તદીપનં હોતિ. ભાસિસ્સામીતિ વિત્થારદીપનં. તેનાહ વઙ્ગીસત્થેરો –

‘‘સઙ્ખિત્તેનપિ દેસેતિ, વિત્થારેનપિ ભાસતિ;
સાળિકાયિવ નિગ્ઘોસો, પટિભાનં ઉદીરયી’’તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૪);

એવં વુત્તે ઉસ્સાહજાતો હુત્વા – **‘‘એવં, ભન્તે’’તિ ખો રાજા માગધો અજાતસત્તુ વેદેહિપુત્તો ભગવતો પચ્ચસ્સોસિ** ભગવતો વચનં સમ્પટિચ્છિ, પટિગ્ગહેસીતિ વુત્તં હોતિ.

૧૯૦. અથસ્સ ભગવા એતદવોચ, એતં અવોચ, ઇદાનિ વત્તબ્બં ‘‘ઇધ મહારાજા’’તિઆદિં સકલં સુત્તં અવોચાતિ અત્થો. તત્થ **ઇધા**તિ દેસાપદેસે નિપાતો, સ્વાયં કત્થચિ લોકં ઉપાદાય વુચ્ચતિ. યથાહ – ‘‘ઇધ તથાગતો લોકે ઉપ્પજ્જતી’’તિ. કત્થચિ સાસનં યથાહ – ‘‘ઇધેવ, ભિક્ખવે, પઠમો સમણો, ઇધ દુતિયો સમણો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧). કત્થચિ ઓકાસં. યથાહ –

‘‘ઇધેવ તિટ્ઠમાનસ્સ, દેવભૂતસ્સ મે સતો;
પુનરાયુ ચ મે લદ્ધો, એવં જાનાહિ મારિસા’’તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૬૯);

કત્થચિ પદપૂરણમત્તમેવ. યથાહ ‘‘ઇધાહં, ભિક્ખવે, ભુત્તાવી અસ્સં પવારિતો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦). ઇધ પન લોકં ઉપાદાય વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. **મહારાજા**તિ યથા પટિઞ્ઞાતં દેસનં દેસેતું પુન મહારાજાતિ આલપતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – ‘‘મહારાજ ઇમસ્મિં લોકે તથાગતો ઉપ્પજ્જતિ અરહં…પે॰… બુદ્ધો ભગવા’’તિ. તત્થ તથાગતસદ્દો બ્રહ્મજાલે વુત્તો. અરહન્તિઆદયો વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારિતા. **લોકે ઉપ્પજ્જતી**તિ એત્થ પન **લોકો**તિ – ઓકાસલોકો સત્તલોકો સઙ્ખારલોકોતિ તિવિધો. ઇધ પન સત્તલોકો અધિપ્પેતો. સત્તલોકે ઉપ્પજ્જમાનોપિ ચ તથાગતો ન દેવલોકે, ન બ્રહ્મલોકે, મનુસ્સલોકેવ ઉપ્પજ્જતિ. મનુસ્સલોકેપિ ન અઞ્ઞસ્મિં ચક્કવાળે, ઇમસ્મિંયેવ ચક્કવાળે. તત્રાપિ ન સબ્બટ્ઠાનેસુ, ‘‘પુરત્થિમાય દિસાય ગજઙ્ગલં નામ નિગમો તસ્સાપરેન મહાસાલો, તતો પરા પચ્ચન્તિમા જનપદા ઓરતો મજ્ઝે, પુરત્થિમદક્ખિણાય દિસાય સલળવતી નામ નદી. તતો પરા પચ્ચન્તિમા જનપદા, ઓરતો મજ્ઝે, દક્ખિણાય દિસાય સેતકણ્ણિકં નામ નિગમો, તતો પરા પચ્ચન્તિમા જનપદા, ઓરતો

મજ્ઝે, પચ્છિમાય દિસાય થૂણં નામ બ્રાહ્મણગામો, તતો પરા પચ્ચન્તિમા જનપદા, ઓરતો મજ્ઝે, ઉત્તરાય દિસાય ઉસિરદ્ધજો નામ પબ્બતો, તતો પરા પચ્ચન્તિમા જનપદા ઓરતો મજ્ઝે''તિ એવં પરિચ્છિન્ને આયામતો તિયોજનસતે, વિત્થારતો અડ્ઢતેય્યયોજનસતે, પરિક્ખેપતો નવયોજનસતે મજ્ઝિમપદેસે ઉપ્પજ્જતિ. ન કેવલઞ્ચ તથાગતો, પચ્ચેકબુદ્ધા, અગ્ગસાવકા, અસીતિમહાથેરા, બુદ્ધમાતા, બુદ્ધપિતા, ચક્કવત્તી રાજા અઞ્ઞે ચ સારપ્પત્તા બ્રાહ્મણગહપતિકા એત્થેવુપ્પજ્જન્તિ.

તત્થ તથાગતો સુજાતાય દિન્નમધુપાયાસભોજનતો યાવ અરહત્તમગ્ગો, તાવ ઉપ્પજ્જતિ નામ, અરહત્તફલે ઉપ્પન્નો નામ. મહાભિનિક્ખમનતો વા યાવ અરહત્તમગ્ગો. તુસિતભવનતો વા યાવ અરહત્તમગ્ગો. દીપઙ્કરપાદમૂલતો વા યાવ અરહત્તમગ્ગો, તાવ ઉપ્પજ્જતિ નામ, અરહત્તફલે ઉપ્પન્નો નામ. ઇધ સબ્બપઠમં ઉપ્પન્નભાવં સન્ધાય ઉપ્પજ્જતીતિ વુત્તં. તથાગતો લોકે ઉપ્પન્નો હોતીતિ અયઞ્હેત્થ અત્થો.

સો ઇમં લોકન્તિ સો ભગવા ઇમં લોકં. ઇદાનિ વત્તબ્બં નિદસ્સેતિ. **સદેવક**ન્તિ સહ દેવેહિ સદેવકં. એવં સહ મારેન **સમારકં**, સહ બ્રહ્મુના **સબ્રહ્મકં**, સહ સમણબ્રાહ્મણેહિ **સસ્સમણબ્રાહ્મણિં**. પજાતત્તા પજા, તં પજં. સહ દેવમનુસ્સેહિ **સદેવમનુસ્સં**. તત્થ સદેવકવચનેન પઞ્ચ કામાવચરદેવગ્ગહણં વેદિતબ્બં. સમારક – વચનેન છટ્ઠકામાવચરદેવગ્ગહણં. સબ્રહ્મકવચનેન બ્રહ્મકાયિકાદિબ્રહ્મગ્ગહણં. સસ્સમણબ્રાહ્મણીવચનેન સાસનસ્સ પચ્ચત્થિકપચ્ચામિત્તસમણબ્રાહ્મણગ્ગહણં, સમિતપાપબાહિતપાપસમણબ્રાહ્મણગ્ગહણઞ્ચ. પજાવચનેન સત્તલોકગ્ગહણં. સદેવમનુસ્સવચનેન સમ્મુતિદેવઅવસેસમનુસ્સગ્ગહણં. એવમેત્થ તીહિ પદેહિ ઓકાસલોકેન સદ્ધિં સત્તલોકો. દ્વીહિ પજાવસેન સત્તલોકોવ ગહિતોતિ વેદિતબ્બો.

અપરો નયો, સદેવકગ્ગહણેન અરૂપાવચરદેવલોકો ગહિતો. સમારકગ્ગહણેન છ કામાવચરદેવલોકો. સબ્રહ્મકગ્ગહણેન રૂપી બ્રહ્મલોકો. સસ્સમણબ્રાહ્મણાદિગ્ગહણેન ચતુપરિસવસેન સમ્મુતિદેવેહિ વા સહ મનુસ્સલોકો, અવસેસસબ્બસત્તલોકો વા.

અપિ ચેત્થ સદેવકવચનેન ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદતો સબ્બસ્સ લોકસ્સ સચ્છિકતભાવમાહ. તતો યેસં અહોસિ – ''મારો મહાનુભાવો છ કામાવચરિસ્સરો વસવત્તી, કિં સોપિ એતેન સચ્છિકતો''તિ, તેસં વિમતિં વિધમન્તો "**સમારક**"ન્તિ આહ. યેસં પન અહોસિ – ''બ્રહ્મા મહાનુભાવો એકઙ્ગુલિયા એકસ્મિં ચક્કવાળસહસ્સે આલોકં ફરતિ, દ્વીહિ ...પે॰... દસહિ અઙ્ગુલીહિ દસસુ ચક્કવાળસહસ્સેસુ આલોકં ફરતિ. અનુત્તરઞ્ચ ઝાનસમાપત્તિસુખં પટિસંવેદેતિ, કિં સોપિ સચ્છિકતો''તિ, તેસં વિમતિં વિધમન્તો **સબ્રહ્મક**ન્તિ આહ. તતો યે ચિન્તેસું – ''પુથૂ સમણબ્રાહ્મણા સાસનસ્સ પચ્ચત્થિકા, કિં તેપિ સચ્છિકતા''તિ, તેસં વિમતિં વિધમન્તો **સસ્સમણબ્રાહ્મણિં પજ**ન્તિ આહ. એવં ઉક્કટ્ઠુક્કટ્ઠાનં સચ્છિકતભાવં પકાસેત્વા અથ સમ્મુતિદેવે અવસેસમનુસ્સે ચ ઉપાદાય ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદવસેન સેસસત્તલોકસ્સ સચ્છિકતભાવં પકાસેન્તો **સદેવમનુસ્સ**ન્તિ આહ. અયમેત્થ ભાવાનુક્કમો.

પોરાણા પનાહુ **સદેવક**ન્તિ દેવેહિ સદ્ધિં અવસેસલોકં. **સમારક**ન્તિ મારેન સદ્ધિં અવસેસલોકં. **સબ્રહ્મક**ન્તિ બ્રહ્મેહિ સદ્ધિં અવસેસલોકં. એવં સબ્બેપિ તિભવૂપગે સત્તે તીહાકારેહિ તીસુ પદેસુ પક્ખિપિત્વા પુન દ્વીહિ પદેહિ પરિયાદિયન્તો **સસ્સમણબ્રાહ્મણિં પજં સદેવમનુસ્સ**ન્તિ આહ. એવં પઞ્ચહિપિ પદેહિ તેન તેનાકારેન તેધાતુકમેવ પરિયાદિન્નન્તિ.

સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા પવેદેતીતિ એત્થ પન **સયન્તિ** સામં અપરનેય્યો હુત્વા. **અભિઞ્ઞા**તિ અભિઞ્ઞાય, અધિકેન ઞાણેન ઞત્વાતિ અત્થો. **સચ્છિકત્વા**તિ પચ્ચક્ખં કત્વા, એતેન અનુમાનાદિપટિક્ખેપો કતો હોતિ. **પવેદેતી**તિ બોધેતિ વિઞ્ઞાપેતિ પકાસેતિ.

સો ધમ્મં દેસેતિ આદિકલ્યાણં...પે॰... પરિયોસાનકલ્યાણન્તિ સો ભગવા સત્તેસુ કારુઞ્ઞતં પટિચ્ચ હિત્વાપિ અનુત્તરં વિવેકસુખં ધમ્મં દેસેતિ. તઞ્ચ ખો અપ્પં વા બહું વા દેસેન્તો આદિકલ્યાણાદિપ્પકારમેવ દેસેતિ. આદિમ્હિપિ, કલ્યાણં ભદ્દકં અનવજ્જમેવ કત્વા દેસેતિ, મજ્ઝેપિ, પરિયોસાનેપિ, કલ્યાણં ભદ્દકં અનવજ્જમેવ કત્વા દેસેતીતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ અત્થિ દેસનાય આદિમજ્ઝપરિયોસાનં, અત્થિ સાસનસ્સ. દેસનાય તાવ ચતુપ્પદિકાયપિ ગાથાય પઠમપાદો આદિ નામ, તતો દ્વે મજ્ઝં નામ, અન્તે એકો પરિયોસાનં નામ. એકાનુસન્ધિકસ્સ સુત્તસ્સ નિદાનં આદિ, ઇદમવોચાતિ પરિયોસાનં, ઉભિન્નમન્તરા મજ્ઝં. અનેકાનુસન્ધિકસ્સ સુત્તસ્સ પઠમાનુસન્ધિ આદિ, અન્તે અનુસન્ધિ પરિયોસાનં, મજ્ઝે એકો વા દ્વે વા બહૂ વા મજ્ઝમેવ.

સાસનસ્સ પન સીલસમાધિવિપસ્સના આદિ નામ. વુત્તમ્પિ ચેતં – ''કો ચાદિ કુસલાનં ધમ્માનં? સીલઞ્ચ સુવિસુદ્ધં દિટ્ઠિ ચ ઉજુકા''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૬૯). ''અત્થિ, ભિક્ખવે, મજ્ઝિમા પટિપદા તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધા''તિ એવં વુત્તો પન અરિયમગ્ગો મજ્ઝં નામ. ફલઞ્ચેવ નિબ્બાનઞ્ચ પરિયોસાનં નામ. ''એતદત્થમિદં, બ્રાહ્મણ, બ્રહ્મચરિયં, એતં સારં, એતં પરિયોસાન''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૨૪) હિ એત્થ ફલં પરિયોસાનન્તિ વુત્તં. ''નિબ્બાનોગધં હિ, આવુસો વિસાખ, બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતિ, નિબ્બાનપરાયનં નિબ્બાનપરિયોસાન''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૬) એત્થ નિબ્બાનં પરિયોસાનન્તિ વુત્તં. ઇધ દેસનાય આદિમજ્ઝપરિયોસાનં અધિપ્પેતં. ભગવા હિ ધમ્મં દેસેન્તો આદિમ્હિ સીલં દસ્સેત્વા મજ્ઝે મગ્ગં પરિયોસાને નિબ્બાનં દસ્સેતિ. તેન વુત્તં – ''સો ધમ્મં દેસેતિ આદિકલ્યાણં મજ્ઝેકલ્યાણં પરિયોસાનકલ્યાણ''ન્તિ. તસ્મા અઞ્ઞોપિ ધમ્મકથિકો ધમ્મં કથેન્તો –

> ''આદિમ્હિ સીલં દસ્સેય્ય, મજ્ઝે મગ્ગં વિભાવયે;
> પરિયોસાનમ્હિ નિબ્બાનં, એસા કથિકસણ્ઠિતી''તિ.

સાત્થં સબ્યઞ્જનન્તિ યસ્સ હિ યાગુભત્તઇત્થિપુરિસાદિવણ્ણનાનિસ્સિતા દેસના હોતિ, ન સો સાત્થં દેસેતિ. ભગવા પન તથારૂપં દેસનં પહાય ચતુસતિપટ્ઠાનાદિનિસ્સિતં દેસનં દેસેતિ. તસ્મા સાત્થં દેસેતીતિ વુચ્ચતિ. યસ્સ પન દેસના એકબ્યઞ્જનાદિયુત્તા વા સબ્બનિરોટ્ઠબ્યઞ્જના વા સબ્બવિસ્સટ્ઠસબ્બનિગ્ગહીતબ્યઞ્જના વા, તસ્સ દમિળકિરાતસવરાદિમિલક્ખૂનં ભાસા વિય બ્યઞ્જનપારિપૂરિયા અભાવતો અબ્યઞ્જના નામ દેસના હોતિ. ભગવા પન –

> ''સિથિલં ધનિતઞ્ચ દીઘરસ્સં, ગરુકં લહુકઞ્ચ નિગ્ગહીતં;
> સમ્બન્ધવવત્થિતં વિમુત્તં, દસધા બ્યઞ્જનબુદ્ધિયા પભેદો''તિ.

એવં વુત્તં દસવિધં બ્યઞ્જનં અમક્ખેત્વા પરિપુણ્ણબ્યઞ્જનમેવ કત્વા ધમ્મં દેસેતિ, તસ્મા સબ્યઞ્જનં ધમ્મં દેસેતીતિ વુચ્ચતિ. **કેવલપરિપુણ્ણ**ન્તિ એત્થ **કેવલ**ન્તિ સકલાધિવચનં. **પરિપુણ્ણ**ન્તિ અનૂનાધિકવચનં. ઇદં વુત્તં હોતિ સકલપરિપુણ્ણમેવ દેસેતિ, એકદેસનાપિ અપરિપુણ્ણા નત્થીતિ. ઉપનેતબ્બઅપનેતબ્બસ્સ અભાવતો કેવલપરિપુણ્ણન્તિ વેદિતબ્બં. **પરિસુદ્ધ**ન્તિ નિરુપક્કિલેસં. યો હિ ઇમં ધમ્મદેસનં નિસ્સાય લાભં વા સક્કારં વા

લભિસ્સામીતિ દેસેતિ, તસ્સ અપરિસુદ્ધા દેસના હોતિ. ભગવા પન લોકામિસનિરપેક્ખો હિતફરણેન મેત્તાભાવનાય મુદુહદયો ઉલ્લુમ્પનસભાવસણ્ઠિતેન ચિત્તેન દેસેતિ. તસ્મા પરિસુદ્ધં ધમ્મં દેસેતીતિ વુચ્ચતિ.

બ્રહ્મચરિયં પકાસેતીતિ એત્થ પનાયં બ્રહ્મચરિય-સદ્દો દાને વેય્યાવચ્ચે પઞ્ચસિક્ખાપદસીલે અપ્પમઞ્ઞાસુ મેથુનવિરતિયં સદારસન્તોસે વીરિયે ઉપોસથઙ્ગેસુ અરિયમગ્ગે સાસનેતિ ઇમેસ્વત્થેસુ દિસ્સતિ.

‘‘કિં તે વતં કિં પન બ્રહ્મચરિયં,
કિસ્સ સુચિણ્ણસ્સ અયં વિપાકો;
ઇદ્ધી જુતી બલવીરિયૂપપત્તિ,
ઇદઞ્ચ તે નાગ, મહાવિમાનં.

અહઞ્ચ ભરિયા ચ મનુસ્સલોકે,
સદ્ધા ઉભો દાનપતી અહુમ્હા;
ઓપાનભૂતં મે ઘરં તદાસિ,
સન્તપ્પિતા સમણબ્રાહ્મણા ચ.

તં મે વતં તં પન બ્રહ્મચરિયં,
તસ્સ સુચિણ્ણસ્સ અયં વિપાકો;
ઇદ્ધી જુતી બલવીરિયૂપપત્તિ,
ઇદઞ્ચ મે ધીર મહાવિમાન’’ન્તિ. (જા॰ ૨.૧૭.૧૫૯૫);

ઇમસ્મિઞ્હિ પુણ્ણકજાતકે દાનં બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તં.

‘‘કેન પાણિ કામદદો, કેન પાણિ મધુસ્સવો;
કેન તે બ્રહ્મચરિયેન, પુઞ્ઞં પાણિમ્હિ ઇજ્ઝતિ.

તેન પાણિ કામદદો, તેન પાણિ મધુસ્સવો;
તેન મે બ્રહ્મચરિયેન, પુઞ્ઞં પાણિમ્હિ ઇજ્ઝતી’’તિ. (પે॰ વ॰ ૨૭૫,૨૭૭);

ઇમસ્મિં અઙ્કુરપેતવત્થુમ્હિ વેય્યાવચ્ચં બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તં. ‘‘એવં, ખો તં ભિક્ખવે, તિત્તિરિયં નામ બ્રહ્મચરિયં અહોસી’’તિ (ચૂળવ॰ ૩૧૧) ઇમસ્મિં તિત્તિરજાતકે પઞ્ચસિક્ખાપદસીલં બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તં. ‘‘તં ખો પન મે, પઞ્ચસિખ, બ્રહ્મચરિયં નેવ નિબ્બિદાય ન વિરાગાય ન નિરોધાય…પે॰… યાવદેવ બ્રહ્મલોકૂપપત્તિયા’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૨૯) ઇમસ્મિં મહાગોવિન્દસુત્તે ચતસ્સો અપ્પમઞ્ઞાયો બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તા. ‘‘પરે અબ્રહ્મચારી ભવિસ્સન્તિ, મયમેત્થ બ્રહ્મચારી ભવિસ્સામા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૮૩) ઇમસ્મિં સલ્લેખસુત્તે મેથુનવિરતિ બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તા.

‘‘મયઞ્ચ ભરિયા નાતિક્કમામ,
અમ્હે ચ ભરિયા નાતિક્કમન્તિ;
અઞ્ઞત્ર તાહિ બ્રહ્મચરિયં ચરામ,
તસ્મા હિ અમ્હં દહરા ન મીયરે’’તિ. (જા॰ ૧.૪.૯૭);

મહાધમ્મપાલજાતકે સદારસન્તોસો બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તો. ‘‘અભિજાનામિ ખો પનાહં, સારિપુત્ત, ચતુરઙ્ગસમન્નાગતં બ્રહ્મચરિયં ચરિતા, તપસ્સી સુદં હોમી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૫) લોમહંસનસુત્તે વીરિયં બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તં.

‘‘હીનેન બ્રહ્મચરિયેન, ખત્તિયે ઉપપજ્જતિ;
મજ્ઝિમેન ચ દેવત્તં, ઉત્તમેન વિસુજ્ઝતી’’તિ. (જા॰ ૧.૮.૭૫);

એવં નિમિજાતકે અત્તદમનવસેન કતો અટ્ઠઙ્ગિકો ઉપોસથો બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તો. ‘‘ઇદં ખો પન મે, પઞ્ચસિખ, બ્રહ્મચરિયં એકન્તનિબ્બિદાય વિરાગાય નિરોધાય…પે॰… અયમેવ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૨૯) મહાગોવિન્દસુત્તસ્મિંયેવ અરિયમગ્ગો બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તો. ‘‘તયિદં બ્રહ્મચરિયં ઇદ્ધઞ્ચેવ ફીતઞ્ચ વિત્થારિકં બાહુજઞ્ઞં પુથુભૂતં યાવ દેવમનુસ્સેહિ સુપ્પકાસિત’’ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૭૪) પાસાદિકસુત્તે સિક્ખત્તયસઙ્ગહિતં સકલસાસનં બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તં. ઇમસ્મિમ્પિ ઠાને ઇદમેવ બ્રહ્મચરિયન્તિ અધિપ્પેતં. તસ્મા બ્રહ્મચરિયં પકાસેતીતિ સો ધમ્મં દેસેતિ આદિકલ્યાણં…પે॰… પરિસુદ્ધં. એવં દેસેન્તો ચ સિક્ખત્તયસઙ્ગહિતં સકલસાસનં બ્રહ્મચરિયં પકાસેતીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ સેટ્ઠટ્ઠેન બ્રહ્મભૂતં ચરિયં. બ્રહ્મભૂતાનં વા બુદ્ધાદીનં ચરિયન્તિ વુત્તં હોતિ.

૧૯૧. તં ધમ્મન્તિ તં વુત્તપ્પકારસમ્પદં ધમ્મં. **સુણાતિ ગહપતિ વા**તિ કસ્મા પઠમં ગહપતિં નિદ્દિસતિ? નિહતમાનત્તા, ઉસ્સન્નત્તા ચ. યેભુય્યેન હિ ખત્તિયકુલતો પબ્બજિતા જાતિં નિસ્સાય માનં કરોન્તિ. બ્રાહ્મણકુલા પબ્બજિતા મન્તે નિસ્સાય માનં કરોન્તિ. હીનજચ્ચકુલા પબ્બજિતા અત્તનો અત્તનો વિજાતિતાય પતિટ્ઠાતું ન સક્કોન્તિ. ગહપતિદારકા પન કચ્છેહિ સેદં મુઞ્ચન્તેહિ પિટ્ઠિયા લોણં પુપ્ફમાનાય ભૂમિં કસિત્વા તાદિસસ્સ માનસ્સ અભાવતો નિહતમાનદપ્પા હોન્તિ. તે પબ્બજિત્વા માનં વા દપ્પં વા અકત્વા યથાબલં સકલબુદ્ધવચનં ઉગ્ગહેત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તા સક્કોન્તિ અરહત્તે પતિટ્ઠાતું. ઇતરેહિ ચ કુલેહિ નિક્ખમિત્વા પબ્બજિતા નામ ન બહુકા, ગહપતિકાવ બહુકા. ઇતિ નિહતમાનત્તા ઉસ્સન્નત્તા ચ પઠમં ગહપતિં નિદ્દિસતીતિ.

અઞ્ઞતરસ્મિં વાતિ ઇતરેસં વા કુલાનં અઞ્ઞતરસ્મિં. **પચ્ચાજાતો**તિ પતિજાતો. **તથાગતે સદ્ધં પટિલભતી**તિ પરિસુદ્ધં ધમ્મં સુત્વા ધમ્મસ્સામિમ્હિ તથાગતે – ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો વત સો ભગવા’’તિ સદ્ધં પટિલભતિ. **ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતી**તિ એવં પચ્ચવેક્ખતિ. **સમ્બાધો ઘરાવાસો**તિ સચેપિ સટ્ઠિહત્થે ઘરે યોજનસતન્તરેપિ વા દ્વે જાયમ્પતિકા વસન્તિ, તથાપિ નેસં સકિઞ્ચનસપલિબોધટ્ઠેન ઘરાવાસો સમ્બાધોયેવ. **રજોપથો**તિ રાગરજાદીનં **ઉટ્ઠાનટ્ઠાન**ન્તિ મહાઅટ્ઠકથાયં વુત્તં. આગમનપથોતિપિ વદન્તિ. અલગ્ગનટ્ઠેન અબ્ભોકાસો વિયાતિ **અબ્ભોકાસો**. પબ્બજિતો હિ કૂટાગારરતનપાસાદદેવવિમાનાદીસુ પિહિતદ્વારવાતપાનેસુ પટિચ્છન્નેસુ વસન્તોપિ નેવ લગ્ગતિ, ન સજ્જતિ, ન બજ્ઝતિ. તેન વુત્તં – ‘‘અબ્ભોકાસો પબ્બજ્જા’’તિ. અપિ ચ સમ્બાધો ઘરાવાસો કુસલકિરિયાય ઓકાસાભાવતો. રજોપથો અસંવુતસઙ્કારટ્ઠાનં વિય રજાનં કિલેસરજાનં સન્નિપાતટ્ઠાનતો. અબ્ભોકાસો પબ્બજ્જા કુસલકિરિયાય યથાસુખં ઓકાસસબ્ભાવતો.

નયિદં સુકરં…પે॰… પબ્બજેય્યન્તિ એત્થાયં સઙ્ખેપકથા, યદેતં સિક્ખત્તયબ્રહ્મચરિયં એકમ્પિ દિવસં અખણ્ડં કત્વા ચરિમકચિત્તં પાપેતબ્બતાય એકન્તપરિપુણ્ણં, ચરિતબ્બં એકદિવસમ્પિ ચ કિલેસમલેન અમલીનં કત્વા ચરિમકચિત્તં પાપેતબ્બતાય એકન્તપરિસુદ્ધં . **સઙ્ખલિખિત**ન્તિ લિખિતસઙ્ખસદિસં ધોતસઙ્ખસપ્પટિભાગં ચરિતબ્બં.

ઇદં ન સુકરં અગારં અજ્ઝાવસતા અગારમજ્ઝે વસન્તેન એકન્તપરિપુણ્ણં...પે॰... ચરિતું, યંનૂનાહં કેસે ચ મસ્સુઞ્ચ ઓહારેત્વા કસાયરસપીતતાય કાસાયાનિ બ્રહ્મચરિયં ચરન્તાનં અનુચ્છવિકાનિ વત્થાનિ અચ્છાદેત્વા પરિદહિત્વા અગારસ્મા નિક્ખમિત્વા અનગારિયં પબ્બજેય્યન્તિ. એત્થ ચ યસ્મા અગારસ્સ હિતં કસિવાણિજ્જાદિકમ્મં અગારિયન્તિ વુચ્ચતિ, તઞ્ચ પબ્બજ્જાય નત્થિ, તસ્મા પબ્બજ્જા અનગારિયન્તિ ઞાતબ્બા, તં અનગારિયં. **પબ્બજેય્યન્તિ** પટિપજ્જેય્યં.

૧૯૨-૧૯૩. અપ્પં વાતિ સહસ્સતો હેટ્ઠા ભોગક્ખન્ધો અપ્પો નામ હોતિ, સહસ્સતો પટ્ઠાય મહા. આબન્ધનટ્ઠેન ઞાતિયેવ ઞાતિપરિવટ્ટો. સોપિ વીસતિયા હેટ્ઠા અપ્પો નામ હોતિ, વીસતિયા પટ્ઠાય મહા. **પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો**તિ પાતિમોક્ખસંવરેન સમન્નાગતો. **આચારગોચરસમ્પન્નો**તિ આચારેન ચેવ ગોચરેન ચ સમ્પન્નો. **અણુમત્તેસૂ**તિ અપ્પમત્તકેસુ. **વજ્જેસૂ**તિ અકુસલધમ્મેસુ. **ભયદસ્સાવી**તિ ભયદસ્સી. **સમાદાયા**તિ સમ્મા આદિયિત્વા. **સિક્ખતિ સિક્ખાપદેસૂ**તિ સિક્ખાપદેસુ તં તં સિક્ખાપદં સમાદિયિત્વા સિક્ખતિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તો.

કાયકમ્મવચીકમ્મેન સમન્નાગતો કુસલેન પરિસુદ્ધાજીવોતિ એત્થ આચારગોચરગ્ગહણેનેવ ચ કુસલે કાયકમ્મવચીકમ્મે ગહિતેપિ યસ્મા ઇદં આજીવપારિસુદ્ધિસીલં નામ ન આકાસે વા રુક્ખગ્ગાદીસુ વા ઉપ્પજ્જતિ, કાયવચીદ્વારેસુયેવ પન ઉપ્પજ્જતિ; તસ્મા તસ્સ ઉપ્પત્તિદ્વારદસ્સનત્થં કાયકમ્મવચીકમ્મેન સમન્નાગતો કુસલેનાતિ વુત્તં. યસ્મા પન તેન સમન્નાગતો, તસ્મા પરિસુદ્ધાજીવો. સમણમુણ્ડિકપુત્તસુત્તન્તવસેન (મ॰ નિ॰ ૨.૨૬૦) વા એવં વુત્તં. તત્થ હિ ''કતમે ચ, થપતિ, કુસલા સીલા? કુસલં કાયકમ્મં, કુસલં વચીકમ્મં, પરિસુદ્ધં આજીવમ્પિ ખો અહં થપતિ સીલસ્મિં વદામી''તિ વુત્તં. યસ્મા પન તેન સમન્નાગતો, તસ્મા પરિસુદ્ધાજીવોતિ વેદિતબ્બો.

સીલસમ્પન્નોતિ બ્રહ્મજાલે વુત્તેન તિવિધેન સીલેન સમન્નાગતો હોતિ. **ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારો**તિ મનચ્છટ્ઠેસુ ઇન્દ્રિયેસુ પિહિતદ્વારો હોતિ. **સતિસમ્પજઞ્ઞેન સમન્નાગતો**તિ અભિક્કન્તે પટિક્કન્તેતિઆદીસુ સત્તસુ ઠાનેસુ સતિયા ચેવ સમ્પજઞ્ઞેન ચ સમન્નાગતો હોતિ. **સન્તુટ્ઠો**તિ ચતૂસુ પચ્ચયેસુ તિવિધેન સન્તોસેન સન્તુટ્ઠો હોતિ.

ચૂળસીલવણ્ણના

૧૯૪-૨૧૧. એવં માતિકં નિક્ખિપિત્વા અનુપુબ્બેન ભાજેન્તો ''**કથઞ્ચ, મહારાજ, ભિક્ખુ સીલસમ્પન્નો હોતી**''તિઆદિમાહ. તત્થ **ઇદમ્પિસ્સ હોતિ સીલસ્મિન્તિ** ઇદમ્પિ અસ્સ ભિક્ખુનો પાણાતિપાતા વેરમણિ સીલસ્મિં એકં સીલં હોતીતિ અત્થો. પચ્ચત્તવચનત્થે વા એતં ભુમ્મં. મહાઅટ્ઠકથાયઞ્હિ ઇદમ્પિ તસ્સ સમણસ્સ સીલન્તિ અયમેવ અત્થો વુત્તો. સેસં બ્રહ્મજાલે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **ઇદમસ્સ હોતિ સીલસ્મિન્તિ** ઇદં અસ્સ સીલં હોતીતિ અત્થો.

૨૧૨. ન કુતોચિ ભયં સમનુપસ્સતિ, યદિદં સીલસંવરતોતિ યાનિ અસંવરમૂલકાનિ ભયાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, તેસુ યં ઇદં ભયં સીલસંવરતો ભવેય્ય, તં કુતોચિ એકસંવરતોપિ ન સમનુપસ્સતિ. કસ્મા? સંવરતો અસંવરમૂલકસ્સ ભયસ્સ અભાવા. **મુદ્ધાભિસિત્તો**તિ યથાવિધાનવિહિતેન ખત્તિયાભિસેકેન મુદ્ધનિ અવસિત્તો. **યદિદં પચ્ચત્થિકતો**તિ યં કુતોચિ એકપચ્ચત્થિકતોપિ ભયં ભવેય્ય, તં ન સમનુપસ્સતિ. કસ્મા? યસ્મા નિહતપચ્ચામિત્તો. **અજ્ઝત્તન્તિ** નિયકજ્ઝત્તં, અત્તનો સન્તાનેતિ અત્થો. **અનવજ્જસુખન્તિ** અનવજ્જં અનિન્દિતં

કુસલં સીલપદટ્ઠાનેહિ અવિપ્પટિસારપામોજ્જપીતિપસ્સદ્ધિધમ્મેહિ પરિગ્ગહિતં કાયિકચેતસિકસુખં પટિસંવેદેતિ. **એવં ખો, મહારાજ, ભિક્ખુ સીલસમ્પન્નો હોતી**તિ એવં નિરન્તરં વિત્થારેત્વા દસ્સિતેન તિવિધેન સીલેન સમન્નાગતો ભિક્ખુ સીલસમ્પન્નો નામ હોતીતિ સીલકથં નિટ્ઠાપેસિ.

ઇન્દ્રિયસંવરકથા

૨૧૩. ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારભાજનીયે **ચક્ખુના રૂપ**ન્તિ અયં ચક્ખુસદ્દો કત્થચિ બુદ્ધચક્ખુમ્હિ વત્તતિ, યથાહ – ‘‘બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેસી’’તિ (મહાવ॰ ૯). કત્થચિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસઙ્ખાતે સમન્તચક્ખુમ્હિ, યથાહ – ‘‘તથૂપમં ધમ્મમયં, સુમેધ, પાસાદમારુય્હ સમન્તચક્ખૂ’’તિ (મહાવ॰ ૮). કત્થચિ ધમ્મચક્ખુમ્હિ ‘‘વિરજં વીતમલં ધમ્મચક્ખું ઉદપાદી’’તિ (મહાવ॰ ૧૬) હિ એત્થ અરિયમગ્ગત્તયપઞ્ઞા. ‘‘ચક્ખું ઉદપાદિ ઞાણં ઉદપાદી’’તિ (મહાવ॰ ૧૫) એત્થ પુબ્બેનિવાસાદિઞાણં પઞ્ઞાચક્ખૂતિ વુચ્ચતિ. ‘‘દિબ્બેન ચક્ખુના’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૪) આગતટ્ઠાનેસુ દિબ્બચક્ખુમ્હિ વત્તતિ. ‘‘ચક્ખુઞ્ચ પટિચ્ચ રૂપે ચા’’તિ એત્થ પસાદચક્ખુમ્હિ વત્તતિ. ઇધ પનાયં પસાદચક્ખુવોહારેન ચક્ખુવિઞ્ઞાણે વત્તતિ, તસ્મા ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન રૂપં દિસ્વાતિ અયમેત્થત્થો. સેસપદેસુ યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તં. **અબ્યાસેકસુખ**ન્તિ કિલેસબ્યાસેકવિરહિતત્તા અબ્યાસેકં અસમ્મિસ્સં પરિસુદ્ધં અધિચિત્તસુખં પટિસંવેદેતીતિ.

સતિસમ્પજઞ્ઞકથા

૨૧૪. સતિસમ્પજઞ્ઞભાજનીયમ્હિ **અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે**તિ એત્થ તાવ અભિક્કન્તં વુચ્ચતિ ગમનં, પટિક્કન્તં નિવત્તનં, તદુભયમ્પિ ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ લબ્ભતિ. ગમને તાવ પુરતો કાયં અભિહરન્તો અભિક્કમતિ નામ . પટિનિવત્તન્તો પટિક્કમતિ નામ. ઠાનેપિ ઠિતકોવ કાયં પુરતો ઓનામેન્તો અભિક્કમતિ નામ, પચ્છતો અપનામેન્તો પટિક્કમતિ નામ. નિસજ્જાય નિસિન્નકોવ આસનસ્સ પુરિમઅઙ્ગાભિમુખો સંસરન્તો અભિક્કમતિ નામ, પચ્છિમઅઙ્ગપદેસં પચ્ચાસંસરન્તો પટિક્કમતિ નામ. નિપજ્જનેપિ એસેવ નયો.

સમ્પજાનકારી હોતીતિ સમ્પજઞ્ઞેન સબ્બકિચ્ચકારી. સમ્પજઞ્ઞમેવ વા કારી. સો હિ અભિક્કન્તાદીસુ સમ્પજઞ્ઞં કરોતેવ. ન કત્થચિ સમ્પજઞ્ઞવિરહિતો હોતિ. તત્થ સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં, સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં, ગોચરસમ્પજઞ્ઞં અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞન્તિ ચતુબ્બિધં સમ્પજઞ્ઞં. તત્થ અભિક્કમનચિત્તે ઉપ્પન્ને ચિત્તવસેનેવ અગન્ત્વા – ‘‘કિન્નુ મે એત્થ ગતેન અત્થો અત્થિ નત્થી’’તિ અત્થાનત્થં પરિગ્ગહેત્વા અત્થપરિગ્ગણ્હનં સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં. તત્થ ચ અત્થોતિ ચેતિયદસ્સનબોધિસઙ્ઘથેરઅસુભદસ્સનાદિવસેન ધમ્મતો વુડ્ઢિ. ચેતિયં વા બોધિં વા દિસ્વાપિ હિ બુદ્ધારમ્મણં, સઙ્ઘદસ્સનેન સઙ્ઘારમ્મણં, પીતિં ઉપ્પાદેત્વા તદેવ ખયવયતો સમ્મસન્તો અરહત્તં પાપુણાતિ. થેરે દિસ્વા તેસં ઓવાદે પતિટ્ઠાય, અસુભં દિસ્વા તત્થ પઠમજ્ઝાનં ઉપ્પાદેત્વા તદેવ ખયવયતો સમ્મસન્તો અરહત્તં પાપુણાતિ. તસ્મા એતેસં દસ્સનં સાત્થકન્તિ વુત્તં. કેચિ પન આમિસતોપિ વુડ્ઢિ અત્થોયેવ, તં નિસ્સાય બ્રહ્મચરિયાનુગ્ગહાય પટિપન્નત્તાતિ વદન્તિ.

તસ્મિં પન ગમને સપ્પાયાસપ્પાયં પરિગ્ગહેત્વા સપ્પાયપરિગ્ગણ્હનં સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં. સેય્યથિદં – ચેતિયદસ્સનં તાવ સાત્થકં, સચે પન ચેતિયસ્સ મહાપૂજાય દસદ્વાદસયોજનન્તરે પરિસા સન્નિપતન્તિ, અત્તનો વિભવાનુરૂપા ઇત્થિયોપિ પુરિસાપિ અલઙ્કતપટિયત્તા ચિત્તકમ્મરૂપકાનિ વિય સઞ્ચરન્તિ. તત્ર ચસ્સ ઇટ્ઠે આરમ્મણે લોભો હોતિ, અનિટ્ઠે પટિઘો, અસમપેક્ખને મોહો ઉપ્પજ્જતિ, કાયસંસગ્ગાપત્તિં વા આપજ્જતિ.

જીવિતબ્રહ્મચરિયાનં વા અન્તરાયો હોતિ, એવં તં ઠાનં અસપ્પાયં હોતિ. વુત્તપ્પકારઅન્તરાયાભાવે સપ્પાયં. બોધિદસ્સનેપિ એસેવ નયો. સઙ્ઘદસ્સનમ્પિ સાત્થં. સચે પન અન્તોગામે મહામણ્ડપં કારેત્વા સબ્બરત્તિં ધમ્મસ્સવનં કરોન્તેસુ મનુસ્સેસુ વુત્તપ્પકારેનેવ જનસન્નિપાતો ચેવ અન્તરાયો ચ હોતિ, એવં તં ઠાનં અસપ્પાયં હોતિ. અન્તરાયાભાવે સપ્પાયં. મહાપરિસપરિવારાનં થેરાનં દસ્સનેપિ એસેવ નયો.

અસુભદસ્સનમ્પિ સાત્થં, તદત્થદીપનત્થઞ્ચ ઇદં વત્થુ – એકો કિર દહરભિક્ખુ સામણેરં ગહેત્વા દન્તકટ્ઠત્થાય ગતો. સામણેરો મગ્ગા ઓક્કમિત્વા પુરતો ગચ્છન્તો અસુભં દિસ્વા પઠમજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા તદેવ પાદકં કત્વા સઙ્ખારે સમ્મસન્તો તીણિ ફલાનિ સચ્છિકત્વા ઉપરિમગ્ગત્થાય કમ્મટ્ઠાનં પરિગ્ગહેત્વા અટ્ઠાસિ. દહરો તં અપસ્સન્તો સામણેરાતિ પક્કોસિ. સો ‘મયા પબ્બજિતદિવસતો પટ્ઠાય ભિક્ખુના સદ્ધિં દ્વે કથા નામ ન કથિતપુબ્બા. અઞ્ઞસ્મિમ્પિ દિવસે ઉપરિ વિસેસં નિબ્બત્તેસ્સામી’તિ ચિન્તેત્વા કિં, ભન્તેતિ પટિવચનમદાસિ. ‘એહી’તિ ચ વુત્તે એકવચનેનેવ આગન્ત્વા, ‘ભન્તે, ઇમિના તાવ મગ્ગેનેવ ગન્ત્વા મયા ઠિતોકાસે મુહુત્તં પુરત્થાભિમુખો ઠત્વા ઓલોકેથા’તિ આહ. સો તથા કત્વા તેન પત્તવિસેસમેવ પાપુણિ. એવં એકં અસુભં દ્વિન્નં જનાનં અત્થાય જાતં. એવં સાત્થમ્પિ પનેતં પુરિસસ્સ માતુગામાસુભં અસપ્પાયં, માતુગામસ્સ ચ પુરિસાસુભં અસપ્પાયં, સભાગમેવ સપ્પાયન્તિ એવં સપ્પાયપરિગ્ગણ્હનં સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં નામ.

એવં પરિગ્ગહિતસાત્થકસપ્પાયસ્સ પન અટ્ઠતિંસાય કમ્મટ્ઠાનેસુ અત્તનો ચિત્તરુચિયં કમ્મટ્ઠાનસઙ્ખાતં ગોચરં ઉગ્ગહેત્વા ભિક્ખાચારગોચરે તં ગહેત્વાવ ગમનં ગોચરસમ્પજઞ્ઞં નામ. તસ્સાવિભાવનત્થં ઇદં ચતુક્કં વેદિતબ્બં –

ઇધેકચ્ચો ભિક્ખુ હરતિ, ન પચ્ચાહરતિ; એકચ્ચો પચ્ચાહરતિ, ન હરતિ; એકચ્ચો પન નેવ હરતિ, ન પચ્ચાહરતિ; એકચ્ચો હરતિ ચ, પચ્ચાહરતિ ચાતિ. તત્થ યો ભિક્ખુ દિવસં ચઙ્કમેન નિસજ્જાય ચ આવરણીયેહિ ધમ્મેહિ ચિત્તં પરિસોધેત્વા તથા રત્તિયા પઠમયામે, મજ્ઝિમયામે સેય્યં કપ્પેત્વા પચ્છિમયામેપિ નિસજ્જચઙ્કમેહિ વીતિનામેત્વા પગેવ ચેતિયઙ્ગણબોધિયઙ્ગણવત્તં કત્વા બોધિરુક્ખે ઉદકં આસિઞ્ચિત્વા, પાનીયં પરિભોજનીયં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા આચરિયુપજ્ઝાયવત્તાદીનિ સબ્બાનિ ખન્ધકવત્તાનિ સમાદાય વત્તતિ. સો સરીરપરિકમ્મં કત્વા સેનાસનં પવિસિત્વા દ્વે તયો પલ્લઙ્કે ઉસુમં ગાહાપેન્તો કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જિત્વા ભિક્ખાચારવેલાયં ઉટ્ઠહિત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ પત્તચીવરમાદાય સેનાસનતો નિક્ખમિત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તોવ ચેતિયઙ્ગણં ગન્ત્વા, સચે બુદ્ધાનુસ્સતિકમ્મટ્ઠાનં હોતિ, તં અવિસ્સજ્જેત્વાવ ચેતિયઙ્ગણં પવિસતિ. અઞ્ઞં ચે કમ્મટ્ઠાનં હોતિ, સોપાનમૂલે ઠત્વા હત્થેન ગહિતભણ્ડં વિય તં ઠપેત્વા બુદ્ધારમ્મણં પીતિં ગહેત્વા ચેતિયઙ્ગણં આરુય્હ, મહન્તં ચેતિયં ચે, તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા ચતૂસુ ઠાનેસુ વન્દિતબ્બં. ખુદ્દકં ચેતિયં ચે, તથેવ પદક્ખિણં કત્વા અટ્ઠસુ ઠાનેસુ વન્દિતબ્બં. ચેતિયં વન્દિત્વા બોધિયઙ્ગણં પત્તેનાપિ બુદ્ધસ્સ ભગવતો સમ્મુખા વિય નિપચ્ચાકારં દસ્સેત્વા બોધિ વન્દિતબ્બા. સો એવં ચેતિયઞ્ચ બોધિઞ્ચ વન્દિત્વા પટિસામિતટ્ઠાનં ગન્ત્વા પટિસામિતભણ્ડકં હત્થેન ગણ્હન્તો વિય નિક્ખિત્તકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ગામસમીપે કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ ચીવરં પારુપિત્વા ગામં પિણ્ડાય પવિસતિ. અથ નં મનુસ્સા દિસ્વા અય્યો નો આગતોતિ પચ્ચુગ્ગન્ત્વા પત્તં ગહેત્વા આસનસાલાય વા ગેહે વા નિસીદાપેત્વા યાગું દત્વા યાવ ભત્તં ન નિટ્ઠાતિ, તાવ પાદે ધોવિત્વા તેલેન મક્ખેત્વા પુરતો તે નિસીદિત્વા પઞ્હં વા પુચ્છન્તિ, ધમ્મં વા સોતુકામા હોન્તિ. સચેપિ ન કથાપેન્તિ, જનસઙ્ગહત્થં ધમ્મકથા નામ કાતબ્બા યેવાતિ અટ્ઠકથાચરિયા વદન્તિ. ધમ્મકથા હિ કમ્મટ્ઠાનવિનિમુત્તા નામ નત્થિ, તસ્મા કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ ધમ્મકથં કથેત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ આહારં

પરિભુઞ્જિત્વા અનુમોદનં કત્વા નિવત્તિયમાનેહિપિ મનુસ્સેહિ અનુગતોવ ગામતો નિક્ખમિત્વા તત્થ તે નિવત્તેત્વા મગ્ગં પટિપજ્જતિ.

અથ નં પુરેતરં નિક્ખમિત્વા બહિગામે કતભત્તકિચ્ચા સામણેરદહરભિક્ખૂ દિસ્વા પચ્ચુગ્ગન્ત્વા પત્તચીવરમસ્સ ગણ્હન્તિ. પોરાણકભિક્ખૂ કિર અમ્હાકં ઉપજ્ઝાયો આચરિયોતિ ન મુખં ઓલોકેત્વા વત્તં કરોન્તિ, સમ્પત્તપરિચ્છેદેનેવ કરોન્તિ. તે તં પુચ્છન્તિ – ''ભન્તે, એતે મનુસ્સા તુમ્હાકં કિં હોન્તિ, માતિપક્ખતો સમ્બન્ધા પિતિપક્ખતો''તિ? કિં દિસ્વા પુચ્છથાતિ? તુમ્હેસુ એતેસં પેમં બહુમાનન્તિ. આવુસો, યં માતાપિતૂહિપિ દુક્કરં, તં એતે અમ્હાકં કરોન્તિ, પત્તચીવરમ્પિ નો એતેસં સન્તકમેવ, એતેસં આનુભાવેન નેવ ભયે ભયં, ન છાતકે છાતકં જાનામ. ઈદિસા નામ અમ્હાકં ઉપકારિનો નત્થીતિ તેસં ગુણે કથેન્તો ગચ્છતિ. અયં વુચ્ચતિ **હરતિ ન પચ્ચાહરતી**તિ.

યસ્સ પન પગેવ વુત્તપ્પકારં વત્તપટિપત્તિં કરોન્તસ્સ કમ્મજતેજોધાતુ પજ્જલતિ, અનુપાદિન્નકં મુઞ્ચિત્વા ઉપાદિન્નકં ગણ્હાતિ, સરીરતો સેદા મુચ્ચન્તિ, કમ્મટ્ઠાનં વીથિં નારોહતિ, સો પગેવ પત્તચીવરમાદાય વેગસા ચેતિયં વન્દિત્વા ગોરૂપાનં નિક્ખમનવેલાયમેવ ગામં યાગુભિક્ખાય પવિસિત્વા યાગું લભિત્વા આસનસાલં ગન્ત્વા પિવતિ, અથસ્સ દ્વત્તિક્ખત્તું અજ્ઝોહરણમત્તેનેવ કમ્મજતેજોધાતુ ઉપાદિન્નકં મુઞ્ચિત્વા અનુપાદિન્નકં ગણ્હાતિ, ઘટસતેન ન્હાતો વિય તેજોધાતુ પરિળાહનિબ્બાનં પત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેન યાગું પરિભુઞ્જિત્વા પત્તઞ્ચ મુખઞ્ચ ધોવિત્વા અન્તરાભત્તે કમ્મટ્ઠાનં મનસિકત્વા અવસેસટ્ઠાને પિણ્ડાય ચરિત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેન આહારઞ્ચ પરિભુઞ્જિત્વા તતો પટ્ઠાય પોક્ખાનુપોક્ખં ઉપટ્ઠહમાનં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા આગચ્છતિ, અયં વુચ્ચતિ **પચ્ચાહરતિ ન હરતી**તિ. એદિસા ચ ભિક્ખૂ યાગું પિવિત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા બુદ્ધસાસને અરહત્તપ્પત્તા નામ ગણનપથં વીતિવત્તા. સીહળદીપેયેવ તેસુ તેસુ ગામેસુ આસનસાલાયં વા ન તં આસનમત્થિ, યત્થ યાગું પિવિત્વા અરહત્તપ્પત્તા ભિક્ખૂ નત્થીતિ.

યો પન પમાદવિહારી હોતિ, નિક્ખિત્તધુરો સબ્બવત્તાનિ ભિન્દિત્વા પઞ્ચવિધચેતોખીલવિનિબન્ધચિત્તો વિહરન્તો – ''કમ્મટ્ઠાનં નામ અત્થી''તિ સઞ્ઞમ્પિ અકત્વા ગામં પિણ્ડાય પવિસિત્વા અનનુલોમિકેન ગિહિસંસગ્ગેન સંસટ્ઠો ચરિત્વા ચ ભુઞ્જિત્વા ચ તુચ્છો નિક્ખમતિ, અયં વુચ્ચતિ **નેવ હરતિ ન પચ્ચાહરતી**તિ.

યો પનાયં – ''હરતિ ચ પચ્ચાહરતિ ચા''તિ વુત્તો, સો ગતપચ્ચાગતવત્તવસેનેવ વેદિતબ્બો. અત્તકામા હિ કુલપુત્તા સાસને પબ્બજિત્વા દસપિ વીસમ્પિ તિંસમ્પિ ચત્તાલીસમ્પિ પઞ્ઞાસમ્પિ સતમ્પિ એકતો વસન્તા કતિકવત્તં કત્વા વિહરન્તિ, ''આવુસો, તુમ્હે ન ઇણટ્ટા, ન ભયટ્ટા, ન જીવિકાપકતા પબ્બજિતા, દુક્ખા મુચ્ચિતુકામા પનેત્થ પબ્બજિતા, તસ્મા ગમને ઉપ્પન્નકિલેસં ગમનેયેવ નિગ્ગણ્હથ, તથા ઠાને, નિસજ્જાય, સયને ઉપ્પન્નકિલેસં સયનેવ નિગ્ગણ્હથા''તિ.

તે એવં કતિકવત્તં કત્વા ભિક્ખાચારં ગચ્છન્તા અડ્ઢઉસભઉસભઅડ્ઢગાવુતગાવુતન્તરેસુ પાસાણા હોન્તિ, તાય સઞ્ઞાય કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તાવ ગચ્છન્તિ. સચે કસ્સચિ ગમને કિલેસો ઉપ્પજ્જતિ, તત્થેવ નં નિગ્ગણ્હાતિ. તથા અસક્કોન્તો તિટ્ઠતિ, અથસ્સ પચ્છતો આગચ્છન્તોપિ તિટ્ઠતિ. સો ''અયં ભિક્ખુ તુય્હં ઉપ્પન્નવિતક્કં જાનાતિ, અનનુચ્છવિકં તે એત''ન્તિ અત્તાનં પટિચોદેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા તત્થેવ અરિયભૂમિં ઓક્કમતિ; તથા અસક્કોન્તો નિસીદતિ. અથસ્સ પચ્છતો આગચ્છન્તોપિ નિસીદતીતિ સોયેવ નયો. અરિયભૂમિં ઓક્કમિતું

અસક્કોન્તોપિ તં કિલેસં વિક્ખમ્ભેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તોવ ગચ્છતિ, ન કમ્મટ્ઠાનવિપ્પયુત્તેન ચિત્તેન પાદં ઉદ્ધરતિ, ઉદ્ધરતિ ચે, પટિનિવત્તિત્વા પુરિમપદેસંયેવ એતિ. આલિન્દકવાસી **મહાફુસ્સદેવત્થેરો** વિય.

સો કિર એકૂનવીસતિવસ્સાનિ ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેન્તો એવ વિહાસિ, મનુસ્સાપિ અદ્દસંસુ અન્તરામગ્ગે કસન્તા ચ વપન્તા ચ મદ્દન્તા ચ કમ્માનિ ચ કરોન્તા થેરં તથાગચ્છન્તં દિસ્વા – ''અયં થેરો પુનપ્પુનં નિવત્તિત્વા ગચ્છતિ, કિન્નુ ખો મગ્ગમૂળ્હો, ઉદાહુ કિઞ્ચિ પમુટ્ઠો''તિ સમુલ્લપન્તિ. સો તં અનાદિયિત્વા કમ્મટ્ઠાનયુત્તચિત્તેનેવ સમણધમ્મં કરોન્તો વીસતિવસ્સબ્ભન્તરે અરહત્તં પાપુણિ, અરહત્તપ્પત્તદિવસે ચસ્સ ચઙ્કમનકોટિયં અધિવત્થા દેવતા અઙ્ગુલીહિ દીપં ઉજ્જાલેત્વા અટ્ઠાસિ. ચત્તારોપિ મહારાજાનો સક્કો ચ દેવાનમિન્દો બ્રહ્મા ચ સહમ્પતિ ઉપટ્ઠાનં અગમંસુ. તઞ્ચ ઓભાસં દિસ્વા વનવાસી મહાતિસ્સત્થેરો તં દુતિયદિવસે પુચ્છિ – ''રત્તિભાગે આયસ્મતો સન્તિકે ઓભાસો અહોસિ, કિં સો ઓભાસો''તિ? થેરો વિક્ખેપં કરોન્તો ઓભાસો નામ દીપોભાસોપિ હોતિ, મણિઓભાસોપીતિ એવમાદિમાહ. તતો 'પટિચ્છાદેથ તુમ્હે'તિ નિબદ્ધો 'આમા'તિ પટિજાનિત્વા આરોચેસિ. કાળવલ્લિમણ્ડપવાસી **મહાનાગત્થેરો** વિય ચ.

સોપિ કિર ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેન્તો – પઠમં તાવ ભગવતો મહાપધાનં પૂજેસ્સામીતિ સત્તવસ્સાનિ ઠાનચઙ્કમમેવ અધિટ્ઠાસિ. પુન સોળસવસ્સાનિ ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. સો કમ્મટ્ઠાનયુત્તેનેવ ચિત્તેન પાદં ઉદ્ધરન્તો, વિયુત્તેન ઉદ્ધટે પટિનિવત્તેન્તો ગામસમીપં ગન્ત્વા ''ગાવી નુ પબ્બજિતો નૂ''તિ આસઙ્કનીયપદેસે ઠત્વા ચીવરં પારુપિત્વા કચ્છકન્તરતો ઉદકેન પત્તં ધોવિત્વા ઉદકગણ્ડૂસં કરોતિ. કિં કારણા? મા મે ભિક્ખં દાતું વા વન્દિતું વા આગતે મનુસ્સે 'દીઘાયુકા હોથા'તિ વચનમત્તેનાપિ કમ્મટ્ઠાનવિક્ખેપો અહોસીતિ. ''અજ્જ, ભન્તે, કતિમી''તિ દિવસં વા ભિક્ખુગણનં વા પઞ્હં વા પુચ્છિતો પન ઉદકં ગિલિત્વા આરોચેતિ. સચે દિવસાદીનિ પુચ્છકા ન હોન્તિ, નિક્ખમનવેલાય ગામદ્વારે નિટ્ઠુભિત્વાવ યાતિ.

કલમ્બતિત્થવિહારે વસ્સૂપગતા **પઞ્ઞાસભિક્ખૂ** વિય ચ. તે કિર આસળ્હિપુણ્ણમાયં કતિકવત્તં અકંસુ – ''અરહત્તં અપ્પત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં નાલપિસ્સામા''તિ, ગામઞ્ચ પિણ્ડાય પવિસન્તા ઉદકગણ્ડૂસં કત્વા પવિસિંસુ. દિવસાદીસુ પુચ્છિતેસુ વુત્તનયેનેવ પટિપજ્જિંસુ. તત્થ મનુસ્સા નિટ્ઠુભનં દિસ્વા જાનિંસુ – ''અજ્જેકો આગતો, અજ્જ દ્વે''તિ. એવઞ્ચ ચિન્તેસું – ''કિન્નુ ખો એતે અમ્હેહિયેવ સદ્ધિં ન સલ્લપન્તિ, ઉદાહુ અઞ્ઞમઞ્ઞમ્પિ. સચે અઞ્ઞમઞ્ઞમ્પિ ન સલ્લપન્તિ, અદ્ધા વિવાદજાતા ભવિસ્સન્તિ. એથ ને અઞ્ઞમઞ્ઞં ખમાપેસ્સામા''તિ, સબ્બે વિહારં ગન્ત્વા પઞ્ઞાસાય ભિક્ખૂસુ દ્વેપિ ભિક્ખૂ એકોકાસે નાદ્દસંસુ. તતો યો તેસુ ચક્ખુમા પુરિસો, સો આહ – ''ન ભો કલહકારકાનં વસનોકાસો ઈદિસો હોતિ, સુસમ્મટ્ઠં ચેતિયઙ્ગણબોધિયઙ્ગણં, સુનિક્ખિત્તા સમ્મજ્જનિયો, સૂપટ્ઠપિતં પાનીયં પરિભોજનીય''ન્તિ, તે તતોવ નિવત્તા. તેપિ ભિક્ખૂ અન્તો તેમાસેયેવ અરહત્તં પત્વા મહાપવારણાય વિસુદ્ધિપવારણં પવારેસું.

એવં કાળવલ્લિમણ્ડપવાસી મહાનાગત્થેરો વિય, કલમ્બતિત્થવિહારે વસ્સૂપગતભિક્ખૂ વિય ચ કમ્મટ્ઠાનયુત્તેનેવ ચિત્તેન પાદં ઉદ્ધરન્તો ગામસમીપં ગન્ત્વા ઉદકગણ્ડૂસં કત્વા વીથિયો સલ્લક્ખેત્વા, યત્થ સુરાસોણ્ડધુત્તાદયો કલહકારકા ચણ્ડહત્થિઅસ્સાદયો વા નત્થિ, તં વીથિં પટિપજ્જતિ. તત્થ ચ પિણ્ડાય ચરમાનો ન તુરિતતુરિતો વિય જવેન ગચ્છતિ. ન હિ જવેન પિણ્ડપાતિયધુતઙ્ગં નામ કિઞ્ચિ અત્થિ. વિસમભૂમિભાગપ્પત્તં પન ઉદકસકટં વિય નિચ્ચલો હુત્વા ગચ્છતિ. અનુઘરં પવિટ્ઠો ચ દાતુકામં વા અદાતુકામં વા સલ્લક્ખેત્વા તદનુરૂપં કાલં આગમેન્તો ભિક્ખં પટિલભિત્વા આદાય અન્તોગામે વા બહિગામે વા વિહારમેવ વા આગન્ત્વા

યથા ફાસુકે પતિરૂપે ઓકાસે નિસીદિત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તો આહારે પટિક્કૂલસઞ્ઞં ઉપટ્ઠપેત્વા અક્ખબ્ભઞ્જન – વણલેપનપુત્તમંસૂપમવસેન પચ્ચવેક્ખન્તો અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતં આહારં આહારેતિ, નેવ દવાય ન મદાય ન મણ્ડનાય ન વિભૂસનાય...પે॰... ભુત્તાવી ચ ઉદકકિચ્ચં કત્વા મુહુત્તં ભત્તકિલમથં પટિપ્પસ્સમ્ભેત્વા યથા પુરેભત્તં, એવં પચ્છાભત્તં પુરિમયામં પચ્છિમયામઞ્ચ કમ્મટ્ઠાનમેવ મનસિ કરોતિ, અયં વુચ્ચતિ **હરતિ ચ પચ્ચાહરતિ ચા**તિ.

ઇદં પન હરણપચ્ચાહરણસઙ્ખાતં ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેન્તો યદિ ઉપનિસ્સયસમ્પન્નો હોતિ, પઠમવયે એવ અરહત્તં પાપુણાતિ. નો ચે પઠમવયે પાપુણાતિ, અથ મજ્ઝિમવયે; નો ચે મજ્ઝિમવયે પાપુણાતિ, અથ મરણસમયે; નો ચે મરણસમયે પાપુણાતિ, અથ દેવપુત્તો હુત્વા; નો ચે દેવપુત્તો હુત્વા પાપુણાતિ, અનુપ્પન્ને બુદ્ધે નિબ્બત્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકરોતિ. નો ચે પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકરોતિ, અથ બુદ્ધાનં સમ્મુખીભાવે ખિપ્પાભિઞ્ઞો હોતિ; સેય્યથાપિ થેરો બાહિયો દારુચીરિયો મહાપઞ્ઞો વા, સેય્યથાપિ થેરો સારિપુત્તો મહિદ્ધિકો વા, સેય્યથાપિ થેરો મહામોગ્ગલ્લાનો ધુતવાદો વા, સેય્યથાપિ થેરો મહાકસ્સપો દિબ્બચક્ખુકો વા, સેય્યથાપિ થેરો અનુરુદ્ધો વિનયધરો વા, સેય્યથાપિ થેરો ઉપાલિ ધમ્મકથિકો વા, સેય્યથાપિ થેરો પુણ્ણો મન્તાણિપુત્તો આરઞ્ઞિકો વા, સેય્યથાપિ થેરો રેવતો બહુસ્સુતો વા, સેય્યથાપિ થેરો આનન્દો ભિક્ખાકામો વા, સેય્યથાપિ થેરો રાહુલો બુદ્ધપુત્તોતિ. ઇતિ ઇમસ્મિં ચતુક્કે ય્વાયં હરતિ ચ પચ્ચાહરતિ ચ, તસ્સ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં સિખાપત્તં હોતિ.

અભિક્કમાદીસુ પન અસમ્મુય્હનં **અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં**, તં એવં વેદિતબ્બં – ઇધ ભિક્ખુ અભિક્કમન્તો વા પટિક્કમન્તો વા યથા અન્ધબાલપુથુજ્જના અભિક્કમાદીસુ – ''અત્તા અભિક્કમતિ, અત્તના અભિક્કમો નિબ્બત્તિતો''તિ વા, ''અહં અભિક્કમામિ, મયા અભિક્કમો નિબ્બત્તિતો''તિ વા સમ્મુય્હન્તિ, તથા અસમ્મુય્હન્તો ''અભિક્કમામી''તિ ચિત્તે ઉપ્પજ્જમાને તેનેવ ચિત્તેન સદ્ધિં ચિત્તસમુટ્ઠાના વાયોધાતુ વિઞ્ઞત્તિં જનયમાના ઉપ્પજ્જતિ. ઇતિ ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેન અયં કાયસમ્મતો અટ્ઠિસઙ્ઘાતો અભિક્કમતિ. તસ્સેવં અભિક્કમતો એકેકપાદુદ્ધરણે પથવીધાતુ આપોધાતૂતિ દ્વે ધાતુયો ઓમત્તા હોન્તિ મન્દા, ઇતરા દ્વે અધિમત્તા હોન્તિ બલવતિયો; તથા અતિહરણવીતિહરણેસુ. વોસ્સજ્જને તેજોધાતુ વાયોધાતૂતિ દ્વે ધાતુયો ઓમત્તા હોન્તિ મન્દા, ઇતરા દ્વે અધિમત્તા બલવતિયો, તથા સન્નિક્ખેપનસન્નિરુજ્ઝનેસુ. તત્થ ઉદ્ધરણે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા અતિહરણં ન પાપુણન્તિ, તથા અતિહરણે પવત્તા વીતિહરણં, વીતિહરણે પવત્તા વોસ્સજ્જનં, વોસ્સજ્જને પવત્તા સન્નિક્ખેપનં, સન્નિક્ખેપને પવત્તા સન્નિરુજ્ઝનં ન પાપુણન્તિ. તત્થ તત્થેવ પબ્બં પબ્બં સન્ધિ સન્ધિ ઓધિ ઓધિ હુત્વા તત્તકપાલે પક્ખિત્તતિલાનિ વિય પટપટાયન્તા ભિજ્જન્તિ. તત્થ કો એકો અભિક્કમતિ, કસ્સ વા એકસ્સ અભિક્કમનં? પરમત્થતો હિ ધાતૂનંયેવ ગમનં, ધાતૂનં ઠાનં, ધાતૂનં નિસજ્જનં, ધાતૂનં સયનં. તસ્મિં તસ્મિં કોટ્ઠાસે સદ્ધિં રૂપેન.

> અઞ્ઞં ઉપ્પજ્જતે ચિત્તં, અઞ્ઞં ચિત્તં નિરુજ્ઝતિ;
> અવીચિમનુસમ્બન્ધો, નદીસોતોવ વત્તતીતિ.

એવં અભિક્કમાદીસુ અસમ્મુય્હનં અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં નામાતિ.

નિટ્ઠિતો અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે સમ્પજાનકારી હોતીતિ પદસ્સ અત્થો.

આલોકિતે વિલોકિતેતિ એત્થ પન **આલોકિતં** નામ પુરતો પેક્ખણં. **વિલોકિતં** નામ અનુદિસાપેક્ખણં. અઞ્ઞાનિપિ હેટ્ઠા ઉપરિ પચ્છતો પેક્ખણવસેન ઓલોકિતઉલ્લોકિતાપલોકિતાનિ નામ હોન્તિ, તાનિ ઇધ ન ગહિતાનિ. સારુપ્પવસેન પન ઇમાનેવ દ્વે ગહિતાનિ, ઇમિના વા મુખેન સબ્બાનિપિ તાનિ ગહિતાનેવાતિ.

તત્થ ''આલોકેસ્સામી''તિ ચિત્તે ઉપ્પન્ને ચિત્તવસેનેવ અનોલોકેત્વા અત્થપરિગ્ગણ્હનં સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં, તં આયસ્મન્તં નન્દં કાયસક્ખિં કત્વા વેદિતબ્બં. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ''સચે, ભિક્ખવે, નન્દસ્સ પુરત્થિમા દિસા આલોકેતબ્બા હોતિ, સબ્બં ચેતસા સમન્નાહરિત્વા નન્દો પુરત્થિમં દિસં આલોકેતિ – 'એવં મે પુરત્થિમં દિસં આલોકયતો ન અભિજ્ઝાદોમનસ્સા પાપકા અકુસલા ધમ્મા અન્વાસ્સવિસ્સન્તી'તિ. ઇતિહ તત્થ સમ્પજાનો હોતિ (અ॰ નિ॰ ૮.૯). સચે, ભિક્ખવે, નન્દસ્સ પચ્છિમા દિસા…પે॰… ઉત્તરા દિસા…પે॰… દક્ખિણા દિસા…પે॰… ઉદ્ધં…પે॰… અધો…પે॰… અનુદિસા અનુવિલોકેતબ્બા હોતિ, સબ્બં ચેતસા સમન્નાહરિત્વા નન્દો અનુદિસં અનુવિલોકેતિ – 'એવં મે અનુદિસં અનુવિલોકયતો ન અભિજ્ઝાદોમનસ્સા પાપકા અકુસલા ધમ્મા અન્વાસ્સવિસ્સન્તી'તિ. ઇતિહ તત્થ સમ્પજાનો હોતી''તિ.

અપિ ચ ઇધાપિ પુબ્બે વુત્તચેતિયદસ્સનાદિવસેનેવ સાત્થકતા ચ સપ્પાયતા ચ વેદિતબ્બા, કમ્મટ્ઠાનસ્સ પન અવિજહનમેવ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં. તસ્મા એત્થ ખન્ધધાતુઆયતનકમ્મટ્ઠાનિકેહિ અત્તનો કમ્મટ્ઠાનવસેનેવ, કસિણાદિકમ્મટ્ઠાનિકેહિ વા પન કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ આલોકનં વિલોકનં કાતબ્બં. અબ્ભન્તરે અત્તા નામ આલોકેતા વા વિલોકેતા વા નત્થિ, 'આલોકેસ્સામી'તિ પન ચિત્તે ઉપ્પજ્જમાને તેનેવ ચિત્તેન સદ્ધિં ચિત્તસમુટ્ઠાના વાયોધાતુ વિઞ્ઞત્તિં જનયમાના ઉપ્પજ્જતિ. ઇતિ ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેન હેટ્ઠિમં અક્ખિદલં અધો સીદતિ, ઉપરિમં ઉદ્ધં લઙ્ઘેતિ. કોચિ યન્તકેન વિવરન્તો નામ નત્થિ. તતો ચક્ખુવિઞ્ઞાણં દસ્સનકિચ્ચં સાધેન્તં ઉપ્પજ્જતીતિ એવં પજાનનં પનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં નામ. અપિ ચ મૂલપરિઞ્ઞા આગન્તુકતાવ કાલિકભાવવસેન પેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં. મૂલપરિઞ્ઞાવસેન તાવ –

> ભવઙ્ગાવજ્જનઞ્ચેવ, દસ્સનં સમ્પટિચ્છનં;
> સન્તીરણં વોટ્ઠબ્બનં, જવનં ભવતિ સત્તમં.

તત્થ ભવઙ્ગં ઉપપત્તિભવસ્સ અઙ્ગકિચ્ચં સાધયમાનં પવત્તતિ, તં આવટ્ટેત્વા કિરિયમનોધાતુ આવજ્જનકિચ્ચં સાધયમાના, તંનિરોધા ચક્ખુવિઞ્ઞાણં દસ્સનકિચ્ચં સાધયમાનં, તંનિરોધા વિપાકમનોધાતુ સમ્પટિચ્છનકિચ્ચં સાધયમાના, તંનિરોધા વિપાકમનોવિઞ્ઞાણધાતુ સન્તીરણકિચ્ચં સાધયમાના, તંનિરોધા કિરિયમનોવિઞ્ઞાણધાતુ વોટ્ઠબ્બનકિચ્ચં સાધયમાના , તંનિરોધા સત્તક્ખત્તું જવનં જવતિ. તત્થ પઠમજવનેપિ – ''અયં ઇત્થી, અયં પુરિસો''તિ રજ્જનદુસ્સનમુય્હનવસેન આલોકિતવિલોકિતં નામ ન હોતિ. દુતિયજવનેપિ…પે॰… સત્તમજવનેપિ. એતેસુ પન યુદ્ધમણ્ડલે યોધેસુ વિય હેટ્ઠુપરિયવસેન ભિજ્જિત્વા પતિતેસુ – ''અયં ઇત્થી, અયં પુરિસો''તિ રજ્જનાદિવસેન આલોકિતવિલોકિતં હોતિ. એવં તાવેત્થ મૂલપરિઞ્ઞાવસેન અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

ચક્ખુદ્વારે પન રૂપે આપાથમાગતે ભવઙ્ગચલનતો ઉદ્ધં સકકિચ્ચનિપ્ફાદનવસેન આવજ્જનાદીસુ ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુદ્ધેસુ અવસાને જવનં ઉપ્પજ્જતિ, તં પુબ્બે ઉપ્પન્નાનં આવજ્જનાદીનં ગેહભૂતે ચક્ખુદ્વારે આગન્તુકપુરિસો વિય હોતિ. તસ્સ યથા પરગેહે કિઞ્ચિ યાચિતું પવિટ્ઠસ્સ આગન્તુકપુરિસસ્સ ગેહસ્સામિકેસુ તુણ્હીમાસિનેસુ

આણાકરણં ન યુત્તં, એવં આવજ્જનાદીનં ગેહભૂતે ચક્ખુદ્વારે આવજ્જનાદીસુપિ અરજ્જન્તેસુ અદુસ્સન્તેસુ અમુય્હન્તેસુ ચ રજ્જનદુસ્સનમુય્હનં અયુત્તન્તિ એવં આગન્તુકભાવવસેન અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

યાનિ પનેતાનિ ચક્ખુદ્વારે વોટ્ઠબ્બનપરિયોસાનાનિ ચિત્તાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, તાનિ સદ્ધિં સમ્પયુત્તધમ્મેહિ તત્થ તત્થેવ ભિજ્જન્તિ, અઞ્ઞમઞ્ઞં ન પસ્સન્તીતિ, ઇત્તરાનિ તાવકાલિકાનિ હોન્તિ. તત્થ યથા એકસ્મિં ઘરે સબ્બેસુ માનુસકેસુ મતેસુ અવસેસસ્સ એકસ્સ તઙ્ખણઞ્ઞેવ મરણધમ્મસ્સ ન યુત્તા નચ્ચગીતાદીસુ અભિરતિ નામ. એવમેવ એકદ્વારે સસમ્પયુત્તેસુ આવજ્જનાદીસુ તત્થ તત્થેવ મતેસુ અવસેસસ્સ તઙ્ખણેયેવ મરણધમ્મસ્સ જવનસ્સાપિ રજ્જનદુસ્સનમુય્હનવસેન અભિરતિ નામ ન યુત્તાતિ. એવં તાવકાલિકભાવવસેન અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અપિ ચ ખન્ધાયતનધાતુપચ્ચયપચ્ચવેક્ખણવસેન પેતં વેદિતબ્બં. એત્થ હિ ચક્ખુ ચેવ રૂપા ચ રૂપક્ખન્ધો, દસ્સનં વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો, તંસમ્પયુત્તા વેદના વેદનાક્ખન્ધો, સઞ્ઞા સઞ્ઞાક્ખન્ધો, ફસ્સાદિકા સઙ્ખારક્ખન્ધો. એવમેતેસં પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં સમવાયે આલોકનવિલોકનં પઞ્ઞાયતિ. તત્થ કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતિ?

તથા ચક્ખુ ચક્ખાયતનં, રૂપં રૂપાયતનં, દસ્સનં મનાયતનં, વેદનાદયો સમ્પયુત્તધમ્મા ધમ્માયતનં. એવમેતેસં ચતુન્નં આયતનાનં સમવાયે આલોકનવિલોકનં પઞ્ઞાયતિ. તત્થ કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતિ?

તથા ચક્ખુ ચક્ખુધાતુ, રૂપં રૂપધાતુ, દસ્સનં ચક્ખુવિઞ્ઞાણધાતુ, તંસમ્પયુત્તા વેદનાદયો ધમ્મા ધમ્મધાતુ. એવમેતાસં ચતુન્નં ધાતૂનં સમવાયે આલોકનવિલોકનં પઞ્ઞાયતિ. તત્થ કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતિ?

તથા ચક્ખુ નિસ્સયપચ્ચયો, રૂપા આરમ્મણપચ્ચયો, આવજ્જનં અનન્તરસમનન્તરૂપનિસ્સયનત્થિવિગતપચ્ચયો , આલોકો ઉપનિસ્સયપચ્ચયો, વેદનાદયો સહજાતપચ્ચયો. એવમેતેસં પચ્ચયાનં સમવાયે આલોકનવિલોકનં પઞ્ઞાયતિ. તત્થ કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતીતિ? એવમેત્થ ખન્ધાયતનધાતુપચ્ચયપચ્ચવેક્ખણવસેનપિ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

સમિઞ્જિતે પસારિતેતિ પબ્બાનં સમિઞ્જનપસારણે. તત્થ ચિત્તવસેનેવ સમિઞ્જનપસારણં અકત્વા હત્થપાદાનં સમિઞ્જનપસારણપચ્ચયા અત્થાનત્થં પરિગ્ગણ્હિત્વા અત્થપરિગ્ગણ્હનં સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં. તત્થ હત્થપાદે અતિચિરં સમિઞ્જેત્વા વા પસારેત્વા વા ઠિતસ્સ ખણે ખણે વેદના ઉપ્પજ્જતિ, ચિત્તં એકગ્ગતં ન લભતિ, કમ્મટ્ઠાનં પરિપતતિ, વિસેસં નાધિગચ્છતિ. કાલે સમિઞ્જેન્તસ્સ કાલે પસારેન્તસ્સ પન તા વેદના નુપ્પજ્જન્તિ, ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ, કમ્મટ્ઠાનં ફાતિં ગચ્છતિ, વિસેસમધિગચ્છતીતિ , એવં અત્થાનત્થપરિગ્ગણ્હનં વેદિતબ્બં.

અત્થે પન સતિપિ સપ્પાયાસપ્પાયં પરિગ્ગણ્હિત્વા સપ્પાયપરિગ્ગણ્હનં સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં. તત્રાયં નયો –

મહાચેતિયઙ્ગણે કિર દહરભિક્ખૂ સજ્ઝાયં ગણ્હન્તિ, તેસં પિટ્ઠિપસ્સેસુ દહરભિક્ખુનિયો ધમ્મં સુણન્તિ. તત્રેકો દહરો હત્થં પસારેન્તો કાયસંસગ્ગં પત્વા તેનેવ કારણેન ગિહી જાતો. અપરો ભિક્ખુ પાદં પસારેન્તો અગ્ગિમ્હિ પસારેસિ, અટ્ઠિમાહચ્ચ પાદો ઝાયિ. અપરો વમ્મિકે પસારેસિ, સો આસીવિસેન ડટ્ઠો. અપરો ચીવરકુટિદણ્ડકે પસારેસિ, તં મણિસપ્પો ડંસિ. તસ્મા એવરૂપે અસપ્પાયે અપસારેત્વા સપ્પાયે પસારેતબ્બં. ઇદમેત્થ સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં.

ગોચરસમ્પજઞ્ઞં પન મહાથેરવત્થુના દીપેતબ્બં – **મહાથેરો** કિર દિવાઠાને નિસિન્નો અન્તેવાસિકેહિ સદ્ધિં કથયમાનો સહસા હત્થં સમિઞ્જેત્વા પુન યથાઠાને ઠપેત્વા સણિકં સમિઞ્જેસિ. તં અન્તેવાસિકા પુચ્છિંસુ – ‘‘કસ્મા, ભન્તે, સહસા હત્થં સમિઞ્જિત્વા પુન યથાઠાને ઠપેત્વા સણિકં સમિઞ્જયિત્થા’’તિ? યતો પટ્ઠાયાહં, આવુસો, કમ્મટ્ઠાનં મનસિકાતું આરદ્ધો, ન મે કમ્મટ્ઠાનં મુઞ્ચિત્વા હત્થો સમિઞ્જિતપુબ્બો, ઇદાનિ પન મે તુમ્હેહિ સદ્ધિં કથયમાનેન કમ્મટ્ઠાનં મુઞ્ચિત્વા સમિઞ્જિતો. તસ્મા પુન યથાઠાને ઠપેત્વા સમિઞ્જેસિન્તિ. સાધુ , ભન્તે, ભિક્ખુના નામ એવરૂપેન ભવિતબ્બન્તિ. એવમેત્થાપિ કમ્મટ્ઠાનાવિજહનમેવ ગોચરસમ્પજઞ્ઞન્તિ વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ સમિઞ્જેન્તો વા પસારેન્તો વા નત્થિ, વુત્તપ્પકારચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન પન સુત્તાકડ્ઢનવસેન દારુયન્તસ્સ હત્થપાદલચલનં વિય સમિઞ્જનપસારણં હોતીતિ એવં પરિજાનનં પનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞન્તિ વેદિતબ્બં.

સઙ્ઘાટિપત્તચીવરધારણેતિ એત્થ સઙ્ઘાટિચીવરાનં નિવાસનપારુપનવસેન પત્તસ્સ ભિક્ખાપટિગ્ગહણાદિવસેન પરિભોગો ધારણં નામ. તત્થ સઙ્ઘાટિચીવરધારણે તાવ નિવાસેત્વા વા પારુપિત્વા વા પિણ્ડાય ચરતો આમિસલાભો સીતસ્સ પટિઘાતાયાતિઆદિના નયેન ભગવતા વુત્તપ્પકારોયેવ ચ અત્થો અત્થો નામ. તસ્સ વસેન સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

ઉણ્હપકતિકસ્સ પન દુબ્બલસ્સ ચ ચીવરં સુખુમં સપ્પાયં, સીતાલુકસ્સ ઘનં દુપટ્ટં. વિપરીતં અસપ્પાયં. યસ્સ કસ્સચિ જિણ્ણં અસપ્પાયમેવ, અગ્ગળાદિદાનેન હિસ્સ તં પલિબોધકરં હોતિ. તથા પટ્ટુણ્ણદુકૂલાદિભેદં લોભનીયચીવરં. તાદિસઞ્હિ અરઞ્ઞે એકકસ્સ નિવાસન્તરાયકરં જીવિતન્તરાયકરઞ્ચાપિ હોતિ. નિપ્પરિયાયેન પન યં નિમિત્તકમ્માદિમિચ્છાજીવવસેન ઉપ્પન્નં, યઞ્ચસ્સ સેવમાનસ્સ અકુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, કુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, તં અસપ્પાયં. વિપરીતં સપ્પાયં. તસ્સ વસેનેત્થ સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં. કમ્મટ્ઠાનાવિજહનવસેનેવ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ ચીવરં પારુપેન્તો નત્થિ, વુત્તપ્પકારેન ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ પન ચીવરપારુપનં હોતિ. તત્થ ચીવરમ્પિ અચેતનં, કાયોપિ અચેતનો. ચીવરં ન જાનાતિ – ‘‘મયા કાયો પારુપિતો’’તિ. કાયોપિ ન જાનાતિ – ‘‘અહં ચીવરેન પારુપિતો’’તિ. ધાતુયોવ ધાતુસમૂહં પટિચ્છાદેન્તિ પટપિલોતિકાયપોત્થકરૂપપટિચ્છાદને વિય. તસ્મા નેવ સુન્દરં ચીવરં લભિત્વા સોમનસ્સં કાતબ્બં, ન અસુન્દરં લભિત્વા દોમનસ્સં.

નાગવમ્મિકચેતિયરુક્ખાદીસુ હિ કેચિ માલાગન્ધધૂમવત્થાદીહિ સક્કારં કરોન્તિ, કેચિ ગૂથમુત્તકદ્દમદણ્ડસત્થપ્પહારાદીહિ અસક્કારં. ન તેહિ નાગવમ્મિકરુક્ખાદયો સોમનસ્સં વા દોમનસ્સં વા કરોન્તિ. એવમેવ નેવ સુન્દરં ચીવરં લભિત્વા સોમનસ્સં કાતબ્બં , ન અસુન્દરં લભિત્વા દોમનસ્સન્તિ, એવં પવત્તપટિસઙ્ખાનવસેનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

પત્તધારણેપિ પત્તં સહસાવ અગ્ગહેત્વા ઇમં ગહેત્વા પિણ્ડાય ચરમાનો ભિક્ખં લભિસ્સામીતિ, એવં પત્તગ્ગહણપચ્ચયા પટિલભિતબ્બં અત્થવસેન સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

કિસદુબ્બલસરીરસ્સ પન ગરુપત્તો અસપ્પાયો, યસ્સ કસ્સચિ ચતુપઞ્ચગણ્ઠિકાહતો દુબ્બિસોધનીયો અસપ્પાયોવ. દુદ્ધોતપત્તોપિ ન વટ્ટતિ, તં ધોવન્તસ્સેવ ચસ્સ પલિબોધો હોતિ. મણિવણ્ણપત્તો પન લોભનીયો, ચીવરે વુત્તનયેનેવ અસપ્પાયો, નિમિત્તકમ્માદિવસેન લદ્ધો પન યઞ્ચસ્સ સેવમાનસ્સ અકુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, કુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, અયં એકન્તઅસપ્પાયોવ. વિપરીતો સપ્પાયો. તસ્સ વસેનેત્થ સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં. કમ્મટ્ઠાનાવિજહનવસેનેવ ચ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ પત્તં ગણ્હન્તો નત્થિ, વુત્તપ્પકારેન ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેનેવ પત્તગ્ગહણં નામ હોતિ. તત્થ પત્તોપિ અચેતનો, હત્થાપિ અચેતના. પત્તો ન જાનાતિ – ''અહં હત્થેહિ ગહિતો''તિ. હત્થાપિ ન જાનન્તિ – ''અમ્હેહિ પત્તો ગહિતો''તિ. ધાતુયોવ ધાતુસમૂહં ગણ્હન્તિ, સણ્ડાસેન અગ્ગિવણ્ણપત્તગ્ગહણે વિયાતિ. એવં પવત્તપટિસઙ્ખાનવસેનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અપિ ચ યથા છિન્નહત્થપાદે વણમુખેહિ પગ્ઘરિતપુબ્બલોહિતકિમિકુલે નીલમક્ખિકસમ્પરિકિણ્ણે અનાથસાલાયં નિપન્ને અનાથમનુસ્સે દિસ્વા, યે દયાલુકા પુરિસા, તે તેસં વણમત્તચોળકાનિ ચેવ કપાલાદીહિ ચ ભેસજ્જાનિ ઉપનામેન્તિ. તત્થ ચોળકાનિપિ કેસઞ્ચિ સણ્હાનિ, કેસઞ્ચિ થૂલાનિ પાપુણન્તિ. ભેસજ્જકપાલકાનિપિ કેસઞ્ચિ સુસણ્ઠાનાનિ, કેસઞ્ચિ દુસ્સણ્ઠાનાનિ પાપુણન્તિ, ન તે તત્થ સુમના વા દુમ્મના વા હોન્તિ . વણપટિચ્છાદનમત્તેનેવ હિ ચોળકેન, ભેસજ્જપટિગ્ગહણમત્તેનેવ ચ કપાલકેન તેસં અત્થો. એવમેવ યો ભિક્ખુ વણચોળકં વિય ચીવરં, ભેસજ્જકપાલકં વિય ચ પત્તં, કપાલે ભેસજ્જમિવ ચ પત્તે લદ્ધં ભિક્ખં સલ્લક્ખેતિ, અયં સઙ્ઘાટિપત્તચીવરધારણે અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞેન ઉત્તમસમ્પજાનકારીતિ વેદિતબ્બો.

અસિતાદીસુ **અસિતે**તિ પિણ્ડપાતભોજને. **પીતે**તિ યાગુઆદિપાને. **ખાયિતે**તિ પિટ્ઠખજ્જાદિખાદને. **સાયિતે**તિ મધુફાણિતાદિસાયને. તત્થ નેવ દવાયાતિઆદિના નયેન વુત્તો અટ્ઠવિધોપિ અત્થો અત્થો નામ. તસ્સેવ વસેન સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

લૂખપણીતતિત્તમધુરરસાદીસુ પન યેન ભોજનેન યસ્સ ફાસુ ન હોતિ, તં તસ્સ અસપ્પાયં. યં પન નિમિત્તકમ્માદિવસેન પટિલદ્ધં, યઞ્ચસ્સ ભુઞ્જતો અકુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, કુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, તં એકન્તઅસપ્પાયમેવ, વિપરીતં સપ્પાયં. તસ્સ વસેનેત્થ સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં. કમ્મટ્ઠાનાવિજહનવસેનેવ ચ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ ભુઞ્જકો નત્થિ, વુત્તપ્પકારચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ પત્તપ્પટિગ્ગહણં નામ હોતિ. ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ હત્થસ્સ પત્તે ઓતારણં નામ હોતિ. ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ આલોપકરણં આલોપઉદ્ધારણં મુખવિવરણઞ્ચ હોતિ, ન કોચિ કુઞ્ચિકાય યન્તકેન વા હનુકટ્ઠીનિ વિવરતિ. ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ આલોપસ્સ મુખે ઠપનં, ઉપરિદન્તાનં મુસલકિચ્ચસાધનં, હેટ્ઠિમદન્તાનં ઉદુક્ખલકિચ્ચસાધનં, જિવ્હાય હત્થકિચ્ચસાધનઞ્ચ હોતિ. ઇતિ તત્થ અગ્ગજિવ્હાય તનુકખેળો મૂલજિવ્હાય બહલખેળો મક્ખેતિ. તં હેટ્ઠાદન્તઉદુક્ખલે જિવ્હાહત્થપરિવત્તકં ખેળોદકેન તેમિતં ઉપરિદન્તમુસલસઞ્ચુણ્ણિતં કોચિ કટચ્છુના વા દબ્બિયા વા અન્તોપવેસેન્તો નામ નત્થિ, વાયોધાતુયાવ પવિસતિ. પવિટ્ઠં પવિટ્ઠં કોચિ પલાલસન્થારં કત્વા ધારેન્તો નામ નત્થિ, વાયોધાતુવસેનેવ તિટ્ઠતિ. ઠિતં ઠિતં કોચિ ઉદ્ધનં કત્વા અગ્ગિં જાલેત્વા પચન્તો નામ નત્થિ, તેજોધાતુયાવ પચ્ચતિ. પક્કં પક્કં કોચિ દણ્ડકેન વા યટ્ઠિયા વા બહિ નીહારકો નામ નત્થિ,

વાયોધાતુયેવ નીહરતિ. ઇતિ વાયોધાતુ પટિહરતિ ચ, વીતિહરતિ ચ, ધારેતિ ચ, પરિવત્તેતિ ચ, સઞ્ચુણ્ણેતિ ચ, વિસોસેતિ ચ, નીહરતિ ચ. પથવીધાતુ ધારેતિ ચ, પરિવત્તેતિ ચ, સઞ્ચુણ્ણેતિ ચ, વિસોસેતિ ચ. આપોધાતુ સિનેહેતિ ચ, અલ્લત્તઞ્ચ અનુપાલેતિ. તેજોધાતુ અન્તોપવિટ્ઠં પરિપાચેતિ. આકાસધાતુ અઞ્જસો હોતિ. વિઞ્ઞાણધાતુ તત્થ તત્થ સમ્માપયોગમન્વાય આભુજતીતિ. એવં પવત્તપટિસઙ્ખાનવસેનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અપિ ચ ગમનતો પરિયેસનતો પરિભોગતો આસયતો નિધાનતો અપરિપક્કતો પરિપક્કતો ફલતો નિસ્સન્દતો સમ્મક્ખનતોતિ, એવં દસવિધપટિક્કૂલભાવપચ્ચવેક્ખણતો પેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં. વિત્થારકથા પનેત્થ વિસુદ્ધિમગ્ગે આહારપટિક્કૂલસઞ્ઞાનિદ્દેસતો ગહેતબ્બા.

ઉચ્ચારપસ્સાવકમ્મેતિ ઉચ્ચારસ્સ ચ પસ્સાવસ્સ ચ કરણે. તત્થ પત્તકાલે ઉચ્ચારપસ્સાવં અકરોન્તસ્સ સકલસરીરતો સેદા મુચ્ચન્તિ, અક્ખીનિ ભમન્તિ, ચિત્તં ન એકગ્ગં હોતિ, અઞ્ઞે ચ રોગા ઉપ્પજ્જન્તિ. કરોન્તસ્સ પન સબ્બં તં ન હોતીતિ અયમેત્થ અત્થો. તસ્સ વસેન સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અટ્ઠાને ઉચ્ચારપસ્સાવં કરોન્તસ્સ પન આપત્તિ હોતિ, અયસો વડ્ઢતિ, જીવિતન્તરાયો હોતિ, પતિરૂપે ઠાને કરોન્તસ્સ સબ્બં તં ન હોતીતિ ઇદમેત્થ સપ્પાયં તસ્સ વસેન સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં. કમ્મટ્ઠાનાવિજહનવસેનેવ ચ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ ઉચ્ચારપસ્સાવકમ્મં કરોન્તો નત્થિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ પન ઉચ્ચારપસ્સાવકમ્મં હોતિ . યથા વા પન પક્કે ગણ્ડે ગણ્ડભેદેન પુબ્બલોહિતં અકામતાય નિક્ખમતિ. યથા ચ અતિભરિતા ઉદકભાજના ઉદકં અકામતાય નિક્ખમતિ. એવં પક્કાસયમુત્તવત્થીસુ સન્નિચિતા ઉચ્ચારપસ્સાવા વાયુવેગસમુપ્પીળિતા અકામતાયપિ નિક્ખમન્તિ. સો પનાયં એવં નિક્ખમન્તો ઉચ્ચારપસ્સાવો નેવ તસ્સ ભિક્ખુનો અત્તનો હોતિ, ન પરસ્સ, કેવલં સરીરનિસ્સન્દોવ હોતિ. યથા કિં? યથા ઉદકતુમ્બતો પુરાણુદકં છડ્ડેન્તસ્સ નેવ તં અત્તનો હોતિ, ન પરેસં; કેવલં પટિજગ્ગનમત્તમેવ હોતિ; એવં પવત્તપટિસઙ્ખાનવસેનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

ગતાદીસુ **ગતે**તિ ગમને. **ઠિતે**તિ ઠાને. **નિસિન્ને**તિ નિસજ્જાય. **સુત્તે**તિ સયને. **જાગરિતે**તિ જાગરણે. **ભાસિતે**તિ કથને. **તુણ્હીભાવે**તિ અકથને. ''ગચ્છન્તો વા ગચ્છામીતિ પજાનાતિ, ઠિતો વા ઠિતોમ્હીતિ પજાનાતિ, નિસિન્નો વા નિસિન્નોમ્હીતિ પજાનાતિ, સયાનો વા સયાનોમ્હીતિ પજાનાતી''તિ ઇમસ્મિઞ્હિ સુત્તે અદ્ધાનઇરિયાપથા કથિતા. ''અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે આલોકિતે વિલોકિતે સમિઞ્જિતે પસારિતે''તિ ઇમસ્મિં મજ્ઝિમા. ''ગતે ઠિતે નિસિન્ને સુત્તે જાગરિતે''તિ ઇધ પન ખુદ્દકચુણ્ણિયઇરિયાપથા કથિતા. તસ્મા તેસુપિ વુત્તનયેનેવ સમ્પજાનકારિતા વેદિતબ્બા.

તિપિટકમહાસિવત્થેરો પનાહ – યો ચિરં ગન્ત્વા વા ચઙ્કમિત્વા વા અપરભાગે ઠિતો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ – ''ચઙ્કમનકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ . અયં ગતે સમ્પજાનકારી નામ.

યો સજ્ઝાયં વા કરોન્તો, પઞ્હં વા વિસ્સજ્જેન્તો, કમ્મટ્ઠાનં વા મનસિકરોન્તો ચિરં ઠત્વા અપરભાગે નિસિન્નો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ – ''ઠિતકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ. અયં ઠિતે સમ્પજાનકારી નામ.

યો સજ્ઝાયાદિકરણવસેનેવ ચિરં નિસીદિત્વા અપરભાગે ઉટ્ઠાય ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ – ''નિસિન્નકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ. અયં નિસિન્ને સમ્પજાનકારી નામ.

યો પન નિપન્નકો સજ્ઝાયં વા કરોન્તો કમ્મટ્ઠાનં વા મનસિકરોન્તો નિદ્દં ઓક્કમિત્વા અપરભાગે ઉટ્ઠાય ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ – ''સયનકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ. અયં સુત્તે જાગરિતે ચ સમ્પજાનકારી નામ. કિરિયમયચિત્તાનઞ્હિ અપ્પવત્તનં સોપ્પં નામ, પવત્તનં જાગરિતં નામ.

યો પન ભાસમાનો – ''અયં સદ્દો નામ ઓટ્ઠે ચ પટિચ્ચ, દન્તે ચ જિવ્હઞ્ચ તાલુઞ્ચ પટિચ્ચ, ચિત્તસ્સ ચ તદનુરૂપં પયોગં પટિચ્ચ જાયતી''તિ સતો સમ્પજાનોવ ભાસતિ. ચિરં વા પન કાલં સજ્ઝાયં વા કત્વા, ધમ્મં વા કથેત્વા, કમ્મટ્ઠાનં વા પવત્તેત્વા, પઞ્હં વા વિસ્સજ્જેત્વા, અપરભાગે તુણ્હીભૂતો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ – ''ભાસિતકાલે ઉપ્પન્ના રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ. અયં ભાસિતે સમ્પજાનકારી નામ.

યો તુણ્હીભૂતો ચિરં ધમ્મં વા કમ્મટ્ઠાનં વા મનસિકત્વા અપરભાગે ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ – ''તુણ્હીભૂતકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ. ઉપાદારૂપપ્પવત્તિયઞ્હિ સતિ ભાસતિ નામ, અસતિ તુણ્હી ભવતિ નામાતિ. અયં તુણ્હીભાવે સમ્પજાનકારી નામાતિ.

તયિદં મહાસિવત્થેરેન વુત્તં અસમ્મોહધુરં મહાસતિપટ્ઠાનસુત્તે અધિપ્પેતં. ઇમસ્મિં પન સામઞ્ઞફલે સબ્બમ્પિ ચતુબ્બિધં સમ્પજઞ્ઞં લબ્ભતિ. તસ્મા વુત્તનયેનેવ ચેત્થ ચતુન્નં સમ્પજઞ્ઞાનં વસેન સમ્પજાનકારિતા વેદિતબ્બા. સમ્પજાનકારીતિ ચ સબ્બપદેસુ સતિસમ્પયુત્તસ્સેવ સમ્પજઞ્ઞસ્સ વસેન અત્થો વેદિતબ્બો. સતિસમ્પજઞ્ઞેન સમન્નાગતોતિ એતસ્સ હિ પદસ્સ અયં વિત્થારો. વિભઙ્ગપ્પકરણે પન – ''સતો સમ્પજાનો અભિક્કમતિ, સતો સમ્પજાનો પટિક્કમતી''તિ એવં એતાનિ પદાનિ વિભત્તાનેવ. **એવં, ખો મહારાજા**તિ એવં સતિસમ્પયુત્તસ્સ સમ્પજઞ્ઞસ્સ વસેન અભિક્કમાદીનિ પવત્તેન્તો સતિસમ્પજઞ્ઞેન સમન્નાગતો નામ હોતીતિ અત્થો.

સન્તોસકથા

૨૧૫. ઇધ, મહારાજ, ભિક્ખુ સન્તુટ્ઠો હોતીતિ એત્થ **સન્તુટ્ઠો**તિ ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસેન સમન્નાગતો. સો પનેસ **સન્તોસો દ્વાદસવિધો** હોતિ, સેય્યથિદં – ચીવરે યથાલાભસન્તોસો, યથાબલસન્તોસો, યથાસારુપ્પસન્તોસોતિ તિવિધો. એવં પિણ્ડપાતાદીસુ. તસ્સાયં પભેદવણ્ણના –

ઇધ ભિક્ખુ ચીવરં લભતિ, સુન્દરં વા અસુન્દરં વા. સો તેનેવ યાપેતિ, અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હતિ. અયમસ્સ ચીવરે યથાલાભસન્તોસો. અથ પન પકતિદુબ્બલો વા હોતિ, આબાધજરાભિભૂતો વા, ગરુચીવરં પારુપન્તો કિલમતિ. સો સભાગેન ભિક્ખુના સદ્ધિં તં પરિવત્તેત્વા લહુકેન યાપેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ. અયમસ્સ ચીવરે યથાબલસન્તોસો. અપરો પણીતપચ્ચયલાભી હોતિ. સો પત્તચીવરાદીનં અઞ્ઞતરં મહગ્ઘપત્તચીવરં બહૂનિ વા પન પત્તચીવરાનિ લભિત્વા ઇદં થેરાનં ચિરપબ્બજિતાનં, ઇદં બહુસ્સુતાનં અનુરૂપં, ઇદં ગિલાનાનં, ઇદં અપ્પલાભીનં હોતૂતિ દત્વા તેસં પુરાણચીવરં વા ગહેત્વા સઙ્કારકૂટાદિતો વા નન્તકાનિ ઉચ્ચિનિત્વા તેહિ સઙ્ઘાટિં કત્વા ધારેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ. અયમસ્સ ચીવરે યથાસારુપ્પસન્તોસો.

ઇધ પન ભિક્ખુ પિણ્ડપાતં લભતિ લૂખં વા પણીતં વા, સો તેનેવ યાપેતિ, અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હતિ. અયમસ્સ પિણ્ડપાતે યથાલાભસન્તોસો. યો પન અત્તનો પકતિવિરુદ્ધં વા બ્યાધિવિરુદ્ધં વા પિણ્ડપાતં લભતિ, યેનસ્સ પરિભુત્તેન અફાસુ હોતિ. સો સભાગસ્સ ભિક્ખુનો તં દત્વા તસ્સ હત્થતો સપ્પાયભોજનં ભુઞ્જિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ. અયમસ્સ પિણ્ડપાતે યથાબલસન્તોસો. અપરો બહું પણીતં પિણ્ડપાતં લભતિ. સો તં ચીવરં વિય થેરચિરપબ્બજિતબહુસ્સુતઅપ્પલાભીગિલાનાનં દત્વા તેસં વા સેસકં પિણ્ડાય વા ચરિત્વા મિસ્સકાહારં ભુઞ્જન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ. અયમસ્સ પિણ્ડપાતે યથાસારુપ્પસન્તોસો.

ઇધ પન ભિક્ખુ સેનાસનં લભતિ, મનાપં વા અમનાપં વા, સો તેન નેવ સોમનસ્સં, ન દોમનસ્સં ઉપ્પાદેતિ; અન્તમસો તિણસન્થારકેનપિ યથાલદ્ધેનેવ તુસ્સતિ. અયમસ્સ સેનાસને યથાલાભસન્તોસો. યો પન અત્તનો પકતિવિરુદ્ધં વા બ્યાધિવિરુદ્ધં વા સેનાસનં લભતિ, યત્થસ્સ વસતો અફાસુ હોતિ, સો તં સભાગસ્સ ભિક્ખુનો દત્વા તસ્સ સન્તકે સપ્પાયસેનાસને વસન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ. અયમસ્સ સેનાસને યથાબલસન્તોસો.

અપરો મહાપુઞ્ઞો લેણમણ્ડપકૂટાગારાદીનિ બહૂનિ પણીતસેનાસનાનિ લભતિ. સો તાનિ ચીવરં વિય થેરચિરપબ્બજિતબહુસ્સુતઅપ્પલાભીગિલાનાનં દત્વા યત્થ કત્થચિ વસન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ. અયમસ્સ સેનાસને યથાસારુપ્પસન્તોસો. યોપિ – ''ઉત્તમસેનાસનં નામ પમાદટ્ઠાનં, તત્થ નિસિન્નસ્સ થિનમિદ્ધં ઓક્કમતિ, નિદ્દાભિભૂતસ્સ પુન પટિબુજ્ઝતો કામવિતક્કા પાતુભવન્તી''તિ પટિસઞ્ચિક્ખિત્વા તાદિસં સેનાસનં પત્તમ્પિ ન સમ્પટિચ્છતિ. સો તં પટિક્ખિપિત્વા અબ્ભોકાસરુક્ખમૂલાદીસુ વસન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ. અયમ્પિસ્સ સેનાસને યથાસારુપ્પસન્તોસો.

ઇધ પન ભિક્ખુ ભેસજ્જં લભતિ, લૂખં વા પણીતં વા, સો યં લભતિ, તેનેવ તુસ્સતિ, અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હતિ. અયમસ્સ ગિલાનપચ્ચયે યથાલાભસન્તોસો. યો પન તેલેન અત્થિકો ફાણિતં લભતિ. સો તં સભાગસ્સ ભિક્ખુનો દત્વા તસ્સ હત્થતો તેલં ગહેત્વા અઞ્ઞદેવ વા પરિયેસિત્વા ભેસજ્જં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ. અયમસ્સ ગિલાનપચ્ચયે યથાબલસન્તોસો.

અપરો મહાપુઞ્ઞો બહું તેલમધુફાણિતાદિપણીતભેસજ્જં લભતિ. સો તં ચીવરં વિય થેરચિરપબ્બજિતબહુસ્સુતઅપ્પલાભીગિલાનાનં દત્વા તેસં આભતેન યેન કેનચિ યાપેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ. યો પન એકસ્મિં ભાજને મુત્તહરીટકં ઠપેત્વા એકસ્મિં ચતુમધુરં – ''ગણ્હાહિ, ભન્તે, યદિચ્છસી''તિ વુચ્ચમાનો સચસ્સ તેસુ અઞ્ઞતરેનપિ રોગો વૂપસમ્મતિ, અથ મુત્તહરીટકં નામ બુદ્ધાદીહિ વણ્ણિતન્તિ ચતુમધુરં પટિક્ખિપિત્વા મુત્તહરીટકેનેવ ભેસજ્જં કરોન્તો પરમસન્તુટ્ઠોવ હોતિ. અયમસ્સ ગિલાનપચ્ચયે યથાસારુપ્પસન્તોસો.

ઇમિના પન દ્વાદસવિધેન ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસેન સમન્નાગતસ્સ ભિક્ખુનો અટ્ઠ પરિક્ખારા વટ્ટન્તિ. તીણિ ચીવરાનિ, પત્તો, દન્તકટ્ઠચ્છેદનવાસિ, એકા સૂચિ, કાયબન્ધનં પરિસ્સાવનન્તિ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ''તિચીવરઞ્ચ પત્તો ચ, વાસિ સૂચિ ચ બન્ધનં;
> પરિસ્સાવનેન અટ્ઠેતે, યુત્તયોગસ્સ ભિક્ખુનો''તિ.

તે સબ્બે કાયપરિહારિકાપિ હોન્તિ કુચ્છિપરિહારિકાપિ. કથં? તિચીવરં તાવ નિવાસેત્વા ચ પારુપિત્વા ચ વિચરણકાલે કાયં પરિહરતિ, પોસેતીતિ કાયપરિહારિકં હોતિ. ચીવરકણ્ણેન ઉદકં પરિસ્સાવેત્વા પિવનકાલે

ખાદિતબ્બફલાફલગહણકાલે ચ કુચ્છિં પરિહરતિ; પોસેતીતિ કુચ્છિપરિહારિકં હોતિ.

પત્તોપિ તેન ઉદકં ઉદ્ધરિત્વા ન્હાનકાલે કુટિપરિભણ્ડકરણકાલે ચ કાયપરિહારિકો હોતિ. આહારં ગહેત્વા ભુઞ્જનકાલે કુચ્છિપરિહારિકો.

વાસિપિ તાય દન્તકટ્ઠચ્છેદનકાલે મઞ્ચપીઠાનં અઙ્ગપાદચીવરકુટિદણ્ડકસજ્જનકાલે ચ કાયપરિહારિકા હોતિ. ઉચ્છુછેદનનાળિકેરાદિતચ્છનકાલે કુચ્છિપરિહારિકા.

સૂચિપિ ચીવરસિબ્બનકાલે કાયપરિહારિકા હોતિ. પૂવં વા ફલં વા વિજ્ઝિત્વા ખાદનકાલે કુચ્છિપરિહારિકા.

કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા વિચરણકાલે કાયપરિહારિકં. ઉચ્છુઆદીનિ બન્ધિત્વા ગહણકાલે કુચ્છિપરિહારિકં.

પરિસ્સાવનં તેન ઉદકં પરિસ્સાવેત્વા ન્હાનકાલે, સેનાસનપરિભણ્ડકરણકાલે ચ કાયપરિહારિકં. પાનીયં પરિસ્સાવનકાલે, તેનેવ તિલતણ્ડુલપુથુકાદીનિ ગહેત્વા ખાદનકાલે ચ કુચ્છિપરિહારિયં. અયં તાવ અટ્ઠપરિક્ખારિકસ્સ પરિક્ખારમત્તા. નવપરિક્ખારિકસ્સ પન સેય્યં પવિસન્તસ્સ તત્રટ્ઠકં પચ્ચત્થરણં વા કુઞ્ચિકા વા વટ્ટતિ. દસપરિક્ખારિકસ્સ નિસીદનં વા ચમ્મખણ્ડં વા વટ્ટતિ. એકાદસપરિક્ખારિકસ્સ પન કત્તરયટ્ઠિ વા તેલનાળિકા વા વટ્ટતિ. દ્વાદસપરિક્ખારિકસ્સ છત્તં વા ઉપાહનં વા વટ્ટતિ. એતેસુ ચ અટ્ઠપરિક્ખારિકોવ સન્તુટ્ઠો, ઇતરે અસન્તુટ્ઠા મહિચ્છા મહાભારાતિ ન વત્તબ્બા. એતેપિ હિ અપ્પિચ્છાવ સન્તુટ્ઠાવ સુભરાવ સલ્લહુકવુત્તિનોવ. ભગવા પન ન યિમં સુત્તં તેસં વસેન કથેસિ, અટ્ઠપરિક્ખારિકસ્સ વસેન કથેસિ. સો હિ ખુદ્દકવાસિઞ્ચ સૂચિઞ્ચ પરિસ્સાવને પક્ખિપિત્વા પત્તસ્સ અન્તો ઠપેત્વા પત્તં અંસકૂટે લગ્ગેત્વા તિચીવરં કાયપટિબદ્ધં કત્વા યેનિચ્છકં સુખં પક્કમતિ. પટિનિવત્તેત્વા ગહેતબ્બં નામસ્સ ન હોતિ. ઇતિ ઇમસ્સ ભિક્ખુનો સલ્લહુકવુત્તિતં દસ્સેન્તો ભગવા – ''સન્તુટ્ઠો હોતિ કાયપરિહારિકેન ચીવરેના''તિઆદિમાહ. તત્થ **કાયપરિહારિકેના**તિ કાયપરિહરણમત્તકેન. **કુચ્છિપરિહારિકેના**તિ કુચ્છિપરિહરણમત્તકેન. **સમાદાયેવ પક્કમતી**તિ અટ્ઠપરિક્ખારમત્તકં સબ્બં ગહેત્વાવ કાયપટિબદ્ધં કત્વાવ ગચ્છતિ. ''મમ વિહારો પરિવેણં ઉપટ્ઠાકો''તિ આસઙ્ગો વા બન્ધો વા ન હોતિ. સો જિયા મુત્તો સરો વિય, યૂથા અપક્કન્તો મદહત્થી વિય ચ ઇચ્છિતિચ્છિતં સેનાસનં વનસણ્ડં રુક્ખમૂલં વનપબ્ભારં પરિભુઞ્જન્તો એકોવ તિટ્ઠતિ, એકોવ નિસીદતિ. સબ્બિરિયાપથેસુ એકોવ અદુતિયો.

''ચાતુદ્દિસો અપ્પટિઘો ચ હોતિ,
સન્તુસ્સમાનો ઇતરીતરેન;
પરિસ્સયાનં સહિતા અછમ્ભી,
એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૪૨);

એવં વણ્ણિતં ખગ્ગવિસાણકપ્પતં આપજ્જતિ.

ઇદાનિ તમત્થં ઉપમાય સાધેન્તો – ''સેય્યથાપી''તિઆદિમાહ. તત્થ **પક્ખી સકુણો**તિ પક્ખયુત્તો સકુણો. **ડેતી**તિ ઉપ્પતતિ. અયં પનેત્થ સઙ્ખેપત્થો – સકુણા નામ ''અસુકસ્મિં પદેસે રુક્ખો પરિપક્કફલો''તિ ઞત્વા નાનાદિસાહિ આગન્ત્વા નખપત્તતુણ્ડાદીહિ તસ્સ ફલાનિ વિજ્ઝન્તા વિધુનન્તા ખાદન્તિ. 'ઇદં અજ્જતનાય, ઇદં સ્વાતનાય ભવિસ્સતી'તિ તેસં ન હોતિ. ફલે પન ખીણે નેવ રુક્ખસ્સ આરક્ખં ઠપેન્તિ, ન તત્થ પત્તં વા નખં વા

તુણ્ડં વા ઠપેન્તિ. અથ ખો તસ્મિં રુક્ખે અનપેક્ખો હુત્વા, યો યં દિસાભાગં ઇચ્છતિ, સો તેન સપત્તભારોવ ઉપ્પતિત્વા ગચ્છતિ. એવમેવ અયં ભિક્ખુ નિસ્સઙ્ગો નિરપેક્ખો યેન કામં પક્કમતિ. તેન વુત્તં ''સમાદાયેવ પક્કમતી''તિ.

નીવરણપ્પહાનકથા

૨૧૬. સો ઇમિના ચાતિઆદિના કિં દસ્સેતિ? અરઞ્ઞવાસસ્સ પચ્ચયસમ્પત્તિં દસ્સેતિ. યસ્સ હિ ઇમે ચત્તારો પચ્ચયા નત્થિ, તસ્સ અરઞ્ઞવાસો ન ઇજ્ઝતિ. તિરચ્છાનગતેહિ વા વનચરકેહિ વા સદ્ધિં વત્તબ્બતં આપજ્જતિ. અરઞ્ઞે અધિવત્થા દેવતા – ''કિં એવરૂપસ્સ પાપભિક્ખુનો અરઞ્ઞવાસેના''તિ ભેરવસદ્દં સાવેન્તિ, હત્થેહિ સીસં પહરિત્વા પલાયનાકારં કરોન્તિ. ''અસુકો ભિક્ખુ અરઞ્ઞં પવિસિત્વા ઇદઞ્ચિદઞ્ચ પાપકમ્મં અકાસી''તિ અયસો પત્થરતિ. યસ્સ પનેતે ચત્તારો પચ્ચયા અત્થિ, તસ્સ અરઞ્ઞવાસો ઇજ્ઝતિ. સો હિ અત્તનો સીલં પચ્ચવેક્ખન્તો કિઞ્ચિ કાળકં વા તિલકં વા અપસ્સન્તો પીતિં ઉપ્પાદેત્વા તં ખયવયતો સમ્મસન્તો અરિયભૂમિં ઓક્કમતિ. અરઞ્ઞે અધિવત્થા દેવતા અત્તમના વણ્ણં ભણન્તિ. ઇતિસ્સ ઉદકે પક્ખિત્તતેલબિન્દુ વિય યસો વિત્થારિકો હોતિ.

તત્થ **વિવિત્ત**ન્તિ સુઞ્ઞં, અપ્પસદ્દં, અપ્પનિગ્ઘોસન્તિ અત્થો. એતદેવ હિ સન્ધાય વિભઙ્ગે – ''વિવિત્તન્તિ સન્તિકે ચેપિ સેનાસનં હોતિ, તઞ્ચ અનાકિણ્ણં ગહટ્ઠેહિ પબ્બજિતેહિ. તેન તં વિવિત્ત''ન્તિ વુત્તં. સેતિ ચેવ આસતિ ચ એત્થાતિ સેનાસનં મઞ્ચપીઠાદીનમેતં અધિવચનં. તેનાહ – ''સેનાસનન્તિ મઞ્ચોપિ સેનાસનં , પીઠમ્પિ, ભિસિપિ, બિમ્બોહનમ્પિ, વિહારોપિ, અડ્ઢયોગોપિ, પાસાદોપિ, હમ્મિયમ્પિ, ગુહાપિ, અટ્ટોપિ, માળોપિ લેણમ્પિ, વેળુગુમ્બોપિ, રુક્ખમૂલમ્પિ, મણ્ડપોપિ, સેનાસનં, યત્થ વા પન ભિક્ખૂ પટિક્કમન્તિ, સબ્બમેતં સેનાસન''ન્તિ (વિભ॰ ૫૨૭).

અપિ ચ – ''વિહારો અડ્ઢયોગો પાસાદો હમ્મિયં ગુહા''તિ ઇદં વિહારસેનાસનં નામ. ''મઞ્ચો પીઠં ભિસિ બિમ્બોહન''ન્તિ ઇદં મઞ્ચપીઠસેનાસનં નામ. ''ચિમિલિકા ચમ્મખણ્ડો તિણસન્થારો પણ્ણસન્થારો''તિ ઇદં સન્થતસેનાસનં નામ. ''યત્થ વા પન ભિક્ખૂ પટિક્કમન્તી''તિ ઇદં ઓકાસસેનાસનં નામાતિ. એવં ચતુબ્બિધં સેનાસનં હોતિ, તં સબ્બં સેનાસનગ્ગહણેન સઙ્ગહિતમેવ.

ઇધ પનસ્સ સકુણસદિસસ્સ ચાતુદ્દિસસ્સ ભિક્ખુનો અનુચ્છવિકસેનાસનં દસ્સેન્તો અરઞ્ઞં રુક્ખમૂલન્તિઆદિમાહ. તત્થ **અરઞ્ઞ**ન્તિ નિક્ખમિત્વા બહિ ઇન્દખીલા સબ્બમેતં અરઞ્ઞન્તિ. ઇદં ભિક્ખુનીનં વસેન આગતં. ''આરઞ્ઞકં નામ સેનાસનં પઞ્ચધનુસતિકં પચ્છિમ''ન્તિ (પારા॰ ૬૫૪) ઇદં પન ઇમસ્સ ભિક્ખુનો અનુરૂપં. તસ્સ લક્ખણં વિસુદ્ધિમગ્ગે ધુતઙ્ગનિદ્દેસે વુત્તં. **રુક્ખમૂલ**ન્તિ યં કિઞ્ચિ સન્દચ્છાયં વિવિત્તરુક્ખમૂલં. **પબ્બત**ન્તિ સેલં. તત્થ હિ ઉદકસોણ્ડીસુ ઉદકકિચ્ચં કત્વા સીતાય રુક્ખચ્છાયાય નિસિન્નસ્સ નાનાદિસાસુ ખાયમાનાસુ સીતેન વાતેન બીજિયમાનસ્સ ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ. **કન્દર**ન્તિ કં વુચ્ચતિ ઉદકં, તેન દારિતં, ઉદકેન ભિન્નં પબ્બતપદેસં. યં નદીતુમ્બન્તિપિ, નદીકુઞ્જન્તિપિ વદન્તિ. તત્થ હિ રજતપટ્ટસદિસા વાલિકા હોતિ, મત્થકે મણિવિતાનં વિય વનગહણં, મણિખન્ધસદિસં ઉદકં સન્દતિ. એવરૂપં કન્દરં ઓરુય્હ પાનીયં પિવિત્વા ગત્તાનિ સીતાનિ કત્વા વાલિકં ઉસ્સાપેત્વા પંસુકૂલચીવરં પઞ્ઞપેત્વા નિસિન્નસ્સ સમણધમ્મં કરોતો ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ. **ગિરિગુહ**ન્તિ દ્વિન્નં પબ્બતાનં અન્તરે, એકસ્મિંયેવ વા ઉમઙ્ગસદિસં મહાવિવરં સુસાનલક્ખણં વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તં. **વનપત્થ**ન્તિ ગામન્તં અતિક્કમિત્વા મનુસ્સાનં અનુપચારટ્ઠાનં, યત્થ ન કસન્તિ ન વપન્તિ, તેનેવાહ –

‘‘વનપત્થન્તિ દૂરાનમેતં સેનાસનાનં અધિવચન’’ન્તિઆદિ. **અબ્ભોકાસન્તિ** અચ્છન્નં. આકઙ્ખમાનો પનેત્થ ચીવરકુટિં કત્વા વસતિ. **પલાલપુઞ્જન્તિ** પલાલરાસિ. મહાપલાલપુઞ્જતો હિ પલાલં નિક્કડ્ઢિત્વા પબ્ભારલેણસદિસે આલયે કરોન્તિ, ગચ્છગુમ્ભાદીનમ્પિ ઉપરિ પલાલં પક્ખિપિત્વા હેટ્ઠા નિસિન્ના સમણધમ્મં કરોન્તિ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

પચ્છાભત્તન્તિ ભત્તસ્સ પચ્છતો. **પિણ્ડપાતપટિક્કન્તોતિ** પિણ્ડપાતપરિયેસનતો પટિક્કન્તો. **પલ્લઙ્કન્તિ** સમન્તતો ઊરુબદ્ધાસનં. **આભુજિત્વાતિ** બન્ધિત્વા. **ઉજું કાયં પણિધાયાતિ** ઉપરિમં સરીરં ઉજું ઠપેત્વા અટ્ઠારસ પિટ્ઠિકણ્ટકટ્ઠિકે કોટિયા કોટિં પટિપાદેત્વા. એવઞ્હિ નિસિન્નસ્સ ચમ્મમંસન્હારૂનિ ન પણમન્તિ. અથસ્સ યા તેસં પણમનપચ્ચયા ખણે ખણે વેદના ઉપ્પજ્જેય્યું, તા નુપ્પજ્જન્તિ. તાસુ અનુપ્પજ્જમાનાસુ ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ, કમ્મટ્ઠાનં ન પરિપતતિ, વુડ્ઢિં ફાતિં વેપુલ્લં ઉપગચ્છતિ. **પરિમુખં સતિં ઉપટ્ઠપેત્વાતિ** કમ્મટ્ઠાનાભિમુખં સતિં ઠપયિત્વા. મુખસમીપે વા કત્વાતિ અત્થો. તેનેવ વિભઙ્ગે વુત્તં – ‘‘અયં સતિ ઉપટ્ઠિતા હોતિ સૂપટ્ઠિતા નાસિકગ્ગે વા મુખનિમિત્તે વા, તેન વુચ્ચતિ પરિમુખં સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા’’તિ (વિભ॰ ૫૩૭). અથવા **પરીતિ** પરિગ્ગહટ્ઠો. **મુખન્તિ** નિય્યાનટ્ઠો. **સતીતિ** ઉપટ્ઠાનટ્ઠો. તેન વુચ્ચતિ – ‘‘પરિમુખં સતિ’’ન્તિ. એવં પટિસમ્ભિદાયં વુત્તનયેનપેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. તત્રાયં સઙ્ખેપો – ‘‘પરિગ્ગહિતનિય્યાનસતિં કત્વા’’તિ.

૨૧૭. અભિજ્ઝં લોકેતિ એત્થ લુજ્જનપલુજ્જનટ્ઠેન પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા લોકો, તસ્મા પઞ્ચસુ ઉપાદાનક્ખન્ધેસુ રાગં પહાય કામચ્છન્દં વિક્ખમ્ભેત્વાતિ અયમેત્થત્થો. **વિગતાભિજ્ઝેનાતિ** વિક્ખમ્ભનવસેન પહીનત્તા વિગતાભિજ્ઝેન, ન ચક્ખુવિઞ્ઞાણસદિસેનાતિ અત્થો. **અભિજ્ઝાય ચિત્તં પરિસોધેતીતિ** અભિજ્ઝાતો ચિત્તં પરિમોચેતિ. યથા તં સા મુઞ્ચતિ ચેવ, મુઞ્ચિત્વા ચ ન પુન ગણ્હતિ, એવં કરોતીતિ અત્થો. **બ્યાપાદપદોસં પહાયાતિઆદીસુપિ** એસેવ નયો. બ્યાપજ્જતિ ઇમિના ચિત્તં પૂતિકુમ્માસાદયો વિય પુરિમપકતિં વિજહતીતિ બ્યાપાદો. વિકારાપત્તિયા પદુસ્સતિ, પરં વા પદૂસેતિ વિનાસેતીતિ પદોસો. ઉભયમેતં કોધસ્સેવાધિવચનં . થિનં ચિત્તગેલઞ્ઞં. મિદ્ધં ચેતસિકગેલઞ્ઞં, થિનઞ્ચ મિદ્ધઞ્ચ થિનમિદ્ધં. **આલોકસઞ્ઞીતિ** રત્તિમ્પિ દિવાદિટ્ઠાલોકસઞ્જાનનસમત્થાય વિગતનીવરણાય પરિસુદ્ધાય સઞ્ઞાય સમન્નાગતો. **સતો સમ્પજાનોતિ** સતિયા ચ ઞાણેન ચ સમન્નાગતો. ઇદં ઉભયં આલોકસઞ્ઞાય ઉપકારત્તા વુત્તં. ઉદ્ધચ્ચઞ્ચ કુક્કુચ્ચઞ્ચ ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં. **તિણ્ણવિચિકિચ્છોતિ** વિચિકિચ્છં તરિત્વા અતિક્કમિત્વા ઠિતો. ‘‘કથમિદં કથમિદ’’ન્તિ એવં નપ્પવત્તતીતિ અકથંકથી. **કુસલેસુ ધમ્મેસૂતિ** અનવજ્જેસુ ધમ્મેસુ. ‘‘ઇમે નુ ખો કુસલા કથમિમે કુસલા’’તિ એવં ન વિચિકિચ્છતિ. ન કઙ્ખતીતિ અત્થો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. ઇમેસુ પન નીવરણેસુ વચનત્થલક્ખણાદિભેદતો યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તં.

૨૧૮. યા પનાયં **સેય્યથાપિ મહારાજાતિ** ઉપમા વુત્તા. તત્થ **ઇણં આદાયાતિ** વડ્ઢિયા ધનં ગહેત્વા. **બ્યન્તિં કરેય્યાતિ** વિગતન્તં કરેય્ય , યથા તેસં કાકણિકમત્તોપિ પરિયન્તો નામ નાવસિસ્સતિ, એવં કરેય્ય; સબ્બસો પટિનિય્યાતેય્યાતિ અત્થો. **તતો નિદાનન્તિ** આણણ્યનિદાનં. સો હિ ‘‘અણણોમ્હી’’તિ આવજ્જન્તો બલવપામોજ્જં લભતિ, સોમનસ્સં અધિગચ્છતિ, તેન વુત્તં – ‘‘**લભેથ પામોજ્જં, અધિગચ્છેય્ય સોમનસ્સ**’’ન્તિ.

૨૧૯. વિસભાગવેદનુપ્પત્તિયા કકચેનેવ ચતુઇરિયાપથં છિન્દન્તો આબાધતીતિ આબાધો, સ્વાસ્સ અત્થીતિ **આબાધિકો**. તં સમુટ્ઠાનેન દુક્ખેન **દુક્ખિતો. અધિમત્તગિલાનોતિ** બાળ્હગિલાનો. **નચ્છાદેય્યાતિ** અધિમત્તબ્યાધિપરેતતાય ન રુચ્ચેય્ય. **બલમત્તાતિ** બલમેવ, બલઞ્ચસ્સ કાયે ન ભવેય્યાતિ અત્થો. **તતોનિદાનન્તિ**

આરોગ્યનિદાનં. તસ્સ હિ – ‘‘અરોગોમ્હી’’તિ આવજ્જયતો તદુભયં હોતિ. તેન વુત્તં – ‘‘**લભેથ પામોજ્જં, અધિગચ્છેય્ય સોમનસ્સ**’’ન્તિ.

૨૨૦. ન ચસ્સ કિઞ્ચિ ભોગાનં વયોતિ કાકણિકમત્તમ્પિ ભોગાનં વયો ન ભવેય્ય. **તતોનિદાન**ન્તિ બન્ધનામોક્ખનિદાનં. સેસં વુત્તનયેનેવ સબ્બપદેસુ યોજેતબ્બં.

૨૨૧-૨૨૨. અનત્તાધીનોતિ ન અત્તનિ અધીનો, અત્તનો રુચિયા કિઞ્ચિ કાતું ન લભતિ. **પરાધીનો**તિ પરેસુ અધીનો પરસ્સેવ રુચિયા વત્તતિ. **ન યેન કામં ગમો**તિ યેન દિસાભાગેનસ્સ ગન્તુકામતા હોતિ, ઇચ્છા ઉપ્પજ્જતિ ગમનાય, તેન ગન્તું ન લભતિ. **દાસબ્યા**તિ દાસભાવા. **ભુજિસ્સો**તિ અત્તનો સન્તકો. **તતોનિદાન**ન્તિ ભુજિસ્સનિદાનં. **કન્તારદ્ધાનમગ્ગ**ન્તિ કન્તારં અદ્ધાનમગ્ગં, નિરુદકં દીઘમગ્ગન્તિ અત્થો. **તતોનિદાન**ન્તિ ખેમન્તભૂમિનિદાનં.

૨૨૩. ઇમે પઞ્ચ નીવરણે અપ્પહીનેતિ એત્થ ભગવા અપ્પહીનકામચ્છન્દનીવરણં ઇણસદિસં, સેસાનિ રોગાદિસદિસાનિ કત્વા દસ્સેતિ. તત્રાયં સદિસતા. યો હિ પરેસં ઇણં ગહેત્વા વિનાસેતિ, સો તેહિ ઇણં દેહીતિ વુચ્ચમાનોપિ ફરુસં વુચ્ચમાનોપિ બજ્ઝમાનોપિ વધીયમાનોપિ કિઞ્ચિ પટિબાહિતું ન સક્કોતિ, સબ્બં તિતિક્ખતિ. તિતિક્ખાકારણં હિસ્સ તં ઇણં હોતિ. એવમેવ યો યમ્હિ કામચ્છન્દેન રજ્જતિ, તણ્હાસહગતેન તં વત્થું ગણ્હતિ, સો તેન ફરુસં વુચ્ચમાનોપિ બજ્ઝમાનોપિ વધીયમાનોપિ સબ્બં તિતિક્ખતિ, તિતિક્ખાકારણં હિસ્સ સો કામચ્છન્દો હોતિ, ઘરસામિકેહિ વધીયમાનાનં ઇત્થીનં વિયાતિ, એવં ઇણં વિય કામચ્છન્દો દટ્ઠબ્બો.

યથા પન પિત્તરોગાતુરો મધુસક્કરાદીસુપિ દિન્નેસુ પિત્તરોગાતુરતાય તેસં રસં ન વિન્દતિ, ‘‘તિત્તકં તિત્તક’’ન્તિ ઉગ્ગિરતિયેવ. એવમેવ બ્યાપન્નચિત્તો હિતકામેહિ આચરિયુપજ્ઝાયેહિ અપ્પમત્તકમ્પિ ઓવદિયમાનો ઓવાદં ન ગણ્હતિ. ‘‘અતિ વિય મે તુમ્હે ઉપદ્દવેથા’’તિઆદીનિ વત્વા વિબ્ભમતિ. પિત્તરોગાતુરતાય સો પુરિસો મધુસક્કરાદીનં વિય કોધાતુરતાય ઝાનસુખાદિભેદં સાસનરસં ન વિન્દતીતિ. એવં રોગો વિય બ્યાપાદો દટ્ઠબ્બો.

યથા પન નક્ખત્તદિવસે બન્ધનાગારે બદ્ધો પુરિસો નક્ખત્તસ્સ નેવ આદિં ન મજ્ઝં ન પરિયોસાનં પસ્સતિ. સો દુતિયદિવસે મુત્તો અહો હિય્યો નક્ખત્તં મનાપં, અહો નચ્ચં, અહો ગીતન્તિઆદીનિ સુત્વાપિ પટિવચનં ન દેતિ. કિં કારણા? નક્ખત્તસ્સ અનનુભૂતત્તા. એવમેવ થિનમિદ્ધાભિભૂતો ભિક્ખુ વિચિત્તનયેપિ ધમ્મસ્સવને પવત્તમાને નેવ તસ્સ આદિં ન મજ્ઝં ન પરિયોસાનં જાનાતિ. સોપિ ઉટ્ઠિતે ધમ્મસ્સવને અહો ધમ્મસ્સવનં, અહો કારણં, અહો ઉપમાતિ ધમ્મસ્સવનસ્સ વણ્ણં ભણમાનાનં સુત્વાપિ પટિવચનં ન દેતિ. કિં કારણા? થિનમિદ્ધવસેન ધમ્મકથાય અનનુભૂતત્તા. એવં બન્ધનાગારં વિય **થિનમિદ્ધં** દટ્ઠબ્બં.

યથા પન નક્ખત્તં કીળન્તોપિ દાસો – ‘‘ઇદં નામ અચ્ચાયિકં કરણીયં અત્થિ, સીઘં તત્થ ગચ્છાહિ. નો ચે ગચ્છસિ, હત્થપાદં વા તે છિન્દામિ કણ્ણનાસં વા’’તિ વુત્તો સીઘં ગચ્છતિયેવ . નક્ખત્તસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનં અનુભવિતું ન લભતિ, કસ્મા? પરાધીનતાય, એવમેવ વિનયે અપકતઞ્ઞુના વિવેકત્થાય અરઞ્ઞં પવિટ્ઠેનાપિ કિસ્મિઞ્ચિદેવ અન્તમસો કપ્પિયમંસેપિ અકપ્પિયમંસસઞ્ઞાય ઉપ્પન્નાય વિવેકં પહાય સીલવિસોધનત્થં વિનયધરસ્સ સન્તિકં ગન્તબ્બં હોતિ, વિવેકસુખં અનુભવિતું ન લભતિ, કસ્મા? ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચાભિભૂતતાયાતિ. એવં દાસબ્યં વિય **ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં** દટ્ઠબ્બં.

યથા પન કન્તારદ્ધાનમગ્ગપ્પટિપન્નો પુરિસો ચોરેહિ મનુસ્સાનં વિલુત્તોકાસં પહતોકાસઞ્ચ દિસ્વા દણ્ડકસદ્દેનપિ સકુણસદ્દેનપિ ''ચોરા આગતા''તિ ઉસ્સઙ્કિતપરિસઙ્કિતોવ હોતિ, ગચ્છતિપિ તિટ્ઠતિપિ નિવત્તતિપિ, ગતટ્ઠાનતો અગતટ્ઠાનમેવ બહુતરં હોતિ. સો કિચ્છેન કસિરેન ખેમન્તભૂમિં પાપુણાતિ વા ન વા પાપુણાતિ. એવમેવ યસ્સ અટ્ઠસુ ઠાનેસુ વિચિકિચ્છા ઉપ્પન્ના હોતિ, સો – ''બુદ્ધો નુ ખો, નો નુ ખો બુદ્ધો''તિઆદિના નયેન વિચિકિચ્છન્તો અધિમુચ્ચિત્વા સદ્ધાય ગણ્હિતું ન સક્કોતિ. અસક્કોન્તો મગ્ગં વા ફલં વા ન પાપુણાતીતિ. યથા કન્તારદ્ધાનમગ્ગે – ''ચોરા અત્થિ નત્થી''તિ પુનપ્પુનં આસપ્પનપરિસપ્પનં અપરિયોગાહનં છમ્ભિતત્તં ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદેન્તો ખેમન્તપત્તિયા અન્તરાયં કરોતિ, એવં વિચિકિચ્છાપિ – ''બુદ્ધો નુ ખો, ન બુદ્ધો''તિઆદિના નયેન પુનપ્પુનં આસપ્પનપરિસપ્પનં અપરિયોગાહનં છમ્ભિતત્તં ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદયમાના અરિયભૂમિપ્પત્તિયા અન્તરાયં કરોતીતિ કન્તારદ્ધાનમગ્ગો વિય **વિચિકિચ્છા** દટ્ઠબ્બા.

૨૨૪. ઇદાનિ – ''**સેય્યથાપિ, મહારાજ, આણણ્ય**''ન્તિ એત્થ ભગવા પહીનકામચ્છન્દનીવરણં આણણ્યસદિસં, સેસાનિ આરોગ્યાદિસદિસાનિ કત્વા દસ્સેતિ. તત્રાયં સદિસતા, યથા હિ પુરિસો ઇણં આદાય કમ્મન્તે પયોજેત્વા સમિદ્ધતં પત્તો – ''ઇદં ઇણં નામ પલિબોધમૂલ''ન્તિ ચિન્તેત્વા સવડ્ઢિકં ઇણં નિય્યાતેત્વા પણ્ણં ફાલાપેય્ય. અથસ્સ તતો પટ્ઠાય નેવ કોચિ દૂતં પેસેતિ, ન પણ્ણં. સો ઇણસામિકે દિસ્વાપિ સચે ઇચ્છતિ, આસના ઉટ્ઠહતિ, નો ચે ન ઉટ્ઠહતિ, કસ્મા? તેહિ સદ્ધિં નિલ્લેપતાય અલગ્ગતાય. એવમેવ ભિક્ખુ – ''અયં **કામચ્છન્દો** નામ પલિબોધમૂલ''ન્તિ ચિન્તેત્વા છ ધમ્મે ભાવેત્વા કામચ્છન્દનીવરણં પજહતિ. તે પન છ ધમ્મે મહાસતિપટ્ઠાને વણ્ણયિસ્સામ. તસ્સેવં પહીનકામચ્છન્દસ્સ યથા ઇણમુત્તસ્સ પુરિસસ્સ ઇણસ્સામિકે દિસ્વા નેવ ભયં ન છમ્ભિતત્તં હોતિ. એવમેવ પરવત્થુમ્હિ નેવ સઙ્ગો ન બદ્ધો હોતિ. દિબ્બાનિપિ રૂપાનિ પસ્સતો કિલેસો ન સમુદાચરતિ. તસ્મા ભગવા આણણ્યમિવ કામચ્છન્દપ્પહાનં આહ.

યથા પન સો પિત્તરોગાતુરો પુરિસો ભેસજ્જકિરિયાય તં રોગં વૂપસમેત્વા તતો પટ્ઠાય મધુસક્કરાદીનં રસં વિન્દતિ. એવમેવ ભિક્ખુ ''અયં **બ્યાપાદો** નામ મહા અનત્થકરો''તિ છ ધમ્મે ભાવેત્વા બ્યાપાદનીવરણં પજહતિ. સબ્બનીવરણેસુ છ ધમ્મે મહાસતિપટ્ઠાનેયેવ વણ્ણયિસ્સામ. ન કેવલઞ્ચ તેયેવ, યેપિ થિનમિદ્ધાદીનં પહાનાય ભાવેતબ્બા, તેપિ સબ્બે તત્થેવ વણ્ણયિસ્સામ. સો એવં પહીનબ્યાપાદો યથા પિત્તરોગવિમુત્તો પુરિસો મધુસક્કરાદીનં રસં સમ્પિયાયમાનો પટિસેવતિ, એવમેવ આચારપણ્ણત્તિઆદીનિ સિક્ખાપદાનિ સિરસા સમ્પટિચ્છિત્વા સમ્પિયાયમાનો સિક્ખતિ. તસ્મા ભગવા આરોગ્યમિવ બ્યાપાદપ્પહાનં આહ.

યથા સો નક્ખત્તદિવસે બન્ધનાગારં પવેસિતો પુરિસો અપરસ્મિં નક્ખત્તદિવસે – ''પુબ્બેપિ અહં પમાદદોસેન બદ્ધો, તેન નક્ખત્તં નાનુભવિં. ઇદાનિ અપ્પમત્તો ભવિસ્સામી''તિ યથાસ્સ પચ્ચત્થિકા ઓકાસં ન લભન્તિ, એવં અપ્પમત્તો હુત્વા નક્ખત્તં અનુભવિત્વા – 'અહો નક્ખત્તં, અહો નક્ખત્ત'ન્તિ ઉદાનં ઉદાનેસિ, એવમેવ ભિક્ખુ – ''ઇદં **થિનમિદ્ધં** નામ મહાઅનત્થકર''ન્તિ છ ધમ્મે ભાવેત્વા થિનમિદ્ધનીવરણં પજહતિ, સો એવં પહીનથિનમિદ્ધો યથા બન્ધના મુત્તો પુરિસો સત્તાહમ્પિ નક્ખત્તસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનં અનુભવતિ, એવમેવ ધમ્મનક્ખત્તસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનં અનુભવન્તો સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણાતિ. તસ્મા ભગવા બન્ધના મોક્ખમિવ થિનમિદ્ધપ્પહાનં આહ.

યથા પન દાસો કિઞ્ચિદેવ મિત્તં ઉપનિસ્સાય સામિકાનં ધનં દત્વા અત્તાનં ભુજિસ્સં કત્વા તતો પટ્ઠાય યં ઇચ્છતિ, તં કરોતિ. એવમેવ ભિક્ખુ – ''ઇદં **ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં** નામ મહા અનત્થકર''ન્તિ છ ધમ્મે ભાવેત્વા

ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પજહતિ. સો એવં પહીનઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચો યથા ભુજિસ્સો પુરિસો યં ઇચ્છતિ, તં કરોતિ, ન તં કોચિ બલક્કારેન તતો નિવત્તેતિ , એવમેવ યથા સુખં નેક્ખમ્મપટિપદં પટિપજ્જતિ, ન તં ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં બલક્કારેન તતો નિવત્તેતિ. તસ્મા ભગવા ભુજિસ્સં વિય ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચપ્પહાનં આહ.

યથા બલવા પુરિસો હત્થસારં ગહેત્વા સજ્જાવુધો સપરિવારો કન્તારં પટિપજ્જેય્ય, તં ચોરા દૂરતોવ દિસ્વા પલાયેય્યું. સો સોત્થિના તં કન્તારં નિત્થરિત્વા ખેમન્તં પત્તો હટ્ઠતુટ્ઠો અસ્સ. એવમેવ ભિક્ખુ ''અયં **વિચિકિચ્છા** નામ મહા અનત્થકારિકા''તિ છ ધમ્મે ભાવેત્વા વિચિકિચ્છં પજહતિ . સો એવં પહીનવિચિકિચ્છો યથા બલવા પુરિસો સજ્જાવુધો સપરિવારો નિબ્ભયો ચોરે તિણં વિય અગણેત્વા સોત્થિના નિક્ખમિત્વા ખેમન્તભૂમિં પાપુણાતિ, એવમેવ ભિક્ખુ દુચ્ચરિતકન્તારં નિત્થરિત્વા પરમં ખેમન્તભૂમિં અમતં મહાનિબ્બાનં પાપુણાતિ. તસ્મા ભગવા ખેમન્તભૂમિં વિય વિચિકિચ્છાપહાનં આહ.

૨૨૫. પામોજ્જં જાયતીતિ તુટ્ઠાકારો જાયતિ. **પમુદિતસ્સ પીતિ જાયતી**તિ તુટ્ઠસ્સ સકલસરીરં ખોભયમાના પીતિ જાયતિ. **પીતિમનસ્સ કાયો પસ્સમ્ભતી**તિ પીતિસમ્પયુત્તચિત્તસ્સ પુગ્ગલસ્સ નામકાયો પસ્સમ્ભતિ, વિગતદરથો હોતિ. **સુખં વેદેતી**તિ કાયિકમ્પિ ચેતસિકમ્પિ સુખં વેદયતિ. **ચિત્તં સમાધિયતી**તિ ઇમિના નેક્ખમ્મસુખેન સુખિતસ્સ ઉપચારવસેનપિ અપ્પનાવસેનપિ ચિત્તં સમાધિયતિ.

પઠમજ્ઝાનકથા

૨૨૬. સો વિવિચ્ચેવ કામેહિ...પે॰... પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતીતિઆદિ પન ઉપચારસમાધિના સમાહિતે ચિત્તે ઉપરિવિસેસદસ્સનત્થં અપ્પનાસમાધિના સમાહિતે ચિત્તે તસ્સ સમાધિનો પભેદદસ્સનત્થં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. **ઇમમેવ કાયન્તિ** ઇમં કરજકાયં. **અભિસન્દેતી**તિ તેમેતિ સ્નેહેતિ, સબ્બત્થ પવત્તપીતિસુખં કરોતિ. **પરિસન્દેતી**તિ સમન્તતો સન્દેતિ. **પરિપૂરેતી**તિ વાયુના ભસ્તં વિય પૂરેતિ. **પરિપ્ફરતી**તિ સમન્તતો ફુસતિ. **સબ્બાવતો કાયસ્સા**તિ અસ્સ ભિક્ખુનો સબ્બકોટ્ઠાસવતો કાયસ્સ કિઞ્ચિ ઉપાદિન્નકસન્તતિપવત્તિટ્ઠાને છવિમંસલોહિતાનુગતં અણુમત્તમ્પિ ઠાનં પઠમજ્ઝાનસુખેન અફુટં નામ ન હોતિ.

૨૨૭. દક્ખોતિ છેકો પટિબલો ન્હાનીયચુણ્ણાનિ કાતુઞ્ચેવ પયોજેતુઞ્ચ સન્નેતુઞ્ચ. **કંસથાલે**તિ યેન કેનચિ લોહેન કતભાજને. મત્તિકભાજનં પન થિરં ન હોતિ. સન્નેન્તસ્સ ભિજ્જતિ. તસ્મા તં ન દસ્સેતિ. **પરિપ્ફોસકં પરિપ્ફોસક**ન્તિ સિઞ્ચિત્વા સિઞ્ચિત્વા. **સન્નેય્યા**તિ વામહત્થેન કંસથાલં ગહેત્વા દક્ખિણહત્થેન પમાણયુત્તં ઉદકં સિઞ્ચિત્વા સિઞ્ચિત્વા પરિમદ્દન્તો પિણ્ડં કરેય્ય. **સ્નેહાનુગતા**તિ ઉદકસિનેહેન અનુગતા. **સ્નેહપરેતા**તિ ઉદકસિનેહેન પરિગ્ગહિતા. **સન્તરબાહિરા**તિ સદ્ધિં અન્તોપદેસેન ચેવ બહિપદેસેન ચ સબ્બત્થકમેવ ઉદકસિનેહેન ફુટાતિ અત્થો. **ન ચ પગ્ઘરણી**તિ ન ચ બિન્દુ બિન્દુ ઉદકં પગ્ઘરતિ, સક્કા હોતિ હત્થેનપિ દ્વીહિપિ તીહિપિ અઙ્ગુલીહિ ગહેતું ઓવટ્ટિકાયપિ કાતુન્તિ અત્થો.

દુતિયજ્ઝાનકથા

૨૨૮-૨૨૯. દુતિયજ્ઝાનસુખૂપમાયં **ઉબ્ભિદોદકો**તિ ઉબ્ભિન્નઉદકો, ન હેટ્ઠા ઉબ્ભિજ્જિત્વા ઉગ્ગચ્છનકઉદકો. અન્તોયેવ પન ઉબ્ભિજ્જનકઉદકોતિ અત્થો. **આયમુખ**ન્તિ આગમનમગ્ગો. **દેવો**તિ મેઘો. **કાલેન કાલ**ન્તિ કાલે કાલે, અન્વદ્ધમાસં વા અનુદસાહં વાતિ અત્થો. **ધાર**ન્તિ વુટ્ઠિં. **ન અનુપ્પવેચ્છેય્યા**તિ ન ચ પવેસેય્ય, ન

વસ્સેય્યાતિ અત્થો. **સીતા વારિધારા ઉબ્ભિજ્જિત્વા**તિ સીતં ધારં ઉગ્ગન્ત્વા રહદં પૂરયમાનં ઉબ્ભિજ્જિત્વા. હેટ્ઠા ઉગ્ગચ્છનઉદકઞ્હિ ઉગ્ગન્ત્વા ઉગ્ગન્ત્વા ભિજ્જન્તં ઉદકં ખોભેતિ, ચતૂહિ દિસાહિ પવિસનઉદકં પુરાણપણ્ણતિણકટ્ઠદણ્ડકાદીહિ ઉદકં ખોભેતિ, વુટ્ઠિઉદકં ધારાનિપાતપુબ્બુળકેહિ ઉદકં ખોભેતિ. સન્નિસિન્નમેવ પન હુત્વા ઇદ્ધિનિમ્મિતમિવ ઉપ્પજ્જમાનં ઉદકં ઇમં પદેસં ફરતિ, ઇમં પદેસં ન ફરતીતિ નત્થિ, તેન અફુટોકાસો નામ ન હોતીતિ. તત્થ રહદો વિય કરજકાયો. ઉદકં વિય દુતિયજ્ઝાનસુખં. સેસં પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બં.

તતિયજ્ઝાનકથા

૨૩૦-૨૩૧. તતિયજ્ઝાનસુખૂપમાયં ઉપ્પલાનિ એત્થ સન્તીતિ ઉપ્પલિની. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. એત્થ ચ સેતરત્તનીલેસુ યં કિઞ્ચિ ઉપ્પલં ઉપ્પલમેવ. ઊનકસતપત્તં પુણ્ડરીકં, સતપત્તં પદુમં. પત્તનિયમં વા વિનાપિ સેતં પદુમં, રત્તં પુણ્ડરીકન્તિ અયમેત્થ વિનિચ્છયો. **ઉદકાનુગ્ગતાની**તિ ઉદકતો ન ઉગ્ગતાનિ. **અન્તો નિમુગ્ગપોસીની**તિ ઉદકતલસ્સ અન્તો નિમુગ્ગાનિયેવ હુત્વા પોસીનિ, વડ્ઢીનીતિ અત્થો. સેસં પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બં.

ચતુત્થજ્ઝાનકથા

૨૩૨-૨૩૩. ચતુત્થજ્ઝાનસુખૂપમાયં **પરિસુદ્ધેન ચેતસા પરિયોદાતેના**તિ એત્થ નિરુપક્કિલેસટ્ઠેન પરિસુદ્ધં, પભસ્સરટ્ઠેન પરિયોદાતન્તિ વેદિતબ્બં. **ઓદાતેન વત્થેના**તિ ઇદં ઉતુફરણત્થં વુત્તં. કિલિટ્ઠવત્થેન હિ ઉતુફરણં ન હોતિ, તઙ્ખણધોતપરિસુદ્ધેન ઉતુફરણં બલવં હોતિ. ઇમિસ્સાય હિ ઉપમાય વત્થં વિય કરજકાયો, ઉતુફરણં વિય ચતુત્થજ્ઝાનસુખં. તસ્મા યથા સુન્હાતસ્સ પુરિસસ્સ પરિસુદ્ધં વત્થં સસીસં પારુપિત્વા નિસિન્નસ્સ સરીરતો ઉતુ સબ્બમેવ વત્થં ફરતિ. ન કોચિ વત્થસ્સ અફુટોકાસો હોતિ. એવં ચતુત્થજ્ઝાનસુખેન ભિક્ખુનો કરજકાયસ્સ ન કોચિ ઓકાસો અફુટો હોતીતિ. એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. ઇમેસં પન ચતુન્નં ઝાનાનં અનુપદવણ્ણના ચ ભાવનાનયો ચ વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તોતિ ઇધ ન વિત્થારિતો.

એત્તાવતા ચેસ રૂપજ્ઝાનલાભીયેવ, ન અરૂપજ્ઝાનલાભીતિ ન વેદિતબ્બો. ન હિ અટ્ઠસુ સમાપત્તીસુ ચુદ્દસહાકારેહિ ચિણ્ણવસીભાવં વિના ઉપરિ અભિઞ્ઞાધિગમો હોતિ. પાળિયં પન રૂપજ્ઝાનાનિયેવ આગતાનિ. અરૂપજ્ઝાનાનિ આહરિત્વા કથેતબ્બાનિ.

વિપસ્સનાઞાણકથા

૨૩૪. સો એવં સમાહિતે ચિત્તે…પે॰… આનેઞ્જપ્પત્તેતિ સો ચુદ્દસહાકારેહિ અટ્ઠસુ સમાપત્તીસુ ચિણ્ણવસીભાવો ભિક્ખૂતિ દસ્સેતિ . સેસમેત્થ વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તનયેન વેદિતબ્બં. **ઞાણદસ્સનાય ચિત્તં અભિનીહરતી**તિ એત્થ **ઞાણદસ્સન**ન્તિ મગ્ગઞાણમ્પિ, વુચ્ચતિ ફલઞાણમ્પિ, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમ્પિ, પચ્ચવેક્ખણઞાણમ્પિ, વિપસ્સનાઞાણમ્પિ. ‘‘કિં નુ ખો, આવુસો, ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધત્થં ભગવતિ બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતી’’તિ (મહાનિ॰ ૧.૨૫૭) એત્થ હિ મગ્ગઞાણં ઞાણદસ્સનન્તિ વુત્તં. ‘‘અયમઞ્ઞો ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મો અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસો અધિગતો ફાસુવિહારો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૨૮) એત્થ ફલઞાણં. ‘‘ભગવતોપિ ખો ઞાણદસ્સનં ઉદપાદિ સત્તાહકાલઙ્કતો આળારો કાલામો’’તિ (મહાવ॰ ૧૦) એત્થ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં. ‘‘ઞાણઞ્ચ પન મે દસ્સનં ઉદપાદિ

અકુપ્પા મે વિમુત્તિ, અયમન્તિમા જાતી’’તિ (મહાવ॰ ૧૬) એત્થ પચ્ચવેક્ખણઞાણં ઇધ પન ઞાણદસ્સનાય ચિત્તન્તિ ઇદં વિપસ્સનાઞાણં ઞાણદસ્સનન્તિ વુત્તન્તિ.

અભિનીહરતીતિ વિપસ્સનાઞાણસ્સ નિબ્બત્તનત્થાય તન્નિન્નં તપ્પોણં તપ્પબ્ભારં કરોતિ. **રૂપી**તિ આદીનમત્થો વુત્તોયેવ. **ઓદનકુમ્માસૂપચયો**તિ ઓદનેન ચેવ કુમ્માસેન ચ ઉપચિતો વડ્ઢિતો. **અનિચ્ચુચ્છાદનપરિમદ્દનભેદનવિદ્ધંસનધમ્મો**તિ હુત્વા અભાવટ્ઠેન અનિચ્ચધમ્મો. દુગ્ગન્ધવિઘાતત્થાય તનુવિલેપનેન ઉચ્છાદનધમ્મો. અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાબાધવિનોદનત્થાય ખુદ્દકસમ્બાહનેન પરિમદ્દનધમ્મો. દહરકાલે વા ઊરૂસુ સયાપેત્વા ગબ્ભાવાસેન દુસ્સણ્ઠિતાનં તેસં તેસં અઙ્ગાનં સણ્ઠાનસમ્પાદનત્થં અઞ્છનપીળનાદિવસેન પરિમદ્દનધમ્મો. એવં પરિહરિતોપિ ભેદનવિદ્ધંસનધમ્મો ભિજ્જતિ ચેવ વિકિરતિ ચ, એવં સભાવોતિ અત્થો. તત્થ **રૂપી ચાતુમહાભૂતિકો**તિઆદીસુ છહિ પદેહિ સમુદયો કથિતો. અનિચ્ચપદેન સદ્ધિં પચ્છિમેહિ દ્વીહિ અત્થઙ્ગમો. **એત્થ સિતં એત્થ પટિબદ્ધ**ન્તિ એત્થ ચાતુમહાભૂતિકે કાયે નિસ્સિતઞ્ચ પટિબદ્ધઞ્ચ.

૨૩૫. **સુભો**તિ સુન્દરો. **જાતિમા**તિ પરિસુદ્ધાકરસમુટ્ઠિતો. **સુપરિકમ્મકતો**તિ સુટ્ઠુ કતપરિકમ્મો અપનીતપાસાણસક્ખરો. **અચ્છો**તિ તનુચ્છવિ. **વિપ્પસન્નો**તિ સુટ્ઠુ પસન્નો. **સબ્બાકારસમ્પન્નો**તિ ધોવનવેધનાદીહિ સબ્બેહિ આકારેહિ સમ્પન્નો. **નીલ**ન્તિઆદીહિ વણ્ણસમ્પત્તિં દસ્સેતિ. તાદિસઞ્હિ આવુતં પાકટં હોતિ. **એવમેવ ખો**તિ એત્થ એવં ઉપમાસંસન્દનં વેદિતબ્બં. મણિ વિય હિ કરજકાયો. આવુતસુત્તં વિય વિપસ્સનાઞાણં. ચક્ખુમા પુરિસો વિય વિપસ્સનાલાભી ભિક્ખુ, હત્થે કરિત્વા પચ્ચવેક્ખતો અયં ખો મણીતિ મણિનો આવિભૂતકાલો વિય વિપસ્સનાઞાણં, અભિનીહરિત્વા નિસિન્નસ્સ ભિક્ખુનો ચાતુમહાભૂતિકકાયસ્સ આવિભૂતકાલો, તત્રિદં સુત્તં આવુતન્તિ સુત્તસ્સાવિભૂતકાલો વિય વિપસ્સનાઞાણં, અભિનીહરિત્વા નિસિન્નસ્સ ભિક્ખુનો તદારમ્મણાનં ફસ્સપઞ્ચમકાનં વા સબ્બચિત્તચેતસિકાનં વા વિપસ્સનાઞાણસ્સેવ વા આવિભૂતકાલોતિ.

ઇદઞ્ચ વિપસ્સનાઞાણં મગ્ગઞાણાનન્તરં. એવં સન્તેપિ યસ્મા અભિઞ્ઞાવારે આરદ્ધે એતસ્સ અન્તરાવારો નત્થિ તસ્મા ઇધેવ દસ્સિતં. યસ્મા ચ અનિચ્ચાદિવસેન અકતસમ્મસનસ્સ દિબ્બાય સોતધાતુયા ભેરવં સદ્દં સુણતો, પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિયા ભેરવે ખન્ધે અનુસ્સરતો, દિબ્બેન ચક્ખુના ભેરવમ્પિ રૂપં પસ્સતો ભયસન્તાસો ઉપ્પજ્જતિ, ન અનિચ્ચાદિવસેન કતસમ્મસનસ્સ તસ્મા અભિઞ્ઞં પત્તસ્સ ભયવિનોદનહેતુસમ્પાદનત્થમ્પિ ઇદં ઇધેવ દસ્સિતં. અપિ ચ યસ્મા વિપસ્સનાસુખં નામેતં મગ્ગફલસુખસમ્પાદકં પાટિયેક્કં સન્દિટ્ઠિકં સામઞ્ઞફલં તસ્માપિ આદિતોવ ઇદં ઇધ દસ્સિતન્તિ વેદિતબ્બં.

મનોમયિદ્ધિઞાણકથા

૨૩૬-૨૩૭. **મનોમય**ન્તિ મનેન નિબ્બત્તિતં. **સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગિ**ન્તિ સબ્બેહિ અઙ્ગેહિ ચ પચ્ચઙ્ગેહિ ચ સમન્નાગતં. **અહીનિન્દ્રિય**ન્તિ સણ્ઠાનવસેન અવિકલિન્દ્રિયં. ઇદ્ધિમતા નિમ્મિતરૂપઞ્હિ સચે ઇદ્ધિમા ઓદાતો તમ્પિ ઓદાતં. સચે અવિદ્ધકણ્ણો તમ્પિ અવિદ્ધકણ્ણન્તિ એવં સબ્બાકારેહિ તેન સદિસમેવ હોતિ. **મુઞ્જમ્હા ઈસિક**ન્તિઆદિ ઉપમાત્તયમ્પિ હિ સદિસભાવદસ્સનત્થમેવ વુત્તં. મુઞ્જસદિસા એવ હિ તસ્સ અન્તો ઈસિકા હોતિ. કોસિસદિસોયેવ અસિ, વટ્ટાય કોસિયા વટ્ટં અસિમેવ પક્ખિપન્તિ, પત્થટાય પત્થટં . **કરણ્ડા**તિ ઇદમ્પિ અહિકઞ્ચુકસ્સ નામં, ન વિલીવકરણ્ડકસ્સ. અહિકઞ્ચુકો હિ અહિના સદિસોવ હોતિ. તત્થ કિઞ્ચાપિ ‘‘પુરિસો અહિં કરણ્ડા ઉદ્ધરેય્યા’’તિ હત્થેન ઉદ્ધરમાનો વિય દસ્સિતો, અથ ખો ચિત્તેનેવસ્સ ઉદ્ધરણં વેદિતબ્બં. અયઞ્હિ અહિ નામ સજાતિયં ઠિતો, કટ્ઠન્તરં વા રુક્ખન્તરં વા

નિસ્સાય, તયતો સરીરં નિક્કડ્ઢનપ્પયોગસઙ્ખાતેન થામેન, સરીરં ખાદયમાનં વિય પુરાણતચં જિગુચ્છન્તોતિ ઇમેહિ ચતૂહિ કારણેહિ સયમેવ કઞ્ચુકં પજહતિ, ન સક્કા તતો અઞ્ઞેન ઉદ્ધરિતું, તસ્મા ચિત્તેન ઉદ્ધરણં સન્ધાય ઇદં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. ઇતિ મુઞ્જાદિસદિસં ઇમસ્સ ભિક્ખુનો સરીરં, ઈસિકાદિસદિસં નિમ્મિતરૂપન્તિ. ઇદમેત્થ ઓપમ્મસંસન્દનં. નિમ્માનવિધાનં પનેત્થ પરતો ચ ઇદ્ધિવિધાદિપઞ્ચઅભિઞ્ઞાકથા સબ્બાકારેન વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારિતાતિ તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા. ઉપમામત્તમેવ હિ ઇધ અધિકં.

ઇદ્ધિવિધઞાણાદિકથા

૨૩૮-૨૩૯. તત્થ છેકકુમ્ભકારાદયો વિય ઇદ્ધિવિધઞાણલાભી ભિક્ખુ દટ્ઠબ્બો. સુપરિકમ્મકતમત્તિકાદયો વિય ઇદ્ધિવિધઞાણં દટ્ઠબ્બં. ઇચ્છિતિચ્છિતભાજનવિકતિઆદિકરણં વિય તસ્સ ભિક્ખુનો વિકુબ્બનં દટ્ઠબ્બં.

૨૪૦-૨૪૧. દિબ્બસોતધાતુઉપમાયં યસ્મા કન્તારદ્ધાનમગ્ગો સાસઙ્કો હોતિ સપ્પટિભયો. તત્થ ઉસ્સઙ્કિતપરિસઙ્કિતેન ‘અયં ભેરિસદ્દો’, ‘અયં મુદિઙ્ગસદ્દો’તિ ન સક્કા વવત્થપેતું, તસ્મા કન્તારગ્ગહણં અકત્વા ખેમમગ્ગં દસ્સેન્તો **અદ્ધાનમગ્ગપ્પટિપન્નો**તિ આહ. અપ્પટિભયઞ્હિ ખેમમગ્ગં સીસે સાટકં કત્વા સણિકં પટિપન્નો વુત્તપ્પકારે સદ્દે સુખં વવત્થપેતિ. તસ્સ સવનેન તેસં તેસં સદ્દાનં આવિભૂતકાલો વિય યોગિનો દૂરસન્તિકભેદાનં દિબ્બાનઞ્ચેવ માનુસ્સકાનઞ્ચ સદ્દાનં આવિભૂતકાલો વેદિતબ્બો.

૨૪૨-૨૪૩. ચેતોપરિયઞાણૂપમાયં **દહરો**તિ તરુણો. **યુવા**તિ યોબ્બઞ્ઞેન સમન્નાગતો. **મણ્ડનકજાતિકો**તિ યુવાપિ સમાનો ન આલસિયો ન કિલિટ્ઠવત્થસરીરો, અથ ખો મણ્ડનપકતિકો, દિવસસ્સ દ્વે તયો વારે ન્હાયિત્વા સુદ્ધવત્થપરિદહનઅલઙ્કારકરણસીલોતિ અત્થો. **સકણિક**ન્તિ કાળતિલકવઙ્ગમુખદૂસિપીળકાદીનં અઞ્ઞતરેન સદોસં. તત્થ યથા તસ્સ મુખનિમિત્તં પચ્ચવેક્ખતો મુખે દોસો પાકટો હોતિ, એવં ચેતોપરિયઞાણાય ચિત્તં અભિનીહરિત્વા નિસિન્નસ્સ ભિક્ખુનો પરેસં સોળસવિધં ચિત્તં પાકટં હોતીતિ વેદિતબ્બં.

૨૪૪-૨૪૫. પુબ્બેનિવાસઞાણૂપમાયં તં દિવસં કતકિરિયા પાકટા હોતીતિ તં દિવસં ગતગામત્તયમેવ ગહિતં. તત્થ ગામત્તયગતપુરિસો વિય પુબ્બેનિવાસઞાણલાભી દટ્ઠબ્બો, તયો ગામા વિય તયો ભવા દટ્ઠબ્બા, તસ્સ પુરિસસ્સ તીસુ ગામેસુ તં દિવસં કતકિરિયાય આવિભાવો વિય પુબ્બેનિવાસાય ચિત્તં અભિનીહરિત્વા નિસિન્નસ્સ ભિક્ખુનો તીસુ ભવેસુ કતકિરિયાય પાકટભાવો દટ્ઠબ્બો.

૨૪૬-૨૪૭. દિબ્બચક્ખૂપમાયં **વીથિં સઞ્ચરન્તે**તિ અપરાપરં સઞ્ચરન્તે. વીથિં ચરન્તેતિપિ પાઠો. અયમેવત્થો. તત્થ નગરમજ્ઝે સિઙ્ઘાટકમ્હિ પાસાદો વિય ઇમસ્સ ભિક્ખુનો કરજકાયો દટ્ઠબ્બો, પાસાદે ઠિતો ચક્ખુમા પુરિસો વિય અયમેવ દિબ્બચક્ખું પત્વા ઠિતો ભિક્ખુ, ગેહં પવિસન્તા વિય પટિસન્ધિવસેન માતુકુચ્છિયં પવિસન્તા, ગેહા નિક્ખમન્તા વિય માતુકુચ્છિતો નિક્ખમન્તા, રથિકાય વીથિં સઞ્ચરન્તા વિય અપરાપરં સઞ્ચરણકસત્તા, પુરતો અબ્ભોકાસટ્ઠાને મજ્ઝે સિઙ્ઘાટકે નિસિન્ના વિય તીસુ ભવેસુ તત્થ તત્થ નિબ્બત્તસત્તા, પાસાદતલે ઠિતપુરિસસ્સ તેસં મનુસ્સાનં આવિભૂતકાલો વિય દિબ્બચક્ખુઞાણાય ચિત્તં અભિનીહરિત્વા નિસિન્નસ્સ ભિક્ખુનો તીસુ ભવેસુ નિબ્બત્તસત્તાનં આવિભૂતકાલો દટ્ઠબ્બો. ઇદઞ્ચ દેસનાસુખત્થમેવ વુત્તં. આરુપ્પે પન દિબ્બચક્ખુસ્સ ગોચરો નત્થીતિ.

આસવક્ખયઞાણકથા

૨૪૮. સો એવં સમાહિતે ચિત્તેતિ ઇધ વિપસ્સનાપાદકં ચતુત્થજ્ઝાનચિત્તં વેદિતબ્બં. **આસવાનં ખયઞાણાયા**તિ આસવાનં ખયઞાણનિબ્બત્તનત્થાય. એત્થ ચ **આસવાનં ખયો** નામ મગ્ગોપિ ફલમ્પિ નિબ્બાનમ્પિ ભઙ્ગોપિ વુચ્ચતિ. ''ખયે ઞાણં, અનુપ્પાદે ઞાણ''ન્તિ એત્થ હિ મગ્ગો આસવાનં ખયોતિ વુત્તો. ''આસવાનં ખયા સમણો હોતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૩૮) એત્થ ફલં.

> ''પરવજ્જાનુપસ્સિસ્સ, નિચ્ચં ઉજ્ઝાનસઞ્ઞિનો;
> આસવા તસ્સ વડ્ઢન્તિ, આરા સો આસવક્ખયા''તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૫૩);

એત્થ નિબ્બાનં. ''આસવાનં ખયો વયો ભેદો અનિચ્ચતા અન્તરધાન''ન્તિ એત્થ ભઙ્ગો. ઇધ પન નિબ્બાનં અધિપ્પેતં. અરહત્તમગ્ગોપિ વટ્ટતિયેવ.

ચિત્તં અભિનીહરતીતિ વિપસ્સના ચિત્તં તન્નિન્નં તપ્પોણં તપ્પબ્ભારં કરોતિ. **સો ઇદં દુક્ખ**ન્તિઆદીસુ ''એત્તકં દુક્ખં, ન ઇતો ભિય્યો''તિ સબ્બમ્પિ દુક્ખસચ્ચં સરસલક્ખણપટિવેધેન યથાભૂતં પજાનાતીતિ અત્થો. તસ્સ ચ દુક્ખસ્સ નિબ્બત્તિકં તણ્હં ''અયં દુક્ખસમુદયો''તિ. તદુભયમ્પિ યં ઠાનં પત્વા નિરુજ્ઝતિ, તં તેસં અપ્પવત્તિં નિબ્બાનં ''અયં દુક્ખનિરોધો''તિ; તસ્સ ચ સમ્પાપકં અરિયમગ્ગં ''અયં દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદા''તિ સરસલક્ખણપટિવેધેન યથાભૂતં પજાનાતીતિ અત્થો.

એવં સરૂપતો સચ્ચાનિ દસ્સેત્વા પુન કિલેસવસેન પરિયાયતો દસ્સેન્તો **''ઇમે આસવા''**તિઆદિમાહ. **તસ્સ એવં જાનતો એવં પસ્સતો**તિ તસ્સ ભિક્ખુનો એવં જાનન્તસ્સ એવં પસ્સન્તસ્સ, સહ વિપસ્સનાય કોટિપ્પત્તં મગ્ગં કથેસિ. **કામાસવા**તિ કામાસવતો. **વિમુચ્ચતી**તિ ઇમિના મગ્ગક્ખણં દસ્સેતિ. **વિમુત્તસ્મિ**ન્તિ ઇમિના ફલક્ખણં. **વિમુત્તમિતિ ઞાણં હોતી**તિ ઇમિના પચ્ચવેક્ખણઞાણં. **ખીણા જાતી**તિઆદીહિ તસ્સ ભૂમિં. તેન હિ ઞાણેન ખીણાસવો પચ્ચવેક્ખન્તો ખીણા જાતીતિઆદીનિ પજાનાતિ.

કતમા પનસ્સ જાતિ ખીણા? કથઞ્ચ નં પજાનાતીતિ? ન તાવસ્સ અતીતા જાતિ ખીણા, પુબ્બેવ ખીણત્તા. ન અનાગતા, અનાગતે વાયામાભાવતો. ન પચ્ચુપ્પન્ના, વિજ્જમાનત્તા. યા પન મગ્ગસ્સ અભાવિતત્તા ઉપ્પજ્જેય્ય એકચતુપઞ્ચવોકારભવેસુ એકચતુપઞ્ચક્ખન્ધપ્પભેદા જાતિ, સા મગ્ગસ્સ ભાવિતત્તા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મતં આપજ્જનેન ખીણા. તં સો મગ્ગભાવનાય પહીનકિલેસે પચ્ચવેક્ખિત્વા ''કિલેસાભાવે વિજ્જમાનમ્પિ કમ્મં આયતિં અપ્પટિસન્ધિકંવ હોતી''તિ જાનન્તો પજાનાતિ.

વુસિતન્તિ વુત્થં પરિવુત્થં. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયં. પુથુજ્જનકલ્યાણકેન હિ સદ્ધિં સત્ત સેક્ખા બ્રહ્મચરિયવાસં વસન્તિ નામ, ખીણાસવો વુત્થવાસો, તસ્મા સો અત્તનો બ્રહ્મચરિયવાસં પચ્ચવેક્ખન્તો વુસિતં બ્રહ્મચરિયન્તિ પજાનાતિ. **કતં કરણીય**ન્તિ ચતૂસુ સચ્ચેસુ ચતૂહિ મગ્ગેહિ પરિઞ્ઞાપહાનસચ્છિકિરિયાભાવનાવસેન સોળસવિધં કિચ્ચં નિટ્ઠાપિતં. તેન તેન મગ્ગેન પહાતબ્બકિલેસા પહીના, દુક્ખમૂલં સમુચ્છિન્નન્તિ અત્થો. પુથુજ્જનકલ્યાણકાદયો હિ તં કિચ્ચં કરોન્તિ, ખીણાસવો કતકરણીયો. તસ્મા સો અત્તનો કરણીયં પચ્ચવેક્ખન્તો કતં કરણીયન્તિ પજાનાતિ. **નાપરં ઇત્થત્તાયા**તિ ઇદાનિ પુન ઇત્થભાવાય એવં સોળસકિચ્ચભાવાય કિલેસક્ખયભાવાય વા કત્તબ્બં મગ્ગભાવનાકિચ્ચં મે નત્થીતિ પજાનાતિ. અથ વા **ઇત્થત્તાયા**તિ ઇત્થભાવતો ઇમસ્મા એવં પકારા. ઇદાનિ વત્તમાનખન્ધસન્તાના અપરં ખન્ધસન્તાનં મય્હં નત્થિ. ઇમે પન પઞ્ચક્ખન્ધા

પરિઞ્ઞાતા તિટ્ઠન્તિ છિન્નમૂલકા રુક્ખા વિય, તે ચરિમકચિત્તનિરોધેન અનુપાદાનો વિય જાતવેદો નિબ્બાયિસ્સન્તિ અપણ્ણત્તિકભાવઞ્ચ ગમિસ્સન્તીતિ પજાનાતિ.

૨૪૯. **પબ્બતસઙ્ખેપે**તિ પબ્બતમત્થકે. **અનાવિલો**તિ નિક્કદ્દમો. સિપ્પિયો ચ સમ્બુકા ચ **સિપ્પિસમ્બુકં**. સક્ખરા ચ કથલાનિ ચ **સક્ખરકથલં**. મચ્છાનં ગુમ્બા ઘટાતિ **મચ્છગુમ્બં**. **તિટ્ઠન્તમ્પિ ચરન્તમ્પી**તિ એત્થ સક્ખરકથલં તિટ્ઠતિયેવ, ઇતરાનિ ચરન્તિપિ તિટ્ઠન્તિપિ. યથા પન અન્તરન્તરા ઠિતાસુપિ નિસિન્નાસુપિ વિજ્જમાનાસુપિ ''એતા ગાવો ચરન્તી''તિ ચરન્તિયો ઉપાદાય ઇતરાપિ ચરન્તીતિ વુચ્ચન્તિ. એવં તિટ્ઠન્તમેવ સક્ખરકથલં ઉપાદાય ઇતરમ્પિ દ્વયં તિટ્ઠન્તન્તિ વુત્તં. ઇતરઞ્ચ દ્વયં ચરન્તં ઉપાદાય સક્ખરકથલમ્પિ ચરન્તન્તિ વુત્તં. તત્થ ચક્ખુમતો પુરિસસ્સ તીરે ઠત્વા પસ્સતો સિપ્પિકસમ્બુકાદીનં વિભૂતકાલો વિય આસવાનં ખયાય ચિત્તં અભિનીહરિત્વા નિસિન્નસ્સ ભિક્ખુનો ચતુન્નં સચ્ચાનં વિભૂતકાલો દટ્ઠબ્બોતિ.

એત્તાવતા વિપસ્સનાઞાણં, મનોમયઞાણં, ઇદ્ધિવિધઞાણં, દિબ્બસોતઞાણં, ચેતોપરિયઞાણં, પુબ્બેનિવાસઞાણં, દિબ્બચક્ખુવસેન નિપ્ફન્નં અનાગતંસઞાણયથાકમ્મૂપગઞાણદ્વયં, દિબ્બચક્ખુઞાણં, આસવક્ખયઞાણન્તિ દસ ઞાણાનિ નિદ્દિટ્ઠાનિ હોન્તિ. તેસં આરમ્મણવિભાગો જાનિતબ્બો – તત્થ વિપસ્સનાઞાણં પરિત્તમહગ્ગતઅતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નઅજ્ઝત્તબહિદ્ધાવસેન સત્તવિધારમ્મણં. મનોમયઞાણં નિમ્મિતબ્બરૂપાયતનમત્તમેવ આરમ્મણં કરોતીતિ પરિત્તપચ્ચુપ્પન્નબહિદ્ધારમ્મણં. આસવક્ખયઞાણં અપ્પમાણબહિદ્ધાનવત્તબ્બારમ્મણં. અવસેસાનં આરમ્મણભેદો વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તો. **ઉત્તરિતરં વા પણીતતરં વા**તિ યેન કેનચિ પરિયાયેન ઇતો સેટ્ઠતરં સામઞ્ઞફલં નામ નત્થીતિ ભગવા અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ.

અજાતસત્તુઉપાસકત્તપટિવેદનાકથા

૨૫૦. રાજા તત્થ તત્થ સાધુકારં પવત્તેન્તો આદિમજ્ઝપરિયોસાનં સક્કચ્ચં સુત્વા ''ચિરં વતમ્હિ ઇમે પઞ્હે પુથૂ સમણબ્રાહ્મણે પુચ્છન્તો, થુસે કોટ્ટેન્તો વિય કિઞ્ચિ સારં નાલત્થં, અહો વત ભગવતો ગુણસમ્પદા, યો મે દીપસહસ્સં જાલેન્તો વિય મહન્તં આલોકં કત્વા ઇમે પઞ્હે વિસ્સજ્જેસિ. સુચિરં વતમ્હિ દસબલસ્સ ગુણાનુભાવં અજાનન્તો વઞ્ચિતો''તિ ચિન્તેત્વા બુદ્ધગુણાનુસ્સરણસમ્ભૂતાય પઞ્ચવિધાય પીતિયા ફુટસરીરો અત્તનો પસાદં આવિકરોન્તો ઉપાસકત્તં પટિવેદેસિ. તં દસ્સેતું ''એવં વુત્તે રાજા''તિઆદિ આરદ્ધં.

તત્થ **અભિક્કન્તં, ભન્તે**તિ અયં અભિક્કન્તસદ્દો ખયસુન્દરાભિરૂપઅબ્ભનુમોદનેસુ દિસ્સતિ. ''અભિક્કન્તા ભન્તે, રત્તિ, નિક્ખન્તો પઠમો યામો, ચિરનિસિન્નો ભિક્ખુસઙ્ઘો''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૮.૨૦) હિ ખયે દિસ્સતિ. ''અયં મે પુગ્ગલો ખમતિ, ઇમેસં ચતુન્નં પુગ્ગલાનં અભિક્કન્તતરો ચ પણીતતરો ચા''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૦૦) સુન્દરે.

''કો મે વન્દતિ પાદાનિ, ઇદ્ધિયા યસસા જલં;
અભિક્કન્તેન વણ્ણેન, સબ્બા ઓભાસયં દિસા''તિ. (વિ॰ વ॰ ૮૫૭);

આદીસુ અભિરૂપે. ''અભિક્કન્તં ભો, ગોતમા''તિઆદીસુ (પારા॰ ૧૫) અબ્ભનુમોદને. ઇધાપિ અબ્ભનુમોદનેયેવ. યસ્મા ચ અબ્ભનુમોદને, તસ્મા 'સાધુ સાધુ ભન્તે'તિ વુત્તં હોતીતિ વેદિતબ્બો.

ભયે કોધે પસંસાયં, તુરિતે કોતૂહલચ્છરે;
હાસે સોકે પસાદે ચ, કરે આમેડિતં બુધોતિ.

ઇમિના ચ લક્ખણેન ઇધ પસાદવસેન, પસંસાવસેન ચાયં દ્વિક્ખત્તું વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. અથવા **અભિક્કન્ત**ન્તિ અભિકન્તં અતિઇટ્ઠં અતિમનાપં અતિસુન્દરન્તિ વુત્તં હોતિ.

એત્થ એકેન અભિક્કન્તસદ્દેન દેસનં થોમેતિ, એકેન અત્તનો પસાદં. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો, અભિક્કન્તં ભન્તે, યદિદં ભગવતો ધમ્મદેસના, 'અભિક્કન્તં' યદિદં ભગવતો ધમ્મદેસનં આગમ્મ મમ પસાદોતિ. ભગવતોયેવ વા વચનં દ્વે દ્વે અત્થે સન્ધાય થોમેતિ. ભગવતો વચનં અભિક્કન્તં દોસનાસનતો, અભિક્કન્તં ગુણાધિગમનતો. તથા સદ્ધાજનનતો, પઞ્ઞાજનનતો, સાત્થતો, સબ્યઞ્જનતો, ઉત્તાનપદતો, ગમ્ભીરત્થતો, કણ્ણસુખતો, હદયઙ્ગમતો, અનત્તુક્કંસનતો , અપરવમ્ભનતો, કરુણાસીતલતો, પઞ્ઞાવદાતતો, આપાથરમણીયતો, વિમદ્દક્ખમતો, સુય્યમાનસુખતો, વીમંસિયમાનહિતતોતિ એવમાદીહિ યોજેતબ્બં.

તતો પરમ્પિ ચતૂહિ ઉપમાહિ દેસનંયેવ થોમેતિ. તત્થ **નિક્કુજ્જિત**ન્તિ અધોમુખઠપિતં હેટ્ઠામુખજાતં વા. **ઉક્કુજ્જેય્યા**તિ ઉપરિ મુખં કરેય્ય. **પટિચ્છન્ન**ન્તિ તિણપણ્ણાદિછાદિતં. **વિવરેય્યા**તિ ઉગ્ઘાટેય્ય. **મૂળ્હસ્સ વા**તિ દિસામૂળ્હસ્સ. **મગ્ગં આચિક્ખેય્યા**તિ હત્થે ગહેત્વા ''એસ મગ્ગો''તિ વદેય્ય, **અન્ધકારે**તિ કાળપક્ખચાતુદ્દસી અડ્ઢરત્તઘનવનસણ્ડમેઘપટલેહિ ચતુરઙ્ગે તમે. અયં તાવ અનુત્તાનપદત્થો. અયં પન સાધિપ્પાયયોજના. યથા કોચિ નિક્કુજ્જિતં ઉક્કુજ્જેય્ય, એવં સદ્ધમ્મવિમુખં અસદ્ધમ્મે પતિતં મં અસદ્ધમ્મા વુટ્ઠાપેન્તેન. યથા પટિચ્છન્નં વિવરેય્ય, એવં કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસનન્તરધાના પભુતિ મિચ્છાદિટ્ઠિગહનપટિચ્છન્નં સાસનં વિવરન્તેન, યથા મૂળ્હસ્સ મગ્ગં આચિક્ખેય્ય, એવં કુમ્મગ્ગમિચ્છામગ્ગપ્પટિપન્નસ્સ મે સગ્ગમોક્ખમગ્ગં આવિકરોન્તેન, યથા અન્ધકારે તેલપજ્જોતં ધારેય્ય, એવં મોહન્ધકારનિમુગ્ગસ્સ મે બુદ્ધાદિરતનરૂપાનિ અપસ્સતો તપ્પટિચ્છાદકમોહન્ધકારવિદ્ધંસકદેસનાપજ્જોતધારકેન મય્હં ભગવતા એતેહિ પરિયાયેહિ પકાસિતત્તા અનેકપરિયાયેન ધમ્મો પકાસિતોતિ.

એવં દેસનં થોમેત્વા ઇમાય દેસનાય રતનત્તયે પસન્નચિત્તો પસન્નાકારં કરોન્તો **એસાહ**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **એસાહ**ન્તિ એસો અહં . **ભગવન્તં સરણં ગચ્છામી**તિ ભગવા મે સરણં, પરાયનં, અઘસ્સ તાતા, હિતસ્સ ચ વિધાતાતિ. ઇમિના અધિપ્પાયેન ભગવન્તં ગચ્છામિ ભજામિ સેવામિ પયિરુપાસામિ, એવં વા જાનામિ બુજ્ઝામીતિ. યેસઞ્હિ ધાતૂનં ગતિઅત્થો, બુદ્ધિપિ તેસં અત્થો. તસ્મા ગચ્છામીતિ ઇમસ્સ જાનામિ બુજ્ઝામીતિ અયમ્પિ અત્થો વુત્તો. **ધમ્મઞ્ચ ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચા**તિ એત્થ પન અધિગતમગ્ગે સચ્છિકતનિરોધે યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાને ચતૂસુ અપાયેસુ અપતમાને ધારેતીતિ ધમ્મો, સો અત્થતો અરિયમગ્ગો ચેવ નિબ્બાનઞ્ચ. વુત્તઞ્ચેતં – ''યાવતા, ભિક્ખવે, ધમ્મા સઙ્ખતા, અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪) વિત્થારો. ન કેવલઞ્ચ અરિયમગ્ગો ચેવ નિબ્બાનઞ્ચ. અપિ ચ ખો અરિયફલેહિ સદ્ધિં પરિયત્તિધમ્મોપિ . વુત્તઞ્હેતં છત્તમાણવકવિમાને –

''રાગવિરાગમનેજમસોકં, ધમ્મમસઙ્ખતમપ્પટિકૂલં;
મધુરમિમં પગુણં સુવિભત્તં, ધમ્મમિમં સરણત્થમુપેહી''તિ. (વિ॰ વ॰ ૮૮૭);

એત્થ હિ **રાગવિરાગો**તિ મગ્ગો કથિતો. **અનેજમસોક**ન્તિ ફલં. **ધમ્મમસઙ્ખત**ન્તિ નિબ્બાનં. **અપ્પટિકૂલં મધુરમિમં પગુણં સુવિભત્ત**ન્તિ પિટકત્તયેન વિભત્તા ધમ્મક્ખન્ધાતિ. દિટ્ઠિસીલસંઘાતેન સંહતોતિ સઙ્ઘો, સો અત્થતો

અટ્ઠ અરિયપુગ્ગલસમૂહો. વુત્તઞ્હેતં તસ્મિઞ્ઞેવ વિમાને –

> ''યત્થ ચ દિન્નમહપ્ફલમાહુ, ચતૂસુ સુચીસુ પુરીસયુગેસુ;
> અટ્ઠ ચ પુગ્ગલધમ્મદસા તે, સઙ્ઘમિમં સરણત્થમુપેહી''તિ. (વિ॰ વ॰ ૮૮૮);

ભિક્ખૂનં સઙ્ઘો ભિક્ખુસઙ્ઘો. એત્તાવતા રાજા તીણિ સરણગમનાનિ પટિવેદેસિ.

સરણગમનકથા

ઇદાનિ તેસુ સરણગમનેસુ કોસલ્લત્થં સરણં, સરણગમનં, યો ચ સરણં ગચ્છતિ, સરણગમનપ્પભેદો, સરણગમનફલં, સઙ્કિલેસો, ભેદોતિ, અયં વિધિ વેદિતબ્બો. સેય્યથિદં – સરણત્થતો તાવ હિંસતીતિ સરણં. સરણગતાનં તેનેવ સરણગમનેન ભયં સન્તાસં દુક્ખં દુગ્ગતિપરિકિલેસં હનતિ વિનાસેતીતિ અત્થો, રતનત્તયસ્સેવેતં અધિવચનં.

અથ વા હિતે પવત્તનેન અહિતા ચ નિવત્તનેન સત્તાનં ભયં હિંસતિ બુદ્ધો. ભવકન્તારા ઉત્તારણેન અસ્સાસદાનેન ચ ધમ્મો; અપ્પકાનમ્પિ કારાનં વિપુલફલપટિલાભકરણેન સઙ્ઘો . તસ્મા ઇમિનાપિ પરિયાયેન રતનત્તયં સરણં. તપ્પસાદતગ્ગરુતાહિ વિહતકિલેસો તપ્પરાયણતાકારપ્પવત્તો ચિત્તુપ્પાદો સરણગમનં. તં સમઙ્ગીસત્તો સરણં ગચ્છતિ. વુત્તપ્પકારેન ચિત્તુપ્પાદેન એતાનિ મે તીણિ રતનાનિ સરણં, એતાનિ પરાયણન્તિ એવં ઉપેતીતિ અત્થો. એવં તાવ સરણં, સરણગમનં, યો ચ સરણં ગચ્છતિ, ઇદં તયં વેદિતબ્બં.

સરણગમનપ્પભેદે પન દુવિધં સરણગમનં – લોકુત્તરં લોકિયઞ્ચ. તત્થ લોકુત્તરં દિટ્ઠસચ્ચાનં મગ્ગક્ખણે સરણગમનુપક્કિલેસસમુચ્છેદેન આરમ્મણતો નિબ્બાનારમ્મણં હુત્વા કિચ્ચતો સકલેપિ રતનત્તયે ઇજ્ઝતિ. લોકિયં પુથુજ્જનાનં સરણગમનુપક્કિલેસવિક્ખમ્ભનેન આરમ્મણતો બુદ્ધાદિગુણારમ્મણં હુત્વા ઇજ્ઝતિ. તં અત્થતો બુદ્ધાદીસુ વત્થૂસુ સદ્ધાપટિલાભો સદ્ધામૂલિકા ચ સમ્માદિટ્ઠિ દસસુ પુઞ્ઞકિરિયવત્થૂસુ દિટ્ઠિજુકમ્મન્તિ વુચ્ચતિ. તયિદં ચતુધા વત્તતિ – અત્તસન્નિય્યાતનેન, તપ્પરાયણતાય, સિસ્સભાવૂપગમનેન, પણિપાતેનાતિ.

તત્થ **અત્તસન્નિય્યાતનં** નામ – ''અજ્જાદિં કત્વા અહં અત્તાનં બુદ્ધસ્સ નિય્યાતેમિ, ધમ્મસ્સ, સઙ્ઘસ્સા''તિ એવં બુદ્ધાદીનં અત્તપરિચ્ચજનં. **તપ્પરાયણતા** નામ ''અજ્જાદિં કત્વા 'અહં બુદ્ધપરાયણો, ધમ્મપરાયણો, સઙ્ઘપરાયણો'તિ. મં ધારેથા''તિ એવં તપ્પરાયણભાવો. **સિસ્સભાવૂપગમનં** નામ – ''અજ્જાદિં કત્વા – 'અહં બુદ્ધસ્સ અન્તેવાસિકો, ધમ્મસ્સ, સઙ્ઘસ્સ અન્તેવાસિકો'તિ મં ધારેથા''તિ એવં સિસ્સભાવૂપગમો. **પણિપાતો** નામ – ''અજ્જાદિં કત્વા અહં અભિવાદનપચ્ચુટ્ઠાનઅઞ્જલિકમ્મસામીચિકમ્મં બુદ્ધાદીનંયેવ તિણ્ણં વત્થૂનં કરોમી'તિ મં ધારેથા''તિ એવં બુદ્ધાદીસુ પરમનિપચ્ચાકારો. ઇમેસઞ્હિ ચતુન્નં આકારાનં અઞ્ઞતરમ્પિ કરોન્તેન ગહિતંયેવ હોતિ સરણં.

અપિ ચ ભગવતો અત્તાનં પરિચ્ચજામિ, ધમ્મસ્સ, સઙ્ઘસ્સ, અત્તાનં પરિચ્ચજામિ, જીવિતં પરિચ્ચજામિ, પરિચ્ચત્તોયેવ મે અત્તા, પરિચ્ચત્તંયેવ જીવિતં, જીવિતપરિયન્તિકં બુદ્ધં સરણં ગચ્છામિ, બુદ્ધો મે સરણં લેણં તાણન્તિ ; એવમ્પિ અત્તસન્નિય્યાતનં વેદિતબ્બં. ''સત્થારઞ્ચ વતાહં પસ્સેય્યં, ભગવન્તમેવ પસ્સેય્યં, સુગતઞ્ચ

વતાહં પસ્સેય્યં, ભગવન્તમેવ પસ્સેય્યં, સમ્માસમ્બુદ્ધઞ્ચ વતાહં પસ્સેય્યં, ભગવન્તમેવ પસ્સેય્ય''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪). એવમ્પિ મહાકસ્સપસ્સ સરણગમનં વિય સિસ્સભાવૂપગમનં વેદિતબ્બં.

''સો અહં વિચરિસ્સામિ, ગામા ગામં પુરા પુરં;
નમસ્સમાનો સમ્બુદ્ધં, ધમ્મસ્સ ચ સુધમ્મત''ન્તિ. (સુ॰ નિ॰ ૧૯૪);

એવમ્પિ આળવકાદીનં સરણગમનં વિય તપ્પરાયણતા વેદિતબ્બા. અથ ખો બ્રહ્માયુ બ્રાહ્મણો ઉટ્ઠાયાસના એકંસં ઉત્તરાસઙ્ગં કરિત્વા ભગવતો પાદેસુ સિરસા નિપતિત્વા ભગવતો પાદાનિ મુખેન ચ પરિચુમ્બતિ, પાણીહિ ચ પરિસમ્બાહતિ, નામઞ્ચ સાવેતિ – ''બ્રહ્માયુ અહં, ભો ગોતમ બ્રાહ્મણો, બ્રહ્માયુ અહં, ભો ગોતમ બ્રાહ્મણો''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૯૪) એવમ્પિ પણિપાતો દટ્ઠબ્બો.

સો પનેસ ઞાતિભયાચરિયદક્ખિણેય્યવસેન ચતુબ્બિધો હોતિ. તત્થ દક્ખિણેય્યપણિપાતેન સરણગમનં હોતિ, ન ઇતરેહિ. સેટ્ઠવસેનેવ હિ સરણં ગણ્હાતિ, સેટ્ઠવસેન ચ ભિજ્જતિ. તસ્મા યો સાકિયો વા કોલિયો વા – ''બુદ્ધો અમ્હાકં ઞાતકો''તિ વન્દતિ, અગ્ગહિતમેવ હોતિ સરણં. યો વા – ''સમણો ગોતમો રાજપૂજિતો મહાનુભાવો અવન્દીયમાનો અનત્થમ્પિ કરેય્યા''તિ ભયેન વન્દતિ, અગ્ગહિતમેવ હોતિ સરણં. યો વા બોધિસત્તકાલે ભગવતો સન્તિકે કિઞ્ચિ ઉગ્ગહિતં સરમાનો બુદ્ધકાલે વા –

''ચતુધા વિભજે ભોગે, પણ્ડિતો ઘરમાવસં;
એકેન ભોગં ભુઞ્જેય્ય, દ્વીહિ કમ્મં પયોજયે;
ચતુત્થઞ્ચ નિધાપેય્ય, આપદાસુ ભવિસ્સતી''તિ. (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૫);

એવરૂપં અનુસાસનિં ઉગ્ગહેત્વા – ''આચરિયો મે''તિ વન્દતિ, અગ્ગહિતમેવ હોતિ સરણં. યો પન – ''અયં લોકે અગ્ગદક્ખિણેય્યો''તિ વન્દતિ, તેનેવ ગહિતં હોતિ સરણં.

એવં ગહિતસરણસ્સ ચ ઉપાસકસ્સ વા ઉપાસિકાય વા અઞ્ઞતિત્થિયેસુ પબ્બજિતમ્પિ ઞાતિં – ''ઞાતકો મે અય''ન્તિ વન્દતો સરણગમનં ન ભિજ્જતિ, પગેવ અપબ્બજિતં. તથા રાજાનં ભયવસેન વન્દતો. સો હિ રટ્ઠપૂજિતત્તા અવન્દીયમાનો અનત્થમ્પિ કરેય્યાતિ. તથા યં કિઞ્ચિ સિપ્પં સિક્ખાપકં તિત્થિયમ્પિ – ''આચરિયો મે અય''ન્તિ વન્દતોપિ ન ભિજ્જતિ, એવં સરણગમનપ્પભેદો વેદિતબ્બો.

એત્થ ચ લોકુત્તરસ્સ સરણગમનસ્સ ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનિ વિપાકફલં, સબ્બદુક્ખક્ખયો આનિસંસફલં. વુત્તઞ્હેતં –

''યો ચ બુદ્ધઞ્ચ ધમ્મઞ્ચ, સઙ્ઘઞ્ચ સરણં ગતો;
ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ, સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતિ.

દુક્ખં દુક્ખસમુપ્પાદં, દુક્ખસ્સ ચ અતિક્કમં;
અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં, દુક્ખૂપસમગામિનં.

એતં ખો સરણં ખેમં, એતં સરણમુત્તમં;

એતં સરણમાગમ્મ, સબ્બદુક્ખા પમુચ્ચતી''તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૯૨);

અપિ ચ નિચ્ચાદિતો અનુપગમનાદિવસેન પેતસ્સ આનિસંસફલં વેદિતબ્બં. વુત્તઞ્હેતં – ''અટ્ઠાનમેતં અનવકાસો, યં દિટ્ઠિસમ્પન્નો પુગ્ગલો કઞ્ચિ સઙ્ખારં નિચ્ચતો ઉપગચ્છેય્ય...પે॰... કઞ્ચિ સઙ્ખારં સુખતો...પે॰... કઞ્ચિ ધમ્મં અત્તતો ઉપગચ્છેય્ય...પે॰... માતરં જીવિતા વોરોપેય્ય...પે॰... પિતરં...પે॰... અરહન્તં...પે॰... પદુટ્ઠચિત્તો તથાગતસ્સ લોહિતં ઉપ્પાદેય્ય...પે॰.... સઙ્ઘં ભિન્દેય્ય...પે॰... અઞ્ઞં સત્થારં ઉદ્દિસેય્ય, નેતં ઠાનં વિજ્જતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૯૦). લોકિયસ્સ પન સરણગમનસ્સ ભવસમ્પદાપિ ભોગસમ્પદાપિ ફલમેવ. વુત્તઞ્હેતં –

''યે કેચિ બુદ્ધં સરણં ગતાસે, ન તે ગમિસ્સન્તિ અપાયભૂમિં;
પહાય માનુસં દેહં, દેવકાયં પરિપૂરેસ્સન્તી''તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૩૭);

અપરમ્પિ વુત્તં – ''અથ ખો સક્કો દેવાનમિન્દો અસીતિયા દેવતાસહસ્સેહિ સદ્ધિં યેનાયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો તેનુપસઙ્કમિ...પે॰... એકમન્તં ઠિતં ખો સક્કં દેવાનમિન્દં આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો એતદવોચ – ''સાધુ ખો, દેવાનમિન્દ, બુદ્ધં સરણગમનં હોતિ. બુદ્ધં સરણગમનહેતુ ખો, દેવાનમિન્દ, એવમિધેકચ્ચે સત્તા કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા સુગતિં સગ્ગં લોકં ઉપપજ્જન્તિ...પે॰... તે અઞ્ઞે દેવે દસહિ ઠાનેહિ અધિગણ્હન્તિ – દિબ્બેન આયુના, દિબ્બેન વણ્ણેન, દિબ્બેન સુખેન, દિબ્બેન યસેન, દિબ્બેન આધિપતેય્યેન, દિબ્બેહિ રૂપેહિ સદ્દેહિ ગન્ધેહિ રસેહિ ફોટ્ઠબ્બેહી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૧). એસ નયો ધમ્મે ચ સઙ્ઘે ચ. અપિ ચ વેલામસુત્તાદીનં વસેનાપિ સરણગમનસ્સ ફલવિસેસો વેદિતબ્બો. એવં સરણગમનસ્સ ફલં વેદિતબ્બં.

તત્થ ચ લોકિયસરણગમનં તીસુ વત્થૂસુ અઞ્ઞાણસંસયમિચ્છાઞાણાદીહિ સંકિલિસ્સતિ, ન મહાજુતિકં હોતિ, ન મહાવિપ્ફારં. લોકુત્તરસ્સ નત્થિ સંકિલેસો. લોકિયસ્સ ચ સરણગમનસ્સ દુવિધો ભેદો – સાવજ્જો ચ અનવજ્જો ચ. તત્થ સાવજ્જો અઞ્ઞસત્થારાદીસુ અત્તસન્નિય્યાતનાદીહિ હોતિ, સો ચ અનિટ્ઠફલો હોતિ. અનવજ્જો કાલકિરિયાય હોતિ, સો અવિપાકત્તા અફલો. લોકુત્તરસ્સ પન નેવત્થિ ભેદો. ભવન્તરેપિ હિ અરિયસાવકો અઞ્ઞં સત્થારં ન ઉદ્દિસતીતિ. એવં સરણગમનસ્સ સંકિલેસો ચ ભેદો ચ વેદિતબ્બોતિ.

ઉપાસકં મં ભન્તે ભગવા ધારેતૂતિ મં ભગવા ''ઉપાસકો અય''ન્તિ એવં ધારેતુ, જાનાતૂતિ અત્થો. ઉપાસકવિધિકોસલ્લત્થં પનેત્થ – કો ઉપાસકો? કસ્મા ઉપાસકોતિ વુચ્ચતિ ? કિમસ્સ સીલં? કો આજીવો? કા વિપત્તિ? કા સમ્પત્તીતિ? ઇદં પકિણ્ણકં વેદિતબ્બં.

તત્થ **કો ઉપાસકો**તિ યો કોચિ સરણગતો ગહટ્ઠો. વુત્તઞ્હેતં – ''યતો ખો, મહાનામ, બુદ્ધં સરણં ગતો હોતિ, ધમ્મં સરણં ગતો હોતિ, સઙ્ઘં સરણં ગતો હોતિ. એત્તાવતા ખો, મહાનામ, ઉપાસકો હોતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૩૩).

કસ્મા ઉપાસકોતિ રતનત્તયં ઉપાસનતો. સો હિ બુદ્ધં ઉપાસતીતિ ઉપાસકો, તથા ધમ્મં સંઘં.

કિમસ્સ સીલન્તિ પઞ્ચ વેરમણિયો. યથાહ – ''યતો ખો, મહાનામ, ઉપાસકો પાણાતિપાતા પટિવિરતો હોતિ, અદિન્નાદાના... કામેસુમિચ્છાચારા... મુસાવાદા... સુરામેરયમજ્જપમાદટ્ઠાના પટિવિરતો હોતિ, એત્તાવતા ખો, મહાનામ, ઉપાસકો સીલવા હોતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૩૩).

કો આજીવોતિ પઞ્ચ મિચ્છાવણિજ્જા પહાય ધમ્મેન સમેન જીવિતકપ્પનં. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘પઞ્ચિમા, ભિક્ખવે, વણિજ્જા ઉપાસકેન અકરણીયા. કતમા પઞ્ચ? સત્થવણિજ્જા, સત્તવણિજ્જા, મંસવણિજ્જા, મજ્જવણિજ્જા, વિસવણિજ્જા. ઇમા ખો, ભિક્ખવે, પઞ્ચ વણિજ્જા ઉપાસકેન અકરણીયા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૭૭).

કા વિપત્તીતિ યા તસ્સેવ સીલસ્સ ચ આજીવસ્સ ચ વિપત્તિ, અયમસ્સ વિપત્તિ. અપિ ચ યાય એસ ચણ્ડાલો ચેવ હોતિ, મલઞ્ચ પતિકુટ્ઠો ચ, સાપિસ્સ વિપત્તીતિ વેદિતબ્બા. તે ચ અત્થતો અસ્સદ્ધિયાદયો પઞ્ચ ધમ્મા હોન્તિ. યથાહ – ‘‘પઞ્ચહિ, ભિક્ખવે, ધમ્મેહિ સમન્નાગતો ઉપાસકો ઉપાસકચણ્ડાલો ચ હોતિ, ઉપાસકમલઞ્ચ, ઉપાસકપતિકુટ્ઠો ચ. કતમેહિ પઞ્ચહિ? અસ્સદ્ધો હોતિ, દુસ્સીલો હોતિ, કોતૂહલમઙ્ગલિકો હોતિ, મઙ્ગલં પચ્ચેતિ, નો કમ્મં, ઇતો ચ બહિદ્ધા દક્ખિણેય્યં પરિયેસતિ, તત્થ ચ પુબ્બકારં કરોતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૭૫).

કા સમ્પત્તીતિ યા ચસ્સ સીલસમ્પદા ચેવ આજીવસમ્પદા ચ, સા સમ્પત્તિ; યે ચસ્સ રતનભાવાદિકરા સદ્ધાદયો પઞ્ચ ધમ્મા. યથાહ – ‘‘પઞ્ચહિ, ભિક્ખવે, ધમ્મેહિ સમન્નાગતો ઉપાસકો ઉપાસકરતનઞ્ચ હોતિ, ઉપાસકપદુમઞ્ચ, ઉપાસકપુણ્ડરીકઞ્ચ. કતમેહિ પઞ્ચહિ? સદ્ધો હોતિ, સીલવા હોતિ, ન કોતૂહલમઙ્ગલિકો હોતિ, કમ્મં પચ્ચેતિ, નો મઙ્ગલં, ન ઇતો બહિદ્ધા દક્ખિણેય્યં ગવેસતિ, ઇધ ચ પુબ્બકારં કરોતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૭૫).

અજ્જતગ્ગેતિ એત્થાયં **અગ્ગ**સદ્દો આદિકોટિકોટ્ઠાસસેટ્ઠેસુ દિસ્સતિ. ‘‘અજ્જતગ્ગે, સમ્મ દોવારિક, આવરામિ દ્વારં નિગણ્ઠાનં નિગણ્ઠીન’’ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૭૦) હિ આદિમ્હિ દિસ્સતિ. ‘‘તેનેવ અઙ્ગુલગ્ગેન તં અઙ્ગુલગ્ગં પરામસેય્ય . ઉચ્છગ્ગં વેળગ્ગ’’ન્તિઆદીસુ (કથા॰ ૨૮૧) કોટિયં. ‘‘અમ્બિલગ્ગં વા મધુરગ્ગં વા તિત્તકગ્ગં વા વિહારગ્ગેન વા પરિવેણગ્ગેન વા ભાજેતુ’’ન્તિઆદીસુ (ચૂળવ॰ ૩૧૭) કોટ્ઠાસે. ‘‘યાવતા, ભિક્ખવે, સત્તા અપદા વા…પે॰… તથાગતો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪) સેટ્ઠે. ઇધ પનાયં આદિમ્હિ દટ્ઠબ્બો. તસ્મા અજ્જતગ્ગેતિ અજ્જતં આદિં કત્વાતિ એવમેત્થત્થો વેદિતબ્બો. **અજ્જત**ન્તિ અજ્જભાવં. અજ્જદગ્ગેતિ વા પાઠો, દકારો પદસન્ધિકરો. અજ્જ અગ્ગન્તિ અત્થો.

પાણુપેતન્તિ પાણેહિ ઉપેતં. યાવ મે જીવિતં પવત્તતિ, તાવ ઉપેતં અનઞ્ઞસત્થુકં તીહિ સરણગમનેહિ સરણં ગતં ઉપાસકં કપ્પિયકારકં મં ભગવા ધારેતુ જાનાતુ. અહઞ્હિ સચેપિ મે તિખિણેન અસિના સીસં છિન્દેય્ય, નેવ બુદ્ધં ‘‘ન બુદ્ધો’’તિ વા, ધમ્મં ‘‘ન ધમ્મો’’તિ વા, સઙ્ઘં ‘‘ન સઙ્ઘો’’તિ વા વદેય્યન્તિ.

એવં અત્તસન્નિય્યાતનેન સરણં ગન્ત્વા અત્તના કતં અપરાધં પકાસેન્તો અચ્ચયો મં, ભન્તેતિઆદિમાહ. તત્થ **અચ્ચયો**તિ અપરાધો. **મં અચ્ચગમા**તિ મં અતિક્કમ્મ અભિભવિત્વા પવત્તો. **ધમ્મિકં ધમ્મરાજાન**ન્તિ એત્થ ધમ્મં ચરતીતિ ધમ્મિકો. ધમ્મેનેવ રાજા જાતો, ન પિતુઘાતનાદિના અધમ્મેનાતિ ધમ્મરાજા. **જીવિતા વોરોપેસિ**ન્તિ જીવિતા વિયોજેસિં. **પટિગ્ગણ્હાતૂ**તિ ખમતુ. **આયતિં સંવરાયા**તિ અનાગતે સંવરત્થાય. પુન એવરૂપસ્સ અપરાધસ્સ દોસસ્સ ખલિતસ્સ અકરણત્થાય.

૨૫૧. **તગ્ઘા**તિ એકંસે નિપાતો. **યથા ધમ્મં પટિકરોસી**તિ યથા ધમ્મો ઠિતો તથેવ કરોસિ, ખમાપેસીતિ વુત્તં હોતિ. **તં તે મયં પટિગ્ગણ્હામા**તિ તં તવ અપરાધં મયં ખમામ. **વુડ્ઢિહેસા, મહારાજ અરિયસ્સ વિનયે**તિ એસા, મહારાજ, અરિયસ્સ વિનયે બુદ્ધસ્સ ભગવતો સાસને વુડ્ઢિ નામ. કતમા? યાયં અચ્ચયં અચ્ચયતો દિસ્વા યથાધમ્મં પટિકરિત્વા આયતિં સંવરાપજ્જના, દેસનં પન પુગ્ગલાધિટ્ઠાનં કરોન્તો – ‘‘યો અચ્ચયં અચ્ચયતો દિસ્વા યથાધમ્મં પટિકરોતિ, આયતિં સંવરં આપજ્જતી’’તિ આહ.

૨૫૨. એવં વુત્તેતિ એવં ભગવતા વુત્તે. **હન્દ ચ દાનિ મયં ભન્તે**તિ એત્થ હન્દાતિ વચસાયત્થે નિપાતો. સો હિ ગમનવચસાયં કત્વા એવમાહ. **બહુકિચ્ચા**તિ બલવકિચ્ચા. **બહુકરણીયા**તિ તસ્સેવ વેવચનં. **યસ્સદાનિ ત્વન્તિ** યસ્સ ઇદાનિ ત્વં મહારાજ ગમનસ્સ કાલં મઞ્ઞસિ જાનાસિ, તસ્સ કાલં ત્વમેવ જાનાસીતિ વુત્તં હોતિ. **પદક્ખિણં કત્વા પક્કામી**તિ તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા દસનખસમોધાનસમુજ્જલં અઞ્જલિં સિરસિ પતિટ્ઠપેત્વા યાવ દસ્સનવિસયં ભગવતો અભિમુખોવ પટિક્કમિત્વા દસ્સનવિજહનટ્ઠાનભૂમિયં પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા પક્કામિ.

૨૫૩. ખતાયં, ભિક્ખવે, રાજાતિ ખતો અયં, ભિક્ખવે, રાજા. **ઉપહતાયન્તિ** ઉપહતો અયં. ઇદં વુત્તં હોતિ – અયં, ભિક્ખવે, રાજા ખતો ઉપહતો ભિન્નપતિટ્ઠો જાતો, તથાનેન અત્તનાવ અત્તા ખતો, યથા અત્તનો પતિટ્ઠા ન જાતાતિ. **વિરજન્તિ** રાગરજાદિવિરહિતં. રાગમલાદીનંયેવ વિગતત્તા **વીતમલં. ધમ્મચક્ખુન્તિ** ધમ્મેસુ વા ચક્ખું, ધમ્મમયં વા ચક્ખું, અઞ્ઞેસુ ઠાનેસુ તિણ્ણં મગ્ગાનમેતં અધિવચનં. ઇધ પન સોતાપત્તિમગ્ગસ્સેવ. ઇદં વુત્તં હોતિ – સચે ઇમિના પિતા ઘાતિતો નાભવિસ્સ, ઇદાનિ ઇધેવાસને નિસિન્નો સોતાપત્તિમગ્ગં પત્તો અભવિસ્સ, પાપમિત્તસંસગ્ગેન પનસ્સ અન્તરાયો જાતો. એવં સન્તેપિ યસ્મા અયં તથાગતં ઉપસઙ્કમિત્વા રતનત્તયં સરણં ગતો, તસ્મા મમ સાસનમહન્તતાય યથા નામ કોચિ પુરિસસ્સ વધં કત્વા પુપ્ફમુટ્ઠિમત્તેન દણ્ડેન મુચ્ચેય્ય, એવમેવ લોહકુમ્ભિયં નિબ્બત્તિત્વા તિંસવસ્સસહસ્સાનિ અધો પતન્તો હેટ્ઠિમતલં પત્વા તિંસવસ્સસહસ્સાનિ ઉદ્ધં ગચ્છન્તો પુનપિ ઉપરિમતલં પાપુણિત્વા મુચ્ચિસ્સતીતિ ઇદમ્પિ કિર ભગવતા વુત્તમેવ, પાળિયં પન ન આરૂળ્હં.

ઇદં પન સુત્તં સુત્વા રઞ્ઞા કોચિ આનિસંસો લદ્ધોતિ? મહાઆનિસંસો લદ્ધો. અયઞ્હિ પિતુ મારિતકાલતો પટ્ઠાય નેવ રત્તિં ન દિવા નિદ્દં લભતિ, સત્થારં પન ઉપસઙ્કમિત્વા ઇમાય મધુરાય ઓજવન્તિયા ધમ્મદેસનાય સુતકાલતો પટ્ઠાય નિદ્દં લભિ. તિણ્ણં રતનાનં મહાસક્કારં અકાસિ. પોથુજ્જનિકાય સદ્ધાય સમન્નાગતો નામ ઇમિના રઞ્ઞા સદિસો નાહોસિ. અનાગતે પન **વિજિતાવી નામ પચ્ચેકબુદ્ધો** હુત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સતીતિ .

ઇદમવોચ ભગવા. અત્તમના તે ભિક્ખૂ ભગવતો ભાસિતં અભિનન્દુન્તિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

સામઞ્ઞફલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અમ્બટ્ઠસુત્તવણ્ણના

અદ્ધાનગમનવણ્ણના

૨૫૪. એવં મે સુતં…પે॰… કોસલેસૂતિ અમ્બટ્ઠસુત્તં. તત્રાયં અપુબ્બપદવણ્ણના. **કોસલેસૂ**તિ કોસલા નામ જાનપદિનો રાજકુમારા. તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હીસદ્દેન કોસલાતિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં કોસલેસુ જનપદે. પોરાણા પનાહુ – યસ્મા પુબ્બે મહાપનાદં રાજકુમારં નાનાનાટકાદીનિ દિસ્વા સિતમત્તમ્પિ અકરોન્તં સુત્વા રાજા આહ – ‘‘યો મમ પુત્તં હસાપેતિ, સબ્બાલઙ્કારેન નં અલઙ્કરોમી’’તિ. તતો નઙ્ગલાનિપિ છડ્ડેત્વા મહાજનકાયે સન્નિપતિતે મનુસ્સા સાતિરેકાનિ સત્તવસ્સાનિ નાનાકીળાયો દસ્સેત્વાપિ તં હસાપેતું નાસક્ખિંસુ, તતો સક્કો દેવરાજા નાટકં પેસેસિ, સો દિબ્બનાટકં દસ્સેત્વા હસાપેસિ. અથ તે મનુસ્સા અત્તનો અત્તનો વસનોકાસાભિમુખા પક્કમિંસુ. તે પટિપથે મિત્તસુહજ્જાદયો દિસ્વા પટિસન્થારં કરોન્તા – ‘‘કચ્ચિ ભો કુસલં, કચ્ચિ ભો કુસલ’’ન્તિ આહંસુ. તસ્મા તં ‘‘કુસલ’’ન્તિ વચનં ઉપાદાય સો પદેસો કોસલાતિ વુચ્ચતીતિ.

ચારિકં ચરમાનોતિ અદ્ધાનગમનં ગચ્છન્તો. ચારિકા ચ નામેસા ભગવતો દુવિધા હોતિ – તુરિતચારિકા ચ, અતુરિતચારિકા ચ. તત્થ દૂરેપિ બોધનેય્યપુગ્ગલં દિસ્વા તસ્સ બોધનત્થાય સહસા ગમનં **તુરિતચારિકા** નામ, સા મહાકસ્સપસ્સ પચ્ચુગ્ગમનાદીસુ દટ્ઠબ્બા. ભગવા હિ મહાકસ્સપત્થેરં પચ્ચુગ્ગચ્છન્તો મુહુત્તેન તિગાવુતં મગ્ગં અગમાસિ. આળવકસ્સત્થાય તિંસયોજનં, તથા અઙ્ગુલિમાલસ્સ. પક્કુસાતિસ્સ પન પઞ્ચચત્તાલીસયોજનં. મહાકપ્પિનસ્સ વીસયોજનસતં. ધનિયસ્સત્થાય સત્તયોજનસતાનિ અગમાસિ. ધમ્મસેનાપતિનો સદ્ધિવિહારિકસ્સ વનવાસીતિસ્સસામણેરસ્સ તિગાવુતાધિકં વીસયોજનસતં.

એકદિવસં કિર થેરો – ‘‘તિસ્સસામણેરસ્સ સન્તિકં, ભન્તે, ગચ્છામી’’તિ આહ. ભગવા – ‘‘અહમ્પિ ગમિસ્સામી’’તિ વત્વા આયસ્મન્તં આનન્દં આમન્તેસિ – ‘‘આનન્દ, વીસતિસહસ્સાનં છળભિઞ્ઞાનં આરોચેહિ, ભગવા કિર વનવાસિસ્સ તિસ્સસામણેરસ્સ સન્તિકં ગમિસ્સતી’’તિ. તતો દુતિયદિવસે વીસતિસહસ્સખીણાસવપરિવારો આકાસે ઉપ્પતિત્વા વીસતિયોજનસતમત્થકે તસ્સ ગોચરગામદ્વારે ઓતરિત્વા ચીવરં પારુપિ. તં કમ્મન્તં ગચ્છમાના મનુસ્સા દિસ્વા – ‘‘સત્થા નો આગતો, મા કમ્મન્તં અગમિત્થા’’તિ વત્વા આસનાનિ પઞ્ઞપેત્વા યાગું દત્વા પાતરાસભત્તં કરોન્તા – ‘‘કુહિં, ભન્તે, ભગવા ગચ્છતી’’તિ દહરભિક્ખૂ પુચ્છિંસુ. ઉપાસકા ન ભગવા અઞ્ઞત્થ ગચ્છતિ, ઇધેવ તિસ્સસામણેરસ્સ દસ્સનત્થાયાગતોતિ. તે – ‘‘અમ્હાકં કુલૂપકસ્સ કિર થેરસ્સ દસ્સનત્થાય સત્થા આગતો, નો વત નો થેરો ઓરમત્તકો’’તિ સોમનસ્સજાતા અહેસું.

અથ ખો ભગવતો ભત્તકિચ્ચપરિયોસાને સામણેરો ગામે પિણ્ડાય ચરિત્વા – ‘‘ઉપાસકા, મહાભિક્ખુસઙ્ઘો’’તિ પુચ્છિ. અથસ્સ તે ‘‘સત્થા, ભન્તે, આગતો’’તિ આરોચેસું. સો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પિણ્ડપાતેન આપુચ્છિ. સત્થા તસ્સ પત્તં હત્થેન ગહેત્વા – ‘‘અલં, તિસ્સ, નિટ્ઠિતં ભત્તકિચ્ચ’’ન્તિ આહ. તતો ઉપજ્ઝાયં આપુચ્છિત્વા અત્તનો પત્તાસને નિસીદિત્વા ભત્તકિચ્ચમકાસિ. અથસ્સ ભત્તકિચ્ચપરિયોસાને સત્થા મઙ્ગલં વત્વા નિક્ખમિત્વા ગામદ્વારે ઠત્વા – ‘‘કતરો તે, તિસ્સ, વસનટ્ઠાનં ગતમગ્ગો’’તિ આહ. અયં ભગવાતિ. મગ્ગં દેસયમાનો પુરતો યાહિ તિસ્સાતિ. ભગવા કિર સદેવકસ્સ લોકસ્સ મગ્ગદેસકોપિ સમાનો સકલે તિગાવુતે મગ્ગે ‘સામણેરં દટ્ઠું લચ્છામી’તિ તં મગ્ગદેસકં અકાસિ.

સો અત્તનો વસનટ્ઠાનં ગન્ત્વા ભગવતો વત્તમકાસિ. અથ નં ભગવા – ‘‘કતરો તે, તિસ્સ, ચક્કમો’’તિ પુચ્છિત્વા તત્થ ગન્ત્વા સામણેરસ્સ નિસીદનપાસાણે નિસીદિત્વા – ‘‘તિસ્સ, ઇમસ્મિં ઠાને સુખં વસી’’તિ પુચ્છિ. સો આહ – ‘‘આમ, ભન્તે, ઇમસ્મિં ઠાને વસન્તસ્સ સીહબ્યગ્ઘહત્થિમિગમોરાદીનં સદ્દં સુણતો અરઞ્ઞસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ, તાય સુખં વસામી’’તિ. અથ નં ભગવા – ‘‘તિસ્સ, ભિક્ખુસઙ્ઘં સન્નિપાતેહિ, બુદ્ધદાયજ્જં તે દસ્સામી’’તિ વત્વા સન્નિપતિતે ભિક્ખુસઙ્ઘે ઉપસમ્પાદેત્વા અત્તનો વસનટ્ઠાનમેવ અગમાસીતિ. અયં **તુરિતચારિકા** નામ. યં પન ગામનિગમપટિપાટિયા દેવસિકં યોજનદ્વિયોજનવસેન પિણ્ડપાતચરિયાદીહિ લોકં અનુગ્ગણ્હન્તસ્સ ગમનં, અયં **અતુરિતચારિકા** નામ.

ઇમં પન ચારિકં ચરન્તો ભગવા મહામણ્ડલં, મજ્ઝિમમણ્ડલં, અન્તોમણ્ડલન્તિ ઇમેસં તિણ્ણં મણ્ડલાનં અઞ્ઞતરસ્મિં ચરતિ. તત્થ મહામણ્ડલં નવયોજનસતિકં, મજ્ઝિમમણ્ડલં છયોજનસતિકં , અન્તોમણ્ડલં તિયોજનસતિકં. યદા મહામણ્ડલે ચારિકં ચરિતુકામો હોતિ, મહાપવારણાય પવારેત્વા પાટિપદદિવસે મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો નિક્ખમતિ. સમન્તા યોજનસતં એકકોલાહલં હોતિ. પુરિમં પુરિમં આગતા નિમન્તેતું લભન્તિ. ઇતરેસુ દ્વીસુ મણ્ડલેસુ સક્કારો મહામણ્ડલે ઓસરતિ. તત્થ ભગવા તેસુ તેસુ ગામનિગમેસુ એકાહં દ્વીહં વસન્તો મહાજનં આમિસપ્પટિગ્ગહેન અનુગ્ગણ્હન્તો ધમ્મદાનેન ચસ્સ વિવટ્ટસન્નિસ્સિતં કુસલં વડ્ઢેન્તો નવહિ માસેહિ ચારિકં પરિયોસાપેતિ. સચે પન અન્તોવસ્સે ભિક્ખૂનં સમથવિપસ્સના તરુણા હોન્તિ, મહાપવારણાય અપવારેત્વા પવારણાસઙ્ગહં દત્વા કત્તિકપુણ્ણમાયં પવારેત્વા મિગસિરસ્સ પઠમપાટિપદદિવસે મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો નિક્ખમિત્વા મજ્ઝિમમણ્ડલે ઓસરતિ. અઞ્ઞેનપિ કારણેન મજ્ઝિમમણ્ડલે ચારિકં ચરિતુકામો ચતુમાસં વસિત્વાવ નિક્ખમતિ. વુત્તનયેનેવ ઇતરેસુ દ્વીસુ મણ્ડલેસુ સક્કારો મજ્ઝિમમણ્ડલે ઓસરતિ. ભગવા પુરિમનયેનેવ લોકં અનુગ્ગણ્હન્તો અટ્ઠહિ માસેહિ ચારિકં પરિયોસાપેતિ. સચે પન ચતુમાસં વુત્થવસ્સસ્સાપિ ભગવતો વેનેય્યસત્તા અપરિપક્કિન્દ્રિયા હોન્તિ, તેસં ઇન્દ્રિયપરિપાકં આગમયમાનો અપરમ્પિ એકમાસં વા દ્વિતિચતુમાસં વા તત્થેવ વસિત્વા મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો નિક્ખમતિ. વુત્તનયેનેવ ઇતરેસુ દ્વીસુ મણ્ડલેસુ સક્કારો અન્તોમણ્ડલે ઓસરતિ. ભગવા પુરિમનયેનેવ લોકં અનુગ્ગણ્હન્તો સત્તહિ વા છહિ વા પઞ્ચહિ વા ચતૂહિ વા માસેહિ ચારિકં પરિયોસાપેતિ. ઇતિ ઇમેસુ તીસુ મણ્ડલેસુ યત્થ કત્થચિ ચારિકં ચરન્તો ન ચીવરાદિહેતુ ચરતિ. અથ ખો યે દુગ્ગતબાલજિણ્ણબ્યાધિતા, તે કદા તથાગતં આગન્ત્વા પસ્સિસ્સન્તિ. મયિ પન ચારિકં ચરન્તે મહાજનો તથાગતસ્સ દસ્સનં લભિસ્સતિ. તત્થ કેચિ ચિત્તાનિ પસાદેસ્સન્તિ , કેચિ માલાદીહિ પૂજેસ્સન્તિ, કેચિ કટચ્છુભિક્ખં દસ્સન્તિ, કેચિ મિચ્છાદસ્સનં પહાય સમ્માદિટ્ઠિકા ભવિસ્સન્તિ. તં નેસં ભવિસ્સતિ દીઘરત્તં હિતાય સુખાયાતિ. એવં લોકાનુકમ્પકાય ચારિકં ચરતિ.

અપિ ચ ચતૂહિ કારણેહિ બુદ્ધા ભગવન્તો ચારિકં ચરન્તિ, જઙ્ઘવિહારવસેન સરીરફાસુકત્થાય, અત્થુપ્પત્તિકાલાભિકઙ્ખનત્થાય, ભિક્ખૂનં સિક્ખાપદપઞ્ઞાપનત્થાય, તત્થ તત્થ પરિપાકગતિન્દ્રિયે બોધનેય્યસત્તે બોધનત્થાયાતિ. અપરેહિપિ ચતૂહિ કારણેહિ બુદ્ધા ભગવન્તો ચારિકં ચરન્તિ બુદ્ધં સરણં ગચ્છિસ્સન્તીતિ વા, ધમ્મં, સઙ્ઘં સરણં ગચ્છિસ્સન્તીતિ વા, મહતા ધમ્મવસ્સેન ચતસ્સો પરિસા સન્તપ્પેસ્સામીતિ વા. અપરેહિપિ પઞ્ચહિ કારણેહિ બુદ્ધા ભગવન્તો ચારિકં ચરન્તિ પાણાતિપાતા વિરમિસ્સન્તીતિ વા, અદિન્નાદાના , કામેસુમિચ્છાચારા, મુસાવાદા, સુરામેરયમજ્જપમાદટ્ઠાના વિરમિસ્સન્તીતિ વા. અપરેહિપિ અટ્ઠહિ કારણેહિ બુદ્ધા ભગવન્તો ચારિકં ચરન્તિ – પઠમં ઝાનં પટિલભિસ્સન્તીતિ વા, દુતિયં ઝાનં…પે॰… નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિં પટિલભિસ્સન્તીતિ વા. અપરેહિપિ અટ્ઠહિ કારણેહિ બુદ્ધા ભગવન્તો ચારિકં ચરન્તિ – સોતાપત્તિમગ્ગં

અધિગમિસ્સન્તીતિ વા, સોતાપત્તિફલં...પે॰... અરહત્તફલં સચ્છિકરિસ્સન્તીતિ વાતિ. અયં અતુરિતચારિકા, ઇધ ચારિકાતિ અધિપ્પેતા. સા પનેસા દુવિધા હોતિ – અનિબદ્ધચારિકા ચ નિબદ્ધચારિકા ચ. તત્થ યં ગામનિગમનગરપટિપાટિવસેન ચરતિ, અયં અનિબદ્ધચારિકા નામ. યં પનેકસ્સેવ બોધનેય્યસત્તસ્સત્થાય ગચ્છતિ, અયં નિબદ્ધચારિકા નામ. એસા ઇધ અધિપ્પેતા.

તદા કિર ભગવતો પચ્છિમયામકિચ્ચપરિયોસાને દસસહસ્સિલોકધાતુયા ઞાણજાલં પત્થરિત્વા બોધનેય્યબન્ધવે ઓલોકેન્તસ્સ પોક્ખરસાતિબ્રાહ્મણો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણજાલસ્સ અન્તો પવિટ્ઠો. અથ ભગવા અયં બ્રાહ્મણો મય્હં ઞાણજાલે પઞ્ઞાયતિ, ''અત્થિ નુ ખ્વસ્સ ઉપનિસ્સયો''તિ વીમંસન્તો સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ ઉપનિસ્સયં દિસ્વા – ''એસો મયિ એતં જનપદં ગતે લક્ખણપરિયેસનત્થં અમ્બટ્ઠં અન્તેવાસિં પહિણિસ્સતિ, સો મયા સદ્ધિં વાદપટિવાદં કત્વા નાનપ્પકારં અસબ્ભિવાક્યં વક્ખતિ, તમહં દમેત્વા નિબ્બિસેવનં કરિસ્સામિ. સો આચરિયસ્સ કથેસ્સતિ, અથસ્સાચરિયો તં કથં સુત્વા આગમ્મ મમ લક્ખણાનિ પરિયેસિસ્સતિ, તસ્સાહં ધમ્મં દેસેસ્સામિ. સો દેસનાપરિયોસાને સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિસ્સતિ. દેસના મહાજનસ્સ સફલા ભવિસ્સતી''તિ પઞ્ચભિક્ખુસતપરિવારો તં જનપદં પટિપન્નો. તેન વુત્તં – ''કોસલેસુ ચારિકં ચરમાનો મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં પઞ્ચમત્તેહિ ભિક્ખુસતેહી''તિ.

યેન ઇચ્છાનઙ્ગલન્તિ યેન દિસાભાગેન ઇચ્છાનઙ્ગલં અવસરિતબ્બં. યસ્મિં વા પદેસે ઇચ્છાનઙ્ગલં. ઇજ્ઝાનઙ્ગલન્તિપિ પાઠો. **તદવસરી**તિ તેન અવસરિ, તં વા અવસરિ. તેન દિસાભાગેન ગતો, તં વા પદેસં ગતોતિ અત્થો. **ઇચ્છાનઙ્ગલે વિહરતિ ઇચ્છાનઙ્ગલવનસણ્ડે**તિ ઇચ્છાનઙ્ગલં ઉપનિસ્સાય ઇચ્છાનઙ્ગલવનસણ્ડે સીલખન્ધાવારં બન્ધિત્વા સમાધિકોન્તં ઉસ્સાપેત્વા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસરં પરિવત્તયમાનો ધમ્મરાજા યથાભિરુચિતેન વિહારેન વિહરતિ.

પોક્ખરસાતિવત્થુવણ્ણના

૨૫૫. **તેન ખો પન સમયેના**તિ યેન સમયેન ભગવા તત્થ વિહરતિ, તેન સમયેન, તસ્મિં સમયેતિ અયમત્થો. બ્રહ્મં અણતીતિ **બ્રાહ્મણો**, મન્તે સજ્ઝાયતીતિ અત્થો. ઇદમેવ હિ જાતિબ્રાહ્મણાનં નિરુત્તિવચનં. અરિયા પન બાહિતપાપત્તા બ્રાહ્મણાતિ વુચ્ચન્તિ. **પોક્ખરસાતી**તિ ઇદં તસ્સ નામં. કસ્મા પોક્ખરસાતીતિ વુચ્ચતિ. તસ્સ કિર કાયો સેતપોક્ખરસદિસો, દેવનગરે ઉસ્સાપિતરજતતોરણં વિય સોભતિ. સીસં પનસ્સ કાળવણ્ણં ઇન્દનીલમણિમયં વિય. મસ્સુપિ ચન્દમણ્ડલે કાળમેઘરાજિ વિય ખાયતિ. અક્ખીનિ નીલુપ્પલસદિસાનિ. નાસા રજતપનાળિકા વિય સુવટ્ટિતા સુપરિસુદ્ધા. હત્થપાદતલાનિ ચેવ મુખદ્વારઞ્ચ કતલાખારસપરિકમ્મં વિય સોભતિ, અતિવિય સોભગ્ગપ્પત્તો બ્રાહ્મણસ્સ અત્તભાવો. અરાજકે ઠાને રાજાનં કાતું યુત્તમિમં બ્રાહ્મણં. એવમેસ સસ્સિરિકો. ઇતિ નં પોક્ખરસદિસત્તા પોક્ખરસાતીતિ સઞ્જાનન્તિ.

અયં પન કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધકાલે તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ દસબલસ્સ દાનં દત્વા ધમ્મદેસનં સુત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તિ. સો તતો મનુસ્સલોકમાગચ્છન્તો માતુકુચ્છિવાસં જિગુચ્છિત્વા હિમવન્તપદેસે મહાસરે પદુમગબ્ભે નિબ્બત્તિ. તસ્સ ચ સરસ્સ અવિદૂરે તાપસો પણ્ણસાલાય વસતિ. સો તીરે ઠિતો તં પદુમં દિસ્વા – ''ઇદં પદુમં અવસેસપદુમેહિ મહન્તતરં. પુપ્ફિતકાલે નં ગહેસ્સામી''તિ ચિન્તેસિ. તં સત્તાહેનાપિ ન પુપ્ફતિ. તાપસો કસ્મા નુ ખો ઇદં સત્તાહેનાપિ ન પુપ્ફતિ. હન્દ નં ગહેસ્સામીતિ ઓતરિત્વા ગણ્હિ. તં તેન નાળતો છિન્નમત્તંયેવ પુપ્ફિતં.

અથસ્સબ્ભન્તરે સુવણ્ણચુણ્ણપિઞ્જરં વિય રજતબિમ્બકં પદુમરેણુપિઞ્જરં સેતવણ્ણં દારકં અદ્દસ. સો મહાપુઞ્ઞો એસ ભવિસ્સતિ. હન્દ નં પટિજગ્ગામીતિ પણ્ણસાલં નેત્વા પટિજગ્ગિત્વા સત્તવસ્સકાલતો પટ્ઠાય તયો વેદે ઉગ્ગણ્હાપેસિ. દારકો તિણ્ણં વેદાનં પારં ગન્ત્વા પણ્ડિતો બ્યત્તો જમ્બુદીપે અગ્ગબ્રાહ્મણો અહોસિ. સો અપરેન સમયેન રઞ્ઞો કોસલસ્સ સિપ્પં દસ્સેસિ. અથસ્સ સિપ્પે પસન્નો રાજા ઉક્કટ્ઠં નામ મહાનગરં બ્રહ્મદેય્યં અદાસિ. ઇતિ નં પોક્ખરે સયિતત્તા પોક્ખરસાતીતિ સઞ્જાનન્તિ.

ઉક્કટ્ઠં અજ્ઝાવસતીતિ ઉક્કટ્ઠનામકે નગરે વસતિ. અભિભવિત્વા વા આવસતિ. તસ્સ નગરસ્સ સામિકો હુત્વા યાય મરિયાદાય તત્થ વસિતબ્બં, તાય મરિયાદાય વસિ. તસ્સ કિર નગરસ્સ વત્થું ઉક્કા ઠપેત્વા ઉક્કાસુ જલમાનાસુ અગ્ગહેસું, તસ્મા તં ઉક્કટ્ઠન્તિ વુચ્ચતિ. ઓક્કટ્ઠન્તિપિ પાઠો, સોયેવત્થો. ઉપસગ્ગવસેન પનેત્થ ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનં વેદિતબ્બં. તસ્સ અનુપયોગત્તા ચ સેસપદેસુ. તત્થ લક્ખણં સદ્દસત્થતો પરિયેસિતબ્બં.

સત્તુસ્સદન્તિ સત્તેહિ ઉસ્સદં, ઉસ્સન્નં બહુજનં આકિણ્ણમનુસ્સં. પોસાવનિયહત્થિઅસ્સમોરમિગાદિઅનેકસત્તસમાકિણ્ણઞ્ચાતિ અત્થો. યસ્મા પનેતં નગરં બહિ આવિજ્ઝિત્વા જાતેન હત્થિઅસ્સાદીનં ઘાસતિણેન ચેવ ગેહચ્છાદનતિણેન ચ સમ્પન્નં. તથા દારુકટ્ઠેહિ ચેવ ગેહસમ્ભારકટ્ઠેહિ ચ. યસ્મા ચસ્સબ્ભન્તરે વટ્ટચતુરસ્સાદિસણ્ઠાના બહૂ પોક્ખરણિયો જલજકુસુમવિચિત્તાનિ ચ બહૂનિ અનેકાનિ તળાકાનિ ઉદકસ્સ નિચ્ચભરિતાનેવ હોન્તિ, તસ્મા **સતિણકટ્ઠોદક**ન્તિ વુત્તં. સહ ધઞ્ઞેનાતિ **સધઞ્ઞં** પુબ્બણ્ણાપરણ્ણાદિભેદં બહુધઞ્ઞસન્નિચયન્તિ અત્થો . એત્તાવતા યસ્મિં નગરે બ્રાહ્મણો સેતચ્છત્તં ઉસ્સાપેત્વા રાજલીલાય વસતિ, તસ્સ સમિદ્ધિસમ્પત્તિ દીપિતા હોતિ.

રાજતો લદ્ધં ભોગ્ગં **રાજભોગ્ગં**. કેન દિન્નન્તિ ચે? રઞ્ઞા પસેનદિના કોસલેન દિન્નં. **રાજદાય**ન્તિ રઞ્ઞો દાયભૂતં, દાયજ્જન્તિ અત્થો. **બ્રહ્મદેય્ય**ન્તિ સેટ્ઠદેય્યં, છત્તં ઉસ્સાપેત્વા રાજસઙ્ખેપેન ભુઞ્જિતબ્બન્તિ અત્થો. અથ વા **રાજભોગ્ગ**ન્તિ સબ્બં છેજ્જભેજ્જં અનુસાસન્તેન નદીતિત્થપબ્બતાદીસુ સુઙ્કં ગણ્હન્તેન સેતચ્છત્તં ઉસ્સાપેત્વા રઞ્ઞા હુત્વા ભુઞ્જિતબ્બં. રઞ્ઞા પસેનદિના કોસલેન દિન્નં રાજદાયન્તિ એત્થ તં નગરં રઞ્ઞા દિન્નત્તા **રાજદાયં** દાયકરાજદીપનત્થં પનસ્સ ''**રઞ્ઞા પસેનદિના કોસલેન દિન્ન**''ન્તિ ઇદં વુત્તં. **બ્રહ્મદેય્ય**ન્તિ સેટ્ઠદેય્યં. યથા દિન્નં ન પુન ગહેતબ્બં હોતિ, નિસ્સટ્ઠં પરિચ્ચત્તં. એવં દિન્નન્તિ અત્થો.

અસ્સોસીતિ સુણિ ઉપલભિ, સોતદ્વારસમ્પત્તવચનનિગ્ઘોસાનુસારેન અઞ્ઞાસિ. **ખો**તિ અવધારણત્થે પદપૂરણમત્તે વા નિપાતો. તત્થ અવધારણત્થેન અસ્સોસિ એવ, નાસ્સ કોચિ સવનન્તરાયો અહોસીતિ અયમત્થો વેદિતબ્બો. પદપૂરણેન પન પદબ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતામત્તમેવ.

ઇદાનિ યમત્થં બ્રાહ્મણો પોક્ખરસાતિ અસ્સોસિ, તં પકાસેન્તો – ''સમણો ખલુ ભો ગોતમો''તિઆદિમાહ. તત્થ સમિતપાપત્તા **સમણો**તિ વેદિતબ્બો. વુત્તઞ્હેતં – ''સમિતાસ્સ હોન્તિ પાપકા અકુસલા ધમ્મા''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૩૪). ભગવા ચ અનુત્તરેન અરિયમગ્ગેન સમિતપાપો. તેનસ્સ યથાભૂતગુણાધિગતમેતં નામં, યદિદં સમણોતિ. **ખલૂ**તિ અનુસ્સવનત્થે નિપાતો. **ભો**તિ બ્રાહ્મણજાતિસમુદાગતં આલપનમત્તં. વુત્તમ્પિ ચેતં – ''ભોવાદી નામ સો હોતિ, સચે હોતિ સકિઞ્ચનો''તિ (ધ॰ પ॰ ૫૫). **ગોતમો**તિ ભગવન્તં ગોત્તવસેન પરિકિત્તેતિ. તસ્મા સમણો ખલુ ભો ગોતમોતિ એત્થ સમણો કિર ભો ગોતમગોત્તોતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો.

સક્યપુત્તોતિ ઇદં પન ભગવતો ઉચ્ચાકુલપરિદીપનં . **સક્યકુલા પબ્બજિતો**તિ સદ્ધાપબ્બજિતભાવપરિદીપનં. કેનચિ પારિજુઞ્ઞેન અનભિભૂતો અપરિક્ખીણંયેવ તં કુલં પહાય સદ્ધાય પબ્બજિતોતિ વુત્તં હોતિ. તતો પરં વુત્તત્થમેવ. **તં ખો પના**તિઆદિ સામઞ્ઞફલે વુત્તમેવ. **સાધુ ખો પના**તિ સુન્દરં ખો પન. અત્થાવહં સુખાવહન્તિ વુત્તં હોતિ. **તથારૂપાનં અરહત**ન્તિ યથારૂપો સો ભવં ગોતમો, એવરૂપાનં યથાભૂતગુણાધિગમેન લોકે અરહન્તોતિ લદ્ધસદ્ધાનં અરહતં. **દસ્સનં હોતી**તિ પસાદસોમ્માનિ અક્ખીનિ ઉમ્મીલેત્વા દસ્સનમત્તમ્પિ સાધુ હોતીતિ, એવં અજ્ઝાસયં કત્વા.

અમ્બટ્ઠમાણવકથા

૨૫૬. **અજ્ઝાયકો**તિ ઇદં – ''ન દાનિમે ઝાયન્તિ, ન દાનિમે ઝાયન્તીતિ ખો, વાસેટ્ઠ, અજ્ઝાયકા અજ્ઝાયકા ત્વેવ તતિયં અક્ખરં ઉપનિબ્બત્ત''ન્તિ, એવં પઠમકપ્પિકકાલે ઝાનવિરહિતાનં બ્રાહ્મણાનં ગરહવચનં. ઇદાનિ પન તં અજ્ઝાયતીતિ અજ્ઝાયકો. મન્તે પરિવત્તેતીતિ ઇમિના અત્થેન પસંસાવચનં કત્વા વોહરન્તિ. મન્તે ધારેતીતિ **મન્તધરો**.

તિણ્ણં વેદાનન્તિ ઇરુવેદયજુવેદસામવેદાનં. ઓટ્ઠપહતકરણવસેન પારં ગતોતિ **પારગૂ**. સહ નિઘણ્ડુના ચ કેટુભેન ચ **સનિઘણ્ડુકેટુભાનં**. **નિઘણ્ડૂ**તિ નિઘણ્ડુરુક્ખાદીનં વેવચનપકાસકં સત્થં. **કેટુભ**ન્તિ કિરિયાકપ્પવિકપ્પો કવીનં ઉપકારાવહં સત્થં. સહ અક્ખરપ્પભેદેન **સાક્ખરપ્પભેદાનં**. **અક્ખરપ્પભેદો**તિ સિક્ખા ચ નિરુત્તિ ચ. **ઇતિહાસપઞ્ચમાન**ન્તિ આથબ્બણવેદં ચતુત્થં કત્વા ઇતિહ આસ, ઇતિહ આસાતિ ઈદિસવચનપટિસંયુત્તો પુરાણકથાસઙ્ખાતો ઇતિહાસો પઞ્ચમો એતેસન્તિ ઇતિહાસપઞ્ચમા, તેસં ઇતિહાસપઞ્ચમાનં વેદાનં.

પદં તદવસેસઞ્ચ બ્યાકરણં અધીયતિ વેદેતિ ચાતિ **પદકો વેય્યાકરણો**. લોકાયતં વુચ્ચતિ વિતણ્ડવાદસત્થં. **મહાપુરિસલક્ખણ**ન્તિ મહાપુરિસાનં બુદ્ધાદીનં લક્ખણદીપકં દ્વાદસસહસ્સગન્થપમાણં સત્થં. યત્થ સોળસસહસ્સગાથાપરિમાણા બુદ્ધમન્તા નામ અહેસું, યેસં વસેન ઇમિના લક્ખણેન સમન્નાગતા બુદ્ધા નામ હોન્તિ, ઇમિના પચ્ચેકબુદ્ધા, ઇમિના દ્વે અગ્ગસાવકા, અસીતિ મહાસાવકા , બુદ્ધમાતા, બુદ્ધપિતા, અગ્ગુપટ્ઠાકો, અગ્ગુપટ્ઠાયિકા, રાજા ચક્કવત્તીતિ અયં વિસેસો પઞ્ઞાયતિ.

અનવયોતિ ઇમેસુ લોકાયતમહાપુરિસલક્ખણેસુ અનૂનો પરિપૂરકારી, અવયો ન હોતીતિ વુત્તં હોતિ. અવયો નામ યો તાનિ અત્થતો ચ ગન્થતો ચ સન્ધારેતું ન સક્કોતિ. **અનુઞ્ઞાતપટિઞ્ઞાતો**તિ અનુઞ્ઞાતો ચેવ પટિઞ્ઞાતો ચ. આચરિયેનસ્સ ''યં અહં જાનામિ, તં ત્વં જાનાસી''તિઆદિના અનુઞ્ઞાતો. ''આમ આચરિયા''તિ અત્તના તસ્સ પટિવચનદાનપટિઞ્ઞાય પટિઞ્ઞાતોતિ અત્થો. કતરસ્મિં અધિકારે? સકે આચરિયકે તેવિજ્જકે પાવચને. એસ કિર બ્રાહ્મણો ચિન્તેસિ ''ઇમસ્મિં લોકે 'અહં બુદ્ધો, અહં બુદ્ધો'તિ ઉગ્ગતસ્સ નામં ગહેત્વા બહૂ જના વિચરન્તિ. તસ્મા ન મે અનુસ્સવમત્તેનેવ ઉપસઙ્કમિતું યુત્તં. એકચ્ચઞ્હિ ઉપસઙ્કમન્તસ્સ અપક્કમનમ્પિ ગરુ હોતિ, અનત્થોપિ ઉપ્પજ્જતિ. યંનૂનાહં મમ અન્તેવાસિકં પેસેત્વા – 'બુદ્ધો વા, નો વા'તિ જાનિત્વાવ ઉપસઙ્કમેય્ય''ન્તિ, તસ્મા માણવં આમન્તેત્વા અયં તાતાતિઆદિમાહ.

૨૫૭. **તં ભવન્ત**ન્તિ તસ્સ ભોતો ગોતમસ્સ. **તથા સન્તં યેવા**તિ તથા સતોયેવ. ઇધાપિ હિ ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થવસેનેવ ઉપયોગવચનં.

૨૫૮. **યથા કથં પનાહં, ભો**, તન્તિ એત્થ કથં પનાહં ભો તં ભવન્તં ગોતમં જાનિસ્સામિ, યથા સક્કા સો ઞાતું, તથા મે આચિક્ખાહીતિ અત્થો. **યથા**તિ વા નિપાતમત્તમેવેતં. **કથ**ન્તિ અયં આકારપુચ્છા. કેનાકારેનાહં તં ભવન્તં ગોતમં જાનિસ્સામીતિ અત્થો. એવં વુત્તે કિર નં ઉપજ્ઝાયો "કિં ત્વં, તાત, પથવિયં ઠિતો, પથવિં ન પસ્સામીતિ વિય; ચન્દિમસૂરિયાનં ઓભાસે ઠિતો, ચન્દિમસૂરિયે ન પસ્સામીતિ વિય વદસી"તિઆદીનિ વત્વા જાનનાકારં દસ્સેન્તો આગતાનિ ખો, તાતાતિઆદિમાહ.

તત્થ **મન્તેસૂ**તિ વેદેસુ. તથાગતો કિર ઉપ્પજ્જિસ્સતીતિ પટિકચ્ચેવ સુદ્ધાવાસા દેવા વેદેસુ લક્ખણાનિ પક્ખિપિત્વા બુદ્ધમન્તા નામેતેતિ બ્રાહ્મણવેસેનેવ વેદે વાચેન્તિ. તદનુસારેન મહેસક્ખા સત્તા તથાગતં જાનિસ્સન્તીતિ. તેન પુબ્બે વેદેસુ મહાપુરિસલક્ખણાનિ આગચ્છન્તિ. પરિનિબ્બુતે પન તથાગતે અનુક્કમેન અન્તરધાયન્તિ. તેનેતરહિ નત્થીતિ. **મહાપુરિસસ્સા**તિ પણિધિસમાદાનઞાણકરુણાદિગુણમહતો પુરિસસ્સ. **દ્વેયેવ ગતિયો**તિ દ્વેયેવ નિટ્ઠા. કામઞ્ચાયં ગતિસદ્દો "પઞ્ચ ખો ઇમા, સારિપુત્ત, ગતિયો"તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૩) ભવભેદે વત્તતિ. "ગતિ મિગાનં પવન"ન્તિઆદીસુ (પરિ॰ ૩૯૯) નિવાસટ્ઠાને. "એવં અધિમત્તગતિમન્તો"તિઆદીસુ પઞ્ઞાયં. "ગતિગત"ન્તિઆદીસુ વિસટભાવે. ઇધ પન નિટ્ઠાયં વત્તતીતિ વેદિતબ્બો.

તત્થ કિઞ્ચાપિ યેહિ લક્ખણેહિ સમન્નાગતો રાજા ચક્કવત્તી હોતિ, ન તેહેવ બુદ્ધો હોતિ; જાતિસામઞ્ઞતો પન તાનિયેવ તાનીતિ વુચ્ચન્તિ. તેન વુત્તં – "યેહિ સમન્નાગતસ્સા"તિ. **સચે અગારં અજ્ઝાવસતી**તિ યદિ અગારે વસતિ. **રાજા હોતિ ચક્કવત્તી**તિ ચતૂહિ અચ્છરિયધમ્મેહિ, સઙ્ગહવત્થૂહિ ચ લોકં રઞ્જનતો રાજા, ચક્કરતનં વત્તેતિ, ચતૂહિ સમ્પત્તિચક્કેહિ વત્તતિ, તેહિ ચ પરં વત્તેતિ, પરહિતાય ચ ઇરિયાપથચક્કાનં વત્તો એતસ્મિં અત્થીતિ ચક્કવત્તી. એત્થ ચ રાજાતિ સામઞ્ઞં. ચક્કવત્તીતિ વિસેસં. ધમ્મેન ચરતીતિ **ધમ્મિકો**. ઞાયેન સમેન વત્તતીતિ અત્થો. ધમ્મેન રજ્જં લભિત્વા રાજા જાતોતિ **ધમ્મરાજા**. પરહિતધમ્મકરણેન વા **ધમ્મિકો**. અત્તહિતધમ્મકરણેન **ધમ્મરાજા**. ચતુરન્તાય ઇસ્સરોતિ **ચાતુરન્તો**, ચતુસમુદ્દઅન્તાય, ચતુબ્બિધદીપવિભૂસિતાય પથવિયા ઇસ્સરોતિ અત્થો. અજ્ઝત્તં કોપાદિપચ્ચત્થિકે બહિદ્ધા ચ સબ્બરાજાનો વિજેતીતિ **વિજિતાવી**. **જનપદત્થાવરિયપ્પત્તો**તિ જનપદે ધુવભાવં થાવરભાવં પત્તો, ન સક્કા કેનચિ ચાલેતું. જનપદો વા તમ્હિ થાવરિયપ્પત્તો અનુયુત્તો સકમ્મનિરતો અચલો અસમ્પવેધીતિ જનપદત્થાવરિયપ્પત્તો.

સેય્યથિદન્તિ નિપાતો, તસ્સ ચેતાનિ કતમાનીતિ અત્થો. **ચક્કરતન**ન્તિઆદીસુ ચક્કઞ્ચ, તં રતિજનનટ્ઠેન રતનઞ્ચાતિ ચક્કરતનં. એસ નયો સબ્બત્થ. ઇમેસુ પન રતનેસુ અયં ચક્કવત્તિરાજા ચક્કરતનેન અજિતં જિનાતિ, હત્થિઅસ્સરતનેહિ વિજિતે યથાસુખં અનુચરતિ, પરિણાયકરતનેન વિજિતમનુરક્ખતિ, અવસેસેહિ ઉપભોગસુખમનુભવતિ. પઠમેન ચસ્સ ઉસ્સાહસત્તિયોગો, પચ્છિમેન મન્તસત્તિયોગો, હત્થિઅસ્સગહપતિરતનેહિ પભુસત્તિયોગો સુપરિપુણ્ણો હોતિ, ઇત્થિમણિરતનેહિ તિવિધસત્તિયોગફલં. સો ઇત્થિમણિરતનેહિ ભોગસુખમનુભવતિ, સેસેહિ ઇસ્સરિયસુખં. વિસેસતો ચસ્સ પુરિમાનિ તીણિ અદોસકુસલમૂલજનિતકમ્માનુભાવેન સમ્પજ્જન્તિ, મજ્ઝિમાનિ અલોભકુસલમૂલજનિતકમ્માનુભાવેન, પચ્છિમમેકં અમોહકુસલમૂલજનિતકમ્માનુભાવેનાતિ વેદિતબ્બં. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારો પન બોજ્ઝઙ્ગસંયુત્તે રતનસુત્તસ્સ ઉપદેસતો ગહેતબ્બો.

પરોસહસ્સન્તિ અતિરેકસહસ્સં. **સૂરાતિ** અભીરુકજાતિકા. **વીરઙ્ગરૂપાતિ** દેવપુત્તસદિસકાયા. એવં તાવ એકે વણ્ણયન્તિ. અયં પનેત્થ સભાવો. **વીરાતિ** ઉત્તમસૂરા વુચ્ચન્તિ, વીરાનં અઙ્ગં વીરઙ્ગં, વીરકારણં વીરિયન્તિ વુત્તં હોતિ. વીરઙ્ગરૂપં એતેસન્તિ **વીરઙ્ગરૂપા,** વીરિયમયસરીરા વિયાતિ વુત્તં હોતિ. **પરસેનપ્પમદ્દનાતિ** સચે પટિમુખં તિટ્ઠેય્ય પરસેના તં પરિમદ્દિતું સમત્થાતિ અધિપ્પાયો. **ધમ્મેનાતિ** ''પાણો ન હન્તબ્બો''તિઆદિના પઞ્ચસીલધમ્મેન . **અરહં હોતિ સમ્માસમ્બુદ્ધો લોકે વિવટ્ટચ્છદોતિ** એત્થ રાગદોસમોહમાનદિટ્ઠિઅવિજ્જાદુચ્ચરિતછદનેહિ સત્તહિ પટિચ્છન્ને કિલેસન્ધકારે લોકે તં છદનં વિવટ્ટેત્વા સમન્તતો સઞ્જાતાલોકો હુત્વા ઠિતોતિ વિવટ્ટચ્છદો. તત્થ પઠમેન પદેન પૂજારહતા. દુતિયેન તસ્સા હેતુ, યસ્મા સમ્માસમ્બુદ્ધોતિ, તતિયેન બુદ્ધત્તહેતુભૂતા વિવટ્ટચ્છદતા વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. અથ વા વિવટ્ટો ચ વિચ્છદો ચાતિ વિવટ્ટચ્છદો, વટ્ટરહિતો છદનરહિતો ચાતિ વુત્તં હોતિ. તેન અરહં વટ્ટાભાવેન, સમ્માસમ્બુદ્ધો છદનાભાવેનાતિ એવં પુરિમપદદ્વયસ્સેવ હેતુદ્વયં વુત્તં હોતિ, દુતિયેન વેસારજ્જેન ચેત્થ પુરિમસિદ્ધિ, પઠમેન દુતિયસિદ્ધિ, તતિયચતુત્થેહિ તતિયસિદ્ધિ હોતિ. પુરિમઞ્ચ ધમ્મચક્ખું, દુતિયં બુદ્ધચક્ખું, તતિયં સમન્તચક્ખું સાધેતીતિ વેદિતબ્બં. **ત્વં મન્તાનં પટિગ્ગહેતાતિ** ઇમિના'સ્સ મન્તેસુ સૂરભાવં જનેતિ.

૨૫૯. સોપિ તાય આચરિયકથાય લક્ખણેસુ વિગતસમ્મોહો એકોભાસજાતે વિય બુદ્ધમન્તે સમ્પસ્સમાનો **એવં ભોતિ** આહ. તસ્સત્થો – 'યથા, ભો, ત્વં વદસિ, એવં કરિસ્સામી'તિ. **વળવારથમારુય્હાતિ** વળવાયુત્તં રથં અભિરૂહિત્વા. બ્રાહ્મણો કિર યેન રથેન સયં વિચરતિ, તમેવ રથં દત્વા માણવં પેસેસિ. માણવાપિ પોક્ખરસાતિસ્સેવ અન્તેવાસિકા. સો કિર તેસં – ''અમ્બટ્ઠેન સદ્ધિં ગચ્છથા''તિ સઞ્ઞં અદાસિ.

યાવતિકા યાનસ્સ ભૂમીતિ યત્તકં સક્કા હોતિ યાનેન ગન્તું, અયં યાનસ્સ ભૂમિ નામ. **યાના પચ્ચોરોહિત્વાતિ** અયાનભૂમિં, દ્વારકોટ્ઠકસમીપં ગન્ત્વા યાનતો પટિઓરોહિત્વા.

તેન ખો પન સમયેનાતિ યસ્મિં સમયે અમ્બટ્ઠો આરામં પાવિસિ. તસ્મિં પન સમયે, ઠિતમજ્ઝન્હિકસમયે. કસ્મા પન તસ્મિં સમયે ચઙ્કમન્તીતિ? પણીતભોજનપચ્ચયસ્સ થિનમિદ્ધસ્સ વિનોદનત્થં, દિવાપધાનિકા વા તે. તાદિસાનઞ્હિ પચ્છાભત્તં ચઙ્કમિત્વા ન્હાયિત્વા સરીરં ઉતું ગાહાપેત્વા નિસજ્જ સમણધમ્મં કરોન્તાનં ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ. **યેન તે ભિક્ખૂતિ** સો કિર – ''કુહિં સમણો ગોતમો''તિ પરિવેણતો પરિવેણં અનાગન્ત્વા ''પુચ્છિત્વાવ પવિસિસ્સામી''તિ વિલોકેન્તો અરઞ્ઞહત્થી વિય મહાચઙ્કમે ચઙ્કમમાને પંસુકૂલિકે ભિક્ખૂ દિસ્વા તેસં સન્તિકં અગમાસિ. તં સન્ધાય **યેન તે ભિક્ખૂતિઆદિ** વુત્તં. **દસ્સનાયાતિ** દટ્ઠું, પસ્સિતુકામા હુત્વાતિ અત્થો.

૨૬૦. **અભિઞ્ઞાતકોલઞ્ઞોતિ** પાકટકુલજો. તદા કિર જમ્બુદીપે અમ્બટ્ઠકુલં નામ પાકટકુલમહોસિ . **અભિઞ્ઞાતસ્સાતિ** રૂપજાતિમન્તકુલાપદેસેહિ પાકટસ્સ. **અગરૂતિ** અભારિકો. યો હિ અમ્બટ્ઠં ઞાપેતું ન સક્કુણેય્ય, તસ્સ તેન સદ્ધિં કથાસલ્લાપો ગરુ ભવેય્ય. ભગવતો પન તાદિસાનં માણવાનં સતેનાપિ સહસ્સેનાપિ પઞ્હં પુટ્ઠસ્સ વિસ્સજ્જને દન્ધાયિતત્તં નત્થીતિ મઞ્ઞમાના – ''અગરુ ખો પના''તિ ચિન્તયિંસુ. **વિહારોતિ** ગન્ધકુટિં સન્ધાય આહંસુ.

અતરમાનોતિ અતુરિતો, સણિકં પદપ્પમાણટ્ઠાને પદં નિક્ખિપન્તો વત્તં કત્વા સુસમ્મટ્ઠં મુત્તાદલસિન્દુવારસન્થરસદિસં વાલિકં અવિનાસેન્તોતિ અત્થો. **આળિન્દન્તિ** પમુખં. **ઉક્કાસિત્વાતિ** ઉક્કાસિતસદ્દં કત્વા. **અગ્ગળન્તિ** દ્વારકવાટં. **આકોટેહીતિ** અગ્ગનખેહિ સણિકં કુઞ્ચિકચ્છિદ્દસમીપે આકોટેહીતિ વુત્તં હોતિ. દ્વારં કિર

અતિઉપરિ અમનુસ્સા, અતિહેટ્ઠા દીઘજાતિકા કોટેન્તિ. તથા અનાકોટેત્વા મજ્ઝે છિદ્દસમીપે કોટેતબ્બન્તિ ઇદં દ્વારાકોટનવત્તન્તિ દીપેન્તા વદન્તિ.

૨૬૧. **વિવરિ ભગવા દ્વારન્તિ** ન ભગવા ઉટ્ઠાય દ્વારં વિવરિ. વિવરિયતૂતિ પન હત્થં પસારેસિ. તતો ''ભગવા તુમ્હેહિ અનેકાસુ કપ્પકોટીસુ દાનં દદમાનેહિ ન સહત્થા દ્વારવિવરણકમ્મં કત''ન્તિ સયમેવ દ્વારં વિવટં. તં પન યસ્મા ભગવતો મનેન વિવટં, તસ્મા વિવરિ ભગવા દ્વારન્તિ વત્તું વટ્ટતિ.

ભગવતા સદ્ધિં સમ્મોદિંસૂતિ યથા ખમનીયાદીનિ પુચ્છન્તો ભગવા તેહિ, એવં તેપિ ભગવતા સદ્ધિં સમપ્પવત્તમોદા અહેસું. સીતોદકં વિય ઉણ્હોદકેન સમ્મોદિતં એકીભાવં અગમંસુ. યાય ચ ''કચ્ચિ, ભો ગોતમ, ખમનીયં; કચ્ચિ યાપનીયં, કચ્ચિ ભોતો ચ ગોતમસ્સ સાવકાનઞ્ચ અપ્પાબાધં, અપ્પાતઙ્કં, લહુટ્ઠાનં, બલં, ફાસુવિહારો''તિઆદિકાય કથાય સમ્મોદિંસુ, તં પીતિપામોજ્જસઙ્ખાતસમ્મોદજનનતો સમ્મોદિતું યુત્તભાવતો ચ સમ્મોદનીયં, અત્થબ્યઞ્જનમધુરતાય સુચિરમ્પિ કાલં સારેતું નિરન્તરં પવત્તેતું અરહભાવતો સરિતબ્બભાવતો ચ સારણીયં. સુય્યમાનસુખતો સમ્મોદનીયં, અનુસ્સરિયમાનસુખતો ચ સારણીયં. તથા બ્યઞ્જનપરિસુદ્ધતાય સમ્મોદનીયં, અત્થપરિસુદ્ધતાય સારણીયં. એવં અનેકેહિ પરિયાયેહિ સમ્મોદનીયં કથં સારણીયં વીતિસારેત્વા પરિયોસાપેત્વા નિટ્ઠપેત્વા એકમન્તં નિસીદિંસુ.

અમ્બટ્ઠો પન માણવોતિ સો કિર ભગવતો રૂપસમ્પત્તિયં ચિત્તપ્પસાદમત્તમ્પિ અકત્વા ''દસબલં અપસાદેસ્સામી''તિ ઉદરે બદ્ધસાટકં મુઞ્ચિત્વા કણ્ઠે ઓલમ્બેત્વા એકેન હત્થેન દુસ્સકણ્ણં ગહેત્વા ચઙ્કમં અભિરૂહિત્વા કાલેન બાહું, કાલેન ઉદરં, કાલેન પિટ્ઠિં દસ્સેન્તો, કાલેન હત્થવિકારં, કાલેન ભમુકવિકારં કરોન્તો, ''કચ્ચિ તે ભો, ગોતમ, ધાતુસમતા, કચ્ચિ ભિક્ખાહારેન ન કિલમથ, અકિલમથાકારોયેવ પન તે પઞ્ઞાયતિ; થૂલાનિ હિ તે અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનિ, પાસાદિકત્થ ગતગતટ્ઠાને. 'તે બહુજના રાજપબ્બજિતોતિ ચ બુદ્ધો'તિ ચ ઉપ્પન્નબહુમાના પણીતં ઓજવન્તમાહારં દેન્તિ. પસ્સથ, ભો, ગેહં, ચિત્તસાલા વિય, દિબ્બપાસાદો વિય. ઇમં મઞ્ચં પસ્સથ, બિમ્બોહનં પસ્સથ, કિં એવરૂપે ઠાને વસન્તસ્સ સમણધમ્મં કાતું દુક્કર''ન્તિ એવરૂપં ઉપ્પણ્ડનકથં અનાચારભાવસારણીયં કથેતિ, તેન વુત્તં – ''અમ્બટ્ઠો પન માણવો ચઙ્કમન્તોપિ નિસિન્નેન ભગવતા કિઞ્ચિ કિઞ્ચિ કથં સારણીયં વીતિસારેતિ, ઠિતોપિ નિસિન્નેન ભગવતા કિઞ્ચિ કિઞ્ચિ કથં સારણીયં વીતિસારેતી''તિ.

૨૬૨. **અથ ખો ભગવા**તિ અથ ભગવા – ''અયં માણવો હત્થં પસારેત્વા ભવગ્ગં ગહેતુકામો વિય, પાદં પસારેત્વા અવીચિં વિચરિતુકામો વિય, મહાસમુદ્દં તરિતુકામો વિય, સિનેરું આરોહિતુકામો વિય ચ અટ્ઠાને વાયમતિ, હન્દ, તેન સદ્ધિં મન્તેમી''તિ અમ્બટ્ઠં માણવં એતદવોચ. **આચરિયપાચરિયેહી**તિ આચરિયેહિ ચ તેસં આચરિયેહિ ચ.

પઠમઇબ્ભવાદવણ્ણના

૨૬૩. **ગચ્છન્તો વા**તિ એત્થ કામં તીસુ ઇરિયાપથેસુ બ્રાહ્મણો આચરિયબ્રાહ્મણેન સદ્ધિં સલ્લપિતુમરહતિ. અયં પન માણવો માનથદ્ધતાય કથાસલ્લાપં કરોન્તો ચત્તારોપિ ઇરિયાપથે યોજેસ્સામીતિ ''સયાનો વા હિ, ભો ગોતમ, સયાનેના''તિ આહ.

તતો કિર તં ભગવા – ‘‘અમ્બટ્ઠ, ગચ્છન્તસ્સ વા ગચ્છન્તેન, ઠિતસ્સ વા ઠિતેન, નિસિન્નસ્સ વા નિસિન્નેનાચરિયેન સદ્ધિં કથા નામ સબ્બાચરિયેસુ લબ્ભતિ. ત્વં પન સયાનો સયાનેનાચરિયેન સદ્ધિં કથેસિ, કિં તે આચરિયો ગોરૂપં, ઉદાહુ ત્વ’’ન્તિ આહ. સો કુજ્ઝિત્વા – ‘‘યે ચ ખો તે, ભો ગોતમ, મુણ્ડકા’’તિઆદિમાહ. તત્થ મુણ્ડે મુણ્ડાતિ સમણે ચ સમણાતિ વત્તું વટ્ટેય્ય. અયં પન હીળેન્તો મુણ્ડકા સમણકાતિ આહ. **ઇબ્ભા**તિ ગહપતિકા. **કણ્હા**તિ કણ્હા, કાળકાતિ અત્થો. **બન્ધુપાદાપચ્ચા**તિ એત્થ બન્ધૂતિ બ્રહ્મા અધિપ્પેતો. તઞ્હિ બ્રાહ્મણા પિતામહોતિ વોહરન્તિ. પાદાનં અપચ્ચા પાદાપચ્ચા, બ્રહ્મુનો પિટ્ઠિપાદતો જાતાતિ અધિપ્પાયો. તસ્સ કિર અયં લદ્ધિ – બ્રાહ્મણા બ્રહ્મુનો મુખતો નિક્ખન્તા, ખત્તિયા ઉરતો, વેસ્સા નાભિતો, સુદ્દા જાણુતો, સમણા પિટ્ઠિપાદતોતિ. એવં કથેન્તો ચ પનેસ કિઞ્ચાપિ અનિયમેત્વા કથેતિ. અથ ખો ભગવન્તમેવ વદામીતિ કથેતિ.

અથ ખો ભગવા – ‘‘અયં અમ્બટ્ઠો આગતકાલતો પટ્ઠાય મયા સદ્ધિં કથયમાનો માનમેવ નિસ્સાય કથેસિ, આસીવિસં ગીવાયં ગણ્હન્તો વિય, અગ્ગિક્ખન્ધં આલિઙ્ગન્તો વિય, મત્તવારણં સોણ્ડાય પરામસન્તો વિય, અત્તનો પમાણં ન જાનાતિ. હન્દ નં જાનાપેસ્સામી’’તિ ચિન્તેત્વા ‘‘અત્થિકવતો ખો પન તે, અમ્બટ્ઠા’’તિઆદિમાહ. તત્થ આગન્ત્વા કત્તબ્બકિચ્ચસઙ્ખાતો અત્થો, એતસ્સ અત્થીતિ અત્થિકં, તસ્સ માણવસ્સ ચિત્તં. અત્થિકમસ્સ અત્થીતિ અત્થિકવા, તસ્સ અત્થિકવતો તવ ઇધાગમનં અહોસીતિ અત્થો.

ખો પનાતિ નિપાતમત્તં. **યાયેવ ખો પનત્થાયા**તિ યેનેવ ખો પનત્થેન. **આગચ્છેય્યાથા**તિ મમ વા અઞ્ઞેસં વા સન્તિકં યદા કદાચિ આગચ્છેય્યાથ. **તમેવ અત્થન્તિ** ઇદં પુરિસલિઙ્ગવસેનેવ વુત્તં. **મનસિ કરેય્યાથા**તિ ચિત્તે કરેય્યાથ. ઇદં વુત્તં હોતિ – ત્વં આચરિયેન અત્તનો કરણીયેન પેસિતો, ન અમ્હાકં પરિભવનત્થાય, તસ્મા તમેવ કિચ્ચં મનસિ કરોહીતિ. એવમસ્સ અઞ્ઞેસં સન્તિકં આગતાનં વત્તં દસ્સેત્વા માનનિગ્ગણ્હનત્થં ‘‘અવુસિતવાયેવ ખો પના’’તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો પસ્સથ ભો અયં અમ્બટ્ઠો માણવો આચરિયકુલે અવુસિતવા અસિક્ખિતો અપ્પસ્સુતોવ સમાનો. **વુસિતમાની**તિ ‘‘અહં વુસિતવા સિક્ખિતો બહુસ્સુતો’’તિ અત્તાનં મઞ્ઞતિ. એતસ્સ હિ એવં ફરુસવચનસમુદાચારે કારણં કિમઞ્ઞત્ર અવુસિતત્તાતિ આચરિયકુલે અસંવુદ્ધા અસિક્ખિતા અપ્પસ્સુતાયેવ હિ એવં વદન્તીતિ.

૨૬૪. **કુપિતો**તિ કુદ્ધો. **અનત્તમનો**તિ અસકમનો, કિં પન ભગવા તસ્સ કુજ્ઝનભાવં ઞત્વા એવમાહ ઉદાહુ અઞત્વાતિ? ઞત્વા આહાતિ. કસ્મા ઞત્વા આહાતિ? તસ્સ માનનિમ્મદનત્થં. ભગવા હિ અઞ્ઞાસિ – ‘‘અયં મયા એવં વુત્તે કુજ્ઝિત્વા મમ ઞાતકે અક્કોસિસ્સતિ. અથસ્સાહં યથા નામ કુસલો ભિસક્કો દોસં ઉગ્ગિલેત્વા નીહરતિ, એવમેવ ગોત્તેન ગોત્તં, કુલાપદેસેન કુલાપદેસં , ઉટ્ઠાપેત્વા ભવગ્ગપ્પમાણેન વિય ઉટ્ઠિતં માનદ્ધજં મૂલે છેત્વા નિપાતેસ્સામી’’તિ. **ખુંસેન્તો**તિ ઘટ્ટેન્તો. **વમ્ભેન્તો**તિ હીળેન્તો. **પાપિતો ભવિસ્સતી**તિ ચણ્ડભાવાદિદોસં પાપિતો ભવિસ્સતિ.

ચણ્ડાતિ માનનિસ્સિતકોધયુત્તા. **ફરુસા**તિ ખરા. **લહુસા**તિ લહુકા. અપ્પકેનેવ તુસ્સન્તિ વા દુસ્સન્તિ વા ઉદકપિટ્ઠે અલાબુકટાહં વિય અપ્પકેનેવ ઉપ્પ્લવન્તિ. **ભસ્સા**તિ બહુભાણિનો. સક્યાનં મુખે વિવટે અઞ્ઞસ્સ વચનોકાસો નત્થીતિ અધિપ્પાયેનેવ વદતિ. **સમાના**તિ ઇદં સન્તાતિ પુરિમપદસ્સ વેવચનં. **ન સક્કરોન્તી**તિ ન બ્રાહ્મણાનં સુન્દરેનાકારેન કરોન્તિ. **ન ગરું કરોન્તી**તિ બ્રાહ્મણેસુ ગારવં ન કરોન્તિ. **ન માનેન્તી**તિ ન મનેન પિયાયન્તિ. **ન પૂજેન્તી**તિ માલાદીહિ નેસં પૂજં ન કરોન્તિ. **ન અપચાયન્તી**તિ અભિવાદનાદીહિ નેસં

અપચિતિકમ્મં નીચવુત્તિં ન દસ્સેન્તિ **તયિદન્તિ** તં ઇદં. **યદિમે સક્યા**તિ યં ઇમે સક્યા ન બ્રાહ્મણે સક્કરોન્તિ... પે॰... ન અપચાયન્તિ, તં તેસં અસક્કારકરણાદિ સબ્બં ન યુત્તં, નાનુલોમન્તિ અત્થો.

દુતિયઇબ્ભવાદવણ્ણના

૨૬૫. **અપરદ્ધુ**ન્તિ અપરજ્ઝિંસુ. **એકમિદાહ**ન્તિ એત્થ ઇદન્તિ નિપાતમત્તં. એકં અહન્તિ અત્થો. **સન્ધાગાર**ન્તિ રજ્જઅનુસાસનસાલા. **સક્યા**તિ અભિસિત્તરાજાનો . **સક્યકુમારા**તિ અનભિસિત્તા. **ઉચ્ચેસૂ**તિ યથાનુરૂપેસુ પલ્લઙ્કપીઠકવેત્તાસનફલકચિત્તત્થરણાદિભેદેસુ. **સઞ્જગ્ઘન્તા**તિ ઉપ્પણ્ડનવસેન મહાહસિતં હસન્તા. **સંકીળન્તા**તિ હસિતમત્ત કરણઅઙ્ગુલિસઙ્ઘટ્ટનપાણિપ્પહારદાનાદીનિ કરોન્તા. **મમઞ્ઞેવ મઞ્ઞે**તિ એવમહં મઞ્ઞામિ, મમઞ્ઞેવ અનુહસન્તિ, ન અઞ્ઞન્તિ.

કસ્મા પન તે એવમકંસૂતિ? તે કિર અમ્બટ્ઠસ્સ કુલવંસં જાનન્તિ. અયઞ્ચ તસ્મિં સમયે યાવ પાદન્તા ઓલમ્બેત્વા નિવત્થસાટકસ્સ એકેન હત્થેન દુસ્સકણ્ણં ગહેત્વા ખન્ધટ્ઠિકં નામેત્વા માનમદેન મત્તો વિય આગચ્છતિ. તતો – ‘‘પસ્સથ ભો અમ્હાકં દાસસ્સ કણ્હાયનગોત્તસ્સ અમ્બટ્ઠસ્સ આગમનકારણ’’ન્તિ વદન્તા એવમકંસુ. સોપિ અત્તનો કુલવંસં જાનાતિ. તસ્મા ‘‘મમઞ્ઞેવ મઞ્ઞે’’તિ તક્કયિત્થ.

આસનેનાતિ ‘‘ઇદમાસનં, એત્થ નિસીદાહી’’તિ એવં આસનેન નિમન્તનં નામ હોતિ, તથા ન કોચિ અકાસિ.

તતિયઇબ્ભવાદવણ્ણના

૨૬૬. **લટુકિકા**તિ ખેત્તલેડ્ડૂનં અન્તરેનિવાસિની ખુદ્દકસકુણિકા. **કુલાવકે**તિ નિવાસનટ્ઠાને. **કામલાપિની**તિ યદિચ્છકભાણિની, યં યં ઇચ્છતિ તં તં લપતિ, ન તં કોચિ હંસો વા કોઞ્ચો વા મોરો વા આગન્ત્વા ‘‘કિં ત્વં લપસી’તિ નિસેધેતિ. **અભિસજ્જિતુ**ન્તિ કોધવસેન લગ્ગિતું.

એવં વુત્તે માણવો – ‘‘અયં સમણો ગોતમો અત્તનો ઞાતકે લટુકિકસદિસે કત્વા અમ્હે હંસકોઞ્ચમોરસદિસે કરોતિ, નિમ્માનો દાનિ જાતો’’તિ મઞ્ઞમાનો ઉત્તરિ ચત્તારો વણ્ણે દસ્સેતિ.

દાસિપુત્તવાદવણ્ણના

૨૬૭. **નિમ્માદેતી**તિ નિમ્મદેતિ નિમ્માને કરોતિ. **યંનૂનાહ**ન્તિ યદિ પનાહં. ‘‘કણ્હાયનોહમસ્મિ, ભો ગોતમા’’તિ ઇદં કિર વચનં અમ્બટ્ઠો તિક્ખત્તું મહાસદ્દેન અવોચ. કસ્મા અવોચ? કિં અસુદ્ધભાવં ન જાનાતીતિ? આમ જાનાતિ. જાનન્તોપિ ભવપટિચ્છન્નમેતં કારણં, તં અનેન ન દિટ્ઠં. અપસ્સન્તો મહાસમણો કિં વક્ખતીતિ મઞ્ઞમાનો માનથદ્ધતાય અવોચ. **માતાપેત્તિક**ન્તિ માતાપિતૂનં સન્તકં. **નામગોત્ત**ન્તિ પણ્ણત્તિવસેન નામં, પવેણીવસેન ગોત્તં. **અનુસ્સરતો**તિ અનુસ્સરન્તસ્સ કુલકોટિં સોધેન્તસ્સ. **અય્યપુત્તા**તિ સામિનો પુત્તા. **દાસિપુત્તો**તિ ઘરદાસિયાવ પુત્તો. તસ્મા યથા દાસેન સામિનો ઉપસઙ્કમિતબ્બા, એવં અનુપસઙ્કમન્તં તં દિસ્વા સક્યા અનુજગ્ઘિંસૂતિ દસ્સેતિ.

ઇતો પરં તસ્સ દાસભાવં સક્યાનઞ્ચ સામિભાવં પકાસેત્વા અત્તનો ચ અમ્બટ્ઠસ્સ ચ કુલવંસં આહરન્તો સક્યા ખો પનાતિઆદિમાહ. તત્થ **દહન્તી**તિ ઠપેન્તિ, ઓક્કાકો નો પુબ્બપુરિસોતિ, એવં કરોન્તીતિ અત્થો. તસ્સ કિર

રઞ્ઞો કથનકાલે ઉક્કા વિય મુખતો પભા નિચ્છરતિ, તસ્મા તં ''ઓક્કાકો''તિ સઞ્ઞાનિંસૂતિ. **પબ્બાજેસી**તિ નીહરિ.

ઇદાનિ તે નામવસેન દસ્સેન્તો – ''ઓક્કામુખ''ન્તિઆદિમાહ. તત્રાયં અનુપુબ્બી કથા – પઠમકપ્પિકાનં કિર રઞ્ઞો મહાસમ્મતસ્સ રોજો નામ પુત્તો અહોસિ. રોજસ્સ વરરોજો, વરરોજસ્સ કલ્યાણો, કલ્યાણસ્સ વરકલ્યાણો, વરકલ્યાણસ્સ મન્ધાતા, મન્ધાતુસ્સ વરમન્ધાતા , વરમન્ધાતુસ્સ ઉપોસથો, ઉપોસથસ્સ વરો, વરસ્સ ઉપવરો, ઉપવરસ્સ મઘદેવો, મઘદેવસ્સ પરમ્પરાય ચતુરાસીતિખત્તિયસહસ્સાનિ અહેસું. તેસં પચ્છતો તયો ઓક્કાકવંસા અહેસું. તેસુ તતિયઓક્કાકસ્સ પઞ્ચ મહેસિયો અહેસું – હત્થા, ચિત્તા, જન્તુ, જાલિની, વિસાખાતિ. એકેકિસ્સા પઞ્ચપઞ્ચઇત્થિસતપરિવારા. સબ્બજેટ્ઠાય ચત્તારો પુત્તા – ઓક્કામુખો, કરકણ્ડુ, હત્થિનિકો, સિનિસૂરોતિ. પઞ્ચ ધીતરો – પિયા, સુપ્પિયા, આનન્દા, વિજિતા, વિજિતસેનાતિ. ઇતિ સા નવ પુત્તે વિજાયિત્વા કાલમકાસિ.

અથ રાજા અઞ્ઞં દહરિં અભિરૂપં રાજધીતરં આનેત્વા અગ્ગમહેસિટ્ઠાને ઠપેસિ. સા જન્તું નામ પુત્તં વિજાયિ. અથ નં પઞ્ચમદિવસે અલઙ્કરિત્વા રઞ્ઞો દસ્સેસિ. રાજા તુટ્ઠો તસ્સા વરં અદાસિ. સા ઞાતકેહિ સદ્ધિં મન્તેત્વા પુત્તસ્સ રજ્જં યાચિ. રાજા – ''નસ્સ, વસલિ, મમ પુત્તાનં અન્તરાયં ઇચ્છસી''તિ તજ્જેસિ. સા પુનપ્પુનં રહો રાજાનં પરિતોસેત્વા – ''મહારાજ, મુસાવાદો નામ ન વટ્ટતી''તિઆદીનિ વત્વા યાચતિયેવ. અથ રાજા પુત્તે આમન્તેસિ – ''અહં તાતા, તુમ્હાકં કનિટ્ઠં જન્તુકુમારં દિસ્વા તસ્સ માતુયા સહસા વરં અદાસિં , સા પુત્તસ્સ રજ્જં પરિણામેતું ઇચ્છતિ. તુમ્હે ઠપેત્વા મઙ્ગલહત્થિં મઙ્ગલઅસ્સં મઙ્ગલરથઞ્ચ યત્તકે ઇચ્છથ, તત્તકે હત્થિઅસ્સરથે ગહેત્વા ગચ્છથ. મમચ્ચયેન આગન્ત્વા રજ્જં કરેય્યાથા''તિ, અટ્ઠહિ અમચ્ચેહિ સદ્ધિં ઉય્યોજેસિ.

તે નાનપ્પકારં રોદિત્વા કન્દિત્વા – ''તાત, અમ્હાકં દોસં ખમથા''તિ રાજાનઞ્ચેવ રાજોરોધે ચ ખમાપેત્વા, ''મયમ્પિ ભાતૂહિ સદ્ધિં ગચ્છામા''તિ રાજાનં આપુચ્છિત્વા નગરા નિક્ખન્તા ભગિનિયો આદાય ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય પરિવુતા નગરા નિક્ખમિંસુ. ''કુમારા પિતુઅચ્ચયેન આગન્ત્વા રજ્જં કારેસ્સન્તિ, ગચ્છામ ને ઉપટ્ઠહામા''તિ ચિન્તેત્વા બહૂ મનુસ્સા અનુબન્ધિંસુ. પઠમદિવસે યોજનમત્તા સેના અહોસિ, દુતિયે દ્વિયોજનમત્તા, તતિયે તિયોજનમત્તા. કુમારા મન્તયિંસુ – ''મહા બલકાયો, સચે મયં કઞ્ચિ સામન્તરાજાનં મદ્દિત્વા જનપદં ગણ્હેય્યામ, સોપિ નો નપ્પસહેય્ય. કિં પરેસં પીળાય કતાય, મહા અયં જમ્બુદીપો, અરઞ્ઞે નગરં માપેસ્સામા''તિ હિમવન્તાભિમુખા ગન્ત્વા નગરવત્થું પરિયેસિંસુ.

તસ્મિઞ્ચ સમયે અમ્હાકં બોધિસત્તો બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે નિબ્બત્તિત્વા કપિલબ્રાહ્મણો નામ હુત્વા નિક્ખમ્મ ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા હિમવન્તપસ્સે પોક્ખરણિયા તીરે સાકવનસણ્ડે પણ્ણસાલં માપેત્વા વસતિ. સો કિર ભુમ્મજાલં નામ વિજ્જં જાનાતિ, યાય ઉદ્ધં અસીતિહત્થે આકાસે, હેટ્ઠા ચ ભૂમિયમ્પિ ગુણદોસં પસ્સતિ. એતસ્મિં પદેસે તિણગુમ્બલતા દક્ખિણાવટ્ટા પાચીનાભિમુખા જાયન્તિ. સીહબ્યગ્ઘાદયો મિગસૂકરે સપ્પબિળારા ચ મણ્ડૂકમૂસિકે અનુબન્ધમાના તં પદેસં પત્વા ન સક્કોન્તિ તે અનુબન્ધિતું. તેહિ તે અઞ્ઞદત્થુ સન્તજ્જિતા નિવત્તન્તિયેવ. સો – ''અયં પથવિયા અગ્ગપદેસો''તિ ઞત્વા તત્થ અત્તનો પણ્ણસાલં માપેસિ.

અથ તે કુમારે નગરવત્થું પરિયેસમાને અત્તનો વસનોકાસં આગતે દિસ્વા પુચ્છિત્વા તં પવત્તિં ઞત્વા તેસુ અનુકમ્પં જનેત્વા અવોચ – ''ઇમસ્મિં પણ્ણસાલટ્ઠાને માપિતં નગરં જમ્બુદીપે અગ્ગનગરં ભવિસ્સતિ. એત્થ જાતપુરિસેસુ એકેકો પુરિસસતમ્પિ પુરિસસહસ્સમ્પિ અભિભવિતું સક્ખિસ્સતિ. એત્થ નગરં માપેથ, પણ્ણસાલટ્ઠાને રઞ્ઞો ઘરં કરોથ. ઇમસ્મિઞ્હિ ઓકાસે ઠત્વા ચણ્ડાલપુત્તોપિ ચક્કવત્તિબલેન અતિસેય્યો''તિ. નનુ, ભન્તે, અય્યસ્સ

વસનોકાસોતિ? ‘‘મમ વસનોકાસો’’તિ મા ચિન્તયિત્થ. મય્હં એકપસ્સે પણ્ણસાલં કત્વા નગરં માપેત્વા **કપિલવત્થુ**ન્તિ નામં કરોથા’’તિ. તે તથા કત્વા તત્થ નિવાસં કપ્પેસું.

અથામચ્ચા – ‘‘ઇમે દારકા વયપ્પત્તા, સચે નેસં પિતા સન્તિકે ભવેય્ય, સો આવાહવિવાહં કરેય્ય. ઇદાનિ પન અમ્હાકં ભારો’’તિ ચિન્તેત્વા કુમારેહિ સદ્ધિં મન્તયિંસુ. કુમારા અમ્હાકં સદિસા ખત્તિયધીતરો નામ ન પસ્સામ, નાપિ ભગિનીનં સદિસે ખત્તિયકુમારકે, અસદિસસંયોગે ચ નો ઉપ્પન્ના પુત્તા માતિતો વા પિતિતો વા અપરિસુદ્ધા જાતિસમ્ભેદં પાપુણિસ્સન્તિ. તસ્મા મયં ભગિનીહિયેવ સદ્ધિં સંવાસં રોચેમાતિ. તે જાતિસમ્ભેદભયેન જેટ્ઠકભગિનિં માતુટ્ઠાને ઠપેત્વા અવસેસાહિ સંવાસં કપ્પેસું.

તેસં પુત્તેહિ ચ ધીતાહિ ચ વડ્ઢમાનાનં અપરેન સમયેન જેટ્ઠકભગિનિયા કુટ્ઠરોગો ઉદપાદિ, કોવિળારપુપ્ફસદિસાનિ ગત્તાનિ અહેસું. રાજકુમારા ઇમાય સદ્ધિં એકતો નિસજ્જટ્ઠાનભોજનાદીનિ કરોન્તાનમ્પિ ઉપરિ અયં રોગો સઙ્કમતીતિ ચિન્તેત્વા એકદિવસં ઉય્યાનકીળં ગચ્છન્તા વિય તં યાને આરોપેત્વા અરઞ્ઞં પવિસિત્વા ભૂમિયં પોક્ખરણિં ખણાપેત્વા તત્થ ખાદનીયભોજનીયેન સદ્ધિં તં પક્ખિપિત્વા ઘરસઙ્ખેપેન ઉપરિ પદરં પટિચ્છાદેત્વા પંસું દત્વા પક્કમિંસુ.

તેન ચ સમયેન રામો નામ બારાણસિરાજા કુટ્ઠરોગો નાટકિત્થીહિ ચ ઓરોધેહિ ચ જિગુચ્છિયમાનો તેન સંવેગેન જેટ્ઠપુત્તસ્સ રજ્જં દત્વા અરઞ્ઞં પવિસિત્વા તત્થ પણ્ણસાલં માપેત્વા મૂલફલાનિ પરિભુઞ્જન્તો નચિરસ્સેવ અરોગો સુવણ્ણવણ્ણો હુત્વા ઇતો ચિતો ચ વિચરન્તો મહન્તં સુસિરરુક્ખં દિસ્વા તસ્સબ્ભન્તરે સોળસહત્થપ્પમાણં ઓકાસં સોધેત્વા દ્વારઞ્ચ વાતપાનઞ્ચ યોજેત્વા નિસ્સેણિં બન્ધિત્વા તત્થ વાસં કપ્પેસિ. સો અઙ્ગારકટાહે અગ્ગિં કત્વા રત્તિં મિગસૂકરાદીનં સદ્દે સુણન્તો સયતિ. સો – ‘‘અસુકસ્મિં પદેસે સીહો સદ્દમકાસિ, અસુકસ્મિં બ્યગ્ઘો’’તિ સલ્લક્ખેત્વા પભાતે તત્થ ગન્ત્વા વિઘાસમંસં આદાય પચિત્વા ખાદતિ.

અથેકદિવસં તસ્મિં પચ્ચૂસસમયે અગ્ગિં જાલેત્વા નિસિન્ને રાજધીતાય સરીરગન્ધેન આગન્ત્વા બ્યગ્ઘો તસ્મિં પદેસે પંસું વિયૂહન્તો પદરે વિવરમકાસિ, તેન ચ વિવરેન સા બ્યગ્ઘં દિસ્વા ભીતા વિસ્સરમકાસિ. સો તં સદ્દં સુત્વા – ‘‘ઇત્થિસદ્દો એસો’’તિ ચ સલ્લક્ખેત્વા પાતોવ તત્થ ગન્ત્વા – ‘‘કો એત્થા’’તિ આહ. માતુગામો સામીતિ. કિં જાતિકાસીતિ? ઓક્કાકમહારાજસ્સ ધીતા સામીતિ. નિક્ખમાતિ? ન સક્કા સામીતિ. કિં કારણાતિ? છવિરોગો મે અત્થીતિ. સો સબ્બં પવત્તિં પુચ્છિત્વા ખત્તિયમાનેન અનિક્ખમન્તિં – ‘‘અહમ્પિ ખત્તિયો’’તિ અત્તનો ખત્તિયભાવં જાનાપેત્વા નિસ્સેણિં દત્વા ઉદ્ધરિત્વા અત્તનો વસનોકાસં નેત્વા સયં પરિભુત્તભેસજ્જાનિયેવ દત્વા નચિરસ્સેવ અરોગં સુવણ્ણવણ્ણં કત્વા તાય સદ્ધિં સંવાસં કપ્પેસિ. સા પઠમસંવાસેનેવ ગબ્ભં ગણ્હિત્વા દ્વે પુત્તે વિજાયિ, પુનપિ દ્વેતિ, એવં સોળસક્ખત્તુમ્પિ વિજાયિ. એવં દ્વત્તિંસ ભાતરો અહેસું. તે અનુપુબ્બેન વુડ્ઢિપ્પત્તે પિતા સબ્બસિપ્પાનિ સિક્ખાપેસિ.

અથેકદિવસં એકો રામરઞ્ઞો નગરવાસી વનચરકો પબ્બતે રતનાનિ ગવેસન્તો રાજાનં દિસ્વા સઞ્જાનિત્વા આહ – ‘‘જાનામહં, દેવ, તુમ્હે’’તિ. તતો નં રાજા સબ્બં પવત્તિં પુચ્છિ. તસ્મિંયેવ ચ ખણે તે દારકા આગમિંસુ. સો તે દિસ્વા – ‘‘કે ઇમે’’તિ આહ. ‘‘પુત્તા મે’’તિ ચ વુત્તે તેસં માતિકવંસં પુચ્છિત્વા – ‘‘લદ્ધં દાનિ મે પાભત’’ન્તિ નગરં ગન્ત્વા રઞ્ઞો આરોચેસિ. સો ‘પિતરં આનયિસ્સામી’તિ ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય તત્થ ગન્ત્વા પિતરં વન્દિત્વા – ‘‘રજ્જં, દેવ, સમ્પટિચ્છા’’તિ યાચિ. સો – ‘‘અલં, તાત, ન તત્થ ગચ્છામિ, ઇધેવ મે ઇમં રુક્ખં અપનેત્વા

નગરં માપેહી''તિ આહ. સો તથા કત્વા તસ્સ નગરસ્સ કોલરુક્ખં અપનેત્વા કતત્તા કોલનગરન્તિ ચ બ્યગ્ઘપથે કતત્તા બ્યગ્ઘપથન્તિ ચાતિ દ્વે નામાનિ આરોપેત્વા પિતરં વન્દિત્વા અત્તનો નગરં અગમાસિ.

તતો વયપ્પત્તે કુમારે માતા આહ – ''તાતા, તુમ્હાકં કપિલવત્થુવાસિનો સક્યા માતુલા સન્તિ. માતુલધીતાનં પન વો એવરૂપં નામ કેસગ્ગહણં હોતિ, એવરૂપં દુસ્સગહણં. યદા તા ન્હાનતિત્થં આગચ્છન્તિ, તદા ગન્ત્વા યસ્સ યા રુચ્ચતિ, સો તં ગણ્હતૂ''તિ. તે તથેવ ગન્ત્વા તાસુ ન્હત્વા સીસં સુક્ખાપયમાનાસુ યં યં ઇચ્છિંસુ, તં તં ગહેત્વા નામં સાવેત્વા અગમિંસુ. સક્યરાજાનો સુત્વા ''હોતુ, ભણે, અમ્હાકં ઞાતકા એવ તે''તિ તુણ્હી અહેસું. અયં સક્યકોલિયાનં ઉપ્પત્તિ. એવં તેસં સક્યકોલિયાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં આવાહવિવાહં કરોન્તાનં યાવ બુદ્ધકાલા અનુપચ્છિન્નોવ વંસો આગતો. તત્થ ભગવા સક્યવંસં દસ્સેતું – ''તે રઞ્ઞા પબ્બાજિતા હિમવન્તપસ્સે પોક્ખરણિયા તીરે''તિઆદિમાહ. તત્થ **સમ્મન્તી**તિ વસન્તિ. **સક્યા વત ભો**તિ રઞ્ઞા પબ્બાજિતા અરઞ્ઞે વસન્તાપિ જાતિસમ્ભેદમકત્વા કુલવંસં અનુરક્ખિતું સક્યા, સમત્થા, પટિબલાતિ અત્થો. **તદગ્ગે**તિ તં અગ્ગં કત્વા, તતો પટ્ઠાયાતિ અત્થો. **સો ચ નેસં પુબ્બપુરિસો**તિ સો ઓક્કાકો રાજા એતેસં પુબ્બપુરિસો. નત્થિ એતેસં ગહપતિવંસેન સમ્ભેદમત્તમ્પીતિ.

એવં સક્યવંસં પકાસેત્વા ઇદાનિ અમ્બટ્ઠવંસં પકાસેન્તો – ''રઞ્ઞો ખો પના''તિઆદિમાહ. **કણ્હં નામ જનેસી**તિ કાળવણ્ણં અન્તોકુચ્છિયંયેવ સઞ્જાતદન્તં પરૂળ્હમસ્સુદાઠિકં પુત્તં વિજાયિ. **પબ્યાહાસી**તિ યક્ખો જાતોતિ ભયેન પલાયિત્વા દ્વારં પિધાય ઠિતેસુ ઘરમાનુસકેસુ ઇતો ચિતો ચ વિચરન્તો ધોવથ મન્તિઆદીનિ વદન્તો ઉચ્ચાસદ્દમકાસિ.

૨૬૮. **તે માણવકા ભગવન્તં એતદવોચુ**ન્તિ અત્તનો ઉપારમ્ભમોચનત્થાય – ''એતં મા ભવ''ન્તિઆદિવચનં અવોચું. તેસં કિર એતદહોસિ – ''અમ્બટ્ઠો અમ્હાકં આચરિયસ્સ જેટ્ઠન્તેવાસી, સચે મયં એવરૂપે ઠાને એકદ્વેવચનમત્તમ્પિ ન વક્ખામ, અયં નો આચરિયસ્સ સન્તિકે અમ્હે પરિભિન્દિસ્સતી''તિ ઉપારમ્ભમોચનત્થં એવં અવોચું. ચિત્તેન પનસ્સ નિમ્મદભાવં આકઙ્ખન્તિ. અયં કિર માનનિસ્સિતત્તા તેસમ્પિ અપ્પિયોવ. **કલ્યાણવાક્કરણો**તિ મધુરવચનો. **અસ્મિં વચને**તિ અત્તના ઉગ્ગહિતે વેદત્તયવચને. **પટિમન્તેતુ**ન્તિ પુચ્છિતં પઞ્હં પટિકથેતું, વિસ્સજ્જેતુન્તિ અત્થો. એતસ્મિં વા દાસિપુત્તવચને. **પટિમન્તેતુ**ન્તિ ઉત્તરં કથેતું.

૨૬૯. **અથ ખો ભગવા**તિ અથ ખો ભગવા – ''સચે ઇમે માણવકા એત્થ નિસિન્ના એવં ઉચ્ચાસદ્દં કરિસ્સન્તિ, અયં કથા પરિયોસાનં ન ગમિસ્સતિ. હન્દ, ને નિસ્સદ્દે કત્વા અમ્બટ્ઠેનેવ સદ્ધિં કથેમી''તિ તે માણવકે એતદવોચ. તત્થ **મન્તવ્હો**તિ મન્તયથ. **મયા સદ્ધિં પટિમન્તેતૂ**તિ મયા સહ કથેતુ. એવં વુત્તે માણવકા ચિન્તયિંસુ – ''અમ્બટ્ઠો તાવ દાસિપુત્તોસીતિ વુત્તે પુન સીસં ઉક્ખિપિતું નાસક્ખિ. અયં ખો જાતિ નામ દુજ્જાના, સચે અઞ્ઞમ્પિ કિઞ્ચિ સમણો ગોતમો 'ત્વં દાસો'તિ વક્ખતિ, કો તેન સદ્ધિં અડ્ડં કરિસ્સતિ. અમ્બટ્ઠો અત્તના બદ્ધં પુટકં અત્તનાવ મોચેતૂ''તિ અત્તાનં પરિમોચેત્વા તસ્સેવ ઉપરિ ખિપન્તા – ''સુજાતો ચ ભો ગોતમા''તિઆદિમાહંસુ.

૨૭૦. **સહધમ્મિકો**તિ સહેતુકો સકારણો. **અકામા બ્યાકાતબ્બો**તિ અત્તના અનિચ્છન્તેનપિ બ્યાકરિતબ્બો, અવસ્સં વિસ્સજ્જેતબ્બોતિ અત્થો. **અઞ્ઞેન વા અઞ્ઞં પટિચરિસ્સસી**તિ અઞ્ઞેન વચનેન અઞ્ઞં વચનં પટિચરિસ્સસિ અજ્ઝોત્થરિસ્સસિ, પટિચ્છાદેસ્સસીતિ અત્થો. યો હિ ''કિં ગોત્તો ત્વ''ન્તિ એવં પુટ્ઠો – ''અહં તયો

વેદે જાનામી''તિઆદીનિ વદતિ, અયં અઞ્ઞેન અઞ્ઞં પટિચરતિ નામ. **પક્કમિસ્સસિ વા**તિ પુચ્છિતં પઞ્હં જાનન્તોવ અકથેતુકામતાય ઉટ્ઠાયાસના પક્કમિસ્સસિ વા.

તુણ્હી અહોસીતિ સમણો ગોતમો મં સામંયેવ દાસિપુત્તભાવં કથાપેતુકામો, સામં કથિતે ચ દાસો નામ જાતોયેવ હોતિ. અયં પન દ્વત્તિક્ખત્તું ચોદેત્વા તુણ્હી ભવિસ્સતિ, તતો અહં પરિવત્તિત્વા પક્કમિસ્સામીતિ ચિન્તેત્વા તુણ્હી અહોસિ.

૨૭૧. વજિરં પાણિમ્હિ અસ્સાતિ **વજિરપાણિ**. **યક્ખો**તિ ન યો વા સો વા યક્ખો, સક્કો દેવરાજાતિ વેદિતબ્બો. **આદિત્ત**ન્તિ અગ્ગિવણ્ણં. **સમ્પજ્જલિત**ન્તિ સુટ્ઠુ પજ્જલિતં. **સજોતિભૂત**ન્તિ સમન્તતો જોતિભૂતં, એકગ્ગિજાલભૂતન્તિ અત્થો. **ઠિતો હોતી**તિ મહન્તં સીસં, કન્દલમકુળસદિસા દાઠા ભયાનકાનિ અક્ખિનાસાદીનિ એવં વિરૂપરૂપં માપેત્વા ઠિતો.

કસ્મા પનેસ આગતોતિ? દિટ્ઠિવિસ્સજ્જાપનત્થં. અપિ ચ – ''અહઞ્ચેવ ખો પન ધમ્મં દેસેય્યં, પરે ચ મે ન આજાનેય્યુ''ન્તિ એવં ધમ્મદેસનાય અપ્પોસ્સુક્કભાવં આપન્ને ભગવતિ સક્કો મહાબ્રહ્મુના સદ્ધિં આગન્ત્વા – ''ભગવા ધમ્મં દેસેથ, તુમ્હાકં આણાય અવત્તમાને મયં વત્તાપેસ્સામ, તુમ્હાકં ધમ્મચક્કં હોતુ, અમ્હાકં આણાચક્ક''ન્તિ પટિઞ્ઞં અકાસિ. તસ્મા – ''અજ્જ અમ્બટ્ઠં તાસેત્વા પઞ્હં વિસ્સજ્જાપેસ્સામી''તિ આગતો.

ભગવા ચેવ પસ્સતિ અમ્બટ્ઠો ચાતિ યદિ હિ તં અઞ્ઞેપિ પસ્સેય્યું, તં કારણં અગરુ અસ્સ, ''અયં સમણો ગોતમો અમ્બટ્ઠં અત્તનો વાદે અનોતરન્તં ઞત્વા યક્ખં આવાહેત્વા દસ્સેસિ, તતો અમ્બટ્ઠો ભયેન કથેસી''તિ વદેય્યું. તસ્મા ભગવા ચેવ પસ્સતિ અમ્બટ્ઠો ચ. તસ્સ તં દિસ્વાવ સકલસરીરતો સેદા મુચ્ચિંસુ. અન્તોકુચ્છિ વિપરિવત્તમાના મહારવં વિરવિ . સો ''અઞ્ઞેપિ નુ ખો પસ્સન્તી''તિ ઓલોકેન્તો કસ્સચિ લોમહંસમત્તમ્પિ નાદ્દસ. તતો – ''ઇદં ભયં મમેવ ઉપ્પન્નં, સચાહં યક્ખોતિ વક્ખામિ, 'કિં તવમેવ અક્ખીનિ અત્થિ, ત્વમેવ યક્ખં પસ્સસિ, પઠમં યક્ખં અદિસ્વા સમણેન ગોતમેન વાદસઙ્ઘટ્ટે પક્ખિત્તોવ યક્ખં પસ્સસી'તિ વદેય્યુ''ન્તિ ચિન્તેત્વા ''ન દાનિ મે ઇધ અઞ્ઞં પટિસરણં અત્થિ, અઞ્ઞત્ર સમણા ગોતમા''તિ મઞ્ઞમાનો અથ ખો અમ્બટ્ઠો માણવો...પે॰... ભગવન્તં એતદવોચ.

૨૭૨. તાણં ગવેસીતિ તાણં ગવેસમાનો. **લેણં ગવેસી**તિ લેણં ગવેસમાનો. **સરણં ગવેસી**તિ સરણં ગવેસમાનો. એત્થ ચ તાયતિ રક્ખતીતિ **તાણં**. નિલીયન્તિ એત્થાતિ લેણં. સરતીતિ સરણં, ભયં હિંસતિ, વિદ્ધંસેતીતિ અત્થો. **ઉપનિસીદિત્વા**તિ ઉપગમ્મ હેટ્ઠાસને નિસીદિત્વા. **બ્રવિતૂ**તિ વદતુ.

અમ્બટ્ઠવંસકથા

૨૭૩-૨૭૪. દક્ખિણજનપદન્તિ દક્ખિણાપથોતિ પાકટં. ગઙ્ગાય દક્ખિણતો પાકટજનપદં. તદા કિર દક્ખિણાપથે બહૂ બ્રાહ્મણતાપસા હોન્તિ, સો તત્થ ગન્ત્વા એકં તાપસં વત્તપટિપત્તિયા આરાધેસિ. સો તસ્સ ઉપકારં દિસ્વા આહ – ''અમ્ભો, પુરિસ, મન્તં તે દેમિ, યં ઇચ્છસિ, તં મન્તં ગણ્હાહી''તિ. સો આહ – ''ન મે આચરિય, અઞ્ઞેન મન્તેન, કિચ્ચં અત્થિ, યસ્સાનુભાવેન આવુધં ન પરિવત્તતિ, તં મે મન્તં દેહી''તિ. સો – ''ભદ્રં, ભો''તિ તસ્સ ધનુઅગમનીયં અમ્બટ્ઠં નામ વિજ્જં અદાસિ, સો તં વિજ્જં ગહેત્વા તત્થેવ વીમંસિત્વા – ''ઇદાનિ મે

મનોરથં પૂરેસ્સામી''તિ ઇસિવેસં ગહેત્વા ઓક્કાકસ્સ સન્તિકં ગતો. તેન વુત્તં – ''દક્ખિણજનપદં ગન્ત્વા બ્રહ્મમન્તે અધીયિત્વા રાજાનં ઓક્કાકં ઉપસઙ્કમિત્વા''તિ.

એત્થ **બ્રહ્મમન્તે**તિ આનુભાવસમ્પન્નતાય સેટ્ઠમન્તે. **કો નેવં'રે અયં મય્હં દાસિપુત્તો**તિ કો નુ એવં અરે અયં મમ દાસિપુત્તો. **સો તં ખુરપ્પન્તિ** સો રાજા તં મારેતુકામતાય સન્નહિતં સરં તસ્સ મન્તાનુભાવેન નેવ ખિપિતું ન અપનેતું સક્ખિ, તાવદેવ સકલસરીરે સઞ્જાતસેદો ભયેન વેધમાનો અટ્ઠાસિ.

અમચ્ચાતિ મહામચ્ચા. **પારિસજ્જા**તિ ઇતરે પરિસાવચરા. **એતદવોચુન્તિ** – ''દણ્ડકીરઞ્ઞો કિસવચ્છતાપસે અપરદ્ધસ્સ આવુધવુટ્ઠિયા સકલરટ્ઠં વિનટ્ઠં . નાળિકેરો પઞ્ચસુ તાપસસતેસુ અજ્જુનો ચ અઙ્ગીરસે અપરદ્ધો પથવિં ભિન્દિત્વા નિરયં પવિટ્ઠો''તિ ચિન્તયન્તા ભયેન એતં સોત્થિ, ભદ્દન્તેતિઆદિવચનં અવોચું.

સોત્થિ ભવિસ્સતિ રઞ્ઞોતિ ઇદં વચનં કણ્હો ચિરં તુણ્હી હુત્વા તતો અનેકપ્પકારં યાચીયમાનો – ''તુમ્હાકં રઞ્ઞા માદિસસ્સ ઇસિનો ખુરપ્પં સન્નય્હન્તેન ભારિયં કમ્મં કત''ન્તિઆદીનિ ચ વત્વા પચ્છા અભાસિ. **ઉન્દ્રિયિસ્સતી**તિ ભિજ્જિસ્સતિ, થુસમુટ્ઠિ વિય વિપ્પકિરિયિસ્સતીતિ. ઇદં સો ''જનં તાસેસ્સામી''તિ મુસા ભણતિ. સરસન્થમ્ભનમત્તેયેવ હિસ્સ વિજ્જાય આનુભાવો, ન અઞ્ઞત્ર. ઇતો પરેસુપિ વચનેસુ એસેવ નયો.

પલ્લોમોતિ પન્નલોમો. લોમહંસનમત્તમ્પિસ્સ ન ભવિસ્સતિ. ઇદં કિર સો ''સચે મે રાજા તં દારિકં દસ્સતી''તિ પટિઞ્ઞં કારેત્વા અવચ. **કુમારે ખુરપ્પં પતિટ્ઠપેસી**તિ તેન ''સરો ઓતરતૂ''તિ મન્તે પરિવત્તિ, તે કુમારસ્સ નાભિયં પતિટ્ઠપેસિ. **ધીતરં અદાસી**તિ સીસં ધોવિત્વા અદાસં ભુજિસ્સં કત્વા ધીતરં અદાસિ, ઉળારે ચ તં ઠાને ઠપેસિ. **મા ખો તુમ્હે માણવકા**તિ ઇદં પન ભગવા – ''એકેન પક્ખેન અમ્બટ્ઠો સક્યાનં ઞાતિ હોતી''તિ પકાસેન્તો તસ્સ સમસ્સાસનત્થં આહ. તતો અમ્બટ્ઠો ઘટસતેન અભિસિત્તો વિય પસ્સદ્ધદરથો હુત્વા સમસ્સાસેત્વા સમણો ગોતમો મં ''તોસેસ્સામી''તિ એકેન પક્ખેન ઞાતિં કરોતિ, ખત્તિયો કિરાહમસ્મી''તિ ચિન્તેસિ.

ખત્તિયસેટ્ઠભાવવણ્ણના

૨૭૫. અથ ખો ભગવા – ''અયં અમ્બટ્ઠો ખત્તિયોસ્મી''તિ સઞ્ઞં કરોતિ, અત્તનો અખત્તિયભાવં ન જાનાતિ, હન્દ નં જાનાપેસ્સામીતિ ખત્તિયવંસં દસ્સેતું ઉત્તરિદેસનં વડ્ઢેન્તો – ''તં કિં મઞ્ઞસિ અમ્બટ્ઠા''તિઆદિમાહ. તત્થ **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં લોકે. **બ્રાહ્મણેસૂ**તિ બ્રાહ્મણાનં અન્તરે. **આસનં વા ઉદકં વા**તિ અગ્ગાસનં વા અગ્ગોદકં વા. **સદ્ધે**તિ મતકે ઉદ્દિસ્સ કતભત્તે. **થાલિપાકે**તિ મઙ્ગલાદિભત્તે. **યઞ્ઞે**તિ યઞ્ઞભત્તે. **પાહુને**તિ પાહુનકાનં કતભત્તે પણ્ણાકારભત્તે વા. **અપિ નુસ્સા**તિ અપિ નુ અસ્સ ખત્તિયપુત્તસ્સ. **આવટં વા અસ્સ અનાવટં વા**તિ , બ્રાહ્મણકઞ્ઞાસુ નિવારણં ભવેય્ય વા નો વા, બ્રાહ્મણદારિકં લભેય્ય વા ન વા લભેય્યાતિ અત્થો. **અનુપપન્નો**તિ ખત્તિયભાવં અપત્તો, અપરિસુદ્ધોતિ અત્થો.

૨૭૬. **ઇત્થિયા વા ઇત્થિં કરિત્વા**તિ ઇત્થિયા વા ઇત્થિં પરિયેસિત્વા. **કિસ્મિઞ્ચિદેવ પકરણે**તિ કિસ્મિઞ્ચિદેવ દોસે બ્રાહ્મણાનં અયુત્તે અકત્તબ્બકરણે. **ભસ્સપુટેના**તિ ભસ્મપુટેન, સીસે છારિકં ઓકિરિત્વાતિ અત્થો.

૨૭૭. **જનેતસ્મિ**ન્તિ જનિતસ્મિં, પજાયાતિ અત્થો. **યે ગોત્તપટિસારિનો**તિ યે જનેતસ્મિં ગોત્તં પટિસરન્તિ – ''અહં ગોતમો, અહં કસ્સપો''તિ, તેસુ લોકે ગોત્તપટિસારીસુ ખત્તિયો સેટ્ઠો. **અનુમતા મયા**તિ મમ

સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સદ્ધિં સંસન્દિત્વા દેસિતા મયા અનુઞ્ઞાતા.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

વિજ્જાચરણકથાવણ્ણના

૨૭૮. ઇમાય પન ગાથાય વિજ્જાચરણસમ્પન્નોતિ ઇદં પદં સુત્વા અમ્બટ્ઠો ચિન્તેસિ – ''વિજ્જા નામ તયો વેદા, ચરણં પઞ્ચ સીલાનિ, તયિદં અમ્હાકંયેવ અત્થિ, વિજ્જાચરણસમ્પન્નો ચે સેટ્ઠો, મયમેવ સેટ્ઠા''તિ નિટ્ઠં ગન્ત્વા વિજ્જાચરણં પુચ્છન્તો – ''કતમં પન તં, ભો ગોતમ, ચરણં, કતમા ચ પન સા વિજ્જા''તિ આહ. અથસ્સ ભગવા તં બ્રાહ્મણસમયે સિદ્ધં જાતિવાદાદિપટિસંયુત્તં વિજ્જાચરણં પટિક્ખિપિત્વા અનુત્તરં વિજ્જાચરણં દસ્સેતુકામો – ''ન ખો અમ્બટ્ઠા''તિઆદિમાહ. તત્થ **જાતિવાદો**તિ જાતિં આરબ્ભ વાદો, બ્રાહ્મણસ્સેવિદં વટ્ટતિ, ન સુદ્દસ્સાતિઆદિ વચનન્તિ અત્થો. એસ નયો સબ્બત્થ. **જાતિવાદવિનિબદ્ધા**તિ જાતિવાદે વિનિબદ્ધા. એસ નયો સબ્બત્થ.

તતો અમ્બટ્ઠો – ''યત્થ દાનિ મયં લગ્ગિસ્સામાતિ ચિન્તયિમ્હ, તતો નો સમણો ગોતમો મહાવાતે થુસં ધુનન્તો વિય દૂરમેવ અવક્ખિપિ. યત્થ પન મયં ન લગ્ગામ, તત્થ નો નિયોજેસિ. અયં નો વિજ્જાચરણસમ્પદા ઞાતું વટ્ટતી''તિ ચિન્તેત્વા પુન વિજ્જાચરણસમ્પદં પુચ્છિ. અથસ્સ ભગવા સમુદાગમતો પભુતિ વિજ્જાચરણં દસ્સેતું – ''ઇધ અમ્બટ્ઠ તથાગતો''તિઆદિમાહ.

૨૭૯. એત્થ ચ ભગવા ચરણપરિયાપન્નમ્પિ તિવિધં સીલં વિભજન્તો ''ઇદમસ્સ હોતિ ચરણસ્મિ''ન્તિ અનિય્યાતેત્વા ''ઇદમ્પિસ્સ હોતિ સીલસ્મિ''ન્તિ સીલવસેનેવ નિય્યાતેસિ. કસ્મા? તસ્સપિ હિ કિઞ્ચિ કિઞ્ચિ સીલં અત્થિ, તસ્મા ચરણવસેન નિય્યાતિયમાને ''મયમ્પિ ચરણસમ્પન્ના''તિ તત્થ તત્થેવ લગ્ગેય્ય. યં પન તેન સુપિનેપિ ન દિટ્ઠપુબ્બં, તસ્સેવ વસેન નિય્યાતેન્તો પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. ઇદમ્પિસ્સ હોતિ ચરણસ્મિં…પે॰… ચતુત્થં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ, ઇદમ્પિસ્સ હોતિ ચરણસ્મિન્તિઆદિમાહ. એત્તાવતા અટ્ઠપિ સમાપત્તિયો ચરણન્તિ નિય્યાતિતા હોન્તિ, વિપસ્સના ઞાણતો પન પટ્ઠાય અટ્ઠવિધાપિ પઞ્ઞા વિજ્જાતિ નિય્યાતિતા.

ચતુઅપાયમુખકથાવણ્ણના

૨૮૦. અપાયમુખાનીતિ વિનાસમુખાનિ. **અનભિસમ્ભુણમાનો**તિ અસમ્પાપુણન્તો, અવિસહમાનો વા. **ખારિવિધમાદાયા**તિ એત્થ **ખારી**તિ અરણી કમણ્ડલુ સુજાદયો તાપસપરિક્ખારા. **વિધો**તિ કાજો. તસ્મા ખારિભરિતં કાજમાદાયાતિ અત્થો. યે પન ખારિવિવિધન્તિ પઠન્તિ, તે ''**ખારી**તિ કાજસ્સ નામં, **વિવિધ**ન્તિ બહુકમણ્ડલુઆદિપરિક્ખાર''ન્તિ વણ્ણયન્તિ. **પવત્તફલભોજનો**તિ પતિતફલભોજનો. **પરિચારકો**તિ કપ્પિયકરણપત્તપટિગ્ગહણપાદધોવનાદિવત્તકરણવસેન પરિચારકો. કામઞ્ચ ગુણાધિકોપિ ખીણાસવસામણેરો પુથુજ્જનભિક્ખુનો વુત્તનયેન પરિચારકો હોતિ, અયં પન ન તાદિસો ગુણવસેનપિ વેય્યાવચ્ચકરણવસેનપિ લામકોયેવ.

કસ્મા પન તાપસપબ્બજ્જા સાસનસ્સ વિનાસમુખન્તિ વુત્તાતિ? યસ્મા ગચ્છન્તં ગચ્છન્તં સાસનં તાપસપબ્બજ્જાવસેન ઓસક્કિસ્સતિ. ઇમસ્મિઞ્હિ સાસને પબ્બજિત્વા તિસ્સો સિક્ખા પૂરેતું અસક્કોન્તં લજ્જિનો

સિક્ખાકામા – ‘‘નત્થિ તયા સદ્ધિં ઉપોસથો વા પવારણા વા સઙ્ઘકમ્મં વા’’તિ જિગુચ્છિત્વા પરિવજ્જેન્તિ. સો ‘‘દુક્કરં ખુરધારૂપમં સાસને પટિપત્તિપૂરણં દુક્ખં, તાપસપબ્બજ્જા પન સુકરા ચેવ બહુજનસમ્મતા ચા’’તિ વિબ્ભમિત્વા તાપસો હોતિ. અઞ્ઞે તં દિસ્વા – ‘‘કિં તયા કત’’ન્તિ પુચ્છન્તિ. સો – ‘‘ભારિયં તુમ્હાકં સાસને કમ્મં, ઇધ પન સછન્દચારિનો મય’’ન્તિ વદતિ. સોપિ, યદિ એવં અહમ્પિ એત્થેવ પબ્બજામીતિ તસ્સ અનુસિક્ખન્તો તાપસો હોતિ. એવમઞ્ઞેપિ અઞ્ઞેપીતિ કમેન તાપસાવ બહુકા હોન્તિ. તેસં ઉપ્પન્નકાલે સાસનં ઓસક્કિતં નામ ભવિસ્સતિ. લોકે એવરૂપો બુદ્ધો નામ ઉપ્પજ્જિ, તસ્સ ઈદિસં નામ સાસનં અહોસીતિ સુતમત્તમેવ ભવિસ્સતિ. ઇદં સન્ધાય ભગવા તાપસપબ્બજ્જં સાસનસ્સ વિનાસમુખન્તિ આહ.

કુદાલપિટકન્તિ કન્દમૂલફલગ્ગહણત્થં કુદાલઞ્ચેવ પિટકઞ્ચ. **ગામસામન્તં વા**તિ વિજ્જાચરણસમ્પદાદીનિ અનભિસમ્ભુણન્તો, કસિકમ્માદીહિ ચ જીવિતં નિપ્ફાદેતું દુક્ખન્તિ મઞ્ઞમાનો બહુજનકુહાપનત્થં ગામસામન્તે વા નિગમસામન્તે વા અગ્ગિસાલં કત્વા સપ્પિતેલદધિમધુફાણિતતિલતણ્ડુલાદીહિ ચેવ નાનાદારૂહિ ચ હોમકરણવસેન અગ્ગિં પરિચરન્તો અચ્છતિ.

ચતુદ્વારં અગારં કરિત્વાતિ ચતુમુખં પાનાગારં કત્વા તસ્સ દ્વારે મણ્ડપં કત્વા તત્થ પાનીયં ઉપટ્ઠપેત્વા આગતાગતે પાનીયેન આપુચ્છતિ. યમ્પિસ્સ અદ્ધિકા કિલન્તા પાનીયં પિવિત્વા પરિતુટ્ઠા ભત્તપુટં વા તણ્ડુલાદીનિ વા દેન્તિ, તં સબ્બં ગહેત્વા અમ્બિલયાગુઆદીનિ કત્વા બહુતરં આમિસગહણત્થં કેસઞ્ચિ અન્નં દેતિ, કેસઞ્ચિ ભત્તપચનભાજનાદીનિ. તેહિપિ દિન્નં આમિસં વા પુબ્બણ્ણાદીનિ વા ગણ્હતિ, તાનિ વડ્ઢિયા પયોજેતિ. એવં વડ્ઢમાનવિભવો ગોમહિંસદાસીદાસપરિગ્ગહં કરોતિ, મહન્તં કુટુમ્બં સણ્ઠપેતિ. ઇમં સન્ધાયેતં વુત્તં – ‘‘ચતુદ્વારં અગારં કરિત્વા અચ્છતી’’તિ. ‘‘તમહં યથાસત્તિ યથાબલં પટિપૂજેસ્સામી’’તિ ઇદં પનસ્સ પટિપત્તિમુખં. ઇમિના હિ મુખેન સો એવં પટિપજ્જતીતિ. એત્તાવતા ચ ભગવતા સબ્બાપિ તાપસપબ્બજ્જા નિદ્દિટ્ઠા હોન્તિ.

કથં? **અટ્ઠવિધા હિ તાપસા** – સપુત્તભરિયા, ઉઞ્છાચરિયા, અનગ્ગિપક્કિકા, અસામપાકા, અસ્મમુટ્ઠિકા, દન્તવક્કલિકા, પવત્તફલભોજના, પણ્ડુપલાસિકાતિ. તત્થ યે કેણિયજટિલો વિય કુટુમ્બં સણ્ઠપેત્વા વસન્તિ, તે **સપુત્તભરિયા** નામ.

યે પન ‘‘સપુત્તદારભાવો નામ પબ્બજિતસ્સ અયુત્તો’’તિ લાયનમદ્દનટ્ઠાનેસુ વીહિમુગ્ગમાસતિલાદીનિ સઙ્કડ્ઢિત્વા પચિત્વા પરિભુઞ્જન્તિ, તે **ઉઞ્છાચરિયા** નામ.

યે ‘‘ખલેન ખલં વિચરિત્વા વીહિં આહરિત્વા કોટ્ટેત્વા પરિભુઞ્જનં નામ અયુત્ત’’ન્તિ ગામનિગમેસુ તણ્ડુલભિક્ખં ગહેત્વા પચિત્વા પરિભુઞ્જન્તિ, તે **અનગ્ગિપક્કિકા** નામ.

યે પન ‘‘કિં પબ્બજિતસ્સ સામપાકેના’’તિ ગામં પવિસિત્વા પક્કભિક્ખમેવ ગણ્હન્તિ , તે **અસામપાકા** નામ.

યે ‘‘દિવસે દિવસે ભિક્ખાપરિયેટ્ઠિ નામ દુક્ખા પબ્બજિતસ્સા’’તિ મુટ્ઠિપાસાણેન અમ્બાટકાદીનં રુક્ખાનં તચં કોટ્ટેત્વા ખાદન્તિ, તે **અસ્મમુટ્ઠિકા** નામ.

યે પન ‘‘પાસાણેન તચં કોટ્ટેત્વા વિચરણં નામ દુક્ખ’’ન્તિ દન્તેહેવ ઉબ્બાટેત્વા ખાદન્તિ, તે **દન્તવક્કલિકા** નામ.

યે ''દન્તેહિ ઉબ્બાટેત્વા ખાદનં નામ દુક્ખં પબ્બજિતસ્સા''તિ લેડ્ડુદણ્ડાદીહિ પહરિત્વા પતિતાનિ ફલાનિ પરિભુઞ્જન્તિ, તે **પવત્તફલભોજના** નામ.

યે પન ''લેડ્ડુદણ્ડાદીહિ પાતેત્વા પરિભોગો નામ અસારુપ્પો પબ્બજિતસ્સા''તિ સયં પતિતાનેવ પુપ્ફફલપણ્ડુપલાસાદીનિ ખાદન્તા યાપેન્તિ, તે **પણ્ડુપલાસિકા** નામ.

તે તિવિધા – ઉક્કટ્ઠમજ્ઝિમમુદુકવસેન. તત્થ યે નિસિન્નટ્ઠાનતો અનુટ્ઠાય હત્થેન પાપુણનટ્ઠાનેવ પતિતં ગહેત્વા ખાદન્તિ, તે ઉક્કટ્ઠા. યે એકરુક્ખતો અઞ્ઞં રુક્ખં ન ગચ્છન્તિ, તે મજ્ઝિમા. યે તં તં રુક્ખમૂલં ગન્ત્વા પરિયેસિત્વા ખાદન્તિ, તે મુદુકા.

ઇમા પન અટ્ઠપિ તાપસપબ્બજ્જા ઇમાહિ ચતૂહિયેવ સઙ્ગહં ગચ્છન્તિ. કથં? એતાસુ હિ સપુત્તભરિયા ચ ઉઞ્છાચરિયા ચ અગારં ભજન્તિ. અનગ્ગિપક્કિકા ચ અસામપાકા ચ અગ્યાગારં ભજન્તિ. અસ્મમુટ્ઠિકા ચ દન્તવક્કલિકા ચ કન્દમૂલફલભોજનં ભજન્તિ. પવત્તફલભોજના ચ પણ્ડુપલાસિકા ચ પવત્તફલભોજનં ભજન્તિ. તેન વુત્તં – ''એત્તાવતા ચ ભગવતા સબ્બાપિ તાપસપબ્બજ્જા નિદ્દિટ્ઠા હોન્તી''તિ.

૨૮૧-૨૮૨. ઇદાનિ ભગવા સાચરિયકસ્સ અમ્બટ્ઠસ્સ વિજ્જાચરણસમ્પદાય અપાયમુખમ્પિ અપ્પત્તભાવં દસ્સેતું તં કિં મઞ્ઞસિ અમ્બટ્ઠાતિઆદિમાહ. તં ઉત્તાનત્થમેવ. **અત્તના આપાયિકોપિ અપરિપૂરમાનો**તિ અત્તના વિજ્જાચરણસમ્પદાય આપાયિકેનાપિ અપરિપૂરમાનેન.

પુબ્બકઇસિભાવાનુયોગવણ્ણના

૨૮૩. દત્તિકન્તિ દિન્નકં. **સમ્મુખીભાવમ્પિ ન દદાતી**તિ કસ્મા ન દદાતિ? સો કિર સમ્મુખા આવટ્ટનિં નામ વિજ્જં જાનાતિ. યદા રાજા મહારહેન અલઙ્કારેન અલઙ્કતો હોતિ, તદા રઞ્ઞો સમીપે ઠત્વા તસ્સ અલઙ્કારસ્સ નામં ગણ્હતિ. તસ્સ રાજા નામે ગહિતે ન દેમીતિ વત્તું ન સક્કોતિ. દત્વા પુન છણદિવસે અલઙ્કારં આહરથાતિ વત્વા, નત્થિ, દેવ, તુમ્હેહિ બ્રાહ્મણસ્સ દિન્નોતિ વુત્તો, ''કસ્મા મે દિન્નો''તિ પુચ્છિ. તે અમચ્ચા 'સો બ્રાહ્મણો સમ્મુખા આવટ્ટનિમાયં જાનાતિ. તાય તુમ્હે આવટ્ટેત્વા ગહેત્વા ગચ્છતી'તિ આહંસુ. અપરે રઞ્ઞા સહ તસ્સ અતિસહાયભાવં અસહન્તા આહંસુ – ''દેવ, એતસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ સરીરે સઙ્ખફલિતકુટ્ઠં નામ અત્થિ. તુમ્હે એતં દિસ્વાવ આલિઙ્ગથ પરામસથ, ઇદઞ્ચ કુટ્ઠં નામ કાયસંસગ્ગવસેન અનુગચ્છતિ, મા એવં કરોથા''તિ. તતો પટ્ઠાય તસ્સ રાજા સમ્મુખીભાવં ન દેતિ.

યસ્મા પન સો બ્રાહ્મણો પણ્ડિતો ખત્તવિજ્જાય કુસલો, તેન સહ મન્તેત્વા કતકમ્મં નામ ન વિરુજ્ઝતિ, તસ્મા સાણિપાકારસ્સ અન્તો ઠત્વા બહિ ઠિતેન તેન સદ્ધિં મન્તેતિ. તં સન્ધાય વુત્તં ''તિરો દુસ્સન્તેન મન્તેતી''તિ. તત્થ **તિરોદુસ્સન્તેના**તિ તિરોદુસ્સેન. અયમેવ વા પાઠો. **ધમ્મિક**ન્તિ અનવજ્જં. **પયાત**ન્તિ અભિહરિત્વા દિન્નં. **કથં તસ્સ રાજા**તિ યસ્સ રઞ્ઞો બ્રાહ્મણો ઈદિસં ભિક્ખં પટિગ્ગણ્હેય્ય, કથં તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ સો રાજા સમ્મુખીભાવમ્પિ ન દદેય્ય. અયં પન અદિન્નકં માયાય ગણ્હતિ, તેનસ્સ સમ્મુખીભાવં રાજા ન દેતીતિ નિટ્ઠમેત્થ ગન્તબ્બન્તિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો. ''ઇદં પન કારણં ઠપેત્વા રાજાનઞ્ચેવ બ્રાહ્મણઞ્ચ ન અઞ્ઞો કોચિ જાનાતિ. તદેતં એવં રહસ્સમ્પિ પટિચ્છન્નમ્પિ અદ્ધા સબ્બઞ્ઞૂ સમણો ગોતમોતિ નિટ્ઠં ગમિસ્સતી''તિ ભગવા પકાસેસિ.

૨૮૪. ઇદાનિ અયઞ્ચ અમ્બટ્ઠો, આચરિયો યસ્સ મન્તે નિસ્સાય અતિમાનિનો. તેન તેસં મન્તનિસ્સિતમાનનિમ્મદનત્થં ઉત્તરિ દેસનં વડ્ઢેન્તો તં કિં મઞ્ઞસિ, અમ્બટ્ઠ, ઇધ રાજાતિઆદિમાહ. તત્થ **રથૂપત્થરે**તિ રથમ્હિ રઞ્ઞો ઠાનત્થં અત્થરિત્વા સજ્જિતપદેસે. **ઉગ્ગેહિ વા**તિ ઉગ્ગતુગ્ગતેહિ વા અમચ્ચેહિ. **રાજઞ્ઞેહી**તિ અનભિસિત્તકુમારેહિ. **કિઞ્ચિદેવ મન્તનન્તિ** અસુકસ્મિં દેસે તળાકં વા માતિકં વા કાતું વટ્ટતિ, અસુકસ્મિં ગામં વા નિગમં વા નગરં વા નિવેસેતુન્તિ એવરૂપં પાકટમન્તનં. **તદેવ મન્તનન્તિ** યં રઞ્ઞા મન્તિતં તદેવ. તાદિસેહિયેવ સીસુક્ખેપભમુક્ખેપાદીહિ આકારેહિ મન્તેય્ય. **રાજભણિતન્તિ** યથા રઞ્ઞા ભણિતં, તસ્સત્થસ્સ સાધનસમત્થં. સોપિ તસ્સત્થસ્સ સાધનસમત્થમેવ ભણિતં ભણતીતિ અત્થો.

૨૮૫. **પવત્તારો**તિ પવત્તયિતારો. **યેસન્તિ** યેસં સન્તકં. **મન્તપદન્તિ** વેદસઙ્ખાતં મન્તમેવ . **ગીતન્તિ** અટ્ઠકાદીહિ દસહિ પોરાણકબ્રાહ્મણેહિ સરસમ્પત્તિવસેન સજ્ઝાયિતં. **પવુત્તન્તિ** અઞ્ઞેસં વુત્તં, વાચિતન્તિ અત્થો. **સમિહિતન્તિ** સમુપબ્યૂળ્હં રાસિકતં, પિણ્ડં કત્વા ઠપિતન્તિ અત્થો. **તદનુગાયન્તી**તિ એતરહિ બ્રાહ્મણા તં તેહિ પુબ્બે ગીતં અનુગાયન્તિ અનુસજ્ઝાયન્તિ. **તદનુભાસન્તી**તિ તં અનુભાસન્તિ, ઇદં પુરિમસ્સેવ વેવચનં. **ભાસિતમનુભાસન્તી**તિ તેહિ ભાસિતં સજ્ઝાયિતં અનુસજ્ઝાયન્તિ. **વાચિતમનુવાચેન્તી**તિ તેહિ અઞ્ઞેસં વાચિતં અનુવાચેન્તિ.

સેય્યથિદન્તિ તે કતમેહિ અત્થો. **અટ્ઠકો**તિઆદીનિ તેસં નામાનિ. તે કિર દિબ્બેન ચક્ખુના ઓલોકેત્વા પરૂપઘાતં અકત્વા કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ ભગવતો પાવચનેન સહ સંસન્દિત્વા મન્તે ગન્થિંસુ. અપરાપરે પન બ્રાહ્મણા પાણાતિપાતાદીનિ પક્ખિપિત્વા તયો વેદે ભિન્દિત્વા બુદ્ધવચનેન સદ્ધિં વિરુદ્ધે અકંસુ. **નેતં ઠાનં વિજ્જતી**તિ યેન ત્વં ઇસિ ભવેય્યાસિ, એતં કારણં ન વિજ્જતિ. ઇધ ભગવા યસ્મા – ‘‘એસ પુચ્છિયમાનોપિ, અત્તનો અવત્થરણભાવં ઞત્વા પટિવચનં ન દસ્સતી’’તિ જાનાતિ, તસ્મા પટિઞ્ઞં અગહેત્વાવ તં ઇસિભાવં પટિક્ખિપિ.

૨૮૬. ઇદાનિ યસ્મા તે પોરાણા દસ બ્રાહ્મણા નિરામગન્ધા અનિત્થિગન્ધા રજોજલ્લધરા બ્રહ્મચારિનો અરઞ્ઞાયતને પબ્બતપાદેસુ વનમૂલફલાહારા વસિંસુ. યદા કત્થચિ ગન્તુકામા હોન્તિ, ઇદ્ધિયા આકાસેનેવ ગચ્છન્તિ, નત્થિ તેસં યાનેન કિચ્ચં. સબ્બદિસાસુ ચ નેસં મેત્તાદિબ્રહ્મવિહારભાવનાવ આરક્ખા હોતિ, નત્થિ તેસં પાકારપુરિસગુત્તીહિ અત્થો. ઇમિના ચ અમ્બટ્ઠેન સુતપુબ્બા તેસં પટિપત્તિ; તસ્મા ઇમસ્સ સાચરિયકસ્સ તેસં પટિપત્તિતો આરકભાવં દસ્સેતું – ‘‘તં કિં મઞ્ઞસિ, અમ્બટ્ઠા’’તિઆદિમાહ.

તત્થ **વિચિતકાળકન્તિ** વિચિનિત્વા અપનીતકાળકં. **વેઠકનતપસ્સાહી**તિ દુસ્સપટ્ટદુસ્સવેણિ આદીહિ વેઠકેહિ નમિતફાસુકાહિ. **કુત્તવાલેહી**તિ સોભાકરણત્થં કપ્પેતું, યુત્તટ્ઠાનેસુ કપ્પિતવાલેહિ. એત્થ ચ વળવાનંયેવ વાલા કપ્પિતા, ન રથાનં, વળવપયુત્તત્તા પન રથાપિ ‘‘કુત્તવાલા’’તિ વુત્તા. **ઉક્કિણ્ણપરિખાસૂ**તિ ખતપરિખાસુ. **ઓક્ખિત્તપલિઘાસૂ**તિ ઠપિતપલિઘાસુ. **નગરૂપકારિકાસૂ**તિ એત્થ ઉપકારિકાતિ પરેસં આરોહનિવારણત્થં સમન્તા નગરં પાકારસ્સ અધોભાગે કતસુધાકમ્મં વુચ્ચતિ. ઇધ પન તાહિ ઉપકારિકાહિ યુત્તાનિ નગરાનેવ ‘‘નગરૂપકારિકાયો’’તિ અધિપ્પેતાનિ. **રક્ખાપેન્તી**તિ તાદિસેસુ નગરેસુ વસન્તાપિ અત્તાનં રક્ખાપેન્તિ. **કઙ્ખા**તિ ‘‘સબ્બઞ્ઞૂ, ન સબ્બઞ્ઞૂ’’તિ એવં સંસયો. **વિમતી**તિ તસ્સેવ વેવચનં, વિરૂપા મતિ, વિનિચ્છિનિતું અસમત્થાતિ અત્થો. ઇદં ભગવા ‘‘અમ્બટ્ઠસ્સ ઇમિના અત્તભાવેન મગ્ગપાતુભાવો નત્થિ, કેવલં દિવસો વીતિવત્તતિ, અયં ખો પન લક્ખણપરિયેસનત્થં આગતો, તમ્પિ કિચ્ચં નસ્સરતિ. હન્દસ્સ સતિજનનત્થં નયં દેમી’’તિ આહ.

દ્વેલક્ખણદસ્સનવણ્ણના

૨૮૭. એવં વત્વા પન યસ્મા બુદ્ધાનં નિસિન્નાનં વા નિપન્નાનં વા કોચિ લક્ખણં પરિયેસિતું ન સક્કોતિ, ઠિતાનં પન ચઙ્કમન્તાનં વા સક્કોતિ. આચિણ્ણઞ્ચેતં બુદ્ધાનં લક્ખણપરિયેસનત્થં આગતભાવં ઞત્વા ઉટ્ઠાયાસના ચઙ્કમાધિટ્ઠાનં નામ, તેન ભગવા ઉટ્ઠાયાસના બહિ નિક્ખન્તો. તસ્મા અથ ખો ભગવાતિઆદિ વુત્તં.

સમન્નેસીતિ ગવેસિ, એકં દ્વેતિ વા ગણયન્તો સમાનયિ. **યેભુય્યેના**તિ પાયેન, બહુકાનિ અદ્દસ, અપ્પાનિ ન અદ્દસાતિ અત્થો. તતો યાનિ ન અદ્દસ તેસં દીપનત્થં વુત્તં – ''ઠપેત્વા દ્વે''તિ. **કઙ્ખતી**તિ ''અહો વત પસ્સેય્ય''ન્તિ પત્થનં ઉપ્પાદેતિ. **વિચિકિચ્છતી**તિ તતો તતો તાનિ વિચિનન્તો કિચ્છતિ ન સક્કોતિ દટ્ઠું. **નાધિમુચ્ચતી**તિ તાય વિચિકિચ્છાય સન્નિટ્ઠાનં ન ગચ્છતિ. **ન સમ્પસીદતી**તિ તતો – ''પરિપુણ્ણલક્ખણો અય''ન્તિ ભગવતિ પસાદં નાપજ્જતિ. કઙ્ખાય વા દુબ્બલા વિમતિ વુત્તા, વિચિકિચ્છાય મજ્ઝિમા, અનધિમુચ્ચનતાય બલવતી, અસમ્પસાદેન તેહિ તીહિ ધમ્મેહિ ચિત્તસ્સ કાલુસિયભાવો. **કોસોહિતે**તિ વત્થિકોસેન પટિચ્છન્ને. **વત્થગુય્હે**તિ અઙ્ગજાતે ભગવતો હિ વરવારણસ્સેવ કોસોહિતં વત્થગુય્હં સુવણ્ણવણ્ણં પદુમગબ્ભસમાનં. તં સો વત્થપટિચ્છન્નત્તા અપસ્સન્તો, અન્તોમુખગતાય ચ જિવ્હાય પહૂતભાવં અસલ્લક્ખેન્તો તેસુ દ્વીસુ લક્ખણેસુ કઙ્ખી અહોસિ વિચિકિચ્છી.

૨૮૮. **તથારૂપન્તિ** તં રૂપં. કિમેત્થ અઞ્ઞેન વત્તબ્બં? વુત્તમેતં નાગસેનત્થેરેનેવ મિલિન્દરઞ્ઞા પુટ્ઠેન – ''દુક્કરં, ભન્તે, નાગસેન, ભગવતા કતન્તિ. કિં મહારાજાતિ? મહાજનેન હિરિકરણોકાસં બ્રહ્માયુ બ્રાહ્મણસ્સ ચ અન્તેવાસિ ઉત્તરસ્સ ચ, બાવરિસ્સ અન્તેવાસીનં સોળસબ્રાહ્મણાનઞ્ચ , સેલસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ચ અન્તેવાસીનં તિસતમાણવાનઞ્ચ દસ્સેસિ, ભન્તેતિ. ન, મહારાજ, ભગવા ગુય્હં દસ્સેસિ. છાયં ભગવા દસ્સેસિ. ઇદ્ધિયા અભિસઙ્ખરિત્વા નિવાસનનિવત્થં કાયબન્ધનબદ્ધં ચીવરપારુતં છાયારૂપકમત્તં દસ્સેસિ મહારાજાતિ. છાયં દિટ્ઠે સતિ દિટ્ઠંયેવ નનુ, ભન્તેતિ? તિટ્ઠતેતં, મહારાજ, હદયરૂપં દિસ્વા બુજ્ઝનકસત્તો ભવેય્ય, હદયમંસં નીહરિત્વા દસ્સેય્ય સમ્માસમ્બુદ્ધોતિ. કલ્લોસિ, ભન્તે, નાગસેના''તિ.

નિન્નામેત્વાતિ નીહરિત્વા. **અનુમસી**તિ કથિનસૂચિં વિય કત્વા અનુમજ્જિ, તથાકરણેન ચેત્થ મુદુભાવો, કણ્ણસોતાનુમસનેન દીઘભાવો, નાસિકસોતાનુમસનેન તનુભાવો, નલાટચ્છાદનેન પુથુલભાવો પકાસિતોતિ વેદિતબ્બો.

૨૮૯. **પટિમાનેન્તો**તિ આગમેન્તો, આગમનમસ્સ પત્થેન્તો ઉદિક્ખન્તોતિ અત્થો.

૨૯૦. **કથાસલ્લાપો**તિ કથા ચ સલ્લાપો ચ, કથનં પટિકથનન્તિ અત્થો.

૨૯૧. **અહો વતા**તિ ગરહવચનમેતં. **રે**તિ ઇદં હીળનવસેન આમન્તનં. **પણ્ડિતકા**તિ તમેવ જિગુચ્છન્તો આહ. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. **એવરૂપેન કિર ભો પુરિસો અત્થચરકેના**તિ ઇદં યાદિસો ત્વં, એદિસે અત્થચરકે હિતકારકે સતિ પુરિસો નિરયંયેવ ગચ્છેય્ય, ન અઞ્ઞત્રાતિ ઇમમત્થં સન્ધાય વદતિ. **આસજ્જ આસજ્જા**તિ ઘટ્ટેત્વા ઘટ્ટેત્વા. **અમ્હેપિ એવં ઉપનેય્ય ઉપનેય્યા**તિ બ્રાહ્મણો ખો પન અમ્બટ્ઠ પોક્ખરસાતીતિઆદીનિ વત્વા એવં ઉપનેત્વા ઉપનેત્વા પટિચ્છન્નં કારણં આવિકરિત્વા સુટ્ઠુ દાસાદિભાવં આરોપેત્વા અવચ, તયા અમ્હે અક્કોસાપિતાતિ અધિપ્પાયો. **પદસાયેવ પવત્તેસી**તિ પાદેન પહરિત્વા ભૂમિયં પાતેસિ. યઞ્ચ સો પુબ્બે આચરિયેન

સદ્ધિં રથં આરુહિત્વા સારથિ હુત્વા અગમાસિ , તમ્પિસ્સ ઠાનં અચ્છિન્દિત્વા રથસ્સ પુરતો પદસા યેવસ્સ ગમનં અકાસિ.

પોક્ખરસાતિબુદ્ધૂપસઙ્કમનવણ્ણના

૨૯૨-૨૯૬. અતિવિકાલોતિ સુટ્ઠુ વિકાલો, સમ્મોદનીયકથાયપિ કાલો નત્થિ. **આગમા નુ ખ્વિધ ભો**તિ આગમા નુ ખો ઇધ ભો. **અધિવાસેતૂ**તિ સમ્પટિચ્છતુ. **અજ્જતનાયા**તિ યં મે તુમ્હેસુ કારં કરોતો અજ્જ ભવિસ્સતિ પુઞ્ઞઞ્ચ પીતિપામોજ્જઞ્ચ તદત્થાય. **અધિવાસેસિ ભગવા તુણ્હીભાવેના**તિ ભગવા કાયઙ્ગં વા વાચઙ્ગં વા અચોપેત્વા અબ્ભન્તરેયેવ ખન્તિં ધારેન્તો તુણ્હીભાવેન અધિવાસેસિ. બ્રાહ્મણસ્સ અનુગ્ગહણત્થં મનસાવ સમ્પટિચ્છીતિ વુત્તં હોતિ.

૨૯૭. પણીતેનાતિ ઉત્તમેન. **સહત્થા**તિ સહત્થેન. **સન્તપ્પેસી**તિ સુટ્ઠુ તપ્પેસિ પરિપુણ્ણં સુહિતં યાવદત્થં અકાસિ. **સમ્પવારેસી**તિ સુટ્ઠુ પવારેસિ, અલં અલન્તિ હત્થસઞ્ઞાય પટિક્ખિપાપેસિ. **ભુત્તાવિ**ન્તિ ભુત્તવન્તં. **ઓનીતપત્તપાણિ**ન્તિ પત્તતો ઓનીતપાણિં, અપનીતહત્થન્તિ વુત્તં હોતિ. ઓનિત્તપત્તપાણિન્તિપિ પાઠો. તસ્સત્થો – ઓનિત્તં નાનાભૂતં વિનાભૂતં પત્તં પાણિતો અસ્સાતિ ઓનિત્તપત્તપાણિ, તં ઓનિત્તપત્તપાણિં. હત્થે ચ પત્તઞ્ચ ધોવિત્વા એકમન્તે પત્તં નિક્ખિપિત્વા નિસિન્નન્તિ અત્થો. **એકમન્તં નિસીદી**તિ ભગવન્તં એવં ભૂતં ઞત્વા એકસ્મિં ઓકાસે નિસીદીતિ અત્થો.

૨૯૮. અનુપુબ્બિં કથન્તિ અનુપટિપાટિકથં. આનુપુબ્બિકથા નામ દાનાનન્તરં સીલં, સીલાનન્તરં સગ્ગો, સગ્ગાનન્તરં મગ્ગોતિ એતેસં અત્થાનં દીપનકથા. તેનેવ – ''સેય્યથિદં દાનકથ''ન્તિઆદિમાહ. **ઓકાર**ન્તિ અવકારં લામકભાવં. **સામુક્કંસિકા**તિ સામં ઉક્કંસિકા, અત્તનાયેવ ઉદ્ધરિત્વા ગહિતા, સયમ્ભૂઞાણેન દિટ્ઠા, અસાધારણા અઞ્ઞેસન્તિ અત્થો. કા પન સાતિ? અરિયસચ્ચદેસના. તેનેવાહ – ''દુક્ખં, સમુદયં, નિરોધં, મગ્ગ''ન્તિ. **ધમ્મચક્ખુ**ન્તિ એત્થ સોતાપત્તિમગ્ગો અધિપ્પેતો. તસ્સ ઉપ્પત્તિઆકારદસ્સનત્થં – ''યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં, સબ્બં તં નિરોધધમ્મ''ન્તિ આહ. તઞ્હિ નિરોધં આરમ્મણં કત્વા કિચ્ચવસેન એવં સબ્બસઙ્ખતં પટિવિજ્ઝન્તં ઉપ્પજ્જતિ.

પોક્ખરસાતિઉપાસકત્તપટિવેદનાવણ્ણના

૨૯૯. દિટ્ઠો અરિયસચ્ચધમ્મો એતેનાતિ **દિટ્ઠધમ્મો**. એસ નયો સેસપદેસુપિ. તિણ્ણા વિચિકિચ્છા અનેનાતિ **તિણ્ણવિચિકિચ્છો**. વિગતા કથંકથા અસ્સાતિ **વિગતકથંકથો. વેસારજ્જપ્પત્તો**તિ વિસારદભાવં પત્તો. કત્થ? સત્થુસાસને. નાસ્સ પરો પચ્ચયો, ન પરસ્સ સદ્ધાય એત્થ વત્તતીતિ **અપરપ્પચ્ચયો**. સેસં સબ્બત્થ વુત્તનયત્તા ઉત્તાનત્થત્તા ચ પાકટમેવાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

અમ્બટ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સોણદણ્ડસુત્તવણ્ણના

૩૦૦. એવં મે સુતં…પે॰… અઙ્ગેસૂતિ **સોણદણ્ડસુત્તં**. તત્રાયં અપુબ્બપદવણ્ણના. **અઙ્ગેસૂ**તિ અઙ્ગા નામ અઙ્ગપાસાદિકતાય એવં લદ્ધવોહારા જાનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હિસદ્દેન અઙ્ગાતિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં અઙ્ગેસુ જનપદે. **ચારિકન્તિ** ઇધાપિ અતુરિતચારિકા ચેવ નિબદ્ધચારિકા ચ અધિપ્પેતા. તદા કિર ભગવતો દસસહસ્સિલોકધાતું ઓલોકેન્તસ્સ સોણદણ્ડો બ્રાહ્મણો ઞાણજાલસ્સ અન્તો પઞ્ઞાયિત્થ. અથ ભગવા અયં બ્રાહ્મણો મય્હં ઞાણજાલે પઞ્ઞાયતિ. 'અત્થિ નુ ખ્વસ્સુપનિસ્સયો'તિ વીમંસન્તો અદ્દસ. 'મયિ તત્થ ગતે એતસ્સ અન્તેવાસિનો દ્વાદસહાકારેહિ બ્રાહ્મણસ્સ વણ્ણં ભાસિત્વા મમ સન્તિકે આગન્તું ન દસ્સન્તિ. સો પન તેસં વાદં ભિન્દિત્વા એકૂનતિંસ આકારેહિ મમ વણ્ણં ભાસિત્વા મં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છિસ્સતિ. સો પઞ્હવિસ્સજ્જનપરિયોસાને સરણં ગમિસ્સતી'તિ, દિસ્વા પઞ્ચસતભિક્ખુપરિવારો તં જનપદં પટિપન્નો. તેન વુત્તં – અઙ્ગેસુ ચારિકં ચરમાનો…પે॰… યેન ચમ્પા તદવસરીતિ.

ગગ્ગરાય પોક્ખરણિયા તીરેતિ તસ્સ ચમ્પાનગરસ્સ અવિદૂરે ગગ્ગરાય નામ રાજગ્ગમહેસિયા ખણિતત્તા ગગ્ગરાતિ લદ્ધવોહારા પોક્ખરણી અત્થિ. તસ્સા તીરે સમન્તતો નીલાદિપઞ્ચવણ્ણકુસુમપટિમણ્ડિતં મહન્તં ચમ્પકવનં. તસ્મિં ભગવા કુસુમગન્ધસુગન્ધે ચમ્પકવને વિહરતિ. તં સન્ધાય ગગ્ગરાય પોક્ખરણિયા તીરેતિ વુત્તં. **માગધેન સેનિયેન બિમ્બિસારેના**તિ એત્થ સો રાજા મગધાનં ઇસ્સરત્તા **માગધો**. મહતિયા સેનાય સમન્નાગતત્તા સેનિયો. બિમ્બીતિ સુવણ્ણં. તસ્મા સારસુવણ્ણસદિસવણ્ણતાય બિમ્બિસારોતિ વુચ્ચતિ.

૩૦૧-૩૦૨. બહૂ બહૂ હુત્વા સંહતાતિ સઙ્ઘા. એકેકિસ્સાય દિસાય સઙ્ઘો એતેસં અત્થીતિ **સઙ્ઘી**. પુબ્બે નગરસ્સ અન્તો અગણા બહિ નિક્ખમિત્વા ગણતં પત્તાતિ **ગણીભૂતા**. **ખત્તં આમન્તેસી**તિ. ખત્તા વુચ્ચતિ પુચ્છિતપઞ્હે બ્યાકરણસમત્થો મહામત્તો, તં આમન્તેસિ **આગમેન્તૂ**તિ મુહુત્તં પટિમાનેન્તુ, મા ગચ્છન્તૂતિ વુત્તં હોતિ.

સોણદણ્ડગુણકથા

૩૦૩. **નાનાવેરજ્જકાનન્તિ** નાનાવિધેસુ રજ્જેસુ, અઞ્ઞેસુ અઞ્ઞેસુ કાસિકોસલાદીસુ રજ્જેસુ જાતા, તાનિ વા તેસં નિવાસા, તતો વા આગતાતિ નાનાવેરજ્જકા, તેસં નાનાવેરજ્જકાનં. **કેનચિદેવ કરણીયેના**તિ તસ્મિં કિર નગરે દ્વીહિ કરણીયેહિ બ્રાહ્મણા સન્નિપતન્તિ – યઞ્ઞાનુભવનત્થં વા મન્તસજ્ઝાયનત્થં વા. તદા ચ તસ્મિં નગરે યઞ્ઞા નત્થિ. સોણદણ્ડસ્સ પન સન્તિકે મન્તસજ્ઝાયનત્થં એતે સન્નિપતિતા. તં સન્ધાય વુત્તં – ''કેનચિદેવ કરણીયેના''તિ. તે તસ્સ ગમનં સુત્વા ચિન્તેસું – ''અયં સોણદણ્ડો ઉગ્ગતબ્રાહ્મણો યેભુય્યેન ચ અઞ્ઞે બ્રાહ્મણા સમણં ગોતમં સરણં ગતા, અયમેવ ન ગતો. સ્વાયં સચે તત્થ ગમિસ્સતિ, અદ્ધા સમણસ્સ ગોતમસ્સ આવટ્ટનિયા માયાય આવટ્ટિતો, તં સરણં ગમિસ્સતિ. તતો એતસ્સાપિ ગેહદ્વારે બ્રાહ્મણાનં સન્નિપાતો ન ભવિસ્સતી''તિ. ''હન્દસ્સ ગમનન્તરાયં કરોમા''તિ સમ્મન્તયિત્વા તત્થ અગમંસુ. તં સન્ધાય – અથ ખો તે બ્રાહ્મણાતિઆદિ વુત્તં.

તત્થ **ઇમિનાપઙ્ગેના**તિ ઇમિનાપિ કારણેન. એવં એતં કારણં વત્વા પુન – ''અત્તનો વણ્ણે ભઞ્ઞમાને અતુસ્સનકસત્તો નામ નત્થિ. હન્દસ્સ વણ્ણં ભણનેન ગમનં નિવારેસ્સામા''તિ ચિન્તેત્વા ભવઞ્હિ સોણદણ્ડો ઉભતો સુજાતોતિઆદીનિ કારણાનિ આહંસુ.

ઉભતોતિ દ્વીહિ પક્ખેહિ. **માતિતો ચ પિતિતો ચા**તિ ભોતો માતા બ્રાહ્મણી, માતુમાતા બ્રાહ્મણી, તસ્સાપિ માતા બ્રાહ્મણી; પિતા બ્રાહ્મણો, પિતુપિતા બ્રાહ્મણો, તસ્સાપિ પિતા બ્રાહ્મણોતિ, એવં ભવં ઉભતો સુજાતો માતિતો ચ પિતિતો ચ. **સંસુદ્ધગહણિકો**તિ સંસુદ્ધા તે માતુગહણી કુચ્છીતિ અત્થો. સમવેપાકિનિયા ગહણિયાતિ એત્થ પન કમ્મજતેજોધાતુ ''ગહણી''તિ વુચ્ચતિ.

યાવ સત્તમા પિતામહયુગાતિ એત્થ પિતુપિતા પિતામહો, પિતામહસ્સ યુગં પિતામહયુગં. **યુગ**ન્તિ આયુપ્પમાણં વુચ્ચતિ. અભિલાપમત્તમેવ ચેતં. અત્થતો પન પિતામહોયેવ પિતામહયુગં. તતો ઉદ્ધં સબ્બેપિ પુબ્બપુરિસા પિતામહગ્ગહણેનેવ ગહિતા. એવં યાવ સત્તમો પુરિસો , તાવ સંસુદ્ધગહણિકો. અથ વા અક્ખિત્તો અનુપકુટ્ઠો જાતિવાદેનાતિ દસ્સેન્તિ. **અક્ખિત્તો**તિ – ''અપનેથ એતં, કિં ઇમિના''તિ એવં અક્ખિત્તો અનવક્ખિત્તો. **અનુપકુટ્ઠો**તિ ન ઉપકુટ્ઠો, ન અક્કોસં વા નિન્દં વા લદ્ધપુબ્બો. કેન કારણેનાતિ? જાતિવાદેન. ઇતિપિ – ''હીનજાતિકો એસો''તિ એવરૂપેન વચનેનાતિ અત્થો.

અડ્ઢોતિ ઇસ્સરો. **મહદ્ધનો**તિ મહતા ધનેન સમન્નાગતો. ભવતો હિ ગેહે પથવિયં પંસુવાલિકા વિય બહુધનં, સમણો પન ગોતમો અધનો ભિક્ખાય ઉદરં પૂરેત્વા યાપેતીતિ દસ્સેન્તિ. **મહાભોગો**તિ પઞ્ચકામગુણવસેન મહાઉપભોગો. એવં યં યં ગુણં વદન્તિ, તસ્સ તસ્સ પટિપક્ખવસેન ભગવતો અગુણંયેવ દસ્સેમાતિ મઞ્ઞમાના વદન્તિ.

અભિરૂપોતિ અઞ્ઞેહિ મનુસ્સેહિ અભિરૂપો અધિકરૂપો. **દસ્સનીયો**તિ દિવસમ્પિ પસ્સન્તાનં અતિત્તિકરણતો દસ્સનયોગ્ગો. દસ્સનેનેવ ચિત્તપસાદજનનતો **પાસાદિકો**. પોક્ખરતા વુચ્ચતિ સુન્દરભાવો, વણ્ણસ્સ પોક્ખરતા વણ્ણપોક્ખરતા, તાય વણ્ણસમ્પત્તિયા યુત્તોતિ અત્થો. પોરાણા પનાહુ – ''પોક્ખરન્તિ સરીરં વદન્તિ, વણ્ણં વણ્ણમેવા''તિ. તેસં મતેન વણ્ણઞ્ચ પોક્ખરઞ્ચ વણ્ણપોક્ખરાનિ. તેસં ભાવો વણ્ણપોક્ખરતા. ઇતિ **પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાયા**તિ ઉત્તમેન પરિસુદ્ધેન વણ્ણેન ચેવ સરીરસણ્ઠાનસમ્પત્તિયા ચાતિ અત્થો. **બ્રહ્મવણ્ણી**તિ સેટ્ઠવણ્ણી. પરિસુદ્ધવણ્ણેસુપિ સેટ્ઠેન સુવણ્ણવણ્ણેન સમન્નાગતોતિ અત્થો. **બ્રહ્મવચ્છસી**તિ મહાબ્રહ્મુનો સરીરસદિસેનેવ સરીરેન સમન્નાગતો. **અખુદ્દાવકાસો દસ્સનાયા**તિ ''ભોતો સરીરે દસ્સનસ્સ ઓકાસો ન ખુદ્દકો મહા, સબ્બાનેવ તે અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનિ દસ્સનીયાનેવ, તાનિ ચાપિ મહન્તાનેવા''તિ દીપેન્તિ.

સીલમસ્સ અત્થીતિ **સીલવા**. વુદ્ધં વડ્ઢિતં સીલમસ્સાતિ **વુદ્ધસીલી**. **વુદ્ધસીલેના**તિ વુદ્ધેન વડ્ઢિતેન સીલેન. **સમન્નાગતો**તિ યુત્તો. ઇદં વુદ્ધસીલીપદસ્સેવ વેવચનં. સબ્બમેતં પઞ્ચસીલમત્તમેવ સન્ધાય વદન્તિ.

કલ્યાણવાચોતિઆદીસુ કલ્યાણા સુન્દરા પરિમણ્ડલપદબ્યઞ્જના વાચા અસ્સાતિ કલ્યાણવાચો. કલ્યાણં મધુરં વાક્કરણં અસ્સાતિ **કલ્યાણવાક્કરણો** . **વાક્કરણ**ન્તિ ઉદાહરણઘોસો. ગુણપરિપુણ્ણભાવેન પુરે ભવાતિ પોરી. પુરે વા ભવત્તા પોરી. પોરિયા નાગરિકિત્થિયા સુખુમાલત્તનેન સદિસાતિ પોરી, તાય **પોરિયા**. **વિસ્સટ્ઠાયા**તિ અપલિબુદ્ધાય સન્દિટ્ઠવિલમ્બિતાદિદોસરહિતાય. **અનેલગલાયા**તિ એલગળેનવિરહિતાય. યસ્સ કસ્સચિ હિ કથેન્તસ્સ એલા ગળન્તિ, લાલા વા પગ્ઘરન્તિ, ખેળફુસિતાનિ વા નિક્ખમન્તિ, તસ્સ વાચા એલગળં નામ હોતિ, તબ્બિપરિતાયાતિ અત્થો. **અત્થસ્સ વિઞ્ઞાપનિયા**તિ આદિમજ્ઝપરિયોસાનં પાકટં કત્વા ભાસિતત્થસ્સ વિઞ્ઞાપનસમત્થાય.

જિણ્ણોતિ જરાજિણ્ણતાય જિણ્ણો. **વુદ્ધો**તિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં વુદ્ધિભાવમરિયાદપ્પત્તો. **મહલ્લકો**તિ જાતિમહલ્લકતાય સમન્નાગતો. ચિરકાલપ્પસુતોતિ વુત્તં હોતિ. **અદ્ધગતો**તિ અદ્ધાનં ગતો, દ્વે તયો રાજપરિવટ્ટે અતીતોતિ અધિપ્પાયો. **વયોઅનુપ્પત્તો**તિ પચ્છિમવયં સમ્પત્તો, પચ્છિમવયો નામ વસ્સસતસ્સ પચ્છિમો તતિયભાગો.

અપિ ચ **જિણ્ણો**તિ પોરાણો, ચિરકાલપ્પવત્તકુલન્વયોતિ વુત્તં હોતિ. **વુદ્ધો**તિ સીલાચારાદિગુણવુદ્ધિયા યુત્તો. **મહલ્લકો**તિ વિભવમહન્તાય સમન્નાગતો. **અદ્ધગતો**તિ મગ્ગપ્પટિપન્નો બ્રાહ્મણાનં વતચરિયાદિમરિયાદં અવીતિક્કમ્મ ચરણસીલો. **વયોઅનુપ્પત્તો**તિ જાતિવુદ્ધભાવમ્પિ અન્તિમવયં અનુપ્પત્તો.

બુદ્ધગુણકથા

૩૦૪. **એવં વુત્તે**તિ એવં તેહિ બ્રાહ્મણેહિ વુત્તે. સોણદણ્ડો – ‘‘ઇમે બ્રાહ્મણા જાતિઆદીહિ મમ વણ્ણં વદન્તિ, ન ખો પન મેતં યુત્તં અત્તનો વણ્ણે રજ્જિતું. હન્દાહં એતેસં વાદં ભિન્દિત્વા સમણસ્સ ગોતમસ્સ મહન્તભાવં ઞાપેત્વા એતેસં તત્થ ગમનં કરોમી’’તિ ચિન્તેત્વા તેન હિ – ભો મમપિ સુણાથાતિઆદિમાહ. તત્થ યેપિ ઉભતો સુજાતોતિ આદયો અત્તનો ગુણેહિ સદિસા ગુણા તેપિ ; ‘‘કો ચાહં કે ચ સમણસ્સ ગોતમસ્સ જાતિસમ્પત્તિઆદયો ગુણા’’તિ અત્તનો ગુણેહિ ઉત્તરિતરેયેવ મઞ્ઞમાનો, ઇતરે પન એકન્તેનેવ ભગવતો મહન્તભાવદીપનત્થં પકાસેતિ.

મયમેવ અરહામાતિ એવં નિયામેન્તોવેત્થ ઇદં દીપેતિ – ‘‘યદિ ગુણમહન્તતાય ઉપસઙ્કમિતબ્બો નામ હોતિ. યથા હિ સિનેરું ઉપનિધાય સાસપો, મહાસમુદ્દં ઉપનિધાય ગોપદકં, સત્તસુ મહાસરેસુ ઉદકં ઉપનિધાય ઉસ્સાવબિન્દુ પરિત્તો લામકો. એવમેવ સમણસ્સ ગોતમસ્સ જાતિસમ્પત્તિઆદયોપિ ગુણે ઉપનિધાય અમ્હાકં ગુણા પરિત્તા લામકા; તસ્મા મયમેવ અરહામ તં ભવન્તં ગોતમં દસ્સનાય ઉપસઙ્કમિતુ’’ન્તિ.

મહન્તં ઞાતિસંઘં ઓહાયાતિ માતિપક્ખે અસીતિકુલસહસ્સાનિ , પિતિપક્ખે અસીતિકુલસહસ્સાનીતિ એવં સટ્ઠિકુલસતસહસ્સં ઓહાય પબ્બજિતો.

ભૂમિગતઞ્ચ વેહાસટ્ઠઞ્ચાતિ એત્થ રાજઙ્ગણે ચેવ ઉય્યાને ચ સુધામટ્ઠપોક્ખરણિયો સત્તરતનાનં પૂરેત્વા ભૂમિયં ઠપિતં ધનં ભૂમિગતં નામ. પાસાદનિયૂહાદયો પરિપૂરેત્વા ઠપિતં વેહાસટ્ઠં નામ. એતં તાવ કુલપરિયાયેન આગતં. તથાગતસ્સ પન જાતદિવસેયેવ સઙ્ખો, એલો, ઉપ્પલો, પુણ્ડરીકોતિ ચત્તારો નિધયો ઉગ્ગતા. તેસુ સઙ્ખો ગાવુતિકો, એલો અડ્ઢયોજનિકો, ઉપ્પલો તિગાવુતિકો, પુણ્ડરીકો યોજનિકો. તેસુપિ ગહિતં ગહિતં પૂરતિયેવ, ઇતિ ભગવા પહૂતં હિરઞ્ઞસુવણ્ણં ઓહાય પબ્બજિતોતિ વેદિતબ્બો.

દહરોવ સમાનોતિ તરુણોવ સમાનો. **સુસુકાળકેસો**તિ સુટ્ઠુ કાળકેસો, અઞ્જનવણ્ણસદિસકેસો હુત્વા વાતિ અત્થો. **ભદ્રેના**તિ ભદ્દકેન. **પઠમેન વયસા**તિ તિણ્ણં વયાનં પઠમવયેન. **અકામકાનન્તિ** અનિચ્છમાનાનં. અનાદરત્થે સામિવચનં. અસ્સૂનિ મુખે એતેસન્તિ **અસ્સુમુખા**, તેસં અસ્સુમુખાનં, અસ્સૂહિ કિલિન્નમુખાનન્તિ અત્થો. **રુદન્તાનન્તિ** કન્દિત્વા રોદમાનાનં. **અખુદ્દાવકાસો**તિ એત્થ ભગવતો અપરિમાણોયેવ દસ્સનાય ઓકાસોતિ વેદિતબ્બો.

તત્રિદં વત્થુ – રાજગહે કિર અઞ્ઞતરો બ્રાહ્મણો સમણસ્સ ગોતમસ્સ પમાણં ગહેતું ન સક્કોતીતિ સુત્વા ભગવતો પિણ્ડાય પવિસનકાલે સટ્ઠિહત્થં વેળું ગહેત્વા નગરદ્વારસ્સ બહિ ઠત્વા સમ્પત્તે ભગવતિ વેળું ગહેત્વા સમીપે અટ્ઠાસિ. વેળુ ભગવતો જાણુકમત્તં પાપુણિ. પુન દિવસે દ્વે વેળૂ ઘટેત્વા સમીપે અટ્ઠાસિ. ભગવાપિ દ્વિન્નં વેળૂનં ઉપરિ કટિમત્તમેવ પઞ્ઞાયમાનો – ''બ્રાહ્મણ, કિં કરોસી''તિ આહ. તુમ્હાકં પમાણં ગણ્હામીતિ. ''બ્રાહ્મણ, સચેપિ ત્વં સકલચક્કવાળગબ્ભં પૂરેત્વા ઠિતે વેળૂ ઘટેત્વા આગમિસ્સસિ, નેવ મે પમાણં ગહેતું સક્ખિસ્સસિ. ન હિ મયા ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેયાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ તથા પારમિયો પૂરિતા, યથા મે પરો પમાણં ગણ્હેય્ય, અતુલો, બ્રાહ્મણ, તથાગતો અપ્પમેય્યો''તિ વત્વા ધમ્મપદે ગાથમાહ –

''તે તાદિસે પૂજયતો, નિબ્બુતે અકુતોભયે;
ન સક્કા પુઞ્ઞં સઙ્ખાતું, ઇમેત્તમપિ કેનચી''તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૬);

ગાથાપરિયોસાને ચતુરાસીતિપાણસહસ્સાનિ અમતં પિવિંસુ.

અપરમ્પિ વત્થુ – રાહુ કિર અસુરિન્દો ચત્તારિ યોજનસહસ્સાનિ અટ્ઠ ચ યોજનસતાનિ ઉચ્ચો. બાહન્તરમસ્સ દ્વાદસયોજનસતાનિ. બહલન્તરેન છ યોજનસતાનિ. હત્થતલપાદતલાનં પુથુલતો તીણિ યોજનસતાનિ. અઙ્ગુલિપબ્બાનિ પણ્ણાસયોજનાનિ. ભમુકન્તરં પણ્ણાસયોજનં. મુખં દ્વિયોજનસતં તિયોજનસતગમ્ભીરં તિયોજનસતપરિમણ્ડલં. ગીવા તિયોજનસતં. નલાટં તિયોજનસતં. સીસં નવયોજનસતં. ''સો અહં ઉચ્ચોસ્મિ, સત્થારં ઓનમિત્વા ઓલોકેતું ન સક્ખિસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા નાગચ્છિ. સો એકદિવસં ભગવતો વણ્ણં સુત્વા – ''યથાકથઞ્ચ ઓલોકેસ્સામી''તિ આગતો.

અથ ભગવા તસ્સજ્ઝાસયં વિદિત્વા – ''ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ કતરેન દસ્સેસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા ''ઠિતકો નામ નીચોપિ ઉચ્ચો વિય પઞ્ઞાયતિ. નિપન્નોવસ્સ અત્તાનં દસ્સેસ્સામી''તિ ''આનન્દ, ગન્ધકુટિપરિવેણે મઞ્ચકં પઞ્ઞાપેહી''તિ વત્વા તત્થ સીહસેય્યં કપ્પેસિ. રાહુ આગન્ત્વા નિપન્નં ભગવન્તં ગીવં ઉન્નામેત્વા નભમજ્ઝે પુણ્ણચન્દં વિય ઉલ્લોકેસિ. કિમિદં અસુરિન્દાતિ ચ વુત્તે – ''ભગવા ઓનમિત્વા ઓલોકેતું ન સક્ખિસ્સામી''તિ નાગચ્છિન્તિ. ન મયા, અસુરિન્દ, અધોમુખેન પારમિયો પૂરિતા. ઉદ્ધગ્ગમેવ કત્વા દાનં દિન્નન્તિ. તં દિવસં રાહુ સરણં અગમાસિ. એવં ભગવા અખુદ્દાવકાસો દસ્સનાય.

ચતુપારિસુદ્ધિસીલેન સીલવા, તં પન સીલં અરિયં ઉત્તમં પરિસુદ્ધં. તેનાહ – ''અરિયસીલી''તિ. તદેતં અનવજ્જટ્ઠેન કુસલં. તેનાહ – ''કુસલસીલી''તિ. **કુસલસીલેના**તિ ઇદમસ્સ વેવચનં.

બહૂનં આચરિયપાચરિયોતિ ભગવતો એકેકાય ધમ્મદેસનાય ચતુરાસીતિપાણસહસ્સાનિ અપરિમાણાપિ દેવમનુસ્સા મગ્ગફલામતં પિવન્તિ, તસ્મા બહૂનં આચરિયો. સાવકવેનેય્યાનં પન પાચરિયોતિ.

ખીણકામરાગોતિ એત્થ કામં ભગવતો સબ્બેપિ કિલેસા ખીણા. બ્રાહ્મણો પન તે ન જાનાતિ. અત્તનો જાનનટ્ઠાનેયેવ ગુણં કથેતિ. **વિગતચાપલ્લો**તિ – ''પત્તમણ્ડના ચીવરમણ્ડના સેનાસનમણ્ડના ઇમસ્સ વા પૂતિકાયસ્સ...પે॰... કેલના પટિકેલના''તિ (વિભ॰ ૮૫૪) એવં વુત્તચાપલ્લા વિરહિતો.

અપાપપુરેક્ખારોતિ અપાપે નવ લોકુત્તરધમ્મે પુરતો કત્વા વિચરતિ. **બ્રહ્મઞ્ઞાય પજાયા**તિ સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનમહાકસ્સપાદિભેદાય બ્રાહ્મણપજાય, એતિસ્સાય ચ પજાય પુરેક્ખારો. અયઞ્હિ પજા સમણં ગોતમં પુરક્ખત્વા ચરતીતિ અત્થો. અપિ ચ **અપાપપુરેક્ખારો**તિ ન પાપં પુરેક્ખારો ન પાપં પુરતો કત્વા ચરતિ, ન પાપં ઇચ્છતીતિ અત્થો. કસ્સ? બ્રહ્મઞ્ઞાય પજાય. અત્તના સદ્ધિં પટિવિરુદ્ધાયપિ બ્રાહ્મણપજાય અવિરુદ્ધો હિતસુખત્થિકો યેવાતિ વુત્તં હોતિ.

તિરોરટ્ઠાતિ પરરટ્ઠતો. **તિરોજનપદા**તિ પરજનપદતો. **પઞ્હં પુચ્છિતું આગચ્છન્તી**તિ ખત્તિયપણ્ડિતાદયો ચેવ દેવબ્રહ્મનાગગન્ધબ્બાદયો ચ – ''પઞ્હે અભિસઙ્ખરિત્વા પુચ્છિસ્સામા''તિ આગચ્છન્તિ. તત્થ કેચિ પુચ્છાય વા દોસં વિસ્સજ્જનસમ્પટિચ્છને વા અસમત્થતં સલ્લક્ખેત્વા અપુચ્છિત્વાવ તુણ્હી નિસીદન્તિ. કેચિ પુચ્છન્તિ. કેસઞ્ચિ ભગવા પુચ્છાય ઉસ્સાહં જનેત્વા વિસ્સજ્જેતિ. એવં સબ્બેસમ્પિ તેસં વિમતિયો તીરં પત્વા મહાસમુદ્દસ્સ ઊમિયો વિય ભગવન્તં પત્વા ભિજ્જન્તિ.

એહિ સ્વાગતવાદીતિ દેવમનુસ્સપબ્બજિતગહટ્ઠેસુ તં તં અત્તનો સન્તિકં આગતં – ''એહિ સ્વાગત''ન્તિ એવં વદતીતિ અત્થો. **સખિલો**તિ તત્થ કતમં સાખલ્યં? ''યા સા વાચા નેલા કણ્ણસુખા''તિઆદિના નયેન વુત્તસાખલ્યેન સમન્નાગતો, મુદુવચનોતિ અત્થો. **સમ્મોદકો**તિ પટિસન્થારકુસલો, આગતાગતાનં ચતુન્નં પરિસાનં – ''કચ્ચિ, ભિક્ખવે, ખમનીયં, કચ્ચિ યાપનીય''ન્તિઆદિના નયેન સબ્બં અદ્ધાનદરથં વૂપસમેન્તો વિય પઠમતરં સમ્મોદનીયં કથં કત્તાતિ અત્થો. **અબ્ભાકુટિકો**તિ યથા એકચ્ચે પરિસં પત્વા થદ્ધમુખા સઙ્કુટિતમુખા હોન્તિ, ન એદિસો, પરિસદસ્સનેન પનસ્સ બાલાતપસમ્ફસ્સેન વિય પદુમં મુખપદુમં વિકસતિ પુણ્ણચન્દસસ્સિરિકં હોતિ. **ઉત્તાનમુખો**તિ યથા એકચ્ચે નિકુજ્જિતમુખા વિય સમ્પત્તાય પરિસાય ન કિઞ્ચિ કથેન્તિ, અતિદુલ્લભકથા હોન્તિ, ન એવરૂપો. સમણો પન ગોતમો સુલભકથો. ન તસ્સ સન્તિકં આગતાગતાનં – ''કસ્મા મયં ઇધાગતા''તિ વિપ્પટિસારો ઉપ્પજ્જતિ ધમ્મં પન સુત્વા અત્તમનાવ હોન્તીતિ દસ્સેતિ. **પુબ્બભાસી**તિ ભાસન્તો ચ પઠમતરં ભાસતિ, તઞ્ચ ખો કાલયુત્તં પમાણયુત્તં અત્થનિસ્સિતમેવ ભાસતિ, ન નિરત્થકકથં.

ન તસ્મિં ગામે વાતિ યત્થ કિર ભગવા પટિવસતિ, તત્થ મહેસક્ખા દેવતા આરક્ખં ગણ્હન્તિ, તં નિસ્સાય મનુસ્સાનં ઉપદ્દવો ન હોતિ, પંસુપિસાચકાદયોયેવ હિ મનુસ્સે વિહેઠેન્તિ, તે તાસં આનુભાવેન દૂરં અપક્કમન્તિ. અપિ ચ ભગવતો મેત્તાબલેનપિ ન અમનુસ્સા મનુસ્સે વિહેઠેન્તિ.

સઙ્ઘીતિઆદીસુ અનુસાસિતબ્બો સયં વા ઉપ્પાદિતો સઙ્ઘો અસ્સ અત્થીતિ **સઙ્ઘી**. તાદિસો ચસ્સ ગણો અત્થીતિ **ગણી**. પુરિમપદસ્સેવ વા વેવચનમેતં. આચારસિક્ખાપનવસેન ગણસ્સ આચરિયોતિ **ગણાચરિયો** . **પુથુતિત્થકરાનન્તિ** બહૂનં તિત્થકરાનં. **યથા વા તથા વા**તિ યેન વા તેન વા અચેલકાદિમત્તકેનાપિ કારણેન. **સમુદાગચ્છતી**તિ સમન્તતો ઉપગચ્છતિ અભિવડ્ઢતિ.

અતિથિ નો તે હોન્તીતિ તે અમ્હાકં આગન્તુકા, નવકા પાહુનકા હોન્તીતિ અત્થો. **પરિયાપુણામી**તિ જાનામિ. **અપરિમાણવણ્ણો**તિ તથારૂપેનેવ સબ્બઞ્ઞુનાપિ અપ્પમેય્યવણ્ણો – ''પગેવ માદિસેના''તિ દસ્સેતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

''બુદ્ધોપિ બુદ્ધસ્સ ભણેય્ય વણ્ણં,
કપ્પમ્પિ ચે અઞ્ઞમભાસમાનો;

ખીયેથ કપ્પો ચિરદીઘમન્તરે,
વણ્ણો ન ખીયેથ તથાગતસ્સા''તિ.

૩૦૫. ઇમં પન સત્થુ ગુણકથં સુત્વા તે બ્રાહ્મણા ચિન્તયિંસુ – યથા સોણદણ્ડો બ્રાહ્મણો સમણસ્સ ગોતમસ્સ વણ્ણે ભણતિ, અનોમગુણો સો ભવં ગોતમો; એવં તસ્સ ગુણે જાનમાનેન ખો પન આચરિયેન અતિચિરં અધિવાસિતં, હન્દ નં અનુવત્તામાતિ અનુવત્તિંસુ. તસ્મા એવં વુત્તે ''તે બ્રાહ્મણા''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અલમેવા**તિ યુત્તમેવ. **અપિ પુટોસેના**તિ પુટોસં વુચ્ચતિ પાથેય્યં, તં ગહેત્વાપિ ઉપસઙ્કમિતું યુત્તમેવાતિ અત્થો. પુટંસેનાતિપિ પાઠો, તસ્સત્થો, પુટો અંસે અસ્સાતિ પુટંસો, તેન પુટંસેન. અંસેન હિ પાથેય્યપુટં વહન્તેનાપીતિ વુત્તં હોતિ.

સોણદણ્ડપરિવિતક્કવણ્ણના

૩૦૬-૩૦૮. **તિરોવનસણ્ડગતસ્સા**તિ અન્તોવનસણ્ડે ગતસ્સ, વિહારબ્ભન્તરં પવિટ્ઠસ્સાતિ અત્થો. **અઞ્જલિં પણામેત્વા**તિ એતે ઉભતોપક્ખિકા, તે એવં ચિન્તયિંસુ – ''સચે નો મિચ્છાદિટ્ઠિકા ચોદેસ્સન્તિ – 'કસ્મા તુમ્હે સમણં ગોતમં વન્દિત્થા'તિ? તેસં – 'કિં અઞ્જલિમત્તકરણેનાપિ વન્દનં નામ હોતી'તિ વક્ખામ. સચે નો સમ્માદિટ્ઠિકા ચોદેસ્સન્તિ – 'કસ્મા તુમ્હે ભગવન્તં ન વન્દિત્થા'તિ. 'કિં સીસેન ભૂમિયં પહરન્તેનેવ વન્દનં નામ હોતિ, નનુ અઞ્જલિકમ્મમ્પિ વન્દનં એવા'તિ વક્ખામા''તિ. **નામગોત્ત**ન્તિ ''ભો, ગોતમ, અહં અસુકસ્સ પુત્તો દત્તો નામ, મિત્તો નામ, ઇધાગતો''તિ વદન્તા નામં સાવેન્તિ નામ. ''ભો, ગોતમ, અહં વાસેટ્ઠો નામ, કચ્ચાનો નામ, ઇધાગતો''તિ વદન્તા ગોત્તં સાવેન્તિ નામ. એતે કિર દલિદ્દા જિણ્ણા કુલપુત્તા ''પરિસમજ્ઝે નામગોત્તવસેન પાકટા ભવિસ્સામા''તિ એવમકંસુ. યે પન તુણ્હીભૂતા નિસીદિંસુ, તે કેરાટિકા ચેવ અન્ધબાલા ચ. તત્થ કેરાટિકા – ''એકં દ્વે કથાસલ્લાપેપિ કરોન્તો વિસ્સાસિકો હોતિ, અથ વિસ્સાસે સતિ એકં દ્વે ભિક્ખા અદાતું ન યુત્ત''ન્તિ તતો અત્તાનં મોચેત્વા તુણ્હી નિસીદન્તિ. અન્ધબાલા અઞ્ઞાણતાયેવ અવક્ખિત્તમત્તિકાપિણ્ડો વિય યત્થ કત્થચિ તુણ્હીભૂતા નિસીદન્તિ.

બ્રાહ્મણપઞ્ઞત્તિવણ્ણના

૩૦૯-૩૧૦. **ચેતસા ચેતોપરિવિતક્ક**ન્તિ ભગવા – ''અયં બ્રાહ્મણો આગતકાલતો પટ્ઠાય અધોમુખો થદ્ધગત્તો કિં ચિન્તયમાનો નિસિન્નો, કિં નુ ખો ચિન્તેતી''તિ આવજ્જન્તો અત્તનો ચેતસા તસ્સ ચિત્તં અઞ્ઞાસિ. તેન વુત્તં – ''ચેતસા ચેતોપરિવિતક્કમઞ્ઞાયા''તિ. **વિહઞ્ઞતી**તિ વિઘાતં આપજ્જતિ. **અનુવિલોકેત્વા પરિસ**ન્તિ ભગવતો સકસમયે પઞ્હપુચ્છનેન ઉદકે મિયમાનો ઉક્ખિપિત્વા થલે ઠપિતો વિય સમપસ્સદ્ધકાયચિત્તો હુત્વા પરિસં સઙ્ગણ્હનત્થં દિટ્ઠિસઞ્ઞાનેનેવ ''ઉપધારેન્તુ મે ભોન્તો વચન''ન્તિ વદન્તો વિય અનુવિલોકેત્વા પરિસં ભગવન્તં એતદવોચ.

૩૧૧-૩૧૩. **સુજં પગ્ગણ્હન્તાન**ન્તિ યઞ્ઞયજનત્થાય સુજં ગણ્હન્તેસુ બ્રાહ્મણેસુ પઠમો વા દુતિયો વાતિ અત્થો. સુજાય દિય્યમાનં મહાયાગં પટિગ્ગણ્હન્તાનન્તિ પોરાણા. ઇતિ બ્રાહ્મણો સકસમયવસેન સમ્મદેવ પઞ્હં વિસ્સજ્જેસિ. ભગવા પન વિસેસતો ઉત્તમબ્રાહ્મણસ્સ દસ્સનત્થં – ''ઇમેસં પના''તિઆદિમાહ. **એતદવોચુ**ન્તિ સચે જાતિવણ્ણમન્તસમ્પન્નો બ્રાહ્મણો ન હોતિ, અથ કો ચરહિ લોકે બ્રાહ્મણો ભવિસ્સતિ? નાસેતિ નો અયં સોણદણ્ડો, હન્દસ્સ વાદં પટિક્ખિપિસ્સામાતિ ચિન્તેત્વા એતદવોચું. **અપવદતી**તિ પટિક્ખિપતિ. **અનુપક્ખન્દતી**તિ

અનુપવિસતિ. ઇદં – ''સચે ત્વં પસાદવસેન સમણં ગોતમં સરણં ગન્તુકામો, ગચ્છ; મા બ્રાહ્મણસ્સ સમયં ભિન્દી''તિ અધિપ્પાયેન આહંસુ.

૩૧૪. **એતદવોચા**તિ ઇમેસુ બ્રાહ્મણેસુ એવં એકપ્પહારેનેવ વિરવન્તેસુ ''અયં કથા પરિયોસાનં ન ગમિસ્સતિ, હન્દ ને નિસ્સદ્દે કત્વા સોણદણ્ડેનેવ સદ્ધિં કથેમી''તિ ચિન્તેત્વા – ''એતં સચે ખો તુમ્હાક''ન્તિઆદિકં વચનં અવોચ.

૩૧૫-૩૧૬. **સહધમ્મેના**તિ સકારણેન. **સમસમો**તિ ઠપેત્વા એકદેસસમત્તં સમભાવેન સમો, સબ્બાકારેન સમોતિ અત્થો. **અહમસ્સ માતાપિતરો જાનામી**તિ ભગિનિયા પુત્તસ્સ માતાપિતરો કિં ન જાનિસ્સતિ, કુલકોટિપરિદીપનં સન્ધાયેવ વદતિ. **મુસાવાદમ્પિ ભણેય્યા**તિ અત્થભઞ્જનકં મુસાવાદં કથેય્ય. **કિં વણ્ણો કરિસ્સતી**તિ અબ્ભન્તરે ગુણે અસતિ કિં કરિસ્સતિ? કિમસ્સ બ્રાહ્મણભાવં રક્ખિતું સક્ખિસ્સતીતિ અત્થો. અથાપિ સિયા પુન – ''પકતિસીલે ઠિતસ્સ બ્રાહ્મણભાવં સાધેન્તી''તિ એવમ્પિ સીલમેવ સાધેસ્સતિ, તસ્મિં હિસ્સ અસતિ બ્રાહ્મણભાવો નાહોસીતિ સમ્મોહમત્તં વણ્ણાદયો. ઇદં પન સુત્વા તે બ્રાહ્મણા – ''સભાવં આચરિયો આહ, અકારણાવ મયં ઉજ્ઝાયિમ્હા''તિ તુણ્હી અહેસું.

સીલપઞ્ઞાકથાવણ્ણના

૩૧૭. તતો ભગવા 'કથિતો બ્રાહ્મણેન પઞ્હો, કિં પનેત્થ પતિટ્ઠાતું સક્ખિસ્સતિ, ન સક્ખિસ્સતી'તિ? તસ્સ વીમંસનત્થં – ''ઇમેસં પન બ્રાહ્મણા''તિઆદિમાહ. **સીલપરિધોતા**તિ સીલપરિસુદ્ધા. **યત્થ સીલં તત્થ પઞ્ઞા**તિ યસ્મિં પુગ્ગલે સીલં, તત્થેવ પઞ્ઞા, કુતો દુસ્સીલે પઞ્ઞા? પઞ્ઞારહિતે વા જળે એળમૂગે કુતો સીલન્તિ? **સીલપઞ્ઞાણ**ન્તિ સીલઞ્ચ પઞ્ઞાણઞ્ચ સીલપઞ્ઞાણં. **પઞ્ઞાણ**ન્તિ પઞ્ઞાયેવ. એવમેતં બ્રાહ્મણાતિ ભગવા બ્રાહ્મણસ્સ વચનં અનુજાનન્તો આહ. તત્થ **સીલપરિધોતા પઞ્ઞા**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલેન ધોતા. કથં પન સીલેન પઞ્ઞં ધોવતીતિ? યસ્સ પુથુજ્જનસ્સ સીલં સટ્ઠિઅસીતિવસ્સાનિ અખણ્ડં હોતિ, સો મરણકાલેપિ સબ્બકિલેસે ઘાતેત્વા સીલેન પઞ્ઞં ધોવિત્વા અરહત્તં ગણ્હાતિ. કન્દરસાલપરિવેણે મહાસટ્ઠિવસ્સત્થેરો વિય. થેરે કિર મરણમઞ્ચે નિપજ્જિત્વા બલવવેદનાય નિત્થુનન્તે , તિસ્સમહારાજા ''થેરં પસ્સિસ્સામી''તિ ગન્ત્વા પરિવેણદ્વારે ઠિતો તં સદ્દં સુત્વા પુચ્છિ – ''કસ્સ સદ્દો અય''ન્તિ? થેરસ્સ નિત્થુનનસદ્દોતિ. ''પબ્બજ્જાય સટ્ઠિવસ્સેન વેદનાપરિગ્ગહમત્તમ્પિ ન કતં, ન દાનિ નં વન્દિસ્સામી''તિ નિવત્તિત્વા મહાબોધિં વન્દિતું ગતો. તતો ઉપટ્ઠાકદહરો થેરં આહ – ''કિં નો, ભન્તે, લજ્જાપેથ, સદ્ધોપિ રાજા વિપ્પટિસારી હુત્વા ન વન્દિસ્સામી''તિ ગતોતિ. કસ્મા આવુસોતિ? તુમ્હાકં નિત્થુનનસદ્દં સુત્વાતિ. ''તેન હિ મે ઓકાસં કરોથા''તિ વત્વા વેદનં વિક્ખમ્ભિત્વા અરહત્તં પત્વા દહરસ્સ સઞ્ઞં અદાસિ – ''ગચ્છાવુસો, ઇદાનિ રાજાનં અમ્હે વન્દાપેહી''તિ. દહરો ગન્ત્વા – ''ઇદાનિ કિર થેરં, વન્દથા''તિ આહ. રાજા સંસુમારપતિતેન થેરં વન્દન્તો – ''નાહં અય્યસ્સ અરહત્તં વન્દામિ, પુથુજ્જનભૂમિયં પન ઠત્વા રક્ખિતસીલમેવ વન્દામી''તિ આહ, એવં સીલેન પઞ્ઞં ધોવતિ નામ. યસ્સ પન અબ્ભન્તરે સીલસંવરો નત્થિ, ઉગ્ઘાટિતઞ્ઞુતાય પન ચતુપ્પદિકગાથાપરિયોસાને પઞ્ઞાય સીલં ધોવિત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણાતિ. અયં પઞ્ઞાય સીલં ધોવતિ નામ. સેય્યથાપિ સન્તતિમહામત્તો.

૩૧૮. **કતમં પન તં બ્રાહ્મણા**તિ કસ્મા આહ? ભગવા કિર ચિન્તેસિ – ''બ્રાહ્મણા બ્રાહ્મણસમયે પઞ્ચસીલાનિ 'સીલ'ન્તિ પઞ્ઞાપેન્તિ, વેદત્તયઉગ્ગહણપઞ્ઞા પઞ્ઞાતિ. ઉપરિવિસેસં ન જાનન્તિ. યંનૂનાહં બ્રાહ્મણસ્સ

ઉત્તરિવિસેસભૂતં મગ્ગસીલં, ફલસીલં, મગ્ગપઞ્ઞં, ફલપઞ્ઞઞ્ચ દસ્સેત્વા અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠપેય્ય''ન્તિ. અથ નં કથેતુકમ્યતાય પુચ્છન્તો – ''કતમં પન તં, બ્રાહ્મણ, સીલં કતમા સા પઞ્ઞા''તિ આહ. અથ બ્રાહ્મણો – ''મયા સકસમયવસેન પઞ્હો વિસ્સજ્જિતો. સમણો પન મં ગોતમો પુન નિવત્તિત્વા પુચ્છતિ, ઇદાનિસ્સાહં ચિત્તં પરિતોસેત્વા વિસ્સજ્જિતું સક્કુણેય્યં વા ન વા? સચે ન સક્ખિસ્સં પઠમં ઉપ્પન્નાપિ મે લજ્જા ભિજ્જિસ્સતિ. અસક્કોન્તસ્સ પન ન સક્કોમીતિ વચને દોસો નત્થી''તિ પુન નિવત્તિત્વા ભગવતોયેવ ભારં કરોન્તો ''એત્તકપરમાવ મય''ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **એત્તકપરમા**તિ એત્તકં સીલપઞ્ઞાણન્તિ વચનમેવ પરમં અમ્હાકં, તે મયં એત્તકપરમા, ઇતો પરં એતસ્સ ભાસિતસ્સ અત્થં ન જાનામાતિ અત્થો.

અથસ્સ ભગવા સીલપઞ્ઞાય મૂલભૂતસ્સ તથાગતસ્સ ઉપ્પાદતો પભુતિ સીલપઞ્ઞાણં દસ્સેતું – ''ઇધ બ્રાહ્મણ, તથાગતો''તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો સામઞ્ઞફલે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો, અયં પન વિસેસો, ઇધ તિવિધમ્પિ સીલં – ''ઇદમ્પિસ્સ હોતિ સીલસ્મિ''ન્તિ એવં સીલમિચ્ચેવ નિય્યાતિતં પઠમજ્ઝાનાદીનિ ચત્તારિ ઝાનાનિ અત્થતો પઞ્ઞાસમ્પદા. એવં પઞ્ઞાવસેન પન અનિય્યાતેત્વા વિપસ્સનાપઞ્ઞાય પદટ્ઠાનભાવમત્તેન દસ્સેત્વા વિપસ્સનાપઞ્ઞાતો પટ્ઠાય પઞ્ઞા નિય્યાતિતાતિ.

સોણદણ્ડઉપાસકત્તપટિવેદનાકથા

૩૧૯-૩૨૨. સ્વાતનાયાતિ પદસ્સ અત્થો અજ્જતનાયાતિ એત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. **તેન મં સા પરિસા પરિભવેય્યા**તિ તેન તુમ્હે દૂરતોવ દિસ્વા આસના વુટ્ઠિતકારણેન મં સા પરિસા – ''અયં સોણદણ્ડો પચ્છિમવયે ઠિતો મહલ્લકો, ગોતમો પન દહરો યુવા નત્તાપિસ્સ નપ્પહોતિ, સો નામ અત્તનો નત્તુમત્તભાવમ્પિ અપ્પત્તસ્સ આસના વુટ્ઠાતી''તિ પરિભવેય્ય. **આસના મે તં ભવં ગોતમો પચ્ચુટ્ઠાન**ન્તિ મમ અગારવેન અવુટ્ઠાનં નામ નત્થિ, ભોગનાસનભયેન પન ન વુટ્ઠહિસ્સામિ, તં તુમ્હે હિ ચેવ મયા ચ ઞાતું વટ્ટતિ. તસ્મા આસના મે એતં ભવં ગોતમો પચ્ચુટ્ઠાનં ધારેતૂતિ, ઇમિના કિર સદિસો કુહકો દુલ્લભો, ભગવતિ પનસ્સ અગારવં નામ નત્થિ, તસ્મા ભોગનાસનભયા કુહનવસેન એવં વદતિ. પરપદેસુપિ એસેવ નયો. **ધમ્મિયા કથાયા**તિઆદીસુ તઙ્ખણાનુરૂપાય ધમ્મિયા કથાય દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકં અત્થં સન્દસ્સેત્વા કુસલે ધમ્મે સમાદપેત્વા ગણ્હાપેત્વા. તત્થ નં સમુત્તેજેત્વા સઉસ્સાહં કત્વા તાય ચ સઉસ્સાહતાય અઞ્ઞેહિ ચ વિજ્જમાનગુણેહિ સમ્પહંસેત્વા ધમ્મરતનવસ્સં વસ્સિત્વા ઉટ્ઠાયાસના પક્કામિ. બ્રાહ્મણો પન અત્તનો કુહકતાય એવમ્પિ ભગવતિ ધમ્મવસ્સં વસ્સિતે વિસેસં નિબ્બત્તેતું નાસક્ખિ. કેવલમસ્સ આયતિં નિબ્બાનત્થાય વાસનાભાગિયાય ચ સબ્બા પુરિમપચ્છિમકથા અહોસીતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

સોણદણ્ડસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. કૂટદન્તસુત્તવણ્ણના

૩૨૩. એવં મે સુતં…પે॰… મગધેસૂતિ કૂટદન્તસુત્તં. તત્રાયં અપુબ્બપદવણ્ણના. **મગધેસૂ**તિ મગધા નામ જાનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રૂળ્હીસદ્દેન મગધાતિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં મગધેસુ જનપદે. ઇતો પરં પુરિમસુત્તદ્વયે વુત્તનયમેવ. અમ્બલટ્ઠિકા બ્રહ્મજાલે વુત્તસદિસાવ. **કૂટદન્તો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં. **ઉપક્ખટો**તિ સજ્જિતો. **વચ્છતરસતાની**તિ વચ્છસતાનિ. **ઉરબ્ભા**તિ તરુણમેણ્ડકા વુચ્ચન્તિ. એતે તાવ પાળિયં આગતાયેવ. પાળિયં પન અનાગતાનમ્પિ અનેકેસં મિગપક્ખીનં સત્તસત્તસતાનિ સમ્પિણ્ડિતાનેવાતિ વેદિતબ્બાનિ. સબ્બસત્તસતિકયાગં કિરેસ યજિતુકામો હોતિ. **થૂણૂપનીતાની**તિ બન્ધિત્વા ઠપનત્થાય યૂપસઙ્ખાતં થૂણં ઉપનીતાનિ.

૩૨૮. તિવિધન્તિ એત્થ વિધા વુચ્ચતિ ઠપના, તિટ્ઠપનન્તિ અત્થો. **સોળસપરિક્ખારન્તિ** સોળસપરિવારં.

૩૩૦-૩૩૬. પટિવસન્તીતિ યઞ્ઞાનુભવનત્થાય પટિવસન્તિ. **ભૂતપુબ્બન્તિ** ઇદં ભગવા પથવીગતં નિધિં ઉદ્ધરિત્વા પુરતો રાસિં કરોન્તો વિય ભવપટિચ્છન્નં પુબ્બચરિતં દસ્સેન્તો આહ. **મહાવિજિતો**તિ સો કિર સાગરપરિયન્તં મહન્તં પથવીમણ્ડલં વિજિનિ, ઇતિ મહન્તં વિજિતમસ્સાતિ મહાવિજિતો ત્વેવ સઙ્ખ્યં અગમાસિ. **અડ્ઢો**તિઆદીસુ યો કોચિ અત્તનો સન્તકેન વિભવેન અડ્ઢો હોતિ, અયં પન ન કેવલં અડ્ઢોયેવ, મહદ્ધનો મહતા અપરિમાણસઙ્ખ્યેન ધનેન સમન્નાગતો. પઞ્ચકામગુણવસેન મહન્તા ઉળારા ભોગા અસ્સાતિ **મહાભોગો**. પિણ્ડપિણ્ડવસેન ચેવ સુવણ્ણમાસકરજતમાસકાદિવસેન ચ જાતરૂપરજતસ્સ પહૂતતાય **પહૂતજાતરૂપરજતો**, અનેકકોટિસઙ્ખ્યેન જાતરૂપરજતેન સમન્નાગતોતિ અત્થો. **વિત્તી**તિ તુટ્ઠિ, વિત્તિયા ઉપકરણં **વિત્તૂપકરણં** તુટ્ઠિકારણન્તિ અત્થો. પહૂતં નાનાવિધાલઙ્કારસુવણ્ણરજતભાજનાદિભેદં વિત્તૂપકરણમસ્સાતિ **પહૂતવિત્તૂપકરણો**. સત્તરતનસઙ્ખાતસ્સ નિદહિત્વા ઠપિતધનસ્સ સબ્બપુબ્બણ્ણાપરણ્ણસઙ્ગહિતસ્સ ધઞ્ઞસ્સ ચ પહૂતતાય **પહૂતધનધઞ્ઞો** . અથવા ઇદમસ્સ દેવસિકં પરિબ્બયદાનગ્ગહણાદિવસેન પરિવત્તનધનધઞ્ઞવસેન વુત્તં.

પરિપુણ્ણકોસકોટ્ઠાગારોતિ કોસો વુચ્ચતિ ભણ્ડાગારં, નિદહિત્વા ઠપિતેન ધનેન પરિપુણ્ણકોસો, ધઞ્ઞેન પરિપુણ્ણકોટ્ઠાગારો ચાતિ અત્થો. અથવા ચતુબ્બિધો કોસો – હત્થી, અસ્સા, રથા, પત્તીતિ. કોટ્ઠાગારં તિવિધં – ધનકોટ્ઠાગારં, વત્થકોટ્ઠાગારં, ધઞ્ઞકોટ્ઠાગારન્તિ, તં સબ્બમ્પિ પરિપુણ્ણમસ્સાતિ પરિપુણ્ણકોસકોટ્ઠાગારો. **ઉદપાદી**તિ ઉપ્પજ્જિ. અયં કિર રાજા એકદિવસં રતનાવલોકનચારિકં નામ નિક્ખન્તો. સો ભણ્ડાગારિકં પુચ્છિ – ‘‘તાત, ઇદં એવં બહુધનં કેન સઙ્ઘરિત’’ન્તિ? તુમ્હાકં પિતુપિતામહાદીહિ યાવ સત્તમા કુલપરિવટ્ટાતિ. ઇદં પન ધનં સઙ્ઘરિત્વા તે કુહિં ગતાતિ? સબ્બેવ તે, દેવ, મરણવસં પત્તાતિ. અત્તનો ધનં અગહેત્વાવ ગતા, તાતાતિ? દેવ, કિં વદેથ, ધનં નામેતં પહાય ગમનીયમેવ, નો આદાય ગમનીયન્તિ. અથ રાજા નિવત્તિત્વા સિરીગબ્ભે નિસિન્નો – ‘અધિગતા ખો મે’તિઆદીનિ ચિન્તેસિ. તેન વુત્તં – ‘‘એવં ચેતસો પરિવિતક્કો ઉદપાદી’’તિ.

૩૩૭. બ્રાહ્મણં આમન્તેત્વાતિ કસ્મા આમન્તેસિ? અયં કિરેવં ચિન્તેસિ – ‘‘દાનં દેન્તેન નામ એકેન પણ્ડિતેન સદ્ધિં મન્તેત્વા દાતું વટ્ટતિ, અનામન્તેત્વા કતકમ્મઞ્હિ પચ્છાનુતાપં કરોતી’’તિ. તસ્મા આમન્તેસિ. અથ બ્રાહ્મણો ચિન્તેસિ – ‘‘અયં રાજા મહાદાનં દાતુકામો, જનપદે ચસ્સ બહૂ ચોરા, તે અવૂપસમેત્વા દાનં દેન્તસ્સ ખીરદધિતણ્ડુલાદિકે દાનસમ્ભારે આહરન્તાનં નિપ્પુરિસાનિ ગેહાનિ ચોરા વિલુમ્પિસ્સન્તિ જનપદો ચોરભયેનેવ

કોલાહલો ભવિસ્સતિ, તતો રઞ્ઞો દાનં ન ચિરં પવત્તિસ્સતિ, ચિત્તમ્પિસ્સ એકગ્ગં ન ભવિસ્સતિ, હન્દ, નં એતમત્થં સઞ્ઞાપેમી''તિ તતો તમત્થં સઞ્ઞાપેન્તો ''ભોતો, ખો રઞ્ઞો''તિઆદિમાહ.

૩૩૮. તત્થ **સકણ્ટકો**તિ ચોરકણ્ટકેહિ સકણ્ટકો. **પન્થદુહના**તિ પન્થદુહા, પન્થઘાતકાતિ અત્થો. **અકિચ્ચકારી અસ્સા**તિ અકત્તબ્બકારી અધમ્મકારી ભવેય્ય. **દસ્સુખીલ**ન્તિ ચોરખીલં. **વધેન વા**તિ મારણેન વા કોટ્ટનેન વા. **બન્ધનેના**તિ અદ્દુબન્ધનાદિના. **જાનિયા**તિ હાનિયા; ''સતં ગણ્હથ, સહસ્સં ગણ્હથા''તિ એવં પવત્તિતદણ્ડેનાતિ અત્થો. **ગરહાયા**તિ પઞ્ચસિખમુણ્ડકરણં, ગોમયસિઞ્ચનં, ગીવાય કુદણ્ડકબન્ધનન્તિ એવમાદીનિ કત્વા ગરહપાપનેન. **પબ્બાજનાયા**તિ રટ્ઠતો નીહરણેન. **સમૂહનિસ્સામી**તિ સમ્મા હેતુના નયેન કારણેન ઊહનિસ્સામિ. **હતાવસેસકા**તિ મતાવસેસકા. **ઉસ્સહન્તી**તિ ઉસ્સાહં કરોન્તિ. **અનુપ્પદેતૂ**તિ દિન્ને અપ્પહોન્તે પુન અઞ્ઞમ્પિ બીજઞ્ચ ભત્તઞ્ચ કસિઉપકરણભણ્ડઞ્ચ સબ્બં દેતૂતિ અત્થો. **પાભતં અનુપ્પદેતૂ**તિ સક્ખિં અકત્વા પણ્ણે અનારોપેત્વા મૂલચ્છેજ્જવસેન ભણ્ડમૂલં દેતૂતિ અત્થો. ભણ્ડમૂલસ્સ હિ પાભતન્તિ નામં. યથાહ –

''અપ્પકેનપિ મેધાવી, પાભતેન વિચક્ખણો;
સમુટ્ઠાપેતિ અત્તાનં, અણું અગ્ગિંવ સન્ધમ''ન્તિ. (જા॰ ૧.૧.૪);

ભત્તવેતનન્તિ દેવસિકં ભત્તઞ્ચેવ માસિકાદિપરિબ્બયઞ્ચ તસ્સ તસ્સ કુસલકમ્મસૂરભાવાનુરૂપેન ઠાનન્તરગામનિગમાદિદાનેન સદ્ધિં દેતૂતિ અત્થો. **સકમ્મપસુતા**તિ કસિવાણિજ્જાદીસુ સકેસુ કમ્મેસુ ઉય્યુત્તા બ્યાવટા. **રાસિકો**તિ ધનધઞ્ઞાનં રાસિકો. **ખેમટ્ઠિતા**તિ ખેમેન ઠિતા અભયા. **અકણ્ટકા**તિ ચોરકણ્ટકરહિતા. **મુદા મોદમાના**તિ મોદા મોદમાના. અયમેવ વા પાઠો, અઞ્ઞમઞ્ઞં પમુદિતચિત્તાતિ અધિપ્પાયો. **અપારુતઘરા**તિ ચોરાનં અભાવેન દ્વારાનિ અસંવરિત્વા વિવટદ્વારાતિ અત્થો. **એતદવોચા**તિ જનપદસ્સ સબ્બાકારેન ઇદ્ધફીતભાવં ઞત્વા એતં અવોચ.

ચતુપરિક્ખારવણ્ણના

૩૩૯. **તેન હિ ભવં રાજા**તિ બ્રાહ્મણો કિર ચિન્તેસિ – ''અયં રાજા મહાદાનં દાતું અતિવિય ઉસ્સાહજાતો. સચે પન અત્તનો અનુયન્તા ખત્તિયાદયો અનામન્તેત્વા દસ્સતિ. નાસ્સ તે અત્તમના ભવિસ્સન્તિ; યથા દાનં તે અત્તમના હોન્તિ, તથા કરિસ્સામી''તિ. તસ્મા ''તેન હિ ભવ''ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **નેગમા**તિ નિગમવાસિનો. **જાનપદા**તિ જનપદવાસિનો . **આમન્તયત**ન્તિ આમન્તેતુ જાનાપેતુ. **યં મમ અસ્સા**તિ યં તુમ્હાકં અનુજાનનં મમ ભવેય્ય. **અમચ્ચા**તિ પિયસહાયકા. **પારિસજ્જા**તિ સેસા આણત્તિકારકા. **યજતં ભવં રાજા**તિ યજતુ ભવં, તે કિર – અયં રાજા ''અહં ઇસ્સરો''તિ પસય્હ દાનં અદત્વા અમ્હે આમન્તેસિ, અહોનેન સુટ્ઠુ કત''ન્તિ અત્તમના એવમાહંસુ. અનામન્તિતે પનસ્સ યઞ્ઞટ્ઠાનં દસ્સનાયપિ ન ગચ્છેય્યું. **યઞ્ઞકાલો મહારાજા**તિ દેય્યધમ્મસ્મિઞ્હિ અસતિ મહલ્લકકાલે ચ એવરૂપં દાનં દાતું ન સક્કા, ત્વં પન મહાધનો ચેવ તરુણો ચ, એતેન તે યઞ્ઞકાલોતિ દસ્સેન્તા વદન્તિ. **અનુમતિપક્ખા**તિ અનુમતિયા પક્ખા, અનુમતિદાયકાતિ અત્થો. **પરિક્ખારા ભવન્તી**તિ પરિવારા ભવન્તિ. ''રથો સીલપરિક્ખારો, ઝાનક્ખો ચક્કવીરિયો''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૪) એત્થ પન અલઙ્કારો પરિક્ખારોતિ વુત્તો.

અટ્ઠપરિક્ખારવણ્ણના

૩૪૦. **અટ્ઠહઙ્ગેહી**તિ ઉભતો સુજાતાદીહિ અટ્ઠહિ અઙ્ગેહિ. **યસસા**તિ આણાઠપનસમત્થતાય. **સદ્ધો**તિ દાનસ્સ ફલં અત્થીતિ સદ્દહતિ. **દાયકો**તિ દાનસૂરો. ન સદ્ધામત્તકેનેવ તિટ્ઠતિ, પરિચ્ચજિતુમ્પિ સક્કોતીતિ અત્થો. **દાનપતી**તિ યં દાનં દેતિ, તસ્સ પતિ હુત્વા દેતિ, ન દાસો, ન સહાયો. યો હિ અત્તના મધુરં ભુઞ્જતિ, પરેસં અમધુરં દેતિ, સો દાનસઙ્ખાતસ્સ દેય્યધમ્મસ્સ દાસો હુત્વા દેતિ. યો યં અત્તના ભુઞ્જતિ, તદેવ દેતિ, સો સહાયો હુત્વા દેતિ. યો પન અત્તના યેન કેનચિ યાપેતિ, પરેસં મધુરં દેતિ, સો પતિ જેટ્ઠકો સામી હુત્વા દેતિ, અયં તાદિસોતિ અત્થો. **સમણબ્રાહ્મણકપણદ્ધિકવણિબ્બકયાચકાન**ન્તિ એત્થ સમિતપાપા **સમણા**, બાહિતપાપા બ્રાહ્મણા. **કપણા**તિ દુગ્ગતા દલિદ્દમનુસ્સા. **અદ્ધિકા**તિ પથાવિનો. **વણિબ્બકા**તિ યે – ‘‘ઇટ્ઠં દિન્નં, કન્તં, મનાપં, કાલેન અનવજ્જં દિન્નં, દદં ચિત્તં પસાદેય્ય, ગચ્છતુ ભવં બ્રહ્મલોક’’ન્તિઆદિના નયેન દાનસ્સ વણ્ણં થોમયમાના વિચરન્તિ. **યાચકા**તિ યે – ‘‘પસતમત્તં દેથ, સરાવમત્તં દેથા’’તિઆદીનિ વત્વા યાચમાના વિચરન્તિ. **ઓપાનભૂતો**તિ ઉદપાનભૂતો. સબ્બેસં સાધારણપરિભોગો, ચતુમહાપથે ખતપોક્ખરણી વિય હુત્વાતિ અત્થો. **સુતજાતસ્સા**તિ એત્થ સુતમેવ સુતજાતં. **અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્ને અત્થે ચિન્તેતુ**ન્તિ એત્થ – ‘‘અતીતે પુઞ્ઞસ્સ કતત્તાયેવ મે અયં સમ્પત્તી’’તિ, એવં ચિન્તેન્તો અતીતમત્થં ચિન્તેતું પટિબલો નામ હોતિ. ‘‘ઇદાનિ પુઞ્ઞં કત્વાવ અનાગતે સક્કા સમ્પત્તિં પાપુણિતુ’’ન્તિ ચિન્તેન્તો અનાગતમત્થં ચિન્તેતું પટિબલો નામ હોતિ. ‘‘ઇદં પુઞ્ઞકમ્મં નામ સપ્પુરિસાનં આચિણ્ણં, મય્હઞ્ચ ભોગાપિ સંવિજ્જન્તિ, દાયકચિત્તમ્પિ અત્થિ; હન્દાહં પુઞ્ઞાનિ કરોમી’’તિ ચિન્તેન્તો પચ્ચુપ્પન્નમત્થં ચિન્તેતું પટિબલો નામ હોતીતિ વેદિતબ્બો. **ઇતિ ઇમાની**તિ એવં યથા વુત્તાનિ એતાનિ. એતેહિ કિર અટ્ઠહઙ્ગેહિ સમન્નાગતસ્સ દાનં સબ્બદિસાહિ મહાજનો ઉપસઙ્કમતિ. ‘‘અયં દુજ્જાતો કિત્તકં કાલં દસ્સતિ, ઇદાનિ વિપ્પટિસારી હુત્વા ઉપચ્છિન્દિસ્સતી’’તિ એવમાદીનિ ચિન્તેત્વા ન કોચિ ઉપસઙ્કમિતબ્બં મઞ્ઞતિ. તસ્મા એતાનિ અટ્ઠઙ્ગાનિ પરિક્ખારા ભવન્તીતિ વુત્તાનિ.

ચતુપરિક્ખારાદિવણ્ણના

૩૪૧. **સુજં પગ્ગણ્હન્તાન**ન્તિ મહાયાગપટિગ્ગાણ્હનટ્ઠાને દાનકટચ્છું પગ્ગણ્હન્તાનં. **ઇમેહિ ચતૂહી**તિ એતેહિ સુજાતાદીહિ. એતેસુ હિ અસતિ – ‘‘એવં દુજ્જાતસ્સ સંવિધાનેન પવત્તદાનં કિત્તકં કાલં પવત્તિસ્સતી’’તિઆદીનિ વત્વા ઉપસઙ્કમિતારો ન હોન્તિ. ગરહિતબ્બાભાવતો પન ઉપસઙ્કમન્તિયેવ. તસ્મા ઇમાનિપિ પરિક્ખારા ભવન્તીતિ વુત્તાનિ.

૩૪૨. **તિસ્સો વિધા દેસેસી**તિ તીણિ ઠપનાનિ દેસેસિ. સો કિર ચિન્તેસિ – ‘‘દાનં દદમાના નામ તિણ્ણં ઠાનાનં અઞ્ઞતરસ્મિં ચલન્તિ હન્દાહં ઇમં રાજાનં તેસુ ઠાનેસુ પઠમતરઞ્ઞેવ નિચ્ચલં કરોમી’’તિ. તેનસ્સ તિસ્સો વિધા દેસેસીતિ. **સો ભોતો રઞ્ઞો**તિ ઇદં કરણત્થે સામિવચનં. ભોતા રઞ્ઞાતિ વા પાઠો. **વિપ્પટિસારો ન કરણીયો**તિ ‘‘ભોગાનં વિગમહેતુકો પચ્છાનુતાપો ન કત્તબ્બો, પુબ્બચેતના પન અચલા પતિટ્ઠપેતબ્બા, એવઞ્હિ દાનં મહપ્ફલં હોતી’’તિ દસ્સેતિ. ઇતરેસુપિ દ્વીસુ ઠાનેસુ એસેવ નયો. મુઞ્ચચેતનાપિ હિ પચ્છાસમનુસ્સરણચેતના ચ નિચ્ચલાવ કાતબ્બા. તથા અકરોન્તસ્સ દાનં ન મહપ્ફલં હોતિ, નાપિ ઉળારેસુ ભોગેસુ ચિત્તં નમતિ, મહારોરુવં ઉપપન્નસ્સ સેટ્ઠિગહપતિનો વિય.

૩૪૩. **દસહાકારેહી**તિ દસહિ કારણેહિ. તસ્સ કિર એવં અહોસિ – સચાયં રાજા દુસ્સીલે દિસ્વા – ‘‘નસ્સતિ વત મે દાનં, યસ્સ મે એવરૂપા દુસ્સીલા ભુઞ્જન્તી’’તિ સીલવન્તેસુપિ વિપ્પટિસારં ઉપ્પાદેસ્સતિ, દાનં ન મહપ્ફલં ભવિસ્સતિ. વિપ્પટિસારો ચ નામ દાયકાનં પટિગ્ગાહકતોવ ઉપ્પજ્જતિ , હન્દસ્સ પઠમમેવ તં વિપ્પટિસારં

વિનોદેમીતિ. તસ્મા દસહાકારેહિ ઉપચ્છિજ્જિતું યુત્તં પટિગ્ગાહકેસુપિ વિપ્પટિસારં વિનોદેસીતિ. **તેસઞ્ઞેવ તેના**તિ તેસઞ્ઞેવ તેન પાપેન અનિટ્ઠો વિપાકો ભવિસ્સતિ, ન અઞ્ઞેસન્તિ દસ્સેતિ. **યજતં ભવ**ન્તિ દેતુ ભવં. **સજ્જત**ન્તિ વિસ્સજ્જતુ. **અન્તર**ન્તિ અબ્ભન્તરં.

૩૪૪. **સોળસહિ આકારેહિ ચિત્તં સન્દસ્સેસી**તિ ઇધ બ્રાહ્મણો રઞ્ઞો મહાદાનાનુમોદનં નામ આરદ્ધો. તત્થ **સન્દસ્સેસી**તિ – 'ઇદં દાનં દાતા એવરૂપં સમ્પત્તિં લભતી'તિ દસ્સેત્વા દસ્સેત્વા કથેસિ. **સમાદપેસી**તિ તદત્થં સમાદપેત્વા કથેસિ. **સમુત્તેજેસી**તિ વિપ્પટિસારવિનોદનેનસ્સ ચિત્તં વોદાપેસિ. **સમ્પહંસેસી**તિ 'સુન્દરં તે કતં, મહારાજ, દાનં દદમાનેના'તિ થુતિં કત્વા કથેસિ. **વત્તા ધમ્મતો નત્થી**તિ ધમ્મેન સમેન કારણેન વત્તા નત્થિ.

૩૪૫. **ન રુક્ખા છિજ્જિંસુ યૂપત્થાય ન દબ્ભા લૂયિંસુ બરિહિસત્થાયા**તિ યે યૂપનામકે મહાથમ્ભે ઉસ્સાપેત્વા – "અસુકરાજા અસુકામચ્ચો અસુકબ્રાહ્મણો એવરૂપં નામ મહાયાગં યજતી"તિ નામં લિખિત્વા ઠપેન્તિ. યાનિ ચ દબ્ભતિણાનિ લાયિત્વા વનમાલાસઙ્ખેપેન યઞ્ઞસાલં પરિક્ખિપન્તિ, ભૂમિયં વા પત્થરન્તિ, તેપિ ન રુક્ખા છિજ્જિંસુ, ન દબ્ભા લૂયિંસુ. કિં પન ગાવો વા અજાદયો વા હઞ્ઞિસ્સન્તીતિ દસ્સેતિ. **દાસા**તિ અન્તોગેહદાસાદયો. **પેસ્સા**તિ યે પુબ્બમેવ ધનં ગહેત્વા કમ્મં કરોન્તિ. **કમ્મકરા**તિ યે ભત્તવેતનં ગહેત્વા કરોન્તિ. દણ્ડતજ્જિતા નામ દણ્ડયટ્ઠિમુગ્ગરાદીનિ ગહેત્વા – "કમ્મં કરોથ કરોથા"તિ એવં તજ્જિતા. ભયતજ્જિતા નામ – સચે કમ્મં કરોસિ, કુસલં. નો ચે કરોસિ, છિન્દિસ્સામ વા બન્ધિસ્સામ વા મારેસ્સામ વાતિ એવં ભયેન તજ્જિતા. એતે પન ન દણ્ડતજ્જિતા, ન ભયતજ્જિતા, ન અસ્સુમુખા રોદમાના પરિકમ્માનિ અકંસુ. અથ ખો પિયસમુદાચારેનેવ સમુદાચરિયમાના અકંસુ. ન હિ તત્થ દાસં વા દાસાતિ, પેસ્સં વા પેસ્સાતિ, કમ્મકરં વા કમ્મકરાતિ આલપન્તિ. યથાનામવસેનેવ પન પિયસમુદાચારેન આલપિત્વા ઇત્થિપુરિસબલવન્તદુબ્બલાનં અનુરૂપમેવ કમ્મં દસ્સેત્વા – "ઇદઞ્ચિદઞ્ચ કરોથા"તિ વદન્તિ. તેપિ અત્તનો રુચિવસેનેવ કરોન્તિ. તેન વુત્તં – "યે ઇચ્છિંસુ, તે અકંસુ; યે ન ઇચ્છિંસુ, ન તે અકંસુ. યં ઇચ્છિંસુ, તં અકંસુ; યં ન ઇચ્છિંસુ, ન તં અકંસૂ"તિ. **સપ્પિતેલનવનીતદધિમધુફાણિતેન ચેવ સો યઞ્ઞો નિટ્ઠાનમગમાસી**તિ રાજા કિર બહિનગરસ્સ ચતૂસુ દ્વારેસુ અન્તોનગરસ્સ ચ મજ્ઝેતિ પઞ્ચસુ ઠાનેસુ મહાદાનસાલાયો કારાપેત્વા એકેકિસ્સાય સાલાય સતસહસ્સં સતસહસ્સં કત્વા દિવસે દિવસે પઞ્ચસતસહસ્સાનિ વિસ્સજ્જેત્વા સૂરિયુગ્ગમનતો પટ્ઠાય તસ્સ તસ્સ કાલસ્સ અનુરૂપેહિ સહત્થેન સુવણ્ણકટચ્છું ગહેત્વા પણીતેહિ સપ્પિતેલાદિસમ્મિસ્સેહેવ યાગુખજ્જકભત્તબ્યઞ્જનપાનકાદીહિ મહાજનં સન્તપ્પેસિ. ભાજનાનિ પૂરેત્વા ગણ્હિતુકામાનં તથેવ દાપેસિ. સાયણ્હસમયે પન વત્થગન્ધમાલાદીહિ સમ્પૂજેસિ. સપ્પિઆદીનં પન મહાચાટિયો પૂરાપેત્વા – "યો યં પરિભુઞ્જિતુકામો, સો તં પરિભુઞ્જતૂ"તિ અનેકસતેસુ ઠાનેસુ ઠપાપેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – "સપ્પિતેલનવનીતદધિમધુફાણિતેન ચેવ સો યઞ્ઞો નિટ્ઠાનમગમાસી"તિ.

૩૪૬. **પહૂતં સાપતેય્યં આદાયા**તિ બહું ધનં ગહેત્વા. તે કિર ચિન્તેસું – "અયં રાજા સપ્પિતેલાદીનિ જનપદતો અનાહરાપેત્વા અત્તનો સન્તકમેવ નીહરિત્વા મહાદાનં દેતિ. અમ્હેહિ પન 'રાજા ન કિઞ્ચિ આહરાપેતી'તિ ન યુત્તં તુણ્હી ભવિતું. ન હિ રઞ્ઞો ઘરે ધનં અક્ખયધમ્મમેવ, અમ્હેસુ ચ અદેન્તેસુ કો અઞ્ઞો રઞ્ઞો દસ્સતિ, હન્દસ્સ ધનં ઉપસંહરામા"તિ તે ગામભાગેન ચ નિગમભાગેન ચ નગરભાગેન ચ સાપતેય્યં સંહરિત્વા સકટાનિ પૂરેત્વા રઞ્ઞો ઉપહરિંસુ. તં સન્ધાય – "પહૂતં સાપતેય્ય"ન્તિઆદિમાહ.

૩૪૭. **પુરત્થિમેન યઞ્ઞવાટસ્સા**તિ પુરત્થિમતો નગરદ્વારે દાનસાલાય પુરત્થિમભાગે. યથા પુરત્થિમદિસતો આગચ્છન્તા ખત્તિયાનં દાનસાલાય યાગું પિવિત્વા રઞ્ઞો દાનસાલાય ભુઞ્જિત્વા નગરં પવિસન્તિ. એવરૂપે ઠાને

પટ્ઠપેસું. **દક્ખિણેન યઞ્ઞવાટસ્સા**તિ દક્ખિણતો નગરદ્વારે દાનસાલાય વુત્તનયેનેવ દક્ખિણભાગે પટ્ઠપેસું. પચ્છિમુત્તરેસુપિ એસેવ નયો.

૩૪૮. **અહો યઞ્ઞો, અહો યઞ્ઞસમ્પદા**તિ બ્રાહ્મણા સપ્પિઆદીહિ નિટ્ઠાનગમનં સુત્વા – ''યં લોકે મધુરં, તદેવ સમણો ગોતમો કથેતિ, હન્દસ્સ યઞ્ઞં પસંસામા''તિ તુટ્ઠચિત્તા પસંસમાના એવમાહંસુ. **તુણ્હીભૂતોવ નિસિન્નો હોતી**તિ ઉપરિ વત્તબ્બમત્થં ચિન્તયમાનો નિસ્સદ્દોવ નિસિન્નો હોતિ. **અભિજાનાતિ પન ભવં ગોતમો**તિ ઇદં બ્રાહ્મણો પરિહારેન પુચ્છન્તો આહ. ઇતરથા હિ – ''કિં પન ત્વં, ભો ગોતમ, તદા રાજા અહોસિ, ઉદાહુ પુરોહિતો બ્રાહ્મણો''તિ એવં ઉજુકમેવ પુચ્છયમાનો અગારવો વિય હોતિ.

નિચ્ચદાનઅનુકુલયઞ્ઞવણ્ણના

૩૪૯. **અત્થિ પન, ભો ગોતમા**તિ – ઇદં બ્રાહ્મણો ''સકલજમ્બુદીપવાસીનં ઉટ્ઠાય સમુટ્ઠાય દાનં નામ દાતું ગરુકં સકલજનપદો ચ અત્તનો કમ્માનિ અકરોન્તો નસ્સિસ્સતિ, અત્થિ નુ ખો અમ્હાકમ્પિ ઇમમ્હા યઞ્ઞા અઞ્ઞો યઞ્ઞો અપ્પસમારમ્ભતરો ચેવ મહપ્ફલતરો ચા''તિ એતમત્થં પુચ્છન્તો આહ. **નિચ્ચદાનાની**તિ ધુવદાનાનિ નિચ્ચભત્તાનિ. **અનુકુલયઞ્ઞાની**તિ – ''અમ્હાકં પિતુપિતામહાદીહિ પવત્તિતાની''તિ કત્વા પચ્છા દુગ્ગતપુરિસેહિપિ વંસપરમ્પરાય પવત્તેતબ્બાનિ યાગાનિ, એવરૂપાનિ કિર સીલવન્તે ઉદ્દિસ્સ નિબદ્ધદાનાનિ તસ્મિં કુલે દલિદ્દાપિ ન ઉપચ્છિન્દન્તિ.

તત્રિદં વત્થુ – અનાથપિણ્ડિકસ્સ કિર ઘરે પઞ્ચ નિચ્ચભત્તસતાનિ દીયિંસુ. દન્તમયસલાકાનિ પઞ્ચસતાનિ અહેસું. અથ તં કુલં અનુક્કમેન દાલિદ્દિયેન અભિભૂતં, એકા તસ્મિં કુલે દારિકા એકસલાકતો ઉદ્ધં દાતું નાસક્ખિ. સાપિ પચ્છા સેતવાહનરજ્જં ગન્ત્વા ખલં સોધેત્વા લદ્ધધઞ્ઞેન તં સલાકં અદાસિ. એકો થેરો રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા તં આનેત્વા અગ્ગમહેસિટ્ઠાને ઠપેસિ. સા તતો પટ્ઠાય પુન પઞ્ચપિ સલાકભત્તસતાનિ પવત્તેસિ.

દણ્ડપ્પહારાતિ – ''પટિપાટિયા તિટ્ઠથ તિટ્ઠથા''તિ ઉજું ગન્ત્વા ગણ્હથ ગણ્હથાતિ ચ આદીનિ વત્વા દીયમાના દણ્ડપ્પહારાપિ ગલગ્ગાહાપિ દિસ્સન્તિ. **અયં ખો, બ્રાહ્મણ, હેતુ...પે॰... મહાનિસંસતરઞ્ચા**તિ. એત્થ યસ્મા મહાયઞ્ઞે વિય ઇમસ્મિં સલાકભત્તે ન બહૂહિ વેય્યાવચ્ચકરેહિ વા ઉપકરણેહિ વા અત્થો અત્થિ, તસ્મા એતં અપ્પટ્ઠતરં. યસ્મા ચેત્થ ન બહૂનં કમ્મચ્છેદવસેન પીળાસઙ્ખાતો સમારમ્ભો અત્થિ, તસ્મા અપ્પસમારમ્ભતરં. યસ્મા ચેતં સઙ્ઘસ્સ થિરં પરિચ્ચત્તં, તસ્મા યઞ્ઞન્તિ વુત્તં, યસ્મા પન છળઙ્ગસમન્નાગતાય દક્ખિણાય મહાસમુદ્દે ઉદકસ્સેવ ન સુકરં પુઞ્ઞાભિસન્દસ્સ પમાણં કાતું, ઇદઞ્ચ તથાવિધં. તસ્મા તં મહપ્ફલતરઞ્ચ મહાનિસંસતરઞ્ચાતિ વેદિતબ્બં. ઇદં સુત્વા બ્રાહ્મણો ચિન્તેસિ – ઇદમ્પિ નિચ્ચભત્તં ઉટ્ઠાય સમુટ્ઠાય દદતો દિવસે દિવસે એકસ્સ કમ્મં નસ્સતિ. નવનવો ઉસ્સાહો ચ જનેતબ્બો હોતિ, અત્થિ નુ ખો ઇતોપિ અઞ્ઞો યઞ્ઞો અપ્પટ્ઠતરો ચ અપ્પસમારમ્ભતરો ચાતિ. તસ્મા ''અત્થિ પન, ભો ગોતમા''તિઆદિમાહ. તત્થ યસ્મા સલાકભત્તે કિચ્ચપરિયોસાનં નત્થિ, એકેન ઉટ્ઠાય સમુટ્ઠાય અઞ્ઞં કમ્મં અકત્વા સંવિધાતબ્બમેવ. વિહારદાને પન કિચ્ચપરિયોસાનં અત્થિ. પણ્ણસાલં વા હિ કારેતું કોટિધનં વિસ્સજ્જેત્વા મહાવિહારં વા, એકવારં ધનપરિચ્ચાગં કત્વા કારિતં સત્તટ્ઠવસ્સાનિપિ વસ્સસતમ્પિ વસ્સસહસ્સમ્પિ ગચ્છતિયેવ. કેવલં જિણ્ણપતિતટ્ઠાને પટિસઙ્ખરણમત્તમેવ કાતબ્બં હોતિ. તસ્મા ઇદં વિહારદાનં સલાકભત્તતો અપ્પટ્ઠતરં અપ્પસમારમ્ભતરઞ્ચ હોતિ. યસ્મા પનેત્થ સુત્તન્તપરિયાયેન યાવદેવ સીતસ્સ પટિઘાતાયાતિ આદયો નવાનિસંસા વુત્તા, ખન્ધકપરિયાયેન.

‘‘સીતં ઉણ્હં પટિહન્તિ, તતો વાળમિગાનિ ચ;
સિરિંસપે ચ મકસે ચ, સિસિરે ચાપિ વુટ્ઠિયો.

તતો વાતાતપો ઘોરો, સઞ્જાતો પટિહઞ્ઞતિ;
લેણત્થઞ્ચ સુખત્થઞ્ચ, **ઝાયિતુઞ્ચ વિપસ્સિતું**.

વિહારદાનં સઙ્ઘસ્સ, અગ્ગં બુદ્ધેન વણ્ણિતં;
તસ્મા હિ પણ્ડિતો પોસો, સમ્પસ્સં અત્થમત્તનો;
વિહારે કારયે રમ્મે, વાસયેત્થ બહુસ્સુતે.

તસ્મા અન્નઞ્ચ પાનઞ્ચ, વત્થસેનાસનાનિ ચ;
દદેય ઉજુભૂતેસુ, વિપ્પસન્નેન ચેતસા.

તે તસ્સ ધમ્મં દેસેન્તિ, સબ્બદુક્ખાપનૂદનં;
યં સો ધમ્મં ઇધઞ્ઞાય, પરિનિબ્બાતિ અનાસવો’’તિ. (ચૂળવ॰ ૨૯૫);

સત્તરસાનિસંસા વુત્તા. તસ્મા એતં સલાકભત્તતો મહપ્ફલતરઞ્ચ મહાનિસંસતરઞ્ચાતિ વેદિતબ્બં. સઙ્ઘસ્સ પન પરિચ્ચત્તત્તાવ યઞ્ઞોતિ વુચ્ચતિ. ઇદમ્પિ સુત્વા બ્રાહ્મણો ચિન્તેસિ – ‘‘ધનપરિચ્ચાગં કત્વા વિહારદાનં નામ દુક્કરં, અત્તનો સન્તકા હિ કાકણિકાપિ પરસ્સ દુપ્પરિચ્ચજા, હન્દાહં ઇતોપિ અપ્પટ્ઠતરઞ્ચ અપ્પસમારમ્ભતરઞ્ચ યઞ્ઞં પુચ્છામી’’તિ. તતો તં પુચ્છન્તો – ‘‘અત્થિ પન ભો’’તિઆદિમાહ.

૩૫૦-૩૫૧. તત્થ યસ્મા સકિં પરિચ્ચત્તેપિ વિહારે પુનપ્પુનં છાદનખણ્ડફુલ્લપ્પટિસઙ્ખરણાદિવસેન કિચ્ચં અત્થિયેવ, સરણં પન એકભિક્ખુસ્સ વા સન્તિકે સઙ્ઘસ્સ વા ગણસ્સ વા સકિં ગહિતં ગહિતમેવ હોતિ, નત્થિ તસ્સ પુનપ્પુનં કત્તબ્બતા, તસ્મા તં વિહારદાનતો અપ્પટ્ઠતરઞ્ચ અપ્પસમારમ્ભતરઞ્ચ હોતિ. યસ્મા ચ સરણગમનં નામ તિણ્ણં રતનાનં જીવિતપરિચ્ચાગમયં પુઞ્ઞકમ્મં સગ્ગસમ્પત્તિં દેતિ, તસ્મા મહપ્ફલતરઞ્ચ મહાનિસંસતરઞ્ચાતિ વેદિતબ્બં. તિણ્ણં પન રતનાનં જીવિતપરિચ્ચાગવસેન યઞ્ઞોતિ વુચ્ચતિ.

૩૫૨. ઇદં સુત્વા બ્રાહ્મણો ચિન્તેસિ – ‘‘અત્તનો જીવિતં નામ પરસ્સ પરિચ્ચજિતું દુક્કરં, અત્થિ નુ ખો ઇતોપિ અપ્પટ્ઠતરો યઞ્ઞો’’તિ તતો તં પુચ્છન્તો પુન ‘‘અત્થિ પન, ભો ગોતમા’’તિઆદિમાહ. તત્થ પાણાતિપાતા વેરમણીતિઆદીસુ **વેરમણી** નામ વિરતિ. સા તિવિધા હોતિ – સમ્પત્તવિરતિ, સમાદાનવિરતિ સેતુઘાતવિરતીતિ. તત્થ યો સિક્ખાપદાનિ અગહેત્વાપિ કેવલં અત્તનો જાતિગોત્તકુલાપદેસાદીનિ અનુસ્સરિત્વા – ‘‘ન મે ઇદં પતિરૂપ’’ન્તિ પાણાતિપાતાદીનિ ન કરોતિ, સમ્પત્તવત્થું પરિહરતિ. તતો આરકા વિરમતિ. તસ્સ સા વિરતિ સમ્પત્તવિરતીતિ વેદિતબ્બા.

‘‘અજ્જતગ્ગે જીવિતહેતુપિ પાણં ન હનામી’’તિ વા ‘‘પાણાતિપાતા વિરમામી’’તિ વા ‘‘વેરમણિં સમાદિયામી’’તિ વા એવં સિક્ખાપદાનિ ગણ્હન્તસ્સ પન વિરતિ સમાદાનવિરતીતિ વેદિતબ્બા.

અરિયસાવકાનં પન મગ્ગસમ્પયુત્તા વિરતિ સેતુઘાતવિરતિ નામ. તત્થ પુરિમા દ્વે વિરતિયો યં વોરોપનાદિવસેન વીતિક્કમિતબ્બં જીવિતિન્દ્રિયાદિવત્થુ, તં આરમ્મણં કત્વા પવત્તન્તિ. પચ્છિમા

નિબ્બાનારમ્મણાવ. એત્થ ચ યો પઞ્ચ સિક્ખાપદાનિ એકતો ગણ્હતિ, તસ્સ એકસ્મિં ભિન્ને સબ્બાનિ ભિન્નાનિ હોન્તિ. યો એકેકં ગણ્હતિ, સો યં વીતિક્કમતિ, તદેવ ભિજ્જતિ. સેતુઘાતવિરતિયા પન ભેદો નામ નત્થિ, ભવન્તરેપિ હિ અરિયસાવકો જીવિતહેતુપિ નેવ પાણં હનતિ ન સુરં પિવતિ. સચેપિસ્સ સુરઞ્ચ ખીરઞ્ચ મિસ્સેત્વા મુખે પક્ખિપન્તિ, ખીરમેવ પવિસતિ, ન સુરા. યથા કિં? કોઞ્ચસકુણાનં ખીરમિસ્સકે ઉદકે ખીરમેવ પવિસતિ? ન ઉદકં. ઇદં યોનિસિદ્ધન્તિ ચે, ઇદં ધમ્મતાસિદ્ધન્તિ ચ વેદિતબ્બં. યસ્મા પન સરણગમને દિટ્ઠિઉજુકકરણં નામ ભારિયં. સિક્ખાપદસમાદાને પન વિરતિમત્તકમેવ. તસ્મા એતં યથા વા તથા વા ગણ્હન્તસ્સાપિ સાધુકં ગણ્હન્તસ્સાપિ અપ્પટ્ઠતરઞ્ચ અપ્પસમારમ્ભતરઞ્ચ. પઞ્ચસીલસદિસસ્સ પન દાનસ્સ અભાવતો એત્થ મહપ્ફલતા મહાનિસંસતા ચ વેદિતબ્બા. વુત્તઞ્હેતં –

''પઞ્ચિમાનિ , ભિક્ખવે, દાનાનિ મહાદાનાનિ અગ્ગઞ્ઞાનિ રત્તઞ્ઞાનિ વંસઞ્ઞાનિ પોરાણાનિ અસંકિણ્ણાનિ અસંકિણ્ણપુબ્બાનિ ન સઙ્કિયન્તિ ન સઙ્કિયિસ્સન્તિ અપ્પટિકુટ્ઠાનિ સમણેહિ બ્રાહ્મણેહિ વિઞ્ઞૂહિ. કતમાનિ પઞ્ચ? ઇધ, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો પાણાતિપાતં પહાય પાણાતિપાતા પટિવિરતો હોતિ. પાણાતિપાતા પટિવિરતો, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો અપરિમાણાનં સત્તાનં અભયં દેતિ, અવેરં દેતિ અબ્યાપજ્ઝં દેતિ. અપરિમાણાનં સત્તાનં અભયં દત્વા અવેરં દત્વા અબ્યાપજ્ઝં દત્વા અપરિમાણસ્સ અભયસ્સ અવેરસ્સ અબ્યાપજ્ઝસ્સ ભાગી હોતિ. ઇદં, ભિક્ખવે, પઠમં દાનં મહાદાનં...પે॰... વિઞ્ઞૂહીતિ.

પુન ચપરં, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો અદિન્નાદાનં પહાય...પે॰... કામેસુમિચ્છાચારં પહાય...પે॰... મુસાવાદં પહાય...પે॰... સુરામેરયમજ્જપમાદટ્ઠાનં પહાય...પે॰... ઇમાનિ ખો, ભિક્ખવે, પઞ્ચ દાનાનિ મહાદાનાનિ અગ્ગઞ્ઞાનિ...પે॰... વિઞ્ઞૂહી''તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૩૯).

ઇદઞ્ચ પન સીલપઞ્ચકં – ''અત્તસિનેહઞ્ચ જીવિતસિનેહઞ્ચ પરિચ્ચજિત્વા રક્ખિસ્સામી''તિ સમાદિન્નતાય યઞ્ઞોતિ વુચ્ચતિ. તત્થ કિઞ્ચાપિ પઞ્ચસીલતો સરણગમનમેવ જેટ્ઠકં, ઇદં પન સરણગમનેયેવ પતિટ્ઠાય રક્ખિતસીલવસેન મહપ્ફલન્તિ વુત્તં.

૩૫૩. ઇદમ્પિ સુત્વા બ્રાહ્મણો ચિન્તેસિ – ''પઞ્ચસીલં નામ રક્ખિતું ગરુકં, અત્થિ નુ ખો અઞ્ઞં કિઞ્ચિ ઈદિસમેવ હુત્વા ઇતો અપ્પટ્ઠતરઞ્ચ મહપ્ફલતરઞ્ચા''તિ. તતો તં પુચ્છન્તો પુનપિ – ''અત્થિ પન, ભો ગોતમા''તિઆદિમાહ. અથસ્સ ભગવા તિવિધસીલપારિપૂરિયં ઠિતસ્સ પઠમજ્ઝાનાદીનં યઞ્ઞાનં અપ્પટ્ઠતરઞ્ચ મહપ્ફલતરઞ્ચ દસ્સેતુકામો બુદ્ધુપ્પાદતો પટ્ઠાય દેસનં આરભન્તો ''ઇધ બ્રાહ્મણા''તિઆદિમાહ. તત્થ યસ્મા હેટ્ઠા વુત્તેહિ ગુણેહિ સમન્નાગતો પઠમં ઝાનં, પઠમજ્ઝાનાદીસુ ઠિતો દુતિયજ્ઝાનાદીનિ નિબ્બત્તેન્તો ન કિલમતિ, તસ્મા તાનિ અપ્પટ્ઠાનિ અપ્પસમારમ્ભાનિ. યસ્મા પનેત્થ પઠમજ્ઝાનં એકં કપ્પં બ્રહ્મલોકે આયું દેતિ. દુતિયં અટ્ઠકપ્પે. તતિયં ચતુસટ્ઠિકપ્પે. ચતુત્થં પઞ્ચકપ્પસતાનિ. તદેવ આકાસાનઞ્ચાયતનાદિસમાપત્તિવસેન ભાવિતં વીસતિ, ચત્તાલીસં, સટ્ઠિ, ચતુરાસીતિ ચ કપ્પસહસ્સાનિ આયું દેતિ; તસ્મા મહપ્ફલતરઞ્ચ મહાનિસંસતરઞ્ચ. નીવરણાદીનં પન પચ્ચનીકાનં ધમ્માનં પરિચ્ચત્તત્તા તં યઞ્ઞન્તિ વેદિતબ્બં.

વિપસ્સનાઞાણમ્પિ યસ્મા ચતુત્થજ્ઝાનપરિયોસાનેસુ ગુણેસુ પતિટ્ઠાય નિબ્બત્તેન્તો ન કિલમતિ, તસ્મા અપ્પટ્ઠં અપ્પસમારમ્ભં; વિપસ્સનાસુખસદિસસ્સ પન સુખસ્સ અભાવા મહપ્ફલં. પચ્ચનીકકિલેસપરિચ્ચાગતો યઞ્ઞોતિ. મનોમયિદ્ધિપિ યસ્મા વિપસ્સનાઞાણે પતિટ્ઠાય નિબ્બત્તેન્તો ન કિલમતિ, તસ્મા અપ્પટ્ઠા

અપ્પસમારમ્ભા; અત્તનો સદિસરૂપનિમ્માનસમત્થતાય મહપ્ફલા. અત્તનો પચ્ચનીકકિલેસપરિચ્ચાગતો યઞ્ઞો. ઇદ્ધિવિધઞાણાદીનિપિ યસ્મા મનોમયઞાણાદીસુ પતિટ્ઠાય નિબ્બત્તેન્તો ન કિલમતિ, તસ્મા અપ્પટ્ઠાનિ અપ્પસમારમ્ભાનિ, અત્તનો અત્તનો પચ્ચનીકકિલેસપ્પહાનતો યઞ્ઞો. ઇદ્ધિવિધં પનેત્થ નાનાવિધવિકુબ્બનદસ્સનસમત્થતાય. દિબ્બસોતં દેવમનુસ્સાનં સદ્દસવનસમત્થતાય; ચેતોપરિયઞાણં પરેસં સોળસવિધચિત્તજાનનસમત્થતાય; પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઞાણં ઇચ્છિતિચ્છિતટ્ઠાનસમનુસ્સરણસમત્થતાય; દિબ્બચક્ખુ ઇચ્છિતિચ્છિતરૂપદસ્સનસમત્થતાય; આસવક્ખયઞાણં અતિપણીતલોકુત્તરમગ્ગસુખનિપ્ફાદનસમત્થતાય મહપ્ફલન્તિ વેદિતબ્બં. યસ્મા પન અરહત્તતો વિસિટ્ઠતરો અઞ્ઞો યઞ્ઞો નામ નત્થિ, તસ્મા અરહત્તનિકૂટેનેવ દેસનં સમાપેન્તો – ‘‘અયમ્પિ ખો, બ્રાહ્મણા’’તિઆદિમાહ.

કૂટદન્તઉપાસકત્તપટિવેદનાવણ્ણના

૩૫૪-૩૫૮. **એવં વુત્તે**તિ એવં ભગવતા વુત્તે દેસનાય પસીદિત્વા સરણં ગન્તુકામો કૂટદન્તો બ્રાહ્મણો – ‘એતં અભિક્કન્તં ભો, ગોતમા’તિઆદિકં વચનં અવોચ. **ઉપવાયતૂ**તિ ઉપગન્ત્વા સરીરદરથં નિબ્બાપેન્તો તનુસીતલો વાતો વાયતૂતિ. ઇદઞ્ચ પન વત્વા બ્રાહ્મણો પુરિસં પેસેસિ – ‘‘ગચ્છ, તાત, યઞ્ઞવાટં પવિસિત્વા સબ્બે તે પાણયો બન્ધના મોચેહી’’તિ. સો ‘‘સાધૂ’’તિ પટિસ્સુણિત્વા તથા કત્વા આગન્ત્વા ‘‘મુત્તા ભો, તે પાણયો’’તિ આરોચેસિ. યાવ બ્રાહ્મણો તં પવત્તિં ન સુણિ, ન તાવ ભગવા ધમ્મં દેસેસિ. કસ્મા? ‘‘બ્રાહ્મણસ્સ ચિત્તે આકુલભાવો અત્થી’’તિ. સુત્વા પનસ્સ ‘‘બહૂ વત મે પાણા મોચિતા’’તિ ચિત્તચારો વિપ્પસીદતિ. ભગવા તસ્સ વિપ્પસન્નમનતં ઞત્વા ધમ્મદેસનં આરભિ. તં સન્ધાય – ‘‘અથ ખો ભગવા’’તિઆદિ વુત્તં. પુન ‘કલ્લચિત્ત’ન્તિઆદિ આનુપુબ્બિકથાનુભાવેન વિક્ખમ્ભિતનીવરણતં સન્ધાય વુત્તં. સેસં ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

કૂટદન્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. મહાલિસુત્તવણ્ણના

બ્રાહ્મણદૂતવત્થુવણ્ણના

૩૫૯. **એવં મે સુતં – એકં સમયં ભગવા વેસાલિયન્તિ** મહાલિસુત્તં. તત્રાયં અપુબ્બપદવણ્ણના. **વેસાલિયન્તિ** પુનપ્પુનં વિસાલભાવૂપગમનતો વેસાલીતિ લદ્ધનામકે નગરે. **મહાવનેતિ** બહિનગરે હિમવન્તેન સદ્ધિં એકાબદ્ધં હુત્વા ઠિતં સયં જાતવનં અત્થિ, યં મહન્તભાવેનેવ મહાવનન્તિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં મહાવને. **કૂટાગારસાલાયન્તિ** તસ્મિં વનસણ્ડે સઙ્ઘારામં પતિટ્ઠપેસું. તત્થ કણ્ણિકં યોજેત્વા થમ્ભાનં ઉપરિ કૂટાગારસાલાસઙ્ખેપેન દેવવિમાનસદિસં પાસાદં અકંસુ, તં ઉપાદાય સકલોપિ સઙ્ઘારામો ''કૂટાગારસાલા''તિ પઞ્ઞાયિત્થ. ભગવા તં વેસાલિં ઉપનિસ્સાય તસ્મિં સઙ્ઘારામે વિહરતિ. તેન વુત્તં – ''વેસાલિયં વિહરતિ મહાવને કૂટાગારસાલાય''ન્તિ. **કોસલકાતિ** કોસલરટ્ઠવાસિનો. **માગધકાતિ** મગધરટ્ઠવાસિનો. **કરણીયેનાતિ** અવસ્સં કત્તબ્બકમ્મેન. યઞ્હિ અકાતુમ્પિ વટ્ટતિ, તં કિચ્ચન્તિ વુચ્ચતિ, યં અવસ્સં કાતબ્બમેવ, તં કરણીયં નામ.

૩૬૦. **પટિસલ્લીનો ભગવાતિ** નાનારમ્મણચારતો પટિક્કમ્મ સલ્લીનો નિલીનો, એકીભાવં ઉપગમ્મ એકત્તારમ્મણે ઝાનરતિં અનુભવતીતિ અત્થો. **તત્થેવાતિ** તસ્મિઞ્ઞેવ વિહારે. **એકમન્તન્તિ** તસ્મા ઠાના અપક્કમ્મ તાસુ તાસુ રુક્ખચ્છાયાસુ નિસીદિંસુ.

ઓટ્ઠદ્ધલિચ્છવીવત્થુવણ્ણના

૩૬૧. **ઓટ્ઠદ્ધોતિ** અદ્ધોટ્ઠતાય એવંલદ્ધનામો. **મહતિયા લિચ્છવીપરિસાયાતિ** પુરેભત્તં બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ દાનં દત્વા ભગવતો સન્તિકે ઉપોસથઙ્ગાનિ અધિટ્ઠહિત્વા ગન્ધમાલાદીનિ ગાહાપેત્વા ઉગ્ઘોસનાય મહતિં લિચ્છવિરાજપરિસં સન્નિપાતાપેત્વા તાય નીલપીતાદિવણ્ણવત્થાભરણવિલેપનપટિમણ્ડિતાય તાવતિંસપરિસસપ્પટિભાગાય મહતિયા લિચ્છવિપરિસાય સદ્ધિં ઉપસઙ્કમિ. **અકાલો ખો મહાલીતિ** તસ્સ ઓટ્ઠદ્ધસ્સ મહાલીતિ મૂલનામં, તેન મૂલનામમત્તેન નં થેરો મહાલીતિ આલપતિ. **એકમન્તં નિસીદીતિ** પતિરૂપાસુ રુક્ખચ્છાયાસુ તાય લિચ્છવિપરિસાય સદ્ધિં રતનત્તયસ્સ વણ્ણં કથયન્તો નિસીદિ.

૩૬૨. **સીહો સમણુદ્દેસોતિ** આયસ્મતો નાગિતસ્સ ભાગિનેય્યો સત્તવસ્સકાલે પબ્બજિત્વા સાસને યુત્તપયુત્તો ''સીહો''તિ એવંનામકો સામણેરો, સો કિર તં મહાપરિસં દિસ્વા – ''અયં પરિસા મહતી, સકલં વિહારં પૂરેત્વા નિસિન્ના, અદ્ધા ભગવા અજ્જ ઇમિસ્સા પરિસાય મહન્તેન ઉસ્સાહેન ધમ્મં દેસેસ્સતિ, યંનૂનાહં ઉપજ્ઝાયસ્સાચિક્ખિત્વા ભગવતો મહાપરિસાય સન્નિપતિતભાવં આરોચાપેય્ય''ન્તિ ચિન્તેત્વા યેનાયસ્મા નાગિતો તેનુપસઙ્કમિ. **ભન્તે કસ્સપાતિ** થેરં ગોત્તેન આલપતિ. **એસા જનતાતિ** એસો જનસમૂહો.

ત્વઞ્ઞેવ ભગવતો આરોચેહીતિ સીહો કિર ભગવતો વિસ્સાસિકો, અયઞ્હિ થેરો થૂલસરીરો, તેનસ્સ સરીરગરુતાય ઉટ્ઠાનનિસજ્જાદીસુ આલસિયભાવો ઈસકં અપ્પહીનો વિય હોતિ. અથાયં સામણેરો ભગવતો કાલેન કાલં વત્તં કરોતિ. તેન નં થેરો ''ત્વમ્પિ દસબલસ્સ વિસ્સાસિકો''તિ વત્વા ગચ્છ ત્વઞ્ઞેવારોચેહીતિ આહ. **વિહારપચ્છાયાયન્તિ** વિહારછાયાયં, કૂટાગારમહાગેહચ્છાયાય ફરિતોકાસેતિ અત્થો. સા કિર કૂટાગારસાલા

દક્ખિણુત્તરતો દીઘા પાચીનમુખા, તેનસ્સા પુરતો મહતી છાયા પત્થટા હોતિ, સીહો તત્થ ભગવતો આસનં પઞ્ઞપેસિ.

૩૬૩. અથ ખો ભગવા દ્વારન્તરેહિ ચેવ વાતપાનન્તરેહિ ચ નિક્ખમિત્વા વિધાવન્તાહિ વિપ્ફરન્તીહિ છબ્બણ્ણાહિ બુદ્ધરસ્મીહિ સંસૂચિતનિક્ખમનો વલાહકન્તરતો પુણ્ણચન્દો વિય કૂટાગારસાલતો નિક્ખમિત્વા પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસીદિ. તેન વુત્તં – ''અથ ખો ભગવા વિહારા નિક્ખમ્મ વિહારપચ્છાયાય પઞ્ઞત્તે આસને નિસીદી''તિ.

૩૬૪-૩૬૫. પુરિમાનિ , ભન્તે, દિવસાનિ પુરિમતરાનીતિ એત્થ હિય્યો દિવસં પુરિમં નામ, તતો પરં પુરિમતરં. તતો પટ્ઠાય પન સબ્બાનિ પુરિમાનિ ચેવ પુરિમતરાનિ ચ હોન્તિ. **યદગ્ગે**તિ મૂલદિવસતો પટ્ઠાય યં દિવસં અગ્ગં પરકોટિં કત્વા વિહરામીતિ અત્થો, યાવ વિહાસિન્તિ વુત્તં હોતિ. ઇદાનિ તસ્સ પરિમાણં દસ્સેન્તો ''નચિરં તીણિ વસ્સાની''તિ આહ. અથ વા **યદગ્ગે**તિ યં દિવસં અગ્ગં કત્વા નચિરં તીણિ વસ્સાનિ વિહરામીતિપિ અત્થો . યં દિવસં આદિં કત્વા નચિરં વિહાસિં તીણિયેવ વસ્સાનીતિ વુત્તં હોતિ. અયં કિર ભગવતો પત્તચીવરં ગણ્હન્તો તીણિ સંવચ્છરાનિ ભગવન્તં ઉપટ્ઠાસિ, તં સન્ધાય એવં વદતિ. **પિયરૂપાની**તિ પિયજાતિકાનિ સાતજાતિકાનિ. **કામૂપસંહિતાની**તિ કામસ્સાદયુત્તાનિ. **રજનીયાની**તિ રાગજનકાનિ. **નો ચ ખો દિબ્બાનિ સદ્દાની**તિ કસ્મા સુનક્ખત્તો તાનિ ન સુણાતિ? સો કિર ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા દિબ્બચક્ખુપરિકમ્મં યાચિ, તસ્સ ભગવા આચિક્ખિ, સો યથાનુસિટ્ઠં પટિપન્નો દિબ્બચક્ખું ઉપ્પાદેત્વા દેવતાનં રૂપાનિ દિસ્વા ચિન્તેસિ ''ઇમસ્મિં સરીરસણ્ઠાને સદ્દેન મધુરેન ભવિતબ્બં, કથં નુ ખો નં સુણેય્ય''ન્તિ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા દિબ્બસોતપરિકમ્મં પુચ્છિ. અયઞ્ચ અતીતે એકં સીલવન્તં ભિક્ખું કણ્ણસક્ખલિયં પહરિત્વા બધિરમકાસિ. તસ્મા પરિકમ્મં કરોન્તોપિ અભબ્બો દિબ્બસોતાધિગમાય. તેનસ્સ ન ભગવા પરિકમ્મં કથેસિ. સો એત્તાવતા ભગવતિ આઘાતં બન્ધિત્વા ચિન્તેસિ – ''અદ્ધા સમણસ્સ ગોતમસ્સ એવં હોતિ – 'અહમ્પિ ખત્તિયો અયમ્પિ ખત્તિયો, સચસ્સ ઞાણં વડ્ઢિસ્સતિ, અયમ્પિ સબ્બઞ્ઞૂ ભવિસ્સતી'તિ ઉસૂયાય મય્હં ન કથેસી''તિ. સો અનુક્કમેન ગિહિભાવં પત્વા તમત્થં મહાલિલિચ્છવિનો કથેન્તો એવમાહ.

૩૬૬-૩૭૧. એકંસભાવિતોતિ એકંસાય એકકોટ્ઠાસાય ભાવિતો, દિબ્બાનં વા રૂપાનં દસ્સનત્થાય દિબ્બાનં વા સદ્દાનં સવનત્થાય ભાવિતોતિ અત્થો. **તિરિયન્તિ** અનુદિસાય. **ઉભયંસભાવિતો**તિ ઉભયંસાય ઉભયકોટ્ઠાસાય ભાવિતોતિ અત્થો. **અયં ખો મહાલિ હેતૂ**તિ અયં દિબ્બાનંયેવ રૂપાનં દસ્સનાય એકંસભાવિતો સમાધિ હેતુ. ઇમમત્થં સુત્વા સો લિચ્છવી ચિન્તેસિ – ''ઇદં દિબ્બસોતેન સદ્દસુણનં ઇમસ્મિં સાસને ઉત્તમત્થભૂતં મઞ્ઞે ઇમસ્સ નૂન અત્થાય એતે ભિક્ખૂ પઞ્ઞાસમ્પિ સટ્ઠિપિ વસ્સાનિ અપણ્ણકં બ્રહ્મચરિયં ચરન્તિ, યંનૂનાહં દસબલં એતમત્થં પુચ્છેય્ય''ન્તિ.

૩૭૨. તતો તમત્થં પુચ્છન્તો ''એતાસં નૂન, ભન્તે''તિઆદિમાહ. **સમાધિભાવનાન**ન્તિ એત્થ સમાધિયેવ સમાધિભાવના, ઉભયંસભાવિતાનં સમાધીનન્તિ અત્થો. અથ યસ્મા સાસનતો બાહિરા એતા સમાધિભાવના, ન અજ્ઝત્તિકા. તસ્મા તા પટિક્ખિપિત્વા યદત્થં ભિક્ખૂ બ્રહ્મચરિયં ચરન્તિ, તં દસ્સેન્તો ભગવા ''ન ખો મહાલી''તિઆદિમાહ.

ચતુઅરિયફલવણ્ણના

૩૭૩. **તિણ્ણં સંયોજનાનન્તિ** સક્કાયદિટ્ઠિઆદીનં તિણ્ણં બન્ધનાનં. તાનિ હિ વટ્ટદુક્ખમયે રથે સત્તે સંયોજેન્તિ, તસ્મા સંયોજનાનીતિ વુચ્ચન્તિ. **સોતાપન્નો હોતી**તિ મગ્ગસોતં આપન્નો હોતિ. **અવિનિપાતધમ્મો**તિ ચતૂસુ અપાયેસુ અપતનધમ્મો. **નિયતો**તિ ધમ્મનિયામેન નિયતો. **સમ્બોધિપરાયણો**તિ ઉપરિમગ્ગત્તયસઙ્ખાતા સમ્બોધિ પરં અયનં અસ્સ, અનેન વા પત્તબ્બાતિ સમ્બોધિપરાયણો.

તનુત્તાતિ પરિયુટ્ઠાનમન્દતાય ચ કદાચિ કરહચિ ઉપ્પત્તિયા ચ તનુભાવા. **ઓરમ્ભાગિયાનન્તિ** હેટ્ઠાભાગિયાનં, યે હિ બદ્ધો ઉપરિ સુદ્ધાવાસભૂમિયં નિબ્બત્તિતું ન સક્કોતિ. **ઓપપાતિકો**તિ સેસયોનિપટિક્ખેપવચનમેતં. **તત્થ પરિનિબ્બાયી**તિ તસ્મિં ઉપરિભવેયેવ પરિનિબ્બાનધમ્મો. **અનાવત્તિધમ્મો**તિ તતો બ્રહ્મલોકા પુન પટિસન્ધિવસેન અનાવત્તનધમ્મો. **ચેતોવિમુત્તિ**ન્તિ ચિત્તવિસુદ્ધિં, સબ્બકિલેસબન્ધનવિમુત્તસ્સ અરહત્તફલચિત્તસ્સેતં અધિવચનં. **પઞ્ઞાવિમુત્તિ**ન્તિ એત્થાપિ સબ્બકિલેસબન્ધનવિમુત્તા અરહત્તફલપઞ્ઞાવ પઞ્ઞાવિમુત્તીતિ વેદિતબ્બા. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે. **સય**ન્તિ સામં. **અભિઞ્ઞા**તિ અભિજાનિત્વા. **સચ્છિકત્વા**તિ પચ્ચક્ખં કત્વા. અથ વા **અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા**તિ અભિઞ્ઞાય અભિવિસિટ્ઠેન ઞાણેન સચ્છિકરિત્વાતિપિ અત્થો. **ઉપસમ્પજ્જા**તિ પત્વા પટિલભિત્વા. ઇદં સુત્વા લિચ્છવિરાજા ચિન્તેસિ – ''અયં પન ધમ્મો ન સકુણેન વિય ઉપ્પતિત્વા, નાપિ ગોધાય વિય ઉરેન ગન્ત્વા સક્કા પટિવિજ્ઝિતું , અદ્ધા પન ઇમં પટિવિજ્ઝન્તસ્સ પુબ્બભાગપ્પટિપદાય ભવિતબ્બં, પુચ્છામિ તાવ ન''ન્તિ.

અરિયઅટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગવણ્ણના

૩૭૪-૩૭૫. તતો ભગવન્તં પુચ્છન્તો ''અત્થિ પન ભન્તે''તિઆદિમાહ. **અટ્ઠઙ્ગિકો**તિ પઞ્ચઙ્ગિકં તુરિયં વિય અટ્ઠઙ્ગિકો ગામો વિય ચ અટ્ઠઙ્ગમત્તોયેવ હુત્વા અટ્ઠઙ્ગિકો, ન અઙ્ગતો અઞ્ઞો મગ્ગો નામ અત્થિ. તેનેવાહ – ''**સેય્યથિદં, સમ્માદિટ્ઠિ…પે॰… સમ્માસમાધી**''તિ. તત્થ સમ્માદસ્સનલક્ખણા **સમ્માદિટ્ઠિ**. સમ્મા અભિનિરોપનલક્ખણો **સમ્માસઙ્કપ્પો**. સમ્મા પરિગ્ગહણલક્ખણા **સમ્માવાચા**. સમ્મા સમુટ્ઠાપનલક્ખણો **સમ્માકમ્મન્તો**. સમ્મા વોદાપનલક્ખણો **સમ્માઆજીવો**. સમ્મા પગ્ગહલક્ખણો **સમ્માવાયામો**. સમ્મા ઉપટ્ઠાનલક્ખણા **સમ્માસતિ**. સમ્મા સમાધાનલક્ખણો **સમ્માસમાધિ**. એતેસુ એકેકસ્સ તીણિ તીણિ કિચ્ચાનિ હોન્તિ. સેય્યથિદં, સમ્માદિટ્ઠિ તાવ અઞ્ઞેહિપિ અત્તનો પચ્ચનીકકિલેસેહિ સદ્ધિં મિચ્છાદિટ્ઠિં પજહતિ, નિરોધં આરમ્મણં કરોતિ, સમ્પયુત્તધમ્મે ચ પસ્સતિ તપ્પટિચ્છાદકમોહવિધમનવસેન અસમ્મોહતો. સમ્માસઙ્કપ્પાદયોપિ તથેવ મિચ્છાસઙ્કપ્પાદીનિ પજહન્તિ, નિરોધઞ્ચ આરમ્મણં કરોન્તિ, વિસેસતો પનેત્થ સમ્માસઙ્કપ્પો સહજાતધમ્મે અભિનિરોપેતિ. સમ્માવાચા સમ્મા પરિગ્ગણ્હતિ. સમ્માકમ્મન્તો સમ્મા સમુટ્ઠાપેતિ. સમ્માઆજીવો સમ્મા વોદાપેતિ. સમ્માવાયામો સમ્મા પગ્ગણ્હતિ. સમ્માસતિ સમ્મા ઉપટ્ઠાપેતિ. સમ્માસમાધિ સમ્મા પદહતિ.

અપિ ચેસા સમ્માદિટ્ઠિ નામ પુબ્બભાગે નાનાક્ખણા નાનારમ્મણા હોતિ, મગ્ગક્ખણે એકક્ખણા એકારમ્મણા. કિચ્ચતો પન ''દુક્ખે ઞાણ''ન્તિઆદીનિ ચત્તારિ નામાનિ લભતિ. સમ્માસઙ્કપ્પાદયોપિ પુબ્બભાગે નાનાક્ખણા નાનારમ્મણા હોન્તિ. મગ્ગક્ખણે એકક્ખણા એકારમ્મણા. તેસુ સમ્માસઙ્કપ્પો કિચ્ચતો ''નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પો''તિઆદીનિ તીણિ નામાનિ લભતિ. સમ્મા વાચાદયો તિસ્સો વિરતિયોપિ હોન્તિ, ચેતનાદયોપિ હોન્તિ, મગ્ગક્ખણે પન વિરતિયેવ. સમ્માવાયામો સમ્માસતીતિ ઇદમ્પિ દ્વયં કિચ્ચતો સમ્મપ્પધાનસતિપટ્ઠાનવસેન ચત્તારિ નામાનિ લભતિ. સમ્માસમાધિ પન પુબ્બભાગેપિ મગ્ગક્ખણેપિ સમ્માસમાધિયેવ.

ઇતિ ઇમેસુ અટ્ઠસુ ધમ્મેસુ ભગવતા નિબ્બાનાધિગમાય પટિપન્નસ્સ યોગિનો બહુકારત્તા પઠમં સમ્માદિટ્ઠિ દેસિતા. અયઞ્હિ ''પઞ્ઞાપજ્જોતો પઞ્ઞાસત્થ''ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૨૦) ચ વુત્તા. તસ્મા એતાય પુબ્બભાગે વિપસ્સનાઞાણસઙ્ખાતાય સમ્માદિટ્ઠિયા અવિજ્જન્ધકારં વિધમિત્વા કિલેસચોરે ઘાતેન્તો ખેમેન યોગાવચરો નિબ્બાનં પાપુણાતિ. તેન વુત્તં – ''નિબ્બાનાધિગમાય પટિપન્નસ્સ યોગિનો બહુકારત્તા પઠમં સમ્માદિટ્ઠિ દેસિતા''તિ.

સમ્માસઙ્કપ્પો પન તસ્સા બહુકારો, તસ્મા તદનન્તરં વુત્તો. યથા હિ હેરઞ્ઞિકો હત્થેન પરિવટ્ટેત્વા પરિવટ્ટેત્વા ચક્ખુના કહાપણં ઓલોકેન્તો – ''અયં છેકો, અયં કૂટો''તિ જાનાતિ. એવં યોગાવચરોપિ પુબ્બભાગે વિતક્કેન વિતક્કેત્વા વિપસ્સનાપઞ્ઞાય ઓલોકયમાનો – ''ઇમે ધમ્મા કામાવચરા, ઇમે ધમ્મા રૂપાવચરાદયો''તિ પજાનાતિ. યથા વા પન પુરિસેન કોટિયં ગહેત્વા પરિવટ્ટેત્વા પરિવટ્ટેત્વા દિન્નં મહારુક્ખં તચ્છકો વાસિયા તચ્છેત્વા કમ્મે ઉપનેતિ, એવં વિતક્કેન વિતક્કેત્વા વિતક્કેત્વા દિન્ને ધમ્મે યોગાવચરો પઞ્ઞાય – ''ઇમે કામાવચરા, ઇમે રૂપાવચરા''તિઆદિના નયેન પરિચ્છિન્દિત્વા કમ્મે ઉપનેતિ . તેન વુત્તં – ''સમ્માસઙ્કપ્પો પન તસ્સા બહુકારો, તસ્મા તદનન્તરં વુત્તો''તિ. સ્વાયં યથા સમ્માદિટ્ઠિયા એવં સમ્માવાચાયપિ ઉપકારકો. યથાહ – ''પુબ્બે ખો, વિસાખ, વિતક્કેત્વા વિચારેત્વા પચ્છા વાચં ભિન્દતી''તિ, (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૩) તસ્મા તદનન્તરં સમ્માવાચા વુત્તા.

યસ્મા પન – ''ઇદઞ્ચિદઞ્ચ કરિસ્સામા''તિ પઠમં વાચાય સંવિદહિત્વા લોકે કમ્મન્તે પયોજેન્તિ; તસ્મા વાચા કાયકમ્મસ્સ ઉપકારિકાતિ સમ્માવાચાય અનન્તરં સમ્માકમ્મન્તો વુત્તો. ચતુબ્બિધં પન વચીદુચ્ચરિતં, તિવિધઞ્ચ કાયદુચ્ચરિતં પહાય ઉભયં સુચરિતં પૂરેન્તસ્સેવ યસ્મા આજીવટ્ઠમકં સીલં પૂરેતિ, ન ઇતરસ્સ, તસ્મા તદુભયાનન્તરં સમ્માઆજીવો વુત્તો. એવં વિસુદ્ધાજીવેન પન ''પરિસુદ્ધો મે આજીવો''તિ એત્તાવતા ચ પરિતોસં કત્વા સુત્તપમત્તેન વિહરિતું ન યુત્તં, અથ ખો ''સબ્બિરિયાપથેસુ ઇદં વીરિયં સમારભિતબ્બ''ન્તિ દસ્સેતું તદનન્તરં સમ્માવાયામો વુત્તો. તતો ''આરદ્ધવીરિયેનપિ કાયાદીસુ ચતૂસુ વત્થૂસુ સતિ સૂપટ્ઠિતા કાતબ્બા''તિ દસ્સનત્થં તદનન્તરં સમ્માસતિ દેસિતા. યસ્મા પનેવં સૂપટ્ઠિતા સતિ સમાધિસ્સુપકારાનુપકારાનં ધમ્માનં ગતિયો સમન્નેસિત્વા પહોતિ એકત્તારમ્મણે ચિત્તં સમાધાતું, તસ્મા સમ્માસતિયા અનન્તરં સમ્માસમાધિ દેસિતોતિ વેદિતબ્બો. **એતેસં ધમ્માનં સચ્છિકિરિયાયા**તિ એતેસં સોતાપત્તિફલાદીનં પચ્ચક્ખકિરિયત્થાય.

દ્વે પબ્બજિતવત્થુવણ્ણના

૩૭૬-૩૭૭. એકમિદાહન્તિ ઇદં કસ્મા આરદ્ધં? અયં કિર રાજા – ''રૂપં અત્તા''તિ એવંલદ્ધિકો, તેનસ્સ દેસનાય ચિત્તં નાધિમુચ્ચતિ. અથ ભગવતા તસ્સ લદ્ધિયા આવિકરણત્થં એકં કારણં આહરિતું ઇદમારદ્ધં. તત્રાયં સઙ્ખેપત્થો – ''અહં એકં સમયં ઘોસિતારામે વિહરામિ, તત્ર વસન્તં મં તે દ્વે પબ્બજિતા એવં પુચ્છિંસુ. અથાહં તેસં બુદ્ધુપ્પાદં દસ્સેત્વા તન્તિધમ્મં નામ કથેન્તો ઇદમવોચં – ''આવુસો, સદ્ધાસમ્પન્નો નામ કુલપુત્તો એવરૂપસ્સ સત્થુ સાસને પબ્બજિતો, એવં તિવિધં સીલં પૂરેત્વા પઠમજ્ઝાનાદીનિ પત્વા ઠિતો 'તં જીવ'ન્તિઆદીનિ વદેય્ય, યુત્તં નુ ખો એતમસ્સા''તિ? તતો તેહિ ''યુત્ત''ન્તિ વુત્તે ''અહં ખો પનેતં, આવુસો, એવં જાનામિ, એવં પસ્સામિ, અથ ચ પનાહં ન વદામી''તિ તં વાદં પટિક્ખિપિત્વા ઉત્તરિ ખીણાસવં દસ્સેત્વા ''ઇમસ્સ એવં વત્તું ન યુત્ત''ન્તિ અવોચં. તે મમ વચનં સુત્વા અત્તમના અહેસુન્તિ. એવં વુત્તે સોપિ અત્તમનો અહોસિ . તેનાહ – ''ઇદમવોચ ભગવા. અત્તમનો ઓટ્ઠદ્ધો લિચ્છવી ભગવતો ભાસિતં અભિનન્દી''તિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

મહાલિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. જાલિયસુત્તવણ્ણના

દ્વે પબ્બજિતવત્થુવણ્ણના

૩૭૮. એવં મે સુતં…પે॰… કોસમ્બિયન્તિ જાલિયસુત્તં. તત્રાયં અપુબ્બપદવણ્ણના. **ઘોસિતારામેતિ** ઘોસિતેન સેટ્ઠિના કતે આરામે. પુબ્બે કિર અલ્લકપ્પરટ્ઠં નામ અહોસિ. તતો કોતૂહલિકો નામ દલિદ્દો છાતકભયેન સપુત્તદારો અવન્તિરટ્ઠં ગચ્છન્તો પુત્તં વહિતું અસક્કોન્તો છડ્ડેત્વા અગમાસિ, માતા નિવત્તિત્વા તં ગહેત્વા ગતા, તે એકં ગોપાલકગામં પવિસિંસુ. ગોપાલકેન ચ તદા બહુપાયાસો પટિયત્તો હોતિ, તે તતો પાયાસં લભિત્વા ભુઞ્જિંસુ. અથ સો પુરિસો બલવપાયાસં ભુત્તો જીરાપેતું અસક્કોન્તો રત્તિભાગે કાલં કત્વા તત્થેવ સુનખિયા કુચ્છિસ્મિં પટિસન્ધિં ગહેત્વા કુક્કુરો જાતો, સો ગોપાલકસ્સ પિયો અહોસિ. ગોપાલકો ચ પચ્ચેકબુદ્ધં ઉપટ્ઠહતિ. પચ્ચેકબુદ્ધોપિ ભત્તકિચ્ચપરિયોસાને કુક્કુરસ્સ એકેકં પિણ્ડં દેતિ, સો પચ્ચેકબુદ્ધે સિનેહં ઉપ્પાદેત્વા ગોપાલકેન સદ્ધિં પણ્ણસાલમ્પિ ગચ્છતિ. ગોપાલકે અસન્નિહિતે ભત્તવેલાયં સયમેવ ગન્ત્વા કાલારોચનત્થં પણ્ણસાલદ્વારે ભુસ્સતિ, અન્તરામગ્ગેપિ ચણ્ડમિગે દિસ્વા ભુસ્સિત્વા પલાપેતિ. સો પચ્ચેકબુદ્ધે મુદુકેન ચિત્તેન કાલંકત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તિ . તત્રસ્સ ઘોસકદેવપુત્તો ત્વેવ નામં અહોસિ. સો દેવલોકતો ચવિત્વા કોસમ્બિયં એકસ્સ કુલસ્સ ઘરે નિબ્બત્તિ. તં અપુત્તકો સેટ્ઠિ તસ્સ માતાપિતૂનં ધનં દત્વા પુત્તં કત્વા અગ્ગહેસિ. અથ અત્તનો પુત્તે જાતે સત્તક્ખત્તું ઘાતાપેતું ઉપક્કમિ. સો પુઞ્ઞવન્તતાય સત્તસુપિ ઠાનેસુ મરણં અપ્પત્વા અવસાને એકાય સેટ્ઠિધીતાય વેય્યત્તિયેન લદ્ધજીવિતો અપરભાગે પિતુઅચ્ચયેન સેટ્ઠિટ્ઠાનં પત્વા ઘોસકસેટ્ઠિ નામ જાતો. અઞ્ઞેપિ કોસમ્બિયં કુક્કુટસેટ્ઠિ , પાવારિયસેટ્ઠીતિ દ્વે સેટ્ઠિનો અત્થિ, ઇમિના સદ્ધિં તયો અહેસું.

તેન ચ સમયેન હિમવન્તતો પઞ્ચસતતાપસા સરીરસન્તપ્પનત્થં અન્તરન્તરાકોસમ્બિં આગચ્છન્તિ , તેસં એતે તયો સેટ્ઠી અત્તનો અત્તનો ઉય્યાનેસુ પણ્ણકુટિયો કત્વા ઉપટ્ઠાનં કરોન્તિ. અથેકદિવસં તે તાપસા હિમવન્તતો આગચ્છન્તા મહાકન્તારે તસિતા કિલન્તા એકં મહન્તં વટરુક્ખં પત્વા તત્થ અધિવત્થાય દેવતાય સન્તિકા સઙ્ગહં પચ્ચાસિસન્તા નિસીદિંસુ. દેવતા સબ્બાલઙ્કારવિભૂસિતં હત્થં પસારેત્વા તેસં પાનીયપાનકાદીનિ દત્વા કિલમથં પટિવિનોદેસિ, એતે દેવતાયાનુભાવેન વિમ્હિતા પુચ્છિંસુ – ''કિં નુ ખો, દેવતે, કમ્મં કત્વા તયા અયં સમ્પત્તિ લદ્ધા''તિ? દેવતા આહ – ''લોકે બુદ્ધો નામ ભગવા ઉપ્પન્નો, સો એતરહિ સાવત્થિયં વિહરતિ, અનાથપિણ્ડિકો ગહપતિ તં ઉપટ્ઠહતિ. સો ઉપોસથદિવસેસુ અત્તનો ભતકાનં પકતિભત્તવેતનમેવ દત્વા ઉપોસથં કારાપેસિ. અથાહં એકદિવસં મજ્ઝન્હિકે પાતરાસત્થાય આગતો કઞ્ચિ ભતકકમ્મં અકરોન્તં દિસ્વા – 'અજ્જ મનુસ્સા કસ્મા કમ્મં ન કરોન્તી'તિ પુચ્છિં. તસ્સ મે તમત્થં આરોચેસું. અથાહં એતદવોચં – 'ઇદાનિ ઉપડ્ઢદિવસો ગતો, સક્કા નુ ખો ઉપડ્ઢુપોસથં કાતુ'ન્તિ. તતો સેટ્ઠિસ્સ પટિવેદેત્વા ''સક્કા કાતુ''ન્તિ આહ. સ્વાહં ઉપડ્ઢદિવસં ઉપડ્ઢુપોસથં સમાદિયિત્વા તદહેવ કાલં કત્વા ઇમં સમ્પત્તિં પટિલભિ''ન્તિ.

અથ તે તાપસા ''બુદ્ધો કિર ઉપ્પન્નો''તિ સઞ્જાતપીતિપામોજ્જા તતોવ સાવત્થિં ગન્તુકામા હુત્વાપિ – ''બહુકારા નો ઉપટ્ઠાકસેટ્ઠિનો તેસમ્પિ ઇમમત્થમારોચેસ્સામા''તિ કોસમ્બિં ગન્ત્વા સેટ્ઠીહિ કતસક્કારબહુમાના ''તદહેવ મયં ગચ્છામા''તિ આહંસુ. ''કિં, ભન્તે, તુરિતાત્થ, નનુ તુમ્હે પુબ્બે ચત્તારો પઞ્ચ માસે વસિત્વા ગચ્છથા''તિ ચ વુત્તે તં પવત્તિં આરોચેસું. ''તેન હિ, ભન્તે, સહેવ ગચ્છામા''તિ ચ વુત્તે ''ગચ્છામ મયં, તુમ્હે સણિકં આગચ્છથા''તિ સાવત્થિં ગન્ત્વા ભગવતો સન્તિકે પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિંસુ. તેપિ સેટ્ઠિનો

પઞ્ચસતપઞ્ચસતસકટપરિવારા સાવત્થિં ગન્ત્વા દાનાદીનિ દત્વા કોસમ્બિં આગમનત્થાય ભગવન્તં યાચિત્વા પચ્ચાગમ્મ તયો વિહારે કારેસું. તેસુ કુક્કુટસેટ્ઠિના કતો કુક્કુટારામો નામ, પાવારિયસેટ્ઠિના કતો પાવારિકમ્બવનં નામ, ઘોસિતસેટ્ઠિના કતો ઘોસિતારામો નામ અહોસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''કોસમ્બિયં વિહરતિ ઘોસિતારામે''તિ.

મુણ્ડિયોતિ ઇદં તસ્સ નામં. **જાલિયો**તિ ઇદમ્પિ ઇતરસ્સ નામમેવ. યસ્મા પનસ્સ ઉપજ્ઝાયો દારુમયેન પત્તેન પિણ્ડાય ચરતિ, તસ્મા દારુપત્તિકન્તેવાસીતિ વુચ્ચતિ. **એતદવોચુન્તિ** ઉપારમ્ભાધિપ્પાયેન વાદં આરોપેતુકામા હુત્વા એતદવોચું. ઇતિ કિર નેસં અહોસિ, સચે સમણો ગોતમો ''તં જીવં તં સરીર''ન્તિ વક્ખતિ, અથસ્સ મયં એતં વાદં આરોપેસ્સામ – ''ભો ગોતમ, તુમ્હાકં લદ્ધિયા ઇધેવ સત્તો ભિજ્જતિ, તેન વો વાદો ઉચ્છેદવાદો હોતી''તિ. સચે પન ''અઞ્ઞં જીવં અઞ્ઞં સરીર''ન્તિ વક્ખતિ, અથસ્સેતં વાદં આરોપેસ્સામ ''તુમ્હાકં વાદે રૂપં ભિજ્જતિ, ન સત્તો ભિજ્જતિ. તેન વો વાદે સત્તો સસ્સતો આપજ્જતી''તિ. અથ ભગવા ''ઇમે વાદારોપનત્થાય પઞ્હં પુચ્છન્તિ, મમ સાસને ઇમે દ્વે અન્તે અનુપગમ્મ મજ્ઝિમા પટિપદા અત્થીતિ ન જાનન્તિ, હન્દ નેસં પઞ્હં અવિસ્સજ્જેત્વા તસ્સાયેવ પટિપદાય આવિભાવત્થં ધમ્મં દેસેમી''તિ ચિન્તેત્વા ''તેન હાવુસો''તિઆદિમાહ.

૩૭૯-૩૮૦. તત્થ **કલ્લં નુ ખો તસ્સેતં વચનાયા**તિ તસ્સેતં સદ્ધાપબ્બજિતસ્સ તિવિધં સીલં પરિપૂરેત્વા પઠમજ્ઝાનં પત્તસ્સ યુત્તં નુ ખો એતં વત્તુન્તિ અત્થો. તં સુત્વા પરિબ્બાજકા પુથુજ્જનો નામ યસ્મા નિબ્બિચિકિચ્છો ન હોતિ, તસ્મા કદાચિ એવં વદેય્યાતિ મઞ્ઞમાના – ''કલ્લં તસ્સેતં વચનાયા''તિ આહંસુ. **અથ ચ પનાહં ન વદામી**તિ અહં એતમેવં જાનામિ, નો ચ એવં વદામિ, અથ ખો કસિણપરિકમ્મં કત્વા ભાવેન્તસ્સ પઞ્ઞાબલેન ઉપ્પન્નં મહગ્ગતચિત્તમેતન્તિ સઞ્ઞં ઠપેસિં. **ન કલ્લં તસ્સેત**ન્તિ ઇદં તે પરિબ્બાજકા – ''યસ્મા ખીણાસવો વિગતસમ્મોહો તિણ્ણવિચિકિચ્છો, તસ્મા ન યુત્તં તસ્સેતં વત્તુ''ન્તિ મઞ્ઞમાના વદન્તિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

જાલિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. મહાસીહનાદસુત્તવણ્ણના

અચેલકસ્સપવત્થુવણ્ણના

૩૮૧. **એવં મે સુતં…પે૰… ઉરુઞ્ઞાયં વિહરતી**તિ મહાસીહનાદસુત્તં. તત્રાયં અપુબ્બપદવણ્ણના. **ઉરુઞ્ઞાય**ન્તિ ઉરુઞ્ઞાતિ તસ્સ રટ્ઠસ્સપિ નગરસ્સપિ એતદેવ નામં, ભગવા ઉરુઞ્ઞાનગરં ઉપનિસ્સાય વિહરતિ. **કણ્ણકત્થલે મિગદાયે**તિ તસ્સ નગરસ્સ અવિદૂરે કણ્ણકત્થલં નામ એકો રમણીયો ભૂમિભાગો અત્થિ. સો મિગાનં અભયત્થાય દિન્નત્તા ''મિગદાયો''તિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં કણ્ણકત્થલે મિગદાયે. **અચેલો**તિ નગ્ગપરિબ્બાજકો. **કસ્સપો**તિ તસ્સ નામં. **તપસ્સિ**ન્તિ તપનિસ્સિતકં. **લૂખાજીવિ**ન્તિ અચેલકમુત્તાચારાદિવસેન લૂખો આજીવો અસ્સાતિ લૂખાજીવી, તં લૂખાજીવિં. **ઉપક્કોસતી**તિ ઉપણ્ડેતિ. **ઉપવદતી**તિ હીળેતિ વમ્ભેતિ. **ધમ્મસ્સ ચ અનુધમ્મં બ્યાકરોન્તી**તિ ભોતા ગોતમેન વુત્તકારણસ્સ અનુકારણં કથેન્તિ. **સહધમ્મિકો વાદાનુવાદો**તિ પરેહિ વુત્તકારણેન સકારણો હુત્વા તુમ્હાકં વાદો વા અનુવાદો વા વિઞ્ઞૂહિ ગરહિતબ્બં, કારણં કોચિ અપ્પમત્તકોપિ કિં ન આગચ્છતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ, ''કિં સબ્બાકારેનપિ તવ વાદે ગારય્હં કારણં નત્થી''તિ. **અનબ્ભક્ખાતુકામા**તિ ન અભૂતેન વત્તુકામા.

૩૮૨. **એકચ્ચં તપસ્સિં લૂખાજીવિ**ન્તિઆદીસુ ઇધેકચ્ચો અચેલકપબ્બજ્જાદિતપનિસ્સિતત્તા તપસ્સી ''લૂખેન જીવિતં કપ્પેસ્સામી''તિ તિણગોમયાદિભક્ખનાદીહિ નાનપ્પકારેહિ અત્તાનં કિલમેતિ, અપ્પપુઞ્ઞતાય ચ સુખેન જીવિતવુત્તિમેવ ન લભતિ, સો તીણિ દુચ્ચરિતાનિ પૂરેત્વા નિરયે નિબ્બત્તતિ.

અપરો તાદિસં તપનિસ્સિતોપિ પુઞ્ઞવા હોતિ, લભતિ લાભસક્કારં. સો ''ન દાનિ મયા સદિસો અત્થી''તિ અત્તાનં ઉચ્ચે ઠાને સમ્ભાવેત્વા ''ભિય્યોસોમત્તાય લાભં ઉપ્પાદેસ્સામી''તિ અનેસનવસેન તીણિ દુચ્ચરિતાનિ પૂરેત્વા નિરયે નિબ્બત્તતિ. ઇમે દ્વે સન્ધાય પઠમનયો વુત્તો.

અપરો તપનિસ્સિતકો લૂખાજીવી અપ્પપુઞ્ઞો હોતિ, ન લભતિ સુખેન જીવિતવુત્તિં. સો ''મય્હં પુબ્બેપિ અકતપુઞ્ઞતાય સુખજીવિકા નુપ્પજ્જતિ , હન્દદાનિ પુઞ્ઞાનિ કરોમી''તિ તીણિ સુચરિતાનિ પૂરેત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તતિ.

અપરો લૂખાજીવી પુઞ્ઞવા હોતિ, લભતિ સુખેન જીવિતવુત્તિં. સો – ''મય્હં પુબ્બેપિ કતપુઞ્ઞતાય સુખજીવિકા ઉપ્પજ્જતી''તિ ચિન્તેત્વા અનેસનં પહાય તીણિ સુચરિતાનિ પૂરેત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તતિ. ઇમે દ્વે સન્ધાય દુતિયનયો વુત્તો.

એકો પન તપસ્સી અપ્પદુક્ખવિહારી હોતિ બાહિરકાચારયુત્તો તાપસો વા છન્નપરિબ્બાજકો વા, અપ્પપુઞ્ઞતાય ચ મનાપે પચ્ચયે ન લભતિ. સો અનેસનવસેન તીણિ દુચ્ચરિતાનિ પૂરેત્વા અત્તાનં સુખે ઠપેત્વા નિરયે નિબ્બત્તતિ.

અપરો પુઞ્ઞવા હોતિ, સો – ''ન દાનિ મયા સદિસો અત્થી''તિ માનં ઉપ્પાદેત્વા અનેસનવસેન લાભસક્કારં વા ઉપ્પાદેન્તો મિચ્છાદિટ્ઠિવસેન – ''સુખો ઇમિસ્સા પરિબ્બાજિકાય દહરાય મુદુકાય લોમસાય સમ્ફસ્સો''તિઆદીનિ ચિન્તેત્વા કામેસુ પાતબ્યતં વા આપજ્જન્તો તીણિ દુચ્ચરિતાનિ પૂરેત્વા નિરયે નિબ્બત્તતિ. ઇમે દ્વે સન્ધાય તતિયનયો વુત્તો.

અપરો પન અપ્પદુક્ખવિહારી અપ્પપુઞ્ઞો હોતિ, સો – ‘‘અહં પુબ્બેપિ અકતપુઞ્ઞતાય સુખેન જીવિકં ન લભામી’’તિ તીણિ સુચરિતાનિ પૂરેત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તતિ.

અપરો પુઞ્ઞવા હોતિ, સો – ‘‘પુબ્બેપાહં કતપુઞ્ઞતાય સુખં લભામિ, ઇદાનિ પુઞ્ઞાનિ કરિસ્સામી’’તિ તીણિ સુચરિતાનિ પૂરેત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તતિ. ઇમે દ્વે સન્ધાય ચતુત્થનયો વુત્તો. ઇદં તિત્થિયવસેન આગતં, સાસનેપિ પન લબ્ભતિ.

એકચ્ચો હિ ધુતઙ્ગસમાદાનવસેન લૂખાજીવી હોતિ, અપ્પપુઞ્ઞતાય વા સકલમ્પિ ગામં વિચરિત્વા ઉદરપૂરં ન લભતિ. સો – ‘‘પચ્ચયે ઉપ્પાદેસ્સામી’’તિ વેજ્જકમ્માદિવસેન વા અનેસનં કત્વા, અરહત્તં વા પટિજાનિત્વા, તીણિ વા કુહનવત્થૂનિ પટિસેવિત્વા નિરયે નિબ્બત્તતિ.

અપરો ચ તાદિસોવ પુઞ્ઞવા હોતિ. સો તાય પુઞ્ઞસમ્પત્તિયા માનં જનયિત્વા ઉપ્પન્નં લાભં થાવરં કત્તુકામો અનેસનવસેન તીણિ દુચ્ચરિતાનિ પૂરેત્વા નિરયે ઉપ્પજ્જતિ.

અપરો સમાદિન્નધુતઙ્ગો અપ્પપુઞ્ઞોવ હોતિ, ન લભતિ સુખેન જીવિતવુત્તિં. સો – ‘‘પુબ્બેપાહં અકતપુઞ્ઞતાય કિઞ્ચિ ન લભામિ, સચે ઇદાનિ અનેસનં કરિસ્સં, આયતિમ્પિ દુલ્લભસુખો ભવિસ્સામી’’તિ તીણિ સુચરિતાનિ પૂરેત્વા અરહત્તં પત્તું અસક્કોન્તો સગ્ગે નિબ્બત્તતિ.

અપરો પુઞ્ઞવા હોતિ, સો – ‘‘પુબ્બેપાહં કતપુઞ્ઞતાય એતરહિ સુખિતો, ઇદાનિપિ પુઞ્ઞં કરિસ્સામી’’તિ અનેસનં પહાય તીણિ સુચરિતાનિ પૂરેત્વા અરહત્તં પત્તું અસક્કોન્તો સગ્ગે નિબ્બત્તતિ.

૩૮૩. **આગતિઞ્ચા**તિ – ‘‘અસુકટ્ઠાનતો નામ ઇમે આગતા’’તિ એવં આગતિઞ્ચ. **ગતિઞ્ચા**તિ ઇદાનિ ગન્તબ્બટ્ઠાનઞ્ચ. **ચુતિઞ્ચા**તિ તતો ચવનઞ્ચ. **ઉપપત્તિઞ્ચા**તિ તતો ચુતાનં પુન ઉપપત્તિઞ્ચ. **કિં સબ્બં તપં ગરહિસ્સામી**તિ – ‘‘કેન કારણેન ગરહિસ્સામિ, ગરહિતબ્બમેવ હિ મયં ગરહામ, પસંસિતબ્બં પસંસામ, ન ભણ્ડિકં કરોન્તો મહારજકો વિય ધોતઞ્ચ અધોતઞ્ચ એકતો કરોમા’’તિ દસ્સેતિ. ઇદાનિ તમત્થં પકાસેન્તો – ‘‘સન્તિ કસ્સપ એકે સમણબ્રાહ્મણા’’તિઆદિમાહ.

૩૮૪. **યં તે એકચ્ચ**ન્તિ પઞ્ચવિધં સીલં, તઞ્હિ લોકે ન કોચિ ‘‘ન સાધૂ’’તિ વદતિ. પુન **યં તે એકચ્ચ**ન્તિ પઞ્ચવિધં વેરં, તં ન કોચિ ‘‘સાધૂ’’તિ વદતિ. પુન **યં તે એકચ્ચ**ન્તિ પઞ્ચદ્વારે અસંવરં, તે કિર – ‘‘ચક્ખુ નામ ન નિરુન્ધિતબ્બં, ચક્ખુના મનાપં રૂપં દટ્ઠબ્બ’’ન્તિ વદન્તિ, એસ નયો સોતાદીસુ. પુન **યં તે એકચ્ચ**ન્તિ પઞ્ચદ્વારે સંવરં.

એવં પરેસં વાદેન સહ અત્તનો વાદસ્સ સમાનાસમાનતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અત્તનો વાદેન સહ પરેસં વાદસ્સ સમાનાસમાનતં દસ્સેન્તો ‘‘યં મય’’ન્તિઆદિમાહ. તત્રાપિ પઞ્ચસીલાદિવસેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો.

સમનુયુઞ્જાપનકથાવણ્ણના

૩૮૫. **સમનુયુઞ્જન્ત**ન્તિ સમનુયુઞ્જન્તુ, એત્થ ચ લદ્ધિં પુચ્છન્તો સમનુયુઞ્જતિ નામ, કારણં પુચ્છન્તો સમનુગાહતિ નામ, ઉભયં પુચ્છન્તો સમનુભાસતિ નામ. **સત્થારા વા સત્થાર**ન્તિ સત્થારા વા સદ્ધિં સત્થારં

ઉપસંહરિત્વા – ‘‘કિં તે સત્થા તે ધમ્મે સબ્બસો પહાય વત્તતિ, ઉદાહુ સમણો ગોતમો’’તિ. દુતિયપદેપિ એસેવ નયો.

ઇદાનિ તમત્થં યોજેત્વા દસ્સેન્તો – ‘‘યે ઇમેસં ભવત’’ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **અકુસલા અકુસલસઙ્ખાતા**તિ અકુસલા ચેવ ‘‘અકુસલા’’તિ ચ સઙ્ખાતા ઞાતા કોટ્ઠાસં વા કત્વા ઠપિતાતિ અત્થો. એસ નયો સબ્બપદેસુ. અપિ ચેત્થ **સાવજ્જા**તિ સદોસા. **ન અલમરિયા**તિ નિદ્દોસટ્ઠેન અરિયા ભવિતું નાલં અસમત્થા.

૩૮૬-૩૯૨. યં વિઞ્ઞૂ સમનુયુઞ્જન્તાતિ યેન વિઞ્ઞૂ અમ્હે ચ અઞ્ઞે ચ પુચ્છન્તા એવં વદેય્યું, તં ઠાનં વિજ્જતિ, અત્થિ તં કારણન્તિ અત્થો. **યં વા પન ભોન્તો પરે ગણાચરિયા**તિ પરે પન ભોન્તો ગણાચરિયા યં વા તં વા અપ્પમત્તકં પહાય વત્તન્તીતિ અત્થો. **અમ્હેવ તત્થ યેભુય્યેન પસંસેય્યુ**ન્તિ ઇદં ભગવા સત્થારા સત્થારં સમનુયુઞ્જનેપિ આહ – સઙ્ઘેન સંઘં સમનુયુઞ્જનેપિ. કસ્મા? સઙ્ઘપસંસાયપિ સત્થુયેવ પસંસાસિદ્ધિતો. પસીદમાનાપિ હિ બુદ્ધસમ્પત્તિયા સઙ્ઘે, સઙ્ઘસમ્પત્તિયા ચ બુદ્ધે પસીદન્તિ, તથા હિ ભગવતો સરીરસમ્પત્તિં દિસ્વા, ધમ્મદેસનં વા સુત્વા ભવન્તિ વત્તારો – ‘‘લાભા વત ભો સાવકાનં યે એવરૂપસ્સ સત્થુ સન્તિકાવચરા’’તિ, એવં બુદ્ધસમ્પત્તિયા સઙ્ઘે પસીદન્તિ. ભિક્ખૂનં પનાચારગોચરં અભિક્કમપટિક્કમાદીનિ ચ દિસ્વા ભવન્તિ વત્તારો – ‘‘સન્તિકાવચરાનં વત ભો સાવકાનં અયઞ્ચ ઉપસમગુણો સત્થુ કીવ રૂપો ભવિસ્સતી’’તિ, એવં સઙ્ઘસમ્પત્તિયા બુદ્ધે પસીદન્તિ. ઇતિ યા સત્થુપસંસા, સા સઙ્ઘસ્સ. યા સઙ્ઘસ્સ પસંસા, સા સત્થૂતિ સઙ્ઘપસંસાયપિ સત્થુયેવ પસંસાસિદ્ધિતો ભગવા દ્વીસુપિ નયેસુ – ‘‘**અમ્હેવ તત્થ યેભુય્યેન પસંસેય્યુ**’’ન્તિ આહ. **સમણો ગોતમો ઇમે ધમ્મે અનવસેસં પહાય વત્તતિ, યં વા પન ભોન્તો પરે ગણાચરિયા**તિઆદીસુપિ પનેત્થ અયમધિપ્પાયો – સમ્પત્તસમાદાનસેતુઘાતવસેન હિ તિસ્સો વિરતિયો. તાસુ સમ્પત્તસમાદાન વિરતિમત્તમેવ અઞ્ઞેસં હોતિ, સેતુઘાતવિરતિ પન સબ્બેન સબ્બં નત્થિ. પઞ્ચસુ પન તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદપટિપસ્સદ્ધિનિસ્સરણપ્પહાનેસુ અટ્ઠસમાપત્તિવસેન ચેવ વિપસ્સનામત્તવસેન ચ તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનપ્પહાનમત્તમેવ અઞ્ઞેસં હોતિ. ઇતરાનિ તીણિ પહાનાનિ સબ્બેન સબ્બં નત્થિ. તથા સીલસંવરો, ખન્તિસંવરો, ઞાણસંવરો, સતિસંવરો, વીરિયસંવરોતિ પઞ્ચ સંવરા, તેસુ પઞ્ચસીલમત્તમેવ અધિવાસનખન્તિમત્તમેવ ચ અઞ્ઞેસં હોતિ, સેસં સબ્બેન સબ્બં નત્થિ.

પઞ્ચ ખો પનિમે ઉપોસથુદ્દેસા, તેસુ પઞ્ચસીલમત્તમેવ અઞ્ઞેસં હોતિ. પાતિમોક્ખસંવરસીલં સબ્બેન સબ્બં નત્થિ. ઇતિ અકુસલપ્પહાને ચ કુસલસમાદાને ચ, તીસુ વિરતીસુ, પઞ્ચસુ પહાનેસુ, પઞ્ચસુ સંવરેસુ, પઞ્ચસુ ઉદ્દેસેસુ, – ‘‘અહમેવ ચ મય્હઞ્ચ સાવકસઙ્ઘો લોકે પઞ્ઞાયતિ, મયા હિ સદિસો સત્થા નામ, મય્હં સાવકસઙ્ઘેન સદિસો સઙ્ઘો નામ નત્થી’’તિ ભગવા સીહનાદં નદતિ.

અરિયઅટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગવણ્ણના

૩૯૩. એવં સીહનાદં નદિત્વા તસ્સ સીહનાદસ્સ અવિપરીતભાવાવબોધનત્થં – ‘‘અત્થિ, કસ્સપ, મગ્ગો’’તિઆદિમાહ. તત્થ **મગ્ગો**તિ લોકુત્તરમગ્ગો. **પટિપદા**તિ પુબ્બભાગપટિપદા. **કાલવાદી**તિઆદીનિ બ્રહ્મજાલે વણ્ણિતાનિ. ઇદાનિ તં દુવિધં મગ્ગઞ્ચ પટિપદઞ્ચ એકતો કત્વા દસ્સેન્તો – ‘‘અયમેવ અરિયો’’તિઆદિમાહ. ઇદં પન સુત્વા અચેલો ચિન્તેસિ – ‘‘સમણો ગોતમો મય્હંયેવ મગ્ગો ચ પટિપદા ચ અત્થિ, અઞ્ઞેસં નત્થીતિ મઞ્ઞતિ, હન્દસ્સાહં અમ્હાકમ્પિ મગ્ગં કથેમી’’તિ. તતો અચેલકપટિપદં કથેસિ. તેનાહ – ‘‘એવં વુત્તે અચેલો કસ્સપો ભગવન્તં એતદવોચ…પે॰… ઉદકોરોહનાનુયોગમનુયુત્તો વિહરતી’’તિ.

તપોપક્કમકથાવણ્ણના

૩૯૪. તત્થ **તપોપક્કમા**તિ તપારમ્ભા, તપકમ્માનીતિ અત્થો. **સામઞ્ઞસઞ્ઞાતા**તિ સમણકમ્મસઞ્ઞાતા. **બ્રહ્મઞ્ઞસઞ્ઞાતા**તિ બ્રાહ્મણકમ્મસઞ્ઞાતા. **અચેલકો**તિ નિચ્ચોલો, નગ્ગોતિ અત્થો. **મુત્તાચારો**તિ વિસટ્ઠાચારો, ઉચ્ચારકમ્માદીસુ લોકિયકુલપુત્તાચારેન વિરહિતો ઠિતકોવ ઉચ્ચારં કરોતિ, પસ્સાવં કરોતિ, ખાદતિ, ભુઞ્જતિ ચ. **હત્થાપલેખનો**તિ હત્થે પિણ્ડમ્હિ ઠિતે જિવ્હાય હત્થં અપલિખતિ, ઉચ્ચારં વા કત્વા હત્થસ્મિઞ્ઞેવ દણ્ડકસઞ્ઞી હુત્વા હત્થેન અપલિખતિ. ''ભિક્ખાગહણત્થં એહિ, ભન્તે''તિ વુત્તો ન એતીતિ ન **એહિભદ્દન્તિકો**. ''તેન હિ તિટ્ઠ, ભન્તે''તિ વુત્તોપિ ન તિટ્ઠતીતિ **નતિટ્ઠભદ્દન્તિકો**. તદુભયમ્પિ કિર સો – ''એતસ્સ વચનં કતં ભવિસ્સતી''તિ ન કરોતિ. **અભિહટ**ન્તિ પુરેતરં ગહેત્વા આહટં ભિક્ખં, **ઉદ્દિસ્સકત**ન્તિ ''ઇમં તુમ્હે ઉદ્દિસ્સ કત''ન્તિ એવં આરોચિતં ભિક્ખં. **ન નિમન્તન**ન્તિ ''અસુકં નામ કુલં વા વીથિં વા ગામં વા પવિસેય્યાથા''તિ એવં નિમન્તિતભિક્ખમ્પિ ન સાદિયતિ, ન ગણ્હતિ. **ન કુમ્ભિમુખા**તિ કુમ્ભિતો ઉદ્ધરિત્વા દિય્યમાનં ભિક્ખં ન ગણ્હતિ. **ન કળોપિમુખા**તિ **કળોપી**તિ ઉક્ખલિ વા પચ્છિ વા, તતોપિ ન ગણ્હતિ. કસ્મા? કુમ્ભિકળોપિયો મં નિસ્સાય કટચ્છુના પહારં લભન્તીતિ. **ન એળકમન્તર**ન્તિ ઉમ્મારં અન્તરં કત્વા દિય્યમાનં ન ગણ્હતિ. કસ્મા? ''અયં મં નિસ્સાય અન્તરકરણં લભતી''તિ. દણ્ડમુસલેસુપિ એસેવ નયો.

દ્વિન્નન્તિ દ્વીસુ ભુઞ્જમાનેસુ એકસ્મિં ઉટ્ઠાય દેન્તે ન ગણ્હતિ. કસ્મા? ''એકસ્સ કબળન્તરાયો હોતી''તિ. **ન ગબ્ભિનિયા**તિઆદીસુ પન ''ગબ્ભિનિયા કુચ્છિયં દારકો કિલમતિ. પાયન્તિયા દારકસ્સ ખીરન્તરાયો હોતિ, પુરિસન્તરગતાય રતિઅન્તરાયો હોતી''તિ ન ગણ્હતિ. **સંકિત્તીસૂ**તિ સંકિત્તેત્વા કતભત્તેસુ, દુબ્ભિક્ખસમયે કિર અચેલકસાવકા અચેલકાનં અત્થાય તતો તતો તણ્ડુલાદીનિ સમાદપેત્વા ભત્તં પચન્તિ. ઉક્કટ્ઠો અચેલકો તતોપિ ન પટિગ્ગણ્હતિ. **ન યત્થ સા**તિ યત્થ સુનખો – ''પિણ્ડં લભિસ્સામી''તિ ઉપટ્ઠિતો હોતિ, તત્થ તસ્સ અદત્વા આહટં ન ગણ્હતિ. કસ્મા? એતસ્સ પિણ્ડન્તરાયો હોતીતિ. **સણ્ડસણ્ડચારિની**તિ સમૂહસમૂહચારિની, સચે હિ અચેલકં દિસ્વા – ''ઇમસ્સ ભિક્ખં દસ્સામા''તિ મનુસ્સા ભત્તગેહં પવિસન્તિ, તેસુ ચ પવિસન્તેસુ કળોપિમુખાદીસુ નિલીના મક્ખિકા ઉપ્પતિત્વા સણ્ડસણ્ડા ચરન્તિ, તતો આહટં ભિક્ખં ન ગણ્હતિ. કસ્મા? મં નિસ્સાય મક્ખિકાનં ગોચરન્તરાયો જાતોતિ.

થુસોદકન્તિ સબ્બસસ્સસમ્ભારેહિ કતં સોવીરકં. એત્થ ચ સુરાપાનમેવ સાવજ્જં, અયં પન સબ્બેસુપિ સાવજ્જસઞ્ઞી. **એકાગારિકો**તિ યો એકસ્મિંયેવ ગેહે ભિક્ખં લભિત્વા નિવત્તતિ . **એકાલોપિકો**તિ યો એકેનેવ આલોપેન યાપેતિ. **દ્વાગારિકાદીસુ**પિ એસેવ નયો. **એકિસ્સાપિ દત્તિયા**તિ એકાય દત્તિયા. દત્તિ નામ એકા ખુદ્દકપાતિ હોતિ, યત્થ અગ્ગભિક્ખં પક્ખિપિત્વા ઠપેન્તિ. **એકાહિક**ન્તિ એકદિવસન્તરિકં. **અદ્ધમાસિક**ન્તિ અદ્ધમાસન્તરિકં. **પરિયાયભત્તભોજન**ન્તિ વારભત્તભોજનં, એકાહવારેન દ્વીહવારેન સત્તાહવારેન અડ્ઢમાસવારેનાતિ એવં દિવસવારેન આગતભત્તભોજનં.

૩૯૫. **સાકભક્ખો**તિ અલ્લસાકભક્ખો. **સામાકભક્ખો**તિ સામાકતણ્ડુલભક્ખો. **નીવારા**દીસુ નીવારો નામ અરઞ્ઞે સયંજાતા વીહિજાતિ. **દદ્દુલ**ન્તિ ચમ્મકારેહિ ચમ્મં લિખિત્વા છડ્ડિતકસટં. **હટં** વુચ્ચતિ સિલેસોપિ સેવાલોપિ. **કણ**ન્તિ કુણ્ડકં. **આચામો**તિ ભત્તઉક્ખલિકાય લગ્ગો ઝામકઓદનો, તં છડ્ડિતટ્ઠાનતોવ ગહેત્વા ખાદતિ, ''ઓદનકઞ્જિય''ન્તિપિ વદન્તિ. **પિઞ્ઞાકા**દયો પાકટા એવ. **પવત્તફલભોજી**તિ પતિતફલભોજી.

૩૯૬. **સાણાની**તિ સાણવાકચોળાનિ. **મસાણાની**તિ મિસ્સકચોળાનિ. **છવદુસ્સાની**તિ મતસરીરતો છડ્ડિતવત્થાનિ, એરકતિણાદીનિ વા ગન્થેત્વા કતનિવાસનાનિ. **પંસુકૂલાની**તિ પથવિયં છડ્ડિતનન્તકાનિ. **તિરીટાની**તિ રુક્ખતચવત્થાનિ. **અજિનન્તિ** અજિનમિગચમ્મં. **અજિનક્ખિપન્તિ** તદેવ મજ્ઝે ફાલિતકં. **કુસચીરન્તિ** કુસતિણાનિ ગન્થેત્વા કતચીરં. **વાકચીરફલકચીરેસુ**પિ એસેવ નયો. **કેસકમ્બલન્તિ** મનુસ્સકેસેહિ કતકમ્બલં. યં સન્ધાય વુત્તં –

> ‘‘સેય્યથાપિ ભિક્ખવે, યાનિ કાનિચિ તન્તાવુતાનિ વત્થાનિ, કેસકમ્બલો તેસં પટિકિટ્ઠો અક્ખાયતિ. કેસકમ્બલો, ભિક્ખવે, સીતે સીતો, ઉણ્હે ઉણ્હો અપ્પગ્ઘો ચ દુબ્બણ્ણો ચ દુગ્ગન્ધો દુક્ખસમ્ફસ્સો’’તિ.

વાળકમ્બલન્તિ અસ્સવાલેહિ કતકમ્બલં. **ઉલૂકપક્ખિકન્તિ** ઉલૂકપક્ખાનિ ગન્થેત્વા કતનિવાસનં. **ઉક્કુટિકપ્પધાનમનુયુત્તો**તિ ઉક્કુટિકવીરિયં અનુયુત્તો, ગચ્છન્તોપિ ઉક્કુટિકોવ હુત્વા ઉપ્પતિત્વા ઉપ્પતિત્વા ગચ્છતિ. **કણ્ટકાપસ્સયિકો**તિ અયકણ્ટકે વા પકતિકણ્ટકે વા ભૂમિયં કોટ્ટેત્વા તત્થ ચમ્મં અત્થરિત્વા ઠાનચઙ્કમાદીનિ કરોતિ. **સેય્યન્તિ** સયન્તોપિ તત્થેવ સેય્યં કપ્પેતિ. **ફલકસેય્યન્તિ** રુક્ખફલકે સેય્યં. **થણ્ડિલસેય્યન્તિ** થણ્ડિલે ઉચ્ચે ભૂમિટ્ઠાને સેય્યં. **એકપસ્સયિકો**તિ એકપસ્સેનેવ સયતિ. **રજોજલ્લધરો**તિ સરીરં તેલેન મક્ખિત્વા રજુટ્ઠાનટ્ઠાને તિટ્ઠતિ, અથસ્સ સરીરે રજોજલ્લં લગ્ગતિ, તં ધારેતિ. **યથાસન્થતિકો**તિ લદ્ધં આસનં અકોપેત્વા યદેવ લભતિ, તત્થેવ નિસીદનસીલો. **વેકટિકો**તિ વિકટખાદનસીલો. **વિકટન્તિ** ગૂથં વુચ્ચતિ. **અપાનકો**તિ પટિક્ખિત્તસીતુદકપાનો. સાયં તતિયમસ્સાતિ **સાયતતિયકં**. પાતો, મજ્ઝન્હિકે, સાયન્તિ દિવસસ્સ તિક્ખત્તું પાપં પવાહેસ્સામીતિ **ઉદકોરોહનાનુયોગં અનુયુત્તો વિહરતી**તિ.

તપોપક્કમનિરત્થકતાવણ્ણના

૩૯૭. અથ ભગવા સીલસમ્પદાદીહિ વિના તેસં તપોપક્કમાનં નિરત્થકતં દસ્સેન્તો – ‘‘અચેલકો ચેપિ કસ્સપ હોતી’’તિઆદિમાહ. તત્થ **આરકા વા**તિ દૂરેયેવ. **અવેરન્તિ** દોસવેરવિરહિતં. **અબ્યાપજ્જન્તિ** દોમનસ્સબ્યાપજ્જરહિતં.

૩૯૮. **દુક્કરં, ભો ગોતમા**તિ ઇદં કસ્સપો ‘‘મયં પુબ્બે એત્તકમત્તં સામઞ્ઞં બ્રહ્મઞ્ઞન્તિ વિચરામ, તુમ્હે પન અઞ્ઞંયેવ સામઞ્ઞં બ્રહ્મઞ્ઞં વદથા’’તિ દીપેન્તો આહ. **પકતિ ખો એસા**તિ પકતિકથા એસા. **ઇમાય ચ, કસ્સપ, મત્તાયા**તિ ‘‘કસ્સપ યદિ ઇમિના પમાણેન એવં પરિત્તકેન પટિપત્તિક્કમેન સામઞ્ઞં વા બ્રહ્મઞ્ઞં વા દુક્કરં સુદુક્કરં નામ અભવિસ્સ, તતો નેતં અભવિસ્સ કલ્લં વચનાય દુક્કરં સામઞ્ઞ’’ન્તિ અયમેત્થ પદસમ્બન્ધેન સદ્ધિં અત્થો. એતેન નયેન સબ્બત્થ પદસમ્બન્ધો વેદિતબ્બો.

૩૯૯. **દુજ્જાનો**તિ ઇદમ્પિ સો ‘‘મયં પુબ્બે એત્તકેન સમણો વા બ્રાહ્મણો વા હોતીતિ વિચરામ, તુમ્હે પન અઞ્ઞથા વદથા’’તિ ઇદં સન્ધાયાહ. અથસ્સ ભગવા તં પકતિવાદં પટિક્ખિપિત્વા સભાવતોવ દુજ્જાનભાવં આવિકરોન્તો પુનપિ – ‘‘પકતિ ખો’’તિઆદિમાહ. તત્રાપિ વુત્તનયેનેવ પદસમ્બન્ધં કત્વા અત્થો વેદિતબ્બો.

સીલસમાધિપઞ્ઞાસમ્પદાવણ્ણના

૪૦૦-૪૦૧. કતમા પન સા, ભો ગોતમાતિ કસ્મા પુચ્છતિ. અયં કિર પણ્ડિતો ભગવતો કથેન્તસ્સેવ કથં ઉગ્ગહેસિ, અથ અત્તનો પટિપત્તિયા નિરત્થકતં વિદિત્વા સમણો ગોતમો – ''તસ્સ 'ચાયં સીલસમ્પદા, ચિત્તસમ્પદા, પઞ્ઞાસમ્પદા અભાવિતા હોતિ અસચ્છિકતા, અથ ખો સો આરકાવ સામઞ્ઞા'તિઆદિમાહ. હન્દ દાનિ નં તા સમ્પત્તિયો પુચ્છામી''તિ સીલસમ્પદાદિવિજાનનત્થં પુચ્છતિ. અથસ્સ ભગવા બુદ્ધુપ્પાદં દસ્સેત્વા તન્તિધમ્મં કથેન્તો તા સમ્પત્તિયો દસ્સેતું – ''ઇધ કસ્સપા''તિઆદિમાહ. **ઇમાય ચ કસ્સપ સીલસમ્પદાયા**તિ ઇદં અરહત્તફલમેવ સન્ધાય વુત્તં. અરહત્તફલપરિયોસાનઞ્હિ ભગવતો સાસનં. તસ્મા અરહત્તફલસમ્પયુત્તાહિ સીલચિત્તપઞ્ઞાસમ્પદાહિ અઞ્ઞા ઉત્તરિતરા વા પણીતતરા વા સીલાદિસમ્પદા નત્થીતિ આહ.

સીહનાદકથાવણ્ણના

૪૦૨. એવઞ્ચ પન વત્વા ઇદાનિ અનુત્તરં મહાસીહનાદં નદન્તો – ''સન્તિ કસ્સપ એકે સમણબ્રાહ્મણા''તિઆદિમાહ. તત્થ **અરિય**ન્તિ નિરુપક્કિલેસં પરમવિસુદ્ધં. **પરમ**ન્તિ ઉત્તમં, પઞ્ચસીલાનિ હિઆદિં કત્વા યાવ પાતિમોક્ખસંવરસીલા સીલમેવ, લોકુત્તરમગ્ગફલસમ્પયુત્તં પન પરમસીલં નામ. **નાહં તત્થા**તિ તત્થ સીલેપિ પરમસીલેપિ અહં અત્તનો સમસમં મમ સીલસમેન સીલેન મયા સમં પુગ્ગલં ન પસ્સામીતિ અત્થો. **અહમેવ તત્થ ભિય્યો**તિ અહમેવ તસ્મિં સીલે ઉત્તમો. કતમસ્મિં? **યદિદં અધિસીલ**ન્તિ યં એતં ઉત્તમં સીલન્તિ અત્થો. ઇતિ ઇમં પઠમં સીહનાદં નદતિ.

તપોજિગુચ્છવાદાતિ યે તપોજિગુચ્છં વદન્તિ. તત્થ તપતીતિ તપો, કિલેસસન્તાપકવીરિયસ્સેતં નામં, તદેવ તે કિલેસે જિગુચ્છતીતિ જિગુચ્છા. **અરિયા પરમા**તિ એત્થ નિદ્દોસત્તા અરિયા, અટ્ઠઆરમ્ભવત્થુવસેનપિ ઉપ્પન્ના વિપસ્સનાવીરિયસઙ્ખાતા તપોજિગુચ્છા તપોજિગુચ્છાવ, મગ્ગફલસમ્પયુત્તા પરમા નામ. **અધિજેગુચ્છ**ન્તિ ઇધ જિગુચ્છભાવો જેગુચ્છં, ઉત્તમં જેગુચ્છં અધિજેગુચ્છં, તસ્મા યદિદં અધિજેગુચ્છં, તત્થ અહમેવ ભિય્યોતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. પઞ્ઞાધિકારેપિ કમ્મસ્સકતાપઞ્ઞા ચ વિપસ્સનાપઞ્ઞા ચ પઞ્ઞા નામ, મગ્ગફલસમ્પયુત્તા પરમા પઞ્ઞા નામ. **અધિપઞ્ઞ**ન્તિ એત્થ લિઙ્ગવિપલ્લાસો વેદિતબ્બો, અયં પનેત્થત્થો – યાયં અધિપઞ્ઞા નામ અહમેવ તત્થ ભિય્યોતિ વિમુત્તાધિકારે તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનવિમુત્તિયો વિમુત્તિ નામ, સમુચ્છેદપટિપસ્સદ્ધિનિસ્સરણવિમુત્તિયો પન પરમા વિમુત્તીતિ વેદિતબ્બા. ઇધાપિ ચ **યદિદં અધિવિમુત્તી**તિ યા અયં અધિવિમુત્તિ, અહમેવ તત્થ ભિય્યોતિ અત્થો.

૪૦૩. સુઞ્ઞાગારેતિ સુઞ્ઞે ઘરે, એકકોવ નિસીદિત્વાતિ અધિપ્પાયો. **પરિસાસુ ચા**તિ અટ્ઠસુ પરિસાસુ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ''ચત્તારિમાનિ, સારિપુત્ત, તથાગતસ્સ વેસારજ્જાનિ. યેહિ વેસારજ્જેહિ સમન્નાગતો તથાગતો આસભં ઠાનં પટિજાનાતિ, પરિસાસુ સીહનાદં નદતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૦) સુત્તં વિત્થારેતબ્બં.

પઞ્હઞ્ચ નં પુચ્છન્તીતિ પણ્ડિતા દેવમનુસ્સા નં પઞ્હં અભિસઙ્ખરિત્વા પુચ્છન્તિ. **બ્યાકરોતી**તિ તઙ્ખણઞ્ઞેવ વિસ્સજ્જેસિ. **ચિત્તં આરાધેતી**તિ પઞ્હાવિસ્સજ્જનેન મહાજનસ્સ ચિત્તં પરિતોસેતિયેવ. **નો ચ ખો સોતબ્બં મઞ્ઞન્તી**તિ ચિત્તં આરાધેત્વા કથેન્તસ્સપિસ્સ વચનં પરે સોતબ્બં ન મઞ્ઞન્તીતિ, એવઞ્ચ વદેય્યુન્તિ અત્થો. **સોતબ્બઞ્ચસ્સ મઞ્ઞન્તી**તિ દેવાપિ મનુસ્સાપિ મહન્તેનેવ ઉસ્સાહેન સોતબ્બં મઞ્ઞન્તિ. **પસીદન્તી**તિ સુપસન્ના કલ્લચિત્તા મુદુચિત્તા હોન્તિ. **પસન્નાકારં કરોન્તી**તિ ન મુદ્ધપ્પસન્નાવ હોન્તિ, પણીતાનિ ચીવરાદીનિ

વેળુવનવિહારાદયો ચ મહાવિહારે પરિચ્ચજન્તા પસન્નાકારં કરોન્તિ. **તથત્તાયા**તિ યં સો ધમ્મં દેસેતિ તથા ભાવાય, ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિપૂરણત્થાય પટિપજ્જન્તીતિ અત્થો. **તથત્તાય ચ પટિપજ્જન્તી**તિ તથભાવાય પટિપજ્જન્તિ, તસ્સ હિ ભગવતો ધમ્મં સુત્વા કેચિ સરણેસુ કેચિ પઞ્ચસુ સીલેસુ પતિટ્ઠહન્તિ, અપરે નિક્ખમિત્વા પબ્બજન્તિ. **પટિપન્ના ચ આરાધેન્તી**તિ તઞ્ચ પન પટિપદં પટિપન્ના પૂરેતું સક્કોન્તિ, સબ્બાકારેન પન પૂરેન્તિ, પટિપત્તિપૂરણેન તસ્સ ભોતો ગોતમસ્સ ચિત્તં આરાધેન્તીતિ વત્તબ્બા.

ઇમસ્મિં પનોકાસે ઠત્વા સીહનાદા સમોધાનેતબ્બા. એકચ્ચં તપસ્સિં નિરયે નિબ્બત્તં પસ્સામીતિ હિ ભગવતો એકો સીહનાદો. અપરં સગ્ગે નિબ્બત્તં પસ્સામીતિ એકો. અકુસલધમ્મપ્પહાને અહમેવ સેટ્ઠોતિ એકો. કુસલધમ્મસમાદાનેપિ અહમેવ સેટ્ઠોતિ એકો. અકુસલધમ્મપ્પહાને મય્હમેવ સાવકસઙ્ઘો સેટ્ઠોતિ એકો. કુસલધમ્મસમાદાનેપિ મય્હંયેવ સાવકસઙ્ઘો સેટ્ઠોતિ એકો. સીલેન મય્હં સદિસો નત્થીતિ એકો. વીરિયેન મય્હં સદિસો નત્થીતિ એકો. પઞ્ઞાય…પે॰… વિમુત્તિયા…પે॰… સીહનાદં નદન્તો પરિસમજ્ઝે નિસીદિત્વા નદામીતિ એકો. વિસારદો હુત્વા નદામીતિ એકો. પઞ્હં મં પુચ્છન્તીતિ એકો. પઞ્હં પુટ્ઠો વિસ્સજ્જેમીતિ એકો. વિસ્સજ્જનેન પરસ્સ ચિત્તં આરાધેમીતિ એકો. સુત્વા સોતબ્બં મઞ્ઞન્તીતિ એકો. સુત્વા મે પસીદન્તીતિ એકો. પસન્નાકારં કરોન્તીતિ એકો. યં પટિપત્તિં દેસેમિ, તથત્તાય પટિપજ્જન્તીતિ એકો. પટિપન્ના ચ મં આરાધેન્તીતિ એકો. ઇતિ પુરિમાનં દસન્નં એકેકસ્સ – ''પરિસાસુ ચ નદતી''તિ આદયો દસ દસ પરિવારા. એવં તે દસ પુરિમાનં દસન્નં પરિવારવસેન સતં પુરિમા ચ દસાતિ દસાધિકં સીહનાદસતં હોતિ. ઇતો અઞ્ઞસ્મિં પન સુત્તે એત્તકા સીહનાદા દુલ્લભા, તેનિદં સુત્તં મહાસીહનાદન્તિ વુચ્ચતિ. ઇતિ ભગવા ''સીહનાદં ખો સમણો ગોતમો નદતિ, તઞ્ચ ખો સુઞ્ઞાગારે નદતી''તિ એવં વાદાનુ વાદં પટિસેધેત્વા ઇદાનિ પરિસતિ નદિતપુબ્બં સીહનાદં દસ્સેન્તો ''એકમિદાહ''ન્તિઆદિમાહ.

તિત્થિયપરિવાસકથાવણ્ણના

૪૦૪. તત્થ **તત્ર મં અઞ્ઞતરો તપબ્રહ્મચારી**તિ તત્ર રાજગહે ગિજ્ઝકૂટે પબ્બતે વિહરન્તં મં અઞ્ઞતરો તપબ્રહ્મચારી નિગ્રોધો નામ પરિબ્બાજકો . **અધિજેગુચ્છે**તિ વીરિયેન પાપજિગુચ્છનાધિકારે પઞ્હં પુચ્છિ. ઇદં યં તં ભગવા ગિજ્ઝકૂટે મહાવિહારે નિસિન્નો ઉદુમ્બરિકાય દેવિયા ઉય્યાને નિસિન્નસ્સ નિગ્રોધસ્સ ચ પરિબ્બાજકસ્સ સન્ધાનસ્સ ચ ઉપાસકસ્સ દિબ્બાય સોતધાતુયા કથાસલ્લાપં સુત્વા આકાસેનાગન્ત્વા તેસં સન્તિકે પઞ્ઞત્તે આસને નિસીદિત્વા નિગ્રોધેન અધિજેગુચ્છે પુટ્ઠપઞ્હં વિસ્સજ્જેસિ, તં સન્ધાય વુત્તં. **પરં વિય મત્તાયા**તિ પરમાય મત્તાય, અતિમહન્તેનેવ પમાણેનાતિ અત્થો. **કો હિ, ભન્તે**તિ ઠપેત્વા અન્ધબાલં દિટ્ઠિગતિકં અઞ્ઞો પણ્ડિતજાતિકો ''કો નામ ભગવતો ધમ્મં સુત્વા ન અત્તમનો અસ્સા''તિ વદતિ. **લભેય્યાહ**ન્તિ ઇદં સો – ''ચિરં વત મે અનિય્યાનિકપક્ખે યોજેત્વા અત્તા કિલમિતો, 'સુક્ખનદીતીરે ન્હાયિસ્સામી'તિ સમ્પરિવત્તેન્તેન વિય થુસે કોટ્ટેન્તેન વિય ન કોચિ અત્થો નિપ્ફાદિતો. હન્દાહં અત્તાનં યોગે યોજેસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા આહ. અથ ભગવા યો અનેન ખન્ધકે તિત્થિયપરિવાસો પઞ્ઞત્તો, યો અઞ્ઞતિત્થિયપુબ્બો સામણેરભૂમિયં ઠિતો – ''અહં ભન્તે, ઇત્થન્નામો અઞ્ઞતિત્થિયપુબ્બો ઇમસ્મિં ધમ્મવિનયે આકઙ્ખામિ ઉપસમ્પદં, સ્વાહં, ભન્તે, સંઘં ચત્તારો માસે પરિવાસં યાચામી''તિઆદિના (મહાવ॰ ૮૬) નયેન સમાદિયિત્વા પરિવસતિ, તં સન્ધાય – ''યો ખો, કસ્સપ, અઞ્ઞતિત્થિયપુબ્બો''તિઆદિમાહ.

૪૦૫. તત્થ **પબ્બજ્જન્તિ** વચનસિલિટ્ઠતાવસેનેવ વુત્તં, અપરિવસિત્વાયેવ હિ પબ્બજ્જં લભતિ. ઉપસમ્પદત્થિકેન પન નાતિકાલેન ગામપ્પવેસનાદીનિ અટ્ઠ વત્તાનિ પૂરેન્તેન પરિવસિતબ્બં. **આરદ્ધચિત્તા**તિ અટ્ઠવત્તપૂરણેન તુટ્ઠચિત્તા, અયમેત્થ સઙ્ખેપત્થો. વિત્થારતો પનેસ તિત્થિયપરિવાસો સમન્તપાસાદિકાય **વિનયટ્ઠકથાયં** પબ્બજ્જાખન્ધકવણ્ણનાય વુત્તનયેન વેદિતબ્બો. **અપિ ચ મેત્થા**તિ અપિ ચ મે એત્થ. **પુગ્ગલવેમત્તતા વિદિતા**તિ પુગ્ગલનાનત્તં વિદિતં. ''અયં પુગ્ગલો પરિવાસારહો, અયં ન પરિવાસારહો''તિ ઇદં મય્હં પાકટન્તિ દસ્સેતિ. તતો કસ્સપો ચિન્તેસિ – ''અહો અચ્છરિયં બુદ્ધસાસનં, યત્થ એવં ઘંસિત્વા કોટ્ટેત્વા યુત્તમેવ ગણ્હન્તિ, અયુત્તં છડ્ડેન્તી''તિ, તતો સુટ્ઠુતરં પબ્બજ્જાય સઞ્જાતુસ્સાહો – ''સચે ભન્તે''તિઆદિમાહ.

અથ ખો ભગવા તસ્સ તિબ્બચ્છન્દતં વિદિત્વા – ''ન કસ્સપો પરિવાસં અરહતી''તિ અઞ્ઞતરં ભિક્ખું આમન્તેસિ – ''ગચ્છ ભિક્ખુ કસ્સપં ન્હાપેત્વા પબ્બાજેત્વા આનેહી''તિ. સો તથા કત્વા તં પબ્બાજેત્વા ભગવતો સન્તિકં આગમાસિ. ભગવા તં ગણમજ્ઝે નિસીદાપેત્વા ઉપસમ્પાદેસિ. તેન વુત્તં – ''અલત્થ ખો અચેલો કસ્સપો ભગવતો સન્તિકે પબ્બજ્જં, અલત્થ ઉપસમ્પદ''ન્તિ. **અચિરૂપસમ્પન્નો**તિ ઉપસમ્પન્નો હુત્વા નચિરમેવ. **વૂપકટ્ઠો**તિ વત્થુકામકિલેસકામેહિ કાયેન ચેવ ચિત્તેન ચ વૂપકટ્ઠો. **અપ્પમત્તો**તિ કમ્મટ્ઠાને સતિં અવિજહન્તો. **આતાપી**તિ કાયિકચેતસિકસઙ્ખાતેન વીરિયાતાપેન આતાપી. **પહિતત્તો**તિ કાયે ચ જીવિતે ચ અનપેક્ખતાય પેસિતચિત્તો વિસ્સટ્ઠઅત્તભાવો. **યસ્સત્થાયા**તિ યસ્સ અત્થાય. **કુલપુત્તા**તિ આચારકુલપુત્તા. **સમ્મદેવા**તિ હેતુનાવ કારણેનેવ. **તદનુત્તરન્તિ** તં અનુત્તરં. **બ્રહ્મચરિયપરિયોસાનન્તિ** મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ પરિયોસાનભૂતં અરહત્તફલં. તસ્સ હિ અત્થાય કુલપુત્તા પબ્બજન્તિ. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે. **સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા**તિ અત્તનાયેવ પઞ્ઞાય પચ્ચક્ખં કત્વા, અપરપ્પચ્ચયં કત્વાતિ અત્થો. **ઉપસમ્પજ્જ વિહાસી**તિ પાપુણિત્વા સમ્પાદેત્વા વિહાસિ, એવં વિહરન્તો **ચ ખીણા જાતિ...પે॰... અબ્ભઞ્ઞાસી**તિ.

એવમસ્સ પચ્ચવેક્ખણભૂમિં દસ્સેત્વા અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેતું ''અઞ્ઞતરો ખો પનાયસ્મા કસ્સપો અરહતં અહોસી''તિ વુત્તં. તત્થ **અઞ્ઞતરો**તિ એકો. **અરહતન્તિ** અરહન્તાનં, ભગવતો સાવકાનં અરહન્તાનં અબ્ભન્તરો અહોસીતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો. યં યં પન અન્તરન્તરા ન વુત્તં, તં તં તત્થ તત્થ વુત્તત્તા પાકટમેવાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

મહાસીહનાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પોટ્ઠપાદસુત્તવણ્ણના

પોટ્ઠપાદપરિબ્બાજકવત્થુવણ્ણના

૪૦૬. **એવં મે સુત્તં…પે॰… સાવત્થિયન્તિ** પોટ્ઠપાદસુત્તં. તત્રાયં અપુબ્બપદવણ્ણના. **સાવત્થિયં વિહરતિ જેતવને અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે**તિ સાવત્થિં ઉપનિસ્સાય યો જેતસ્સ કુમારસ્સ વને અનાથપિણ્ડિકેન ગહપતિના આરામો કારિતો, તત્થ વિહરતિ. **પોટ્ઠપાદો પરિબ્બાજકો**તિ નામેન પોટ્ઠપાદો નામ છન્નપરિબ્બાજકો. સો કિર ગિહિકાલે બ્રાહ્મણમહાસાલો કામેસુઆદીનવં દિસ્વા ચત્તાલીસકોટિપરિમાણં ભોગક્ખન્ધં પહાય પબ્બજિત્વા તિત્થિયાનં ગણાચરિયો જાતો. સમયં પવદન્તિ એત્થાતિ **સમયપ્પવાદકો**, તસ્મિં કિર ઠાને ચઙ્કીતારુક્ખપોક્ખરસાતિપ્પભુતયો બ્રાહ્મણા નિગણ્ઠઅચેલકપરિબ્બાજકાદયો ચ પબ્બજિતા સન્નિપતિત્વા અત્તનો અત્તનો સમયં વદન્તિ કથેન્તિ દીપેન્તિ, તસ્મા સો આરામો **સમયપ્પવાદકો**તિ વુચ્ચતિ. સ્વેવ ચ તિન્દુકાચીરસઙ્ખાતાય તિમ્બરૂરુક્ખપન્તિયા પરિક્ખિત્તત્તા **તિન્દુકાચીરો**. યસ્મા પનેત્થ પઠમં એકાવ સાલા અહોસિ, પચ્છા મહાપુઞ્ઞં પરિબ્બાજકં નિસ્સાય બહૂ સાલા કતા. તસ્મા તમેવ એકં સાલં ઉપાદાય લદ્ધનામવસેન **એકસાલકો**તિ વુચ્ચતિ. મલ્લિકાય પન પસેનદિરઞ્ઞો દેવિયા ઉય્યાનભૂતો સો પુપ્ફફલસમ્પન્નો આરામોતિ કત્વા **મલ્લિકાય આરામો**તિ સઙ્ખ્યં ગતો. તસ્મિં સમયપ્પવાદકે તિન્દુકાચીરે એકસાલકે મલ્લિકાય આરામે.

પટિવસતીતિ નિવાસફાસુતાય વસતિ. અથેકદિવસં ભગવા પચ્ચૂસસમયે સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પત્થરિત્વા લોકં પરિગ્ગણ્હન્તો ઞાણજાલસ્સ અન્તોગતં પરિબ્બાજકં દિસ્વા – ‘‘અયં પોટ્ઠપાદો મય્હં ઞાણજાલે પઞ્ઞાયતિ, કિન્નુ ખો ભવિસ્સતી’’તિ ઉપપરિક્ખન્તો અદ્દસ – ‘‘અહં અજ્જ તત્થ ગમિસ્સામિ, અથ મં પોટ્ઠપાદો નિરોધઞ્ચ નિરોધવુટ્ઠાનઞ્ચ પુચ્છિસ્સતિ, તસ્સાહં સબ્બબુદ્ધાનં ઞાણેન સંસન્દિત્વા તદુભયં કથેસ્સામિ, અથ સો કતિપાહચ્ચયેન ચિત્તં હત્થિસારિપુત્તં ગહેત્વા મમ સન્તિકં આગમિસ્સતિ, તેસમહં ધમ્મં દેસેસ્સામિ, દેસનાવસાને પોટ્ઠપાદો મં સરણં ગમિસ્સતિ, ચિત્તો હત્થિસારિપુત્તો મમ સન્તિકે પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિસ્સતી’’તિ. તતો પાતોવ સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા સુરત્તદુપટ્ટં નિવાસેત્વા વિજ્જુલતાસદિસં કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા યુગન્ધરપબ્બતં પરિક્ખિપિત્વા ઠિતમહામેઘં વિય મેઘવણ્ણં પંસુકૂલં એકંસવરગતં કત્વા પચ્ચગ્ઘં સેલમયપત્તં વામઅંસકૂટે લગ્ગેત્વા સાવત્થિં પિણ્ડાય પવિસિસ્સામીતિ સીહો વિય હિમવન્તપાદા વિહારા નિક્ખમિ. ઇમમત્થં સન્ધાય – ‘‘અથ ખો ભગવા’’તિઆદિ વુત્તં.

૪૦૭. **એતદહોસી**તિ નગરદ્વારસમીપં ગન્ત્વા અત્તનો રુચિવસેન સૂરિયં ઓલોકેત્વા અતિપ્પગભાવમેવ દિસ્વા એતં અહોસિ. **યંનૂનાહ**ન્તિ સંસયપરિદીપનો વિય નિપાતો, બુદ્ધાનઞ્ચ સંસયો નામ નત્થિ – ‘‘ઇદં કરિસ્સામ, ઇદં ન કરિસ્સામ, ઇમસ્સ ધમ્મં દેસેસ્સામ, ઇમસ્સ ન દેસેસ્સામા’’તિ એવં પરિવિતક્કપુબ્બભાગો પનેસ સબ્બબુદ્ધાનં લબ્ભતિ. તેનાહ – ‘‘યંનૂનાહ’’ન્તિ, યદિ પનાહન્તિ અત્થો.

૪૦૮. **ઉન્નાદિનિયા**તિ ઉચ્ચં નદમાનાય, એવં નદમાનાય ચસ્સા ઉદ્ધં ગમનવસેન ઉચ્ચો, દિસાસુ પત્થટવસેન મહા સદ્દોતિ ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દાય, તેસઞ્હિ પરિબ્બાજકાનં પાતોવ વુટ્ઠાય કત્તબ્બં નામ ચેતિયવત્તં વા બોધિવત્તં વા આચરિયુપજ્ઝાયવત્તં વા યોનિસો મનસિકારો વા નત્થિ. તેન તે પાતોવ વુટ્ઠાય બાલાતપે નિસિન્ના – ‘‘ઇમસ્સ હત્થો સોભનો, ઇમસ્સ પાદો’’તિ એવં અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ હત્થપાદાદીનિ વા આરબ્ભ,

ઇત્થિપુરિસદારકદારિકાદીનં વણ્ણે વા, અઞ્ઞં વા કામસ્સાદભવસ્સાદાદિવત્થું આરબ્ભ કથં સમુટ્ઠાપેત્વા અનુપુબ્બેન રાજકથાદિઅનેકવિધં તિરચ્છાનકથં કથેન્તિ. તેન વુત્તં – ‘‘ઉન્નાદિનિયા ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દાય અનેકવિહિતં તિરચ્છાનકથં કથેન્તિયા’’તિ.

તતો પોટ્ઠપાદો પરિબ્બાજકો તે પરિબ્બાજકે ઓલોકેત્વા – ‘‘ઇમે પરિબ્બાજકા અતિવિય અઞ્ઞમઞ્ઞં અગારવા, મયઞ્ચ સમણસ્સ ગોતમસ્સ પાતુભાવતો પટ્ઠાય સૂરિયુગ્ગમને ખજ્જોપનકૂપમા જાતા, લાભસક્કારોપિ નો પરિહીનો. સચે પનિમં ઠાનં સમણો ગોતમો વા ગોતમસ્સ સાવકો વા ગિહી ઉપટ્ઠાકો વા તસ્સ આગચ્છેય્ય , અતિવિય લજ્જનીયં ભવિસ્સતિ, પરિસદોસો ખો પન પરિસજેટ્ઠકસ્સેવ ઉપરિ આરોહતી’’તિ ઇતોચિતો ચ વિલોકેન્તો ભગવન્તં અદ્દસ. તેન વુત્તં – ‘‘અદ્દસા ખો પોટ્ઠપાદો પરિબ્બાજકો…પે॰… તુણ્હી અહેસુ’’ન્તિ.

૪૦૯. તત્થ **સણ્ઠપેસી**તિ સિક્ખાપેસિ, વજ્જમસ્સા પટિચ્છાદેસિ. યથા સુસણ્ઠિતા હોતિ, તથા નં ઠપેસિ. યથા નામ પરિસમજ્ઝં પવિસન્તો પુરિસો વજ્જપટિચ્છાદનત્થં નિવાસનં સણ્ઠપેતિ, પારુપનં સણ્ઠપેતિ, રજોકિણ્ણટ્ઠાનં પુઞ્છતિ; એવમસ્સા વજ્જપટિચ્છાદનત્થં – ‘‘અપ્પસદ્દા ભોન્તો’’તિ સિક્ખાપેન્તો યથા સુસણ્ઠિતા હોતિ, તથા નં ઠપેસીતિ અત્થો. **અપ્પસદ્દકામો**તિ અપ્પસદ્દં ઇચ્છતિ, એકો નિસીદતિ, એકો તિટ્ઠતિ, ન ગણસઙ્ગણિકાય યાપેતિ. **ઉપસઙ્કમિતબ્બં મઞ્ઞેય્યા**તિ ઇધાગન્તબ્બં મઞ્ઞેય્ય. કસ્મા પનેસ ભગવતો ઉપસઙ્કમનં પચ્ચાસીસતીતિ? અત્તનો વુદ્ધિં પત્થયમાનો. પરિબ્બાજકા કિર બુદ્ધેસુ વા બુદ્ધસાવકેસુ વા અત્તનો સન્તિકં આગતેસુ – ‘‘અજ્જ અમ્હાકં સન્તિકં સમણો ગોતમો આગતો , સારિપુત્તો આગતો, ન ખો પન તે યસ્સ વા તસ્સ વા સન્તિકં ગચ્છન્તિ, પસ્સથ અમ્હાકં ઉત્તમભાવ’’ન્તિ અત્તનો ઉપટ્ઠાકાનં સન્તિકે અત્તાનં ઉક્ખિપન્તિ, ઉચ્ચે ઠાને ઠપેન્તિ, ભગવતોપિ ઉપટ્ઠાકે ગણ્હિતું વાયમન્તિ. તે કિર ભગવતો ઉપટ્ઠાકે દિસ્વા એવં વદન્તિ – ‘‘તુમ્હાકં સત્થા ભવં ગોતમોપિ ગોતમસાવકાપિ અમ્હાકં સન્તિકં આગચ્છન્તિ, મયં અઞ્ઞમઞ્ઞં સમગ્ગા. તુમ્હે પન અમ્હે અક્ખીહિપિ પસ્સિતું ન ઇચ્છથ, સામીચિકમ્મં ન કરોથ, કિં વો અમ્હેહિ અપરદ્ધ’’ન્તિ. અથેકચ્ચે મનુસ્સા – ‘‘બુદ્ધાપિ એતેસં સન્તિકં ગચ્છન્તિ કિં અમ્હાક’’ન્તિ તતો પટ્ઠાય તે દિસ્વા નપ્પમજ્જન્તિ. **તુણ્હી અહેસુ**ન્તિ પોટ્ઠપાદં પરિવારેત્વા નિસ્સદ્દા નિસીદિંસુ.

૪૧૦. **સ્વાગતં, ભન્તે**તિ સુટ્ઠુ આગમનં, ભન્તે, ભગવતો; ભગવતિ હિ નો આગતે આનન્દો હોતિ, ગતે સોકોતિ દીપેતિ. **ચિરસ્સં ખો, ભન્તે**તિ કસ્મા આહ? કિં ભગવા પુબ્બેપિ તત્થ ગતપુબ્બોતિ, ન ગતપુબ્બો. મનુસ્સાનં પન – ‘‘કુહિં ગચ્છન્તા, કુતો આગતત્થ, કિં મગ્ગમૂળ્હત્થ, ચિરસ્સં આગતત્થા’’તિ એવમાદયો પિયસમુદાચારા હોન્તિ, તસ્મા એવમાહ. એવઞ્ચ પન વત્વા ન માનથદ્ધો હુત્વા નિસીદિ, ઉટ્ઠાયાસના ભગવતો પચ્ચુગ્ગમનમકાસિ. ભગવન્તઞ્હિ ઉપગતં દિસ્વા આસનેન અનિમન્તેન્તો વા અપચિતિં અકરોન્તો વા દુલ્લભો. કસ્મા? ઉચ્ચાકુલીનતાય. અયમ્પિ પરિબ્બાજકો અત્તનો નિસિન્નાસનં પપ્ફોટેત્વા ભગવન્તં આસનેન નિમન્તેન્તો – ‘‘નિસીદતુ, ભન્તે, ભગવા ઇદમાસનં પઞ્ઞત્ત’’ન્તિ આહ. **અન્તરાકથા વિપ્પકતા**તિ નિસિન્નાનં વો આદિતો પટ્ઠાય યાવ મમાગમનં, એતસ્મિં અન્તરે કા નામ કથા વિપ્પકતા, મમાગમનપચ્ચયા કતમા કથા પરિયન્તં ન ગતા, વદથ, યાવ નં પરિયન્તં નેત્વા દેમીતિ સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેસિ. અથ પરિબ્બાજકો – ‘‘નિરત્થકકથા એસા નિસ્સારા વટ્ટસન્નિસ્સિતા, ન તુમ્હાકં પુરતો વત્તબ્બતં અરહતી’’તિ દીપેન્તો ‘‘તિટ્ઠતેસા , ભન્તે’’તિઆદિમાહ.

અભિસઞ્ઞાનિરોધકથાવણ્ણના

૪૧૧. તિટ્ઠતેસા , **ભન્તે**તિ સચે ભગવા સોતુકામો ભવિસ્સતિ, પચ્છાપેસા કથા ન દુલ્લભા ભવિસ્સતિ, અમ્હાકં પનિમાય કથાય અત્થો નત્થિ. ભગવતો પનાગમનં લભિત્વા મયં અઞ્ઞદેવ સુકારણં પુચ્છામાતિ દીપેતિ. તતો તં પુચ્છન્તો – ''પુરિમાનિ, ભન્તે''તિઆદિમાહ. તત્થ **કોતૂહલસાલાય**ન્તિ કોતૂહલસાલા નામ પચ્ચેકસાલા નત્થિ. યત્થ પન નાનાતિત્થિયા સમણબ્રાહ્મણા નાનાવિધં કથં પવત્તેન્તિ, સા બહૂનં – ''અયં કિં વદતિ, અયં કિં વદતી''તિ કોતૂહલુપ્પત્તિટ્ઠાનતો કોતૂહલસાલાતિ વુચ્ચતિ. **અભિસઞ્ઞાનિરોધે**તિ એત્થ **અભી**તિ ઉપસગ્ગમત્તં. **સઞ્ઞાનિરોધે**તિ ચિત્તનિરોધે, ખણિકનિરોધે કથા ઉપ્પન્નાતિ અત્થો. ઇદં પન તસ્સા ઉપ્પત્તિકારણં. યદા કિર ભગવા જાતકં વા કથેતિ, સિક્ખાપદં વા પઞ્ઞપેતિ તદા સકલજમ્બુદીપે ભગવતો કિત્તિઘોસો પત્થરતિ, તિત્થિયા તં સુત્વા – ''ભવં કિર ગોતમો પુબ્બચરિયં કથેસિ, મયં કિં ન સક્કોમ તાદિસં કિઞ્ચિ કથેતુ''ન્તિ ભગવતો પટિભાગકિરિયં કરોન્તા એકં ભવન્તરસમયં કથેન્તિ – ''ભવં ગોતમો સિક્ખાપદં પઞ્ઞપેસિ, મયં કિં ન સક્કોમ પઞ્ઞપેતુ''ન્તિ અત્તનો સાવકાનં કિઞ્ચિદેવ સિક્ખાપદં પઞ્ઞપેન્તિ. તદા પન ભગવા અટ્ઠવિધપરિસમજ્ઝે નિસીદિત્વા નિરોધકથં કથેસિ. તિત્થિયા તં સુત્વા – ''ભવં કિર ગોતમો નિરોધં નામ કથેસિ, મયમ્પિ તં કથેસ્સામા''તિ સન્નિપતિત્વા કથયિંસુ. તેન વુત્તં – ''અભિસઞ્ઞાનિરોધે કથા ઉદપાદી''તિ.

તત્રેકચ્ચેતિ તેસુ એકચ્ચે. પુરિમો ચેત્થ ચ્વાયં બાહિરે તિત્થાયતને પબ્બજિતો ચિત્તપ્પવત્તિયં દોસં દિસ્વા અચિત્તકભાવો સન્તોતિ સમાપત્તિં ભાવેત્વા ઇતો ચુતો પઞ્ચ કપ્પસતાનિ અસઞ્ઞીભવે ઠત્વા પુન ઇધ ઉપ્પજ્જતિ. તસ્સ સઞ્ઞુપ્પાદે ચ નિરોધે ચ હેતું અપસ્સન્તો – **અહેતૂ અપ્પચ્ચયા**તિ આહ.

દુતિયો નં નિસેધેત્વા મિગસિઙ્ગતાપસસ્સ અસઞ્ઞકભાવં ગહેત્વા – ''ઉપેતિપિ અપેતિપી''તિ આહ. મિગસિઙ્ગતાપસો કિર અત્તન્તપો ઘોરતપો પરમધિતિન્દ્રિયો અહોસિ. તસ્સ સીલતેજેન સક્કવિમાનં ઉણ્હં અહોસિ. સક્કો દેવરાજા ''સક્કટ્ઠાનં નુ ખો તાપસો પત્થેતી''તિ અલમ્બુસં નામ દેવકઞ્ઞં – 'તાપસસ્સ તપં ભિન્દિત્વા એહી'તિ પેસેસિ. સા તત્થ ગતા. તાપસો પઠમદિવસે તં દિસ્વાવ પલાયિત્વા પણ્ણસાલં પાવિસિ. દુતિયદિવસે કામચ્છન્દનીવરણેન ભગ્ગો તં હત્થે અગ્ગહેસિ, સો તેન દિબ્બફસ્સેન ફુટ્ઠો વિસઞ્ઞી હુત્વા તિણ્ણં સંવચ્છરાનં અચ્ચયેન સઞ્ઞં પટિલભિ. તં સો દિટ્ઠિગતિકો – ''તિણ્ણં સંવચ્છરાનં અચ્ચયેન નિરોધા વુટ્ઠિતો''તિ મઞ્ઞમાનો એવમાહ.

તતિયો નં નિસેધેત્વા આથબ્બણપયોગં સન્ધાય ''ઉપકડ્ઢન્તિપિ અપકડ્ઢન્તિપી''તિ આહ. આથબ્બણિકા કિર આથબ્બણં પયોજેત્વા સત્તં સીસચ્છિન્નં વિય હત્થચ્છિન્નં વિય મતં વિય ચ કત્વા દસ્સેન્તિ. તસ્સ પુન પાકતિકભાવં દિસ્વા સો દિટ્ઠિગતિકો – ''નિરોધા વુટ્ઠિતો અય''ન્તિ મઞ્ઞમાનો એવમાહ.

ચતુત્થો નં નિસેધેત્વા યક્ખદાસીનં મદનિદ્દં સન્ધાય ''સન્તિ હિ ભો દેવતા''તિઆદિમાહ. યક્ખદાસિયો કિર સબ્બરત્તિં દેવતૂપહારં કુરુમાના નચ્ચિત્વા ગાયિત્વા અરુણોદયે એકં સુરાપાતિં પિવિત્વા પરિવત્તિત્વા સુપિત્વા દિવા વુટ્ઠહન્તિ. તં દિસ્વા સો દિટ્ઠિગતિકો – ''સુત્તકાલે નિરોધં સમાપન્ના, પબુદ્ધકાલે નિરોધા વુટ્ઠિતા''તિ મઞ્ઞમાનો એવમાહ.

અયં પન પોટ્ઠપાદો પરિબ્બાજકો પણ્ડિતજાતિકો. તેનસ્સ તં કથં સુત્વા વિપ્પટિસારો ઉપ્પજ્જિ. ''ઇમેસં કથા એળમૂગકથા વિય ચત્તારો હિ નિરોધે એતે પઞ્ઞપેન્તિ, ઇમિના ચ નિરોધેન નામ એકેન ભવિતબ્બં, ન બહુના. તેનાપિ એકેન અઞ્ઞેનેવ ભવિતબ્બં, સો પન અઞ્ઞેન ઞાતું ન સક્કા અઞ્ઞત્ર સબ્બઞ્ઞુના. સચે ભગવા ઇધ

અભવિસ્સ ‘અયં નિરોધો અયં ન નિરોધો’તિ દીપસહસ્સં વિય ઉજ્જાલેત્વા અજ્જમેવ પાકટં અકરિસ્સા’’તિ દસબલઞ્ઞેવ અનુસ્સરિ. તસ્મા ‘‘તસ્સ મય્હં ભન્તે’’તિઆદિમાહ. તત્થ **અહો નૂના**તિ અનુસ્સરણત્થે નિપાતદ્વયં, તેન તસ્સ ભગવન્તં અનુસ્સરન્તસ્સ એતદહોસિ ‘‘અહો નૂન ભગવા અહો નૂન સુગતો’’તિ. **યો ઇમેસ**ન્તિ યો એતેસં નિરોધધમ્માનં સુકુસલો નિપુણો છેકો, સો ભગવા અહો નૂન કથેય્ય, સુગતો અહો નૂન કથેય્યાતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો. **પકતઞ્ઞૂ**તિ ચિણ્ણવસિતાય પકતિં સભાવં જાનાતીતિ પકતઞ્ઞૂ. **કથં નુ ખો**તિ ઇદં પરિબ્બાજકો ‘‘મયં ભગવા ન જાનામ, તુમ્હે જાનાથ, કથેથ નો’’તિ આયાચન્તો વદતિ. અથ ભગવા કથેન્તો ‘‘તત્ર પોટ્ઠપાદા’’તિઆદિમાહ.

અહેતુકસઞ્ઞુપ્પાદનિરોધકથાવણ્ણના

૪૧૨. તત્થ **તત્રા**તિ તેસુ સમણબ્રાહ્મણેસુ. **આદિતોવ તેસં અપરદ્ધ**ન્તિ તેસં આદિમ્હિયેવ વિરદ્ધં, ઘરમજ્ઝેયેવ પક્ખલિતાતિ દીપેતિ. **સહેતૂ સપ્પચ્ચયા**તિ એત્થ હેતુપિ પચ્ચયોપિ કારણસ્સેવ નામં, સકારણાતિ અત્થો. તં પન કારણં દસ્સેન્તો ‘‘સિક્ખા એકા’’તિ આહ. તત્થ **સિક્ખા એકા સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જન્તી**તિ સિક્ખાય એકચ્ચા સઞ્ઞા જાયન્તીતિ અત્થો.

૪૧૩. કા ચ સિક્ખાતિ ભગવા અવોચાતિ કતમા ચ સા સિક્ખાતિ ભગવા વિત્થારેતુકમ્યતાપુચ્છાવસેન અવોચ. અથ યસ્મા અધિસીલસિક્ખા અધિચિત્તસિક્ખા અધિપઞ્ઞાસિક્ખાતિ તિસ્સો સિક્ખા હોન્તિ. તસ્મા તા દસ્સેન્તો ભગવા સઞ્ઞાય સહેતુકં ઉપ્પાદનિરોધં દીપેતું બુદ્ધુપ્પાદતો પભુતિ તન્તિધમ્મં ઠપેન્તો ‘‘ઇધ પોટ્ઠપાદ, તથાગતો લોકે’’તિઆદિમાહ. તત્થ અધિસીલસિક્ખા અધિચિત્તસિક્ખાતિ દ્વે એવ સિક્ખા સરૂપેન આગતા, તતિયા પન ‘‘અયં દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદાતિ ખો પોટ્ઠપાદ મયા એકંસિકો ધમ્મો દેસિતો’’તિ એત્થ સમ્માદિટ્ઠિસમ્માસઙ્કપ્પવસેન પરિયાપન્નત્તા આગતાતિ વેદિતબ્બા. **કામસઞ્ઞા**તિ પઞ્ચકામગુણિકરાગોપિ અસમુપ્પન્નકામચારોપિ . તત્થ પઞ્ચકામગુણિકરાગો અનાગામિમગ્ગેન સમુગ્ઘાતં ગચ્છતિ, અસમુપ્પન્નકામચારો પન ઇમસ્મિં ઠાને વટ્ટતિ. તસ્મા **તસ્સ યા પુરિમા કામસઞ્ઞા**તિ તસ્સ પઠમજ્ઝાનસમઙ્ગિનો યા પુબ્બે ઉપ્પન્નપુબ્બાય કામસઞ્ઞાય સદિસત્તા પુરિમા કામસઞ્ઞાતિ વુચ્ચેય્ય, સા નિરુજ્ઝતિ, અનુપ્પન્નાવ નુપ્પજ્જતીતિ અત્થો.

વિવેકજપીતિસુખસુખુમસચ્ચસઞ્ઞીયેવ તસ્મિં સમયે હોતીતિ તસ્મિં પઠમજ્ઝાનસમયે વિવેકજપીતિસુખસઙ્ખાતા સુખુમસઞ્ઞા સચ્ચા હોતિ, ભૂતા હોતીતિ અત્થો. અથ વા કામચ્છન્દાદિઓળારિકઙ્ગપ્પહાનવસેન સુખુમા ચ સા ભૂતતાય સચ્ચા ચ સઞ્ઞાતિ સુખુમસચ્ચસઞ્ઞા, વિવેકજેહિ પીતિસુખેહિ સમ્પયુત્તા સુખુમસચ્ચસઞ્ઞાતિ વિવેકજપીતિસુખસુખુમસચ્ચસઞ્ઞા સા અસ્સ અત્થીતિ વિવેકજપીતિસુખસુખુમસચ્ચસઞ્ઞીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. એસ નયો સબ્બત્થ. **એવમ્પિ સિક્ખા**તિ એત્થ યસ્મા પઠમજ્ઝાનં સમાપજ્જન્તો અધિટ્ઠહન્તો, વુટ્ઠહન્તો ચ સિક્ખતિ, તસ્મા તં એવં સિક્ખિતબ્બતો સિક્ખાતિ વુચ્ચતિ. તેનપિ સિક્ખાસઙ્ખાતેન પઠમજ્ઝાનેન એવં એકા વિવેકજપીતિસુખસુખુમસચ્ચસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ. એવં એકા કામસઞ્ઞા નિરુજ્ઝતીતિ અત્થો. **અયં સિક્ખાતિ ભગવા અવોચા**તિ અયં પઠમજ્ઝાનસઙ્ખાતા એકા સિક્ખાતિ, ભગવા આહ. એતેનુપાયેન સબ્બત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

યસ્મા પન અટ્ઠમસમાપત્તિયા અઙ્ગતો સમ્મસનં બુદ્ધાનંયેવ હોતિ, સાવકેસુ સારિપુત્તસદિસાનમ્પિ નત્થિ, કલાપતો સમ્મસનંયેવ પન સાવકાનં હોતિ, ઇદઞ્ચ ''સઞ્ઞા સઞ્ઞા''તિ, એવં અઙ્ગતો સમ્મસનં ઉદ્ધટં. તસ્મા આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનપરમંયેવ સઞ્ઞં દસ્સેત્વા પુન તદેવ સઞ્ઞગ્ગન્તિ દસ્સેતું ''યતો ખો પોટ્ઠપાદ...પે॰... સઞ્ઞગ્ગં ફુસતી''તિ આહ.

૪૧૪. તત્થ **યતો ખો પોટ્ઠપાદ ભિક્ખૂ**તિ યો નામ પોટ્ઠપાદ ભિક્ખુ. **ઇધ સકસઞ્ઞી હોતી**તિ ઇધ સાસને સકસઞ્ઞી હોતિ, અયમેવ વા પાઠો, અત્તનો પઠમજ્ઝાનસઞ્ઞાય સઞ્ઞવા હોતીતિ અત્થો. **સો તતો અમુત્ર તતો અમુત્રા**તિ સો ભિક્ખુ તતો પઠમજ્ઝાનતો અમુત્ર દુતિયજ્ઝાને, તતોપિ અમુત્ર તતિયજ્ઝાનેતિ એવં તાય તાય ઝાનસઞ્ઞાય સકસઞ્ઞી સકસઞ્ઞી હુત્વા અનુપુબ્બેન સઞ્ઞગ્ગં ફુસતિ. **સઞ્ઞગ્ગ**ન્તિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં વુચ્ચતિ. કસ્મા? લોકિયાનં કિચ્ચકારકસમાપત્તીનં અગ્ગત્તા. આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિયઞ્હિ ઠત્વા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનમ્પિ નિરોધમ્પિ સમાપજ્જન્તિ. ઇતિ સા લોકિયાનં કિચ્ચકારકસમાપત્તીનં અગ્ગત્તા સઞ્ઞગ્ગન્તિ વુચ્ચતિ, તં ફુસતિ પાપુણાતીતિ અત્થો.

ઇદાનિ અભિસઞ્ઞાનિરોધં દસ્સેતું ''**તસ્સ સઞ્ઞગ્ગે ઠિતસ્સા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **ચેતેય્યં, અભિસઙ્ખરેય્ય**ન્તિ પદદ્વયે ચ ઝાનં સમાપજ્જન્તો ચેતેતિ નામ, પુનપ્પુનં કપ્પેતીતિ અત્થો. ઉપરિસમાપત્તિઅત્થાય નિકન્તિં કુરુમાનો અભિસઙ્ખરોતિ નામ. **ઇમા ચ મે સઞ્ઞા નિરુજ્ઝેય્યુ**ન્તિ ઇમા આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસઞ્ઞા નિરુજ્ઝેય્યું. **અઞ્ઞા ચ ઓળારિકા**તિ અઞ્ઞા ચ ઓળારિકા ભવઙ્ગસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જેય્યું. **સો ન ચેવ ચેતેતિ ન અભિસઙ્ખરોતી**તિ એત્થ કામં ચેસ ચેતેન્તોવ ન ચેતેતિ, અભિસઙ્ખરોન્તોવ નાભિસઙ્ખરોતિ. ઇમસ્સ ભિક્ખુનો આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનતો વુટ્ઠાય નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં સમાપજ્જિત્વા ''એકં દ્વે ચિત્તવારે ઠસ્સામી''તિ આભોગસમન્નાહારો નત્થિ. ઉપરિનિરોધસમાપત્તત્થાય એવ પન આભોગસમન્નાહારો અત્થિ, સ્વાયમત્થો પુત્તઘરાચિક્ખણેન દીપેતબ્બો.

પિતુઘરમજ્ઝેન કિર ગન્ત્વા પચ્છાભાગે પુત્તસ્સ ઘરં હોતિ, તતો પણીતં ભોજનં આદાય આસનસાલં આગતં દહરં થેરો – ''મનાપો પિણ્ડપાતો કુતો આભતો''તિ પુચ્છિ. સો ''અસુકસ્સ ઘરતો''તિ લદ્ધઘરમેવ આચિક્ખિ. યેન પનસ્સ પિતુઘરમજ્ઝેન ગતોપિ આગતોપિ તત્થ આભોગોપિ નત્થિ. તત્થ આસનસાલા વિય આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ દટ્ઠબ્બા, પિતુગેહં વિય નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ, પુત્તગેહં વિય નિરોધસમાપત્તિ, આસનસાલાય ઠત્વા પિતુઘરં અમનસિકરિત્વા પુત્તઘરાચિક્ખણં વિય આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનતો વુટ્ઠાય નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં સમાપજ્જિત્વા ''એકં દ્વે ચિત્તવારે ઠસ્સામી''તિ પિતુઘરં અમનસિકરિત્વાવ ઉપરિનિરોધસમાપત્તત્થાય મનસિકારો, એવમેસ ચેતેન્તોવ ન ચેતેતિ, અભિસઙ્ખરોન્તોવ નાભિસઙ્ખરોતિ. **તા ચેવ સઞ્ઞા**તિ તા ઝાનસઞ્ઞા નિરુજ્ઝન્તિ. **અઞ્ઞા ચા**તિ અઞ્ઞા ચ ઓળારિકા ભવઙ્ગસઞ્ઞા નુપ્પજ્જન્તિ. **સો નિરોધં ફુસતી**તિ સો એવં પટિપન્નો ભિક્ખુ સઞ્ઞાવેદયિતનિરોધં ફુસતિ વિન્દતિ પટિલભતિ.

અનુપુબ્બાભિસઞ્ઞાનિરોધસમ્પજાનસમાપત્તિન્તિ એત્થ **અભી**તિ ઉપસગ્ગમત્તં, સમ્પજાનપદં નિરોધપદેન અન્તરિકં કત્વા વુત્તં. અનુપટિપાટિયા સમ્પજાનસઞ્ઞાનિરોધસમાપત્તીતિ અયં પનેત્થત્થો. તત્રાપિ સમ્પજાનસઞ્ઞાનિરોધસમાપત્તીતિ સમ્પજાનન્તસ્સ અન્તે સઞ્ઞા નિરોધસમાપત્તિ સમ્પજાનન્તસ્સ વા પણ્ડિતસ્સ ભિક્ખુનો સઞ્ઞાનિરોધસમાપત્તીતિ અયં વિસેસત્થો.

ઇદાનિ ઇધ ઠત્વા નિરોધસમાપત્તિકથા કથેતબ્બા. સા પનેસા સબ્બાકારેન વિસુદ્ધિમગ્ગે પઞ્ઞાભાવનાનિસંસાધિકારે કથિતા, તસ્મા તત્થ કથિતતોવ ગહેતબ્બા.

એવં ભગવા પોટ્ઠપાદસ્સ પરિબ્બાજકસ્સ નિરોધકથં કથેત્વા – અથ નં તાદિસાય કથાય અઞ્ઞત્થ અભાવં પટિજાનાપેતું ''તં કિં મઞ્ઞસી''તિઆદિમાહ. પરિબ્બાજકોપિ ''ભગવા અજ્જ તુમ્હાકં કથં ઠપેત્વા ન મયા એવરૂપા કથા સુતપુબ્બા''તિ પટિજાનન્તો, ''નો હેતં ભન્તે''તિ વત્વા પુન સક્કચ્ચં ભગવતો કથાય ઉગ્ગહિતભાવં દસ્સેન્તો ''એવં ખો અહં ભન્તે''તિઆદિમાહ. અથસ્સ ભગવા ''સુઉગ્ગહિતં તયા''તિ અનુજાનન્તો ''એવં પોટ્ઠપાદા''તિ આહ.

૪૧૫. અથ પરિબ્બાજકો ''ભગવતા 'આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં સઞ્ઞગ્ગ'ન્તિ વુત્તં. એતદેવ નુ ખો સઞ્ઞગ્ગં, ઉદાહુ અવસેસસમાપત્તીસુપિ સઞ્ઞગ્ગં અત્થી''તિ ચિન્તેત્વા તમત્થં પુચ્છન્તો ''એકઞ્ઞેવ નુ ખો''તિઆદિમાહ. ભગવાપિસ્સ વિસ્સજ્જેસિ. તત્થ **પુથૂપી**તિ બહૂનિપિ. **યથા યથા ખો, પોટ્ઠપાદ, નિરોધં ફુસતી**તિ પથવીકસિણાદીસુ યેન યેન કસિણેન, પઠમજ્ઝાનાદીનં વા યેન યેન ઝાનેન. ઇદં વુત્તં હોતિ – સચે હિ પથવીકસિણેન કરણભૂતેન પથવીકસિણસમાપત્તિં એકવારં સમાપજ્જન્તો પુરિમસઞ્ઞાનિરોધં ફુસતિ એકં સઞ્ઞગ્ગં, અથ દ્વે વારે, તયો વારે, વારસતં, વારસહસ્સં, વારસતસહસ્સં વા સમાપજ્જન્તો પુરિમસઞ્ઞાનિરોધં ફુસતિ, સતસહસ્સં, સઞ્ઞગ્ગાનિ. એસ નયો સેસકસિણેસુ. ઝાનેસુપિ સચે પઠમજ્ઝાનેન કરણભૂતેન એકવારં પુરિમસઞ્ઞાનિરોધં ફુસતિ એકં સઞ્ઞગ્ગં. અથ દ્વે વારે , તયો વારે, વારસતં, વારસહસ્સં, વારસતસહસ્સં વા પુરિમસઞ્ઞાનિરોધં ફુસતિ, સતસહસ્સં સઞ્ઞગ્ગાનિ. એસ નયો સેસજ્ઝાનસમાપત્તીસુપિ. ઇતિ એકવારં સમાપજ્જનવસેન વા સબ્બમ્પિ સઞ્જાનનલક્ખણેન સઙ્ગહેત્વા વા એકં સઞ્ઞગ્ગં હોતિ, અપરાપરં સમાપજ્જનવસેન બહૂનિ.

૪૧૬. **સઞ્ઞા નુ ખો, ભન્તે**તિ ભન્તે નિરોધસમાપજ્જનકસ્સ ભિક્ખુનો ''સઞ્ઞા નુ ખો પઠમં ઉપ્પજ્જતી''તિ પુચ્છતિ. તસ્સ ભગવા ''સઞ્ઞા ખો, પોટ્ઠપાદા''તિ બ્યાકાસિ. તત્થ **સઞ્ઞા**તિ ઝાનસઞ્ઞા. **ઞાણ**ન્તિ વિપસ્સનાઞાણં. અપરો નયો, **સઞ્ઞા**તિ વિપસ્સના સઞ્ઞા. **ઞાણ**ન્તિ મગ્ગઞાણં. અપરો નયો, **સઞ્ઞા**તિ મગ્ગસઞ્ઞા. **ઞાણ**ન્તિ ફલઞાણં. તિપિટકમહાસિવત્થેરો પનાહ –

કિં ઇમે ભિક્ખૂ ભણન્તિ, પોટ્ઠપાદો હેટ્ઠા ભગવન્તં નિરોધં પુચ્છિ. ઇદાનિ નિરોધા વુટ્ઠાનં પુચ્છન્તો ''ભગવા નિરોધા વુટ્ઠહન્તસ્સ કિં પઠમં અરહત્તફલસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ, ઉદાહુ પચ્ચવેક્ખણઞાણ''ન્તિ વદતિ. અથસ્સ ભગવા યસ્મા ફલસઞ્ઞા પઠમં ઉપ્પજ્જતિ, પચ્છા પચ્ચવેક્ખણઞાણં . તસ્મા ''સઞ્ઞા ખો પોટ્ઠપાદા''તિ આહ. તત્થ **સઞ્ઞુપ્પાદા**તિ અરહત્તફલસઞ્ઞાય ઉપ્પાદા, પચ્છા ''ઇદં અરહત્તફલ''ન્તિ એવં પચ્ચવેક્ખણઞાણુપ્પાદો હોતિ. **ઇદપ્પચ્ચયા કિર મે**તિ ફલસમાધિસઞ્ઞાપચ્ચયા કિર મય્હં પચ્ચવેક્ખણઞાણં ઉપ્પન્નન્તિ.

સઞ્ઞાઅત્તકથાવણ્ણના

૪૧૭. ઇદાનિ પરિબ્બાજકો યથા નામ ગામસૂકરો ગન્ધોદકેન ન્હાપેત્વા ગન્ધેહિ અનુલિમ્પિત્વા માલાદામં પિળન્ધિત્વા સિરિસયને આરોપિતોપિ સુખં ન વિન્દતિ, વેગેન ગૂથટ્ઠાનમેવ ગન્ત્વા સુખં વિન્દતિ. એવમેવ ભગવતા સણ્હસુખુમતિલક્ખણબ્ભાહતાય દેસનાય ન્હાપિતવિલિત્તમણ્ડિતોપિ નિરોધકથાસિરિસયનં આરોપિતોપિ તત્થ સુખં ન વિન્દન્તો ગૂથટ્ઠાનસદિસં અત્તનો લદ્ધિં ગહેત્વા તમેવ પુચ્છન્તો ''સઞ્ઞા નુ ખો, ભન્તે, પુરિસસ્સ અત્તા''તિઆદિમાહ. અથસ્સાનુમતિં ગહેત્વા બ્યાકાતુકામો ભગવા – ''કં પન ત્વ''ન્તિઆદિમાહ. તતો સો ''અરૂપી

અત્તા''તિ એવં લદ્ધિકો સમાનોપિ ''ભગવા દેસનાય સુકુસલો, સો મે આદિતોવ લદ્ધિં મા વિદ્ધંસેતૂ''તિ ચિન્તેત્વા અત્તનો લદ્ધિં પરિહરન્તો ''ઓળારિકં ખો''તિઆદિમાહ. અથસ્સ ભગવા તત્થ દોસં દસ્સેન્તો ''ઓળારિકો ચ હિ તે''તિઆદિમાહ . તત્થ **એવં સન્ત**ન્તિ એવં સન્તે. ભુમ્મત્થે હિ એતં ઉપયોગવચનં. એવં સન્તં અત્તાનં પચ્ચાગચ્છતો તવાતિ અયં વા એત્થ અત્થો. ચતુન્નં ખન્ધાનં એકુપ્પાદેકનિરોધત્તા કિઞ્ચાપિ યા સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ, સાવ નિરુજ્ઝતિ. અપરાપરં ઉપાદાય પન ''અઞ્ઞા ચ સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જન્તિ, અઞ્ઞા ચ સઞ્ઞા નિરુજ્ઝન્તી''તિ વુત્તં.

૪૧૮-૪૨૦. ઇદાનિ અઞ્ઞં લદ્ધિં દસ્સેન્તો – ''મનોમયં ખો અહં, ભન્તે''તિઆદિં વત્વા તત્રાપિ દોસે દિન્ને યથા નામ ઉમ્મત્તકો યાવસ્સ સઞ્ઞા નપ્પતિટ્ઠાતિ, તાવ અઞ્ઞં ગહેત્વા અઞ્ઞં વિસ્સજ્જેતિ, સઞ્ઞાપતિટ્ઠાનકાલે પન વત્તબ્બમેવ વદતિ, એવમેવ અઞ્ઞં ગહેત્વા અઞ્ઞં વિસ્સજ્જેત્વા ઇદાનિ અત્તનો લદ્ધિંયેવ વદન્તો ''અરૂપી ખો''તિઆદિમાહ. તત્રાપિ યસ્મા સો સઞ્ઞાય ઉપ્પાદનિરોધં ઇચ્છતિ, અત્તાનં પન સસ્સતં મઞ્ઞતિ. તસ્મા તથેવસ્સ દોસં દસ્સેન્તો ભગવા ''એવં સન્તમ્પી''તિઆદિમાહ. તતો પરિબ્બાજકો મિચ્છાદસ્સનેન અભિભૂતત્તા ભગવતા વુચ્ચમાનમ્પિ તં નાનત્તં અજાનન્તો ''સક્કા પનેતં, ભન્તે, મયા''તિઆદિમાહ. અથસ્સ ભગવા યસ્મા સો સઞ્ઞાય ઉપ્પાદનિરોધં પસ્સન્તોપિ સઞ્ઞામયં અત્તાનં નિચ્ચમેવ મઞ્ઞતિ. તસ્મા ''દુજ્જાનં ખો''તિઆદિમાહ.

તત્થાયં સઙ્ખેપત્થો – તવ અઞ્ઞા દિટ્ઠિ, અઞ્ઞા ખન્તિ, અઞ્ઞા રુચિ, અઞ્ઞથાયેવ તે દસ્સનં પવત્તં, અઞ્ઞદેવ ચ તે ખમતિ ચેવ રુચ્ચતિ ચ, અઞ્ઞત્ર ચ તે આયોગો, અઞ્ઞિસ્સાયેવ પટિપત્તિયા યુત્તપયુત્તતા, અઞ્ઞત્થ ચ તે આચરિયકં, અઞ્ઞસ્મિં તિત્થાયતને આચરિયભાવો. તેન તયા એવં અઞ્ઞદિટ્ઠિકેન અઞ્ઞખન્તિકેન અઞ્ઞરુચિકેન અઞ્ઞત્રાયોગેન અઞ્ઞત્રાચરિયકેન દુજ્જાનં એતન્તિ. અથ પરિબ્બાજકો – ''સઞ્ઞા વા પુરિસસ્સ અત્તા હોતુ, અઞ્ઞા વા સઞ્ઞા, તં સસ્સતાદિ ભાવમસ્સ પુચ્છિસ્સ''ન્તિ પુન ''કિં પન ભન્તે''તિઆદિમાહ.

તત્થ **લોકો**તિ અત્તાનં સન્ધાય વદતિ. **ન હેતં પોટ્ઠપાદ અત્થસઞ્હિત**ન્તિ પોટ્ઠપાદ એતં દિટ્ઠિગતં ન ઇધલોકપરલોકઅત્થનિસ્સિતં, ન અત્તત્થપરત્થનિસ્સિતં. **ન ધમ્મસંહિત**ન્તિ ન નવલોકુત્તરધમ્મનિસ્સિતં. **નાદિબ્રહ્મચરિયક**ન્તિ સિક્ખત્તયસઙ્ખાતસ્સ સાસનબ્રહ્મચરિયકસ્સ ન આદિમત્તં, અધિસીલસિક્ખામત્તમ્પિ ન હોતિ. **ન નિબ્બિદાયા**તિ સંસારવટ્ટે નિબ્બિન્દનત્થાય ન સંવત્તતિ. **ન વિરાગાયા**તિ વટ્ટવિરાગત્થાય ન સંવત્તતિ. **ન નિરોધાયા**તિ વટ્ટસ્સ નિરોધકરણત્થાય ન સંવત્તતિ. **ન ઉપસમાયા**તિ વટ્ટસ્સ વૂપસમનત્થાય ન સંવત્તતિ. **ન અભિઞ્ઞાયા**તિ વટ્ટાભિજાનનાય પચ્ચક્ખકિરિયાય ન સંવત્તતિ. **ન સમ્બોધાયા**તિ વટ્ટસમ્બુજ્ઝનત્થાય ન સંવત્તતિ. **ન નિબ્બાનાયા**તિ અમતમહાનિબ્બાનસ્સ પચ્ચક્ખકિરિયાય ન સંવત્તતિ.

ઇદં દુક્ખન્તિઆદીસુ તણ્હં ઠપેત્વા તેભૂમકા પઞ્ચક્ખન્ધા દુક્ખન્તિ, તસ્સેવ દુક્ખસ્સ પભાવનતો સપ્પચ્ચયા તણ્હા દુક્ખસમુદયોતિ. ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ દુક્ખનિરોધોતિ, અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદાતિ મયા બ્યાકતન્તિ અત્થો. એવઞ્ચ પન વત્વા ભગવા ''ઇમસ્સ પરિબ્બાજકસ્સ મગ્ગપાતુભાવો વા ફલસચ્છિકિરિયા વા નત્થિ, મય્હઞ્ચ ભિક્ખાચારવેલા''તિ ચિન્તેત્વા તુણ્હી અહોસિ. પરિબ્બાજકોપિ તં આકારં ઞત્વા ભગવતો ગમનકાલં આરોચેન્તો વિય ''એવમેત''ન્તિઆદિમાહ.

૪૨૧. વાચાસન્નિતોદકેનાતિ વચનપતોદેન. **સઞ્ઝબ્ભરિમકંસૂ**તિ સઞ્ઝબ્ભરિતં નિરન્તરં ફુટં અકંસુ, ઉપરિ વિજ્ઝિંસૂતિ વુત્તં હોતિ. **ભૂત**ન્તિ સભાવતો વિજ્જમાનં. **તચ્છં, તથ**ન્તિ તસ્સેવ વેવચનં. **ધમ્મટ્ઠિતત**ન્તિ

નવલોકુત્તરધમ્મેસુ ઠિતસભાવં. **ધમ્મનિયામતન્તિ** લોકુત્તરધમ્મનિયામતં. બુદ્ધાનઞ્હિ ચતુસચ્ચવિનિમુત્તા કથા નામ નત્થિ. તસ્મા સા એદિસા હોતિ.

ચિત્તહત્થિસારિપુત્તપોટ્ઠપાદવત્થુવણ્ણના

૪૨૨. **ચિત્તો ચ હત્થિસારિપુત્તો**તિ સો કિર સાવત્થિયં હત્થિઆચરિયસ્સ પુત્તો ભગવતો સન્તિકે પબ્બજિત્વા તીણિ પિટકાનિ ઉગ્ગહેત્વા સુખુમેસુ અત્થન્તરેસુ કુસલો અહોસિ, પુબ્બે કતપાપકમ્મવસેન પન સત્તવારે વિબ્ભમિત્વા ગિહિ જાતો. કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ કિર સાસને દ્વે સહાયકા અહેસું, અઞ્ઞમઞ્ઞં સમગ્ગા એકતોવ સજ્ઝાયન્તિ. તેસુ એકો અનભિરતો ગિહિભાવે ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા ઇતરસ્સ આરોચેસિ. સો ગિહિભાવે આદીનવં પબ્બજ્જાય આનિસંસં દસ્સેત્વા તં ઓવદિ. સો તં સુત્વા અભિરમિત્વા પુનેકદિવસં તાદિસે ચિત્તે ઉપ્પન્ને તં એતદવોચ ''મય્હં આવુસો એવરૂપં ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ – 'ઇમાહં પત્તચીવરં તુય્હં દસ્સામી'તિ''. સો પત્તચીવરલોભેન તસ્સ ગિહિભાવે આનિસંસં દસ્સેત્વા પબ્બજ્જાય આદીનવં કથેસિ. અથસ્સ તં સુત્વાવ ગિહિભાવતો ચિત્તં વિરજ્જિત્વા પબ્બજ્જાયમેવ અભિરમિ. એવમેસ તદા સીલવન્તસ્સ ભિક્ખુનો ગિહિભાવે આનિસંસકથાય કથિતત્તા ઇદાનિ છ વારે વિબ્ભમિત્વા સત્તમે વારે પબ્બજિતો. મહામોગ્ગલ્લાનસ્સ, મહાકોટ્ઠિકત્થેરસ્સ ચ અભિધમ્મકથં કથેન્તાનં અન્તરન્તરા કથં ઓપાતેતિ. અથ નં મહાકોટ્ઠિકત્થેરો અપસાદેતિ. સો મહાસાવકસ્સ કથિતે પતિટ્ઠાતું અસક્કોન્તો વિબ્ભમિત્વા ગિહિ જાતો. પોટ્ઠપાદસ્સ પનાયં ગિહિસહાયકો હોતિ. તસ્મા વિબ્ભમિત્વા દ્વીહતીહચ્ચયેન પોટ્ઠપાદસ્સ સન્તિકં ગતો. અથ નં સો દિસ્વા ''સમ્મ કિં તયા કતં, એવરૂપસ્સ નામ સત્થુ સાસના અપસક્કન્તોસિ, એહિ પબ્બજિતું ઇદાનિ તે વટ્ટતી''તિ તં ગહેત્વા ભગવતો સન્તિકં અગમાસિ. તેન વુત્તં ''ચિત્તો ચ હત્થિસારિપુત્તો પોટ્ઠપાદો ચ પરિબ્બાજકો''તિ.

૪૨૩. **અન્ધા**તિ પઞ્ઞાચક્ખુનો નત્થિતાય અન્ધા, તસ્સેવ અભાવેન અચક્ખુકા. **ત્વંયેવ નેસં એકો ચક્ખુમા**તિ સુભાસિતદુબ્ભાસિતજાનનભાવમત્તેન પઞ્ઞાચક્ખુના ચક્ખુમા. **એકંસિકા**તિ એકકોટ્ઠાસા. **પઞ્ઞત્તા**તિ ઠપિતા. **અનેકંસિકા**તિ ન એકકોટ્ઠાસા એકેનેવ કોટ્ઠાસેન સસ્સતાતિ વા અસસ્સતાતિ વા ન વુત્તાતિ અત્થો.

એકંસિકધમ્મવણ્ણના

૪૨૪-૪૨૫. **સન્તિ પોટ્ઠપાદા**તિ ઇદં ભગવા કસ્મા આરભિ? બાહિરકેહિ પઞ્ઞાપિતનિટ્ઠાય અનિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થં. સબ્બે હિ તિત્થિયા યથા ભગવા અમતં નિબ્બાનં, એવં અત્તનો અત્તનો સમયે લોકથુપિકાદિવસેન નિટ્ઠં પઞ્ઞપેન્તિ, સા ચ ન નિય્યાનિકા. યથા પઞ્ઞત્તા હુત્વા ન નિય્યાતિ ન ગચ્છતિ, અઞ્ઞદત્થુ પણ્ડિતેહિ પટિક્ખિત્તા નિવત્તતિ, તં દસ્સેતું ભગવા એવમાહ. તત્થ **એકન્તસુખં લોકં જાનં પસ્સ**ન્તિ પુરત્થિમાય દિસાય એકન્તસુખો લોકો પચ્છિમાદીનં વા અઞ્ઞતરાયાતિ એવં જાનન્તા એવં પસ્સન્તા વિહરથ. દિટ્ઠપુબ્બાનિ ખો તસ્મિં લોકે મનુસ્સાનં સરીરસણ્ઠાનાદીનીતિ. **અપ્પાટિહીરકતન્તિ** અપ્પાટિહીરકતં પટિહરણવિરહિતં, અનિય્યાનિકન્તિ વુત્તં હોતિ.

૪૨૬-૪૨૭. **જનપદકલ્યાણી**તિ જનપદે અઞ્ઞાહિ ઇત્થીહિ વણ્ણસણ્ઠાનવિલાસાકપ્પાદીહિ અસદિસા.

તયોઅત્તપટિલાભવણ્ણના

૪૨૮. એવં ભગવા પરેસં નિટ્ઠાય અનિય્યાનિકત્તં દસ્સેત્વા અત્તનો નિટ્ઠાય નિય્યાનિકભાવં દસ્સેતું ''તયો ખો મે પોટ્ઠપાદા''તિઆદિમાહ. તત્થ **અત્તપટિલાભો**તિ અત્તભાવપટિલાભો, એત્થ ચ ભગવા તીહિ અત્તભાવપટિલાભેહિ તયો ભવે દસ્સેસિ. ઓળારિકત્તભાવપટિલાભેન અવીચિતો પટ્ઠાય પરનિમ્મિતવસવત્તિપરિયોસાનં કામભવં દસ્સેસિ. મનોમયઅત્તભાવપટિલાભેન પઠમજ્ઝાનભૂમિતો પટ્ઠાય અકનિટ્ઠબ્રહ્મલોકપરિયોસાનં રૂપભવં દસ્સેસિ. અરૂપઅત્તભાવપટિલાભેન આકાસાનઞ્ચાયતનબ્રહ્મલોકતો પટ્ઠાય નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનબ્રહ્મલોકપરિયોસાનં અરૂપભવં દસ્સેસિ. સંકિલેસિકા ધમ્મા નામ દ્વાદસ અકુસલચિત્તુપ્પાદા. વોદાનિયા ધમ્મા નામ સમથવિપસ્સના.

૪૨૯. **પઞ્ઞાપારિપૂરિં વેપુલ્લત્ત**ન્તિ મગ્ગપઞ્ઞાફલપઞ્ઞાનં પારિપૂરિઞ્ચેવ વિપુલભાવઞ્ચ. **પામુજ્જ**ન્તિ તરુણપીતિ. **પીતી**તિ બલવતુટ્ઠિ. કિં વુત્તં હોતિ? યં અવોચુમ્હ ''સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા ઉપસમ્પજ્જ વિહિરતી''તિ, તત્થ તસ્સ એવં વિહરતો તં પામોજ્જઞ્ચેવ ભવિસ્સતિ, પીતિ ચ નામકાયપસ્સદ્ધિ ચ સતિ ચ સૂપટ્ઠિતા ઉત્તમઞાણઞ્ચ સુખો ચ વિહારો. સબ્બવિહારેસુ ચ અયમેવ વિહારો ''સુખો''તિ વત્તું યુત્તો ''ઉપસન્તો પરમમધુરો''તિ. તત્થ પઠમજ્ઝાને પામોજ્જાદયો છપિ ધમ્મા લબ્ભન્તિ, દુતિયજ્ઝાને દુબ્બલપીતિસઙ્ખાતં પામોજ્જં નિવત્તતિ, સેસા પઞ્ચ લબ્ભન્તિ. તતિયે પીતિ નિવત્તતિ, સેસા ચત્તારો લબ્ભન્તિ. તથા ચતુત્થે. ઇમેસુ ચતૂસુ ઝાનેસુ સમ્પસાદનસુત્તે સુદ્ધવિપસ્સના પાદકજ્ઝાનમેવ કથિતં. પાસાદિકસુત્તે ચતૂહિ મગ્ગેહિ સદ્ધિં વિપસ્સના કથિતા. દસુત્તરસુત્તે ચતુત્થજ્ઝાનિકફલસમાપત્તિ કથિતા. ઇમસ્મિં પોટ્ઠપાદસુત્તે પામોજ્જં પીતિવેવચનમેવ કત્વા દુતિયજ્ઝાનિકફલસમાપત્તિનામ કથિતાતિ વેદિતબ્બા.

૪૩૨-૪૩૭. **અયં વા સો**તિ એત્થ વા સદ્દો વિભાવનત્થો હોતિ. **અયં સો**તિ એવં વિભાવેત્વા પકાસેત્વા બ્યાકરેય્યામ. યથાપરે ''એકન્તસુખં અત્તાનં સઞ્જાનાથા''તિ પુટ્ઠા ''નો''તિ વદન્તિ, ન એવં વદામાતિ અત્થો. **સપ્પાટિહીરકત**ન્તિ સપ્પાટિહરણં, નિય્યાનિકન્તિ અત્થો. **મોઘો હોતી**તિ તુચ્છો હોતિ, નત્થિ સો તસ્મિં સમયેતિ અધિપ્પાયો. **સચ્ચો હોતી**તિ ભૂતો હોતિ, સ્વેવ તસ્મિં સમયે સચ્ચો હોતીતિ અત્થો. એત્થ પનાયં ચિત્તો અત્તનો અસબ્બઞ્ઞુતાય તયો અત્તપટિલાભે કથેત્વા અત્તપટિલાભો નામ પઞ્ઞત્તિમત્તં એતન્તિ ઉદ્ધરિતું નાસક્ખિ, અત્તપટિલાભો ત્વેવ નિય્યાતેસિ. અથસ્સ ભગવા રૂપાદયો ચેત્થ ધમ્મા, અત્તપટિલાભોતિ પન નામમત્તમેતં, તેસુ તેસુ રૂપાદીસુ સતિ એવરૂપા વોહારા હોન્તીતિ દસ્સેતુકામો તસ્સેવ કથં ગહેત્વા નામપઞ્ઞત્તિવસેન નિય્યાતનત્થં ''યસ્મિં ચિત્ત સમયે''તિઆદિમાહ.

૪૩૮. એવઞ્ચ પન વત્વા પટિપુચ્છિત્વા વિનયનત્થં પુન ''સચે તં, ચિત્ત, એવં પુચ્છેય્યુ''ન્તિઆદિમાહ . તત્થ યો મે અહોસિ અતીતો અત્તપટિલાભો , સ્વેવ મે અત્તપટિલાભો, તસ્મિં સમયે સચ્ચો અહોસિ, મોઘો અનાગતો મોઘો પચ્ચુપ્પન્નોતિ એત્થ તાવ ઇમમત્થં દસ્સેતિ – યસ્મા યે તે અતીતા ધમ્મા, તે એતરહિ નત્થિ, અહેસુન્તિ પન સઙ્ખ્યં ગતા, તસ્મા સોપિ મે અત્તપટિલાભો તસ્મિંયેવ સમયે સચ્ચો અહોસિ. અનાગતપચ્ચુપ્પન્નાનં પન ધમ્માનં તદા અભાવા તસ્મિં સમયે ''મોઘો અનાગતો, મોઘો પચ્ચુપ્પન્નો''તિ, એવં અત્થતો નામમત્તમેવ અત્તપટિલાભં પટિજાનાતિ. અનાગતપચ્ચુપ્પન્નેસુપિ એસેવ નયો.

૪૩૯-૪૪૩. અથ ભગવા તસ્સ બ્યાકરણેન સદ્ધિં અત્તનો બ્યાકરણં સંસન્દિતું ''એવમેવ ખો ચિત્તા''તિઆદીનિ વત્વા પુન ઓપમ્મતો તમત્થં સાધેન્તો ''**સેય્યથાપિ ચિત્ત ગવા ખીર**''ન્તિઆદિમાહ. તત્રાયં સઙ્ખેપત્થો, યથા ગવા ખીરં, ખીરાદીહિ ચ દધિઆદીનિ ભવન્તિ, તત્થ યસ્મિં સમયે ખીરં હોતિ, ન તસ્મિં સમયે દધીતિ વા નવનીતાદીસુ વા અઞ્ઞતરન્તિ સઙ્ખ્યં નિરુત્તિં નામં વોહારં ગચ્છતિ. કસ્મા? યે ધમ્મે ઉપાદાય

દધીતિઆદિ વોહારા હોન્તિ, તેસં અભાવા. અથ ખો ખીરં ત્વેવ તસ્મિં સમયે સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. કસ્મા? યે ધમ્મે ઉપાદાય ખીરન્તિ સઙ્ખ્યા નિરુત્તિ નામં વોહારો હોતિ, તેસં ભાવાતિ. એસ નયો સબ્બત્થ. **ઇમા ખો ચિત્તાતિ** ઓળારિકો અત્તપટિલાભો ઇતિ ચ મનોમયો અત્તપટિલાભો ઇતિ ચ અરૂપો અત્તપટિલાભો ઇતિ ચ ઇમા ખો ચિત્ત લોકસમઞ્ઞા લોકે સમઞ્ઞામત્તકાનિ સમનુજાનનમત્તકાનિ એતાનિ. તથા લોકનિરુત્તિમત્તકાનિ વચનપથમત્તકાનિ વોહારમત્તકાનિ નામપણ્ણત્તિમત્તકાનિ એતાનીતિ. એવં ભગવા હેટ્ઠા તયો અત્તપટિલાભે કથેત્વા ઇદાનિ સબ્બમેતં વોહારમત્તકન્તિ વદતિ. કસ્મા? યસ્મા પરમત્થતો સત્તો નામ નત્થિ, સુઞ્ઞો તુચ્છો એસ લોકો.

બુદ્ધાનં પન દ્વે કથા સમ્મુતિકથા ચ પરમત્થકથા ચ. તત્થ ''સત્તો પોસો દેવો બ્રહ્મા''તિઆદિકા ''સમ્મુતિકથા'' નામ. ''અનિચ્ચં દુક્ખમનત્તા ખન્ધા ધાતુયો આયતનાનિ સતિપટ્ઠાના સમ્મપ્પધાના''તિઆદિકા પરમત્થકથા નામ. તત્થ યો સમ્મુતિદેસનાય ''સત્તો''તિ વા ''પોસો''તિ વા ''દેવો''તિ વા ''બ્રહ્મા''તિ વા વુત્તે વિજાનિતું પટિવિજ્ઝિતું નિય્યાતું અરહત્તજયગ્ગાહં ગહેતું સક્કોતિ, તસ્સ ભગવા આદિતોવ ''સત્તો''તિ વા ''પોસો''તિ વા ''દેવો''તિ વા ''બ્રહ્મા''તિ વા કથેતિ, યો પરમત્થદેસનાય ''અનિચ્ચ''ન્તિ વા ''દુક્ખ''ન્તિ વાતિઆદીસુ અઞ્ઞતરં સુત્વા વિજાનિતું પટિવિજ્ઝિતું નિય્યાતું અરહત્તજયગ્ગાહં ગહેતું સક્કોતિ, તસ્સ ''અનિચ્ચ''ન્તિ વા ''દુક્ખ''ન્તિ વાતિઆદીસુ અઞ્ઞતરમેવ કથેતિ. તથા સમ્મુતિકથાય બુજ્ઝનકસત્તસ્સાપિ ન પઠમં પરમત્થકથં કથેતિ. સમ્મુતિકથાય પન બોધેત્વા પચ્છા પરમત્થકથં કથેતિ. પરમત્થકથાય બુજ્ઝનકસત્તસ્સાપિ ન પઠમં સમ્મુતિકથં કથેતિ. પરમત્થકથાય પન બોધેત્વા પચ્છા સમ્મુતિકથં કથેતિ. પકતિયા પન પઠમમેવ પરમત્થકથં કથેન્તસ્સ દેસના લૂખાકારા હોતિ, તસ્મા બુદ્ધા પઠમં સમ્મુતિકથં કથેત્વા પચ્છા પરમત્થકથં કથેન્તિ. સમ્મુતિકથં કથેન્તાપિ સચ્ચમેવ સભાવમેવ અમુસાવ કથેન્તિ. પરમત્થકથં કથેન્તાપિ સચ્ચમેવ સભાવમેવ અમુસાવ કથેન્તિ.

દુવે સચ્ચાનિ અક્ખાસિ, સમ્બુદ્ધો વદતં વરો;
સમ્મુતિં પરમત્થઞ્ચ, તતિયં નૂપલબ્ભતિ.

સઙ્કેતવચનં સચ્ચં, લોકસમ્મુતિકારણં;
પરમત્થવચનં સચ્ચં, ધમ્માનં ભૂતલક્ખણન્તિ.

યાહિ તથાગતો વોહરતિ અપરામસન્તિ યાહિ લોકસમઞ્ઞાહિ લોકનિરુત્તીહિ તથાગતો તણ્હામાનદિટ્ઠિપરામાસાનં અભાવા અપરામસન્તો વોહરતીતિ દેસનં વિનિવટ્ટેત્વા અરહત્તનિકૂટેન નિટ્ઠાપેસિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

પોટ્ઠપાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સુભસુત્તવણ્ણના

સુભમાણવકવત્થુવણ્ણના

૪૪૪. **એવં મે સુતં…પે॰… સાવત્થિયન્તિ** સુભસુત્તં. તત્રાયં અનુત્તાનપદવણ્ણના. **અચિરપરિનિબ્બુતે ભગવતી**તિ અચિરં પરિનિબ્બુતે ભગવતિ, પરિનિબ્બાનતો ઉદ્ધં માસમત્તે કાલે. નિદાનવણ્ણનાયં વુત્તનયેનેવ ભગવતો પત્તચીવરં આદાય આગન્ત્વા ખીરવિરેચનં પિવિત્વા વિહારે નિસિન્નદિવસં સન્ધાયેતં વુત્તં. **તોદેય્યપુત્તો**તિ તોદેય્યબ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો, સો કિર સાવત્થિયા અવિદૂરે તુદિગામો નામ અત્થિ, તસ્સ અધિપતિત્તા તોદેય્યોતિ સઙ્ખ્યં ગતો. મહદ્ધનો પન હોતિ પઞ્ચચત્તાલીસકોટિવિભવો, પરમમચ્છરી – ''દદતો ભોગાનં અપરિક્ખયો નામ નત્થી''તિ ચિન્તેત્વા કસ્સચિ કિઞ્ચિ ન દેતિ, પુત્તમ્પિ આહ –

''અઞ્જનાનં ખયં દિસ્વા, વમ્મિકાનઞ્ચ સઞ્ચયં;
મધૂનઞ્ચ સમાહારં, પણ્ડિતો ઘરમાવસે''તિ.

એવં અદાનમેવ સિક્ખાપેત્વા કાયસ્સ ભેદા તસ્મિંયેવ ઘરે સુનખો હુત્વા નિબ્બત્તો. સુભો તં સુનખં અતિવિય પિયાયતિ. અત્તનો ભુઞ્જનકભત્તંયેવ ભોજેતિ, ઉક્ખિપિત્વા વરસયને સયાપેતિ. અથ ભગવા એકદિવસં નિક્ખન્તે માણવે તં ઘરં પિણ્ડાય પાવિસિ. સુનખો ભગવન્તં દિસ્વા ભુક્કારં કરોન્તો ભગવતો સમીપં ગતો. તતો નં ભગવા અવોચ ''તોદેય્ય ત્વં પુબ્બેપિ મં 'ભો, ભો'તિ પરિભવિત્વા સુનખો જાતો, ઇદાનિપિ ભુક્કારં કત્વા અવીચિં ગમિસ્સસી''તિ. સુનખો તં કથં સુત્વા વિપ્પટિસારી હુત્વા ઉદ્ધનન્તરે છારિકાય નિપન્નો, મનુસ્સા નં ઉક્ખિપિત્વા સયને સયાપેતું નાસક્ખિંસુ .

સુભો આગન્ત્વા ''કેનાયં સુનખો સયના ઓરોપિતો''તિ આહ. મનુસ્સા ''ન કેનચી''તિ વત્વા તં પવત્તિં આરોચેસું. માણવો સુત્વા ''મમ પિતા બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તો, સમણો પન ગોતમો મે પિતરં સુનખં કરોતિ યં કિઞ્ચિ એસ મુખારૂળ્હં ભાસતી''તિ કુજ્ઝિત્વા ભગવન્તં મુસાવાદેન ચોદેતુકામો વિહારં ગન્ત્વા તં પવત્તિં પુચ્છિ. ભગવા તસ્સ તથેવ વત્વા અવિસંવાદનત્થં આહ – ''અત્થિ પન તે, માણવ, પિતરા ન અક્ખાતં ધન''ન્તિ. અત્થિ, ભો ગોતમ, સતસહસ્સગ્ઘનિકા સુવણ્ણમાલા, સતસહસ્સગ્ઘનિકા સુવણ્ણપાદુકા, સતસહસ્સગ્ઘનિકા સુવણ્ણપાતિ, સતસહસ્સઞ્ચ કહાપણન્તિ. ગચ્છ તં સુનખં અપ્પોદકં મધુપાયાસં ભોજેત્વા સયનં આરોપેત્વા ઈસકં નિદ્દં ઓક્કન્તકાલે પુચ્છ, સબ્બં તે આચિક્ખિસ્સતિ, અથ નં જાનેય્યાસિ – ''પિતા મે એસો''તિ. સો તથા અકાસિ. સુનખો સબ્બં આચિક્ખિ, તદા નં – ''પિતા મે''તિ ઞત્વા ભગવતિ પસન્નચિત્તો ગન્ત્વા ભગવન્તંચુદ્દસ પઞ્હે પુચ્છિત્વા વિસ્સજ્જનપરિયોસાને ભગવન્તં સરણં ગતો, તં સન્ધાય વુત્તં ''સુભો માણવો તોદેય્યપુત્તો''તિ. **સાવત્થિયં પટિવસતી**તિ અત્તનો ભોગગામતો આગન્ત્વા વસતિ.

૪૪૫-૪૪૬. **અઞ્ઞતરં માણવકં આમન્તેસી**તિ સત્થરિ પરિનિબ્બુતે ''આનન્દત્થેરો કિરસ્સ પત્તચીવરં ગહેત્વા આગતો, મહાજનો તં દસ્સનત્થાય ઉપસઙ્કમતી''તિ સુત્વા ''વિહારં ખો પન ગન્ત્વા મહાજનમજ્ઝે ન સક્કા સુખેન પટિસન્થારં વા કાતું, ધમ્મકથં વા સોતું ગેહં આગતંયેવ નં દિસ્વા સુખેન પટિસન્થારં કરિસ્સામિ, એકા ચ મે કઙ્ખા અત્થિ, તમ્પિ નં પુચ્છિસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા અઞ્ઞતરં માણવકં આમન્તેસિ. **અપ્પાબાધન્તિ**આદીસુ **આબાધો**તિ વિસભાગવેદના વુચ્ચતિ, યા એકદેસે ઉપ્પજ્જિત્વા ચત્તારો ઇરિયાપથે અયપટ્ટેન આબન્ધિત્વા વિય ગણ્હતિ,

તસ્સા અભાવં પુચ્છાતિ વદતિ. **અપ્પાતઙ્કોતિ** કિચ્છજીવિતકરો રોગો વુચ્ચતિ, તસ્સાપિ અભાવં પુચ્છાતિ વદતિ. ગિલાનસ્સેવ ચ ઉટ્ઠાનં નામ ગરુકં હોતિ, કાયે બલં ન હોતિ, તસ્મા નિગ્ગેલઞ્ઞભાવઞ્ચ બલઞ્ચ પુચ્છાતિ વદતિ. **ફાસુવિહારન્તિ** ગમનઠાનનિસજ્જસયનેસુ ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ સુખવિહારં પુચ્છાતિ વદતિ. અથસ્સ પુચ્છિતબ્બાકારં દસ્સેન્તો ''સુભો''તિઆદિમાહ.

૪૪૭. **કાલઞ્ચ સમયઞ્ચ ઉપાદાયાતિ** કાલઞ્ચ સમયઞ્ચ પઞ્ઞાય ગહેત્વા ઉપધારેત્વાતિ અત્થો. સચે અમ્હાકં સ્વે ગમનકાલો ભવિસ્સતિ, કાયે બલમત્તા ચેવ ફરિસ્સતિ, ગમનપચ્ચયા ચ અઞ્ઞો અફાસુવિહારો ન ભવિસ્સતિ, અથેતં કાલઞ્ચ ગમનકારણસમવાયસઙ્ખાતં સમયઞ્ચ ઉપધારેત્વા – ''અપિ એવ નામ સ્વે આગચ્છેય્યામા''તિ વુત્તં હોતિ.

૪૪૮. **ચેતકેન ભિક્ખુનાતિ** ચેતિરટ્ઠે જાતત્તા ચેતકોતિ એવં લદ્ધનામેન. **સમ્મોદનીયં કથં સારણીયન્તિ** ભો, આનન્દ, દસબલસ્સ કો નામ આબાધો અહોસિ, કિં ભગવા પરિભુઞ્જિ. અપિ ચ સત્થુ પરિનિબ્બાનેન તુમ્હાકં સોકો ઉદપાદિ, સત્થા નામ ન કેવલં તુમ્હાકંયેવ પરિનિબ્બુતો, સદેવકસ્સ લોકસ્સ મહાજાનિ, કો દાનિ અઞ્ઞો મરણા મુચ્ચિસ્સતિ, યત્ર સો સદેવકસ્સ લોકસ્સ અગ્ગપુગ્ગલો પરિનિબ્બુતો, ઇદાનિ કં અઞ્ઞં દિસ્વા મચ્ચુરાજા લજ્જિસ્સતીતિ એવમાદિના નયેન મરણપટિસંયુત્તં સમ્મોદનીયં કથં સારણીયં વીતિસારેત્વા થેરસ્સ હિય્યો પીતભેસજ્જાનુરૂપં આહારં દત્વા ભત્તકિચ્ચાવસાને એકમન્તં નિસીદિ.

ઉપટ્ઠાકો સન્તિકાવચરોતિ ઉપટ્ઠાકો હુત્વા સન્તિકાવચરો, ન રન્ધગવેસી. ન વીમંસનાધિપ્પાયો. **સમીપચારીતિ** ઇદં પુરિમપદસ્સેવ વેવચનં. **યેસં સો ભવં ગોતમોતિ** કસ્મા પુચ્છતિ? તસ્સ કિર એવં અહોસિ ''યેસુ ધમ્મેસુ ભવં ગોતમો ઇમં લોકં પતિટ્ઠપેસિ, તે તસ્સ અચ્ચયેન નટ્ઠા નુ ખો, ધરન્તિ નુ ખો, સચે ધરન્તિ, આનન્દો જાનિસ્સતિ, હન્દ નં પુચ્છામી''તિ, તસ્મા પુચ્છિ.

૪૪૯. અથસ્સ થેરો તીણિ પિટકાનિ તીહિ ખન્ધેહિ સઙ્ગહેત્વા દસ્સેન્તો ''તિણ્ણં ખો''તિઆદિમાહ. માણવો સઙ્ખિત્તેન કથિતં અસલ્લક્ખેન્તો – ''વિત્થારતો પુચ્છિસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા ''કતમેસં તિણ્ણ''ન્તિઆદિમાહ.

સીલક્ખન્ધવણ્ણના

૪૫૦-૪૫૩. તતો થેરેન ''અરિયસ્સ સીલક્ખન્ધસ્સા''તિ તેસુ દસ્સિતેસુ પુન ''**કતમો પન સો, ભો આનન્દ, અરિયો સીલક્ખન્ધો**''તિ એકેકં પુચ્છિ. થેરોપિસ્સ બુદ્ધુપ્પાદં દસ્સેત્વા તન્તિધમ્મં દેસેન્તો અનુક્કમેન ભગવતા વુત્તનયેનેવ સબ્બં વિસ્સજ્જેસિ. તત્થ **અત્થિ ચેવેત્થ ઉત્તરિકરણીયન્તિ** એત્થ ભગવતો સાસને ન સીલમેવ સારો, કેવલઞ્હેતં પતિટ્ઠામત્તમેવ હોતિ. ઇતો ઉત્તરિ પન અઞ્ઞમ્પિ કત્તબ્બં અત્થિ યેવાતિ દસ્સેસિ. **ઇતો બહિદ્ધાતિ** બુદ્ધસાસનતો બહિદ્ધા.

સમાધિક્ખન્ધવણ્ણના

૪૫૪. **કથઞ્ચ , માણવ, ભિક્ખુ ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારો હોતીતિ** ઇદમાયસ્મા આનન્દો ''કતમો પન સો, ભો આનન્દ, અરિયો સમાધિક્ખન્ધો''તિ એવં સમાધિક્ખન્ધં પુટ્ઠોપિ યે તે ''સીલસમ્પન્નો ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારો સતિસમ્પજઞ્ઞેન સમન્નાગતો સન્તુટ્ઠો''તિ એવં સીલાનન્તરં ઇન્દ્રિયસંવરાદયો સીલસમાધીનં અન્તરે ઉભિન્નમ્પિ

ઉપકારકધમ્મા ઉદ્દિટ્ઠા, તે નિદ્દિસિત્વા સમાધિક્ખન્ધં દસ્સેતુકામો આરભિ. એત્થ ચ રૂપજ્ઝાનાનેવ આગતાનિ, ન અરૂપજ્ઝાનાનિ, આનેત્વા પન દીપેતબ્બાનિ. ચતુત્થજ્ઝાનેન હિ અસઙ્ગહિતા અરૂપસમાપત્તિ નામ નત્થિયેવ.

૪૭૧-૪૮૦. અત્થિ ચેવેત્થ ઉત્તરિકરણીયન્તિ એત્થ ભગવતો સાસને ન ચિત્તેકગ્ગતામત્તકેનેવ પરિયોસાનપ્પત્તિ નામ અત્થિ, ઇતોપિ ઉત્તરિ પન અઞ્ઞં કત્તબ્બં અત્થિ યેવાતિ દસ્સેતિ. **નત્થિ ચેવેત્થ ઉત્તરિકરણીયન્તિ** એત્થ ભગવતો સાસને ઇતો ઉત્તરિ કાતબ્બં નામ નત્થિયેવ, અરહત્તપરિયોસાનઞ્હિ ભગવતો સાસનન્તિ દસ્સેતિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

સુભસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. કેવટ્ટસુત્તવણ્ણના

કેવટ્ટગહપતિપુત્તવત્થુવણ્ણના

૪૮૧. એવં મે સુતં…પે॰… નાળન્દાયન્તિ કેવટ્ટસુત્તં. તત્રાયં અપુબ્બપદવણ્ણના. **પાવારિકમ્બવનેતિ** પાવારિકસ્સ અમ્બવને. **કેવટ્ટોતિ** ઇદં તસ્સ ગહપતિપુત્તસ્સ નામં. સો કિર ચત્તાલીસકોટિધનો ગહપતિમહાસાલો અતિવિય સદ્ધો પસન્નો અહોસિ. સો સદ્ધાધિકત્તાયેવ ''સચે એકો ભિક્ખુ અડ્ઢમાસન્તરેન વા માસન્તરેન વા સંવચ્છરેન વા આકાસે ઉપ્પતિત્વા વિવિધાનિ પાટિહારિયાનિ દસ્સેય્ય, સબ્બો જનો અતિવિય પસીદેય્ય. યંનૂનાહં ભગવન્તં યાચિત્વા પાટિહારિયકરણત્થાય એકં ભિક્ખું અનુજાનાપેય્ય''ન્તિ ચિન્તેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા એવમાહ.

તત્થ **ઇદ્ધાતિ** સમિદ્ધા **ફીતાતિ** નાનાભણ્ડઉસ્સન્નતાય વુદ્ધિપ્પત્તા. **આકિણ્ણમનુસ્સાતિ** અંસકૂટેન અંસકૂટં પહરિત્વા વિય વિચરન્તેહિ મનુસ્સેહિ આકિણ્ણા. **સમાદિસતૂતિ** આણાપેતુ ઠાનન્તરે ઠપેતુ. **ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માતિ** ઉત્તરિમનુસ્સાનં ધમ્મતો, દસકુસલસઙ્ખાતતો વા મનુસ્સધમ્મતો ઉત્તરિ. **ભિય્યોસોમત્તાયાતિ** પકતિયાપિ પજ્જલિતપદીપો તેલસ્નેહં લભિત્વા વિય અતિરેકપ્પમાણેન અભિપ્પસીદિસ્સતિ. **ન ખો અહન્તિ** ભગવા રાજગહસેટ્ઠિવત્થુસ્મિં સિક્ખાપદં પઞ્ઞપેસિ, તસ્મા ''ન ખો અહ''ન્તિઆદિમાહ.

૪૮૨. ન ધંસેમીતિ ન ગુણવિનાસનેન ધંસેમિ, સીલભેદં પાપેત્વા અનુપુબ્બેન ઉચ્ચટ્ઠાનતો ઓતારેન્તો નીચટ્ઠાને ન ઠપેમિ, અથ ખો અહં બુદ્ધસાસનસ્સ વુદ્ધિં પચ્ચાસીસન્તો કથેમીતિ દસ્સેતિ. **તતિયમ્પિ ખોતિ** યાવતતિયં બુદ્ધાનં કથં પટિબાહિત્વા કથેતું વિસહન્તો નામ નત્થિ. અયં પન ભગવતા સદ્ધિં વિસ્સાસિકો વિસ્સાસં વડ્ઢેત્વા વલ્લભો હુત્વા અત્થકામોસ્મીતિ તિક્ખત્તું કથેસિ.

ઇદ્ધિપાટિહારિયવણ્ણના

૪૮૩-૪૮૪. અથ ભગવા અયં ઉપાસકો મયિ પટિબાહન્તેપિ પુનપ્પુનં યાચતિયેવ. ''હન્દસ્સ પાટિહારિયકરણે આદીનવં દસ્સેમી''તિ ચિન્તેત્વા ''તીણિ ખો''તિઆદિમાહ. તત્થ **અમાહં ભિક્ખુન્તિ** અમું અહં ભિક્ખું. **ગન્ધારીતિ** ગન્ધારેન નામ ઇસિના કતા, ગન્ધારરટ્ઠે વા ઉપ્પન્ના વિજ્જા. તત્થ કિર બહૂ ઇસયો વસિંસુ, તેસુ એકેન કતા વિજ્જાતિ અધિપ્પાયો. **અટ્ટીયામીતિ** અટ્ટો પીળિતો વિય હોમિ. **હરાયામીતિ** લજ્જામિ. **જિગુચ્છામીતિ** ગૂથં દિસ્વા વિય જિગુચ્છં ઉપ્પાદેમિ.

આદેસનાપાટિહારિયવણ્ણના

૪૮૫. પરસત્તાનન્તિ અઞ્ઞેસં સત્તાનં. દુતિયં તસ્સેવ વેવચનં. **આદિસતીતિ** કથેતિ. **ચેતસિકન્તિ** સોમનસ્સદોમનસ્સં અધિપ્પેતં. **એવમ્પિ તે મનોતિ** એવં તવ મનો સોમનસ્સિતો વા દોમનસ્સિતો વા કામવિતક્કાદિસમ્પયુત્તો વા. દુતિયં તસ્સેવ વેવચનં. **ઇતિપિ તે ચિત્તન્તિ** ઇતિ તવ ચિત્તં, ઇદઞ્ચિદઞ્ચ અત્થં ચિન્તયમાનં પવત્તતીતિ અત્થો. **મણિકા નામ વિજ્જાતિ** ચિન્તામણીતિ એવં લદ્ધનામા લોકે એકા વિજ્જા અત્થિ. તાય પરેસં ચિત્તં જાનાતીતિ દીપેતિ.

અનુસાસનીપાટિહારિયવણ્ણના

૪૮૬. **એવં વિતક્કેથા**તિ નેક્ખમ્મવિતક્કાદયો એવં પવત્તેન્તા વિતક્કેથ. **મા એવં વિતક્કયિત્થા**તિ એવં કામવિતક્કાદયો પવત્તેન્તા મા વિતક્કયિત્થ. **એવં મનસિ કરોથા**તિ એવં અનિચ્ચસઞ્ઞમેવ, દુક્ખસઞ્ઞાદીસુ વા અઞ્ઞતરં મનસિ કરોથ. **મા એવ**ન્તિ ''નિચ્ચ''ન્તિઆદિના નયેન મા મનસિ કરિત્થ. ઇદન્તિ ઇદં પઞ્ચકામગુણિકરાગં પજહથ. **ઇદં ઉપસમ્પજ્જા**તિ ઇદં ચતુમગ્ગફલપ્પભેદં લોકુત્તરધમ્મમેવ ઉપસમ્પજ્જ પાપુણિત્વા નિપ્ફાદેત્વા વિહરથ. ઇતિ ભગવા ઇદ્ધિવિધં **ઇદ્ધિપાટિહારિય**ન્તિ દસ્સેતિ, પરસ્સ ચિત્તં ઞત્વા કથનં **આદેસનાપાટિહારિય**ન્તિ. સાવકાનઞ્ચ બુદ્ધાનઞ્ચ સતતં ધમ્મદેસના **અનુસાસનીપાટિહારિય**ન્તિ.

તત્થ ઇદ્ધિપાટિહારિયેન અનુસાસનીપાટિહારિયં મહામોગ્ગલ્લાનસ્સ આચિણ્ણં, આદેસનાપાટિહારિયેન અનુસાસનીપાટિહારિયં ધમ્મસેનાપતિસ્સ. દેવદત્તે સંઘં ભિન્દિત્વા પઞ્ચ ભિક્ખુસતાનિ ગહેત્વા ગયાસીસે બુદ્ધલીળાય તેસં ધમ્મં દેસન્તે હિ ભગવતા પેસિતેસુ દ્વીસુ અગ્ગસાવકેસુ ધમ્મસેનાપતિ તેસં ચિત્તાચારં ઞત્વા ધમ્મં દેસેસિ , થેરસ્સ ધમ્મદેસનં સુત્વા પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિંસુ. અથ નેસં મહામોગ્ગલ્લાનો વિકુબ્બનં દસ્સેત્વા દસ્સેત્વા ધમ્મં દેસેસિ, તં સુત્વા સબ્બે અરહત્તફલે પતિટ્ઠહિંસુ. અથ દ્વેપિ મહાનાગા પઞ્ચ ભિક્ખુસતાનિ ગહેત્વા વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા વેળુવનમેવાગમિંસુ. અનુસાસનીપાટિહારિયં પન બુદ્ધાનં સતતં ધમ્મદેસના, તેસુ ઇદ્ધિપાટિહારિયઆદેસનાપાટિહારિયાનિ સઉપારમ્ભાનિ સદોસાનિ, અદ્ધાનં ન તિટ્ઠન્તિ, અદ્ધાનં અતિટ્ઠનતો ન નિય્યન્તિ. અનુસાસનીપાટિહારિયં અનુપારમ્ભં નિદ્દોસં, અદ્ધાનં તિટ્ઠતિ, અદ્ધાનં તિટ્ઠનતો નિય્યાતિ. તસ્મા ભગવા ઇદ્ધિપાટિહારિયઞ્ચ આદેસનાપાટિહારિયઞ્ચ ગરહતિ, અનુસાસનીપાટિહારિયંયેવ પસંસતિ.

ભૂતનિરોધેસકવત્થુવણ્ણના

૪૮૭. **ભૂતપુબ્બ**ન્તિ ઇદં કસ્મા ભગવતા આરદ્ધં. ઇદ્ધિપાટિહારિયઆદેસનાપાટિહારિયાનં અનિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થં, અનુસાસનીપાટિહારિયસ્સેવ નિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થં. અપિ ચ સબ્બબુદ્ધાનં મહાભૂતપરિયેસકો નામેકો ભિક્ખુ હોતિયેવ. યો મહાભૂતે પરિયેસન્તો યાવ બ્રહ્મલોકા વિચરિત્વા વિસ્સજ્જેતારં અલભિત્વા આગમ્મ બુદ્ધમેવ પુચ્છિત્વા નિક્કઙ્ખો હોતિ. તસ્મા બુદ્ધાનં મહન્તભાવપ્પકાસનત્થં, ઇદઞ્ચ કારણં પટિચ્છન્નં, અથ નં વિવટં કત્વા દેસેન્તોપિ ભગવા ''ભૂતપુબ્બ''ન્તિઆદિમાહ.

તત્થ **કત્થ નુ ખો**તિ કિસ્મિં ઠાને કિં આગમ્મ કિં પત્તસ્સ તે અનવસેસા અપ્પવત્તિવસેન નિરુજ્ઝન્તિ. મહાભૂતકથા પનેસા સબ્બાકારેન વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તા, તસ્મા સા તતોવ ગહેતબ્બા.

૪૮૮. **દેવયાનિયો મગ્ગો**તિ પાટિયેક્કો દેવલોકગમનમગ્ગો નામ નત્થિ, ઇદ્ધિવિધઞાણસ્સેવ પનેતં અધિવચનં. તેન હેસ યાવ બ્રહ્મલોકાપિ કાયેન વસં વત્તેન્તો દેવલોકં યાતિ. તસ્મા ''તં દેવયાનિયો મગ્ગો''તિ વુત્તં. **યેન ચાતુમહારાજિકા**તિ સમીપે ઠિતમ્પિ ભગવન્તં અપુચ્છિત્વા ધમ્મતાય ચોદિતો દેવતા મહાનુભાવાતિ મઞ્ઞમાનો ઉપસઙ્કમિ. **મયમ્પિ ખો, ભિક્ખુ, ન જાનામા**તિ બુદ્ધવિસયે પઞ્હં પુચ્છિતા દેવતા ન જાનન્તિ , તેનેવમાહંસુ. અથ ખો સો ભિક્ખુ ''મમ ઇમં પઞ્હં ન કથેતું ન લબ્ભા, સીઘં કથેથા''તિ તા દેવતા અજ્ઝોત્થરતિ, પુનપ્પુનં પુચ્છતિ, તા ''અજ્ઝોત્થરતિ નો અયં ભિક્ખુ, હન્દ નં હત્થતો મોચેસ્સામા''તિ ચિન્તેત્વા ''અત્થિ ખો ભિક્ખુ ચત્તારો મહારાજાનો''તિઆદિમાહંસુ. તત્થ **અભિક્કન્તતરા**તિ અતિક્કમ્મ કન્તતરા. **પણીતતરા**તિ વણ્ણયસઇસ્સરિયાદીહિ ઉત્તમતરા એતેન નયેન સબ્બવારેસુ અત્થો વેદિતબ્બો.

૪૯૧-૪૯૩. અયં પન વિસેસો – સક્કો કિર દેવરાજા ચિન્તેસિ ''અયં પઞ્હો બુદ્ધવિસયો, ન સક્કા અઞ્ઞેન વિસ્સજ્જિતું, અયઞ્ચ ભિક્ખુ અગ્ગિં પહાય ખજ્જોપનકં ધમન્તો વિય, ભેરિં પહાય ઉદરં વાદેન્તો વિય ચ, લોકે અગ્ગપુગ્ગલં સમ્માસમ્બુદ્ધં પહાય દેવતા પુચ્છન્તો વિચરતિ, પેસેમિ નં સત્થુસન્તિક''ન્તિ. તતો પુનદેવ સો ચિન્તેસિ ''સુદૂરમ્પિ ગન્ત્વા સત્થુ સન્તિકેવ નિક્કઙ્ખો ભવિસ્સતિ . અત્થિ ચેવ પુગ્ગલો નામેસ, થોકં તાવ આહિણ્ડન્તો કિલમતુ પચ્છા જાનિસ્સતી''તિ. તતો તં ''અહમ્પિ ખો''તિઆદિમાહ. બ્રહ્મયાનિયોપિ દેવયાનિયસદિસોવ. દેવયાનિયમગ્ગોતિ વા બ્રહ્મયાનિયમગ્ગોતિ વા ધમ્મસેતૂતિ વા એકચિત્તક્ખણિકઅપ્પનાતિ વા સન્નિટ્ઠાનિકચેતનાતિ વા મહગ્ગતચિત્તન્તિ વા અભિઞ્ઞાઞાણન્તિ વા સબ્બમેતં ઇદ્ધિવિધઞાણસ્સેવ નામં.

૪૯૪. પુબ્બનિમિત્તન્તિ આગમનપુબ્બભાગે નિમિત્તં સૂરિયસ્સ ઉદયતો અરુણુગ્ગં વિય. તસ્મા ઇદાનેવ બ્રહ્મા આગમિસ્સતિ, એવં મયં જાનામાતિ દીપયિંસુ. **પાતુરહોસી**તિ પાકટો અહોસિ. અથ ખો સો બ્રહ્મા તેન ભિક્ખુના પુટ્ઠો અત્તનો અવિસયભાવં ઞત્વા સચાહં ''ન જાનામી''તિ વક્ખામિ, ઇમે મં પરિભવિસ્સન્તિ, અથ જાનન્તો વિય યં કિઞ્ચિ કથેસ્સામિ, અયં મે ભિક્ખુ વેય્યાકરણેન અનારદ્ધચિત્તો વાદં આરોપેસ્સતિ. ''અહમસ્મિ ભિક્ખુ બ્રહ્મા''તિઆદીનિ પન મે ભણન્તસ્સ ન કોચિ વચનં સદ્દહિસ્સતિ. યંનૂનાહં વિક્ખેપં કત્વા ઇમં ભિક્ખું સત્થુસન્તિકંયેવ પેસેય્યન્તિ ચિન્તેત્વા ''અહમસ્મિ ભિક્ખુ બ્રહ્મા''તિઆદિમાહ.

૪૯૫-૪૯૬. એકમન્તં અપનેત્વાતિ કસ્મા એવમકાસિ? કુહકત્તા. **બહિદ્ધા પરિયેટ્ઠિ**ન્તિ તેલત્થિકો વાલિકં નિપ્પીળિયમાનો વિય યાવ બ્રહ્મલોકા બહિદ્ધા પરિયેસનં આપજ્જતિ.

૪૯૭. સકુણન્તિ કાકં વા કુલલં વા. **ન ખો એસો, ભિક્ખુ, પઞ્હો એવં પુચ્છિતબ્બો**તિ ઇદં ભગવા યસ્મા પદેસેનેસ પઞ્હો પુચ્છિતબ્બો, અયઞ્ચ ખો ભિક્ખુ અનુપાદિન્નકેપિ ગહેત્વા નિપ્પદેસતો પુચ્છતિ, તસ્મા પટિસેધેતિ. આચિણ્ણં કિરેતં બુદ્ધાનં, પુચ્છામૂળ્હસ્સ જનસ્સ પુચ્છાય દોસં દસ્સેત્વા પુચ્છં સિક્ખાપેત્વા પુચ્છાવિસ્સજ્જનં. કસ્મા? પુચ્છિતું અજાનિત્વા પરિપુચ્છન્તો દુવિઞ્ઞાપયો હોતિ. પઞ્હં સિક્ખાપેન્તો પન ''કત્થ આપો ચા''તિઆદિમાહ.

૪૯૮. તત્થ **ન ગાધતી**તિ ન પતિટ્ઠાતિ, ઇમે ચત્તારો મહાભૂતા કિં આગમ્મ અપ્પતિટ્ઠા ભવન્તીતિ અત્થો. ઉપાદિન્નંયેવ સન્ધાય પુચ્છતિ. **દીઘઞ્ચ રસ્સઞ્ચા**તિ સણ્ઠાનવસેન ઉપાદારૂપં વુત્તં. **અણું થૂલ**ન્તિ ખુદ્દકં વા મહન્તં વા, ઇમિનાપિ ઉપાદારૂપે વણ્ણમત્તમેવ કથિતં. **સુભાસુભ**ન્તિ સુભઞ્ચ અસુભઞ્ચ ઉપાદારૂપમેવ કથિતં. કિં પન ઉપાદારૂપં સુભન્તિ અસુભન્તિ અત્થિ? નત્થિ. ઇટ્ઠાનિટ્ઠારમ્મણં પનેવ કથિતં. **નામઞ્ચ રૂપઞ્ચા**તિ નામઞ્ચ દીઘાદિભેદં રૂપઞ્ચ. **ઉપરુજ્ઝતી**તિ નિરુજ્ઝતિ, કિં આગમ્મ અસેસમેતં નપ્પવત્તતીતિ.

એવં પુચ્છિતબ્બં સિયાતિ પુચ્છં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વિસ્સજ્જનં દસ્સેન્તો તત્ર વેય્યાકરણં ભવતીતિ વત્વા – ''વિઞ્ઞાણ''ન્તિઆદિમાહ.

૪૯૯. તત્થ વિઞ્ઞાતબ્બન્તિ **વિઞ્ઞાણં** નિબ્બાનસ્સેતં નામં, તદેતં નિદસ્સનાભાવતો **અનિદસ્સનં**. ઉપ્પાદન્તો વા વયન્તો વા ઠિતસ્સ અઞ્ઞથત્તન્તો વા એતસ્સ નત્થીતિ **અનન્તં. પભ**ન્તિ પનેતં કિર તિત્થસ્સ નામં, તઞ્હિ પપન્તિ એત્થાતિ પપં, પકારસ્સ પન ભકારો કતો. સબ્બતો પભમસ્સાતિ **સબ્બતોપભં**. નિબ્બાનસ્સ કિર યથા મહાસમુદ્દસ્સ યતો યતો ઓતરિતુકામા હોન્તિ, તં તદેવ તિત્થં, અતિત્થં નામ નત્થિ. એવમેવ અટ્ઠતિંસાય કમ્મટ્ઠાનેસુ યેન યેન મુખેન નિબ્બાનં ઓતરિતુકામા હોન્તિ, તં તદેવ તિત્થં, નિબ્બાનસ્સ અતિત્થં

નામ નત્થિ. તેન વુત્તં ''સબ્બતોપભ''ન્તિ. **એત્થ આપો ચા**તિ એત્થ નિબ્બાને ઇદં નિબ્બાનં આગમ્મ સબ્બમેતં આપોતિઆદિના નયેન વુત્તં ઉપાદિન્નક ધમ્મજાતં નિરુજ્ઝતિ, અપ્પવત્તં હોતીતિ.

ઇદાનિસ્સ નિરુજ્ઝનૂપાયં દસ્સેન્તો ''વિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેન એત્થેતં ઉપરુજ્ઝતી''તિ આહ. તત્થ **વિઞ્ઞાણ**ન્તિ ચરિમકવિઞ્ઞાણમ્પિ અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણમ્પિ , ચરિમકવિઞ્ઞાણસ્સાપિ હિ નિરોધેન એત્થેતં ઉપરુજ્ઝતિ. વિજ્ઝાતદીપસિખા વિય અપણ્ણત્તિકભાવં યાતિ. અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસ્સાપિ અનુપ્પાદનિરોધેન અનુપ્પાદવસેન ઉપરુજ્ઝતિ. યથાહ ''સોતાપત્તિમગ્ગઞાણેન અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેન ઠપેત્વા સત્તભવે અનમતગ્ગે સંસારે યે ઉપ્પજ્જેય્યું નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ એત્થેતે નિરુજ્ઝન્તી''તિ સબ્બં ચૂળનિદ્દેસે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

કેવટ્ટસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. લોહિચ્ચસુત્તવણ્ણના

લોહિચ્ચબ્રાહ્મણવત્થુવણ્ણના

૫૦૧. એવં મે સુતં…પે॰… કોસલેસૂતિ લોહિચ્ચસુત્તં. તત્રાયં અનુત્તાનપદવણ્ણના. **સાલવતિકા**તિ તસ્સ ગામસ્સ નામં, સો કિર વતિયા વિય સમન્તતો સાલપન્તિયા પરિક્ખિત્તો. તસ્મા સાલવતિકાતિ વુચ્ચતિ. **લોહિચ્ચો**તિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નામં.

૫૦૨-૫૦૩. પાપકન્તિ પરાનુકમ્પા વિરહિતત્તા લામકં, ન પન ઉચ્છેદસસ્સતાનં અઞ્ઞતરં. **ઉપ્પન્નં હોતી**તિ જાતં હોતિ, ન કેવલઞ્ચ ચિત્તે જાતમત્તમેવ. સો કિર તસ્સ વસેન પરિસમજ્ઝેપિ એવં ભાસતિયેવ. **કિઞ્હિ પરો પરસ્સા**તિ પરો યો અનુસાસીયતિ, સો તસ્સ અનુસાસકસ્સ કિં કરિસ્સતિ. અત્તના પટિલદ્ધં કુસલં ધમ્મં અત્તનાવ સક્કત્વા ગરું કત્વા વિહાતબ્બન્તિ વદતિ.

૫૦૪-૪૦૭. રોસિકં ન્હાપિતં આમન્તેસીતિ રોસિકાતિ એવં ઇત્થિલિઙ્ગવસેન લદ્ધનામં ન્હાપિતં આમન્તેસિ. સો કિર ભગવતો આગમનં સુત્વા ચિન્તેસિ – ''વિહારં ગન્ત્વા દિટ્ઠં નામં ભારો, ગેહં પન આણાપેત્વા પસ્સિસ્સામિ ચેવ યથાસત્તિ ચ આગન્તુકભિક્ખં દસ્સામી''તિ, તસ્મા એવં ન્હાપિતં આમન્તેસિ.

૫૦૮. પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતોતિ કથાફાસુકત્થં પચ્છતો પચ્છતો અનુબન્ધો હોતિ. **વિવેચેતૂ**તિ વિમોચેતુ, તં દિટ્ઠિગતં વિનોદેતૂતિ વદતિ. અયં કિર ઉપાસકો લોહિચ્ચસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પિયસહાયકો. તસ્મા તસ્સ અત્થકામતાય એવમાહ. **અપ્પેવ નામ સિયા**તિ એત્થ પઠમવચનેન ભગવા ગજ્જતિ, દુતિયવચનેન અનુગજ્જતિ. અયં કિરેત્થ અધિપ્પાયો – રોસિકે એતદત્થમેવ મયા ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ. કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ વિવિધાનિ દુક્કરાનિ કરોન્તેન પારમિયો પૂરિતા , એતદત્થમેવ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પટિવિદ્ધં, ન મે લોહિચ્ચસ્સ દિટ્ઠિગતં ભિન્દિતું ભારોતિ, ઇમમત્થં દસ્સેન્તો પઠમવચનેન ભગવા ગજ્જતિ. કેવલં રોસિકે લોહિચ્ચસ્સ મમ સન્તિકે આગમનં વા નિસજ્જા વા અલ્લાપસલ્લાપો વા હોતુ, સચેપિ લોહિચ્ચસદિસાનં સતસહસ્સસ્સ કઙ્ખા હોતિ, પટિબલો અહં વિનોદેતું લોહિચ્ચસ્સ પન એકસ્સ દિટ્ઠિવિનોદને મય્હં કો ભારોતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો દુતિયવચનેન ભગવા અનુગજ્જતીતિ વેદિતબ્બો.

લોહિચ્ચબ્રાહ્મણાનુયોગવણ્ણના

૫૦૯. સમુદયસઞ્જાતીતિ સમુદયસ્સ સઞ્જાતિ ભોગુપ્પાદો, તતો ઉટ્ઠિતં ધનધઞ્ઞન્તિ અત્થો. **યે તં ઉપજીવન્તી**તિ યે ઞાતિપરિજનદાસકમ્મકરાદયો જના તં નિસ્સાય જીવન્તિ. **અન્તરાયકરો**તિ લાભન્તરાયકરો. **હિતાનુકમ્પી**તિ એત્થ **હિત**ન્તિ વુડ્ઢિ. **અનુકમ્પતી**તિ અનુકમ્પી, ઇચ્છતીતિ અત્થો, વુડ્ઢિં ઇચ્છતિ વા નો વાતિ વુત્તં હોતિ. **નિરયં વા તિરચ્છાનયોનિં વા**તિ સચે સા મિચ્છાદિટ્ઠિ સમ્પજ્જતિ, નિયતા હોતિ, એકંસેન નિરયે નિબ્બત્તતિ, નો ચે, તિરચ્છાનયોનિયં નિબ્બત્તતીતિ અત્થો.

૫૧૦-૫૧૨. ઇદાનિ યસ્મા યથા અત્તનો લાભન્તરાયેન સત્તા સંવિજ્જન્તિ ન તથા પરેસં, તસ્મા સુટ્ઠુતરં બ્રાહ્મણં પવેચેતુકામો ''તં કિં મઞ્ઞસી''તિ દુતિયં ઉપપત્તિમાહ. **યે ચિમે**તિ યે ચ ઇમે તથાગતસ્સ ધમ્મદેસનં સુત્વા અરિયભૂમિં ઓક્કમિતું અસક્કોન્તા કુલપુત્તા **દિબ્બા ગબ્ભા**તિ ઉપયોગત્થે પચ્ચત્તવચનં, દિબ્બે ગબ્ભેતિ

અત્થો. દિબ્બા, ગબ્ભાતિ ચ છન્નં દેવલોકાનમેતં અધિવચનં. **પરિપાચેન્તી**તિ દેવલોકગામિનિં પટિપદં પૂરયમાના દાનં, દદમાના, સીલં રક્ખમાના, ગન્ધમાલાદીહિ, પૂજં કુરુમાના ભાવનં ભાવયમાના પાચેન્તિ વિપાચેન્તિ પરિપાચેન્તિ પરિણામં ગમેન્તિ. **દિબ્બાનં ભવાનં અભિનિબ્બત્તિયા**તિ દિબ્બભવા નામ દેવાનં વિમાનાનિ , તેસં નિબ્બત્તનત્થાયાતિ અત્થો. અથ વા **દિબ્બા ગબ્ભા**તિ દાનાદયો પુઞ્ઞવિસેસા. **દિબ્બા ભવા**તિ દેવલોકે વિપાકક્ખન્ધા, તેસં નિબ્બત્તનત્થાય તાનિ પુઞ્ઞાનિ કરોન્તીતિ અત્થો. **તેસં અન્તરાયકરો**તિ તેસં મગ્ગસમ્પત્તિફલસમ્પત્તિદિબ્બભવવિસેસાનં અન્તરાયકરો. ઇતિ ભગવા એત્તાવતા અનિયમિતેનેવ ઓપમ્મવિધિના યાવ ભવગ્ગા ઉગ્ગતં બ્રાહ્મણસ્સ માનં ભિન્દિત્વા ઇદાનિ ચોદનારહે તયો સત્થારે દસ્સેતું ''તયો ખો મે, લોહિચ્ચા''તિઆદિમાહ.

તયો ચોદનારહવણ્ણના

૫૧૩. તત્થ **સા ચોદના**તિ તયો સત્થારે ચોદેન્તસ્સ ચોદના. **ન અઞ્ઞા ચિત્તં ઉપટ્ઠપેન્તી**તિ અઞ્ઞાય આજાનનત્થાય ચિત્તં ન ઉપટ્ઠપેન્તિ. **વોક્કમ્મા**તિ નિરન્તરં તસ્સ સાસનં અકત્વા તતો ઉક્કમિત્વા વત્તન્તીતિ અત્થો. **ઓસક્કન્તિયા વા ઉસ્સક્કેય્યા**તિ પટિક્કમન્તિયા ઉપગચ્છેય્ય, અનિચ્છન્તિયા ઇચ્છેય્ય, એકાય સમ્પયોગં અનિચ્છન્તિયા એકો ઇચ્છેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. **પરમ્મુખિં વા આલિઙ્ગેય્યા**તિ દટ્ઠુમ્પિ અનિચ્છમાનં પરમ્મુખિં ઠિતં પચ્છતો ગન્ત્વા આલિઙ્ગેય્ય. **એવંસમ્પદમિદ**ન્તિ ઇમસ્સાપિ સત્થુનો ''મમ ઇમે સાવકા''તિ સાસના વોક્કમ્મ વત્તમાનેપિ તે લોભેન અનુસાસતો ઇમં લોભધમ્મં એવંસમ્પદમેવ ઈદિસમેવ વદામિ. ઇતિ સો એવરૂપો તવ લોભધમ્મો યેન ત્વં ઓસક્કન્તિયા ઉસ્સક્કન્તો વિય પરમ્મુખિં આલિઙ્ગન્તો વિય અહોસીતિપિ તં ચોદનં અરહતિ. **કિઞ્હિ પરો પરસ્સ કરિસ્સતી**તિ યેન ધમ્મેન પરે અનુસાસિ, અત્તાનમેવ તાવ તત્થ સમ્પાદેહિ, ઉજું કરોહિ. કિઞ્હિ પરો પરસ્સ કરિસ્સતીતિ ચોદનં અરહતિ.

૫૧૪. નિદ્દાયિતબ્બન્તિ સસ્સરૂપકાનિ તિણાનિ ઉપ્પાટેત્વા પરિસુદ્ધં કાતબ્બં.

૫૧૫. તતિયચોદનાય **કિઞ્હિ પરો પરસ્સા**તિ અનુસાસનં અસમ્પટિચ્છનકાલતો પટ્ઠાય પરો અનુસાસિતબ્બો, પરસ્સ અનુસાસકસ્સ કિં કરિસ્સતીતિ નનુ તત્થ અપ્પોસ્સુક્કતં આપજ્જિત્વા અત્તના પટિવિદ્ધધમ્મં અત્તનાવ માનેત્વા પૂજેત્વા વિહાતબ્બન્તિ એવં ચોદનં અરહતીતિ અત્થો.

ન ચોદનારહસત્થુવણ્ણના

૫૧૬. ન ચોદનારહોતિ અયઞ્હિ યસ્મા પઠમમેવ અત્તાનં પતિરૂપે પતિટ્ઠાપેત્વા સાવકાનં ધમ્મં દેસેતિ. સાવકા ચસ્સ અસ્સવા હુત્વા યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જન્તિ, તાય ચ પટિપત્તિયા મહન્તં વિસેસમધિગચ્છન્તિ. તસ્મા ન ચોદનારહોતિ.

૫૧૭. નરકપપાતં પપતન્તોતિ મયા ગહિતાય દિટ્ઠિયા અહં નરકપપાતં પપતન્તો. **ઉદ્ધરિત્વા થલે પતિટ્ઠાપિતો**તિ તં દિટ્ઠિં ભિન્દિત્વા ધમ્મદેસનાહત્થેન અપાયપતનતો ઉદ્ધરિત્વા સગ્ગમગ્ગથલે ઠપિતોમ્હીતિ વદતિ. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

લોહિચ્ચસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૩. તેવિજ્જસુત્તવણ્ણના

૫૧૮. એવં મે સુતં…પે॰… કોસલેસૂતિ તેવિજ્જસુત્તં. તત્રાયં અનુત્તાનપદવણ્ણના. **મનસાકટ**ન્તિ તસ્સ ગામસ્સ નામં. **ઉત્તરેન મનસાકટસ્સા**તિ મનસાકટતો અવિદૂરે ઉત્તરપસ્સે. **અમ્બવને**તિ તરુણઅમ્બરુક્ખસણ્ડે, રમણીયો કિર સો ભૂમિભાગો, હેટ્ઠા રજતપટ્ટસદિસા વાલિકા વિપ્પકિણ્ણા, ઉપરિ મણિવિતાનં વિય ઘનસાખાપત્તં અમ્બવનં. તસ્મિં બુદ્ધાનં અનુચ્છવિકે પવિવેકસુખે અમ્બવને વિહરતીતિ અત્થો.

૫૧૯. અભિઞ્ઞાતા અભિઞ્ઞાતાતિ કુલચારિત્તાદિસમ્પત્તિયા તત્થ તત્થ પઞ્ઞાતા. **ચઙ્કી**તિઆદીનિ તેસં નામાનિ. તત્થ **ચઙ્કી** ઓપાસાદવાસિકો. **તારુક્ખો** ઇચ્છાનઙ્ગલવાસિકો. **પોક્ખરસાતી** ઉક્કટ્ઠવાસિકો. **જાણુસોણી** સાવત્થિવાસિકો. **તોદેય્યો** તુદિગામવાસિકો. **અઞ્ઞે ચા**તિ અઞ્ઞે ચ બહુજના. અત્તનો અત્તનો નિવાસટ્ઠાનેહિ આગન્ત્વા મન્તસજ્ઝાયકરણત્થં તત્થ પટિવસન્તિ. મનસાકટસ્સ કિર રમણીયતાય તે બ્રાહ્મણા તત્થ નદીતીરે ગેહાનિ કારેત્વા પરિક્ખિપાપેત્વા અઞ્ઞેસં બહૂનં પવેસનં નિવારેત્વા અન્તરન્તરા તત્થ ગન્ત્વા વસન્તિ.

૫૨૦-૫૨૧. વાસેટ્ઠભારદ્વાજાનન્તિ **વાસેટ્ઠસ્સ** ચ પોક્ખરસાતિનો અન્તેવાસિકસ્સ, **ભારદ્વાજસ્સ** ચ તારુક્ખન્તેવાસિકસ્સ. એતે કિર દ્વે જાતિસમ્પન્ના તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ અહેસું. **જઙ્ઘવિહાર**ન્તિ અતિચિરનિસજ્જપચ્ચયા કિલમથવિનોદનત્થાય જઙ્ઘચારં. તે કિર દિવસં સજ્ઝાયં કત્વા સાયન્હે વુટ્ઠાય ન્હાનીયસમ્ભારગન્ધમાલતેલધોતવત્થાનિ ગાહાપેત્વા અત્તનો પરિજનપરિવુતા ન્હાયિતુકામા નદીતીરં ગન્ત્વા રજતપટ્ટવણ્ણે વાલિકાસણ્ડે અપરાપરં ચઙ્કમિંસુ. એકં ચઙ્કમન્તં ઇતરો અનુચઙ્કમિ, પુન ઇતરં ઇતરોતિ. તેન વુત્તં ‘‘અનુચઙ્કમન્તાનં અનુવિચરન્તાન’’ન્તિ. **મગ્ગામગ્ગે**તિ મગ્ગે ચ અમગ્ગે ચ. કતમં નુ ખો પટિપદં પૂરેત્વા કતમેન મગ્ગેન સક્કા સુખં બ્રહ્મલોકં ગન્તુન્તિ એવં મગ્ગામગ્ગં આરબ્ભ કથં સમુટ્ઠાપેસુન્તિ અત્થો. **અઞ્જસાયનો**તિ ઉજુમગ્ગસ્સેતં વેવચનં, અઞ્જસા વા ઉજુકમેવ એતેન આયન્તિ આગચ્છન્તીતિ અઞ્જસાયનો **નિય્યાનિકો નિય્યાતી**તિ નિય્યાયન્તો નિય્યાતિ, ગચ્છન્તો ગચ્છતીતિ અત્થો.

તક્કરસ્સ બ્રહ્મસહબ્યતાયાતિ યો તં મગ્ગં કરોતિ પટિપજ્જતિ, તસ્સ બ્રહ્મુના સદ્ધિં સહભાવાય, એકટ્ઠાને પાતુભાવાય ગચ્છતીતિ અત્થો. **ય્વાય**ન્તિ યો અયં. **અક્ખાતો**તિ કથિતો દીપિતો. **બ્રાહ્મણેન પોક્ખરસાતિના**તિ અત્તનો આચરિયં અપદિસતિ. ઇતિ વાસેટ્ઠો સકમેવ આચરિયવાદં થોમેત્વા પગ્ગણ્હિત્વા વિચરતિ. ભારદ્વાજોપિ સકમેવાતિ. તેન વુત્તં ‘‘**નેવ ખો અસક્ખિ વાસેટ્ઠો**’’તિઆદિ.

તતો વાસેટ્ઠો ‘‘ઉભિન્નમ્પિ અમ્હાકં કથા અનિય્યાનિકાવ, ઇમસ્મિઞ્ચ લોકે મગ્ગકુસલો નામ ભોતા ગોતમેન સદિસો નત્થિ, ભવઞ્ચ ગોતમો અવિદૂરે વસતિ, સો નો તુલં ગહેત્વા નિસિન્નવાણિજો વિય કઙ્ખં છિન્દિસ્સતી’’તિ ચિન્તેત્વા તમત્થં ભારદ્વાજસ્સ આરોચેત્વા ઉભોપિ ગન્ત્વા અત્તનો કથં ભગવતો આરોચેસું. તેન વુત્તં ‘‘અથ ખો વાસેટ્ઠો…પે॰… ય્વાયં અક્ખાતો બ્રાહ્મણેન તારુક્ખેના’’તિ.

૫૨૨. એત્થ ભો ગોતમાતિ એતસ્મિં મગ્ગામગ્ગે. **વિગ્ગહો વિવાદો**તિઆદીસુ પુબ્બુપ્પત્તિકો વિગ્ગહો. અપરભાગે વિવાદો. દુવિધોપિ એસો નાનાઆચરિયાનં વાદતો નાનાવાદો.

૫૨૩. અથ કિસ્મિં પન વોતિ ત્વમ્પિ અયમેવ મગ્ગોતિ અત્તનો આચરિયવાદમેવ પગ્ગય્હ તિટ્ઠસિ, ભારદ્વાજોપિ અત્તનો આચરિયવાદમેવ, એકસ્સાપિ એકસ્મિં સંસયો નત્થિ. એવં સતિ કિસ્મિં વો વિગ્ગહોતિ પુચ્છતિ.

૫૨૪. મગ્ગામગ્ગે , ભો ગોતમાતિ મગ્ગે ભો ગોતમ અમગ્ગે ચ, ઉજુમગ્ગે ચ અનુજુમગ્ગે ચાતિ અત્થો. એસ કિર એકબ્રાહ્મણસ્સાપિ મગ્ગં ''ન મગ્ગો''તિ ન વદતિ. યથા પન અત્તનો આચરિયસ્સ મગ્ગો ઉજુમગ્ગો, ન એવં અઞ્ઞેસં અનુજાનાતિ, તસ્મા તમેવત્થં દીપેન્તો ''કિઞ્ચાપિ ભો ગોતમા''તિઆદિમાહ.

સબ્બાનિ તાનીતિ લિઙ્ગવિપલ્લાસેન વદતિ, સબ્બે તેતિ વુત્તં હોતિ. **બહૂની**તિ અટ્ઠ વા દસ વા. **નાનામગ્ગાની**તિ મહન્તામહન્તજઙ્ઘમગ્ગસકટમગ્ગાદિવસેન નાનાવિધાનિ સામન્તા ગામનદીતળાકખેત્તાદીહિ આગન્ત્વા ગામં પવિસનમગ્ગાનિ.

૫૨૫-૫૨૬. ''નિય્યન્તીતિ વાસેટ્ઠ વદેસી''તિ ભગવા તિક્ખત્તું વચીભેદં કત્વા પટિઞ્ઞં કારાપેસિ. કસ્મા? તિત્થિયા હિ પટિજાનિત્વા પચ્છા નિગ્ગય્હમાના અવજાનન્તિ. સો તથા કાતું ન સક્ખિસ્સતીતિ.

૫૨૭-૫૨૯. તેવ તેવિજ્જાતિ તે તેવિજ્જા. વકારો આગમસન્ધિમત્તં. **અન્ધવેણી**તિ અન્ધપવેણી, એકેન ચક્ખુમતા ગહિતયટ્ઠિયા કોટિં એકો અન્ધો ગણ્હતિ, તં અન્ધં અઞ્ઞો તં અઞ્ઞોતિ એવં પણ્ણાસસટ્ઠિ અન્ધા પટિપાટિયા ઘટિતા અન્ધવેણીતિ વુચ્ચતિ. **પરમ્પરસંસત્તા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં લગ્ગા, યટ્ઠિગાહકેનપિ ચક્ખુમતા વિરહિતાતિ અત્થો. એકો કિર ધુત્તો અન્ધગણં દિસ્વા ''અસુકસ્મિં નામ ગામે ખજ્જભોજ્જં સુલભ''ન્તિ ઉસ્સાહેત્વા ''તેન હિ તત્થ નો સામિ નેહિ, ઇદં નામ તે દેમા''તિ વુત્તે, લઞ્જં ગહેત્વા અન્તરામગ્ગે મગ્ગા ઓક્કમ્મ મહન્તં ગચ્છં અનુપરિગન્ત્વા પુરિમસ્સ હત્થેન પચ્છિમસ્સ કચ્છં ગણ્હાપેત્વા ''કિઞ્ચિ કમ્મં અત્થિ, ગચ્છથ તાવ તુમ્હે''તિ વત્વા પલાયિ, તે દિવસમ્પિ ગન્ત્વા મગ્ગં અવિન્દમાના ''કુહિં નો ચક્ખુમા, કુહિં મગ્ગો''તિ પરિદેવિત્વા મગ્ગં અવિન્દમાના તત્થેવ મરિંસુ. તે સન્ધાય વુત્તં ''પરમ્પરસંસત્તા''તિ. **પુરિમોપી**તિ પુરિમેસુ દસસુ બ્રાહ્મણેસુ એકોપિ. **મજ્ઝિમોપી**તિ મજ્ઝિમેસુ આચરિયપાચરિયેસુ એકોપિ. **પચ્છિમોપી**તિ ઇદાનિ તેવિજ્જેસુ બ્રાહ્મણેસુ એકોપિ. **હસ્સકઞ્ઞેવા**તિ હસિતબ્બમેવ. **નામકઞ્ઞેવા**તિ લામકંયેવ. તદેતં અત્થાભાવેન **રિત્તકં**, રિત્તકત્તાયેવ **તુચ્છકં**. ઇદાનિ બ્રહ્મલોકો તાવ તિટ્ઠતુ, યો તેવિજ્જેહિ ન દિટ્ઠપુબ્બોવ. યેપિ ચન્દિમસૂરિયે તેવિજ્જા પસ્સન્તિ, તેસમ્પિ સહબ્યતાય મગ્ગં દેસેતું નપ્પહોન્તીતિ દસ્સનત્થં ''તં કિં મઞ્ઞસી''તિઆદિમાહ.

૫૩૦. તત્થ **યતો ચન્દિમસૂરિયા ઉગ્ગચ્છન્તી**તિ યસ્મિં કાલે ઉગ્ગચ્છન્તિ. **યત્થ ચ ઓગ્ગચ્છન્તી**તિ યસ્મિં કાલે અત્થમેન્તિ, ઉગ્ગમનકાલે ચ અત્થઙ્ગમનકાલે ચ પસ્સન્તીતિ અત્થો. **આયાચન્તી**તિ ''ઉદેહિ ભવં ચન્દ, ઉદેહિ ભવં સૂરિયા''તિ એવં આયાચન્તિ. **થોમયન્તી**તિ ''સોમ્મો ચન્દો, પરિમણ્ડલો ચન્દો, સપ્પભો ચન્દો''તિઆદીનિ વદન્તા પસંસન્તિ. **પઞ્જલિકા**તિ પગ્ગહિતઅઞ્જલિકા. **નમસ્સમાના**તિ ''નમો નમો''તિ વદમાના.

૫૩૧-૫૩૨. યં પસ્સન્તીતિ એત્થ **યન્તિ** નિપાતમત્તં. **કિં પન ન કિરા**તિ એત્થ ઇધ પન કિં વત્તબ્બં. યત્થ કિર તેવિજ્જેહિ બ્રાહ્મણેહિ ન બ્રહ્મા સક્ખિદિટ્ઠોતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો.

અચિરવતીનદીઉપમાકથા

૫૪૨. **સમતિત્તિકા**તિ સમભરિતા. **કાકપેય્યા**તિ યત્થ કત્થચિ તીરે ઠિતેન કાકેન સક્કા પાતુન્તિ કાકપેય્યા. **પારં તરિતુકામો**તિ નદિં અતિક્કમિત્વા પરતીરં ગન્તુકામો. **અવ્હેય્યા**તિ પક્કોસેય્ય. **એહિ પારાપાર**ન્તિ અમ્ભો પાર અપારં એહિ, અથ મં સહસાવ ગહેત્વા ગમિસ્સસિ, અત્થિ મે અચ્ચાયિકકમ્મન્તિ અત્થો.

૫૪૪. **યે ધમ્મા બ્રાહ્મણકારકા**તિ એત્થ પઞ્ચસીલદસકુસલકમ્મપથભેદા ધમ્મા બ્રાહ્મણકારકાતિ વેદિતબ્બા , તબ્બિપરીતા અબ્રાહ્મણકારકા. **ઇન્દમવ્હાયામા**તિ ઇન્દં અવ્હાયામ પક્કોસામ. એવં બ્રાહ્મણાનં અવ્હાયનસ્સ નિરત્થકતં દસ્સેત્વા પુનપિ ભગવા અણ્ણવકુચ્છિયં સૂરિયો વિય જલમાનો પઞ્ચસતભિક્ખુપરિવુતો અચિરવતિયા તીરે નિસિન્નો અપરમ્પિ નદીઉપમંયેવ આહરન્તો ‘‘સેય્યથાપી’’તિઆદિમાહ.

૫૪૬. **કામગુણા**તિ કામયિતબ્બટ્ઠેન કામા, બન્ધનટ્ઠેન ગુણા. ‘‘અનુજાનામિ ભિક્ખવે, અહતાનં વત્થાનં દિગુણં સઙ્ઘાટિ’’ન્તિ (મહાવ॰ ૩૪૮) એત્થ હિ પટલટ્ઠો ગુણટ્ઠો. ‘‘અચ્ચેન્તિ કાલા તરયન્તિ રત્તિયો, વયોગુણા અનુપુબ્બં જહન્તી’’તિ એત્થ રાસટ્ઠો ગુણટ્ઠો. ‘‘સતગુણા દક્ખિણા પાટિકઙ્ખિતબ્બા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૯) એત્થ આનિસંસટ્ઠો ગુણટ્ઠો. ‘‘અન્તં અન્તગુણં (ખુ॰ પા॰ ૩.૧) કયિરા માલાગુણે બહૂ’’તિ (ધ॰ પ॰ ૫૩) ચ એત્થ બન્ધનટ્ઠો ગુણટ્ઠો. ઇધાપિ એસેવ અધિપ્પેતો. તેન વુત્તં ‘‘બન્ધનટ્ઠેન ગુણા’’તિ. **ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યા**તિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન પસ્સિતબ્બા. એતેનુપાયેન સોતવિઞ્ઞેય્યાદીસુપિ અત્થો વેદિતબ્બો. **ઇટ્ઠા**તિ પરિયિટ્ઠા વા હોન્તુ, મા વા, ઇટ્ઠારમ્મણભૂતાતિ અત્થો. **કન્તા**તિ કામનીયા. **મનાપા**તિ મનવડ્ઢનકા. **પિયરૂપા**તિ પિયજાતિકા. **કામૂપસઞ્હિતા**તિ આરમ્મણં કત્વા ઉપ્પજ્જમાનેન કામેન ઉપસઞ્હિતા. **રજનીયા**તિ રઞ્જનીયા, રાગુપ્પત્તિકારણભૂતાતિ અત્થો.

ગધિતાતિ ગેધેન અભિભૂતા હુત્વા. **મુચ્છિતા**તિ મુચ્છાકારપ્પત્તાય અધિમત્તકાય તણ્હાય અભિભૂતા. **અજ્ઝોપન્ના**તિ અધિઓપન્ના ઓગાળ્હા ‘‘ઇદં સાર’’ન્તિ પરિનિટ્ઠાનપ્પત્તા હુત્વા. **અનાદીનવદસ્સાવિનો**તિ આદીનવં અપસ્સન્તા. **અનિસ્સરણપઞ્ઞા**તિ ઇદમેત્થ નિસ્સરણન્તિ, એવં પરિજાનનપઞ્ઞાવિરહિતા, પચ્ચવેક્ખણપરિભોગવિરહિતાતિ અત્થો.

૫૪૮. **આવરણા**તિઆદીસુ આવરન્તીતિ **આવરણા**. નિવારેન્તીતિ **નીવરણા**. ઓનન્ધન્તીતિ **ઓનાહના**. પરિયોનન્ધન્તીતિ **પરિયોનાહના**. કામચ્છન્દાદીનં વિત્થારકથા વિસુદ્ધિમગ્ગતો ગહેતબ્બા.

૫૪૯-૫૫૦. **આવુતા નિવુતા ઓનદ્ધા પરિયોનદ્ધા**તિ પદાનિ આવરણાદીનં વસેન વુત્તાનિ. **સપરિગ્ગહો**તિ ઇત્થિપરિગ્ગહેન સપરિગ્ગહોતિ પુચ્છતિ. **અપરિગ્ગહો ભો ગોતમા**તિઆદીસુપિ કામચ્છન્દસ્સ અભાવતો ઇત્થિપરિગ્ગહેન અપરિગ્ગહો. બ્યાપાદસ્સ અભાવતો કેનચિ સદ્ધિં વેરચિત્તેન અવેરો. થિનમિદ્ધસ્સ અભાવતો ચિત્તગેલઞ્ઞસઙ્ખાતેન બ્યાપજ્જેન અબ્યાપજ્જો. ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચાભાવતો ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચાદીહિ સંકિલેસેહિ અસંકિલિટ્ઠચિત્તો સુપરિસુદ્ધમાનસો. વિચિકિચ્છાય અભાવતો ચિત્તં વસે વત્તેતિ. યથા ચ બ્રાહ્મણા ચિત્તગતિકા હોન્તીતિ, ચિત્તસ્સ વસેન વત્તન્તિ, ન તાદિસોતિ વસવત્તી.

૫૫૨. **ઇધ ખો પના**તિ ઇધ બ્રહ્મલોકમગ્ગે. **આસીદિત્વા**તિ અમગ્ગમેવ ‘‘મગ્ગો’’તિ ઉપગન્ત્વા. **સંસીદન્તી**તિ ‘‘સમતલ’’ન્તિ સઞ્ઞાય પઙ્કં ઓતિણ્ણા વિય અનુપ્પવિસન્તિ. **સંસીદિત્વા વિસારં પાપુણન્તી**તિ એવં પઙ્કે વિય સંસીદિત્વા વિસારં અઙ્ગમઙ્ગસંભઞ્જનં પાપુણન્તિ. **સુક્ખતરં મઞ્ઞે તરન્તી**તિ મરીચિકાય વઞ્ચેત્વા ‘‘કાકપેય્યા નદી’’તિ સઞ્ઞાય ‘‘તરિસ્સામા’’તિ હત્થેહિ ચ પાદેહિ ચ વાયમમાના સુક્ખતરણં મઞ્ઞે તરન્તિ. તસ્મા યથા હત્થપાદાદીનં સંભઞ્જનં પરિભઞ્જનં, એવં અપાયેસુ સંભઞ્જનં પરિભઞ્જનં પાપુણન્તિ. ઇધેવ ચ સુખં વા સાતં વા ન

લભન્તિ. **તસ્મા ઇદં તેવિજ્જાનં બ્રાહ્મણાનન્તિ** તસ્મા ઇદં બ્રહ્મસહબ્યતાય મગ્ગદીપકં તેવિજ્જકં પાવચનં તેવિજ્જાનં બ્રાહ્મણાનં. **તેવિજ્જાઇરિણન્તિ** તેવિજ્જાઅરઞ્ઞં **ઇરિણન્તિ** હિ અગામકં મહાઅરઞ્ઞં વુચ્ચતિ. **તેવિજ્જાવિવનન્તિ** પુપ્ફફલેહિ અપરિભોગરુક્ખેહિ સઞ્છન્નં નિરુદકં અરઞ્ઞં . યત્થ મગ્ગતો ઉક્કમિત્વા પરિવત્તિતુમ્પિ ન સક્કા હોન્તિ, તં સન્ધાયાહ ''તેવિજ્જાવિવનન્તિપિ વુચ્ચતી''તિ. **તેવિજ્જાબ્યસનન્તિ** તેવિજ્જાનં પઞ્ચવિધબ્યસનસદિસમેતં. યથા હિ ઞાતિરોગભોગ દિટ્ઠિ સીલબ્યસનપ્પત્તસ્સ સુખં નામ નત્થિ, એવં તેવિજ્જાનં તેવિજ્જકં પાવચનં આગમ્મ સુખં નામ નત્થીતિ દસ્સેતિ.

૫૫૪. **જાતસંવડ્ઢોતિ** જાતો ચ વડ્ઢિતો ચ, યો હિ કેવલં તત્થ જાતોવ હોતિ, અઞ્ઞત્થ વડ્ઢિતો, તસ્સ સમન્તા ગામમગ્ગા ન સબ્બસો પચ્ચક્ખા હોન્તિ, તસ્મા જાતસંવડ્ઢોતિ આહ. જાતસંવડ્ઢોપિ યો ચિરનિક્ખન્તો, તસ્સ ન સબ્બસો પચ્ચક્ખા હોન્તિ. તસ્મા ''તાવદેવ અવસટ''ન્તિ આહ, તઙ્ખણમેવ નિક્ખન્તન્તિ અત્થો. **દન્ધાયિતત્તન્તિ** અયં નુ ખો મગ્ગો, અયં ન નુખોતિ કઙ્ખાવસેન ચિરાયિતત્તં. **વિત્થાયિતત્તન્તિ** યથા સુખુમં અત્થજાતં સહસા પુચ્છિતસ્સ કસ્સચિ સરીરં થદ્ધભાવં ગણ્હાતિ, એવં થદ્ધભાવગ્ગહણં. **ન ત્વેવાતિ** ઇમિના સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ અપ્પટિહતભાવં દસ્સેતિ. તસ્સ હિ પુરિસસ્સ મારાવટ્ટનાદિવસેન સિયા ઞાણસ્સ પટિઘાતો. તેન સો દન્ધાયેય્ય વા વિત્થાયેય્ય વા. સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પન અપ્પટિહતં, ન સક્કા તસ્સ કેનચિ અન્તરાયો કાતુન્તિ દીપેતિ.

૫૫૫. **ઉલ્લુમ્પતુ ભવં ગોતમોતિ** ઉદ્ધરતુ ભવં ગોતમો. **બ્રાહ્મણિં પજન્તિ** બ્રાહ્મણદારકં, ભવં ગોતમો મમ બ્રાહ્મણપુત્તં અપાયમગ્ગતો ઉદ્ધરિત્વા બ્રહ્મલોકમગ્ગે પતિટ્ઠપેતૂતિ અત્થો. અથસ્સ ભગવા બુદ્ધુપ્પાદં દસ્સેત્વા સદ્ધિં પુબ્બભાગપટિપદાય મેત્તાવિહારાદિબ્રહ્મલોકગામિમગ્ગં દેસેતુકામો ''તેન હિ વાસેટ્ઠા''તિઆદિમાહ. તત્થ ''ઇધ તથાગતો''તિઆદિ સામઞ્ઞફલે વિત્થારિતં. મેત્તાસહગતેનાતિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં સબ્બં વિસુદ્ધિમગ્ગે બ્રહ્મવિહારકમ્મટ્ઠાનકથાયં વુત્તં. **સેય્યથાપિ વાસેટ્ઠ બલવા સઙ્ખધમોતિઆદિ** પન ઇધ અપુબ્બં. તત્થ **બલવાતિ** બલસમ્પન્નો. **સઙ્ખધમોતિ** સઙ્ખધમકો. **અપ્પકસિરેનાતિ** અકિચ્છેન અદુક્ખેન. દુબ્બલો હિ સઙ્ખધમો સઙ્ખં ધમન્તોપિ ન સક્કોતિ ચતસ્સો દિસા સરેન વિઞ્ઞાપેતું, નાસ્સ સઙ્ખસદ્દો સબ્બતો ફરતિ. બલવતો પન વિપ્ફારિકો હોતિ, તસ્મા ''બલવા''તિઆદિમાહ. **મેત્તાય ચેતોવિમુત્તિયાતિ** એત્થ મેત્તાતિ વુત્તે ઉપચારોપિ અપ્પનાપિ વટ્ટતિ, ''ચેતોવિમુત્તી''તિ વુત્તે પન અપ્પનાવ વટ્ટતિ. **યં પમાણકતં કમ્મન્તિ** પમાણકતં કમ્મં નામ કામાવચરં વુચ્ચતિ. અપ્પમાણકતં કમ્મં નામ રૂપારૂપાવચરં. તઞ્હિ પમાણં અતિક્કમિત્વા ઓદિસ્સકઅનોદિસ્સકદિસાફરણવસેન વડ્ઢેત્વા કતત્તા અપ્પમાણકતન્તિ વુચ્ચતિ. **ન તં તત્રાવસિસ્સતિ ન તં તત્રાવતિટ્ઠતીતિ** તં કામાવચરકમ્મં તસ્મિં રૂપાવચરારૂપાવચરકમ્મે ન ઓહીયતિ, ન તિટ્ઠતિ. કિં વુત્તં હોતિ – તં કામાવચરકમ્મં તસ્સ રૂપારૂપાવચરકમ્મસ્સ અન્તરા લગ્ગિતું વા ઠાતું વા રૂપારૂપાવચરકમ્મં ફરિત્વા પરિયાદિયિત્વા અત્તનો ઓકાસં ગહેત્વા પતિટ્ઠાતું ન સક્કોતિ. અથ ખો રૂપાવચરારૂપાવચરકમ્મમેવ કામાવચરં મહોઘો વિય પરિત્તં ઉદકં ફરિત્વા પરિયાદિયિત્વા અત્તનો ઓકાસં ગહેત્વા તિટ્ઠતિ. તસ્સ વિપાકં પટિબાહિત્વા સયમેવ બ્રહ્મસહબ્યતં ઉપનેતીતિ. **એવંવિહારીતિ** એવં મેત્તાદિવિહારી.

૫૫૯. **એતે મયં ભવન્તં ગોતમન્તિ** ઇદં તેસં દુતિયં સરણગમનં. પઠમમેવ હેતે મજ્ઝિમપણ્ણાસકે વાસેટ્ઠસુત્તં સુત્વા સરણં ગતા, ઇમં પન તેવિજ્જસુત્તં સુત્વા દુતિયમ્પિ સરણં ગતા. કતિપાહચ્ચયેન પબ્બજિત્વા અગ્ગઞ્ઞસુત્તે ઉપસમ્પદઞ્ચેવ અરહત્તઞ્ચ અલત્થું. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

તેવિજ્જસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ તેરસસુત્તપટિમણ્ડિતસ્સ સીલક્ખન્ધવગ્ગસ્સ

અત્થવણ્ણનાતિ.

સીલક્ખન્ધવગ્ગટ્ઠકથા નિટ્ઠિતા.